

CASUSLAR TUGAYI

SAM KEAN

SAY



CASUSLAR TUGAYI

NAZİ ATOM BOMBASI PROGRAMININ
DURDURULUŞUNUN NEFES KESİCİ ÖYKÜSÜ

SAM KEAN

Çeviren: Sema Özgün



Sam Kean

İnsan Beyninin Gizemi, Kayıp Kaşık, Bitmeyen Keşif DNA adlı kitapların yazarıdır. Yazıları *Best American Nature and Science Writing, The New Yorker, The Atlantic* ve *Slate* gibi yayınlarda çıkmıştır. Radyo kanalı NPR'nin *Radiolab, Science Friday* ve *Fresh Air* adlı programları için çalışmalar yürütmektedir.

Sema Özgün

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler bölümünü bitirdi. New York Üniversitesi (NYU-SCPS) Uluslararası İlişkiler yüksek lisans programını tamamladı. Kamu ve özel sektörde çeşitli görevlerde bulundu. 2015 yılında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Almanca Mütercim-Tercümanlık bölümünü üçüncülükle bitirdi. Avrupa Birliği Bakanlığı'nın 2015 yılında düzenlemiş olduğu çeviri yarışmasında Almanca dilinde Türkiye ikinciliği ödülünü kazandı.

Sam Kean

CASUSLAR TUGAYI

Nazi atom bombası programının
durduruluşunun nefes kesici öyküsü

İngilizceden çeviren:
Sema Özgün

say

Say Yayınları

Bilim

Casuslar Tugayı / Sam Kean

Özgün adı: *The Bastard Brigade*

© 2019 Sam Kean

Bu edisyon, merkezi ABD'nin New York kentinde bulunan Little, Brown and Company aracılığıyla yayımlanmıştır.

Türkçe yayın hakları AnatoliaLit Ajans aracılığıyla © Say Yayınları

Bu eserin tüm hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılan kısa alıntılar hariç yayınevinden yazılı izin alınmaksızın alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ISBN 978-605-02-0864-1

Sertifika no: 10962

İngilizceden çeviren: Sema Özgün

Yayın koordinatörü: Sinan Köseoğlu

Editör: Sinan Köseoğlu

Kapak ve sayfa tasarımı: Gülizar Ç. Çetinkaya

Baskı: Lord Matbaacılık ve Kâğıtçılık

Topkapı-İstanbul

Tel.: (0212) 674 93 54

Matbaa sertifika no: 45501

1. baskı: Say Yayınları, 2021

Say Yayınları

Ankara Cad. 22/12 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul

Tel.: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80

www.sayyayincilik.com • e-posta: say@sayyayincilik.com

www.facebook.com/sayyayinlari • www.twitter.com/sayyayinlari

www.instagram.com/sayyayincilik

Genel dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.

Ankara Cad. 22/4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul

Tel.: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80

internet satış: www.saykitap.com • e-posta: dagitim@saykitap.com

İÇİNDEKİLER

Yazarın Notu	9
Önsöz: 1944 Yazı	11

I. KISIM — SAVAŞ ÖNCESİ, 1939'A DOĞRU

1. Profesör Berg.....	23
2. Kıl Payı Kaçırıışlar ve Büyük Başarılar	35
3. Hızlı ve Yavaş	52
4. Kırım'dan Hollywood'a	56
5. Bölünme	64
6. Kontrolden Çıkış	79
7. Banzai Berg	95
8. Savaşın Eşiğinde.....	103

II. KISIM — 1940-1941

9. Uranyum Kulübü.....	113
10. Ağır Su	128
11. Sahteden Gerçeğe	134
12. Çılgın Jack	137
13. Uzlaşma	144
14. Harvard İnişleri ve Çıkışları	147
15. Maud Ray Kent.....	150

III. KISIM — 1942

16. Direniş	155
17. Ateş Dünyayı Sardı	160
18. Savaşa Doğru	166
19. Brezilya ve Ötesi.....	172
20. Baja Günleri.....	183
21. V-1, V-2, V-3.....	189
22. Mektuplar.....	191

23. Freshman Operasyonu	197
24. İtalyan Kılavuz	209

IV. KISIM — 1943

25. Gizli Mesajlar	217
26. Gunnerside Operasyonu.....	221
27. Felsefi Avuntular	239
28. “Eğlence Başlayacak”	247
29. Öfke	253
30. Güzel Peenemünde.....	260
31. PT-109.....	268
32. Boşboğaz	273
33. Ağır Su Ateş Altında.....	279
34. Alsos.....	287

V. KISIM — 1944

35. Meşgul Lizzie.....	295
36. Groves’un İkinci Saldırısı.....	299
37. Feribot	302
38. Köpek Balıkları	310
39. Biscay Mavilikleri	316
40. Şişman Kaptan.....	322
41. Matkaplar ve Naneşekeri	326
42. Remus	331
43. Afrodit Örse Karşı.....	338
44. Valkyrie	347
45. Kaçış ve Direniş	351
46. Yıldırım-A.....	355
47. Zootsuit Black	369
48. İyi Yakalayış.....	378
49. “Seni Görüyor Olacağım”	381
50. Vatan Hainleri Hayvanat Bahçesinde	386
51. Sağlıklı Işınlar, Sağlıklı Dişiler, Sağlıklı Paranoya.....	393
52. Gaddar Adam	399

53. Nazi Üniversitesi.....	408
54. Belirsizlik, İlkeler.....	416

VI. KISIM — 1945

55. Büyük Operasyon	427
56. Yalnız Orgcu.....	437
57. Zafer ve Yenilgi.....	443
58. Goimany	451
59. Bomba Atılıyor	458
Sonsöz: 1946 ve Sonrası.....	467

Bir Teşekkür ve Bir Ödül.....	477
Teşekkür	478
Ana Karakterler	480
Yan Karakterler	482
Kaynaklar	485

“Tuhaf şeyler, ancak en kötü olasılığın gerçekleşmesinden korkmayı yeterince bilen insanlara makul gelebilir.”

— Thomas Powers

Yazarın Notu

Yaptığım konuşmalardan ve okuma atölyelerinden sonra bana genellikle neden hiç fizik konusunda kitap yazmadığım sorulur. Ne de olsa üniversitede fizik bölümünde okudum, üstelik hâlâ onun en romantik bilim dalı olduğunu düşünüyorum. Başka hiçbir bilim böylesine geniş kapsamlı bir faaliyet alanına sahip değildir, atomaltı parçacıkların yapısından kozmosun kadeherine kadar her şey fiziğin çalışma alanına girer, bunlar arasında yer alan insan boyutundaki şeylerin tümünü saymıyorum bile. Fiziği bilin, evreni tanıyın.

Ancak daha önceki dört kitabımda fiziği göz ardı ederek onun yerine kimya, genetik, sinirbilimi ve atmosfere odaklandım. Niçin? Bunun kestirme cevabı, üniversitedeki ikinci ana dalıma, yani İngiliz Edebiyatı'na da sadakat göstermek istemem. Anlayacağınız, asıl yapmayı sevdiğim, hikâyeler anlatmak ve bir kitap yazmayı planlarken, her şeyden önce heyecan verici, ses getirici hikâyeler araştırıyorum. Kahramanlar ve hainler, çatışma ve drama, beklenmedik gelişmeler ve kurtuluşlar isterim. Ne yalan söyleyeyim, henüz hakkında koskoca bir kitap yazacak kadar hayal gücümü ele geçiren ve beni cezbeden bir fizik konusu bulamadım.

Ta ki şimdiye kadar. *Casuslar Tugayı* hep anlatmak istediğim bir çeşit fizik-macera öyküsüdür; Nazi atom bombası yapımını durdurmak için girişilen destansı maceraya dair bir öykü. Hiç kuşkusuz bu hikâyeyi götüren her ne kadar bilim olsa da özünde yer alan, bu görevi üstlenen ve başarmak için gerekirse casusluk, sabotaj, hile, hatta cinayet dâhil her yola başvuran olağanüstü kadın ve erkeklerdir. Ne tür bir hikâyeden bahsederek edelim, bizi hikâyenin içine çeken şey karakterlerdir. Burada korsanlar ve Nobel Ödülü kazananlar, devlet başkanları ve Hollywood

yıldızları var, bir yanda büyük güç sahibi olan insanlar öte yanda aşağılık zaafı olanlar var. Her şeyin ötesinde onlar insan; en iyi ve en kötü yanlarını açığa çıkartan durumlara kendilerini atan insanlar.

Casuslar Tugayı bir yazar olarak benim için aynı zamanda bir tür sapma, yeni bir zorluk. Diğer kitaplarımın hepsinde (periyodik tablo, insan beyni gibi) tek bir ana konuyu ele alıp, uzun uzadıya birkaç düzine öykü anlattım. Sonuçta bölümler genellikle bağımsızdı ve tıpkı kısa öykülerden oluşan bir koleksiyon gibi tek başlarına da okunabilirlerdi. Bu kitapsa daha ziyade birleşik bir kitap ve daha roman tarzında. Çünkü çeşitli konu ve olay örgüleri olmakla birlikte, aslında kitap baştan sona daha büyük bir hikâyeyi anlatıyor, gerçek ancak kahramanların ortak eylemlerinde ortaya çıkıyor.

Bu maceranın merkezinde karakterler olduğu için bu kişilerin listesinin kaynakça olarak bulunmasının faydalı olacağını düşündüm; bunu sayfa 480’de bulabilirsiniz. (Dozu kaçırmamaya çalıştım.) Kimin kim olduğunu hatırlamaya gereksinim duyduğunuzda, hemen arkada bu listenin olduğu sayfaya dönüp göz atabilirsiniz.

Hepsinden önemlisi, umarım kitap hoşunuza gider. Fiziği o kadar seviyorum ki, ilk girişimimde dikkatli olmak istedim ve bu hikâye kesinlikle bekleyişe değdi.

Önsöz: 1944 Yazı

Askerler kulübeden fırlarken, kapı çerçevesinin üst kısmı paramparça oldu. Birileri Boris Pash'ı o gün ilk kez vurmaya çalışmamıştı ve bu sonuncu deneme de olmayacaktı. Bir saat önce Pash bir teğmenle birlikte Fransa'nın kuzeyinde bulunan ve etrafı bubi tuzağı dolu bir ormanla çevrili bu sahil kulübesine sürüne sürüne yaklaşmıştı. Yedi cesur direniş savaşçısı daha şimdiden bu ormanda ölmüştü fakat Pash'in –kimilerince pervasız– kabadayı, maceraperest bir yanı vardı ve öylece ileri atıldı. Görevi oranın yerlisi olan bir bilim insanını yakalamaktı. Onu neden yakalaması gerektiği sorulunca Pash sessizliğini koruyordu. Fakat o gün, birkaç hafta önce Washington'dayken patronlarından duyduğu son sözler zihninde yankılanıyordu: “Hedeflerinize ulaşmada yaşayacağınız en ufak bir gecikme, bize çok büyük kayıplara, hatta savaşı kaybetmemize mal olabilir.”

Bu sözler abartılı değildi. Pash, aynı zamanda bilim insanı olan komandalardan meydana gelen ve Avrupa'nın dört bir yanında dolaşıp hayal edebildikleri en korkunç tehlikeye dair, yani Nazi atom bombası projesi hakkında gizli bilgiler toplayan Alsos Birliği adlı ekibe liderlik ediyordu. Alsos bağımsız olarak çalıştığı ve daha büyük bir askeri grupla bağı olmadığı için “Casuslar Tugayı” olarak adlandırılmıştı. Hem bu lakap, Birinci Dünya Savaşı'nda üstün gayret göstermiş bir gazi olan Pash'e de pek uygundu, zira düşman hatlarının ardındaki kural tanımazlığı ve itaatsizliğiyle Washington'da kendisini kollayanları ülser etmişti.

Aynı zamanda masa başında çalışanların da Pash gibi bir “casusa” ihtiyacı vardı. O başka kimsenin yapamayacağı ya da yapmayacağı görevleri üstleniyordu. Halen Nazilerin kontrolündeki bir sahil köyünde bir bilim insanının peşine düşmek gibi. Söz konusu bilim insanı, nükleer araştırmalarda Almanlarla işbir-

liğı yaptığı söylentileri dolaşan Nobel ödüllü bir fizikçiydi. Bu yüzden onun ele geçirilmesi Nazilerin bütün bomba projelerini sekteye uğratabilir, hatta nükleer silahların Adolf Hitler'in eline geçmesini engelleyebilirdi.

Ormandaki mayınları ve tetikleme mekanizmalarının hepsini ustaca geçtikten sonra, Pash ve yanındakiler, kulübeye varmış ama büyük hayal kırıklığı yaşamışlardı: Kapı aralıktı, kulübe terk edilmişti, hiç eşya yoktu, içerisi molozlar dışında bomboştu. Her yeri arasalar da ortada ne bir belge, ne araç gereç ne de nükleer fizikçi vardı. Washington hedefi bulmada yaşanacak "en ufak bir gecikmenin" bile Müttefikler'e savaşı kaybettirmesinden korkuyordu. Ancak hedef ortadan kaybolmuştu. Morali bozulan Pash ve beraberindeki teğmen oradan ayrılmaya hazırlanıyordu ki, mermiler hemen başlarının yanındaki kapı çerçevesini parçalayıverdi. Derken, makineli tüfek mekânı taradı. İkisi de dışarıya tozun toprağın içine dalıp karınları üzerinde sürünerek ağaçlarla kaplı alana ilerlemeye başladılar. Gizli görevin doğası gereği Pash, o gün orada ne işleri olduğunu çok az kişiye söylemişti. Bu yüzden onlara kimin neden ateş ettiğine dair hiçbir fikri yoktu; bu kişiler, Naziler mi, Amerikalılar mı, sadakatleri şaibeli olan Fransız dönekler miydi, hiç bilmiyordu. Her kimse, açık ve net tek bir amacı vardı, o da Pash ve beraberindeki adamı, Fransız nükleer fizikçi avındaki sekizinci ve dokuzuncu zayıf kılabilmekti.



O esnada, Boris Pash yana çekilip kurşunlardan kurtulurken, Casuslar Tugayı'nın yeni bilim başkanı da kendine has bir belayı bertaraf etmeye çalışıyordu. Yumuşak başlı ve biraz züppece bir nükleer fizikçi olan Samuel Goudsmit, D Günü'nden (yani Normandiya Çıkarması'ndan) kısa bir süre sonra, ilk V-1 füzelerinin yarattığı tahribatı tam zamanında görecektir şekilde Londra'ya varmıştı. Gecenin köründe şehirdeki insanlar, karanlıkta roket motoru susup dalışa geçene dek, bir vızıldama sesi duydular. Birkaç saniye sessizliğin ardından, çoğu patlamayı duyana ka-

dar nefeslerini tuttu. Hemen akabinde belki bir iki saniye geçmeden çılgınlık başladı, artık o andan itibaren gecenin sessizliği diye bir şey de kalmayacaktı.

Ertesi sabah Goudsmit'in V-1 füzelerinin açtığı kraterleri, Geiger sayacıyla incelemek gibi rahatsız edici bir işi vardı. Askeri yetkililer onu felaketten felakete sürüklüyor, açığa çıkan radyoaktivite çıtırtılarını dinlesin diye, onu için için yanan yamaçlardan aşağı adeta itiyorlardı. Nazi üst komutası D Günü işgalinden dolayı küplere binmişti. Müttefikler Nazilerin Manş Denizi boyunca nükleer silahlarla karşılık vermelerinden korkuyorlardı. V füzesi, ideal bir bomba atma aracıymış gibi görünüyordu, Goudsmit'in payıysa onların geride bıraktıkları çukurları temizlemek düşüyordu.

Herhangi bir radyoaktivite tespit etmemiş olsa da bu Goudsmit'in rahatlayabileceği anlamına gelmiyordu. Bilakis çok geçmeden –Alman İmparatorluğunun ejderha inine saldırmak ve Avrupa anakarasında nükleer silah avına çıkmak gibi– çok daha tehlikeli emirler aldı. Görev için bavulunu hazırlanmasına yardımcı olsun diye verilen liste bile tehditkâr görünüyordu. Listede “miğferle birlikte kullanmak için” yün bere bulundurulması tavsiye ediliyordu. Ona kim ateş edecekti ki? Tanrı aşkına, bir gaz maskesi mi? En kaygı vericisi ise listede vasiyetini güncellemesinin ve hayat sigortası borcunun tamamen ödemesinin salık verilmesiydi. Hemen karısını arayıp hapı yuttuğunu söylese iyi ederdi. Zaten hiçbir sigorta şirketinin ne olursa olsun Casuslar Tugayı'nın bir üyesini sigorta etmeyeceği de anlaşılmıştı. *Şunu açıklığa kavuşturalım. Bir süper atom silahı ele geçirmek için Nazi bölgesine sızacaksınız ve hayat sigortası istiyorsunuz, öyle mi? Biz almayalım.* Boris Pash nükleer komandoluğu bir macera olarak görürken, Goudsmit sadece tehlikeyi ve sonunun kesin ölüm olduğunu öngörüyordu.

Goudsmit aslında daha büyük güçler tarafından zorlanmamış olsa, muhtemelen savaştan kaçıp huzur içerisinde evinde otururdu. Hollanda'da doğmuş olan Avrupalı bir Yahudiydi ve

Hitler'e karşı savaşılmaya kararlıydı. Manhattan Projesi'nde çalışmayan az sayıdaki müttefik nükleer bilimciden biri olarak, statüsü itibarıyla aynı zamanda benzersiz bir durumdaydı: Nazi bilim insanlarını fisyon araştırmaları konusunda sorgulayacak genel bilgiye sahip olmasına rağmen, (maazallah) tutsak düşüp işkence görecektir olsa sırları ifşa edecek kadar özel bomba bilgisi yoktu. Hem pek çok Avrupa dilini biliyordu ve üst düzey Alman fizikçilerin çoğu arkadaşı sayılırdı.

Ya da en azından eskiden öyleydi. Yıllarca süren savaştan sonra bazılarının nefret eder olmuştur. Efsanevi kuantum fizikçisi Werner Heisenberg'le son derece yakındı, hatta onun ara sıra evinde kalmasına izin verirdi. Fakat Heisenberg'in Alman nükleer bomba programına katılmasından sonra Goudsmit'in sevgi ve ilgisinden eser kalmadı. Kendini ihanete uğramış hissediyordu ve bu hisle beraber akli kötülüğe kaydı. Bir keresinde son derece ciddi bir havayla, eski arkadaşının kaçırılması için Almanya'ya gizli bir operasyon ekibinin gönderilmesini önerdi. Almanlarla ilgili söylentiler artarken, Goudsmit, eski bir birinci lig beyzbol oyuncusunu bilimsel bir toplantıda Heisenberg'e suikast düzenlemek için bir silah ve siyanür hıptıyla beraber İsviçre'ye gönderme komplosu da dâhil olmak üzere, çok daha karanlık işlere bulaşmış halde buldu kendisini.

Oysa Samuel Goudsmit Avrupa'daki savaşa, her şeyden çok, hatta Heisenberg'e olan takıntısının da ötesinde, kişisel bir saikle katılıyordu. Hitler'in entrikaları ailesini Hollanda'da kapana kısırmış, yaşlı anne babası tutuklanmıştı. Onlardan aldığı son mektup bir toplama kampının mührünü taşıyordu, o zamandan beri çok endişeliydi. Goudsmit Casuslar Tugayı'na kesinlikle Hitler'le mücadele etmek ve Nazi atom bombası planlarını durdurmak amacıyla katılıyordu. Ayrıca anne babasını bulmak zorundaydı.



Samuel Goudsmit'in Londra'da incelediği V-1 kraterleri yeterince dehşet vericiydi, fakat Avrupa'nın dört bir yanındaki bilim casusları, çok daha ölümcül V silahlarının, V-2'ler ve V-3'lerin, daha uzun menzilli, daha hızlı ve çok daha yıkıcı füzelerin geleceği söylentilerini duymuşlardı. Joe Kennedy'ye göre hava hoştu. Tehlike arttıkça memnuniyeti de artıyordu.

1944 Ağustos'unda Joseph Kennedy Jr. İngiltere'ye atandı, günlerini gelecekte ABD başkanı olacak olan, memleketteki küçük kardeşi John'a mektup yazarak geçiriyordu. Donanmada uçan her pilot gibi Joe da mektuplarında kızlarla ilgili müstehcen şeyler yazıyor, kırsal alanda yaşamının zorluklarından ve can sıkıntısından yakınıyordu. Gerçek hayatta bir Kennedy olarak statüsü ona çoğu piyadenin ancak rüyasında görebileceği ayrıcalıklar sağlıyordu; taze yumurtalar, beyaz ipek fularlar, bir Victrola,¹ bir tütün kutusu ve kiliseye gitmek için bir bisiklet. Hatta kimi kez kasalarla İskoç viskisi ve Papst Blue Ribbon² almak için Londra'ya gidecek uçaklara el koyabiliyordu. Hepsisi göz önüne alındığında, Joe için işler tıkrında gidiyordu.

Oysa mektuplarındaki basit gevezeliklerin altında gizliden gizliye kıskançlık hezeyanları vardı. Bir keresinde Joe, Jack'i Güney Pasifik'te gösterdiği kahramanlıktan dolayı aldığı cesaret madalyası için tebrik ediyordu; JFK'nin diğer kahramanlıkları arasında Patrick McMahon adlı feci şekilde yanmış denizcinin hayatını kurtarması da vardır. Bu davranışı Jack'e bir savaş kahramanı olarak şöhrat, ancak aynı zamanda kardeşinin düşmanlığını da kazandırmıştı. İğneleyici bir iltifatında Joe, Jack hakkında yine bir başka dergi haberi gördüğünü belirterek, "McMahon senin hakkında konuşmaktan çok fena bıkmış olmalı" diye ekliyordu. Sadece iki yıl arayla doğmuş kardeşler, okul notları, kızlar, babalarının sevgisi dâhil olmak üzere, her şey için yarışarak büyümüşlerdi. Joe neredeyse her zaman kazanıyordu, fakat

1 Gramofona adını veren marka. (Çev.)

2 Amerikan birası. (Çev.)

küçük kardeşinin savaşta elde ettiği zaferle, gençlik çağlarının en önemli rekabetinde alt edildiğini görmek onu çileden çıkarıyordu.

Joe ne olursa olsun, en kısa sürede hesaplaşmayı umuyordu. Çünkü pazar ayını ile cumartesi sarhoşluğu arasındaki günlerde, son derece gizli bir görev için eğitim görüyordu. Almanya geçen yıl Fransa'nın kuzey kıyısı boyunca, Manş Denizi'nin hemen karşısında gizemli birkaç füze yuvası inşa etmişti. Hitler gerçekten Londra'ya atom bombası gazabını yağdırmak istediye, bunlar mükemmel fırlatma mevzileri olabilirlerdi, hatta yoğun V-1 yayılım ateşi başladıktan sonra, müttefik liderleri yuvaları ortadan kaldırmaya can atıyorlardı.

Yuvalar o kadar büyüktü ve öylesine iyi güçlendirilmişti ki sorun, uçaklardan bırakılan konvansiyonel bombaların hiçbir işe yaramamasıydı. O yüzden yetkililer yaratıcı olmak zorundaydılar ve böylece bizzat uçakları bombaya dönüştürmeye karar verdiler. Yani uçakları patlayıcıyla doldurup insansız hava aracı olarak Manş'ın öte yakasına uçuracaklardı. Basit bir uzaktan kumanda kullanılarak füze yuvaları uçaklarla kamikaze tarzı vurulacaktı. Tek aksilik uçakların kendi başlarına havalanamamasıydı; birilerinin bu uçan bombaları havalandırmak için içlerinde olup onları pistten hareket ettirmesi, sonra da patlamadan önce onları havada ateşlemeye hazır hale getirmesi gerekiyordu. Joe bu insanlardan biri olmaya gönüllü oldu.

Eve, kardeşine yazdığı mektuplarda Joe elbette görevin detaylarıyla ilgili herhangi bir şeyi ifşa etmese de ara sıra heyecanı belli oluyordu. Bir seferinde, kendisinin de bir madalya kazanacağından neredeyse emin olduğundan böbürlenerek bahsediyordu. Yine de, anne babasının mektubu okuyabileceğini bildiğinden güvende olduğu konusunda herkesi hemen rahatlatmaktan da geri durmuyordu. "Tatlı canımı çılgın bir mace-rada tehlikeye atmak niyetinde değilim." Bu su katılmamış bir yalandı. Joe mektubunu kaleme alıncaya kadar çok yakın pilot arkadaşlarından birkaçı korkunç yaralar almışlardı zaten; bir ta-

nesi paraşütle atlarken kolunu koparmış, bir başkası ölümüne yere çakılmıştı. Bu yapılanın, savaşın en çılgın girişimlerinden biri olduğu doğrudur.



İkinci Dünya Savaşı'nın, simsiyah iki mantar bulutunun Hiroşima ve Nagazaki'nin yanmış kavrulmuş kalıntılarının üzerinde yükselişiyle sona erdiğini hepimiz biliriz. Ancak çoğu insan, işlerin kolayca bambaşka bir yöne sapabileceğinin farkında değildir; savaş kolaylıkla bir Amerikan atom bombasıyla değil de bir Alman atom bombasıyla, bir Japon şehrinin değil de Londra ya da Paris'in, hatta New York'un haritadan silinmesiyle de sona erebilirdi.

Manhattan Projesi'nde çalışan birçok bilim insanı, gerçekten de Almanya'nın bomba konusunda daha avantajlı durumda olduğuna inanıyorlardı. Ne de olsa Alman kimyacılar ve fizikçiler daha en başta nükleer fisyonu keşfetmişlerdi, bunun yanı sıra Nazi Almanya'sı 1939 yılında Uranyum Kulübü olarak bilinen kendi Manhattan Projesi'ni kurmuş, çalışmalara iki yıl erken başlamıştı. Almanya dünyanın en iyi sanayi şirketlerine sahip olmakla kalmayıp aynı zamanda bir nükleer bomba yapımının gerektirdiği muazzam miktardaki hammaddeyi tamamen işleme kapasitesine de sahipti. Yeryüzünde başka hiçbir ülke Almanya'nın dehası ve endüstriyel gücüyle karşılaştırılmazdı; savaşmaya yönelik şeytani dürtüsü de cabasıydı.

Bu farkındalığın iki sonucu oldu. İlki, bu farkındalığın Amerikalı bilim insanlarını atom bombası konusunda deli gibi çalışmaya zorlaması, ikincisiyse, Nazi atom bombası projesini baltalamak için müttefikleri bir dizi zorlu görevi desteklemeye ikna etmesiydi. Casusların, askerlerin, fizikçilerin, politikacıların, kısacası hepsinin oynayacak rolleri vardı. Bir tarihçinin dediği gibi, "Belki de bilim insanları ve devlet adamları hiçbir zaman daha yüksek riskler almamışlardır, ya da nefes alamama duygusu insanları daha olağanüstü çabalara zorlamamıştır."

Casuslar Tugayı sadece Boris Pash ve Joe Kennedy gibilerin değil aynı zamanda Irène Joliot-Curie ve Lise Meitner gibi cesur kadın bilim insanlarının da dâhil olduğu bu kahramanca, karmaşık ve çoğu kez ölümle sonuçlanan uğraşlarını anlatmaktadır. Bilim 1939 öncesinde savaşa elbette katkıda bulunmuştu, ancak İkinci Dünya Savaşı'nda müttefikler bilim insanlarına silahlar ve miğferler verip onları ilk kez savaş alanlarına gönderdiler. Bu gölge savaş, birçok yönden görünür olanla paraleldi, fakat bu işe bulaşan erkek ve kadınlar, birliklerin, tankların hatta uçakların hareketlerini neredeyse görmezden gelirken, dünyayı değiştiren, çok büyük bilimsel *düşüncelerin* peşinden gidiyorlardı.

Bununla birlikte müttefikler görev gerektirdiğinde hile yapmaktan da geri durmuyorlardı. Birinci bölüme konu olan, ülkenin ilk atom casusu, Moe Berg adlı esrarengiz beyzbol oyuncusu, arkadaşlarının mektuplarını alıyor, üstlerine durmadan yalan söylüyor, haber vermeden ve izin almadan işe gelmiyordu. Bunları o kadar sık yapıyordu ki çevresinde endişe yaratıyordu. O ve diğerleri için bombayı Hitler'in elinden uzak tuttukları sürece, ister hava saldırısı düzenlemek ya da komando baskını yapmak, ister Molotof kokteyli atmak ya da adam kaçırmak olsun, hiçbir taktik aşırı değildi.

Nazi atom bombasının tarihçesini anlatan diğer hikâyelerden farklı olarak bu hikâye, doğrudan doğruya, muhtemelen nihai görevle karşı karşıya kalan kadın ve erkeklerin düşüncelerine girmemizi sağlayarak, müttefiklere odaklanmaktadır. Sonraki bölümlerin çoğu, savaşın en ilginç ve etkileyici ancak adı pek duyulmamış bazı karakterlerini yeni bir bakış açısıyla anlamayı sağlayan, daha önce yayımlanmamış ya da gözden kaçmış kaynaklara dayanmaktadır. Görevlerin hepsi de son derece gizliydi, haliyle bu görevlere talip olanların böyle davranmalarının ardında da genellikle bilinmedik gerekçeler yatıyordu; bazı durumlarda düşmanla olduğu kadar birbirleriyle de mücadele etmek için enerji harcadılar. Ancak akıllarına çok kötü şeyler gelse de, Nazi tehdidiyle yüzleşmekten asla kaçınmadılar.

Casuslar Tugayı kimilerinin “en onursuz on yıl” dediği 1930’lardan, yani nükleer fisyonun doğuşundan başlayıp İkinci Dünya Savaşı’nın geniş kapsamlı bir insan avının yaşandığı son günlerine dek uzanıyor. Müttefikler Kuzey Afrika ve İtalya’yı fethederken milyonlarca can feda etmişlerdi; Fransa ve Almanya’da tutunacak zemin bulmaya çalışırken olanlardan söz etmiyorum bile. Ne var ki birkaç kilo uranyumla Hitler’in D Günü operasyonunu tamamen tersine çevirip müttefikleri Avrupa kıtasından sonsuza dek kovabileceğinden korkuyorlardı.

Bu yüzden süregiden hikâye bazen çılgın, pervasız hatta delice görünse de bunun iyi bir nedeni var. Hem bilim insanları hem de askerler bir delinin çok yakında atom çekirdeğine hapsedilmiş insanüstü gücü ele geçireceğine inanıyorlardı. Bunu önlemek için ödenecek hiçbir bedel çok yüksek olamazdı.

I. KISIM



Savaş Öncesi, 1939'a Doğru

1. BÖLÜM

Profesör Berg

Aslına bakarsanız Amerika'nın ilk atom casusu hiç de Amerikalı değildi. Moe Berg'ün babası Bernard, 1890'lı yıllarda Ukrayna'daki pogromlardan³ kaçtıktan sonra, leş gibi sucuk ve pis vücut kokularıyla kaplı kalabalık bir vapurda Londra'dan Amerika'ya yolculuk etmişti. New York'ta gördüğü Yahudi mahalleleriyle, o eski ve bakımsız apartmanlarla karşılaştırılınca, yolculuk ettiği kasar altı kamara gözüne lüks göründü. Boer Savaşı'na katılacak yabancıların otomatik olarak İngiliz vatandaşlığına alınacağını duyduktan sonra Londra'ya dönmek için hemen bir sonraki gemiye atladı, ancak teklifin süresinin geçmiş olduğunu öğrendi. Büyük bir isteksizlikle cebindeki son on dolarını New York'a dönmek için harcadı ve Amerikalı olmaya razı oldu.

Bernard çok geçmeden Rose adında Romanyalı bir terzi kızla evlendi, çiftin üç çocuğu oldu, ardından Lower East Side'da bir çamaşırhane açtılar. Başarılı olamadılar. İflah olmaz bir okur olan Bernard ütü yaparken kendisini kitaplarına öylesine kaptırıyordu ki insanların kıyafetlerini yakıp üzerlerinde delikler açıyordu. Nihayet hatalarını ve yetersizliklerini kabul edip Newark'ta bir eczane açtı, çiçeği burnunda ailesini de üstteki daireye yerleştirdi. (Çok uzun saatler –günde on beş saat– çalıştığı için onlarla yukarı uzanan bir borudan seslenerek haberleşiyordu.) Mahallerin ilk Yahudi ailesi olan Bergler ara sıra ayrımcılığa maruz

3 Rusçada “zulmetmek, şiddet kullanarak yok etmek” anlamına gelen bir kelimedir. Tarihsel olarak 1800'lü yıllarda Rusya'da Yahudi toplumuna karşı girilen şiddet eylemleri, öldürme ve yağmalamaları ifade etmek için kullanılır olmuştur. (Çev.)

kalsalar da (çocuklar onlara “Hey, İsa katili!” diye bağıyordu), eczane zamanla mahallenin sosyal buluşma merkezlerinden biri haline gelmişti. Bernard özellikle hintyağı ve kök bira müşhilleriyle meşhurdur. Karışımı hazırlamadan önce müşterisi bayan falancaya ne kadar uzakta oturduğunu sorardı. O da mesela dört blok ötede diye cevap verirdi. Bunun üzerine Bernard dört blok-luk mesafeye göre bir kokteyl ayarlayarak müşterisine kafasına dikmesini söylerdi. Doğruca eve gitmesini tembih eder, konuşarak oyalanmaması için uyarırdı. İnsanlar onun şaka yapmadığını yaşayarak öğrenirdi.

Bernard ve Rose’un en küçük çocuğu, beş buçuk kilo ağırlığındaki Moe 1902 yılında dünyaya geldi. Bernard durmadan çalışırken, oğlan tutkusunun, yani beyzbolun peşinden koşma özgürlüğüne sahipti. Günün hangi saati olursa olsun, etrafında bulunduğu, yuvarlağa benzer her şeyi, topu, elmayı, portakalı fırlatıp dururdu; hatta henüz küçük bir çocukken bile Newark’ın en iyi top tutucusuydu. Rögar kapaklarının arkasında çömelmiş, minicik ellerinde yastık kadar büyük duran bir eldivenle, mahalledeki polisler kendisine son sürat top atıyordu. “Daha sert!” diye bağıyordu, Berg. “Daha sert!” Sonunda bir polis gaza gelip gerçekten çok sert bir atış yapmıştı. Berg geriye doğru sendeleyip, az kalsın tepetaklak düşüyordu. Fakat direniyordu, hiçbir yetişkin onu geçemezdi. Bu yetenekli, harika çocuğu duyan, civardaki bir kilisenin yıldızlar takımı onu kaptı. Hristiyan bir rumuz, Runt Wolfe ismini kullanmasında directtiler ve Runt çabucak takımın yıldızı oldu.

Moe’nun beyzboldaki yeteneğinden ve ustalığından etkilene-meyen tek kişi babasıydı. Gönülsüz bir Amerikan vatandaşı olarak, sporlar içinde en Amerikanvari olan beyzbolu hiç benimseyememişti. Beyzbol oyuncularını budala kimseler olarak görüp küçümsüyor, kendi gerçek kahramanlarıyla, okumuş yazmış kimselerle, bilim insanlarıyla karşılaştırıyordu. Oysa durum hiç de öyle değildi, Moe derslerinde epey başarılı bir öğrenciydi, öyle ki liseden 16 yaşında mezun olup Princeton Üniversitesi’ne

kabul edildi. Orada babasının tutkularından birinin peşinden giderek Latin dilleri ana bilim dalında üniversite eğitimine başladı, birkaç sömestr altı ders aldı; bunların üstüne bir de Sanskritçe ve Yunancaya merak saldı. Berg sonradan meşhur olduğunda, hiçbir eksantrik yanı diller konusundaki yeteneği kadar dikkat çekmeyecekti. Ona hayranlık duyan bazıları, onun tam altı dili akıcı biçimde konuştuğunu iddia ediyorlardı; kimilerine göre sekiz, kimilerine göre de on iki dil biliyordu.

Berg, babasının üzülmesine rağmen Princeton Tigers beyzbol takımında oynadı. O zamanlar Sarmaşık Ligi karşılaşmaları, genellikle büyük kalabalıkların, yirmi bin kişiyi bulan bir insan güruhunun toplanmasına neden oluyordu. Berg de takımın yıldız kısa top tutucusu olmuştu. Bir seksen üçlük boyu işe yaramıştı, üstelik dev gibi eldivenleri vardı; bir tanıdığı “onunla el sıkışmak bir ağaçla el sıkışmak gibiydi” diye anlatmıştı. Berg üniversite üçüncü sınıftayken Tigers, dünya şampiyonu New York Giants’ı, Polo Grounds’da yapılan bir gösteri maçında az kalsın yeniyordu fakat 3-2 kaybettiler. Berg daha sonra son sınıftayken, Tigers’ı -18 maçlık bir galibiyet serisi dâhil olmak üzere- 21-4 skoruyla bir rekora götürdü, ayrıca yüzde 33,7’lik bir vuruş oranına ulaştı, buna rakipleri Harvard ve Yale’e karşı elde ettiği yüzde 61,1’lik vuruş oranı da dâhildi. O ve takımın aynı şekilde dil öğrenmeye merak duyan o yılki ikinci kalecisi, karşı takımdakiler savunma stratejilerini anlamasın diye sahada Latince tartışıyorlardı.

Elbette, bu uzun boylu ve kaslı, Latin dillerine yetenekli, tipik bir Amerikalıya benzeyen, Princeton’lı kısa top tutucusunun popüler biri olduğunu düşünebilirsiniz; nitekim insanlar Berg’e hayranlık duyuyordu. Fakat bu hayranlık çoğunlukla uzaktandı, okulda çok az gerçek arkadaşı vardı. Bu kısmen Princeton’ın hatasıydı. Princeton’lı delikanlıların çoğu (o zamanlar öğrencilerinin hepsi erkek olan bir üniversiteydi bu) pahalı ve şık hazırlık okullarına gitmişlerdi, hatta bazıları özel şoförlü arabalarla derslere geliyorlardı. Bu arada Berg, yazları New Hampshire’da kamp danışmanlığı yapıyor, kış tatili boyunca da Noel paketle-

ri dağıtarak 650 dolarlık okul ücretini karşılamaya çalışıyordu. Poz kesmesine yarayan pahalı alışkanlıklarla, zarif ve şık ceketler, kokulu briyantinlerle, kimseyi kandıramıyordu. Yahudi olması da üstüne tuz biber ekliyordu. Princeton'daki son senesinde, beyzbol takım kaptanlığına biraz daha uygun biri (yani bir WASP⁴) seçilince Berg buna çok içerlemişti. Sonra sıra bir yemek kulübüne (Princeton usulü bir kardeşlik birliği) katılmaya geldiğinde, ısrarcı olmaması ve Yahudilerin avukatlığına soyunmaması koşuluyla bir kulübe kabul edildi. Aşağılandığını hisseden Berg, kulübe katılmayı reddetti.

Ancak yalnızlığı tamamen Princeton'ın hatası değildi. Berg'ün, bütün yaşam seyrini tanımlayan en temel özelliği sinsiliği idi. Yakışıklı ve espriliydi. İnsanlar onun engin bilgi donanımına ve sportif yeteneklerine hayranlık duyuyorlardı. Fransızca ve İtalyanca bir şeyler fısıldadığında, kadınlar kıkırdaşırlardı. Ama hiçbir zaman eğlencelere katılmaz, asla birilerini akşam yemeğine davet etmez, kimsenin kendisine yaklaşmasına izin vermezdi. İflah olmaz bir münzeviydi, sürekli insanları uzaklaştırıyordu; tüm bunlar ona esrarengiz bir hava katıyordu.



İki beyzbol kulübü, New York Giants ve Brooklyn Robins (daha sonra Dodgers oldu), 1923 yılında Berg'i Princeton'dan ayırmaya çalıştı; bunun nedeni kısmen ilginin azalması ve Yahudi bir yıldız oyuncunun dikkat çekeceğini düşünmeleri idi. Fakat Berg tereddüt ediyordu; hem aynı yıl Paris'te, Sorbonne Üniversitesi'nde yüksek lisans yapmayı çok istiyordu. Ancak Sorbonne'a sezon dışında devam edebileceğini düşünerek nihayet sözleşmeyi imzaladı. (Bildığınız üzere çoğu beyzbol oyuncusu böyle yapıyordu.) İki kulüpten Robins berbat bir performans sergiliyordu, bu da Berg'ün derhal oynayabileceği anlamına ge-

4 Beyaz, Anglo-Sakson, Protestan. (Çev.)

liyordu. Babasına bir kez daha utanç yaşatma pahasına, o yaz 5000 dolarlık (bugünün parasıyla 71.000 dolarlık) sözleşmeyi imzaladı. Birkaç gün sonra Philadelphia’da, ilk vuruşunda birinci kaleye ulaşır, ilk seferde sayı yaptırmıştı.

Muhtemelen onun acemilik sezonunun en önemli olayıydı. Her ne kadar pazılı kollarıyla, yakışıklı, boylu poslu bir saha oyuncu olsa da, genç ve çekingendi ve tam zamanlı oynamasını imkânsızlaştıracak kadar çok hata yaptı. Daha da kötüsü, kendisini büyük beyzbol liginde atış yapmaya alıştırmaya çalışıyordu. Nadiren vuruş yapmasına rağmen, güçlü ve sert vuramıyordu, üstelik kaleye güvenli bir şekilde ulaşmak için var gücüyle koşmakta da fazlasıyla yetersizdi. Bir defasında Berg’ün kalelere sanki ayağında kar ayakkabılarıyla koşuyormuş gibi gidişine bir teknik direktör çıldırmıştı. 49 oyunda sadece yüzde 18,6 vuruş yapmıştı, o yaz bir yetenek avcısı Berg’ün yapabileceklerini dört kelimeyle özetlemişti: “İyi oynuyor, ama sayı yapamıyor.”

Berg atışları üzerinde çalışmak yerine, o kış Sorbonne’da olmak için aniden şehirden ayrıldı. Okul harcı ucuzdu (ders başına 1,95 dolar, yani günümüzün parasıyla 28 dolardı), bu yüzden o da bol bol ders alıyor, tam yirmi iki derse giriyordu. Dersler arasında Fransızca, İtalyanca, ortaçağ Latincesi ve “Tiyatroda Komedi” vardı. Latince Avrupa’nın her tarafında yayılırken, Berg özellikle onun yozlaşmasının izlerini sürmek istiyordu. (Daha sonra yaptığı bir açıklamada “Sezar’ın orduları Roma’dan uzaklaştıkça, buyrukları altına almaya çalıştığı halkların kelimeleri ve deyimleriyle saf Latince bir o kadar sulandırılmıştır,” diyordu.) Aynı zamanda cesur bir öğrenciydi. Büyük savaşa giden kaygı dolu yılları konu alan bir Avrupa tarihi dersi öncesinde, “Eğer ders çok tek taraflı olsaydı, profesöre, al dersini k...na sok, diyecektim” diye aklından geçirdiğini anlatmıştır. Ne var ki tüm dersler beklentilerini fazlasıyla karşılamıştı. Eve yazdığı bir mektupta, bazı dersleri almak için bunlara beşer dolar ödeyeceğini, derslerin buna değecek kadar iyi olduklarını söylüyordu, “Bundan öyle çok faydalaniyorum ki, Sorbonne’da bir kürsüye bağış yapmam lazım,” diyordu.

Berg Paris'teyken, yaşamı boyunca sürececek olan çeşitli günlük gazeteleri okuma alışkanlığını edinmişti, genellikle de farklı dillerden. Sahip olduğu çok az şey olmasına rağmen, iş gazetelerine geldiği zaman fazlasıyla korumacı oluyordu. Onları kucak dolusu yüklenip odasına götürür, birkaç haber oradan, birkaç haber buradan okurdu. Daha sonra anlaşılması bir hayli zor bir dosyalama sistemine göre, bir ara tekrar toplamak niyetiyle sandalyelerin, çekmecelerin, banyoda sifonun, hatta yatağının üzerine yayardı onları. Yarı okunmuş bu süreli yayınların, kendisi için hayati önem taşıyan kâğıtlar olduğunu ve önemli bir kâğıda dokunanın başının belaya gireceğini söylerdi. Öfkesinden deliye döner, gazeteleri fırlatır ve gecenin bir yarısı, havanın da berbat olmasına aldırmaksızın, yeni bir tane almak için paldır küldür dışarı çıkardı. Bir gazeteyi okumayı kendisi ne zaman bitirir ve onun artık çöp olduğunu ilan ederse, insanlar ancak o zaman gazeteye ellerini sürebilirlerdi. Hiç kimse onun neden bu kadar çok sinirlendiğini çözemiyordu, bu da Moe'nun gizemli yanlarından biriydi.

Beyzbol kariyerini olumsuz etkileyecek şekilde, Berg gazetelerin yanı sıra Paris mutfağının sunduğu tatlarla da tıka basa dolduruyordu midesini. Sıradan bir günü, kahvaltıda çikolatalı ve tereyağlı kruvasanla başlıyordu, akşam yemeğindeyse restoranlarda elli sente tıka basa yemek yiyordu. İçki de bir o kadar aklını çeliyordu. Yine mektuplardan birinde "Herhalde artık su içmem. Şarap insana çok güç veriyor," diye yazıyordu. Yürümek dışında egzersiz yapmaya hiç kalkışmıyordu, en az beş kilo almıştı. Nihayet mart ayındaki bahar antrenmanında berbat bir vücutla boy gösterince AAA grubuna düşürüldü.

Böylece, Minneapolis Millers'tan Toledo Mud Hens'e, oradan Reading Keystones'a atlayarak geçen uzun ve moral bozucu bir ikinci lig dönemi başladı. (Alt seviyeye düşürülmesi babasının da canını sıkmış olmalıydı.) Ancak arafta geçirdiği ikinci sezonunda Berg 200 vuruş yakaladı ve takım arkadaşlarına 124 sayı yaptırdı, 1926 yılında Chicago White Sox onu 50.000 dolar gibi

dolgun bir sözleşmeyle kaptı. Başka bir şansı daha kaçırmak istemediğinden Berg çok sıkı çalışıp, sonraki birkaç yıl boyunca hayatında en iyi beyzbolu oynayarak Sox'ı ödüllendirdi.

Berg bu gelişmenin bir kısmını doğuştan yeteneğinin olduğu, daha doğal bir konumda oynamasına borçluydu. Yıllarca hikâyeyi farklı biçimlerde anlatsa da, 1927 yılı Ağustos'unda Sox'ın ilk top yakalayıcısı kaledeki bir çarpışmada yaralanmıştı. Birkaç gün sonra yedek yakalayıcı üst üste yapılan bir karşılaşma esnasında bir parmağını kırmıştı. Daha sonra yedeğin de yedeği olan oyuncu, kadrodaki son top yakalayıcısı, Boston'da bir başka çarpışmada, saçma sapan bir şekilde saf dışı kalmıştı. Teknik direktör "Ne halt edeceğiz şimdi?" diyerek sızlanıyordu. Yedek kulübesinde bankta oturan Berg, görünüşe bakılırsa bir takım arkadaşına, ikinci ligde top tutmuş şişmanca bir ilk kaleciye doğru parmağını sallıyordu. "İşte burada bir top tutucunuz var" diyordu. Fakat teknik direktör sırtını dönmüştü, Berg'ün parmağıyla işaret edişini görmeyip, onun sadece sesini duymuş ve gönüllü olduğunu sanmıştı ya da bir ukala olduğunu düşünmüştü. Dönüp potansiyel kısa topçusunu baştan aşağı süzdü. "Hiç top tuttun mu?"

Berg "Lisedeyken," diye cevap verdi.

"Neden bıraktın?"

"Bir adamın söylediği bir şey yüzünden. Berbat olduğumu söyledi."

"Kimdi?"

"Benim koçumdu."

"Pekâlâ, gel oradan da, adamın ne söylediğinin farkında olup olmadığını görelim."

Berg "Baş üstüne," diyerek top tutucusunun teçhizatını kuşanmaya başladı. Dönüp yedek kulübesindekilere "En kötüsü olursa, lütfen cesedi Newark'a gönderiniz," dedi.

White Sox oyunu kaybetmiş olsa da Berg iyi oynamıştı. O gece takım arkadaşları kafa çekmeye giderken, Berg, Sacco ve

Vanzetti'nin idam cezalarının infazını protesto eden Boston Common'daki kitlesel eyleme katıldı. Sox ertesi gün korkulan takım Yankees'le oynamak için New York'a gönderildiğinde, teknik direktör onu ilk top tutucusu olarak kaydetti. Babe Ruth ana kalenin dibindeki vurucunun pozisyon aldığı dikdörtgen alana gelirken sırtarak, "Moe, beşinci devre olmadan yaralanan dördüncü White Sox top tutucusu olacaksın," diyordu. Moe da, Ruth'a bir saha içi atış barajı oluşturulmasını isteyeceğini söyledi. Böylelikle "Hastanede birbirimize arkadaşlık edebiliriz." Her ikisi de karşılıklı güldü. Ancak son gülen top tutucusu oldu, Berg'ün atışlar için arkadaşıyla işaretleşmesiyle, güçlü Babe o gün iki kez başarısız olup oyun dışı kaldı ve saha dışına katiyen bir top bile gönderemedi. Berg aynı şekilde Murderer's Row'un geri kalarını da darmadağın etti, bir sayı ve altıncı devrede kesin sonuca götüren bir vuruşta üç oyuncunun ana kaleye ulaşp üç sayı daha eklemesiyle, White Sox'ın 6-3 kazanmasına yardım etti.

Böyle olmasına rağmen Berg'ün teknik direktörü yeni top tutucusuna güvenmiyordu, o yüzden ikinci ligde oynayan ve yarı profesyonel birilerini bulmak için doğu yakasını karış karış dolaşmaya devam etti. Tarih kimseyi bulamamasına minnettardır çünkü Berg kale arkasında rahatladıkça, Amerikan liginin en iyi top tutucularından biri haline geldi. Takım, kaleler arası koşulan yolda kolunu test etmemeyi çabucak öğrendi, ayrıca kısa top tutucusu olarak birkaç atış yaptı, bir keresinde tamamıyla hatasız 117 oyun oynayarak Amerikan Ligi'nde rekor kırmıştı. Sahada olmanın dışında, beyzbolun kafa çalıştırmayı gerektiren yönünde de olağanüstü bir başarı gösterdi. Vurucunun her bir zayıflığını zihninde adeta kataloglamıştı, sürekli konuşması ve kafa karıştırıcı kurnaz atış çağrılılarıyla, kolayca vurucuların kafalarının içine girebiliyordu, atıcılar nadiren onun işaretlerine uymazlık ederlerdi. Yakalama aynı zamanda ana kalede bir avantaj da sağlıyordu. Atıcıların nasıl ve ne düşündüğünü anlamasıyla, üstünlük sağlayan sağ elle vuruş yapan yararlı bir yedek vurucu haline gelmişti; hızlı toplara vurarak devamlı sol açık çizgisine

indiriyordu. Hemen göze çarpan zaafı, yani yavaş koşması bile, artık ciddi bir engel değildi, zira top tutucuların yavaş yürümesi *gerekliyordu*. 1929 yılında, yani en iyi sezonunda Berg, 107 oyunda yüzde 28,7'lik vuruş yapmış ve 101 vuruşu yakalamıştı. Hatta büyük beyzbol liginde En Değerli Oyuncu (MVP- Most Valuable Player) oylamasında birkaç oy almıştır.

İnanılmaz bir şekilde, Berg bunların tamamını sezon dışında Columbia Üniversitesi'ne devam ederken yaptı. Diğer oyuncular Ekim ayında odun kesmek için Alabama ve Texas'a gitmek üzere trene atlarken, Berg Manhattan'ın yolunu tutuyordu, sonra beyzbol taahhütleri yüzünden derslere üç hafta geç başlayıp sözleşmeler ve finans hukukuna yetişmek için eşek gibi çalışıyordu. Bir defasında "Eşek gibi çalıştım," diyordu, "sürekli Şubat'ı ve bir kez daha bahar antrenmanı için güneye gidebilmeyi düşünüp durdum." Takım arkadaşları bu programı tuhaf, spor yazarlarıysa eğlenceli buluyordu. Derslerin üstesinden geleyim derken genellikle Shreveport'daki bahar antrenmanını kaçırmaması White Sox'ın sahipleri açısından sinir bozucuydu. Fakat Berg yine de devam etmekte ısrarcıydı, büyük olasılıkla bunu babası yüzünden yapıyordu. Oğlu fakir bir adamın oğlu olmaktan çıkıp En Değerli Oyuncu adayı olma başarısını gösterdiğinde bile, Bernard herhangi bir oyununa gitmeyi reddetti. Newark'daki eczanenin etrafında ne zaman birileri top tutucusundan bahsetse, kafasını çevirip yere tükürürdü. "Bir spor işte," diyerek küçümserdi. Hukuk çok ama çok daha saygındı.

Böylelikle Berg, bir dizi uzun paragraf sorusundan oluşan New York barosunun avukatlık sınavına bir bahar ayında girdikten ve o sezon olmayacağını Chicago'ya bildirdikten sonra, her gün kütüphanede sınavı geçip geçmediğine bakmak için *New York Times*'ı kontrol edip duruyordu. Nihayet adını listede gördü, 1600 kişi arasında yeterlik kazanan 600 kişiden biriydi. "Sınavda çuvallayan zavallı geri zekâlıları düşünsenize," diyerek, diğerlerinin başarısızlığına içten içe seviniyordu. "Hayatımda hiç bu kadar mutlu olmadım," diyordu. Haberi vermek için Bernard'ı aradı.

Babası az ve öz konuştu. "Şehriler arası araman gerekmezdi. Gazeteleri okudum," diyerek telefonu oğlunun suratına kapattı.



Tamamladığı en başarılı Büyük Beyzbol Ligi (Major League Baseball) sezonundan altı ay sonra, Berg berbat bir sakatlık geçirdi. 1930 yılı Nisan'ında, Little Rock'daki bir gösteri maçı esnasında, kaleyi tutmaya koşan bir saha oyuncusuna topu fırlatmaya çalışırken ilk kaleye atladı. Çivili kramponları toprağa takılınca sağ dizinde bir bağ dokusunu yırttı ve kendisini Mayo Clinic'in ameliyathanesinde buluverdi. Birkaç ay evde oturdu, sonrasında geri dönmeyi denedi, ancak belli ki sağlığı düzelmemişti. Mevsim geçişi bir zatürre nöbeti onu daha da zayıf düşürdü. En nihayetinde, hem sakatlığı hem de hastalığı nedeniyle Chicago'yla yirmi, (Chicago onunla yolları ayırdıktan sonra) Cleveland'la da on maç yaptı ve önündeki iki yılı adeta öldürmüştü. Beyzboldaki geleceği sallantılı görüldüğünden, para kazanmak için sezon dışında Wall Street'te avukatlık yapmaya başladı. Bu işten nefret etti.

Berg, iyileştikten iki yıl sonra, 1932'de Washington Senators'la sözleşme imzalayacak kadar kendisini toparlamıştı. Lakin bacakları artık eski esnekliğinde değildi. Bir zamanlar yeterli sayılan vuruşu gittikçe kötüleşmişti, her zamankinden çok daha yavaştı, ana kaleye giden yollarda doğrudan bir sorumluluk alıyordu ve en basitinden, güneşin altında saatlerce o dizle çömelemiyordu. Bu yüzden Washington, onu sahanın ısınma alanında duran yakalayıcı konumuna düşürdü. Berg, bir daha asla En Değerli Oyuncu oylarını toplamış biri gibi görülmeyecekti.

Buna karşın, ilginç bir şekilde, dizinden yaralanması kariyerinde başına gelen en iyi şeydi. Birinin ısınma sahası top yakalayıcısı olmak için doğduğunu söylemek tuhaf gelebilir fakat Moe Berg öyleydi. Oyuna zihinsel bakış açısı ve yaklaşımı nedeniyle, genç atıcılara mükemmel bir biçimde akıl hocalığı yapıyordu, dahası ısınma sahasındaki atmosfer tam da ona göre idi. Isınma

hareketleri ya da çok fazla antrenman yapması gerekmiyordu, bunun yerine kulüp binasının etrafında aylak aylak geziniyor, gazete sayfalarına göz atıyordu. (Hatta hayranları, stadyuma onun için gazete ve dergilerin yabancı dilde baskılarını getiriyorlardı.) Üstelik Berg'ü karşı konulmaz derecede çekici, eğlenceli, konuşkan, söylediklerini son derece aktarmaya değer bulan spor yazarlarıyla çene çalacak bolca vakti oluyordu. Basın ona yalaka-lık ediyordu, hem neden olmasındı ki? Princeton ve Sorbonne'da okumuş, on yedi dil konuşan, Newark'lı, koca, hantal, tek kaşlı bir top tutucusu, işte karşılarındaydı. Onunla ilgili haberlerden göz kamaştırıcı bir nüsha çıkardı.

"Profesör Berg" hakkındaki köşe yazılarının çoğu onun eksantrik özelliklerine odaklanıyordu: Hiyeroglif okuyabilmesine ve Edgar Allan Poe'nun bütün şiirlerini ezbere bilmesine, öğle yemeği için biftek ya da sandviç yerine elma püresi sipariş etmesine, "tam olup olmadıklarına bakmak için" sözlük satın almasına, birbirinin aynısı sekiz siyah takım elbiseyle seyahat etmesine ve asla farklı bir şey giymemesine, bir defasında Detroit'te aynı gün yapılan çift karşılaşma esnasında Öklidyen olmayan uzay-zaman konusundaki bir kitabı bir çırpıda okuyup bitirmesine, ardından Princeton'ı bir sonraki ziyaretinde konuyu daha derinlemesine tartışmak için Albert Einstein'ı aramasına odaklanıyorlardı. (Hatta bu yüzden, bir yazar, top tutucusu Berg'e "Kısa pantolonlu Einstein" lakabını takmıştı.)

Berg, bütün yönleriyle, beyzbol tarihinde gazetelerin reklam sütunlarında herhangi bir yedek oyuncudan çok daha fazla yer kaplıyordu, bu ondan daha yetenekli aynı işi yapan oyuncu arkadaşlarının her zaman hoş karşılamadıkları bir şeydi. Sporda gelmiş geçmiş en aşağılayıcı ve kinayeli yorumlarından birinde, bir yazar bir keresinde onun takım arkadaşlarından birine Berg'ün bu kadar çok yabancı dil konuşabilmesi hakkında bir soru sormuştu. Takım arkadaşı herhalde soruyu çok fazla duyduğundan olsa gerek, "Evet ama iş vurmaya gelince, hiçbir dilde vuramaz," diyerek dalga geçiyordu.

Berg çoğu kez muhabirlere karşı huysuz ve inatçı biriymiş rolünü oynasa da gizliden gizliye medyanın ilgisine bayılıyordu çünkü kısmen de olsa bu ona çeşitli kazançlar sağlıyordu. 1932 yılında, beyzbolda bir dizi iyi niyet atölye çalışması için Japonya'yı ziyaret etmek üzere üç büyük lig takımından seçilenler arasındaydı. Orada gençlere sporun inceliklerini öğretti: Birinci ve üçüncü pozisyonların savunmasını, iki oyuncunun birden oyun dışı bırakıldığı double play'i oluşturmak için alçak atışlarla yer toplarını zorlamayı, hatta kaygan topların üstesinden gelmeyi. Japon oyuncular Berg'ü taparcasına seviyorlar ve onun tek kaşını oldukça egzotik buluyorlardı. Berg sonradan, Japonya'nın "beyzbol hakemleri için cennet" olduğunu söyleyecekti, zira oyuncular hakemlere karşı çok nazikti.

Asya'ya yapılan bir gezi Berg'e daha fazla seyahat etme bahanesi yaratmıştı; takım arkadaşları gemiye atlayıp eve dönerken, batıya gitmek üzere yola koyuldu. Kore, Çin, Çinhindi bölgesi, Kamboçya, Tayland, Myanmar, Hindistan, Irak, Suudi Arabistan, Suriye, Filistin, Mısır, Girit, Yugoslavya, Macaristan, Avusturya, Hollanda, Fransa ve İngiltere'yi içine alan bir tura çıktı. Bahar antrenmanına elbette yine formdan düşmüş vaziyette döndü ama bu sefer kimse umursamadı, ne de olsa takım arkadaşlarıyla muhabirleri eğlendirecek bir sürü yeni hikâyesi vardı.

Gerçi, özellikle gezinin bir ayağı onu rahatsız etmişti. 1933 Ocak'ının sonlarında Berlin'e varınca hemen birkaç gazete aldı. Her gazete aynı başlığı taşıyordu: Almanya, Adolf Hitler adında, kırk üç yaşında, halkı galeyana getiren kışkırtıcı yeni bir şansölyeye sahipti. Berg daha sonra gününü sevinçten havalara uçarak sokaklarda kutlamalar yapan Nazi kalabalığını izleyerek geçirdi. Ülkesine döndüğünde anlattıklarını dinleyen herkese Avrupa'nın felakete sürüklendiğini söylüyordu.

2. BÖLÜM

Kıl Payı Kaçırışlar ve Büyük Başarılar

Irène Curie, her defasında daha az can yakmasını, acı ve aşılamanın bitmesini diliyordu. Ancak ne zaman büyük bir keşfi kaçırsa, aynı acıyı hissediyordu.

Irène, çığır açan fizikçiler Marie ve Pierre Curie'nin kızıydı. 1897 yılında doğmuştu, anne-babasının en verimli olduğu dönemlerden birinde dünyaya gelmişti, ayrıca çoğu kez dikkat çekmek için onların araştırmalarıyla rekabet etmek zorunda kalıyordu; elbette eve gelen konuklarla konuşmaktansa bazen kapı arkalarında saklanmayı tercih eden utangaç ve çekingen bir kıza çok da kolay gelmiyordu bu. (Çocukluğunun en korkunç olaylarından biri, 1903 yılında anne babası radyoaktivite üzerine yaptıkları çalışmalarından ötürü Nobel Ödülü kazandıklarında, evlerinin bir fotoğrafçı kalabalığının istilasına uğramasıydı.) Olağanüstü pek çok meziyetine rağmen, Marie'nin mesafeli bir anne olması durumu zorlaştırıyordu. Polonya doğumluydu, kendi annesini yedi yaşında kaybetmiş ve samimiyetten rahatsızlık duyan biriydi. Irène ve küçük kız kardeşini dedeleri (babalarının babası) büyütüyordu, öyle ki kızlar Marie'nin sevgi ve şefkat göstermesi için yaygara kopardıklarında –laboratuvardan eve döndüğü gece geç saatlerde eteğine yapıştıklarında– bile anneleri onlara nadiren sarılır ya da dokunurdu.

Marie 1906 yılında yaşanan bir aile trajedisinden sonra çok daha uzaklaştı. Irène o senenin Nisan ayında, bir öğleden sonra arkadaşlarından birinin evinde oyun oynarken, birkaç gün orada kalması gerektiği haberini aldı. Hiç kimse de nedenini açıklamadı. Nihayet, o gece geç vakitte, Marie yanlarına uğrayarak Pierre'in başından yaralandığına dair bir şeyler söyledi. Marie,

“Bir süreliğine uzakta olacak,” diyordu, Irène ne olup bittiğini anlamamıştı. Kısa süre içinde Polonya’dan hem Marie’nin hem de Pierre’in kardeşleri gelmişti, küçük kızın kafası iyice karıştı. Bir at arabasının babasına çarpıp onu öldürdüğü sonradan ortaya çıkmıştı, cenaze merasimi bitene kadar kimse ona bir şey söylememişti. Ölüm her ne kadar kimi aileleri birbirine bağlasa da, Marie çok uzun saatler çalışarak üzüntüsüyle baş ediyordu, öte yandan bundan yıllar sonra bile Pierre’in adını yüksek sesle söylemekten kaçındı.

Irène için ergenlik daha kolay olmadı. On iki yaşına geldiğinde, Marie onu kendisinin de perşembeleri matematik ve fen dersleri verdiği alternatif bir okula kaydettirdi. On kadar öğrenci aynı zamanda heykeltiricilik ve Çince dersleri alıyor, çeşitli sporlara katılıyordu. (Sadece okumuş yazmış bilgili olmak yetmezdi, Marie beden eğitimine kuvvetle inanıyordu, Curieler yüzüyor, uzun yürüyüşler yapıyorlardı hatta arka bahçelerinde bir trapez bile vardı.) Okul katı, eski kafalı Fransız eğitim sistemine karşı özgür ruhlu bir alternatif, cennet misali huzur dolu bir yer gibi görünse de Marie kızına uyulması zorunlu standartlar dayatıyordu. Bir keresinde Irène’yi bir matematik problemi üzerinde çalışmak yerine dalmış, hayal kurarken yakaladı, Irène sorunun cevabını bilmediğini itiraf ettiğinde de “Nasıl bu kadar aptal olabilirsin?” diye bağırarak defterini pencereden dışarı fırlattı. Irène ise defterini almak için iki kat aşağıya merdivenlerden ağır ağır yürüyerek inmek zorunda kaldı ama bu arada aklından matematik problemini de çözdü.

1910-1911 yılları Curie ailesi için özellikle çok kötü geçti. Önce Irène’nin sevgili dedesi vefat etti. Hemen ardından Fransız magazin basınında Marie’yle ilgili bir skandal patlak verdi. Evli bir adamla, fizikçi Paul Langevin’le, ilişkisi olduğu ortaya çıktı, bir gazete aşk mektuplarından bölümler yayımlamıştı. (Marie, “Karınla olduğunu biliyorum ya, gecelerim berbat geçiyor, uyuyamıyorum,” diye yazıyordu.) Bir gün karısı sokak ortasında Marie’yi öldürmekle tehdit etti, Langevin de gazetenin yayıncı-

sını düelloya davet etti. İşler gittikçe çirkinleşip pespayeleştikçe hem Marie hem de Langevin aşağılamalara maruz kaldılar fakat kadın olduğu için en çok Marie acı çekti. Serseri güruhu pence-relerini taşıyarak “Polonya’ya dön!” diye haykırdı. Daha sonra, Marie sürpriz bir şekilde ikinci kez Nobel Ödülü’nü kazandığında, birkaç hafta sonra, İsveç Akademisi, krallarını kocasını aldatan bir kadınla el sıkışma rahatsızlığından kurtarmak için ondan ödül törenine katılmamasını rica etti. Marie bu isteğe kafa tutup törene katıldı katılmasına, ancak skandal üzerine içine düştüğü umutsuzluk öylesine büyümüştü ki intihar etmeyi düşündü. Çocukları yetiştirmek şöyle dursun, araştırmalarına konsantre olamadığından, Irène’yle kız kardeşini akrabalarının yanında kalmaya gönderdi.

Anne kız arasında gerçek bir bağ kurulması için meğer Birinci Dünya Savaşı felaketinin yaşanması gerekiyormuş. Irène ve kız kardeşi 1914 yılı ağustosunda, Fransa’nın kuzeyinde bir balıkçı kasabası olan, zaman zaman araştırmacılar arasında popülerliğinden ötürü “Bilim Limanı” olarak anılan L’Arcouest’de tatil-deydi. Marie de bir iki hafta içinde onlara katılmayı planlıyordu. Ne var ki birden savaş patlak verince bu planlardan vazgeçip bütün dikkatini elinde bulunan bir gram radyum elementine yöneltti. Bu bir gram 88 atom numaralı radyoaktif elementi birkaç yıl süren çok zor ve yıpratıcı uğraşların ardından, bir barakaya yerleştirilmiş bir kazanın içinde sekiz ton maden filizini kaynatarak elde etmişti. Bu onun bütün araştırmalarının temeliydi ve işin gerçeği, ona göre dünyadaki en değerli şeydi. Kızlarını almak için Bilim Limanı’na gitmek yerine Marie, radyumu Alman istilasında ellerine geçmesin diye saklamak için güneybatı Fransa’da yer alan Bordeaux’ya kaçmıştı; onu altmış kiloya yakın, radyasyon açısından koruyucu kalkan görevi gören, radyumdan kabaca altmış bin kat daha ağır, kurşun astarlı özel bir kutuda taşıyordu.

Fransa nihayet Curie kızlarının Paris’e dönebileceği kadar istikrara kavuşmuştu. İşte sonunda Irène burada annesinin say-

gısını kazanmayı başardı. Marie bilimsel bilgilerini kullanarak, cerrahların ve askerlerin vücuduna saplanan şarapnel parçalarının yerini tespit etmelerine yardımcı olmak için cephe hattına yakın bir dizi röntgen istasyonu kurdu; bunun yanı sıra, savaş alanlarında kullanılmak üzere gezici röntgen üniteleriyle donatılmış, ordunun “Küçük Curieler” adını taktığı kamyonetlerden bir filo oluşturdu. Irène gönüllü çalışmak için ısrar ediyordu, üstelik bu işte o kadar becerikliydi ki daha on dokuz yaşında kendisini Belçika’da cephe gerisindeki bir röntgen istasyonunu işletirken buluverdi. Silah seslerini duyacak kadar siperlere yakındı, sağlığı açısından oluşturduğu risklere rağmen –araç gereçler en iyi ihtimalle bile son derece yetersiz radyasyon korumasına sahiplerdi– binlerce askerin röntgenini çekti ve makineler bozulduğunda onları tamir etti. Öte yandan Küçük Curie kamyonetlerde cepheye yapılan birkaç eziyetli yolculukta Marie’ye eşlik etti. Marie daha sonra “Çoğu kez ileriye gidip gidemeyeceğimizden emin olamıyorduk,” diye hatırlıyor ve “yiyecek ve kalacak yer bulmak konusundaki belirsizliklerden bahsetmiyorum bile,” diye ekliyordu. Oysa zorluklar onları birleştirmişti, savaş bitmeden Marie en sonunda kızını bağımsız, gerçek bir kadın gibi görebilecekti.

Irène, inanılmaz bir şekilde, cepheye yaptığı yolculukların arasında bir de Sorbonne’un fizik bölümünden mezun olmaya zaman bulmuştu. Savaş sona erdiğinde Marie’nin enstitüsüne hem doktora öğrencisi hem de araştırma görevlisi olarak katıldı. (O zamanlar, bilim insanların yarısından fazlası kadındı, hem Marie bilimde kadınların desteklenmesine özen gösterdiği için, hem de çok sayıda genç erkek siperlerde hayatını kaybettiği için böyleydi.) Irène bu atmosferde yetişip başarılı oldu ve 1920’lerin başında kendi asistanını edinecek ve hayatında ilk kez annesine meydana okuyacak kadar özgüvenliydi.



Frédéric Joliot şansına güvenemiyordu. Savaş sona erdiğinde, esasen kendini beğenmiş Paris'te, "muteber" okullara gitmediğinden, iş bulmaya çabalayan sıradan genç bir bilim insanıydı. Dolayısıyla, Marie Curie'nin enstitüsünde çalışmak için başvurduğunda, fazla umutlanmamıştı. Ancak kendisi de dışlanmış, aykırı biri olan Marie, bu uzun boylu, köpek balığı yüzgecine benzer burunlu, zayıf gençte şansını denemek istedi. (Eski sevgilisi Langevin'in Joliot'yu şiddetle tavsiye etmiş olması işe yaramıştı.) İş teklifi Joliot'yu çok şaşırttı. Küçük bir çocukken dergilerden Curie'nin resimlerini kesip alırdı, üstelik ona hâlâ büyük saygı duymaktaydı. Hemen kabul etti. Marie daha sonra Joliot'yu yeni patronu Irène'yle tanıştırdı.

İki genç arasında, Irène'nin kimyaya, Joliot'nunsa fiziğe odaklandığı uyumlu bir ortaklık kurulmuştu. Marie, merhum eşiyle kendisinin böyle başarılı olmasını sağlayan iş bölümünü yansıttığından, bu ilişkiyi onaylıyordu. Onaylamadığı, öğrendiğinde gerçekten hayrete düştüğü şey ise Frédéric'in gözünün yeşil gözlü Irène'yle romantik bir ilişkide olması ve Marie arkasını döner dönmez ona kur yapmasıydı.

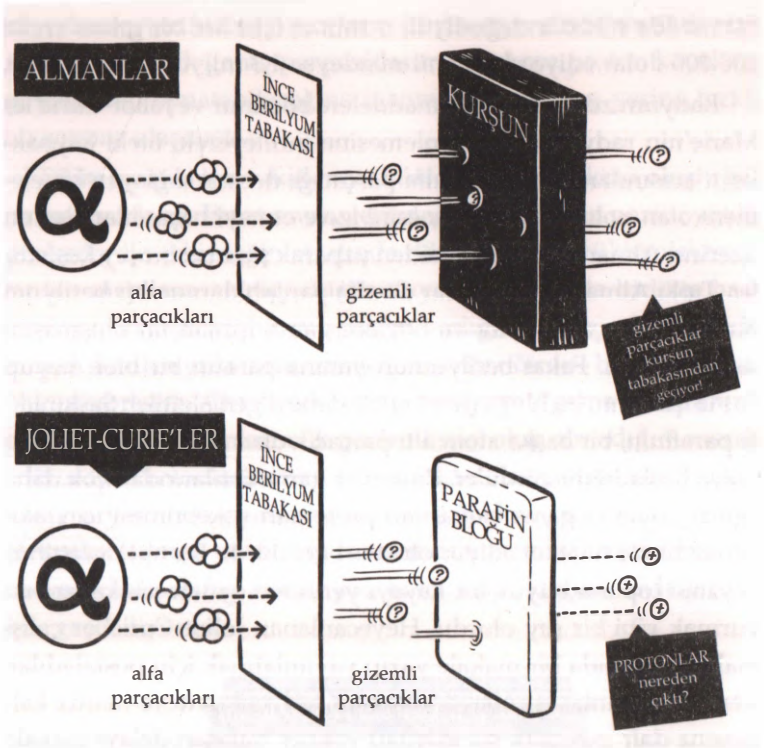
Hatta daha şaşırtıcı olan, Irène'nin, Joliot'nun duygularına karşılık vermesiydi. Birbirinin zıddı mizaçları dikkate alındığında umutsuz bir eşleşmeydi bu. Joliot her zaman içinden geldiği gibi davranan, kendini beğenmiş, bakımlı ve iyi giyimli biriydi, laboratuvarında her zaman tertemiz beyaz önlük giyerdi; Irène ise çekingen, metanetli, pasaklı, kötü giyimli biriydi, bazen yere yatıp oracıkta kestirirdi. Ancak bazı şeyler üzerinden birbirlerine derinden bağlanmışlardı, babalarını küçük yaşta kaybetmiş olmaları, sosyal adalet duygusu ve özellikle de nükleer bilim aşkı onları birleştiriyordu. Bunu kimi zaman bilimsel arıyalar gibi okuyabileceğiniz laboratuvar defterlerinde en bariz biçimde görebilirsiniz: Biri muhtemelen deneyi yazmaya başlamış, diğeriye cümle ortasında düşünceleri toparlayıp düeti farklı el yazısıyla sürdürmüştür. Böylesine samimi birkaç yılın ardından, Irène nihayet Joliot'nun evlilik teklifini kabul etti ve 1926 yılının

9 Ekim sabahında Joliot evlenip gelini yatağa attı, ya da en azından ilkini yapmış oldu. Nikâh töreninin ardından günün kalanını laboratuvarında geçirdiler.

Marie Curie onların uyumlu olduğundan şüphe duyduğu için Joliot'yu başkalarına genellikle damadı olarak değil de "Irène'nin evli olduğu kişi" olarak tanıtıyordu. Bu arada evlendikten sonra Irène ve Joliot'nun soyadlarını "Joliot-Curie" şeklinde değiştirmeleri canını çok sıkıyordu. Öte yandan soyadları tire ile birleştirme, hem ileri düşünceli hem de feminist bir yaklaşım-mış, bir eşitlik ifadesiymiş gibi görünüyordu. Fakat alaycı kim-seler Frédéric'in adına "Curie"yi eklemesinin Irène'nin "Joliot"yu eklemesinden çok daha fazla kazanç sağladığını belirtiyorlardı. Sonuç olarak, bazı meslektaşları "Joliot"dan "Irène'nin jigosu" olarak söz ediyorlardı. Bunu hem sonradan görme Joliot'ya ağzının payını vermek, hem de evlilikte pek çok yönden daha güçlü ve daha baskın karakterli taraf olan Irène'yi aşağılamak için böyle yapıyorlardı. Bütün bunlara rağmen Joliot-Curie'lerin evliliği ve araştırmaları çok iyi gidiyordu.

Çift, bilim insanları olarak ilk başarısızlıklarını 1932 Ocak'ında ayında sineye çektiler. Birkaç yıl önce, Almanya'da fizikçiler radyoaktif atomlarla ilgili tuhaf deney sonuçlarını yayımlamış-lardı. Radyoaktif atomlar kararsız atomlardır. Parçalanarak dışarı farklı parçacık türleri –birtakım atomaltı parçacıklar– salarlar.

Almanlar, özellikle alfa parçacıklarıyla çalışıyorlardı. Bu alfa parçacıklarından bir demet, ince bir berilyum metal levha üzerine gönderildi. Bu da dolayısıyla berilyumun ikinci tür bir parçacık saçmasına yol açtı. Fakat bu ikincil şarapnelin kimliği gizemini korudu. Zira bir şey son derece güçlüydü: O kadar hızlı hareket ediyordu ki yaklaşık 10 santimetre kalınlığındaki kurşun bloğun içinden geçebiliyordu. O zamanlar bilinen en güçlü radyoaktif parçacığa gama ışını deniyordu, dolayısıyla Almanlar bunun özel bir gama ışını türü olması gerektiği sonucuna varıp bir makale yazdılar.



Paris'teki Joliot-Curie'lerin de dâhil olduğu iki ekip araştırma ve takip çalışmalarına başladı ve Marie Curie'nin nepotizmi sayesinde rakiplerine karşı müthiş bir üstünlük elde ettiler. Curie dünyadaki en iyi araç-gereç donanımının yanı sıra, iki gram radyum dâhil en güçlü alfa parçacıklarına sahipti. (Birinci Dünya Savaşı sırasında sakladığı orijinal bir grama ilaveten, 1921 yılında Amerikalı kadınlar, öncü bir kadın bilim insanı olarak üstlendiği rolü onurlandırmak amacıyla, ona bir gram da hediye olarak vermişlerdi.) Marie sırasıyla kızına ve kızının evli olduğu adama bu bilimsel zenginliklere özel erişim imkânı sağladı. Aslında Joliot aileye damat olmadan, Marie ölürse ve kendisi Irène'den boşanursa, radyumun tek başına Irène'ye ait olacağını belirten bir evlilik sözleşmesi imzalamak zorunda kalmıştı. İşte

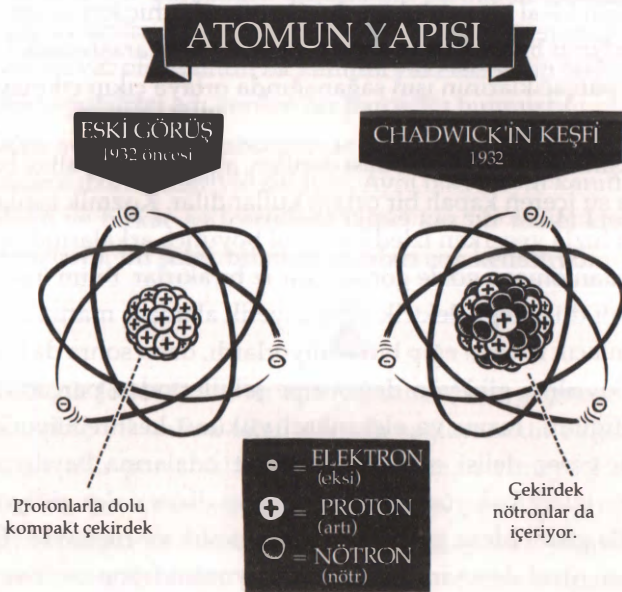
bu madde o kadar değerliydi; o zaman için her bir gramı en az 100.000 dolar ediyordu, günümüzdeyse 1,3 milyon dolar ediyor.

Radyum zamanla başka maddelere bozunur ve Joliot-Curie'ler Marie'nin radyumunu derinlemesine inceleyerek, öteki kaynakların arasından, yoğun bir alfa parçacığı demeti sağlayan bir element olan polonyum numunesini izole etmeyi başardılar. Bunun üzerine, Alman deneyini yeniden yaparak şaşırtıcı bir şey keşfettiler. Tıpkı Almanlar gibi onlar da alfa parçacıklarının bir berilyum numunesine çarpmasını ve böylece gama ışınlarının oluşmasını sağlamışlardı. Fakat berilyumun yanına parafin bir blok koyup gama ışınlarını bu bloğa çarptırarak deneyi genişlettiler. Şaşkınlıkla parafinin, bir başka atom altı parçacık olan protonları dışarı atmaya başladığını gördüler. Protonlar gama ışınlarından çok daha ağırdır; öyle ki gama ışınlarının protonları sökebilmesi için, akıl almaz hızda hareket ediyor olmaları gerekirdi. Bu tıpkı ısıtılmış beyzbol topuna büyük bir kayayı yerinden oynatacak kadar sıkı vurmak gibi bir şey olurdu. Heyecanlanan Joliot-Curie'ler çalışmalarını hakkında bir makale yazıp yayımlatmak için postaladılar. Irène o zamanlar hamileydi (fetüsün radyoaktiviteye maruz kalmasına dair güvenlik standartları yoktu), bundan dolayı makale yayımlandıktan sonra L'Arcouest yakınlarındaki Curie ailesine ait kır evinde hak ettikleri tatile çıktılar. (Hakikaten de ev Curie ailesinin yazlığıydı, Joliot'nun evlilik sözleşmesi onun üzerinde mülkiyet hakkı iddia etmesini engelliyordu.)

Bu arada, çalışmayı takip eden başka biri, İngiltere'de yaşayan James Chadwick de çaba sarf ediyordu. Cambridge'de cimri Cavendish laboratuvarında kullanışsız, hantal aletlerle ve zayıf alfa parçacık kaynaklarıyla çalışıyordu. Nihayet Baltimore'da bir hastaneden kendisine yollanan, birazı tümörlerin tedavisinde kullanılmış radyoaktif element ampulleriyle daha iyi bir kaynağa kavuşmuştu. (O zamanlar posta hizmetleriyle ilgili güvenlik standartları da yoktu.) Chadwick ampulleri alıncaya kadar Joliot-Curie'ler çalışmalarını yayımlamışlardı. Kaybetmeyi kabullenmektense, onların makalesini eleştirel bir gözle okumayı ter-

cih ederek, vardıkları sonuçların kuşku uyandırdığını fark etti. Açıkçası minicik gama parçacıklarının koskoca proton kayalarını yerinden oynatabileceğine inanmıyordu. Onun yerine farklı bir sonuca ulaşmıştı.

Bilim insanları o vakitler atomların iki parçacıktan oluştuğuna inanıyorlardı: Bir atomun, çekirdeğinde bulunan pozitif yüklü protonlar ile çekirdeğin etrafında dönen negatif yüklü elektronlardan meydana geldiği düşünülüyordu. Bununla birlikte bazı teorisyenler üçüncü bir parçacığın varlığını, atom çekirdeğinde nötron denilen yüksüz bir taneciğin –nötr nötron– bulunduğunu öngörüyorlardı. Chadwick, garip berilyum “gama ışınlarının” gerçekten de nötronların ilk gözlemlenişi olup olmadığını merak ediyordu. Protonlarla aynı büyüklükte olan nötronların onları kolayca yerinden oynatabilmesi akla yatkın geliyordu. Üstelik elektriksel olarak yüksüz olduklarından nötronlar maddenin içine kolaylıkla nüfuz edebiliyor, hatta kalın kurşun levhalardan bile geçebiliyordu.



Chadwick önündeki otuz günü tekrar tekrar deneyler yaparak, geceleri sadece üç saat uykuyla idare ederek geçirdi ve çok geçmeden nötronların varlığına dair sağlam bir kanıt buldu. Buna dayanarak yazdığı bir makaleyi 1932 Şubat'ında *Nature* dergisine yolladı. Irène ve Joliot, Bilim Limanı'ndaki tatillerinden döner dönmez makaleyi ele geçirip okudular ve utançtan yerin dibine girdiler, gururları incindi: Evrenin üç temel parçacığından birinin keşfini kaçırmışlardı. Bu hayal edebildikleri en ağır yenilgiydi; tabii işler hızla daha da kötüleşinceye kadar.



Joliot-Curie'ler nötronun keşfini beceriksizce ellerinden çıkardıktan sonra daha fazla çaba gösterdiler. Irène altı hafta erken doğum yapmasına rağmen, Nisan ayında Joliot'yu İsviçre Alplerinin tepesinde 3353 metre yüksekliğinde bir laboratuvara sürükledi. Bu rakım, laboratuvarı uzayın derinliklerinden hızla dünyaya düşen kozmik ışınlar adlı atomaltı parçacık selini incelemek için ideal bir yer kılıyordu. O zamanlar hiç kimse ışınların ne olduğunu bilmiyordu; Irène ve Joliot onları araştırmak ve bu nötron parçacıklarının ışın sağanağında ortaya çıkıp çıkmayacağını görmek istiyorlardı.

Çalışmalarında, bulut odası denilen, aşırı doymuş alkol buharı ya da su içeren kapalı bir ortam kullandılar. Kozmik ışınlar bu odadan hızla geçerken izledikleri yol boyunca arkalarında damlacıklardan oluşan gözle görülür bir iz bırakırlar. Bilim insanları bu kapalı düzeneği elektrik ve manyetik alanlara maruz bırakarak damlacık izlerini eğip bükebiliyorlardı, daha sonra da bükülme ve kıvrılma gibi yön değiştirme şekillerinden parçacıkların büyüklüğünü, hızını ve elektriksel yükünü kestirebiliyorlardı. Bir araç-gereç delisi olan Joliot, bulut odalarına bayılıyordu; saatlerce izlere bakıyor, döngülere, sarmallara dalıp gidiyordu. Özellikle güzel bir iz gördüğünde hayranlık ve coşkuyla "Dünyanın en güzel deneyimi değil mi?" diyordu. Irène de "Evet canım, çocuk doğurmayı saymazsak öyle," diye cevaplıyordu.

İrene ve kocası, Alplerde bazı tuhaf sarmallar da dâhil, biraz ilginç izler belirdeğini görmüşlerdi. Bunları meydana getiren parçacık görünüşte bir elektronla aynı ağırlığa sahipti ancak iz zıt yönde bükülmüştü, tıpkı pozitif yüklü bir parçacık izi gibi. Ne olursa olsun, yüksüz nötronlar böyle bir iz bırakmazdı; böyle verimsiz geçen iki ayın ardından, çift projeyi bırakıp çocuklarıyla Paris'e döndü.

Ancak o Eylül, bir duyuru tekrar laboratuvar defterlerine koşmalarına yol açtı. Kaliforniya'da aynı şekilde bulut odaları kullanan bir fizikçi, antimadde olarak adlandırılan bir şey bulmuştu. Üç temel parçacığın –proton, nötron ve elektronların– farklı birleşimleri gerçekte çevremizdeki her şeyi meydana getiriyordu; biz buna günlük hayatta madde diyoruz. Bunun yanı sıra evren esasen maddenin fotografik negatifi olan bir de antimadde içermektedir. (Madde ile antimadde temas ettiklerinde bir enerji patlamasıyla birbirlerini yok etmektedir.) Joliot-Curie'ler gibi, bu Kaliforniyalı bilim insanı da kendi bulut odacığında elektron büyüklüğünde bir parçacığın alışılmadık sarmallar çizdiğini fark etmişti. Onlardan farklı olarak bunun önemini kavramıştı: Antimaddenin var olduğunun ilk kanıtını yakaladığının farkındaydı. Özellikle pozitron adı verilen bir parçacığı bulmuştu.

İrene ve Joliot eski laboratuvar notlarını bulup çıkardıklarında, sadece üzüldükleriyle kaldılar. Aynı izleri, aynı kanıtları görmüşlerdi ve birkaç ay içerisinde ikinci kez bir temel keşfi daha kaçırmışlardı. Bu sefer, bilimsel aryaları çok kederliydi.



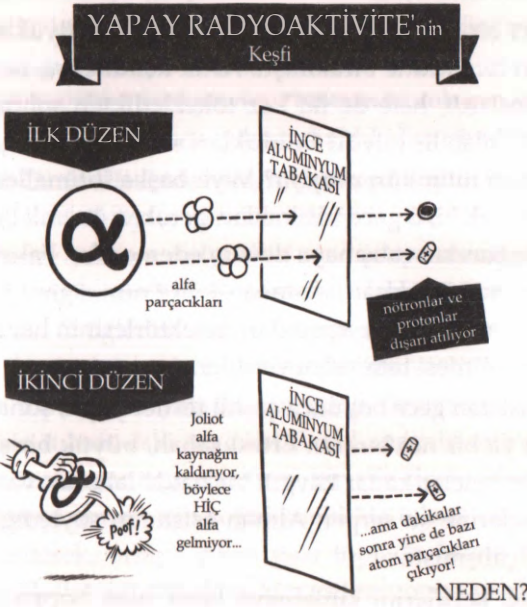
1932 yılı Joliot-Curie'ler için yeterince hızlı geçmese de, gelecek birkaç yıl onlara telafi olanağı sağlayacaktı. Farklı metal levhaları alfa parçacıklarıyla bombardıman etmeye kaldıkları yerden devam ettiler, dahası 1933 sonbaharında alüminyumunu kontrol ettiklerinde hoş bir sürprizle karşılaştılar. Normalde alfa parçacıklarından oluşan bir yayılım ateşi sadece tek tip ikincil şarapnel oluşturunuyordu, genellikle de nötronları. Buna karşın alü-

minyum folyoya gönderilen ışın bombardımanı hem nötronları hem de pozitronları, yani bir yerine iki parçacığı ortaya çıkarmıştı. O zamana dek hiç kimse bunun gibi iki parçalı radyoaktivite görmemişti, bu yüzden Joliot-Curie'ler Ekim ayında Brüksel'de yapılacak saygın bir konferans için bir rapor hazırlamaya karar verdi. Her biri nükleer fizik alanında önemli isimler olan Bohr, Fermi, Dirac, Schrödinger, Rutherford, Pauli, Heisenberg gibi bilim insanlarının bir araya geldiği bir toplantı olacaktı bu.

Konuşma kariyerlerini kurtarabilirdi. Gelgelelim, aksine, az kalsın onları mahvediyordu. Bir önceki büyük hatalarından dolayı, Joliot-Curie'ler dikkatsizlikleriyle nam salmışlardı, oysa arzu edildiği gibi daha önce kaçırdıkları iki parçacığı da içeren bu yeni keşif, gerçek olamayacak kadar iyi görünüyordu. Lise Meitner adlı son derece zeki bir Avusturyalı fizikçi, onların konuşmalarının ardından ayağa kalktı ve Eski Ahit'ten bir peygamberin olanca sertliğiyle, "Öyle değil," diyerek itiraz etti. Aynı deneyleri Berlin'de yapmıştı, böyle bir şeyi ömründe görmediğini iddia ediyordu. İtham edici bir değerlendirmeydi bu; üstelik Meitner'in şöhreti göz önüne alınınca, toplantıya katılan çoğu bilim insanı ona inandı.

Hezimete uğrayan Irène ve Joliot Paris'e döndüler. Başlarını öne eğmektense, her halükârda sonuçlarının doğru ve geçerli olduğunu kanıtlamayı saplantı haline getirdiler. Başka pek bir şey düşünmediler, her öğünde ve gece geç saatlerde deneyler üzerine konuşup tartıştılar. Haftalarca her şeyi, didik didik iki kez kontrol etmelerinin ardından, sonunda şans yüzlerine gülecekti. 1934 yılı Ocak'ında bir sabah, Joliot beyaz laboratuvar önlüğünün kollarını sıvayıp, neler olacağını görmek için deney düzeneğini tekrar hazırlamaya koyuldu. Alfa kaynağını alüminyum folyodan daha geriye çekerek başladı. Daha sonra durup dururken, alfa kaynağını tamamen kaldırdı. Şaşkınlığına rağmen, radyoaktivite detektörü şarapnel vızıltılarını kaydetmeye devam ediyordu. Öyle bir iki saniyeliğine değil, birkaç dakika sürmüştü. Bu hiçbir anlam ifade etmiyordu: Alfa parçacıkları

şarapnelleri yerinden sökmek için gerekliydi, o halde onları kaldırmakla her şey durdurulmuş olmalıydı. Madem öyle detektör niçin dakikalar sonra hâlâ çarpmaları kaydediyordu? Kafası karıştığında genellikle yaptığı gibi Irène'yi aradı.



İşe koyuldular ve çılgınca çalışmayla geçen, laboratuvarı alışılmadık ölçüde darmadağınık bıraktıkları bir günün ardından, ne olduğunun farkına vardılar. Bilinen bu tür deneylerin hepsinde bir alfa parçacığı metal folyoya çarpınca hemen bir şeyleri yerinden söküyordu. Bu durumda, her nasılsa, alüminyum alfa parçacığını emerek bir gecikmenin ardından hemen radyoaktif hale geliyordu. Şaşırtıcıydı, çünkü alfa parçacıkları teknik anlamda bir demet proton ve nötrondan ibarettir. Gerçekten her biri iki tanecikli minik bir toptur. O halde bir alüminyum atomu bir alfa parçacığı soğuruyorsa, süreçte iki proton kazanmış oluyordu. Atomlar sahip oldukları proton sayısına göre tanımlanırlar, dolayısıyla alüminyum (13 numaralı element) iki protonla bir alfa soğuruyorsa, fosfor (15 numaralı element) dönüşüyor

olması gerekirdi; fosfor da daha sonra radyoaktif şarapnel olarak parçalanıyordu. Bir başka deyişle, Irène'yle Joliot görünen o ki, yapay yöntemlerle bir elementi başka bir elemente dönüştürmenin bir yolunu keşfetmişlerdi. Bu yapay radyoaktiviteydi; adeta bilimsel simyaydı.

Etkileyici bir biçimde, işte tam da bu keşfin büyüklüğü Joliot-Curie'leri tereddütte bırakmıştı. Artık kendilerine tam olarak güvenemiyorlardı, hele de iki kez tökezledikten sonra. Detektörleri arızalı olabilir miydi? Buldukları sonuçları yanlış yorumlamış olmaları mümkün müydü? Veya başka ihtimaller olabilir miydi? Ne yazık ki, o gece katılmaları gereken önemli bir akşam yemeği olduğundan çalışmaya devam edemediler. Fakat laboratuvarındaki genç bir Alman asistana –Joliot'nun sigara arkadaşına– eksiklikler ve hatalar açısından detektörlerinin her milimetresini kontrol etmesi talimatını verdiler.

Alman asistan gece boyunca çeşitli testler yaptı, sonra da Irène ve Joliot'ya bir not bıraktı. Ertesi sabah, büyük bir sınavdan çıkmış yeniyetmeler kadar kaygılı bir halde laboratuvara koştu. Savaş, içlerine su serpen Alman asistanın söylediğine göre mükemmel çalışmıştı.

Bu sonuç, keşiflerini kutlamaya hazır olan hoppa Joliot'yu ikna etmişti. Irène'yse muhakemesinde ihtiyatlıydı. Kimyacılar, fizikçilere oranla daha fazla dokunma duyusuyla anlamaya eğilimlidir; onun da yenice keşfedilen fosforu bizzat görmesi, bir şişenin içinde ona dokunup tutması gerekiyordu. Bu yüzden bir plan yaptı. Bir gece önceki dağınıklığı bir kenara iterek, başka bir alüminyum folyo levhayı birkaç dakikalığına ışın bombardımanına tuttu. Irène bu sefer folyoyu bir detektörün önüne yerleştirmek yerine onu içinde asit bulunan beher kaba cup diye bıraktı, kabarcıklar ve sesler çıkarmaya başlayan asit bir gaz salıyordu.

Eğer gerçekten fosfor yarattılsa, o zaman gaz fosfindi (PH_3). Fosfinin tanımlanması kolay olmasına kolaydı ancak PH_3 içindeki fosforun (P) kendisi radyoaktif olduğundan ve çok hızlı gözden kaybolduğundan, bu düzeneğin yapısı işleri karmaşık-

laştırıyordu. Dolayısıyla Ir ne çok hızlı çalışmak zorundaydı,    dakika içerisinde gazı toplayıp bütün analizleri yapması gerekiyordu. Onun kadar yetkin olmayan bir kimyacı baskı altında bocalayıp hata yapardı. Ir ne hata yapmadan fosforun kesin kanıtını buldu. Simya gerçekti.

O anda karısının işi bitirmesini izleyen Joliot'nun bir şarkı patlatmadığı kalmıştı. Laboratuvarda oradan oraya koşuyor, sevinçten havalara zıplıyordu. "N tronda çok geç kaldık!" diye bağırtıyordu. "Pozitronda çok geç kaldık! İşte şimdi yakaladık!"

Joliot-Curie ailesinde hâlâ, hiçbir keşif büyük Curie, yani Marie düşüncesini söyleyene dek buluş sayılmazdı. 1934 yılı başlarına kadar yıllarca radyoaktif maddelere maruz kalışının ardından Marie kansızlıktan mustarıpti, laboratuvara da çok nadir uğruyordu. O   leden sonra, her nasılsa, kızının ve kızıyla evli adamın keşfettiğı şeyin haberini almıştı, yaşlı dişi aslan bütün gücünü toplayarak yatağından çıkıp davetsizce laboratuvara daldı. İşin tuhafı, eski sevgilisi Paul Langevin ona eşlik ediyordu, eşinden boşandığından beri bir aile dostu olarak kalmıştı. Ir ne deneyi annesi için soğukkanlılıkla tekrar etti, folyoyu asit içinde eriterek, ortaya çıkan gazı topladı. Marie içinde fosfor olan küçük şişeciğı tutarken, kızı radyasyonun verdiğı hasardan parmaklarında oluşan çatlakları ve yaraları görebiliyordu. Aynı zamanda yaşlı kadının gözleri kataraktan matlaşmıştı, radyoaktivitenin  ıtırtilarını duymak için Geiger sayacını iyice yakınında tutmak zorunda kalmıştı. Ama yaklaştırıp sesi duyduğunda, yüzünde ancak fosfor gibi ışıldayan bir gülümseyiş belirdi. Joliot sonradan, "Hiç kuşkusuz bu hayatındaki son büyük memnuniyetiydi," demiştir.

Marie birkaç ay sonra yaşama veda etti. Joliot-Curie'ler, ancak 1935 yılı sonbaharında, yapay radyoaktivite üzerine yaptıkları çalışmalarından dolayı kimya dalında Nobel  d l  kazandılar. Ir ne, anne babasının etrafını saran medya kalabalığını hatırladığından, duyurunun yapıldığı öğleden sonra hemen eve kaçıp kocasını zorla bir masa örtüsü almak için dışarı çıkardı.

Yine de Aralık ayında Stokholm'deki törene katıldı ve ödülünü aynı kraldan, annesinin boynuna madalyayı iki kez takan V. Gustave'dan aldı.

Irène ve Joliot, kurallara uygun bir şekilde o yıl Nobel sahnesini, nötronun keşfiyle onlara büyük ıstırap çektiren çiçeği burunda ödüllü fizikçi James Chadwick'le paylaştılar. Öte yandan o yıl bir başka kazanan daha vardı; biyolog Hans Spemann'dı bu. Çoğu katılımcı ürpertiyle de olsa daha sonraki yıllarda onu hatırlayacaktı. Spemann Alman'dı ve ödül alırken yaptığı konuşmasının sonunda seyirciyi tuhaf bir şekilde selamladı: Kol omuzdan öne doğru uzanmış, avuç içi düz ve yere bakar vaziyette. Dünya çok yakında bunun *Sieg Heil* (Nazi selamı) olduğunu öğrenecekti.



Çoğu ilişkinin kilometre taşlarında olduğu gibi, Nobel Ödülü'nü birlikte kazanmak da Joliot-Curie'ler açısından bir şeyleri değiştirmişti, özellikle de Frédéric için. Bir defasında bir meslektaş onu "Richard Wagner'dan bu yana en hırslı adam" olarak nitelendirecekti, daha Stockholm'den döner dönmez dünyanın en iddialı bilimsel cihazı olan bir parçacık hızlandırıcısı inşa etmek için taslaklar çizmeye başlamıştı. Bu parçacık hızlandırıcısı, bilim insanlarına atomları çarpıştırarak atom altı dünyasını araştırma olanağı sunuyordu. Hızlandırıcılar aynı zamanda radyoaktif izotopları seri olarak üretmenin en iyi yoluydu.

Ancak bir problem vardı. Hızlandırıcılar büyük, pahalı makinelerdi, üstelik Joliot ve Irène'nin enstitüsünde bunlardan birini yerleştirecek oda yoktu. Sonuç olarak Joliot birkaç mil uzakta terk edilmiş bir elektrik santralindeki bir laboratuvara taşınmak zorunda kaldı. Bu taşınmayla birlikte, Irène ile Frédéric arasında bir şeyler değişecekti. Bir biyografi yazarının da belirttiği gibi, onlar birbirlerinden sadece bir yürüme mesafesi uzaklıktaydılar, oysa bu aynı odada olmak, tek bir deney üzerinde kafa kafaya verip çalışmakla aynı şey değildi. Joliot-Curie'ler meslek yaşam-

larında ilk kez ayrı çalışacaklardı, dünyanın en verimli bilim ekiplerinden biri bölünecekti.

Bu bölünmeden hayıflanmak şöyle dursun, Joliot onu bilakis çok arzu ediyordu. Karı koca olarak Irène'yle araları hâlâ iyiydi, hâlâ birbirlerine çok âşıktılar. Buna rağmen bilimsel olarak Irène'nin eteğinde dolanan biri olmaktan bıkmıştı. Curie anaerkilliğinden kurtulmak, kendi başına buyruk olmak istiyordu. Onların iki gram radyumları ve aile yazlığı olabilirdi, onun da hızlandırıcısı olacaktı. Oysa bu kararın kendisini nasıl da berbat bir şekilde yakacağının farkında bile değildi.

3. BÖLÜM

Hızlı ve Yavaş

Frédéric Joliot Nobel Ödülü'nü kabul konuşmasında geleceğe yönelik çok çarpıcı bir tahminde bulundu. Yapay radyoaktivitenin gün olup "zincirleme reaksiyon" denilen bir şey vasıtasıyla "patlayıcı bir yapının dönüşümüne" yol açabileceği konusunda uyarıyordu. Daha önce hiç kimse bu kavramı bir nükleer süreç için kullanmamıştı, ayrıca Joliot hiç kuşkusuz tehlikenin uzak bir gelecekte ortaya çıkacağını varsayıyordu. Oysa birkaç yıl içerisinde bu iki sözcük, büyük ölçüde Roma'daki bir grup coşkulu fizikçi sayesinde dünyada her nükleer bilim insanının dilinde olacaktı.

Joliot-Curie'ler gibi, İtalyan ekip de çeşitli elementlerin numunelerini radyoaktif şarapnellerle bombardıman etmişti. Tek farkları alfa parçacıkları yerine nötron kullanmış olmalarıydı. Ayrıca İtalyanlar çok daha sistematikti, periyodik tablodaki en hafif element numuneleriyle başlayıp, yavaş yavaş aşağı inerek çalışmalarını sürdürmüşlerdi.

Tek kusuru dışında, ustaca yapılmış bir düzenek sayılırdı: Yer kısıtlılığından dolayı, numuneleri ışınlayacak cihazların hepsi uzun bir koridorun bir ucunda dururken, tüm algılama cihazları öbür uca bulunuyordu. Işın kötüsü, suni radyoaktif numunelerin çoğu daha saniyeler içerisinde bozunuyordu, koridoru geçmek içinse çok daha uzun süre gerekiyordu. Bu yüzden kötü bir durumda elinden geleni yapma düşüncesiyle, laboratuvar lideri Enrico Fermi her deneyi oyun haline getirdi, detektörlere numuneleri en hızlı kimin yetiştireceğini görmek için asistanlarını koşu yarışına çağırdı. (Koridoru hızlıca kateden çalışma arkadaşları birbirlerine yol vermeyi öğrendiler.) Yarış moralleri

yükseltmişti, bilim insanlarının her biri İtalya'daki en hızlı fizikçinin kendisi olduğuna yemin ediyordu.

1934 Ekim'inde bir sabah, ekip periyodik tabloyu yarılamışken, Fermi'nin asistanlarından biri, Edoardo Amaldi, bir parça gümüşü bombardıman ederken tuhaf bir şeyler olduğunu fark etti. Deneyi mermer bir yüzeyde yaparsa, koridor boyunca hızla koşturduğu gümüş numune sadece birkaç radyoaktif cızırtı çıkarıyordu. Fakat deneyi ahşap masa üzerinde yaparsa cızırtı sayısı yüz kat artıyordu. Bu, ona hiçbir anlam ifade etmiyordu. Masa neden önemliydi? Göstermek için Fermi'yi çağırdı. Fermi hevesle gümüşü parafin bir bloğun içerisine yerleştirip onu tekrar radyasyona maruz bıraktı. Gümüşü bloktan çıkartıp koridorun diğer ucuna koşturduklarında, bu sefer detektör adeta çıldırdı, bütün aktiviteyi hesaplamalarına olanak vermeyecek kadar hızlı tıklamaya başladı. İçlerinden birinin de hatırladığı üzere, olanlar "kara büyüye" benziyordu.

Şaşırmış ve kafaları karışmış halde öğle yemeğine çıktılar. Fakat diğer bilim insanları karınlarını doyurmaya odaklanmışken, Fermi tuhaf sonuç üzerine kafa yoruyordu. Hızlı koşması bir yana, bilimde en hızlı düşünen kişi olarak görülüyordu ve herkes tekrar laboratuvarda toplandığında, Fermi gizemi elbette çözmüştü. (İtiraf edildiği üzere, söz konusu yemek, tipik bir İtalyan öğle yemeği gibi, saatlerce sürmüştü.) Çözümün nötron hızında yattığını açıkladı.

Nötronlar bir hedefe çarptığında, iki şeyden biri olabilirdi. Ya seker ya da hedef atomlarca yutulabilirlerdi. Fermi, kaderlerini belirleyenin nötronların hızı olduğunu ileri sürüyordu. Nötronlar normalde inanılmaz hızlarda hareket ederler (saniyede 10.000 mil) ve bazı elementler tek kelimeyle iyi yakalayıcıydılar, tıpkı Moe Berg gibi, kendilerine fırlatılan her şeyi yakalayabiliyorlardı. Öte yandan belki gümüş gibi elementler daha hantaldı, dolayısıyla kurşun gibi hızlı gelen atışlarla baş edemiyorlardı. Belki de daha düşük hızlarda seyreden (belki saniyede 1 mil) nötronları tercih ediyorlardı. Fermi doğal olarak, çok daha kar-

maşık usavurma yöntemleri kullanıyordu, oysa genel itibarıyla ana fikir basitti: Bir elementin her bir değişik türü belli bir hızdaki nötronları tercih ediyordu, ayrıca o hızdaki nötronlarla bombardıman edildiğinde, onları kolayca soğurup radyoaktif hale getiriyordu. Aksi takdirde zorlanıyordu.

Buna karşılık, asistanları mermer tezgâhla ahşap masa arasındaki farkın nasıl açıklanacağını sordular. Fermi'ye kalırsa bunun cevabı basitti. İleri doğru uçan bir nötron hayal edin. Belki hedefi doğrudan vurmaz, ancak ilk önce yakındaki bir yüzeye çarpıp yoluna devam eder. Yüzeyi oluşturan madde çoğunlukla ağır atomlar içeriyorsa, nötron fazla momentum kaybetmeden sekecektir, tıpkı bir bilardo topunun fazla hız kaybetmeden çok daha ağır bir bilardo masasının bantlarından sekmesi gibi. Lakin yüzeyi oluşturan materyal daha hafif elementler içeriyorsa, o zaman nötronlar momentum kaybedecektir, tıpkı bir bilardo topunun, aynı büyüklükteki bir başka bilardo topuna çarptığı zaman hızını kaybetmesi gibi. Kilit nokta, ahşap ve parafinin çok daha yüksek oranda hafif elementler içeriyor olması, özellikle de mermerden daha fazla hidrojen içermesidir. Böylece gümüş o maddelerle çevrelendiğinde, etrafından sekerek giden nötronlar gayet güzel yavaşlayıp gümüşe kendilerini yakalama olanağı sağlarlar.

Bu tam da virtüözlere has bir performanstı. Fermi esasında daha önce ortaya konmuş kurallar üzerinde yeni bir fizik yasası keşfetmişti. Ama tamamına erdiremedi. Onun çıkarımına göre, çok daha yüksek oranda hidrojen içeren bir madde –söz gelimi H_2O – nötronları daha da etkin bir biçimde yavaşlatmalıydı. Bunun üzerine İtalyanlar biraz su alıp bu teoriyi test etmeye karar verdiler. Kovayı neden en yakın lavabodan doldurmadıklarını kimse bilmiyor. Bunun yerine Fermi, Amaldi ve diğerleri, öğleden sonra, son ders zilinin ardından okuldan ipini koparmışçasına çıkan çocuklar gibi, basamakları koşarak inip enstitünün arkasındaki su birikintisinin yolunu tuttular. Genelde orada semender yakalayıp, oyuncak botları yarıştırtıyorlardı, bu sefer

doğruca suya girerek, yüzeydeki yosunlu kısmı sıyırarak bir miktar su aldılar.

Laboratuvara döndüklerinde, her zaman olduğu gibi Fermi haklı çıkmıştı, su nötronları fevkalade yavaşlatmıştı. Her ne kadar henüz farkına varmamış olsalar da, bu keşif yapay radyo-aktivitenin gücünü büyük ölçüde genişletecekti. Joliot-Curie'ler birkaç elementin nasıl radyoaktif hale getirileceğini göstermişlerdi. Ancak hızlı ve yavaş nötronların keşfiyle birlikte, Fermi artık neredeyse her elementi radyoaktif hale getirebiliyordu; pek yakında dünyanın lanetleyeceği bir beceri olacaktı bu.

4. BÖLÜM

Kırım'dan Hollywood'a

İskeledeki kalabalık giderek umutsuzluğa kapılıyordu. Amansız Bolşevik ordusu Kırım kıyısındaki Theodosia şehrini istila etmek üzereydi. Orada demirlemiş gemiler tek kaçış yoluydu ve binlerce mülteci gemiye binebilmek için feryat ediyordu. Topyekûn bir arbedeyi engelleyen yegâne şey ise iskeleyi çevreleyen dikenli tellerdi.

Theodosia'da, aralarında Boris Pashkovsky'nin de bulunduğu, bir avuç Kızıl Haç yardım görevlisi 12 Kasım 1920 öğleden sonrasını, gemiye erzak yükleyerek ve tahliye için hazırlanarak geçiriyordu. Tam işlerini bitirmek üzereyken, birkaç serseri asker kılıçlarla onlara saldırdı, ikmal malzemelerini çalmak için her şeyi göze almışlardı. Pashkovsky'nin ekibi onları geri püskürttü püskürtmesine ama durum onu nöbet tutup yağmalamayı önlemek zorunda bıraktı. Sadece bir kez şehirdeki Kızıl Haç yerleşkesinde bir şeyler atıştırmak için silahlı korumalar eşliğinde görev yerini terk etti. Oraya gelmişken çiçeği burnunda eşi Lydia'yı öptü ve ertesi gün gerçekleştirilecek tahliye için Kızıl Haç kamyonları onu alıp da iskeleye getirinceye dek evlerinden ayrılmaması konusunda uyardı.

Bu arada mülteciler şehre akın etmeyi sürdürüyordu, çoğu bütün yaşamını kollarındaki kirli bohçalarda taşıyordu. Bolşevik tüfeklerinden açılan ateşin seslerini uzaktan duyabiliyorlardı; daha sonra bir dizi patlama sesiyle bir cephanelik havaya uçuruldu. Rıhtımdaki kalabalık gittikçe artarken, Pashkovsky gece boyunca ve ertesi günün büyük bir kısmını nöbet tutarak geçirdi. Nihayet Kızıl Haç kamyonları liman kapısından geçip, düzinelerce yardım çalışanınun güvenliğini sağlayana dek durup dinlenmedi.

Ne var ki, kamyon kapıları açıldığında Lydia hiçbir yerde görünmüyordu. Henüz paniklememiş olan Pashkovsky koşarak onun nerede olduğunu sordu, kalabalığın gürültüsü arasında seslendi. Yaralanmış mıydı? Kayıp mıydı? Çalışma arkadaşları gözlerini kaçırıyorlardı. Yoksa ölmüş müydü?

En sonunda SS *Faraby* adlı tahliye gemisinin kaptanı Pashkovsky'ye gerçeği söyledi. Lydia kaybolmuştu. "Kahrolası aptal birkaç arkadaşına veda etmek istedi," dedi. Lydia hemen kadınların evlerine koşmuştu. Birkaç saat sonra hâlâ dönmemişti; böylece, onu almadan gelmişlerdi.

Pashkovsky derhal karısının arkasından gideceğini bildirdi. Kaptan bu defa ona "lanet olası aptal" diyerek, "Onu asla bulamayacaksın. Dışarıda insanlar çıldırmış durumda," diye söylendi. Dikenli tellerden oluşan barikatı, birbirine girmiş hırlayan kalabalığı işaret etti. Pashkovsky kalabalığı yararak ilerleme şansının çok az olduğunu, zamanında dönebilme olasılığının düşük olduğunu görebiliyordu. Bir an tereddüt etti, kaptan ise "Bekleyemeyiz." diyerek uyardı.

Pashkovsky tekrar baktı. *Lydia, hangi akla hizmet, evde durmamıştı?*

Aslında bu noktaya gelmeden önce, savaş Pashkovsky açısından bir felaket olmuştu bile. 1900'de San Francisco'da doğmasına rağmen -ilk anılarından biri 1906 depremiydi- ailesinin kökenleri Rusya'ya dayanıyordu, bir Rus Ortodoks papazı olan babasının, göreve atandığı Moskova'ya 1913 yılında dönmüştü. Birinci Dünya Savaşı başladığında Boris daha yeni on dört yaşına basmıştı, her şeye rağmen bu kısa boylu, yuvarlak yüzlü, gözlüklü genç adam bir Rus topçu birliğine katılarak Almanlara karşı yürütülen savaşta çeşitli cephelerde mücadele etti.

Şaşırtıcı bir şekilde, savaşın ortasında, 1917 yılında Rusya'da bir iç savaş patlak verdi. Bir tarafta Kızıl Ordu'ya komuta eden Bolşevikler vardı. Söz konusu dini kökleri ve bağlılığı nedeniyle, Pashkovsky bu tanrı tanımaz komünistleri hor görerek aceleyle onların karşısındaki Beyaz Ordu'ya katıldı, on sekiz yaşına gel-

meden iki kez savaş gazisi olmuştu bile. Gelecek birkaç yıl boyunca çeşitli kara ve deniz harekâtlarında görev yaptı, Odessa şehrinin ele geçirilmesine katkıda bulundu, sol bacağına belirgin bir iz bırakan, iki buçuk santimlik bir süngü yarası aldı. Ayrıca Kızılar tarafından esir alındı ve en nihayetinde cesaretinden ötürü Aziz Gregory Haçı kazandı.

Savaş Pashkovsky için 1920 yılında, Lydia adında, mavi gözlü, genç bir kadınla evlendiğinde sona erdi ve Pashkovsky ordudan ayrıldı. Geline nokta itibarıyla Beyaz dava her şekilde acımasız görünüyordu. Kızılar ideolojik bir görüş birliğine sahipken, Beyazlar çarlık yanlıları, dinci yobazlar ve Tolstoycu feodal beylerden oluşan –hepsi de Bolşeviklere olduğu kadar birbirine de güvenmeyen– gevşek bir konfederasyondur. Pashkovsky Kızıl Haç’a katılıp Kırım’da yardım görevini yerine getirerek Beyazlara destek olmayı sürdürdü, fakat Lydia’yla evlendiğinde, Beyaz Ordu’nun “bir ayaktakımı güruhuna dönüştüğünü” söylüyordu. Bu arada, art arda şehirleri fethederek, arkasında korkunç ölü ve parçalanmış vücut yığınları bırakan Kızıl Ordu mensuplarının sayısı arttıkça artıyordu.

1920 Kasım’ında savaş doruk noktasına ulaştı. İki milyon Kızıl kalan 60.000 Beyaz’ı Rusya’nın güneybatı ucundaki Kırım’da sıkıştırmıştı. Kırım yarımadası anakaraya bataklıklarla çevrili dar bir kara uzantısıyla bağlanır; Beyaz generaller buna dayanarak, orduların büyüklük farkına rağmen, Kızılların ilerleyişini durduracak son bir direniş için arazinin elverişli olduğuna hükmetmişlerdi.

Tahmin ettikleri gibi olmadı. Tıpkı Musa’nın Kızıldeniz’i ikiye ayırması gibi, Kasım ayının başlarında güçlü rüzgârlarla son derece sık gelgitlerin şanssız birleşimi bataklıkları neredeyse kuruttu, ayaz çok geçmeden toprağı dondurdu ve yürüyerek karşıya geçmeye elverişli hale getirdi. Savaş kıran kırana, çok şiddetli ve kanlıydı, Beyazlar peş peşe inen balyoz gibi darbelere dayandılar, lakin en sonunda safları dağıldı. Yüz binden fazla mülteci ve asker apar topar Kırım’ın içlerine doğru geri çekilmeye baş-

ladı. Yaya olarak, eşek arabalarıyla, develerin üzerinde geldiler. Çoğu perişan olmuş aristokratlardı, daha son nefesini vermemiş insanların üzerlerinden bot ve paltoları çalmak zorunda kalmışlardı. Kolera kol geziyordu. Kırım deniz kıyısında yer aldığından, daha fazla geri çekilecek toprak parçası da kalmamıştı, öte yandan Kızıl Haç gibi yardım grupları kim olursa olsun insanları yüzebilen her şeye, sandallara ve kömür taşıyan mavnalara, yatlara, kayıklara ve balıkçı teknelerine doldurup tahliye etmeye çalışıyorlardı; yolcular kimi zaman yelken yapmak için kıyafetlerini yırtıyordu. Nihayetinde Kızıl Haç da daha fazlasını yapamayarak çalışanlarına eşyalarını toplayıp kaçmaları talimatını verdi. Pashkovsky kaçmaya hazır olmasına hazırdı, ta ki kayıp Lydia bulununcaya kadar.

Onun peşinden gideceğini söylediğinde, kaptan onu, "Seni beklemeyeceğiz. Onu unutsan iyi edersin," diye uyarmıştı.

Pashkovsky bunun basiretli bir öğüt olduğunu biliyordu. Onu bulsa bile, bağırان, haykıran kalabalık gemiye dönüş yolunu tıkayacaktı. Theodosia'da kısılp kalacaklardı, üstelik Kızılar önünde sonunda onu yakaladığında, Beyaz Ordu gazisi olduğu için asacaklardı; tabii şansı varsa. Öteki binlercesinin hayatı çok daha kötü biçimlerde sona ermişti.

Kaptana "Şansımı deneyeceğim," dedi.

Karısının hangi arkadaşına gitmiş olabileceğine dair bir fikri vardı, kalabalığı yararak ilerledi ve kadının evine vardı. Lydia oradaydı. Kocasını karşısında görünce –kendisi için döndüğünü anlayınca– hiç kuşkusuz müthiş duygulandı. Fakat duygusallık zamanı değildi. Şehirde çoktan isyanlar çıkmış, birçok insan öldürülmüştü, kimileri de Kızılarla karşılaşmaktansa intihar etmeyi yeğlemişti. Genç çift tekrar iskeleye koştuğunda kalabalığı daha da artmış buldu, artık dikenli tellerin etrafı 30-40 metrelik mesafeyi kaplayan insan güruhuyla hınca hınç doluydu. Öylesine çok gürültü vardı ki Pashkovsky yardım çağırma zahmetine bile girmedi. Epeyce kısa boylu, yaklaşık bir altmış beş boylarında, olduğundan izdihamın ortasında birinin onu fark edeceğine

dair hiçbir umudu yoktu. Terk edilmiş bir yük arabasının üstüne çıkarak kollarını sallamaya başladı, öğle yemeği hazırlığında olan gemicilerin kendisini görebileceğini umuyordu.

Birkaç dakika sonra kaptan onu fark etti, ya da Pashkovsky öyle sandı. Kargaşada anlatamamıştı. Ama kaptanın bir subayı kenara çekip kendisinin olduğu tarafı işaret ettiğini görüyordu. Kesinlikle kaptan “İşte oradaki geri zekâlı” diye homurdanıyordu. Bezginliğine rağmen, birliğini toplayıp onlara saldırı pozisyonu almalarını emretti. Bunun üzerine geçebilecekleri bir yer açıp, tüfek ve süngüler kullanıma hazır, kalabalığın içine daldılar.

Sahne bir katliam için gereken tüm özelliklere sahipti, birkaç kişi denizcilere kafa tuttu. Ne var ki bahriyeli bir grubun taarruz düzeni aldığını görünce, kalabalığın büyük bir kısmı kenara çekildi. Gergin birkaç dakikalık itişip kakışma ve bağırışların ardından, denizciler Pashkovsky’nin etrafını sarmayı ve dikenli tellerle çevrili alanın içine zorla da olsa geri dönmeyi becerdiler.

Genç çift o anda muhakkak kaptandan azar işitmiş olmalıdır. Garip ama dışarıdaki güruh sessizliğe bürünmüştü. Barikatların ötesindeki iki kişi kurtarılmış, kalanlar kendi kaderlerine terk edilmişlerdi. Binlerce insan, hiç kimsenin onları kurtaramayacağını kesinlikle biliyordu ve çaresizce sessizliğe gömülmüşlerdi artık.

Pashkovskyler denize açıldıktan haftalar sonra, Kızıl Ordu Kırım ve civarında elli bin kişiyi vurdu, Sibiry ve başka yerlerde çarpışmalar devam etmesine rağmen, oralarındaki kayıplar Beyaz davanın kökünü tamamen kurutmuştu. Pashkovsky ileride Rusya’daki son günlerini –bugün bile herkesin yüreğini ömür boyu süren bir “tekrar olabilir” korkusuyla dolduran o günleri– San Francisco depreminden sonraki günleriyle aynı şekilde, onlar kadar travmatik olarak tanımlayacaktı. O günden itibaren Boris Pashkovsky ateşli bir komünizm düşmanı oldu.



Berlin'de birkaç yıl geçiren Pashkovsky ve Lydia, daha sonra 1924 yılında yeni doğan oğullarıyla birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nin yolunu tuttu. Göç sürecinin bir parçası olarak ismini Boris Pash şeklinde kısalttı. İlk önce öğretmenlik diplomasını aldığı Massachusetts'e yerleşmesine rağmen, Kaliforniya'ya dönmeyi arzu ediyordu; 1926 yılına gelindiğinde dünyaca ünlü Hollywood Lisesi'nde iş buldu.

Zorlu savaş günleriyle kıyaslandığında daha büyük bir zıtlık olamazdı. Hollywood Lisesi, Amerika'daki en zengin okullardan biriydi, hatta en göz kamaştırıcısıydı. Kaliforniya film yıldızlarını da kapsayan, çocuk işçi çalıştırılmasına dair katı yasalara sahipti, bu nedenle kadın-erkek genç oyuncular çekimler arasında derslere devam etmek zorundaydı, bu durumda da en uygun yer Hollywood Lisesi'ydi. Kibirli Mickey Rooney üstü açılabilen mavi arabasını okul bahçesine park eder ve arabadan inince etrafını hayran kız güruhu sarardı. Sınıf arkadaşları Lana Turner'ı, "Öylesine büyüleyici güzellikteydi ki öğretmenler bile gözlerini ondan alamıyorlardı" diye hatırlar. Judy Garland bir reklam turnesi mezuniyet törenine katılmasına mani olunca yıkılmıştı. (Maggie Hamilton –"Batının Kötü Cadısı"– MGM şirketine Garland adına başvuruda bulunsa da işe yaramadı; genç kız diplomasını elden değil, postayla aldı.) Hollywood Lisesi'nin başka mezunları *King Kong*, *Şahane Hayat*, *Sapık*, *Erkekler Sarışınları Sever* ve *Yaralı Yüz* gibi filmlerde başrol oynamışlardı. Sadece film yıldızları yoktu. Olimpiyat altın madalyası sahipleri, bir de Nobel Ödüllü, Yargıç Wapner vardı; Amerika'da hiçbir okul bundan daha fazla ünlüye sahip olmakla övünemezdi.

Bununla birlikte öğrenciler arasında "Doktor" olarak bilinen Boris Pash, göze batmamaya çalışıyordu. Beden eğitimi ve fen (genellikle de fizyoloji) derslerine giriyordu, okulun olanak sunduğu her spor dalında, Amerikan futbolu, basketbol, futbol, yüzme, voleybol ve koşuda koçluk yapmayı denerdi. Özellikle de her şeyiyle tam bir Amerikan oyunu olan beyzbola adeta kendini kaptırmıştı. Hollywood Lisesi takımları Şeyhler (Sheiks, Ru-

dolph Valentino'nun bir filminden sonra bu adı almışlardı) olarak biliniyordu, takımlarının genellikle pek de parlak olmayan siciline rağmen, Doktor yıllık fotoğraflarında hep beyzbol şapkaları ve üstü yazılı kazaklarla yanı başlarında aptal gibi sırtırken görünüyordu. (İşin komik yanı fotoğraflardaki çoğu oyuncu ondan uzun boyluydu, takımlarda ikinci sınıftakiler bile onu geçiyordu.) Pash beyzbol koçluğu yapmasının onu tekrar savaşa bulaştıracağına dair içinde en ufak bir şüphe taşımıyordu.

Pash Hollywood'da biraz iki yönlü bir yaşam sürdürüyordu. 1930 yılı yaz tatilinde teğmen olarak Amerikan ordusu ihtiyat kuvvetlerine katıldı –bu üçüncü profesyonel ordusuydu– ve keşif, devriye, sabotaj ve belge analizi de dâhil olmak üzere, askeri istihbarat dersleri almaya başladı. Bu beceriler 1930'lu yılların sonlarında beklenmedik bir biçimde uygulama alanı buldu. Bu zaman zarfında Pash göbeklendi, saçları seyrekleşti. Beden eğitimi bölümünün başkanı oldu, ardından 1938 yılında Şeyhler (Sheikhs) okul tarihindeki en iyi beyzbol takımlarından birini kurarak lig şampiyonluğunu kazandı. Pash yakalanan ivmeden destek alarak, bazı öğrenciler için ders programı dışında bir gezi düzenlemeye karar verdi. Alışılmadık biçimde kısa süreliğine de olsa Hollywood Lisesi öğrenci birliği farklı etnik kökenlerden bir karışımı bünyesinde barındırıyordu, Pash yıllarca beyzbol sahasında birçok Japon öğrenciye koçluk yapmıştı. Moe Berg'ün de içinde bulunduğu büyük beyzbol ligi oyuncularının Japonya'ya yaptıkları son yolculuk, orada oldukça popüler olduklarını kanıtlamıştı, bu yüzden Pash, Güney Kaliforniya'dan bir düzine Amerika'da doğma büyüme (Nisei) Japon öğrenciyi de toplayarak adaya götürmeye karar verdi.

Pash gezi planları yaparken, Hashimoto adlı bir öğrenci onu kararından vazgeçirmek için bir kenara çekti. Hashimoto, Japon ordusunun hızla yayıldığını izah ederek, oradaki hükümetin nereden doğup büyümüş olursa olsun Japon kökenli genç erkekleri hâlâ vatandaşı olarak gördüğünü söylüyordu. Hollywood Lise takımında yer alan on sekiz yaş üstü her genç erkek, Japonya'ya ayak bastığı anda büyük olasılıkla yakalanıp zorla askere alınacaktı.

Pash, şaşkınlıktan söyleyecek söz bulamazken, Hashimoto'ya inanmadı. Japonlar kavgacı insanlar değillerdi; hatta onun tanıdıkları dünya tatlısı kişilerdi. Yine de bir FBI ajanıyla bağlantıya geçti, ajan Hashimoto'yla, Hollywood Lisesi spor salonunda seyahat edecek takımın sponsoru rolünde görüştü. Bunun üzerine, aldığı askeri istihbarat eğitimini uygulamaya koyan Pash kendi soruşturmasını başlattı. Şehirdeki Japon konsolosluğunun Amerikalı tüm genç Japon erkeklerin bir listesini tuttuğunu ve vahim bir şekilde hareketlerini izlediğini ortaya çıkarttı. Pash aynı zamanda Amerika'da doğup büyümüş eski Japon öğrencilerinden çoğunun mezuniyet sonrası Japon pasaportu alarak, Japon ordusuna katıldıklarını ve bunu kendilerine bir görev bildiklerini fark etti. Hashimoto bile baskıya dayanamamıştı, mezuniyetinin üzerinden çok geçmeden Pash ondan bir kartpostal aldı, "Banzai.⁵ Japon deniz kuvvetlerindeyim."

Bu terk edişler Pash'in canını sıkıyordu. Japon asıllı çocukları seviyordu; iyi oyunculardı, keskin zekâlı ve yetiştirilmesi kolay gençlerdi, ayrıca faydası dokunan iyi vatandaşlardı. Yine de Japonya ve Amerika'nın birden düşman oluverişini düşünmeden edemiyordu.

5 Japonlara has bir selamlama. "Çok Yaşa!" anlamına gelir. (Çev.)

5. BÖLÜM

Bölünme

Otto Hahn, Joliot-Curie'lerin, ya da artık kendilerine ne menem bir ad koydularsa onların, bir kez daha işleri berbat ettiğine inanıyordu. Dolayısıyla, onların yanıldığını kanıtlamak için birkaç ayını boşa harcamak zorunda kalacaktı.

Sorun 1938 yılı başlarında, artık kocası olmadan çalışmalarını sürdüren Irène Curie iki muğlak metal, uranyum ve toryum üzerinde bir dizi deneye kalkıştığı zaman ortaya çıktı. Yirminci yüzyılın ilk on yılında, radyoaktivite denince, akla ilk olarak radyum geliyordu. Bilim insanları, deneyler için radyumun kesintisiz ve sabit bir alfa parçacık akımı üretebilmesi özelliğinden dolayı ona gözlerini dikmişlerdi. 88 numaralı element laboratuvarı da aşan bir şöhrete kavuştu: Çünkü karanlıkta cezbedici bir şekilde parlıyordu, kendisine saat kadrانlarında, pijama düğmelerinde, rulet çarklarında ve balık avlamada kullanılan zokalarda yer buldu. Onu mideye indirmek bile bir sağlık modası oldu, ağız kokusundan depresyona kadar sözüm ona her derde derman bir ilaç haline geldi, hatta eczaneler içine radyum katılmış saç tonikleri, banyo tuzları, yüz kremleri, prezervatifler ve fitiller satışa sundular. (Ondan kaçış yoktu.) Yoğun talep olunca bir gramının fiyatı 180.000 dolara ulaştı. Tersine, uranyum gibi bir metal ise değersizdi; değerli radyumu elde etmek için elekten geçirilen, istenmeyen bir atık mineraldi.

Tabii çöp gibi görüldüğünden, uranyum ve toryum ucuzdu, böylece Irène onları başka elementlere dönüştürmek için nötron-

Hahn'ın bulunduğu enstitü, sırf bir kadın olduğu için Meitner'e laboratuvarı yer vermeyi reddedince, Hahn da buna karşı çıkarak enstitü binasının yanına ahşap bir kulübe inşa edip Meitner'le birlikte orada çalıştı; daha sonra ondan oğlunun vaftiz anesi olmasını istedi. Öte yandan ikisinin de soğuk, zoraki, hatta doğallıktan uzak, aşırı resmi bir ilişkileri vardı. Hahn, iş arkadaşı olarak çalıştıkları onlarca yıl boyunca, asla, bir kere olsun birlikte yemek yediklerini, hatta yürüyüş yaptıklarını hatırlamadığını söylüyordu. Buna karşın bilimsel alanda tamamıyla Joliot-Curie'ler kadar samimiydiler: Hahn radyoaktif elementleri bulup diğerlerinden ayırmada uzmanlaşmış kimyager, Meitner ise bütün bunların ne demek olduğunu yorumlayan fizikçiydi. Bu sıfatıyla herkes Meitner'i "takımın entelektüel lideri" olarak görüyordu. Roma'da o tuzağa düştükten sonra, Hahn *curiosum*'un sırrını çözmek için Meitner'e ihtiyacı olduğunu anlamıştı.

Ne var ki daha onlar başlayamadan Adolf Hitler her şeyi mahvetti. Meitner yarı Yahudi'ydi, Almanya anavatanı Avusturya'yı 1938 Mart'ında ilhak edince, bir anda kendisini Hitler'in ırkçı yasalarına tabi hâlde buldu. Kaçmayı düşündü, fakat pasaportu artık değersizdi ve onun gibi Yahudiler yenisini edine-miyordu. İşler sonunda 1938 yılı Temmuz'una gelindiğinde bir krize dönüştü, bilimsel bir toplantıda Nazi yalakası biri, altmış yaşındaki Meitner'i parmağıyla gösterip küçümseyerek "Bu Yahudi kadın enstitüyü tehlikeye atıyor" diye ithamda bulundu. Onun tutuklanmasını talep etti.

Hahn da toplantıdaydı, lakin normal nezaket ve ahlak kurallarına göre bu iğrençlik karşısında iğneleyici dilini tutamamış olması beklenirdi. Ne yazık ki, öyle olsa bile, Hahn'ın başı da rejimle dertteydi. Safkan Ari olmasına rağmen, yıllardır Naziler'e verip veriştiyordu, üstelik Yahudilere yardım etmek için çok uğraşmıştı. Hem intikam hem de bir uyarı olsun diye, Naziler Münih'te kaba ve aşağılayıcı bir resim sergisine, "Avare Yahudi" başlıklı Hahn'ı gösteren bir karikatürü de dâhil etmişlerdi. Hahn mesajı almıştı: Göze batmamaya çalış, arazi ol yoksa gününü

görürsün. Bu yüzden Nazi dalkavuğu, Meitner aleyhinde çığırtkanlık yaptığı sırada, uzun zamandır iş ortağı olan Hahn sessiz kalmıştı, hatta enstitünün ileri gelenleriyle onunla ilgili gıyabında yapılan toplantıya katılmıştı. Meitner'in günlüğüne yazdığı gibiydi, "[Hahn], esasen beni başından savıyordu."

Şansına, Meitner'in çok daha karakterli dostları vardı. Kınandığı günlerde, bilimsel bir derginin editörü olan Paul Rosbaud ve Hollandalı fizikçi Dirk Coster, kaçmasına yardım etmek için onun Berlin'deki dairesinde buluştular. Meitner toplantıda kendisine ithamda bulunan Nazi'yle kapı komşusu olduğundan, tehlikeli ve hassas bir durum söz konusuydu. Daha da kötüsü, adam Gestapo'yu (gizli polis) onun kaçabileceğine dair uyarmıştı. Kaçaacağı gece, sanki sıradan bir akşamış gibi saat 20.00'ye dek enstitüde bir raporu düzeltmek için kaldı. Sonra dikkat çekmeden, sessizce eve döndü, Rosbaud iki küçük valiz hazırlamasına yardım etti. O gece yaşadıkları gerginliği, pencereden gizlice dışarı bakışlarını ve her seste irkilişlerini hayal edebilirsiniz. Hahn da biraz mahcup, çıkagelmiş, kendisini affettirmeye çalışıyordu, ona acil bir durumda satması ya da gerektiğinde rüşvet vermesi için annesinden kalma elmas bir yüzük verdi. Meitner yüzüğü sanki nişanlanmışlar gibi parmağına geçirdi. Ardından saklanmak için Hahn'ın evine doğru arabayla yola koyuldular.

Karanlık sokaklardan geçerlerken, Meitner her karaltıda Gestapo ajanlarını görmeye başladı. Daha sonrasında "Kimi arkasına bakmaya cesaret edemez, kimi de ileri bakamaz," diyecekti. Ertesi sabah, muhafız kaynayan tren istasyonuna gittiler. Meitner'in her zaman güçlü bir duruşu vardı –bilimle uğraşan kadınlar o dönemde güçlü ve dik durmak zorundaydılar– fakat birkaç gündür bitmek bilmeyen stresin ardından peronda yığılıp kalmıştı. Rosbaud ile Coster onu sürükleyerek trene bindirmek zorunda kaldılar. Tren istasyondan ayrıldığında Nazi bir kondüktör onu taciz etmeye başladı. Coster, içi rahatlasın diye Hahn'ın verdiği elmas yüzüğü parmağından çıkartıp cebine saklamasını sağladı.

Birkaç saat süren eziyetin ardından nihayet kuzeydoğu Hol-

landa’da gözlerden uzak, pek bilinmeyen bir sınır geçiş noktasına ulaştılar. Coster orada Hollandalı yetkililerle pasaportsuz geçişine izin verilmesi için gerekli ayarlamaları yapmış olsa da, muhtemelen Alman sınır muhafızları, “Frau Profesör Meitner”i bir profesörün *karısı*, yani önemsiz biri zannettiler ve muhtemelen bu nedenle sınırı geçmesine izin verdiler. Meitner Hollanda’dan sonra, savaşta tarafsız kalan ve tek bir tanıdığının yaşamadığı İsveç’e kaçtı. Önlerindeki birkaç ay boyunca Hahn, kıyafetlerini, kitaplarını ve çarşafalarını Stockholm’e yollamaya çalıştı, ancak –Meitner’in kaçışından ötürü küplere binen– Alman yetkililer eşyaların ülkeden çıkışına izin vermediler. Bir diş fırçası kutusunun bile Yahudi kadına ulaştırılmayacağını bildirdiler.

Anlaşılr biçimde, Hahn 1938 ortalarında çok fazla araştırma yapmadı. Bilimsel açıdan kendisinden üstün olan ortağını ve entelektüel liderini kaybetmişti, öte yandan Almanya’da süregelen siyasi kriz, kimya alanındaki düşünsel faaliyetlerin hepsini zaten yasaklamıştı. En nihayetinde laboratuvara dönüşünü teşvik eden şey, bir kez daha Irène Curie oldu. Ekim’in 20’sinde, uranyumun dönüşümü hakkında bir başka şüpheli ve yetersiz makale daha yayımlamıştı. Hahn öfkeden çıldırmış halde, bir asistanıyla birlikte Curie’nin yaptığı deneyleri tekrar etmeye ve şu *curiosum* saçmalığına bir son vermeye karar verdi.

Umulanın tersine, deneyler Hahn’ın kafasını her zamankinden daha fazla karıştırdı. Bir uranyum numunesini nötronlarla bombardıman ettikten sonra, içindeki yeni radyoaktif maddeleri araştırmaya başladı. Radyumu andıran bir şeyler buldu, hemen herkesi haberdar etmek için çalakalem bir makale yazdı. Sorun üzerinde kafa yorup daha fazla vakit geçirince, daha önce yazdıklarını tekzip etti, onun yerine lantan ve baryum gibi davranan elementler bulmuş olduğunu ileri sürdü. Ancak keşif, sorunu çözmekten ziyade daha fazla soruyu gündeme getirdi. Bu elementlerin gerçekte lantan ve baryum olmadığını biliyordu çünkü bu bilimsel olarak imkânsızdı. O zamana dek gerçekleşen başka dönüşüm olaylarında, orijinal element periyodik tabloda

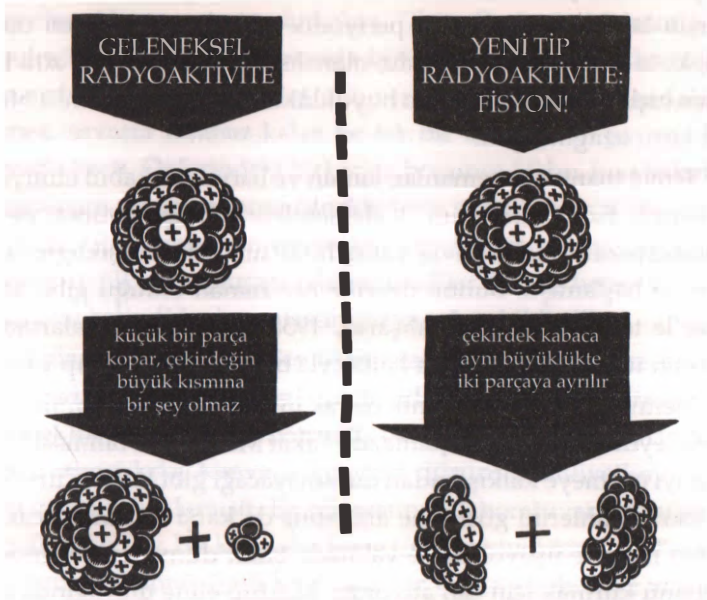
yakınındaki başka bir elemente dönüşmüştü. Örneğin uranyum (92 atom numaralı element) bir miktar atom parçacığı saçarak toryuma (90 atom numaralı elemente) dönüşebiliyordu. Buna karşın lantan ve uranyum periyodik tabloda birbirinden otuz beş kutu uzakta bulunuyordu, olanaksız bir sıçramaydı, zira bilinen hiçbir atom şarapneli o büyüklükte değildi. Baryumsa otuz altı kutu uzağındaydı.

Temel mantık, o zamanlar, lantan ve baryumu kabul etmiyor, eliyordu. Fakat uranyum o elementlere dönüşmüyorsa, neye dönüşüyordu? Hahn yavaş yavaş Irène'nin kafa karışıklığını anlamaya başlamıştı. Bunun üzerine her zaman olduğu gibi, Meitner'le temas kurmaya çalışarak, 1938 Aralık'ının ortalarında, ulaştığı tuhaf sonuçları ana hatlarıyla belirten bir mektup yazdı.

Meitner, Hahn'a anatomik olarak imkânsız bir şey yapmasını söyleseydi kimse onu suçlamazdı. Fakat Meitner bu bilimsel bulmacayı çözmeye kalkışmadan duramayacağı gibi Joliot-Curie'le tekrar günlerini gösterme arzusuna da karşı koyamayacaktı. Zaten İsveç'te üşüyordu ve yalnızdı, bilim dünyasıyla yeniden bağlantı kurmak için can atıyordu. Mektup eline ulaştığında aslında Noel tatili için erkek yeğeniyle Stockholm dışına çıkıyordu, mektubu yanında götürdü. Genç bir fizikçi olan yeğeni, bir sabah kahvaltıda onu mektuba kaşlarını çatmış bakarken buldu. Kendisi de günlerdir bu konuya takılıp kaldığını kabul ediyordu, sonrasında karda yürüyüş yaparken meseleyi ayrıntılı bir şekilde konuşmaya karar verdiler.

Hiç şüphesiz gerçek bir süredir Meitner'in bilinçaltını rahatsız ediyordu; birden yürüyüşte farkına vardı. Hahn dönüştürülmüş elementlerin lantan ve baryum gibi davrandıklarını söylemişti. O halde belki de onlar lantan ve baryum olabilir. Ancak bunun olması için, uranyum çekirdeğinin parçalanmış olması gerekirdi, öyle küçük bir atom şarapneli saçması değil, ikiye ayrılmış olması gerekirdi. Bu akla hayale gelmedik bir düşünceydi, neredeyse her iki bilim insanından birinin reddedeceği bir fikirdi. Nobel Ödüllü Irène Curie bile böyle bir atılım yapamazdı.

Meitner yapabildi ve her ne kadar pek olası görünmese de, Hahn atomu parçalamıştı.



Meitner belki de Hahn'ı cezalandırmak istediğinden, vardığı sonucu hemen ona söylemedi. Söylediğindeyse haber onu şaşkına çevirdi. Bu nasıl doğru olabilirdi? Gerçi Meitner'e güveniyordu, zira o aptalca hatalar yapmazdı, onun bulduğu sonuçlar bir hafta önce verdiği bir kararı pekiştiriyordu. Kısa süre önce, Meitner'in Almanya'ya kaçmasına yardım eden editör Paul Rosbaud'a çalışması hakkında yazdığı kısa bir makaleyi baskıya yetiştirip yetiştiremeyeceğini sormak için aramıştı. Bu deneyler Rosbaud'u çok heyecanlandırmıştı, *Naturwissenschaften* (Doğa Bilimleri) dergisinin gelecek sayısı için çoktan dizgiye girmiş olan bir makaleyi yayından çekerek yerine Hahn'ınkini koydu. Tarih 22 Aralık 1938'di.

Her ne kadar fizikçilerin çoğu bu haber üzerine heyecanlanmış olsalar da, politik açıdan daha zeki olanlar başka bir şey hissetiler: Önsezilerinin yarattığı ürperti. Uranyum yerkabu-

ğunda oldukça yaygın bulunduğundan, büyük miktarlarda çıkarılması kolaydır. Fizikçiler aynı zamanda, uranyum atomlarının bölünmesinin, insanın güvenli bir şekilde baş edebileceğinden çok daha fazla, çok büyük miktarlarda enerji açığa çıkaracağını da ($E=mc^2$) biliyorlardı. 1938 sonlarına dek bu sadece teorik bir endişe olarak kalmıştı. Ondan sonra böyle olmayacaktı. O andan itibaren uranyum artık ikinci sınıf bir element değildi. O andan itibaren sadece uranyum önemliydi.

Bilimsel kavrayış sahibi birkaç Nazi daha sonra Hahn ve Rosbaud'u o zamanki çalışmalarından ötürü vatan hainliğiyle suçlayacaktır. İkili hem Alman hükümetinin düşmanlarını uyarmak hem de Nazilerin uranyum sırrını saklamalarına engel olmak için makaleyi canla başla baskıya yetiştirdiler. Bu tipik bir Nazi paranoyası gibi gelebilir, ancak bir kez olsun Nazi paranoyası haklı çıkmıştı: Rosbaud gerçekten de Fransa'yı, Büyük Britanya'yı ve Birleşik Devletleri bu muazzam buluş hakkında uyar-mak istiyordu. Nazilerden nefret ediyordu, her an savaş çıkma-sından korkuyordu; yayının bir sayı bile gecikmesi dünyaya çok pahalıya mal olabilirdi.

Zaten dünya yeterince acı çekecekti. 1938 yılında kış gündö-nümü Aralık'ın 22'sinde gerçekleşti ve bir tarihçinin ifade ettiği gibi, "Dünyanın kışı başlamıştı."



Vatana ihanet meselesi bir kenara, birkaç hafta sonra *Naturwis-senschaften* dergisinin yeni sayısı çıkıncaya kadar, dünya Hahn'ın yazısından bihaberdi. Fakat bu zaman zarfında Hahn'ın, bakte-rilerin bölünme sürecinden sonra çok yakında uranyum fisyonu olarak adlandırılacak buluşuna dair söylentiler, fizik dünyasında dalga dalga yayılıyordu.

Her şey 1939 Ocak ayı başlarında, Lise Meitner'in yeğeninin Kopenhag'da Danimarkalı fizikçi Niels Bohr'a rastlaması ve ona teyzesi Lise'nin keşfettiği şeyi açıklamasıyla başladı. Bohr bunu

duyunca bir çizgi film karakteri gibi eliyle alnına şaplak attı ve “Ne kadar aptalmışız!” dedi. Yeğen, Bohr’dan buluşla ilgili sırrı saklayacağına yemin etmesini istedi, çünkü Hahn’ın makalesi fisyona dair sadece kimyasal kanıtlar sunuyordu, Meitner fiziği ilgilendiren kısımlar hakkında kendi makalesini yazmak istiyordu ve Bohr’un boşboğazlık etmesi ona zarar verebilirdi. Bohr susacağına yemin etti.

Ama çok geçmeden yeminini bozdu. Birkaç gün sonra yıllık iznini Birleşik Devletler’de geçirmek üzere gemiye bindi, daha gemi demir almadan güvertede bir iş arkadaşına ağzındaki baklayı çıkardı, o da aynı şekilde hayretler içinde kaldı. Atlantik’in dalgalı sularındaki yolculuk boyunca Bohr’u deniz tutmuş olmasına rağmen, meslektaşıyla birlikte gemide bir yerden aşırıdıkları kara tahtanın önüne geçerek, önlerindeki dokuz günü fisyonun sonuçları üzerinde çalışmakla geçirdiler. Bohr, o heyecanla ağızlarını sıkı tutmaları gerektiğini söylemeyi unutmuştu. Herhangi bir söz vermemiş olan meslektaş, 16 Ocak’ta New York’a ayak bastıkları anda ötmeye başladı, çok geçmeden Amerikan fizik camiasının tamamı konudan haberdar olmuştu.

Bohr işi berbat ettiğini fark edince, ayın yirmi altısında, Washington D.C.’deki resmi bir akşam yemeğinde bir duyuru yaptı. Aslında o gece düşük sıcaklık fiziği konusunda konuşmayı planlamıştı, lakin kimin umurundaydı, onu boş verdiler, zira bu çok daha ilgi çekici ve yeni bir haberd. Bohr, Meitner’e hak ettiği saygıyı ve değeri teslim etmeye çalıştı çalışmasına ancak temel buluşu açıklamasının ardından insanlar onu dinlemeyi bırakmıştı bile. Hatta konuşmasını bitirmesine kalmadan, gerçekten, birçok yerel fizikçi kendini konferans salonundan dışarı atarak –bazılarının üzerinde hâlâ akşam yemeğinden kalma smokinleri vardı– bizzat kendi deneylerini yapmaya koştular. Kuzey Kaliforniya’da bir fizikçi, ertesi gün gazetede Bohr’un konuşmasıyla ilgili haberi okurken saç tıraşının ortasında birden ayağa fırlayıp soluğu laboratuvarında aldı. Nükleer fizik camiasında, fisyon haberi dünyayı

artık ebediyen “Öncesi” ve “Sonrası” olarak ikiye ayıracaktı.



Enrico Fermi, fisyon haberini duyduğunda ürperen, siyasi açıdan bilgili ve idrak sahibi bilim insanlarından biriydi. Roma’da yavaş nötronlar ve hızlı koşuşturmalarla geçen birkaç yılın ardından Fermi, Benito Mussolini yönetiminde İtalya’nın faşizm batağına gömüldüğünü görmüştü. 1938 yılından itibaren artık burada, kendisi ve Yahudi eşi Laura için bir gelecek hayal edemiyordu, böylece ayrılma planları yapmaya başlamıştı. Nihayet aynı yılın sonbaharında, Niels Bohr bir bilimsel toplantıda Fermi’yi bir kenara çektiğinde, şans yüzlerine güldü.

İskandinavyalı olan Bohr, Stockholm’deki Nobel Ödülü komitesiyle yakın temas halindeydi, buna dayanarak Fermi’ye birkaç hafta içinde küçük bir ödül bekleyebileceğini söylemişti. Normal koşullarda bu ciddi bir görgü kuralı ihlali olurdu, zira Nobel komitesi gizli çalışır ve kazananların kimliğini saklar. Ancak Bohr’un bu kabahat için iyi bir gerekçesi vardı. İtalyan lirası o zamanlar düzensiz biçimde dalgalanıyordu, İtalyan yasaları muhtemelen Fermi’nin parayı daha istikrarlı bir para birimine çevirmesine izin vermeyecekti. Bohr, Fermi’nin ödülünü, ekonominin belki daha uygun olabileceği bir zamana, bir yıl ertelemek isteyip istemediğini öğrenmek istiyordu.

Derken, Fermi de Bohr’a kendisiyle ilgili bir sır verdi. New York’taki Columbia Üniversitesi’ne gitmek için Roma’dan kaçacaktı, öyle olunca para ödülünü hemen alabilmesinin çok büyük faydası dokunacaktı. Bohr endişe etmemesini söyledi. Birkaç hafta sonra Fermi gerçekten de fizik dalında Nobel Ödülü’nü kazandı, ardından eşiyle birlikte yanlarında birer bavul ve azıcık eşyayla, bir daha asla dönmemek üzere Roma’dan ayrılıp Stockholm’ün yolunu tuttular.

Ne yazık ki Fermi’nin ayrılışıyla birlikte, çoğu Yahudi olan, neşeli küçük fizik takımı da kendi fisyonunu yaşadı. Bir bilim insanı

Kaliforniya'ya, bir başkasıysa Paris'e kaçtı. Başyardımcıları Edoardo Amaldi de (mermer bir yüzeyle tahta masa üzerinde ısınlanan örnekler arasındaki farkı ilk fark eden kişiydi) kaçmak istiyordu istemesine fakat dindar bir Katolik olduğundan İtalya'da tehlike altında değildi. Bu yüzden meslektaşları gidişata katlanmasını istiyorlardı; dışarıda yabancılar için çok az iş vardı ve bu işlere ondan çok diğerlerinin ihtiyacı vardı. Hal böyle olunca, Amaldi yüzüne bir gülümseme kondurup akıl hocası Fermi'yi uğurlamak için tren istasyonuna kadar ona eşlik etti. Perişan bir halde eve döndü, çok geçmeden Kuzey Afrika cephesine gidecek olan İtalyan ordusunda görev almak üzere askere çağrıldı.

Rastlantı eseri Bohr ağzındaki baklayı Fermi'nin New York'a gelişinin üzerinden çok geçmeden çıkarmıştı; kıvrak zekâsıyla Fermi keşfin tam olarak nereye gideceğini görüyordu elbet. Bir meslektaşı, Ocak ayının kasvetli bir gününde, Fermi'nin çalışma odasında fisyonun yaratacağı yeni dünya hakkında sohbet ettiklerini hatırlıyordu. Fermi pencereye dönüp Manhattan silüetinin faniliğine ve anlamsızlığına bakarak, avuçlarında bir top tutar gibi ellerini birleştirmiş, "Böyle küçük bir bomba, bir anda hepsini yok edebilir," diye mırıldanmıştı.

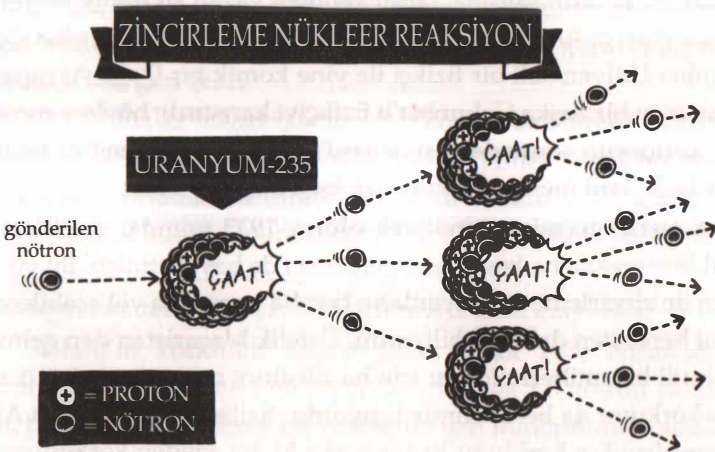


Her ne kadar farklı sebeplerden de olsa Paris'teki hava aynı derecede sevimsizdi. *Naturwissenschaften* dergisinde o alçak Hahn'ın fisyon hakkındaki makalesini görünce, Frédéric Joliot yazılanları incelemek için iki gün bir odaya kapandı. Nihayet bakışları bulanıklaşmış ve bitkin düşmüş bir halde ortaya çıkmış, laboratuvarlarındaki insanlara kötü haberi vermişti: Yine çuvallamışlardı. Hahn ve Meitner ile aynı kanıtlara bakmış, aynı fisyon yan ürünlerini görmüşler ama meseleyi anlamamışlardı.

Irène, Bohr'u taklit edercesine "Ne kadar salakmışız!" diye hayıflandı. Sonra öfkeyle kocasına döndü. "Kendi laboratuvarına kaçıp beni yüzüstü bırakmasaydın bu keşfi bizzat biz yapardık," diye bağırды. Laboratuvarda çalışan birkaç kişi sessizce dediklerini onayladı. Irène'nin kimya bilgisinde hiçbir yanlışlık ya da eksik yoktu, ancak Joliot'nun sahip olduğu fizik bilgisin-

den, bulduğu sonuçları yorumlamasında hayati bir öneme sahip olan bilgidен yoksundu. Kendi hızlandırıcısı ve bilimsel orta yaş bunalımı yüzünden dikkati tamamen dağılmış olan Joliot ise karısının çalışmasına hiç ilgi göstermemişti. Küçük düşmüştü.

Buna rağmen son derece azimliydi; kendi Paris ekibinin fisyon araştırmasında bir sonraki hayati adımı atmasına karar vermişti. Fermi'nin kehanetine rağmen, Meitner ve Hahn aslında uranyumdan bir bomba yapılabileceğini kanıtlayamamışlardı. Kanıtladıkları tek şey bir uranyum atomunu bir nötronla bombardıman etmenin atomu parçalayarak enerji açığa çıkardığıydı. Ama ya sonrası? Herkesin cevabını merak ettiği asıl soru, atomun parçalanmasının enerji dışında, başka bir şey salıp salmadığıydı. Özellikle de daha fazla nötron açığa çıkarıyor muydu? Böyle olursa, o zaman yakınlardaki başka uranyum atomları bu nötronları yutabilir ve kararsız duruma gelebilirdi. Bu atomlar daha sonra kendiliğinden fisyonu uğrayacaktı –işte kritik nokta burasıydı– ve daha fazla nötron salmaya devam edecekti. Bu ikincil nötronlar, üçüncül nötronları salacak olan daha fazla uranyum atomunu dengersizleştirecekti ve bu böyle devam edip gidecekti. Joliot'un Nobel konuşmasında öngördüğü gibi, nükleer bir zincirleme reaksiyon olacaktı.



Hepsi de tek bir şeye bağlıydı: Salınan nötron sayısına. Bir uranyum fisyonu sadece bir tane nötron saldıığında, heyecanlanmayı gerektirecek bir sebep yoktu. Her bir adım yalnızca bir tane fazladan atomun fisyonu uğramasına yol açacaktı, dolayısıyla zincirleme reaksiyon ya yavaş yavaş ilerleyecekti ya da başarısızlıkla sona erecekti. Fakat uranyum atomları her parçalanmada dışarı iki veya daha fazla nötron fırlatırsa, o zaman iş değişecekti. Bir fisyon iki, iki fisyon dört, dört fisyon sekiz, sekiz fisyon onaltı nötron saçacak ve bu böyle sürdükçe kontrol edilemez miktarda enerji açığa çıkacaktı. Joliot'nun izlediği yol açıktı: Uranyum numunelerini bombardıman etmek ve sonra da nötron çoğalmasını ölçmek.

Birçok keşfi daha önce ele geçirildiğinden, Joliot asistanlarına konuşma yasağı getirdi, hiçbirisi dışarıdan birilerine yeni deneylerden söz etmeyecekti. Gerçi, ironik bir şekilde, bu önlemler Joliot'nun sırrını ortaya çıkarıvermişti. Columbia Üniversitesi'nden George Placzek adlı bir fizikçi kısa süre önce Paris'teki laboratuvarı ziyaret etmişti; Joliot'nun ekibi ona daha sonra ağzından bir şey kaçırmamasını telkin etmek için, 1939 yılı başlarında JOLIOT'UN DENEYİ GİZLİ sözlerini içeren bir telgraf çekti. Ne yazık ki, onların şansına, tarihi yeniden yazan şu minik aksiliklerden biri oldu: Birileri, komik bir Doğu Avrupalı ismi olan Columbia Üniversiteli bir fizikçi ile yine komik bir Doğu Avrupalı ismi olan bir başka Columbia'lı fizikçiye karıştırdı; böylece mesaj da koridorun sonunda Leo Szilard'ın masasında kendini buluverdi; Szilard mesajı okuyunca dehşetle donup kaldı.

Szilard, geçmişe dönecek olursa 1933 yılında, zincirleme nükleer reaksiyon kavramını gerçekten de hayal etmişti. Bu yüzden de zincirleme reaksiyonların bomba yapımına yol açabileceğini herkesten daha iyi biliyordu. Üstelik Macaristan'dan gelme Yahudi bir mülteci olduğu için bu düşünce onun açısından özel bir korkuyu da beraberinde taşıyordu. Szilard hayatta Nazi Almanyası'ndan korktuğu kadar başka hiçbir şeyden korkmuyordu, ayrıca Joliot'nun telgrafında uranyumdan ya da fisyon

asla bahsedilmemesine rağmen, Szilard “gizli deneyin” ne olduğunu hemen tahmin etti.

Kimse dilini tutamadı, Szilard en sonunda Paris’e ana hatlarıyla korkularını özetleyen bir mektup yazdı: Almanya dünyanın en iyi bilim insanlarının yanı sıra en gelişmiş sanayi tesislerine sahipti. Şayet birileri nükleer fiziği silaha dönüştürebilecek olsaydı, onlar Naziler olurdu. Bu nedenle Joliot’dan sağduyulu ve ihtiyatlı olmasını istiyordu. “İstediğiniz bütün araştırmaları yapın, keşiflere öncelik sağlamak için makaleleri dergilere gönderebilirsiniz,” diyordu. “Ama lütfen, ne olur, zincirleme reaksiyonlarla ilgili hiçbir şey yayınlamayınız. Hitlere tüyo vermeyiniz.”

Szilard’ın gözünü üzerinden ayırmadığı tek kişi Joliot değildi. Szilard’ın Columbia’daki mülteci dostu Enrico Fermi de riski göze alarak fisyon araştırmasına atılmıştı; Szilard ona da aynı gizlilik ricasında bulundu. İlk başta İtalyan arkadaşı onu şaşırttı. (Fermi’nin cevabı tek bir sözcük, “Çüş!” oldu. Görünüşe bakılırsa Amerikan argosu kullanma hevesi dil hâkimiyetinin önüne geçmişti; muhtemelen “Yok artık daha neler,” gibi bir şey söylemek istemişti.) Bununla birlikte Szilard Fermi’ye baskı yapmayı sürdürdü, Fermi de sonunda pes etti. Hatta bilgileri gizli tutmak için hâlihazırda bir araştırma dergisinden kabul görmüş bir makalesini bile geri çekti.

Joliot daha az hoşgörü gösterdi. “Korkudan bilimsel çalışmalarımızı sansürleyecek olursak, o zaman Hitler başka bir temel özgürlüğü ortadan kaldıracaktır,” dedi Szilard’a. Bu güçlü bir savdı, ancak burada Joliot’nun bencilce gerekçeleri olduğundan şüphelenmemek olanaksızdı: Keşifleri elinden kaçırmakla nam saldığından, tez elden şanını kurtarmayı ümit ediyordu.

Szilard’ın korktuğu başına geldi: Joliot 1939 Nisan’ında, uranyum atomlarının her fisyonunda ortalama 3,5 nötron saldığını, bunun da zincirleme bir reaksiyon için minimumun oldukça üzerinde olduğunu gösteren sonuçlar yayımladı. Bu aslında bir hataydı; şu anda kabul edilen rakam 2,5’tir. Joliot kendi kendine

devam eden bir zincirleme reaksiyon yaratmayı asla başaramadı, çabaları hızla tükendi. Fakat genel görüş değişmemişti: Nükleer zincirleme reaksiyonlar ve dolayısıyla atom bombaları mümkündü. Tüm bunları sır olarak saklamak şöyle dursun, Joliot bir atom bombası inşa ederek Sahra Çölü'nde patlatmak gibi çılgın planlardan söz etmeye başlamıştı. Bu, dünyanın kısa ömürlü ilk atom bombası projesiydi.

Bundan sonra her şey çok hızlı ilerledi. 1939 Ocak'ına gelene kadar hiç kimse uranyum fisyonu diye bir şey duymamıştı; Aralık ayı itibarıyla, dünyanın her yerinde konu hakkında yüzden fazla makale yayımlandı. Bu araştırma patlaması, olayların merkezindeki kimyacı Otto Hahn'a büyük bir üzüntüden başka bir şey yaşatmadı. Naziler, fisyon sırrını sızdırdığı için artık ondan eskisinden daha da fazla nefret ediyorlardı. Üstelik Pandora'nın kutusunu açtığından umutsuzluğa da düşmüştü: Joliot'nun nötron çoğaltımı konusundaki çalışmasını ilk gördüğünde –ve kendi keşfinin tarihte en yıkıcı bombanın yapımına yol açabileceğini fark ettiğinde– intihar etmeye karar verdi.

Neticede Hahn kararından vazgeçti geçmesine ama duyduğu ıstıraptan bir türlü kurtulamadı. Almanya'daki uranyum stoklarının hepsini ele geçirip sonra da denize dökmek için yaptığı planda birkaç meslektaşının desteğini aldı fakat aralarından biri planın anlamsızlığına dikkat çekince vazgeçti: O bahar Çekoslovakya'nın kısmen ele geçirilmesiyle, Hitler farkında olmadan Avrupa'daki en zengin uranyum madenlerine sahip olmuştu. Nükleer fisyonu durduramadığını anlaması Hahn'ı tekrar intihar düşüncesine döndürdü. Atomdan daha fazlasını parçalamıştı; dünyayı bölmüştü.

6. BÖLÜM

Kontrolden Çıkış

Fermi gibi bilim insanlarının 1930'ların sonlarında Avrupa'dan kaçtığı sıralarda, başka fizikçiler oraya dönmenin ahlaka uygun ve doğru olup olmadığına dair bir savaş veriyorlardı. Özellikle iki yakın arkadaş, Samuel Goudsmit ile Werner Heisenberg, bu cephede çok zor tercihlerle karşı karşıya kaldılar, dahası ne yapılması gerektiğini uzun uzadıya tartışırken, verecekleri kararların her halükârda acıyla sonuçlanacağını biliyorlardı.

İçlerinden Goudsmit, herhalde dönme ihtimali en az olan bilim insanıydı. Bir defasında "Lise günlerimde gizemli şeyleri çözmek isterdim ve o zamanlar birinin gizemli şeyleri çözebileceği üç meslek vardı; polislik, arkeoloji ve bilim," demişti. Sonuçta bilim kazandı fakat bilim de kapalı bir kutuydu. Lahey'de tipik bir Yahudi ailede doğup büyüdüktan sonra anne babasının hayal kırıklığına rağmen aile işini bırakarak bilimsel araştırmalar yapmak uğruna Leiden'deki üniversiteye devam etmeye karar vermişti. (Babası banyo armatürleri ve malzemeleri satıyor, annesiye süslü şapkalar tasarlıyordu.) Leiden'de siyah ve gür saçları ona Hollandaca *luizebos*, yani püskül kafa lakabını kazandırmıştı, umursamadığı konulardaki sınavlarda sürekli çuvalladığından istikrarsız olsa da keskin zekâlı bir öğrenci olduğunu kanıtlamıştı. İstek ve coşkulara meyilliydi, aniden bir sene hiyeroglif öğrenmeye başladı, sonuçta akıcı bir şekilde konuşur ve okur oldu; ardından sekiz ay süren, parmak izi, sahtecilik ve kan tahlilleri konularını içeren bir bilimsel hafiyelik dersi aldı. Fizikte karar kılması biraz zaman aldı, ama fiziğe geçtiğinde, hayatının büyük keşfini neredeyse hiç zorlanmadan çok kolay gerçekleştirdi.

İşte o keşif, “kuantum spin” idi. Teknik detaylarına girmemiz gerekmez ancak spin, kütle ve yüklerle birlikte, elektronlar ve nötronlar gibi parçacıkların temel özelliklerinden biridir ve onların iç açıl momentumlarını tanımlar. Goudsmit yola koyulduğunda, gerçekten de önemli bir şeylerin peşinde olduğuna dair en ufak bir fikri yoktu. Sadece deney niteliğinde yeni ve tuhaf birtakım sonuçlar olduğunu duymuştu ve onları meydana getiren şeyin gizemini çözmek istiyordu. Böylece okul arkadaşı George Uhlenbeck’le beraber, nihayet 1925 yılında bir yaz günü, olan biten hakkında konuşmak için oturdular. Gerçek bir planları olmaksızın, bir onu bir bunu deneyerek el yordamıyla bir şeyler arıyorlardı; spin fikri de nerdeyse tesadüfen ortaya çıkmıştı. Hiç olmazsa toplantılarının sonunda gerçekten ellerinde bir şey olduğunu biliyorlardı. Gizemi çözmenin verdiği canlanmayla, Goudsmit nihayet saatlerdir süren çalışmasının ardından, önündeki kâğıtlardan başını kaldırıncaya gökyüzünden kapkara bir bulutun geçtiğini fark etti. Uhlenbeck de o da bir kasırganın Hollanda’yı vurduğunu daha sonra öğrenecekti; meğer denklemlere öylesine dalmışlardı ki bunun farkına bile varmamışlardı.

Spin, çok geçmeden kuantum fiziği sayesinde kendi hortumlarını oluşturacaktı. İki öğrenci çalakalem kısa bir makale yazıp danışmanlarına gösterdiler; danışmanları da kafasını kaşıyarak, “Bu ya dâhice ya da saçma bir fikir. Yayımlayıp hangisi olduğunu görelim,” dedi. Hakikaten de birçok seçkin fizikçi bu fikirden hiç de hoşnut olmamış, çok garip bulmuştu. Öte yandan, cesur çalışmasından ötürü Goudsmit’i tebrik eden bir mektup yollayan Werner Heisenberg’in de aralarında olduğu başka fizikçilerse spinden etkilenmişlerdi. Sevinçten havalara uçan Goudsmit Uhlenbeck’e mesajı göstermek için koştu. Uhlenbeck sadece gözlerini kırıştırdı. Heisenberg de kimdi?

Bu cehalet Goudsmit’i şaşkına çevirdi. Heisenberg, Heisenberg idi; dünyanın en iyi genç fizikçisiydi. Goudsmit zaten adama büyük bir saygı duyuyordu, üstüne üstlük mektup sevgisini perçinlemişti. Nihayet tanışıp arkadaş oldular, hatta Heisenberg

daha sonra Hollanda'ya gittiğinde Goudsmit'in anne babasının yanında kaldı, evlerinde akşam yemeği yedikten sonra havai fişek gösterisini izlemek için deniz kenarında Goudsmit'e eşlik etti. Kısmen Heisenberg'in desteği sayesinde, dünya fizik topluluğu spini benimsemişti; dahası püskül kafanın şöhreti de artmıştı.

Heisenberg'in desteği bile Goudsmit'e gerçekten istediği şeyi, bir iş bulmasını hâlâ sağlayamamıştı. 1920'lerde Avrupa'da profesörlük nadir bir şeydi, genç bilim insanları esasında yaşlı keçiler nalları dikene kadar beklemek, sonra da o koltuk için sırtlanlar gibi kapışmak zorundaydılar. Özellikle de Goudsmit'in çok arzu ettiği Hollanda'da bir üniversitedeki iş, ön koşul olarak Nobel Ödülü kazanmayı gerektiriyordu adeta. Gerçekten de sadece Amerikan üniversiteleri, özellikle de Michigan Üniversitesi, onu işe almak konusunda ciddi gibiydi, bu da onu zor duruma sokuyordu. O zamanlar Hollandalıların Amerika'ya taşınmasının yegâne gerekçesinin ya polisten ya da zorunlu askerlikten kaçmak olduğunu söylüyordu; üstelik Ann Arbor dünyanın öbür tarafı gibi geliyordu. Ne de olsa üniversite iyi para veriyordu, ortağı Uhlenbeck oradan gelen bir teklifi çoktan kabul etmişti. Daha sonra, "Ayrıldığım için kendimi her zaman bir asker kaçağı gibi hissettim," diyecekti Goudsmit, ama genç karısı Jaantje'yi kapıldığı gibi Amerika'ya yelken açtı. Goudsmit ve Uhlenbeck'i New York'ta, —Manhattan Projesi'nin müstakbel başkanı— Robert Oppenheimer bizzat karşıladı ve onları tadacakları ilk Amerikan lezzetiyle, koçan mısırla tanıştırdı.

Goudsmit'in Ann Arbor'daki ilk evi, bir pansiyonun banyosu ve mutfaklı olmayan tek bir odasından ibaretti. O ve Jaantje'nin iki penceresi vardı, biri bir hasta koğuşuna, öbürü de bir mezarlığa bakıyordu. Ne yazık ki Ann Arbor'a dair genel kanısı yıllar geçse de pek olumluya dönmedi. Orta Batı'nın ağırbaşlılığıyla bağdaşmayan sersem bir gülümsemesi ve alaycı bir mizah anlayışı olan, hafif züppe bir Yahudi'ydi. İnsanlar da bir yabancı olarak ona pek ısınamadılar, ona durmadan laleleri ve

tahta ayakkabıları sorup durdular; ona taktıkları "Sam Amca" lakabı ise sadece Amerikalı olmadığı hissini pekiştiriyordu elbet. Karşılaştığı diğer önyargılarsa daha tehlikeli ve kötücüldü. Goudsmit üniversitenin yurt odalarının "Sadece Yahudi olmayanlara mahsus" şeklinde ayrıldığını öğrenince korkuya kapıldı. Ardından bir tarih profesörü, bir dönem vize sınavlarından önce dersindeki bütün Yahudileri ayıklamayı planladığını duyurdu. Bu yetmezmiş gibi, Goudsmit bulundukları bölgedeki diğer Yahudilere de benzemiyordu. Çoğu, Orta Avrupalı, eski İbranice konuşmadığı için ona, sorgularcasına, kuşkuyla bakan tiplerdi. Tüm bunların sonucunda, Goudsmit ve Jaantje, Ann Arbor'da yalnız kaldı. Haftalarının en önemli sosyal ve ilgi çekici kısmı, yüksek lisans öğrencilerini pankek yemeye davet ettikleri cuma akşamlarıydı. Bir yerden sonra, Goudsmit Mısır'da bir profesörlük ilanı görüp hemen başvurdu. Sahra'nın bile Michigan'dan iyi olduğuna hükmetmişti.

Hepsinden kötüsü de, bilimsel kariyeri heba oluyordu. Heisenberg'in tersine Goudsmit ilk başlarda verdiği sözleri tutmaya çalışıyordu, 1920'lerin sonunda yeni keşifler yapmadı. Görünüşe bakılırsa, yapamamasının suçunu Ann Arbor'un entelektüel çölünde çalışmasına yüklüyordu, burası bilimin merkezi Berlin, Amsterdam ve Paris'in fersah fersah gerisindeydi. Oysa içten içe, modern fiziğe çok daha fazla katkı sağlayacak entelektüel yeteneklere ve birikime sahip olmadığını biliyordu. Bir defasında "Katkı sağlamak beyin kapasitemin çok üzerindeydi," diye itirafta bulunmuştur. Spini keşfetmede şansın yüzüne gülmüş olmasından korkmaya başlamıştı, 1931 yılına kadar zaten konuşmalarda kendisinden eski gücünü ve şöhretini yitirmiş biri olarak bahsediyordu. 1932 yılında Heisenberg Nobel Ödülü'nü kazandığında, Goudsmit arkadaşı ve idolü adına kesinlikle sevinmişti sevinmesine, ama bir kıskançlık da hissetmişti. Kendi başına bir Nobel kazanabilseydi, çalışmak için Hollanda'ya dönebilirdi. Fakat yıllar yılları kovaladı ve Stokholm'den çağrı gelmedi.

Yaşadığı sefalet sonraki birkaç yılda doruk noktasına ulaştı. Hollanda'ya dönen çok sevdiği bir akıl hocası intihar etmişti. Büyük buhran derinleştikçe, maaş çekleri düzensizleşti, öte yandan işten çıkarılmaktan endişe eder oldu. Çok havlayan sevgili köpeğinden vazgeçmek zorunda kaldı; bu da yetmezmiş gibi laboratuvarına giren hırsız bazı teçhizatlarını çaldı. Üstelik 1937 yılında önemli bir keşfi de kaçırmıştı, belki de gelmiş geçmiş en kötü yıldır bu. Kariyerini yeniden yapılandırmak ümidiyle, son zamanlarda teorikten deneysel çalışmaya geçmişti, zira Michigan Üniversitesi bir hızlandırıcı edinmişti, o da gözde nötron araştırma alanına odaklanmaya karar verdi. (Özellikle nötronların manyetik özelliklerini araştırmak istiyordu.) Tek sorun, hızlandırıcıda bol bol zamana ihtiyaç duymasıydı, lakin misafir bir profesör haftalardır ona el koymuştu. Daha kötüsü, yanında olması beklenen Goudsmit'in bir asistanı, küçük düşürücü bir ihanette bulunarak arkasından başka bir bilim insanıyla çalışmaya başlamıştı. Bu durum bilim insanları arasında çatışmalara, genellikle Goudsmit'in kaybettiği çatışmalara, yol açmıştı. Bir süre sonra işe gitmeye tahammül edemez oldu: "Her gün işe, bir futbol teknik direktörünün oyuncularını cesaretlendirmek için yaptığı gibi moral konuşmasıyla başlamak zorunda kalmıştım. Ne yazık ki yeteri kadar küfürlü konuşmamıştım." Tartışma Goudsmit'e pahalıya mal olmuştu. Danimarka'da bir ekip aynı araştırmayı yapıyordu, ancak Goudsmit bir yıl önce başlamış olmasına rağmen, Danimarkalı ekip düzenli olarak bir hızlandırıcıya erişebildiği için araştırmayı daha önce tamamlayarak onu geçmeyi başardı.

Orta Batı yaşam tarzından hayal kırıklığına uğrayan Goudsmit, üniversitenin hocalara tanıdığı maaşlı araştırma izin hakkını kullanmak üzere 1938 yılında Avrupa'ya yola çıktı. Avrupa genelinde birçok yüksek enstitüyü ve düzinelerce meslektaşını ziyaret etti. En güzeli de Hollanda'daki bir sürü akrabasını görmesiydi. (Her ne kadar bitmek bilmeyen doğum günü partileri ve akşam yemeği turlarından alayla karışık şikâyet etse de hoş-

nutluğu gözlerinden okunuyordu.) Goudsmit izne ayrıldığında ciddi bir maaş kesintisine uğradı (maaşı 5.000 dolardan 1.000'a, yani günümüz parasıyla, 85.000 dolardan 17.000 dolara düştü) ancak seyahat ruh sağlığı açısından buna değmişti. Sarsılmasına karşın, yurtdışındayken bile, Hollanda'da tam da arzu ettiği iş de dâhil olmak üzere iki iş teklifi almıştı. Belli ki Nobel Ödülü eksikliğini göz ardı etmeye karar vermişlerdi, kabul ederse sonunda yurduna dönebilecekti.

Fakat kabul etmeli miydi? Ta uzaklarda, Michigan'da bile, Avrupa'nın Yahudiler için artık güvenli bir yer olmadığı söylentilerini duyuyordu; aslına bakarsanız Nazi yanlısı dergilere abone olduğu için üniversite kütüphanesine tepkisini ortaya koyarak çıkmış, ayrıca Yahudi üyelerine yapılan saldırıları kınamadığı için de bir Alman fizik topluluğu üyeliğinden ayrılmıştı. İzne çıktığında ilk elden gördükleri kaygılarını daha da artırmıştı. Almanya ve İtalya'ya girerken sınır muhafızları yoz ve ahlâksız propaganda içerdiklerini söyleyerek yanında bulunan *New Yorker* ve *The Saturday Evening Post* nüshalarına el koydular. Kişisel evrakı da Roma'da kaldığı otel odasından çalındı. Üstelik arkadaşı Dirk Coster, Lise Meitner'i sınırın öbür tarafına kaçırırken o da Hollanda'daydı, bu karşı karşıya olduğu tehdidin bariz bir hatırlatıcısıydı. En korkutucu olanı da, Nazi çetelerin çeşitli şehirlerin sokaklarında dolaştığını görmesiydi. Bir mektubunda o günlerde Almanya'nın en çok nefret propagandası ihraç ettiğini yazıyordu. Oradaki insanlara "Almanyak" demeye başlamıştı.

Hollanda'da bir profesörlük elde etme hayalinden hâlâ vazgeçememişti. 1938 yılı Ekim'inde Ann Arbor'a döndükten sonra, ertesi ayı teklifi kabul etmesi için kendi kendini ikna etmeye çalışarak geçirdi. Asıl endişesi, eğer hayır derse, üniversite kendisini terslenmiş hissedeceğinden, bir daha asla Hollanda'da çalışamayacak olmasıydı. Bunun dışında gerçekten de işler yurtdışında

7 Germaniac: Goudsmit'in "German" (Alman) ve "maniac" (manyak) sözcüklerini birleştirerek türettiği bir sözcük. (Çev.)

o kadar kötü müydü? Almanya berbat durumdaydı, evet ama o Hollanda'ya, kendi tabiriyle, Avrupa çölünde bir vahaya gidiyordu. Bir yandan da Almanya'nın askeri gücünün abartılmış olmasından kuşkulaniyordu. Arkadaşlarına, Fransa'nın her zaman korku salan güçlü bir orduya sahip olduğunu söylüyordu; herhangi bir savaşta "Almanyaklara" karşı koyardı. Hitler muhtemelen, her halükârda blöf yapıyordu. Bir arkadaşına "Objektif bakış açısına sahip bir Hollandalı olarak, 1939 yılında savaş çıkamayacağına 6'ya 1 iddiaya girerim," diye yazıyordu.

Her ne kadar buna canı gönülden inanmak istese de, Almanya korkusu sonuçta galip geldi. Hitler çoktan Avusturya'yı ve Çekoslovakya'nın büyük bölümünü işgal etmişti, üstelik o sınırları hiçe saydıysa, neden savunmasız ve zayıf Hollanda'nın sınırına saygı duysundu? Daha da önemlisi Goudsmit'in artık bir kızı, Esther vardı; ülkesinde bir profesörlük için ne kadar can atarsa atsın, kızının Hitler'e maruz kalması düşüncesine katlanamıyordu. Gönülsüzce üniversiteye bir mektup yazarak işi geri çevirdi. Anne babası bu kararıyla yıkıldı.

Mesleki açıdan Avrupa kapısını kapattıktan sonra, artık anne babasını tehlikelerden korumak için Avrupa'dan kurtarma planları yapıyordu. Bunun kolay olmayacağını biliyordu. Isaac ve Marianne evlenerek aslında ciddi sosyal engellerin üstesinden gelmişlerdi. Marianne varlıklı bir aileden gelirken, Isaac onların evinde çalışan hizmetçinin yeğeniydi; şimdi her ikisi de Lahey'de işlerini başarıyla yürütüyorlardı ve bırakmak konusunda da isteksizdiler. Babası mobilyacılık yapıyor, banyo eşyaları satıyordu; Goudsmit her zaman "güzel, parlak, elde cilalanmış maun klozet kapaklarıyla" dalga geçerdi. Annesi kadın şapkaları tasarlayıp yapan bir mağaza işletiyordu. (Görünüşe bakılırsa genç Samuel moda yönelimleri konusunda doğuştan yetenekliydi, Marianne yeni tasarımlarında sık sık onun önerilerini alırdı. "Şunda tüy yerine çiçek olmalı" derdi mesela ve hep de haklı olurdu.) Isaac ve Marianne'in tek bildikleri Hollanda'daki yaşamı, dolaşısıyla Amerika'ya taşınmanın manasını çok iyi kavrayamadılar.

Yine de Goudsmit onlara taşınmayı tekrar düşünmeleri yönünde baskı yaptı ve göçmen vizesi için başvurdu.

Bu süre içerisinde, Goudsmit, belki de işi kaybetmiş olmaktan duyduğu hayal kırıklığını gizlemek için enerjisini başka bir işe yöneltti: Michigan’da her yaz yapılan fizik kampı organizasyonu.

O sıralar on yaşında olan kamp dünyanın dört bir yanından en önemli fizikçileri, Robert Oppenheimer, Paul Dirac, Niels Bohr, Wolfgang Pauli gibi önde gelen bilim insanlarını seminerler ve konferanslar vermek üzere Michigan’a çekiyordu. Herkes yerleşkenin yakınındaki üniversitenin kardeşlik derneğine ait bir evde kalıyor ve boş günlerinde hep birlikte gezintiye çıkıyorlardı, hayvanat bahçesine aslanları ve ayıları görmeye gidiyorlar, maltlı süt içmek için şehir plajının yolunu tutuyorlar, omuzdan bantlı Tarzan’ı andıran siyah mayolarıyla su kaydıraklarından kayıyorlardı. (Beyzbol oyunlarında daha az başarılı olan bilim insanları epey hantal ve beceriksiz olduklarını kanıtlamışlardı.) Etrafını saran Avrupalılar sayesinde Goudsmit’in dünyadan soyutlanmışlığı azalmıştı, Avrupa’dan dönünce 1939 kampı için kendisinin en iyi olduğunu düşündüğü bilim insanlarından oluşan takımını topladı, hem Enrico Fermi hem de iki Nobel Ödüllü Werner Heisenberg’in katılımını garanti altına aldı. Goudsmit özellikle de Heisenberg’in gelişinden mutluydu. Eski dostunun kendi evinde kalması için ısrar etti, hatta –ara sıra Mozart operaları hakkında dersler veren tutkulu bir müzisyen olan– Heisenberg’e, kaldığı süre boyunca çalabileceği bir piyano teklif ederek pazarlığı cazip hale getirmeye çalıştı. Öteki bilim insanlarının coşkusu da onunkinden aşağı kalır değildi. Bir tanesi Goudsmit’e Ann Arbor’a uçakla gelmeyi düşündüğünü söylemişti; sırf biriyle buluşmak için uçakla gelmek, o zamanlar duyulmamış bir savurganlıktı.

Kamp vakti yaklaştıkça, Temmuz’un son haftasında, insanlar heyecanlarını güçlkle dizginliyorlardı. Seminer konuları kozmik ışınlar ve uranyum fisyonunu kapsıyordu, Goudsmit ayrıca

içki içmek ve sosyalleşmek için programda bolca zaman bırakmıştı. Genel olarak bakıldığında, o zamana kadar gelmiş geçmiş en iyi toplantı olma yolundaydı bu. Fakat bir şey olmasa öyle olabilirdi. Adolf Hitler korkusu Avrupa’da olduğu gibi, o yaz Ann Arbor’un da üzerine çökmüştü. Bilimin tüm heyecan vericiliğine rağmen, insanlar şaşkın ve huzursuzdular, kendilerini ne kadar azimle fiziğe vermeye çalışırlarsa çalışsınlar, içkilerini yudumlayıp sohbet ederken laf ister istemez dönüp dolaşıp tekrar savaşa geliyordu. Bu özellikle de Heisenberg’le karşılaştıklarında böyle oluyordu, o da Almanya’nın gidişatı ve yönetimiyle ilgili kendisine yöneltilen bazı soruları cevaplamak zorunda kalıyordu.

Elbette Heisenberg politikacı değildi, şahsen o da Nazilerden nefret ediyordu. Yalnız o da kendini beğenmiş biriydi, birçok entelektüel gibi o da tek bir alanda dehasının ona başka konularda da uzun uzadıya konuşma hakkı verdiğini sanıyordu. Vatanseverliği baskın gelince de politika denen bütün siyasi kirliliğin Almanya’nın güzel şanını nasıl da kirletip kötüye çıkardığından sızlanıp duruyordu. Sanki burada gerçek kurban Alman halkıydı. Her geçen gece Heisenberg’in tartışmalarda kendisine uygun tipler bulması hiç de şaşırtıcı değildi. Arkadaşları “Artık orada yaşayabilecek misin?” diye soruyorlardı. Vicdanı isyan etmiyor muydu? Normalde kendinden emin biri olan Heisenberg, sık sık hazırlıksız yakalandığının farkındaydı. Bu soruların onun cevaplayabileceği kadar basit sorular olmadığı insanların aklına gelmiyordu.



Heisenberg kısa süre önce Nazilerle sözde düşünce suçları üzerine bir sürü ağız dalaşına katlanmak zorunda kalarak, sarılmış bir halde Michigan’a ulaşmıştı. Onu bariz bir şekilde “Ari Irktan fizikçiler”in yerine “Yahudi fizikçiler”i desteklemek ve terfi ettirmekle suçlamışlardı. Bu safsatayı ilk defa 1922 yılında Albert Einstein’ın verdiği bir derse katıldığı sırada duymuştu. Heisenberg konferans salonuna geldiğinde, bir protestocu eline

kırmızı bir kitapçık tutuşturmuştu; kitapçık Einstein'ı Yahudi medyasının bir sahtekârlığı olarak ilan ediyordu. Heisenberg buna çok fazla itibar etmemesine rağmen, zira toplantılarda her zaman biraz çatlak biri olur diye düşünmüştü, sonrasında Einstein şiddet içeren tehditlerden bahsederek konuşmasını iptal etmişti. Heisenberg sonradan protestoyu, Almanya'dan Nobel Ödüllü bir fizikçinin, Philipp Lenard'ın düzenlediğini öğrenmişti. Lenard dersi durdurmayı başarmasından cesaret alıp çok geçmeden makalelerinde ve konuşmalarında, Einstein'ın görelilik kuramını, "iyi, sağlam Ari fiziği baltalamak için Yahudiler ve Bolşeviklerce tezgâhlanmış bir komplo" ilan edip saldırısını genişletti. Hepsinden önemlisi Lenard ve onun gibiler, gençliklerinin somut ve sezgiyle anlaşılan fiziğiyle tezat buldukları göreliliğin soyut ve yüksek matematik gerektiren yapısına itiraz ediyorlardı. Koparılan bütün bu kıyamet Heisenberg'i şaşkına çevirmişti.

Ne yazık ki, onun adına üzücü ama Heisenberg özellikle Belirsizlik İlkesi konulu çalışmasının 1927 yılında yayımlanmasıyla, gelecekteki birkaç yıldan çok daha uzun bir süre iyi ve sağlam Ari fiziği baltalamaya devam etti. Belirsizlik, başka herhangi bir fikirden daha fazla, Lenard'ın bayıldığı klasik fizikle onun yerini çabucak dolduran kuantum mekaniği arasındaki bir molayı işaret ediyordu. Sonuç olarak Heisenberg hardal kadar Alman olmasına rağmen, Lenard ve diğer Ari fizikçiler onu ne zaman görseler gözlerini kısarak bakıp homurdanıyorlardı.

Neşeli olduğu kadar naif de olan Heisenberg, belirgin bir şekilde onların düşmanca tavırlarına karşı ilgisiz kaldı. Bu yüzden de 1936 Ocak'ında, Nobel Ödülü kazanmış bir başka fizikçi, Johannes Stark bir gazetede "Yahudi fizikçilere" karşı girişilen ağız dalaşında ona saydırdığında gafil avlanmıştı. Tekrar Şubat ayındaki bir konuşmada Heisenberg'e "şu Yahudi Einstein'ın manevi akrabası ve soydaşı" diyerek veryansın etmişti. Kısa süre sonra devlet tarafından işletilen bir bilim enstitüsü, Heisenberg'i önemli bir göreve almak için yapılan anlaşmadan caydı. Beynin-

den vurulmuşa dönen Heisenberg, makalenin aksini iddia ve ispat eden bir yazı kaleme aldı, ancak her nasılsa bütün bu olup bitenlerin Alman bilimine bir zararı dokunmayacağına kendini inandırabilmişti.

Bu safiyane umut, Heisenberg için olduğu kadar Goudsmit için de acı dolu bir yıl olan 1937'nin Temmuz ayı içinde birden kayboldu. Bir seyahatten Münih'e, eve döndüğünde, bir arkadaşı Stark'ın bir başka makalesinin SS'lerin *Das Schwarze Korps* adlı gazetesinde yayımlandığı konusunda onu uyardı. Başlığı "Bilimdeki Beyaz Yahudiler" idi. Dilbilgisi hatalarıyla dolu, tam sayfayı kaplayan, uzun ve sıkıcı eleştiri yazısı, gözden düşen Yahudi fiziği hakkında birtakım eski tartışmaları temcit pilavı gibi ısıtıp tekrar gündeme getiriyor, ardından da yeni ve iğrenç bir şeyler ekliyordu. Stark, "sanki Yahudiler yeterince kötü değilmiş gibi, şimdi bir de Yahudi gibi davranan Ariler var," diye hiddetleniyordu. "Argoda böyle bakteriler için bir ifade uydurulmuş: 'Beyaz Yahudi'" diye yazıyordu. Stark daha sonra Heisenberg'i diğerlerinden ayırıp, hem enstitüsünde Yahudileri ve yabancıları barındırdığı hem de Nobel Ödülü kazanmış başkalarının Führer'i destekleme çağrısına katılmayı reddettiği gerekçesiyle ona saldırdı. Tüm bunları okuyan Heisenberg, yazılanlara inanamayarak yavaşça sandalyesine çöktü. Stark "Alman manevi hayatında Yahudiliğin bu temsilcileri, tıpkı Yahudiler gibi tamamen ortadan kaldırılmalıdırlar," sonucuna ulaşarak saldırısına devam ediyordu.

Sonunda, bilimsel onuruna yapılan saldırıya dayanamayan Heisenberg, harekete geçip, makaleye SS'in başı Heinrich Himmler'in dikkatini çekti. Himmler'in babasıyla Heisenberg'in dedesi birbirlerini Münih'ten öğretmen ahbablar olarak tanıyorlardı. Üstelik aynı yürüyüş kulübüne üyeydiler; zamanla Himmler ve Heisenberg'in anneleri de arkadaş olmuşlardı. Böylece olunca, 1937 yılı Temmuz sonlarında Bayan Heisenberg, Bayan Himmler'i ziyaret ederek ona oğlunun kendi savunmasını kaleme aldığı bir mektup bıraktı. Bayan Himmler küçük Heinri-

ch'ini işyerinde rahatsız etmek istemiyordu fakat Bayan Heisenberg ona dil döküp duruyordu. Gülerek "Ah biz anneler siyasete dair hiçbir şey bilmiyoruz," dedi. "Ama oğullarımıza dikkat etmemiz gerektiğini biliyoruz. İşte bu yüzden sana geldim." Bu Bayan Himmler'i ikna etmişti, mektubu iletmeyi kabul etti.

Himmler cevap vermeden aylar geçti. Kendisinde dürüstlükten eser olmadığından, Heisenberg'in sırf daha iyi bir iş için ortalığı ayağa kaldırdığını zannediyordu, dolayısıyla ona Viyana'da bir profesörlükle rüşvet vermeye kalkıştı. Himmler'in şaşkınlığına karşın, Heisenberg bunu reddetti. Alman fiziğinde kokuşmuş bir şeyler olduğu konusunda ısrarcıydı, öte yandan birilerinin doğru olanı savunması gerekirdi. Himmler hiç umursamayıp – bilim insanları böylesine tuhaf tiplerdi sonuçta– bir soruşturma açmaya razı oldu.

Heisenberg heyecanlandı. Ancak onun kadar naif olmayan karısı Elisabeth bunu öğrenince beti benzi attı. *Tanrı aşkına neden böyle bir soruşturmaya davetiye çıkarttın*, diye sordu. *Hayatımızı didik didik edecekler*. Haklıydı. Soruşturmadan sorumlu olan Reinhard Heydrich, Naziler içinde en alçak olanıydı, Yahudi soykırımının baş mimarıydı; derhal Heisenberg'in sınıflarına ajanlar yerleştirdi, telefon konuşmalarını dinletti. Diğer yandan fizikçiyi loş odalarda sorguya çekerek, herhangi bir bilimsel tartışmanın ötesinde onun kirli çamaşırlarını ortaya dökmeye çalıştı. Bu sorgulama seansları Elisabeth'i dehşete düşürüyordu, yanlış bir adımın, yanlış anlaşılan bir sözcüğün ailelerinin toplama kampını boylamasına yol açacağını biliyordu. Buna rağmen, söz konusu olan bilimsel onuruyla, Heisenberg zorluklara seve seve göğüs geriyordu.

Himmler'in Heisenberg'e soruşturma açtığının duyulması elbette başkalarını ona saldırmaya devam etmeleri açısından cesaretlendiriyordu. Bazıları onu sapık ya da en uç iftirayla, gizli bir eşcinsel olmakla suçluyorlardı. Skandal çok geçmeden gazete-lerde ilk sayfa haberi olurken, Heisenberg de Almanların "sıcak parke taşı" adını verdiği, kimsenin yanına bile yanaşmak isteme-

diği kavgacı biri haline getirildi. Heisenberg Nazi birliklerinin kendisini tutuklamak için paldır küldür yatak odasına daldığı kâbuslar görmeye başladı.

En sonunda, ilk itirazdan tam bir yıl sonra, Himmler, kendine özgü yeşil kalemyle imzaladığı bir mektupla Heisenberg'i temize çıkarttı. Kısacası, SS, Heisenberg'in politikayla ilgisi olmayan bir bilim insanı olduğuna ve bu nedenle de üstüne gitmeye değmeyeceğine karar verdi. Heisenberg resmi kararlar sevinçten havalara uçarken öte yandan halkın sözlü saldırısı da sona erdi.

Ancak bu büyük kayıplarla elde edilen, bedeli ağır bir zafer oldu. Heisenberg'in Lenard ve Stark ile yaşadığı anlaşmazlık, özünde, fiziğin geleceğine dair bir anlaşmazlıktı, oysa bu anlaşmazlığı halletmek için Nazilere çağrıda bulunarak onların desteğini aramakla Heisenberg otoritelerini meşrulaştırmış oldu. Sanki Himmler bilimsel meseleleri kendi başına çözecek kadar bilge bir adamdı. Daha da kötüsü, SS, Heisenberg'in görelilik kuramını ve kuantum mekaniğini öğretmeye devam etmesine izin vermesine rağmen, kuramı geliştirmesine yardım eden herhangi bir Yahudi'nin adından bahsetmesini yasaklamıştı. (Görelilik kuramını Einstein'sız öğrettiğinizi hayal edin!) Heisenberg utançla bu kısıtlamayı kabul etti, kendi kendisine önemli olanın isimler değil fikirler olduğunu telkin ediyordu. Gerçi bir kere ödün vererek anlaşmaya vardıktan sonra, tekrar ödün vermesi daha kolaydı.

Bu kriz geçtikten sonra bile, Heisenberg açısından durum gerginliğini korudu. Almanya'daki çoğu genç gibi, o da bir milis grubuna üyeydi, orada gerçekten hayat buluyordu. (Makinelili tüfekte ateş etmekten hoşlanıyordu, bir defasında askerliğin "dağcılıktan ibaret olduğunu ve çavuşların varlığından ötürü çetrefilleştiğini" söyleyerek espri yapmıştı. Adam özünde iri beyinli bir izci çocuk kafasındaydı.) Ne var ki 1938 Eylül'ünde, Almanya'nın Çekoslovakya'nın bir bölümünü ele geçirmesinin ardından savaş neredeyse patlak veriyordu. Bir savaş başlatmayı dört gözle bekleyen Almanya, askeri güçlerini seferber etmeye koyuldu, Heisenberg de az daha cepheye gitmek zorunda ka-

lacaktı. Onu sadece İngiltere Başbakanı Neville Chamberlein'in "Zamane Barışı" dediği ödünler neredeyse mutlak ölümden kurtarmıştı.

Bundan sonra Heisenberg savaşın er ya da geç patlak vereceğini biliyordu, bu yüzden 1939 baharı sonlarında, Almanya'nın güneyinde derme çatma, ahşap bir dağ evi satın aldı (görkemli bir adı vardı: Kartal Yuvası), böylece gerektiğinde karısı ve çocukları buraya kaçabilecekti. Ardından bir konuşma için Amerika Birleşik Devletleri turuna çıktı. Görünüşe bakılırsa, orada kozmik ışınlar hakkında yeni bir teorinin geliştirilmesine yardım ediyordu; aslında eski dostlarına ve savaş bir kere başladığında göremeyeceğini bildiği insanlara veda ediyordu. Buna Michigan'daki Samuel Goudsmit de dâhildi. Heisenberg SS'in kendisine verdiği resmi onaydan tam bir yıl bir gün sonra Michigan'a varmıştı. Heisenberg her ne kadar bir ideolog olmasa da Himmler'le olan bağlarını dikkate aldığınızda, gerçekten Ann Arbor'daki fizikçileri kafalarında bazı soru işaretleri olduğu için suçlayamazsınız.



Bir bakıma, bu sorular haksız sorulardı. Heisenberg'in ne Almanya'nın askeri gücünün büyüklüğünü ne de savaşın muhtemel başlama zamanını bilmesine imkân yoktu. Yine de soruları cevaplamaya çalışıyordu, aydınlatmayı başardığı yegâne şeyse bizzat kendisinin karmakarışık olmuş kafasıydı. Kâh Almanya'nın Avrupa'nın kalanını ezip geçeceğini söylerken, kâh Almanya'nın kaçınılmaz yenilgisinden yakınıyordu. Tabii ki bilimle ilgili kendisine yöneltilen soruları da cevaplandırıyordu fakat uranyum fisyonunun keşfiyle birlikte, siyaseti fizikten ayırmak giderek daha da zorlaşmıştı. Bir seferinde, Fermi ile Heisenberg'in kapışmasını izleyen bir kişi yanındaki meslektaşının kulağına şöyle fısıldıyordu: "Bu odadaki herkes büyük bir savaşı beklerken, her ikisi de birbirine karşı savaşacak taraflar için fisyon çalışması yürütüyor ama kimse bunu söylemiyor."

Ann Arbor'daki o bunaltıcı yaz haftasının bütün gerginliği nihayet bir partide hararetli bir söyleşiyle son buldu. Partide içkileri hazırlaması için tutulan yüksek lisans öğrencisi daha sonra konuşmaların geniş bir yelpazede seyrettiğini yazacaktı. Ancak tartışmaların en önemli kısmı, "ahlaklı olmanın ve insan olmanın bütün standartlarının askıya alındığı bir ülkede, doğru ve dürüst bir bilim insanı görevini yapabilir mi, dahası bilimsel bütünlüğünü ve şahsi onurunu koruyabilir mi?" sorusuna odaklanmıştı.

Lafını esirgemeyen Goudsmit nihayet sadede geldi. "Gazetelerde maruz kaldığın bunca tacizi göz önüne alırsak, Nazi liderlerini küçümseyişin, Kristal Gece olayı, siyasi cezaevleri ve daha bir sürü şey herkesçe bilindiğine göre, neden Almanya'dan kaçmıyorsun?" sorusunu Heisenberg'e yöneltti.

Heisenberg bir an duraksadı. Bu soruyu Amerika turu boyunca, Kaliforniya, Indiana, New York ve Chicago'da da defalarca kez duymuştu. Hatta pek yakın bir zamanda Columbia, Princeton ve Chicago üniversitelerinden, kolayca Amerika'ya göç edip Almanya'yı arkasında bırakabileceği anlamına gelen gizli iş teklifleri almıştı. Ne var ki işler onun açısından hiç de o kadar kolay değildi. Goudsmit'e, birilerinin orada kalıp Alman bilimini ve değerlerini savunması gerektiğini söyledi. Ayrıca Nobel Ödüllü ve uluslararası tanınırlığa sahip bir fizikçi olarak, Alman politikacıları etkileyecek kadar saygınlığı olduğunu hissediyordu. Teknik konularda fikirlerini almak için er ya da geç ona başvuruyorlardı, nitekim böyle yaptıklarında onlarla tartışıp onları hizaya getirdiği de oluyordu.

Fermi'nin Heisenberg ile bir dalga geçmediği kalmıştı: "Bu insanların ilkeleri yok. Tehdit olabileceğini düşündükleri herkesi öldürecekler, üstelik bunu hiç tereddüt etmeden yapacaklar. Sen sadece sana rıza gösterdikleri kadar etkiye sahipsin." Heisenberg buna inanmak istemiyordu. Bunun yanı sıra Münih'te kalan öğrencilerine hâlâ sadakat duyuyordu. "Onları şu anda yüz üstü bırakırsam, kendimi vatan haini gibi hissederim," diyordu. Hemen ardından, "İnsanların felaketleri önlemeyi öğrenmeleri

gerekir, onlardan kaçmayı değil,” diye ekliyordu. Onlar daha da ileri gittikçe ve tartışmayı daha da uzattıkça Heisenberg de bir o kadar üzüldü ve sarsılıyordu. Almanya’dayken Naziler onu Yahudi fizikçileri savunduğu için sadakatsizlikle suçlamışlardı. Şimdi de öbürleri tarafından sıkıştırılıyordu; Almanya’dan ayrılmayarak Nazi yönetimine gösterdiği yersiz ve aşırı sadakatten ötürü suçlanıyordu. Heisenberg, Birleşik Devletler’e göç ederse, devletin kendisini Almanya’ya, bizzat kendi halkına karşı kullanmak amacıyla atom bombası yapımında çalışmaya zorlayacağından içten içe korkuyordu ve açıkçası bunu göze alamıyordu.

Sonunda birisi niçin Almanya’yı terk etmediğini tekrar sordu. Bu defa cevabı kısa ve özdü: “Almanya’nın bana ihtiyacı var.” Kendini kurtarıcı sanıyordu.



İnsanlar neticede o gece Heisenberg’den vazgeçtiler, yaz bilim kampı da çok geçmeden sona erdi. Hiç olmazsa kamp bitmeden, Heisenberg ve eski dostu Goudsmit, görüş ayrılıklarını birkaç dakikalığına da olsa bir kenara bırakarak, belki birbirlerini bir daha hiç göremeyeceklerini bildiklerinden, Goudsmit’in evinin önünde fotoğraf çektirmek için poz verdiler. Her ikisi de yüzlerine memnun bir ifade takınıp gülümsediler.

Yurda dönerken, Heisenberg bir noktada “Germany”ya dönen, dönmeyi arzu eden yegâne kişinin kendisi olduğunu fark etmişti. Kendisini müthiş yalnız hissetti. Böyle düşüncelerle eve ulaştıktan sonra, fotoğrafın bir eşini, kaçınılmaz çöküşten önceki yazın son günlerinden kalan, güzel ve son bir andaç olarak çalışma masasının üzerine koydu.

7. BÖLÜM

Banzai Berg

Washington Senators'ün 1933 yılında yapılan beyzbol ligi şampiyonluk maçlarında, "Profesör" Moe Berg bir daha asla sahaya adım atmazken, maçları yedek oyuncu alanından izlemekten ve takım arkadaşlarıyla ve gazetecilerle gevezelik etmekten son derece memnundu.

Berg için beyzbol oyunları serisinden çok daha unutulmaz olan, 1934 yılı Kasım'ında beyzbol birinci liginin yıldızlar karmasından oluşan bir takımla Japonya'ya dönme şansını yakalamasıydı. Berg gibi sakar birinin, takımda Babe Ruth, Lou Gehrig, Lefty Gomez gibi efsane oyuncular, Jimmy Foxx ile Connie Mack gibi yöneticiler varken neden turneye çağrıldığını kimse bilmiyordu ancak takım arkadaşları onun yanlarında olmasından memnundu. Japonlar da onu ağırlamaktan hoşnuttu; beyzbol için deli oluyor ve onun iki yıl önceki atölye çalışmalarını büyük bir sevgiyle anıyorlardı. Anlatılanlara bakılırsa, Tokyo'ya vardıklarında binlerce kişi onları selamlayarak karşılamıştı, öte yandan herkes gibi Berg de çok tezahürat almıştı. Kalabalık, Japonca "Banzai (çok yaşa) Babe Ruth" diye bağırıyordu. "Banzai Büyük Gehrig. Banzai top tutucu, dilbilimci Berg!" Bir ara Berg birkaç kişiyi Japonca selamlayınca Ruth'un hayret dolu bakışlarına maruz kaldı. İki hafta önce deniz yolculuklarının başında Berg'e Japonca konuşup konuşamadığını sormuştu. O da konuşamadığını söylemişti. Peki, şimdi bu da ne demek oluyordu? Ruth tekrar sordu. Berg omuzlarını silkerek "O iki hafta önceydi," dedi.

Amerikan yıldızlar karması, turnede Fuji Dağı'nın eteklerinde elli bin kişiyi bulan kalabalığı topladıkları maç da dâhil olmak üzere, bir düzine şehirde on yedi karşılaşmada oynadı. Hayran-

lardan biri 130 kilometrelik yolu sırf bir maç izleyebilmek için yürümüş, bir samuray kılıcını da yol boyu yanında taşımıştı; kılıcı o gün başarılı bir maç çıkartıp sayı yapan Cleveland'ın orta saha oyuncusuna hediye etti. Amerikalılar on yedi karşılaşmanın hepsini de kazanmışlardı (hatta çoğunu büyük farklarla kazanmışlardı, zira Japon üniversiteleriyle ve yarı profesyonel takımlarla oynuyorlardı). Ruth ise turun tartışmasız yıldızıydı. Otuz dokuz yaşında ve kariyerinin sonlarında olmasına rağmen on üç sayı koşusu vuruşuyla başarılı olmuştu, dahası bu yolculuk onu Amerika'da olduğu kadar Japonya'da da meşhur etmişti. Bir alkış tufanının ardından Berg'e dönüp heyecandan nutku tutulmuş bir halde "Moe, bu galiba hayatımın en müthiş günlerinden biri," demişti.

Gerçekten de Berg ve Babe seyahatte oldukça yakınlaşmışlardı, bu kısmen birlikte Japon kadınlara takıldıkları ve geyşa evlerini ziyaret etmekten hoşlandıkları içindi. Bir gece içmiş ve yerinde duramaz haldeki Ruth, ilgisinden rahatsız olduğu açıkça anlaşılan geyşalardan birini taciz etmeye başlamıştı. Berg kendisinin çok daha şövalye ruhlu ve kibar olduğunu düşünüyordu, bu yüzden Ruth tekrar elleşirse diye, kadına söyleyeceklerini, fonetik olarak Japon harfleriyle kâğıda karaladı. Ruth'un eli kolu yine durmayınca kadın önce gülümsedi ardından da onu bir güzel azarladı: "Si..ir git Babe Ruth."

Berg, kendi payına turnuvada çok fazla oynamadı. İlk vuruşunda kalçasından sakatlandı (takım arkadaşları onunla "Berbat vuruş, Moe" diye dalga geçtiler), ondan sonra da çoğunlukla yedek kulübesinde tembellik ederek, on yedi oyunu toplamda iki vuruşla, yani takımdaki bazı atıcıların topladığından daha az sayıyla kapattı. Berg iyi niyet elçisi olarak sahanın dışında çok daha büyük bir etki yaratmıştı. Oyunlar arasında kimonoları giyinip (bir tanesinin üzerinde beyzbol eldivenleri, diğerindeyse kırmızı beyzbol topları vardı) çeşitli kültürel etkinliklere katılıyor, Japon film yıldızlarıyla sohbet ediyor ve üniversitelerde konuşmalar yapıyordu. Ayrıca New York'da bir şirketten ödünç aldığı film

kameralarını kullanarak gezi hakkında bir belgesel hazırlamak için çekim yapıyordu. Kimsenin unutamadığı bir Berg olayı Japon imparatoru Hirohito'nun sarayına düzenlenen bir turda gerçekleşti. Doğal olarak tur kesinlikle ve sıkı sıkıya adaba uygun davranılmasını gerektiriyordu, bazı oyuncular imparatorun adeta bir tanrı gibi görüldüğünün ve bu yüzden de ona bakmaktan kaçınmaları gerektiğinin söylendiğini hatırlıyorlardı. Dolarısıyla daha sonra resmî kabul esnasında, Moe Berg'e şöyle bir bakıp da onu tanrısal insanın yanında durmuş, havadan sudan konuşurken gördüklerinde nasıl şok olduklarını hayal edebilirsiniz. Eğleniyor görünmesine rağmen Hirohito'nun şaşkınlığının da onlardan az kalır yanı yoktu.

Sevgi dolu kalabalıklara rağmen, turun rahatsız edici ve zor bir gizli siyasi amacı vardı. Amerikan hükümeti, oyunları Japon-Amerikan ilişkilerini yumuşatmak için diplomatik bir araç olarak kullanmıştı. Japonya yakın zamanda Çin'in Mançurya bölgesini ele geçirmişti, üstelik ordusunun daha fazla toprak kazanma arzusu vardı, Amerika Birleşik Devletleri'nin karşı olduğu bir politika güdüyordu. Japon hükümetine gelince o da sonradan görme Amerikalıların Asya'nın işlerine burnunu sokmasına karşıydı, ayrıca yönetimde söz sahibi olan savaş yanlısı bir grup da bilim insanlarını ve diğer Batılıları ajan ilan ederek ülkeden kovmaya başlamıştı.

Hal böyleyken, Japon yetkililerin beyzbol yıldızlar karmasına kuşkuyla bakmasına ve faaliyetlerini takip etmesine şaşmamalı; teknik direktör Connie Mack otel telefonlarına dinleme cihazı yerleştirilmiş olduğuna yemin ediyordu. Amerikalılardan nefret edenler sadece hükümet yetkilileri değildi. Tur bittikten sonra aşırı milliyetçi Savaş Tanrısı Cemiyeti'ni temsil eden üç genç, imparatora adanmış, onun adını taşıyan bir stadyumda oyunu organize eden bir Japon gazete patronuna meydan okudu. Gençler, iğrenç yabancıların varlığının kutsal stadyumu kirlettiğini düşünüyorlardı, ardından bir sabah gazete binasının önünde patronu pusuya düşürüp, boynuna kılıç saplayarak ölüme terk

ettiler. Ancak hemen yakınında olaya tanık olan birinin hızlı hareket etmesiyle adamın hayatı kurtuldu.

Aslına bakılacak olursa, Japon hükümeti Amerikalı yıldızlardan şüphelenmekte haklıydı. İçlerinden biri gerçekten de adada casusluk yapmaya gelmişti. Bu kişi Moe Berg'dü.

Berg, Japonya'da gazeteleri bir solukta okurken, turun sonlarına doğru bir sabah ilginç bir haberle karşılaştı. Amerikan büyükelçisinin kızı, kısa süre önce Tokyo'daki St. Luke's hastanesinde doğum yapmıştı. O gün de takımın Tokyo'nun yaklaşık yirmi sekiz kilometre kuzeyinde bir karşılaşması vardı ama Berg hastalanmış gibi yapıp kaytarmaya karar verdi. Takım arkadaşlarından hiçbiri ona inanmadı (zira çok nadir hastalanırdı) ama Berg'ün gizemli mizacını gayet iyi bildiklerinden, ne olup bittiğini çok da inceden inceye araştırmaya kalkmadılar. Öbür oyuncular yola çıkar çıkmaz Berg, saçlarını Japonlar gibi ayırıp bir kimono giydi. Gizlice sokağa çıktı, bir çiçekçiden büyükelçinin kızı için bir buket çiçek kapıldığı gibi bir taksiye atlayarak St. Luke Hastanesi'nin yolunu tuttu.

Hastane lobisinde güvenlik güçlerinin dikkatini çekmeden sessizce geçip asansörle büyükelçinin kızının kaldığı beşinci kata çıktı. Ancak onu ziyaret etmek yerine, ortada kimse yokken çiçekleri çöpe atıp tekrar asansöre daldı, bu defa yedinci kata çıktı. Orada karşısına daha yukarıda bir çan kulesine ulaşan spiral bir merdiven çıktı, onunla çatıya tırmandı. Geleneklere göre Japonya'da hiç kimse imparatorun sarayına yukarıdan bakamazdı, bu yüzden binaların çoğu birkaç katı geçmezdi. Yedi katlı olan St. Luke, en yüksek binalar arasındaydı. Berg gözetleme açısından avantajlı bir konuma sahip olunca, çuval gibi kimonosunun içinden, göğsüne bağlanmış beslenme çantası büyüklüğündeki kamerayı çıkardı. Makinayı etrafını çevreleyen şehir manzarasına doğrulttu, büyük bir dikkatle endüstri alanlarının üzerinde gezdirdi, mühimmat fabrikaları, demiryolu hatları, petrol rafinerileri ve limandaki savaş gemilerini çekti. Toparlanıp hızla lobiye koşturmadan önce, toplam yirmi üç saniye çekim yapmıştı. Bü-

yükelçinin kızıyla da hiç görüşmedi.

O gün öğleden sonra oynanan maç esnasında Amerikalılar toparlanma öncesi kısa süreliğine 5-4 geride olsalar da maçı 23-5 sayıyla kolayca kazandılar. Otele döndüklerinde maçı Moe'ya anlattılar. Fakat o asla karşılık vermediği gibi ne işler çevirdiğinden de hiç bahsetmedi. Bugün bile Berg'ün niçin bu serbest casusluk işiyle uğraştığını kimse bilmiyor. Ona yakın birkaç kişi, onu bu işe ABD yetkililerinin, büyük olasılıkla Dışişleri Bakanı'nın soktuğuna inanıyorlardı. Belki de Berg kendini basbayağı casus sanıyor ve gizli çalışmanın getirdiği tehlikeden hoşlanıyordu. (Yeni diller öğrenmek, egzotik şehirleri gezmek, gizemli yabancılarla buluşmak ki bu zaten Berg'ün yaşamında olan bir şeydi.) Her şeye rağmen, yedi yıl sonra ABD ile Japonya savaşa girdiğinde, Berg yirmi üç saniyelik filmi çıkarıp Birleşik Devletler istihbarat teşkilatlarına gönderdi. Film oldukça değerliydi, Japon başkentinin günümüze kadar ulaşan yegâne bazı görüntülerini içeriyordu. Amerikalı yetkililer aslında öylesine etkilenmişlerdi ki, çok geçmeden top yakalayıcısı için çok daha tehlikeli bir görev uydurdular.



Berg Japonya'dan döndüğünde artık tükenmişti, her zamankinden daha yavaşlamış ve şişmanlamıştı. Böyle olmasına rağmen birkaç sezon daha beyzbol liglerinde oyalanmayı başardı, öte yandan 1938 yılı başlarında, ulusal bir radyo kanalında yayımlanan bir bilgi yarışmasına, NBC'nin *Bilgi Lütfen* adlı programına çıkması, onu ulusal bir heyecan ve merak konusu haline getirdi. Yarım saatlik ustaca bir performansla, aralarında Halley kuyrukluyıldızı, *chop suey*, Neron'un eşleri, *poi*, Dreyfus olayı ve İmparator Wilhelm'in de olduğu soruları cevapladı; hatta tuzak soruyu bile doğru cevapladı. (Gökyüzündeki en parlak yıldız hangisidir? Güneş.) NBC bunun üzerine yirmi dört bin mektup aldı, beyzbol komisyonu üyesi Kennesaw Mountain Landis daha sonra Berg'e, "Otuz dakika içerisinde beyzbol için,

komisyon üyesi olduğum süre boyunca benim yaptığımdan çok daha fazlasını yaptın,” diyecekti. Fazla ilgi Berg’i rahatsız etmişti. Sahada nadir görüldüğü zamanlarda, rakip stadyumdaki taraftarlar onu sorularıyla sıkıştırıyorlardı. (Mesela, “Hey, Berg”, deyip morsun çoğulunun nasıl yazıldığını soruyorlardı.) Gelgelelim Berg *Bilgi Lütfen* yarışmasından sonra gerçek bir şöhrete kavuşmuş, Marx kardeşlerle, Nelson Rockefeller’la ve Will Rogers’la takılır olmuştu. Franklin Delano Roosevelt ne zaman Senators’ün maçına gelse, top tutucu Berg’e tribünden el sallıyordu, dahası Berg’in takım arkadaşları onun, maç sonrası büyükelçiliklerde verilen resepsiyonlar için dolabında bir smokin bulundurduğunu hatırlıyorlardı. (Berg bahsedilen dil becerileri sayesinde, bu organizasyonlarda oldukça sevilen, gözde biri haline gelmişti. Bir gazetecinin dediğine göre, o “Valentino’nun öptüğünden daha fazla kadının elini” öpmüştü.) Berg’ün hayal edebileceği en iyi yaşam buydu, iyi ücret, kısa çalışma saatleri, otellerde tembellik edip dinleneceği boş vakitler. Bir defasında kendisiyle röportaj yapan bir muhabire şöyle demişti: “Bir bankada genel müdür ya da ABD Yüksek Mahkemesi’nde yargıç olmaktansa bir beyzbol oyuncusu olmayı tercih ederim.”

Paradoksal olarak şöhret, Moe’yu kuşatan esrarengizliğe daha da esrarengizlik katmakla kalmıştı. Sezon dışında nerede yaşadığını arkadaşları bile bilmiyordu, dahası sadece bir takım arkadaşı evinin içini görmüştü. (Bu arkadaşı daha sonra verdiği bir röportajda, evde etrafa saçılmış halde duran *New York Times* binasındakilerden bile daha fazla gazetesi olduğunu söylemişti.) Bu dönem boyunca Berg bir başka açıdan da, belki de haklı olarak onu gerçek bir ilişki tuzağına düşürmeyecek sosyetik tiplerden evli kadınları baştan çıkarmasıyla da ünlenmişti. Gönül meselelerinden hiçbir zaman tek kelime bahsetmediğinden, katiyen hiç kimse bir şey bilmiyordu. Takım arkadaşları böylesine sır küpü oluşuyla dalga geçerlerdi. “Ajan mısın Moe? Öyle mi?” O da esrarengiz gülümseyişiyle hemen oradan sıvıştırdı.

Berg’ün anlaşma imzaladığı son takım, kısmen şehrin resto-

ranlarına, tiyatrolarına ve kitapçalarına hayran kaldığı için, Boston Red Sox oldu. Her zaman akıllı ve uyanıktı, kendisini sadece dinç hissettiği ve dizlerinin ağrımadığı günlerde oynamakla sınırlandırmıştı. Bu şekilde kendisini saygın biriymiş gibi gösterebilir ve Moe Berg efsanesini koruyabilirdi. Keza yıllar geçtikçe birkaç basit hile geliştirmişti. Daima Kadınlar Günü'nde beyzbol sahasında oynamaya çalışırdı, eğer biri aniden ana kale arkasına ulaşırsa, son saniyeye kadar maskesini sıkıca tutardı. Ardından maskeyi havaya savurup, topu eldiveniyle yakalarken diğer eliyle de maskeyi kapardı. Kızlar bu hareketine bayılırdı.

Boston'da halkın gösterdiği sevgi ve ilgiye rağmen, Berg 1939'a gelindiğinde on beşinci sezonunda miadını doldurdu. O sene sadece on dört maçta yer alabildi, her defasında da sahaya adım atınca şaşırmış gibi yapıyor, takım arkadaşlarına, "Epey zaman olmuş arkadaşlar," diyordu. "Burada hâlâ üç atışı da ıskalayıp çıkıyorlar mı?" Boston o sezon şans eseri Ted Williams adında çok yetenekli bir çaylak oyuncuya sahipti, bir keresinde Berg'ün şansы yaver gitti ve topu patlatırcasına vurarak çitlerden öteye sektirdi. Bir takım arkadaşının vurduğu topu top tutucusunun ana kaleye rahatça varıp sayı yapmasının ardından, Berg rahat bir nefes aldı, yedek kulübesinde oturan Williams'a dönüp, "İşte senin de toplara böyle vurman gerekiyor Ted. Umarım izliyorsundur," dedi.

O sene 30 Ağustos günü, beyzbol tarihinin en sevilen usta oyuncusu tarzının dışına çıktı. Boston Red Sox o gün, Detroit Tigers'ın top atıcısı Fred Hutchinson'la karşı karşıya gelmişti, kendisinin son beyzbol ligi şerefine Berg sol kanattaki açık tribünlere dümdüz ve son derece hızlı bir vuruş yaptı; kariyerindeki sadece altıncı tam tur vuruşuydu. Bir muhabir "Büyük Moe kaleleri dolaşırken, basın tribünündeki bazı alaycı gözlemciler zavallı Hutch'ın aşağılanmaktan son derece mustarip olduğuna dikkat çekiyorlardı. Profesör Berg'ün bariz faullü vuruşunun ona özgü bir vuruş tarzı olduğunu, birkaç yıldır ilk kez şimdi tam tur yapmayı başardığını, Hutchinson'un güvenli bölgeye geçmek için

acele etmesi gerektiğini söylüyorlardı,” diye yazıyordu.

Herkes Moe’nun son defa kaleleri dolanmasını izlemekten büyük keyif alıyordu. Ancak Berg anın tadını çok fazla çıkaramıyordu. Nazi Almanya’sı ile Sovyet Rusya bir hafta önce, Avrupa’yı savaşa mahkûm etmekten başka işe yaramayan meşhur saldırmazlık anlaşmasını imzaladılar. Berg’ün beklenmedik sayı koşusunun üzerinden daha kırk sekiz saat geçmeden, Almanya bilfiil Polonya’yı işgal ederek İkinci Dünya Savaşı’nı başlattı. Berg o yaz “Avrupa alevler içinde, Hitler’in yaktığı ateşte yanıp kül oluyor,” diye inliyordu. “Peki, ben ne yapıyorum? Yedek kulübesinde oturup top fırlatıcıları rahatlatmak için fıkralar anlatıyorum. En sonunda babasının haklı olduğuna karar verdi: Hayatta beyzbol oynamaktan başka yapacak daha çok şey vardı.

8. BÖLÜM

Savaşın Eşiğinde

ABD 1941 yılı sonlarına kadar İkinci Dünya Savaşı'na girmediğinden, Moe Berg gibi endişeli Amerikalılar, olayların gelişimini uzaktan izlemekten başka pek bir şey yapamazdı. Fakat Londra'daki ABD büyükelçisinin oğlu, yani Joseph Kennedy Jr.'ın da dâhil olduğu bir grup insan savaşın ilk günlerindeki panik havasına çok yakından tanıklık etti.

Bu aslında Joe'nun gördüğü ikinci Avrupa savaşıydı. Kennedy Harvard'da öğrenciyken, tam da Moe Berg'ün okuldayken nefret ettiği türden, Amerika'nın en iyi üniversitelerine giden, her konuda yetenekli ve başarılı olan cesur biriydi: Joe'nun tam gün ona tahsis edilmiş bir uşağı ve her konuda özel ders aldığı öğretmenleri vardı, üstelik her ay 150 dolar (günümüz parasıyla hesap edildiğinde 2.800 dolar) cep harçlığı alıyordu. Bunlara rağmen ciddi bir öğrenciydi; mezuniyet tezini 1938 yılındaki İspanya İç Savaşı üzerine yazdıktan sonra, uluslararası ilişkilerde çalışmaya karar verdi. Londra'da babasının kadrosunda bir işe yerleşme çabaları Birleşik Devletler'in akraba kayırma yasalarına ters düşüyordu; hal böyle olunca bir sonraki en iyi işe geçti. Baba Kennedy istihbarat toplaması için Joe'yu Varşova, Leningrad, Kopenhag ve Prag'ı içine alan bir kıta turuna gönderdi. Berlin özellikle güçlü bir izlenim bıraktı. Joe, Alman ordusunun gücünü hem heyecan verici hem de tehditkâr buluyordu, bir yandan Nazilerin "hiçbir yerde görmediği en güçlü propaganda mekanizmasına sahip olduğunu" bildiriyordu. Bir defasında, kız kardeşi Kick (Kathleen) ile üstü açılır bir Chrysler otomobille Kuzey Fransa'yı bir uçtan diğerine gezerken, Joe elli nüfuslu gözlerden uzak bir köy olan Mimoyecques'in birkaç kilometre

yakınından geçti. Joe muhtemelen burayı fark etmemiştir bile, ne var ki Mimoyecques çok geçmeden Kennedy sülalesi için lanetli bir isim haline gelecekti.

Bu turdan sonra ailecek yaptıkları bir tatil sırasında, Joe yeni bir spor olan yarış kızağına atlayarak bir sürü kişinin öldüğü tehlikeli bir pistte neredeyse dünya rekoru kırdı. Ardından inanılmaz dik bir yokuştan aşağıya kayakla inerken kolunu kırıncaya iyileşmek için Londra'ya döndü. Gelgelelim çok geçmeden orada da huzursuzlaştı, huzursuzluğunu kafaya taktıkça, iç savaşın üçüncü yılına girilen İspanya'ya gitmeyi daha çok ister oldu. Hiç İspanyolca konuşamamasına rağmen, tezini genişletmek ve gerçekten savaşı görmek için can atıyordu, halk tarafından seçilmiş olsa da gelip geçici komünist ve anarşist bir grupta, Francisco Franco tarafından yönlendirilen kralcıları ve ordunun ileri gelenlerden oluşan sağcı cuntayı karşı karşıya getiren çatışmayı yerinde görmek istiyordu. Joe'nun babası bu fikri kısmen de olsa Joe diplomatik pasaport taşıdığı için reddetti; zira diplomatik pasaportunun olması demek başı derde girdiğinde, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın soruna bulaşması demektir. Üstelik bu pek çok katliamın olduğu, içinden çıkılmaz pis ve tehlikeli bir savaştır.

Bunlara aldırmayan Joe gizlice umuma mahsus bir pasaport edindi. Birkaç hafta sonra, baba Kennedy kısa süreliğine Boston'a dönünce, Joe da gizlice İspanya'ya gitti. Babası Valencia'dan bir telgraf aldığı anda, kızmış gibi davransa da aslında oğlunun cesareti hoşuna gitmişti. Hatta birkaç gazeteyi oğlunun maceralarını izleyerek haber yapmaları konusunda ikna bile etmişti, gazetelerden biri oğluna "Don José" adını takmıştı.

Joe İspanya'ya vardığında, Franco güçleri Valencia düzlüklerini bombalıyordu. Sokaklarda başıboş köpek sürüleri cirit atıyordu, Franco'ya desteği tam olmasına rağmen, Joe, yıkılmış binaların altındaki pis tünellerden biraz daha büyük, içler acısı sığınaklarda korkudan sinen yaşlı kadınlara rastlamaktan üzüntü duyuyordu. Başka insanlarsa kaderci olmuşlardı. Bir hava saldırısı sırasında Joe, bir ayakkabı boyacısının kasaba meydanında

kıpırdaman oturmuş, etrafında bombalar çukurlar açarken sakın sakın ayakkabıları parlatmaya devam edişini gözlerine inanamayarak izlemişti.

Valencia'yı keşfinin ardından Joe kendisini çatışmanın göbeğine, Madrid'e götürmesi için bir askeri otobüs şoförünü ikna etti; yolculuk aşağı yukarı on iki saat sürdü, bir yerde askerin teki dikkatsizce yere sigara fırlatınca otobüs alev aldı. Joe Madrid'e vardıktan sonra Amerikan Büyükelçiliği'nde kamp kurdu, her ne kadar elçilik çalışanları binayı terk etmiş olsa da girişimci İspanyollar onu devralmışlardı ve içeride kendilerine barikat oluşturarak bahçedeki çimlerde tavuk, domuz ve inek yetiştirmeye başlamışlardı.

Madrid çok çaresiz ve kötü bir durumdaydı. Franco bir süredir şehri kuşatma altına almıştı, hiçbir yiyecek girişi olmuyordu, çoğu insan günlük 100-150 gram kadar mercimek veya pirinçle kıt kanaat yaşamaya çalışıyordu. Amerikalı eski bir diplomatın sokakta açlıktan öldüğünü öğrenmişti. Vücudu öylesine bitlenmiş ve başka haşeratla kaplanmıştı ki ceplerini karıştırmayı kimsenin midesi kaldırmamıştı.

Çekilen acılar ortadayken, Joe tiyatroların her gece tıka basa olduğunu görünce şaşırmıştı, bu biraz insanların eğlenmeye ve bir şeylerle oyalanmaya ihtiyaç duymalarından, biraz da para harcayacak başka hiçbir şeyin olmamasındandı. Genç biri tarafından sergilenen "İspanyol Shirley Temple" performansına hayran kalmıştı, genç kız tam da bir hava bombardımanı olurken bir adım kaçırıksızın dans etmişti. Joe her zaman olduğu gibi her pazar günü kiliseye gidiyordu; rahip ayini yönetmeye sivil kıyafetlerle katılıyordu, yoksa Katolik Kilisesi'nden nefret eden komünistler tarafından vurulma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. (Buradaki solcular kiliseyi mühimmat deposu olarak kullanıyorlardı, daha geçenlerde İsa'nın doğumunun canlandırıldığı bir sahneyi, bebek İsa'ya askeri üniforma giydirip eline de bir tabanca tutuşturarak tahrip etmişlerdi; birçok kişiyi öfkelen-diren bir görüntüydü bu.) Joe bu izlenimlerinin tümünü canlı

kaydediyor ve babasına gönderiyordu. Birinde “Kartpostallara yazılan o beylik mesajın tersine, hiçbirinizin burada olmasını istemezdim,” diyerek espri yapıyordu. Büyükelçi o kadar gurur duymuştu ki mektubu alıp İngiltere Başbakanı’na götürdü ve başbakanlık konutu olan Downing Sokağı 10 numarada onlara sesli okudu.

Aslında Don José İspanya’da, infaz edilmenin ucundan döndüğü âna kadar harika vakit geçiriyordu. 1939 yılı başlarında komünistlerle anarşistler arasındaki kırılgan koalisyon nihayet dağıldı; ardından Madrid’de aralarında bir çeşit iç savaş daha patlak verdi, hayat orada daha da tehlikeli bir hâl aldı. Joe bunun, sokaklarda el bombaları, tanklar ve makineli tüfeklerle yapılan düzenli bir siper savaşı olduğunu, beş gün sürdüğünü yazıyordu. Sokaklardaki silah ateşine (ve cesetlere) rağmen, Joe gizli görevler üstlenen (örneğin Franco şehri alacak olursa büyük olasılıkla katledilecek olan tutukluların kaçırılması gibi) bir sağcı direnişçiler grubuna katıldı. Gruptakiler bir Amerikan arabası ele geçirmiş, farklı birtakım sahte ehliyetlerle etrafta dolanmaya başlamışlardı. Her barikatta doğru kimliği gösterebilmek için yolu bekleyen askerlerin görüşlerini, sempati duyup duymadıklarını tahmin etmek zorunda kalıyorlardı.

Bir öğleden sonra Joe ve refakatçisi yanlış tahminde bulundular. Etrafı duvarlarla çevrili çıkışı olmayan bir yolda ilerliyorlardı, kontrol noktasında sahte Kızıl Haç belgelerini uzattılar. Asker reddedip ikiliyi arabadan çıkmaya zorladı. “Duvara yaslanın! Haydi, çabuk olun!” Sanki onları vuracakmış gibi duvarın dibine dizdiler.

Joe’nun refakatçisi “her şeyin burada bittiğine” kanaat getirip, karısıyla kızını düşünerek son duasını etmeye başlamıştı. Joe ise öyle düşünmüyordu. Militanlar “Nerelisiniz şekerler?” diyerek dalga geçmeye başlayınca, Joe kırık İspanyolcasıyla, Amerikalı, üstelik de çok önemli biri olduğunu açıklama fırsatı buldu.

Kafaları karışan askerler silahlarını indirdiler. *Un yanqui?*⁸ Joe'nun pasaportunu istediler, her açıdan incelediler. İnanamadılar. Gergin birkaç dakikadan sonra militanlar ikiliye el sallayarak geçmelerine izin verdiler. "*Está bien.*"⁹ Hemen çekip gidin!"

İkili, tek kelime etmeden arabaya binip gaza bastı. Köşeyi döner dönmez Joe arkadaşına şöyle bir bakıp kahkahayı bastı. "Bu defa kıl payı sıyırdık, ne dersin?" Sonuçta, Joe bunu Harvard'ın avlusunda ters tepki alan bir eşek şakası gibi gördü. Fakat hayat Joe için tam da böyleydi. Genç ve yenilmezdi, hiçbir şey ona dokunamazdı. Franco nihayet Madrid'e ilerlediğinde, savaş da bilfiil sona erince, Joe veda ederek bir sonraki macerası için Londra'ya döndü.



Londra'da yaşam değişmişti değişmesine ancak Kennedy'lerle kalırsa hiç de iyiye doğru bir değişim değildi bu. Sorun, yönetim çevrelerinden giderek uzaklaştırıldığını fark eden büyükelçi Kennedy'deydi.

Çalışkan ve entrikacı baba Kennedy devlet sırlarını kendi çıkarı için kullanmasının da etkisiyle (o zamanlar bu tür faaliyetler yasadışı sayılmıyordu) 1920'lerde büyük miktarda para kazandıktan sonra, hırslarını ve açgözlülüğünü politikada da gösterdi. Franklin Roosevelt 1932 yılında başkan seçildiğinde, Kennedy Amerikan Sermaye Piyasası Kurulu'nun ilk başkanı oldu. Bu makamdan daha iyi bir yere gelebilmek ümidiyle birkaç yıl sonra Maliye Bakanlığına oynadı ama reddedildi. 1938 yılında teselli ödülü olarak Roosevelt'ten Birleşik Krallık büyükelçiliği görevini istedi. Bu atama bir açıdan mantıklı gelse de Roosevelt tereddüt etti. Birleşik Krallık kültürel olarak İngiliz'di, çoğunluk Protestan'dı ve oldukça içine kapanıktı. Kennedy İrlandalı olmaktan gurur duyan, koyu Katolik, ayrıca hem tartışmayı seven hem de küfürbaz biriydi; kimse onu diplomatik üsluba sahip biri

8 "Bir Amerikalı mı?" (Çev.)

9 "Tamam." (Çev.)

olarak tanımlamazdı. Roosevelt'in gönülsüzlüğünü fark edince, Kennedy bir gazeteye çok yakında atamasının yapılacağı bilgisini sızdırarak onu zorlamaya çalıştı. Bu girişimi işe yaradı –Kennedy makamı kaptı– fakat bu yaptığı Roosevelt'i şüphelendirdi. FDR en nihayetinde Kennedy'yi yurtdışına yollamanın her şeye rağmen en iyi hamle olabileceği sonucuna vardı; "etrafta olması büyük tehlike arz eden biri" diye tanımlıyordu onu.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Kennedy korkunç bir büyükelçiydi, inatçı, sabit fikirli, böbürlenerek konuşma meraklısı biriydi. Özellikle de Nazi yönetimi, üçüncü Reich konusunda tam bir felaket olduğunu kanıtladı. Nazizm'i desteklememesine rağmen, faşizmin yönetim için biçilmiş kaftan olduğunu düşünüyordu; bir defasında Küçük Joe'yu Mussolini'yle tanıştırmayı teklif etti, üstelik alenen, sürekli olarak Amerika'nın modern dünya düzeninde hayatta kalması için faşizmi benimsemesi gerektiğini söylüyordu. Daha da kötüsü, belki de Joe'nun Almanya'nın üstün savaş yetenekleri konusunda yazdığı raporlardan etkilenecek, Almanya'nın her savaşta Fransa ve İngiltere'yi bozguna uğratacağını, kesinlikle yenilgiyi kabul eden bir tutumla iddia ediyordu. Kendi özelinde Kennedy daha bencilce nedenlerden ötürü savaşa karşıydı. Savaşın iş dünyası için kötü olduğunu düşünüyordu, bundan da öte, aile servetini kaybetme endişesi taşıyordu. Daha da önemlisi, herhangi bir savaş durumunda kesinlikle savaşmak zorunda kalacak, askerlik çağında iki tane oğlu vardı. Küçük Joe'nun İspanya'daki şamatalı eğlencesi başka şey, güçlü ve büyük Alman ordusuyla karşı karşıya gelmek başka şeydi.

Bu duygu karmaşası içinde, Büyükelçi Kennedy iki fikri savunmaya ve telkin etmeye başladı. Birincisi yatıştırma politikasıydı: Avrupa devletleri ne pahasına olursa olsun bir çatışmayı önlemek için Hitler'e ne isterse vermeliydi. İkincisi yalıtım politikasıydı: ABD'nin bir Avrupa savaşına sürüklenmesine hiç gerek yoktu. Ülkeyi savaştan yalıtma fikri gerçekten ABD'de de hoş karşılanıyordu ancak Roosevelt bu fikri benimsemediği

gibi büyükelçiye çenesini tutmasını söyledi. Kennedy bunu reddetmekle kalmadı hatta zaman zaman, Hitler'i kızdırdıkları ve oğullarının yaşamını tehlikeye attıkları için Yahudi grupları suçladı. Büyükelçi'nin basında yenilgiyi kabullenmiş ve korkak biri olarak ünlenmesi uzun sürmedi, ayrıca Roosevelt onun İngiliz yetkililerle irtibatını kestirdi; onur kırıcı bir gelişmeydi bu. Yine de FDR bunu yapmaktan başka çaresi olmadığını, Baba Kennedy'nin yaklaşımının tehlikeli olacak ölçüde istikrarsız olduğunu düşünüyordu. Bir tarihçinin dediği gibi, "Fikirleri tarafsızlıktan yatıştırmaya, oradan yenilgiyi kabullenmişliğe, teslimiyete, demokrasinin faşizmle değiştirilmesine kadar gidiyordu, üstelik de daha tek bir silah ateşlenmeden."

Gerçi silahların patlaması çok yakındı. 1 Eylül 1939'da, Baba Kennedy'nin dokuz çocuğunu da Londra'ya getirip bir arada yaşamalarının üzerinden çok geçmeden Nazi Almanyası Polonya'yı işgal ederek, İkinci Dünya Savaşı'nın fitilini ateşledi. Üçüncü taraf olarak Büyük Britanya Almanya'yla savaşma kararı alırken, o sabah Joe, Jack, Kick ve anneleri Rose, Büyükelçi'ye Avam Kamarası'na giderken eşlik etmek için Amerikan Büyükelçiliği'nin dışında buluştular; o öğleden sonra Başbakan Chamberlain Kamara'dan resmi savaş ilanı isteyecekti. Joe ince çizgili ve siyah renkli bol bir takım elbise giymiş, içine çizgili bir kravat takmış, ceketinin dış cebine de bir mendil koymuştu. Jack ise zarif, açık renk takım elbisesinin içinde incecik, fidan gibi duruyordu. Kick bir elbise giymiş, şapka ve beyaz eldivenler takmıştı, paskalyaya hazırmış gibi görünüyordu.

Birden hava saldırısını duyuran siren sesleri duyuldu. Sokaktaki insanlar birbirlerine bakıp koşmaya başladı. Korkulan Nazi hava kuvvetleri, Luftwaffe, daha şimdiden Londra'ya geliyordu demek. Bir yıl önce Baba Kennedy, böyle bir saldırıya hazırlıklı olunması açısından elçilik için sessiz sedasız bin tane gaz maskesi sipariş etmişti. Fakat çocuklarının yaşamı söz konusu olunca elçiliği tamamen terk etti, zira binanın sağlam bir bodrumu yoktu, bombalar isabet ederse çökebilirdi. Elçiliğe gitmek yerine Joe,

Jack, Kick ve Rose'un önüne düşüp onları yakındaki bir binanın zemin katına götürdü, oradaki bir terzi dükkânında birbirlerine sokulup beklediler. Yarım saat sonra tehlike geçti alarmı duyuldu, onlar da apar topar parlamentoya koştular, öğle olmak üzereyken vardılar.

Çok geçmeden, saat 12.05'te kendilerini güçlükle binanın bodrumuna atmalarına yol açan bir başka siren sesi duyuldu. İki saldırı ikazının da yanlış olduğu ortaya çıktı, Alman hava kuvvetleri Londra'yı bir yıl daha bombalamayacaktı. Lakin yaşadığı deneyim kadar Chamberlain'in yaptığı konuşma da Baba Kennedy'yi sarsmıştı, Chamberlain "Uğruna çalıştığım her şey, umut ettiğim her şey, kamu yaşamım boyunca inandığım her şey mahvoldu," diyordu. Kennedy bir sonraki hafta boyunca çocuklarını Amerika'ya göndermeye başladı. Tek bir saldırıda hepsini birden kaybetme riskini azaltmak için farklı gemilerden ve uçaklardan yer ayırtıyordu. Hatalarına rağmen, bir baba olarak Kennedy çocuklarını delicesine seviyordu.

Onların canları konusunda endişe etmekte haklıydı haklı olmasına ama tehdit konusunda yanılıyordu. O panzerlerden ve Alman savaş uçaklarından korkarken, Kennedy'ler için esas tehlikenin Werner Heisenberg ve uranyum denen pek de bilinmeyen bir element olduğu ortaya çıkacaktı.

II. KISIM



1940 – 1941

9. BÖLÜM

Uranyum Kulübü

İkinci Dünya Savaşı başladıktan iki hafta sonra, Alman ordusu içlerinde Otto Hahn'ın da olduğu sekiz fizikçi ve kimyacıyı, Berlin'de gizli bir konferansa çağırdı. Birçoğu, Alman silahlı kuvvetlerinin kendilerini zoraki ve korkunç bazı projeler için cepheye göndereceği korkusu ve gerginliği içerisinde konferans yerine vardılar. O sabah çantalarını toplayıp ailelerine büyük bir üzüntüyle veda etmişlerdi.

Fizikçi Kurt Diebner'in onları karşılamak için beklediğini görünce nasıl rahatladıklarını hayal edebilirsiniz. Hiç şüphesiz bu bilim insanlarının çoğu Diebner'i şahsen küçümsüyordu. Adam yeterliği tam ve uygun şekilde belgelenmiş bir profesör olmadığı gibi, askeri teçhizat ve silah yapımında, yani fazla zekâ ve bilgi gerektirmeyen bir alanda çalışmıştı; züppe Alman bilim çevrelerinden ona yöneltilen iki saldırıydı bu. Ayrıca ona dair acınası bir şeyler daha vardı. Kıyafetler üzerinde kötü duruyordu, gözlükleri durmadan burnundan kayıyordu, bir de utanmadan seçkin kimselere yalakalık ediyordu; bir keresinde sırf insanlarla iletişim kurmak için eskrim kulübüne katılmıştı; yüzünde nahoş uğraşının hatırlatıcıları olarak göze çarpan bir sürü yara olmasına rağmen spordan vazgeçmedi. Gerçi Diebner'i ne kadar küçümserlerse küçümserler, o gün samimiyetle elini sıktılar. Adam asker değildi, fanatik değildi ve bu konferans neyi gerektirirse gerektirsin, cepheye yollanmayacaklardı. Çok daha ölümcül bir şey teklif edileceğinden habersizlerdi.

Entelektüellere duydukları güvensizlikle uyumlu olarak, Naziler bilim insanlarını askere alma işini azıcık geciktirdiler. (O zamanlar askerlik hizmetinden muaf tutulan yaklaşık bin kişiden

çoğu Hitler'in hayran olduğu oyuncular, ressamalar, dansçılar ya da şarkıcılardı.) Bu bir avuç fizikçi ve kimyacı da bir istisnaydı. Neden? Çünkü Diebner patronlarını, iddialı bir projeye, atom bombası yapımı üzerine kumar oynamaya ikna etmişti. Kendilerini *Uranverein*, yani Uranyum Kulübü olarak adlandıracaklardı.

Atom bombasından söz edilince odada bulunanların kaşları kalktı, bazı bilim insanlarından itiraz sesleri yükseldi. Proje, para ve kaynakları daha acil ihtiyaçlardan alıp başka yöne çekmek için gereksiz bir işmiş gibi görünüyordu. Nükleer bombaların işe yarayacağına dair hiçbir kanıt da yoktu. Oysa Diebner bu kötümserliğe katılmıyordu, dahası toplantı süresince büyük çaba harcayan bu beceriksiz, aksi adam, meslektaşlarını en azından denemeye ikna ederek tarihin seyrini değiştirdi. Onlara, ABD ve Büyük Britanya'daki fizikçilerin kendi fisyon araştırmalarını yapıyor olacaklarını hatırlattı, elbette hiçbir iyi Alman vatandaşı Amerikalıların ya da İngilizlerin kendilerini alt etmesine tahammül edemezdi. Hiç değilse, askerlik hizmetlerinin tecili işbirliği yapmalarına bağlıydı. Böyle bir seçimle karşı karşıya kalan bilim insanları, işbirliği yapacaklarına dair imzalarını attılar.

Toplantı her ne kadar temel amacına ulaşmış olsa da, Diebner açısından tatsız sona erdi. Kulüpte yer alanların isim listesini hazırlarken, belirli bir ismi dışarıda bıraktı, Werner Heisenberg. Bununla ilgili soru sorulduğunda, Heisenberg'in teorik fizikte çalıştığı, oysa atom bombası yapımına katkıda bulunmak için hem mühendislik becerilerine sahip olmak hem de uygulamalı bilimler alanında çalışmak gerektiği açıklamasını yaptı. Aslına bakarsanız Diebner en basit ifadeyle Heisenberg'den hiç hoşlanmıyordu; bu yüzden, hakaret etmiş olmak, küçümsemiş olmak için onu yok saymıştı. Heisenbergci çokbilmiş teorik fizikçiler takımı, Diebner gibi askeri bilimcileri ikinci sınıf sayarak hor görüyorlardı; ayrıca Heisenberg bir defasında onun çalışmasını "amatör" bularak reddetmişti. Diebner aynı zamanda çekici, parlak zekâlı Heisenberg'in kendisini gölgede bırakarak projeyi ele geçirmesinden endişe ediyordu. Bu yüzden toplantıda baş-

ka bir bilim insanı Heisenberg'in Uranyum Kulübü'ne katılması için, davet edilmesini önerdiğinde, Diebner reddetti. Gelgelelim, çoğunluk Heisenberg'in kulübe dâhil edilmesini destekliyordu ve Diebner bütün projeyi tehlikeye atmaktansa istemeyerek razı oldu. Çok geçmeden bu kararından pişmanlık duyacaktı.



Heisenberg 25 Eylül'de Uranyum Kulübü'ne katılma emrini aldı, ertesi gün de Leipzig'den Berlin'e gitmek üzere yola çıktı. Her ne kadar Diebner ile çalışmaya gönülsüz olsa da, askerlik tecilini güvenceye almaktan son derece memnundu. Öte yandan görmek için can attığı bir kulüp üyesi vardı, bir süredir araları açık olan arkadaşı Carl Weizsäcker.

Michelangelo'dan kibrin heykelini yapması istenmiş olsaydı, Carl Friedrich Freiherr von Weizsäcker'ın kavisli burun delikleri, kalkık çenesi, sımsıkı kapalı ağzının olduğu suratından daha iyisini yapamazdı. Heisenberg onunla ilk kez yirmi beş yaşındayken Kopenhag'da Niels Bohr'un yanında çalıştığı 1926 yılında karşılaşmıştı. Weizsäcker o zamanlar on dört yaşındaydı, lortlar sülalesine mensup, Danimarka'da görevli üst düzey bir Alman diplomatın oğluydu. Bununla birlikte bilime yatkınlığı vardı, bir gece annesi bir galadan eve döndüğünde, orada genç hoş bir fizikçinin piyano çalışından hayranlıkla söz etmişti; Weizsäcker afallamıştı, zira dergilerde Heisenberg hakkında çıkan yazıları okumuştı ve hemen onunla bir tanışma fırsatı ayarladı.

Aralarındaki yaş farkına rağmen iyi anlaşıyorlardı; bunun sebebi belki de Heisenberg'in havalı, kaba ama toy, Weizsäcker'inse haddinden fazla olgun oluşuydu. Birbirlerini daha fazla görmeye başlamışlardı, birkaç ay sonra bir karşılaşmada arkadaşlıkları daha da güçlendi. Bir gün Heisenberg Weizsäcker'in ailesinin taşındığı Berlin'de gezerken genç arkadaşından şehrin diğer yakasına gitmek için yapacağı taksi yolculuğunda kendisine eşlik etmesini istedi. Arka koltuğa sıkış tıkiş oturduktan sonra Heisenberg orada henüz yeni geliştirdiği devrim niteliğinde bir

fikrini, Belirsizlik İlkesi'ni ona açıkladı. Pek çok yeni yetme gibi Weizsäcker de romantik bir karaktere sahipti, yirminci yüzyıl bilim dünyasının en büyük ve en şaşırtıcı keşiflerinden birine böyle kaçmak ve hızlı bir bakış, onun başını döndürdü. Çok geçmeden hayatını teorik fiziğe adamaya karar verdi.

Ondan sonra ikisi birbirinden ayrılmaz oldu. Dışarıda vakit geçirmeyi seviyorlardı, öyle olunca birlikte uzun yürüyüşlere çıkmaya, kayak gezilerine gitmeye başladılar, bir yandan da Avrupa'yı gezerken fizikteki son gelişmeleri tartışıyorlardı. Doğrusunu söylemek gerekirse Weizsäcker, entelektüel olarak Heisenberg'le aynı seviyede değildi. Zaten pek az kişi öyleydi. Ama zeki, kavrayışı ve algısı yüksek biriydi, değerli bir partner olduğunu göstermişti. Bunun da ötesinde akıl hocasına önemli bir şey sunmuştu, o da siyasi idrakti. Heisenberg fizik dışındaki konularda kalın kafalı, hatta aptal olabiliyordu. Diplomatın oğluysa ona kıyasla dünya işleriyle daha ilgili biriydi; ayrıca arkadaşının zalim Alman bilim dünyasında yolunu bulmasına yardımcı olabiliyordu. Weizsäcker kimi zaman siyasetten "kirli araç" olarak söz etse de oyunu isteyerek üstelik de gayet iyi oynuyordu.

İki arkadaşın arası 1932 yılında açılmaya başladı. Weizsäcker ailesiyle gittikçe daha fazla vakit geçiren otuz yaşındaki Heisenberg, Weizsäcker'in on altı yaşındaki kız kardeşi Adelheid'a uygunsuz biçimde ve çılgınca sevdalandı. Bir gün kıza aşkını ilan etti, Weizsäcker ailesi buna çok şaşırdı. Akabinde Bayan Weizsäcker Heisenberg'i fırçalamak için apartmanına gitmekle kalmadı, evlerine gelmesini de yasakladı. Heisenberg'in birkaç ay sonra kazandığı Nobel Ödülü bile fikirlerini düzeltmeye yetmedi.

Yaşananlardan rahatsız olmasına rağmen Carl Weizsäcker, Heisenberg'i görmeye devam ederek onunla birlikte seyahatlere çıktı. (Moe Berg gibi, onların da 1933 Ocak'ının sonunda Berlin'i ziyaret edecekleri tutmuştu; tam da o sırada Berlin'de Nazilerden oluşan kalabalık Hitlerin Alman şansölyesi olarak atanmasını kutluyordu.) Ancak Heisenberg aptalca ve inatla Adelheid'ın peşinden koşmaya devam ediyordu, hatta aile taşındığında onu

aramak için başka ülkelere seyahat ediyordu. İhtiyar Weizsäcker sonunda Heisenberg'e kızıdan vazgeçmesini emretti, hemen sonrasında da kızını bir Alman subayla evlendirdi. Heisenberg mahvoldu. Maçoluğun öbür yüzü çocuksuluktur; Heisenberg de Carl dâhil olmak zere Weizsäcker'lerin hemen hepsiyle ilişkisini kesti, onları hayatından çıkardı.

Sonraki birkaç yıl her iki adam da kişisel bunalımlar yaşadılar. Heisenberg, bir akşam yemeği eğlencesinde piyano çalarken tanıştığı Elisabeth adında genç bir kadınla çarçabuk evlendikten sonra Ari fizik felaketinin içine çekildi, birçok sorgulama turuna katlanmak zorunda kaldı. Weizsäcker'in siyasi tavsiyesi özellikle bu dönemde çok makbule geçirdi. Tüm bunlar olurken Weizsäcker de babasının Nazi Partisi'nde üst kademelere yükselişini izliyordu, babası nihayet partinin dışışlarından sorumlu bölümünün iki numaralı adamı oldu ve Hitler'in savaş altyapısını hazırlamasına yardım etti. Aile bunun bedelini Weizsäcker'in küçük kardeşi Heinrich'in savaşın daha ikinci günü Polonya'da ölmesi ve elli milyonu bulacak olan kayıplardan biri olmasıyla ödedi.

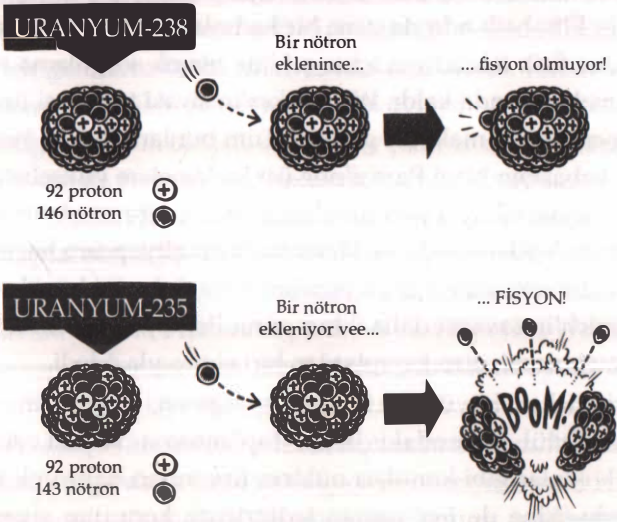
Weizsäcker büyük üzüntüsüne rağmen, Uranyum Kulübü'nün Eylül sonundaki ikinci toplantısına katıldı. Aslında kozmik ışınlar gibi konuları nükleer fisyondan daha çok merak ediyordu. Yine de her zaman tedbirliydi, konunun siyasi açıdan önemini fark etmişti, meslektaşlarıyla, bomba araştırmaları yapmanın Alman bilim insanlarına hem ordu içerisinde itibar kazandıracağını hem de daha fazla kaynağa erişim olanağı sağlayacağını konuşuyordu. Oyunu, üstelik de son derece tehlikeli olan bu oyunu doğru oynarlarsa, Nazileri kendi amaçları doğrultusunda kullanabileceklerini sözlerine ekliyordu.

Weizsäcker aynı zamanda, fisyon araştırmalarına dair ahlaki birtakım endişeleri olan Otto Hahn'ın kulübe katılmaya ikna edilmesinde de önemli bir rol oynadı. Belki de eski arkadaşı Heisenberg'den o kadar emin değildi; geçen birkaç yıl içerisinde neredeyse hiç görüşmemişlerdi. Buna rağmen Heisenberg işe başlamak üzere görev yerine geldiğinde, aralarında sıcak bir bu-

luşma gerçekleşti; iki adam da bu yeni ve ölümcül grubun en önemli üyeleri olacaktı.



Uranyum Kulübü ilk iş olarak her bilim insanını iki projeden birinde görevlendirdi. İlki uranyumun zenginleştirilmesiyle ilgiliydi.



Uranyum atomları doğada uranyum-235 ve uranyum-238 olmak üzere iki ana tipte bulunur. İzotop denilen her iki tip aynı sayıda (doksan iki) proton içerir, ama nötron sayıları farklıdır. Uranyum-238 üç tane fazla nötron içerir. Çoğu durumda, bu farkın hiçbir önemi yoktur, çünkü uranyum-235 ve uranyum-238 kimyasal reaksiyonlarda aynı şekilde davranır. Gelgelelim şu fazladan nötronlar, zincirleme reaksiyonlarda çok büyük bir fark yaratır. Bir nötron uranyum-235'e çarptığında fisyon açar; atom çekirdeğinin daha fazla nötron salmasına sebep olarak zincirleme reaksiyonları başlatır. Tersine, uranyum-238'e bir nötron çarptığında, atom onu yutar. Çekirdek fisyon uğramaz ve fazladan hiç nötron salınmaz. Dolayısıyla bir fisyon bomba-

sı yapılmak istenirse, mümkün olduğunca çok uranyum-235'e ve olabildiğince az uranyum-238'e ihtiyaç vardır. Aksi takdirde uranyum-238 çok sayıda nötronu yutacağından zincirleme reaksiyon yavaşça yok olacaktır.

Sorun doğada fisyona uygun uranyum-235 izotopunun çok nadir bulunmasıdır, doğadaki her 140 uranyum atomundan sadece bir tanesi uranyum-235'tir. O halde görünürdeki çözüm, 235'i ayırmak ve yoğunlaştırmaktır, yani zenginleştirilmiş veya "doğüstü" olarak adlandırılan uranyumun üretilmesidir.

Ancak uranyumu zenginleştirmek zannedildiği kadar kolay bir iş değildir. Kimyagerlerin maddeleri ayırmak için kullandıkları tertiplerin çoğu maddeler arasındaki kimyasal farklılıklara dayanır. Maddeler asit ya da onun gibi bir şeyin içine yatırılır, bunlardan biri çözünüp yok olurken diğeri artakalır. Fakat bahsi geçen o tertipler uranyum-235 ve uranyum-238'de işe yaramaz çünkü tekrar etmek gerekirse, ikisi de aynı elementtirler ve kimyasal reaksiyonlara aynı şekilde cevap verirler. Bu nedenle bilim insanları uranyum izotoplarını ayırmak için yeni yöntemler icat etmek zorunda kaldılar. Bulunan yöntemlerin hepsi de çok zahmetli ve sıkıntılıydı, üstelik anlamsız miktarda enerji gerektiriyorlardı; kimi durumlarda izotopları kelimenin tam anlamıyla atomu atomuna ayırıyorlardı. Niels Bohr'dan aşağı kalır yanı olmayan bir bilim insanı, tam da bu sebeple atom silahları üretmenin imkânsız olduğunu söyleyecekti. Gerçekten de uranyumun zenginleştirilmesi, nükleer silah üretiminin önündeki yegâne büyük engel gibi duruyordu, işte bu yüzden ki Uranyum Kulübü tek bir ekibi sadece bu sorun üzerinde çalışmakla görevlendirdi.

Uranyum Kulübü'nün ikinci projesi nükleer bir reaktör inşa edilmesiyle ilgiliydi, Almanlar buna uranyum makinesi diyorlardı. Reaktörler esasında laboratuvaradaki küçük ölçekli zincirleme reaksiyonlardır. Çünkü içlerindeki uranyum zenginleştirilmediğinden, reaktörler bombalar gibi bir mantar bulutu oluşturarak patlamaz. Zincirleme reaksiyonların nasıl gerçekleştiğini ince-

lemek için kullanılabilirler. Bu incelemeden elde edilen bilgiler bomba yapımında çok önemli rol oynar.

Heisenberg Uranyum Makinesi grubuna katıldı, tam anlamıyla çalışmaya gömüldü. "Fizikçi Yahudiler" mevzusundan halen huzursuzluk duyuyordu ve Alman yetkililere sadece bir teori ustası olmadığını; somut, uygulamaya yönelik işler de yapabileceğini ve işe yarar şeyler inşa edebileceğini kanıtlamak istiyordu. Heisenberg aynı zamanda kıyasıya rekabetçiydi. Masa tenisi ve diğer oyunlarda insanları mahvetmekten hoşlanıyordu; fiziğin de kanlı sporlardan geri kalır yanı olmadığını düşünüyordu. Dünyanın ilk kendi kendini devam ettiren zincirleme reaksiyonunu üretmek, Almanya için her açıdan büyük bir onurdu.

Heisenberg, 1939 Aralık'ı başında zincirleme reaksiyonlar hakkında iki rapor hazırladı. Bunlardan biri enerji üretimi, diğeryse bombalar konusundaydı. Deneysel çalışmalara başlamak için Berlin'de bir bilim enstitüsüne bağlı, kiraz ağaçlarıyla çevrili sapa bir yoldan varılan ahşap bir kulübede küçük bir laboratuvar kurdu. Kulübenin içinde, bir metre seksen üç santim derinliğinde tuğlalarla kaplanmış bir kuyu bulunuyordu, nükleer reaktörler için dünyanın ilk deneme haznesiydi bu. Radyoaktif maddelerle çalıştıkları için, kulübeye giren bilim insanları koruyucu gözlük ve maske takmak, iş tulumu giymek zorundaydılar; insanı rahatsız eden, tehditkâr bir görüntüydü. Eğer bu etrafı merakla gözetleyen insanları caydırmaya yetmezse, bulundukları yeri "virüs evi" kod adıyla belirtiyorlardı.

Manhattan Projesi'nin başlamasından iki yıl önce, Uranyum Kulübü'nde, nükleer silahların iki temel yönü olan, uranyumun zenginleştirilmesi ve kendiliğinden devam eden bir zincirleme reaksiyon yaratılması üzerinde çalışan bilim insanları bulunuyordu. Alman atom bombası projesi çok heyecanlı ve gürültülü bir başlangıç yaptı.

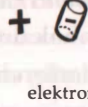
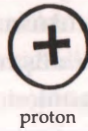


Diplomatın oğlu Carl Weizsäcker çok geçmeden üçüncü ana bileşeni buldu. Savaşın ilk başlarında, Berlin’de metroyla giderken çoğu kez *Physical Review* gibi dergileri okuyordu. Bu davranışı öteki yolcuların ona kötü kötü bakmasına yol açıyordu, çünkü makaleler düşmanın diliyle, yani İngilizce yazılmıştı. (Savaşın ilerleyen günlerinde, bir Alman bilim insanı BBC dinlediği için ölüm cezasına çarptırılmıştı. Ancak Weizsäcker ayak takımının ne düşündüğünü çok az önemsiyordu. En iyi ve en verimli düşünebildiği zamanlar, 1940 Temmuz’unun o mukadder sabahında olduğu gibi, metroda geçirdiği zamanlardı.

Daha önce belirtildiği gibi uranyum-235 kendisine bir nötron çarptığında fisyonu uğrarken, uranyum-238 uğramaz. Bu yüzden nükleer bilimcilerin çoğunun 235 üzerinde çalışması mantıklıdır. Ancak böyle yaparken bir şeyleri gözden geçiriyorlardı. U-238 bir nötron yuttuğunda, kendisinin bir parça daha şişman hali olan U-239 olmaktadır. Daha sonrasında beta bozunumu denilen şeye uğrar. Bu süreçte çekirdekteki bir nötron bir protona ve bir elektrona dönüşür; atom elektronu saçar, ama proton kalır.

İlginç şeyler. Ne var ki çoğu bilim insanı bu noktada dururken, Weizsäcker daha ilerisini gördü. Uranyum-239 atomu beta bozunumuna uğrayıp bir proton kazandıktan sonra, yeni bir element haline gelir: element 93. İşte bu noktada Weizsäcker bu yeni element 93’ün kararsız bir yapıda olacağını ve aynı zamanda patlayıcı fisyonu maruz kalacağını fark etmişti. Üstelik bu element, bir reaktörde ucuz bir şekilde üretilebilir çünkü hiçbir şekilde önceden zenginleştirme gerektirmez, sadece bilinen 238 izotopunun nötron ile bombardıman edilmesi yeter. En iyisi de, element 93 uranyumdan farklı bir element olduğu için, kimyacıların onu kolayca çözündürerek ayrıştırabilmeleridir. Uranyum-235’in tüm avantajlarına sahip olduğu gibi hiçbir sakıncası da yoktur.

**BETA
BOZUNUMU**
bir nötron
kendiliğinden
bir proton + elektrona
dönüşür



PLÜTONYUMUN OLUŞMASI

ADIM BİR

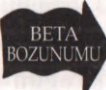
nötron



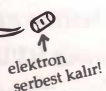
uranyum-238

uranyum-239

ADIM İKİ



nötron protona
dönüşür



uranyum-239

neptünyum-239

ADIM ÜÇ



**BİR BAŞKA
BETA
BOZUNUMU**



**ÇOK
KARARSIZ
ELEMENT**

neptünyum-239

plütonyum-239

Çok geçmeden Weizsäcker'ın beyninin her köşesinde düşünce nötronları vızıldıyor, adeta tam bir zihinsel zincirleme reaksiyon oluşturunuyordu; ineceği durağa ulaştığında, her şeyi tasarlamış ve kafasında halletmişti. Gerçekteyse Weizsäcker bazı ayrıntıları burada yüzüne gözüne bulaştırmıştır. Günümüzde neptünyum olarak adlandırılan 93 atom numaralı element de beta bozunumuna uğrayarak, bir kez daha gerçekten tehlikeli bir madde olan 94 atom numaralı element olan plütonyuma dönüşür. Weizsäcker yine de en önemli şeyi doğru yapmıştı, öyle ki Almanlar bir uranyum makinesinde bölünebilir bir elementi seri olarak üretmek için U-238 kullanabilir, sonra da o elementi çabucak ayrıştırabilirdi. Nazi yönetiminde görevli en önemli yetkililerden birinin oğlu, bir başka ifadeyle, sadece atom bombaları için yakıt üretmenin ucuz ve çok daha pratik yöntemini hayal etmişti.



Büyük çaba harcayan Diebner'den başka, diplomatın oğlu Weizsäcker ve Uranyum Kulübü'nün bir başka üyesi, zeki fakat anlayışsız Heisenberg de kulübün tarihinde çok önemli rol oynadılar. Ne yazık ki Walther Bothe'nin katkısı hiçbir büyük kavrayış veya çığır açan bir buluş içermediği gibi devasa bir gaftan ibaretti.

Bothe Alman bilim dünyasında garip bir konuma sahipti, yarı efsane yarı beceriksiz biriydi. Birinci Dünya Savaşı sırasında cesareti ve soğukkanlılığıyla efsaneleşmişti. 1914 yılında doktora derecesini kazandıktan sonra, Alman makineli tüfek birliğine katılmış, ardından Rusya'da esir düşmüştü, sonraki beş yılını Sibirya'da ıssız bir kampta geçirmişti. Hiç pes etmeden, orada da matematik ve teorik fizik konusunda bağımsız araştırma yapmaya devam etti, hatta hesaplamalarına yardımcı olacak kendi logaritma tablosunu oluşturdu. Ayrıca Rusça öğrenecek ve Rus bir kadınla flört ederek evlenecek zaman bile buldu; 1920 yılında, onunla birlikte Almanya'ya savaş kahramanı olarak döndü, zor koşullarda heyecan verici bir haysiyet örneği oldu.

Ancak 1930'lar Bothe açısından çalkantılı yıllardı. Tıpkı Joliot-Curie'ler gibi, aslında Joliot-Curie'lerden önce, çeşitli deneylerde nötronun varlığına dair güçlü kanıtlar bulmuştu fakat bulduğu sonuçları yanlış yorumlamıştı. Joliot-Curie'lerden farklı olarak, bu mahcubiyeti telafi edecek başka büyük bir keşfi olmadı. Evliliğinin üzerinde dolaşan kara bulutlar ve aile hayatında giderek artan huzursuzluğu, sorunlarını içinden çıkılmaz hale getirdi. En kötüsü de, ılımlı bir Nazi karşıtı olarak, Alman bilim dünyasında ötekileştirildiğini ve Ari gündemi takip etmeye daha hevesli ve gayretkeş meslektaşları tarafından bir kenara itildiğini fark etmesi oldu. Mesleki, kişisel ve siyasi yaşamındaki bu üçlü baskı sonuçta ona çok ağır geldi, sağlığı bozulup sinir krizi geçirdi, en nihayetinde bir akıl hastanesine yatırıldı.

Almanya'dan uzaklaşmaya ihtiyaç duyan, kelleşen, bıyıklı Bothe, 1939 yazında bir dizi konuşma yapmak için ABD'ye gitmek üzere yola çıktı. Tek başına seyahat edip, bilime odaklanmayı planlarken, yolculuk esnasında, kendisinden on üç yaş küçük, hayat dolu ve cilveli sarışın Ingeborg Moerschner'le tanıştı. Bothe'nin şaşkınlığına rağmen genç kadın sevgisine karşılık vererek çok geçmeden içinde uzun zamandır uyuyan aşk (ve şehvet) duygularını uyandırdı. Gemide uyanık olduğu her saati, hatta uyanık olmadığı saatlerin çoğunu onu görmek için yanıp tutuşarak geçiriyordu, orta yaşlı fizikçiyle genç Nazi memuresi sevgili olmuşlardı.

Hoş bir tesadüfle ikisi de ilk önce New York'a gidiyordu, bunun üzerine Bothe Queens'deki Dünya Fuarı'nda ona eşlik etti, orada kol kola gezdiler. Şu şansa bakın ki, birkaç hafta sonra körfez bölgesinde programları tekrar çakıştı; genç kadın San Francisco'daki Alman konsolosluğunda bir işe başlıyordu, Bothe ise Berkeley'de, Kaliforniya Üniversitesi'nde siklotron tipi hızlandırıcı tasarımında çalışmayı planlıyordu. Böyle olunca orada randevulaştılar ve şehir turuna çıktılar. Bothe'nin memlekette bir karısı ve iki çocuğu vardı fakat o her şeyi aklından uzaklaştırıp deliliğe güle oynaya teslim olmuştu.

Programlarının çakışması elbette tesadüf değildi. Genç ka-

dın güvertede karşılaştıkları andan itibaren onu gözetliyor, geliş gidişlerini Berlin'e rapor ediyordu. (Bothe'nin yabancı karısı ve Amerika'ya seyahat etmeye can atışı, hiç kuşkusuz, Bothe'yi zan altında bırakıyordu.) Bothe her ne kadar buna kayıtsız kalsa da, o yaz sonu Almanya'ya döndüğünde artık değişmiş bir insandı. Hatta Moerschner'in Nazi Partisi için biraz heveslenmişti. Uranyum Kulübü'nün ilk toplantısında öteki üyeler nükleer bomba geliştirilmesi konusunda kem küm ederken, Bothe onları gaza getirerek desteklemeye zorluyordu. "Beyler, nükleer bomba yapılmalı," diyordu.

Kulüp onu reaktör projesi kapsamında çok önemli bir göreve getirdi. Enrico Fermi'nin birkaç yıl önce kanıtladığı gibi, nötronların hızı fisyonunda önemli bir rol oynuyordu. Fisyon elverişli uranyum-235'in yavaş nötronları sevdiğini, uranyum-238'in ise hızlı nötronları tercih ettiğini bilim insanları biliyorlardı. O halde bir reaktör inşa etmenin püf noktası nötronların hızını düşürmek, U-238 tarafından yakalanma olasılığını azaltırken U-235 tarafından yakalanma olasılığını artırmaktır. Teknik sebeplerden dolayı, bilim insanları nötronların hızını düşürmeyi, "yavaşlatma" ("modere etme") terimiyle ifade ederler.

Fermi, nötronları yapay bir gölette suyla ve parafinle yavaşlatmıştı fakat bilim insanları diğer maddelerin, özellikle de grafitin, yavaşlatıcı (moderatör) olarak işe yarayabileceğinden şüphelendiler. (Günümüzde çoğu insanın aklına grafit denince kurşun kalemlerin içindeki "kurşun" gelir, oysa aslında bu saf karbondur.) Bothe, grafit hakkında iki soruyu cevaplamaya koyuldu. Birinci soru grafit nötronları ne kadar iyi yavaşlatıyordu? Küçük bir atom olarak karbon bu konuda umut vaat eder görünüyordu, yine de deneysel olarak doğrulamak zorundaydı. İkinci soruya, grafit nötronları yutmuş muydu? Bazı elementlerin başıboş nötronları yakalayıp yutarak zincirleme reaksiyonlara son vermek gibi kötü bir huyu vardır. Bothe'nin öncelikle karbonun bu elementlerden biri olup olmadığına karar vermesi gerekiyordu.

Devasa grafit parçalarıyla, 90-95 cm çapında kürelerle çalıştı.

Bunların içlerine yerleştirilmiş bir baca vardı. Deneyler bir nötron kaynağının bacadan kürenin ortasına bırakılmasıyla başlıyordu. Bu nötronlar dışarı doğru ateşleniyor ve yüzeye doğru ilerlerken karbon atomlarıyla çarpışıyorlardı. Sonunda ya içeride soğuruyor ya da küreden dışarı çıkarak, bir detektöre vızıldayarak çarpıyorlardı. Ortaya çıkan nötronların sayısı ve hızına dayanarak Bothe, grafitin onları yavaşlatmada ne kadar etkili olduğunu ve kaç nötron yuttuğunu tespit edebilecekti. İş oldukça basitti.

Ne yazık ki Bothe aklını işe veremiyordu. ABD hükümetinin San Francisco'daki Nazi konsoloslughunu kapatmasının ardından Lizbon'a taşınan Moerschner'le ilişkisini hiçbir zaman tam olarak kopartmamıştı. (Konsolosluk casuslarla doluydu.) Çok geçmeden Bothe'nin eşi Barbara oynastıklarını öğrendi, anlatılanlara bakılırsa bir gece Moerschner evi aradığında telefonu Barbara açmıştı. Barbara'nın hışmına rağmen, ya da belki de o yüzden, Bothe aşk ilişkisine dört elle sarıldı, ama dikkatini bir türlü toplayamıyordu. Tanışmalarının ilk yıldönümünde Moerschner'e yazdığı bir mektupta "Bütün gün fizik konuşurken yalnızca seni düşünüyorum" diyordu. Aynı zamanda kendisini "sarhoş bir ergen" gibi görüyordu, bir yandan da genç kadına özlem duyarken defalarca Beethoven'in "Ay Işığı Sonatı"nın çalışını hatırlıyordu.

Düşünce yapısına bakılırsa deneylerinin iyi gitmeyeşine şaşmamak gerekir. Teoriye göre, bir grafit küreye salınan ortalama nötronun yutulmadan önce yaklaşık 71 santimetre (28 inç) yol alması gerekir. Bothe'nin nötronlarıysa sadece 58 santimetre (23 inç) yol kat ediyordu. Bulabildiği en saf grafiti satın almaya çalışmıştı ancak büyük miktarda nötron yutabilen bor ve kadmiyum gibi kirletici maddelerin hâlâ grafitin içinde kalabileceğinden kuşkulanıyordu. Bu yüzden daha saf karbon kaynakları geliştirmeye çalıştı. En iyi fikri, normalde tatlı yapımında kullanılan basit şurup ve diğer şekerlerin yakılması, kavrularak, için için yanan siyah bir kütle haline getirilmesiydi. Bir anlamda, Nazi atom bombasının ana malzemesi şekerdi.

Bu deneyler de başarısızlıkla sonuçlandı; öyle olunca Bothe kesin bir test için bir kez daha grafit küre temin etmek amacıyla bir sanayi kuruluşuna başvurdu. Onlardan ellerindeki en saf maddeyi, yaklaşık üç metre genişliğindeki bir topu istedi. Onların verdiği teminatlara tam olarak güvenmediğinden kendi saflık tahlillerinden bazılarını uyguladı, kürenin küçük bir parçasını yakarak kömürleştirip küllerini test etti. Yeterince temiz görünüyordu. Deneyler tekrar başarısız olunca yaşadığı şoku ve şaşkınlığı hayal edebilirsiniz. Bu son derece saf grafitte, nötronlar yutulmadan önce, ortalama olarak ancak otuz altı santimetre (14 inç) kadar, yani teorinin öngördüğünün yarısı kadar yol almıştı. Bütün beklentilere rağmen, grafit berbat bir yavaşlatıcı gibi görünüyordu, daha sonra Bothe bu sonuç üzerine bir rapor yazdı.

Bu raporda yazılanlar bilim tarihinin en önemli yanılgılarından biriydi. Kulüp dışında çalışan bir başka Alman bilim insanı raporu okuyunca kara sevdalı, kaçık Bothe'nin saflık tahlili yaparken bir hataya düştüğünü fark etti. Onun incelediği küllerin saf karbon olduğuna hiç şüphe yoktu, fakat grafitin ısıtılma ve yakılma işlemi, nötronları yutan katışık maddelerin tamamını ortadan kaldıracaktı, dolayısıyla da küllerin içinde geride hiçbir iz kalmayacaktı. Bu bilim insanı Bothe'nin sonucuna karşı çıkmak için bir rapor yazdı, ancak bir nedenden ötürü, belki de farklı gruplar arasındaki bürokratik çekişmeler yüzünden bu rapor hiç ilgi görmedi.

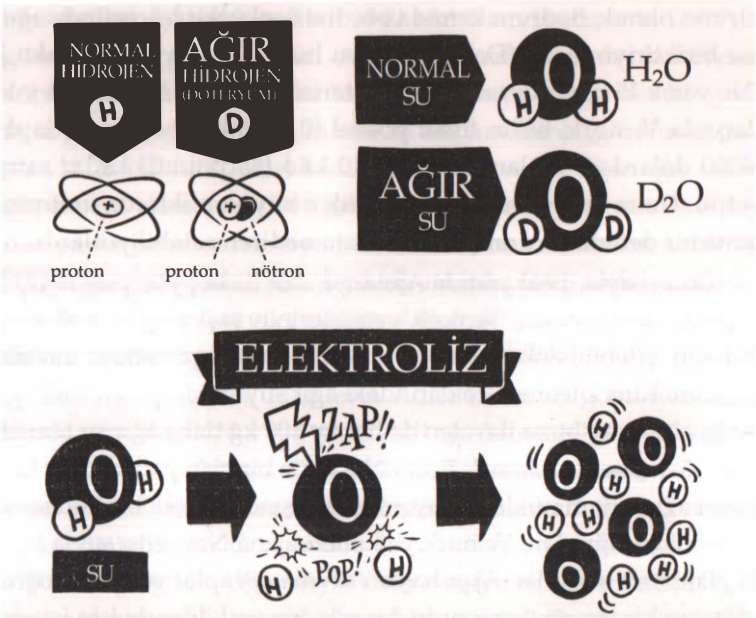
Grafitin yüksek maliyeti ve Bothe'nin görünüşte kesinmiş gibi duran deneyleri göz önüne alınınca, Uranyum Kulübü karbonu elledi. Onun yerine ağır su denilen, bambaşka bir yavaşlatıcıya odaklandılar. Bilimsel açıdan bu mütevazı bir değişimi temsil ediyordu. Siyasi açıdan ise radikal bir değişiklikti; yakında kuzey Avrupa'nın el değmemiş topraklarını cesetler kaplayacaktı.

10. BÖLÜM

Ağır Su

1939 yılı Eylül'ünde, Danzig'deki bir konuşmasında Adolf Hitler, Müttefikler'e "her türlü savunma yöntemini işlevsiz kılacak bir silahla" saldıracağı sözünü veriyordu. Ne hayallere kapıldığını Tanrı bilir, ancak birkaç Müttefik yetkilisi bundan çarçabuk bir sonuca vardı; bahsettiği silah atom bombasıydı. Bu teoriyi desteklemek için, Almanya'nın ülkeden uranyum ihraç edilmesini çoktan yasakladığına işaret ediyorlardı. Bir o kadar rahatsız edici olan, Fransız istihbarat ajanlarının Nazilerin ağır suya çok büyük bir ilgi gösterdiklerini bildirmeleriydi.

Nasıl ki uranyumun 235 ve 238 gibi farklı çeşitleri varsa, aynı şekilde hidrojenin de farklı çeşitleri vardır. Hidrojen atomlarının çoğu, bir çekirdek ve tek bir protondan oluşan basit yapıdadır. Bununla birlikte her 6400 hidrojen atomundan biri, bir proton ve bir nötrona sahiptir, buna ağır hidrojen (ya da döteryum, D) denir. İki ağır hidrojen atomu, bir oksijen atomuyla birleştirildiğinde ağır su (D_2O) elde edilir. Ağır su normal suya benzemesine rağmen farklı özelliklere sahiptir. Daha yoğundur; büyük miktarlarda, yani litrelerce tüketilirse, DNA'ya zarar verebilir ve metabolizmanın temel işlevlerini engelleyebilir. Normal suya kıyasla, ağır su nükleer zincirleme reaksiyonları yoğunlaştırır. Çünkü normal su, uranyumla karıştırıldığında, etrafa saçılan nötronların bir kısmını yutma eğilimindedir ve bu da zincirleme reaksiyonların oluşumunu engeller. Ağır su nötronları soğurmaz, sadece yavaşlatır, bu yüzden uranyum-235'i hazırlamak için mükemmeldir.



Ağır suyun doğada nadir bulunurluğu göz önüne alınırsa, yani onun her 41 milyon su molekülünden yalnızca bir tanesini oluşturduğu düşünülürse, 1940 yılında dünyada sadece bir firma onu üretme zahmetine girmişti. Bu firma, Norsk Hydro'ydü ve Norveç'in çirkin bir üne sahip bir bölgesinde, yani Oslo'nun 160 kilometre kadar batısında, sarp ve rüzgârlara açık bir platoda kurulmuş bir dizi elektrik santrali işletiyordu; on altıncı yüzyıldan kalma bir tarih güncesinde oradaki halkın "en büyük zevkinin piskoposları, rahipleri, kralın icra memurlarını ve üst rütbelileri öldürmek" olduğu söyleniyordu. Bu elektrik santrallerinden biri olan Vemork, dünyanın en büyük hidroelektrik tesisiydi. Büyük bir şelale yakınındaki, tehlikeli sarp bir kaya çıkıntısının üzerine kurulmuştu ve ürettiği elektriğin büyük bir kısmı gübre ve patlayıcı yapımına gidiyordu. Kalan kısım ise elektroliz için hemen yanındaki bir binaya yönlendiriliyordu. Bu elektroliz işlemi, H_2 'i, O'dan ayırmak için devasa su tanklarından elektrik akımı geçirmeyi gerektiriyordu. Elektrolizin bir yan

ürünü olarak, bodrum katında bir dizi özel yakıt hücresinde ağır su biriktiriyorlardı. (Daha sonra bu hücrelerin sayısı artacaktı.) Ne yazık ki ağır suyun fazla müşterisi yoktu. 1934 ila 1938 yıllarında Vemork, birim fiyatı pound (0,4536 kg) başına yaklaşık 4000 dolardan, toplamda ancak 40 kilo (88 pound) kadar satış yaptı. Uzun lafın kisası, bu maddeden büyük miktarda üretiyor, ama bir defada on gramdan fazlasını nadiren satabiliyorlardı.

Dolayısıyla, 1940 yılında Almanya'dan birkaç yüz pound D_2O siparişi aldıklarında, Vemork yetkililerinin şaşkınlığını herhalde tahmin edebilirsiniz. Uranyum Kulübü'nün gayretkeş, zavallı başkanı Kurt Diebner, stoklarındaki ağır suyun tamamını (185 kg) satın almak ve buna ilaveten de her ay 100 kg daha ağır su temini için sözleşme imzalamak üzere Norveç'e bir ajan yolladı. Söz konusu ağır suyun nükleer araştırmalar dışında gerçek bir kullanım alanı olmadığından, Vemork yetkilileri ajana Nazilerin suyla ilgili planlarını sordular. Ajan baştan savma cevaplar veriyor, doğru düzgün bir şey söylemiyordu, bu yüzden yetkililer de işin içinde kötü bir şeyler, büyük olasılıkla da radyoaktif zehirli bir gaz olduğuna hükmettiler. Ajani başlarından savmayı başardılar, diğer yandan da firmanın baş hukuk danışmanı bir ay sonra bir toplantı için Paris'e gittiğinde, orada Jacques Allier adlı yetkiliyi uyardı.

Allier bankacıymış gibi görünmesine rağmen, savaş boyunca Fransız askeri istihbaratı için casus olarak çalışmıştı. Aynı zamanda nükleer bilimden de anlıyordu. Daha önce de Frédéric Joliot, Paris'te Irène ile birlikte yaptıkları deneylerde kullanmak üzere Norveç'in ağır su stoklarından satın almak için onunla görüşmüştü. (Allier'nin bankası Norsk Hydro'nun üçte ikisine sahip olduğundan, kendisi müzakereleri yürütmek açısından iyi bir konumdaydı.) Allier Norveçli meslektaşına Almanya hakkınca verdiği istihbarattan dolayı teşekkür ederek, hemen durumu Joliot'ya anlatmak için koştu. Bankacıyla fizikçi, Zafer Taki'na birkaç yüz metre mesafedeki bir otelde gizlice buluştular, sonra da sıkı önlemler almaları gerektiğine karar verdiler.

Böylece İkinci Dünya Savaşı'nın en cüretkâr soygunlarından

birinde, kel, gözlüklü Allier, 1940 Mart'ının başlarında Oslo'ya gitmek üzere gemiye bindi. Annesinin kızlık soyadı olan Freiss adıyla yolculuk etti; banka Vemork'taki ağır suyun her bir gramını güvenceye alması için ona 36 milyon frank (günümüz parasıyla 25 milyon dolar) harcama yetkisi verdi. Eğer ağır suyu güvenceye alamazsa ya da güvenceye alır ama sonrasında aldatılır ya da yakalanırsa diye Joliot ona içine kadmiyum katılmış küçük bir şişe su vermişti. Kadmiyum inanılmayacak kadar büyük miktarlarda nötron yuttuğundan, birkaç damlası bile ağır su dolu tankı telafi edilemez şekilde zehirleyebilirdi.

Riski perçinleyen, Nazilerin Allier'nin özel göreviyle ilgili bir duyum alarak Norveç'teki kendi ajanlarına telgraf çekmeleri oldu. "Her ne pahasına olursa olsun, Freiss adı altında yolculuk eden şüpheli bir Fransız vatandaşını yakalayın." Bu gayet açık ve net bir talimattı. Onu yakala, kaçır, sokak ortasında öldür; hiçbirisi yasak değildi. Allier neyle karşı karşıya olduğunu da biliyordu, yardımsever Norveçliler ona Alman entrikalarının tüyolarını veriyorlardı. Ne olursa olsun tehlikeye atılmaktan geri durmadı, paçayı kurtarmada kendi kurnazlığına güveniyordu.

4 Mart'ta Oslo'ya vardıktan sonra, ankesörlü telefondan Vemork yetkililerini arayıp bir köşebaşında buluşma ayarladı. Ertesi gün, ürünün piyasa değerinin on beş katı olan, 36 milyon frankın hepsini harcamaya hazırlıklı Allier müzakerelere başladı. Ancak ödeme gereksizdi. Vemork yetkilileri, ağır suyu Naziler'in elinden kurtarmak için, Fransa'ya vermek zorunda oldukları her gramın yanı sıra gelecekteki stokları da ücretsiz teslim etmeyi önerdiler. Onların cömertliklerinden etkilenen Allier, ağır suya duyulan bu ani ilginin sebebini ifşa etti, sebebi zehirli gaz değil, akıl almaz gücün patlayıcılığıydı. Norveçliler düşünceli bir halde başarıyla onayladılar. İçlerinden biri sonradan Allier'ye, "Eğer daha sonra olur da şansızlık eseri Fransa savaşı kaybederse, bugün yapmış olduğum şey yüzünden beni vururlar. Buna rağmen bu tehlikeyi göze almaktan gurur duyuyorum," diyecekti.

Birkaç gün sonra Allier ile yetkililer, Oslo'nun batısındaki kuş uçmaz kervan geçmez ve soğuktan donmuş platoyu geçerek Vemork'a vardılar. Gizliliği tehlikeye atmamak için gece yarısı, nakliye için ağır suyu paslanmaz çelikten metal kaplara aktarmaya başladılar. Oralı bir kaynak ustası bu tenekeleri birkaç gün öncesinde kendi evinde gizlice yapmıştı; bavulların içine sığabilenler diye sipariş üzerine özel olarak yapılmışlardı.

Oslo'ya dönerken, kaçakçılar peşlerine takılanlardan kurtulmak için zikzak manevralar yaptılar. Hiç şüphesiz Allier, Naziler aniden saldıracak olursa, ellerindeki malzemeleri zehirlemek için ufak şişedeki kadmiyumu yanında hazır etmişti. Fakat sahil açık görünüyordu, dolayısıyla güvenli bir Fransız evine ulaşmak ve bir an önce tenekeleri içeri taşımak için acele ettiler. Riskli bir hareketti; ne de olsa ev bir Nazi askeri kuruluşunun hemen yanında duruyordu. Sonraki üç gün boyunca içeride saklanarak, ağır suyu Norveç'ten nasıl kaçıracaklarını planladılar. Oslo Limanı'na bir denizaltı getirtmeyi düşündülerse de bu Norveç'in savaştaki tarafsızlığını bozardı. Geri kalan tek seçeneklerinin daha önceden tasarladıkları pek de akla yakın değilmiş gibi görünen bir planı uygulamak olduğuna kanaat getirdiler: 12 Mart'ta değerli kargolarını Oslo Havaalanı'ndan yasa dışı bir şekilde yurtdışına kaçırmak için hazırlıklarını yaptılar.

Allier ile bir casus ahababı, ellerinde Amsterdam biletleriyle, o sabah erkenden havaalanına vardılar. Yanlarında şüphe uyandıracak kadar ağır birkaç bavul da vardı; bilet gişesinde bu bavullar için kıyameti kopardılar. Havaalanını gözetleyen Nazi ajanları durumu fark edip, Alman Hava Kuvvetleri'ni alarma geçirdiler. Hâlbuki Allier ve meslektaşısı, Nazilerden habersizce başka isimler kullanarak İskoçya'ya da bilet almışlardı. İskoçya ve Amsterdam uçakları aşağı yukarı aynı saatte kalkacaklarından, Allier uçakların pistte yan yana park edecek olmasını ümit ediyordu. Gerçekten de beklenildiği gibi, o ve arkadaşı gişede işlerini bitirip dışarı çıktıklarında, her iki uçağın da pervaneleri

döner vaziyette kalkışa hazır olduklarını gördüler. Çantalarını Amsterdam uçağına yüklemeye başladılar.

Onlar bu işle uğraşırken havaalanı girişine gürültüyle bir taksi yanaştı. İskoçya'ya bilet almış bir adam piste çıkmasına izin verilmesini istiyordu, yoksa uçağına kaçırıacaktı. Havaalanı güvenliği o zamanlar biraz daha dikkatsiz ve ciddiyetsizdi ve görev başındaki muhafızlar geçişine razı oldular. Taksi varıp iki uçağın arasına, terminaldekilerin görüş alanının dışında bir yere park etti. Adam büyük bir aceleyle fırlayıp taksinin bagajını açarak, çantalarını İskoçya'ya giden uçağa atmaya başladı. Kargaşa esnasında, Allier ve ortağı, sahte biletleriyle kendilerini İskoçya uçağına atmayı becerdiler.

İki uçak da birkaç dakika sonra havalandı. Amsterdam yolcuları unutulmaz bir uçuş yaşadılar. Uçak Norveç hava sahasını terk eder etmez, Alman Hava Kuvvetleri'nin savaş uçakları yolunu keserek onu Hamburg'a yönlendirdi. Uçak iner inmez, Nazi yetkililer derhal kargo bölümünü açıp Allier'nin bavuluna el koydular. Bavul çakılla doluydu.

Bu arada, taksiden inen adamın bavuluna gizlenmiş olan ağır su, İskoçya'ya doğru uçuyordu. Ne var ki uçak daha İngiliz hava sahasına girmeden, Allier bilinmeyen bir uçağın kendilerini yakından takip ettiğini fark etmişti. Uçuş kabinine gidip (yine o zamanlardaki gevşek güvenlik zafiyeti sayesinde) pilotla konuştu, Müttefik güçler için çalışan bir Fransız Ajanı olduğunu izah ederek pilota doğruları anlattı. Pilot da ona teşekkür edip kaçınma pozisyonu almaya başladı, uçağı olabildiğince bulutların arasına uçurmaya çalıştı. İkinci uçağın ne olduğunu kimse çözemedi ancak büyük olasılıkla Alman Hava Kuvvetleri uçağıydı; ne var ki pilot onu atlatıp, uçağı güvenle yere indirdi.

Değerli ağır su gümrükten alelacele geçirilip, tekrar Fransa'nın yolunu tuttu. 18 Mart'a dek, her bir kap Joliot Enstitüsü'nün bombaya dayanıklı mahzenine saklandı; sağlam, güvenli ve emin bir yerdeydi. Tabii ki, Naziler'in Paris'e ulaşmaması koşuluyla.

11. BÖLÜM

Sahteden Gerçeğe

Joe Kennedy Jr. Eylül 1939'da Londra'dan ayrıldıktan sonra, babası Harvard'a tekrar kaydolup hukuk diploması alması konusunda ısrar etti. Hatta Baba Kennedy, Massachusetts yüksek mahkemesinden bir yargıcı oğluna ders vermesi için tuttu. Oysa Joe bu işi çok sıkıcı buluyordu, daha sonra Avrupa'da savaş, 1940 yılı baharında karanlık bir dönemece girince, orduya katılmayı ciddi ciddi düşünmeye başladı.

1940 baharı öncesinde İkinci Dünya Savaşı henüz tam alevlenmemişti. Hitler Polonya'yı işgal etmişti, doğru, daha sonra da Büyük Britanya'yla Fransa da Almanya'ya karşı savaş ilan etti, bu da onları resmi savaşan taraflar haline getirdi. Ama o döneme dek hiçbir fiili çatışma ya da çarpışma yaşanmamıştı, öte yandan arsız İngiliz basını bu durumdan sahte savaş diye bahsetmeye başlamıştı. Çok geçmeden parlak zekâlarından esef duydular. 1940 Nisan'ında, Nazi yönetimi aniden Hollanda ve Belçika'yla birlikte Danimarka ve Norveç'i işgal etti, Mayıs'ta Fransa'nın çoğu bölgesi düştü. Alman ordusu, Wehrmacht, yol boyunca İngiliz ordusunu bozguna uğrattı ve onu Dunkirk'te neredeyse yok etti. En korkunç olanı ise 7 Eylül 1940'ta –bin Alman uçağının, o meşhur Blitz'in ilk adımı olarak, Londra'yı bombalamak üzere akın etmesiyle– dokuz ay süren amansız hava baskınlarının başlaması ve kentte en son 1939 Eylül'ünde işitilen kurt uluması sesli hava saldırısı sirenlerinin çay saatinde yeniden duyulmasıydı. Sahte savaş fazlasıyla gerçek olmuştu.

Baba Joseph Kennedy o zaman hâlâ Londra'da Amerikan büyükelçisiydi. Başkan Roosevelt'le uyuşmazlıkları devam ediyordu, fakat Roosevelt basit bir sebepten ötürü onu kovmaktan

kaçınıyordu. Kennedy yatıştırma ve yalıtma politikaları hakkında böbürlenerek konuşacaksa, bunu memlekette yapmasından ziyade dışarıda yapması daha iyi olurdu. Ne var ki hava saldırıları başladığında Kennedy tamamıyla umutsuzluğa kapılmıştı, elçilik çalışanlarından birine, “Seninle, Hitler’in iki haftaya kalmaz Buckingham Sarayı’nda olacağına dair, meblağ fark etmez, bire beş bahse girerim,” diyordu. Kızgın FDR Kennedy’yi, başkan adaylığı için karşısına çıkma ihtimalini ortadan kaldırmaya yetecek kadar uzun süre Londra’da tuttu, sonra da Ekim ayında nezaketsizce geri çağırdı.

Kennedy azledilmesinden dolayı kendisini cezalandırılmış gibi hissetmek şöyle dursun, yatıştırma ve yalıtma politikalarını daha geniş kitlelere telkin etmeye başladı. Böyle yaparak, Washington’daki liberalleri ve muhafazakârları çileden çıkarmanın zekice bir yolunu bulmuştu. Baba Kennedy uzun süre, bir gün Beyaz Saray’da oturacağı umudunu taşıdı, ama 1940 yılındaki performansı bu hayallerini suya düşürdü. Joe ve Jack, ihtiyar babalarının hükümet çevrelerinden dışlanmasını ve fiilen siyasi bakımdan intihar edişini çaresizce izlediler.

Joe buna özellikle çok üzüldü, çünkü onun da kendince siyasi hırsları vardı. Dikkatinizi çekerim, bu hırslar herhangi bir köklü inançtan kaynaklanmıyordu. Aslına bakılırsa Joe’nun kafası epey karışık. 1934 yılında bir akşam eve yemeğe geldi ve bir komünist olduğunu söyledi, bu açıklama babasını öfkeden delirtti. (Babası, “Teknenle atını sattığın zaman, kendine komünist diyebilirsin,” diye gürledi.) Birkaç yıl sonra sarkaç misali karşı kutba savrulan Joe, Hitler’in üstün insan, safkan ırk yaratma yasalarını “ilericilik” olarak övmeye başladı. Babası, sesini alçaltarak, Joe’ya, davranışsal ve duygusal problemler yaşayan kız kardeşi Rose’un bu tür yasaların gazabına uğrayabileceğini, bu yüzden görüşünü gözden geçirmesi gerektiğini hatırlattı.

Bunlara rağmen, demek ki inançları değişen Küçük Joe şunları gayet iyi biliyordu: Bir Kennedy olarak, Tanrı’nın inayetiyle, bir makam işgal etme hakkına sahipti ve savaş kahramanları

seçimlerde daha avantajlıydı. Dolayısıyla, babasının siyasi şansının azalmasıyla birlikte Joe, savaş kahramanı olmanın bir Kennedy için Beyaz Saray’a girmenin en emin yolu olduğuna karar vermişti.

12. BÖLÜM

Çılgın Jack

Alman atom bombası projesinin birkaç üyesi, büyük amaçları için ağır suyun her açıdan uranyum kadar hayati önemde olduğunu düşünüyordu. Mart 1940'ta Fransızların ağır suyu çalması onları kızdırmıştı. Ama hemen bir sonraki ay Norveç'in işgali Almanlar'ı çabucak cesaretlendirdi. Oslo hemen düştü, Norveç'in merkezinde cesur kadın ve erkeklerin mücadeleyi haftalarca sürdürmesine rağmen, Mayıs ayında direniş kırılınca, Nazi yönetimi Vemork enerji santraline el koydu. Adolf Hitler artık dünyadaki yegâne ağır su üretim tesisini kontrolü altına almıştı.

Bu arada Alman zırhlıları da Fransa'yı ezip geçiyordu, gürleyerek Maginot hattını yarıyor, karşılaştıkları her direniş noktasını yerle bir ediyorlardı. Her ne kadar cepheden uzak olsalar da Paris halkı panik oldu. Binlercesi şehirden kaçtı, aklı başında hükümet yetkilileri hemen belgelerin muhafaza edildiği dolapları pencerelerinden aşağı çimenlerin üzerine atmaya başladılar, devasa ateşlerde yaktılar. Sokaklarda anarşi hüküm sürüyordu.

Çoğu kişiden daha sakin olsalar da Frédéric ve Irène Joliot-Curie Mayıs ortasında ellerindeki ağır suyu tahliye etme emri almışlardı. Ağır su Nazilerin pençesine hiçbir surette düşemezdi. Bir akşam saat onda, Joliot'nun asistanlarından ikisi bir tabanca kaptıkları gibi tenekeleri bir Peugeot kamyonete yükleyerek uğultuyla güneye doğru yola koyuldular. Jacques Allier, havaalanındaki operasyonu planlayan bankacı casus, bazı telefon görüşmeleri yaparak asistanların tenekeleri 400 km uzaklıkta bir bankanın kasasında saklamaları için gereken ayarlamaları yaptı. Elleriindeki malzemenin ne olduğunu söylemeyi reddeden asistanlar ağır suyu "Ürün Z" olarak kaydettirdiler. Banka müdü-

rü huylanıp da götürülmesini isteyene kadar “Ürün Z” beş gün orada kaldı. Asistanlar yakınlardaki bir kadın hapishanesinde geçici bir eve yerleştiler, daha sonra ağır suyu yeniden maksimum güvenli bir hapishaneye taşıdılar. Mahkûmlardan bazıları tenekelerin içeri taşınmasına yardım ettiler, onları normalde şiddet eğilimli suçlular için ayrılan, ölüm hücresi olarak bilinen sağlamlaştırılmış bir hücreye koydular.

Joliot ve Irène Paris’te olabildiğince uzun süre oyalandılar. (Tüm bunlar olurken çocukları Pierre ve Hélène’i de, küçükken Irène’nin Birinci Dünya Savaşı’nın başlangıcını geçirdiği yer olan balıkçı köyü L’Arcouest’teki aile yazlığına götürdüler. Almanlar yalnızca seksen kilometre uzaktayken, Joliot-Curie’ler nihayet 12 Haziran’da ayrıldılar. Onlar güneye doğru giderken, yanan petrol rafinerilerinin dumanları gökyüzünü kaplıyordu. Laboratuvarlarındaki bazı ekipmanlarının yanı sıra, Irène’ye annesi Marie Curie’den kalan ve ona da Amerikalı kadınların verdiği, içinde 1 gram radyum bulunan, aşağı yukarı altmış kilogramlık kurşun muhafazalı çantayı da yanlarında götürdüler.

Joliot-Curie’ler ayın on altısında erkenden hapishanenin olduğu kasabaya vardılar, orada ağır suyla yeni bir laboratuvar kurmayı arzu ediyorlardı. Joliot aynı gün öğleden sonra kasabada dolaşp etrafı kolaçan ederken, bir araba durdu ve içinden Allier atladı. Fransız ordusu beklenenden çok daha hızlı dağılmıştı, bu yüzden ağır suyu tekrar tahliye etmek zorundaydılar. Allier, Joliot’ya suyu Fransa’nın güneyinde Bordeaux’ya yollamasını söylemişti, oradan da gemiyle emaneten İngiltere’ye gönderilecekti. Joliot gönülsüz de olsa bunu kabul etti. Allier daha sonra tenekeleri geri almak için hapishaneye gitti, iş hiç de kolay olmadı, zira gardiyan ilk önce onları içeri almaya yanaşmadı. Allier adamın kaburgalarına silah dayayınca o da bir güzel yola geldi. Cesur ve becerikli mahkûmlar bir kere daha “Ürün Z”nin kamyonete yüklenmesine yardım ettiler.

Bu defa Joliot’nun diğer iki asistanı D₂O’ya eşlik etti, 17 Mayıs günü şafak vakti hapishaneden ayrılarak Orta Fransa ile

Bordeaux arasında, şehirden uzak, dağlık bir alana doğru yola koyuldular. Yorgunluktan tükenmiş bir halde gece saat 11'de hedeflerine vardılar, hemen askeri yetkililerle bir tahliye gemisi ayarlanması için irtibata geçtiler. Onlar da 20. Suffolk Kontu olan Charles Henry George Howard'ın komutasındaki bir İskoç buharlı gemisi olan Broompark'ı bu işe tahsis etmişlerdi.

Ertesi sabah asistanlar Broompark'ı bulmak için tersaneyi inip dolaştılar. Onun yerine tımarhane gibi bir yerle karşılaştılar. Yarım milyon mülteci Bordeaux'ya akın etmişti, herkes kaçmak için can atıyordu. Bu yetmezmiş gibi şeytan Almanlar limana mayın dökmüşlerdi ve bir uçak filosu da limana sık sık bomba ve mermi yağdırıyordu. Bir gün önce uçaktan atılan bir bomba bir transatlantiği hedef almış ve üç bin yolcuyu öldürmüştü. Asistanlar Broompark'ı bulup kaptanla tanıştığında durum çok daha umutsuz görünüyordu. Lortlar Kamarası'nda bulunmaya hak kazanmış bir soylu olmasına –ailesinin soyu Windsor Hanedanlığı'na dayanmasına– rağmen Suffolk Kontu'nu çoğu kimse Çılgın Jack olarak biliyordu. O gün asistanlar onu güvertede beline kadar çıplak, bir binici kırbacıyla kalçasına vurarak sayısız dövmesiyle (o zaman için tuhaf sayılabilecek bir vasıtayla) gösteriş yaparken buldular. Bir kolunda sarışın öbüründe esmer iki kadın vardı, berbat bir Fransız aksanıyla açık saçık şakalar yapıyordu. Endişeli asistanlar kuruntularını belli etmemeye çalışarak, Broompark'ın yakında denize açılıp açılmayacağını sordular, zira tenekeleri yüklemek için zamana ihtiyaçları vardı. "Hiç korkmayın," dedi çılgın Jack. Broompark'ın çoktan denize açılmış olması gerekirken, o bir gece önce mürettebatı dışarı çıkarmış, zil zurna sarhoş olup hepsine de yıkılana kadar içki ısmarmıştı. Halen hayatlarının en berbat akşamdan kalmalığından ayılmaya çalışıyorlardı, midelerinin düzelmesi en az bir gün sürerdi. Böylece her şeyi yüklemek için dünya kadar zamanları olduğuna onları ikna etti. İşte tam da Çılgın Jack'in dünyasına uygun bir plandı bu.

Aynı gün, 18 Mayıs'ta, Büyük Britanya'nın yeni başbakanı

Winston Churchill, en ünlü konuşmalarından birini, tarihte “en başarılı dönem” olarak anılan konuşmasını yaptı. (“O halde kendimizi görevlerimize hazırlayalım ve öyle davranalım ki İngiliz İmparatorluğu ve uluslar topluluğu binlerce yıl payidar kalırsa, insanlar o günlerde hâlâ ‘Bu onların en başarılı en iyi zamanıydı’ desin.”) Onun “yeni karanlık bir çağın, yolundan saptırılmış bilimin ışığında daha tekinsizleştiği” uyarısını çok az insan hatırlar. Atom silahlarının yarattığı tehdidin farkında olan o şanssız azınlık herhalde kabullenmekte güçlük çekmiştir.

Broompark nihayet 19 Haziran’da sabah saat 6.00’da 101 yolcusuyla denize açıldı, yolcuların her biri can simidi olarak bir otomobil iç lastiğine sarılmıştı. Çılgın Jack ağır su tenekelerinin yanı sıra, Amsterdam ve Antwerp’ten 15 milyon dolar (günümüz parasıyla 250 milyon dolar) değerinde iki tane elmas dolu sandık teslim almıştı, sandıklar Avrupa elmas piyasasının büyük bir kısmını temsil ediyordu. Bu değerli yükü korumak için kont iki tane 75 mm’lik top ve üç tane de makineli tüfek bulup buluşturmuştu. Henüz mühimmat edinememişti ama endişeli değildi. Bordeaux açık okyanustan yaklaşık yüz on üç kilometre içerdeki bir körfezin ağzında bulunuyordu, Çılgın Jack top ve tüfek mermisi bulmak için kıyı boyundaki bir şehirde durmayı planlıyordu.

Öğle civarı okyanus kıyısına vardıklarında gelgit değişiyordu. Çılgın Jack mühimmat sormak için topallayarak çıkarken, az daha felaketin ortasına düşüyordu, *Broompark*’ın yanına demirlemiş bir gemi bir mayına doğru sürüklenip havaya uçtu. Bilim insanları o andan itibaren tir tir titremeye başladılar ancak Çılgın Jack onlara döndü, sırtlarını sıvazlayıp endişe etmemelerini söyledi, İngiltere’ye canlı ulaşma şanslarının en azından %50 olduğunu düşünüyordu. Aslında patlama, aklına proje için bir fikir getirdi. En kötüsünün gerçekleşmesi olasılığına karşı ağır suyu ve elmasları kurtarmak için tahta parçalarından bir duba inşa edeceklerdi. Çalışma akıllarından bomba ve torpidoları uzaklaştıracaktı.

Davranışlarıyla yol gösteren Çılgın Jack tekrar beline kadar soyunmuş, aynı anda özel bir filtre kullanarak içtiği iki sigara yakmıştı. Bir çekiç kapıp duba için çivileri çakmaya başladı. Öbürleri de ona katıldılar. Doğuştan hikâye anlatıcısıydı, kendi hayat hikâyesiyle herkesi eğlendirmek için kalabalığı fırsat bildi. Gözü Oxford yakınlarındaki aile mülkünün ona sunabileceğinden çok daha büyük maceralarda olduğundan, henüz delikanlıyken bir ticaret gemisiyle Avustralya'ya gitmek üzere denize açılıp ardından uzaklardaki adalardan hatıra olsun diye dövmeler yaptırmıştı. Birkaç yıl Avustralya ile İngiltere arasında gidip gelmesinin ardından (Kraliyet Donanması'ndan itaatsizlik yüzünden atılmasını da içeren bir dönemdi bu), Edinburgh'da kimya ve farmakoloji okumaya karar vermişti. Kimse sıradan bir insana dönüştüğünü filan zannetmesin diye Chicago'lu adı çıkmış bir gece kulübü dansçısıyla evlendi. Birkaç yıl sonra, Haziran 1935'te, romatoid artrit hastalığına yakalandı. Hastalık onu topal bıraktı. İkinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde askere alınmayıp çürüğe ayrıldı, bu yüzden o da Paris'te bir bilim casusu olarak çalışmaya gönüllü oldu. Avrupa'daki en havalı casus olduğunu çabucak gösterdi, Ritz'de şampanyanın su gibi aktığı partiler veriyor ve smokin ceketinin altında omuz kılıfında tuttuğu ikiz .45'lik otomatik tabancalarını göstererek caka satıyordu. Onlara Oscar ve Genevieve adını vermişti. (Joliot'nun asistanlarından biri "Hepsi de P. G. Wodehouse'un çalışmalarından derlediğim İngiliz aristokrasisinin düşünceleriyle tamamen uyumluydu" diye aktarıyordu.)

Ülkesinin ona ihtiyacı olduğunda, Çılgın Jack liyakatini kanıtlamıştı. *Broompark* en nihayetinde 19 Haziran gecesi açık okyanusa ulaştı. O sırada yolcuların çoğu kapkara kurumla kaplanmıştı, zira büyük bir kısmı alt güvertede kömür yığınları üzerinde uyumak zorunda kalmıştı. Kimi erkekler takım elbise ve kadınlar elbise giyiyor olsalar da baca temizleyicileri gibi görünüyorlardı. Daha kötüsü kuzeydeki yolculukta *Broompark*'ın yakınındaki birkaç gemi Alman uçakları tarafından bombalandı.

Yine de, korku ve rahatsızlığa rağmen, yolcuların birçoğu eğlen-
celi vakit geçiriyordu. Çılgın Jack, kişiliğinin var gücüyle, tüm
yolculuğu bir okul çocuğu macerasına çevirmişti, güvertede bir
yukarı bir aşağı topallayarak dolanıyor, şakalar yapıyor, deniz
tutmasının en iyi ilacı olduğunu iddia ettiği şampanya dolu ku-
palar dağıtıyordu. Joliot'nun asistanları sonradan içinde bulun-
dukları durumu neredeyse komik ifadelerle şöyle anıyorlardı:
"Bilirsiniz hani, acımasız bir düşmandan canlarını kurtarmak
için kaçan ve doğanın yeni gücüne hükmetme olanağı veren,
dünyanın en nadir madde stokunu taşıyan iki bilim adamının
hikâyesi. Akıl almazdı, ucuz romanlara konu olacak cinsten bir
şeydi." Neyse ki verilen paraya değen her romanda olduğu gibi,
kahramanlar bu işkence gibi eziyetli yolculukta hayatta kaldılar,
21 Haziran'da sağ salım İngiltere'de karaya ayak bastılar.

Ağır su tenekeleri çok geçmeden bir başka hapishaneyi, Dic-
kens tarzı bir ismi olan Wormwood Scrubs hapishanesini boyla-
dılar. Birkaç hafta orada bir hücrede kaldıktan sonra, çılgın kont
onları emniyetleri açısından bizzat Windsor Kalesi'ne gönderdi.
Gelecek birkaç yıl daha bolca gezen bu su tenekeleri, müttefikle-
rin atom bombası projesi deneylerinde çok önemli bir rol oyna-
yacaktı.



Ne yazık ki, bir süre sonra Çılgın Jack, sigara içerken yap-
maktan hoşlandığı bir hobisiyle, İngiltere'ye düşen patlamamış
Alman bombalarını etkisiz hale getirmekle uğraşırken kendisi-
ni havaya uçurdu. *Broompark*'taki kahramanlıklarına rağmen,
görevinin önemli bir kısmında başarısız olmuştu. Ağır suya ek
olarak, ondan bir de Fransa'daki bir başka hayati öneme sahip
bilimsel bir varlığı da zapt etmesi bekleniyordu. Fakat Frédéric
Joliot onun elinden kurtulmuştu.

Joliot Bordeaux'ya, asistanlarından birkaç gün sonra vardı.
Çılgın kont ne kadar yalvarırsa yalvarsın, hatta bir ara Joliot'nun
kolunu kavradığı gibi onu güverte iskelesine çekmeye çalıştı,

Joliot yine de Broompark'a binerek İngiltere'ye gitmeyi reddetti. Bunun için birtakım gerekçeleri vardı. Bir kere İngilizceyi iyi konuşamıyordu, üstelik orada büyük olasılıkla, Joliot-Curie'leri nötronun keşfiyle mağlup eden James Chadwick'in altında çalışmak zorunda kalacağını da biliyordu. Hatta daha da önemlisi, Joliot karısı için endişeleniyordu.

Irène küçük bir kızken de hep hastaydı, boğmaca öksürüğünden ve başka rahatsızlıklardan mustarıptı; anne babasının radyoaktif tozla kaplı laboratuvar önlüklerini ortalıkta bırakmak gibi kötü bir huyları vardı, bu ileride onun bağışıklık sistemini zayıflatacaktı. Kızının doğumundan sonra hastalıkları daha da arttı, tüberküloza yakalandı ve kansızlık çekti. (Aynen düğün gününde olduğu gibi, doğum yapacağı gün de bütün sabahını çalışarak geçirdi, sadece öğleden sonra doğum yapmak için yerinden kalktı.) En sonunda savaşın yarattığı stres onu çökertti, Bordeaux'ya giden Joliot'ya eşlik etmek yerine, sağlığına kavuşmak için batı Fransa'da bir sanatoryuma yattı.

Joliot İngiltere'ye hayran olsaydı bile hasta karısını bırakıp gidemezdi; hele ki siklotron laboratuvarını açmak için onu bırakmasının üzerinden pek az vakit geçmişken. Üstelik karısının Nazilere duyduğu nefreti, onları aşağılamasını ilham verici buluyordu. Irène'nin biyografi yazarı, işler ne kadar kötüye giderse gitsin, "Nazilerin bir Curie'nin kılına dokunmaya cesaret edemeyeceklerine inanıyordu," demektedir. Joliot'nun böyle bir güce ihtiyacı vardı, bu yüzden de onun yanından ayrılmamaya kararlıydı.

Bunun da ötesinde, Joliot Fransa'ya karşı hâlâ bir görev bilinci taşıyordu. Tıpkı Werner Heisenberg gibi, o da Çılgın Jack'e Fransa'nın kendisine ihtiyacı olduğunu ve Alman işgali sırasında Fransız biliminden kurtarabileceği ne varsa kurtarmak istediğini söylemişti. Aslında olabildiğince çabuk Paris'e dönmeyi planlıyordu. Uranyum Kulübü başkanının kendisini orada bekliyor olacağından hemen hemen hiç kuşku duymuyordu.

13. BÖLÜM

Uzlaşma

Joliot, Paris'teki karışıklıklar yatışsın diye birkaç hafta saklandıktan sonra laboratuvarına döndüğünde iki davetsiz ziyaretçiyle karşılaştı. Bunlardan biri, Uranyum Kulübü'nün mücadelecı kurucusu, gözlüklü Kurt Diebner'di. Diebner Joliot'nun enstitü bodrumundaki siklotronuna gözünü dikmişti ve onun kontrolünü ele geçirmek istiyordu. Bu parçacık hızlandırıcılar nükleer reaksiyonlar üzerinde çalışma yapmak için gerekiydi, henüz o zamana kadar Naziler bunlardan birine erişim olanağı bulamamıştı.

Joliot, Diebner'den kesinlikle hoşlanmıyordu; Diebner'in patronunu ise tek kelimeyle iğrenç buluyordu. Erich Schumann besteci Robert Schumann'ın torunuydu ve atalarının gölgesinden tam anlamıyla kurtulamamıştı. Schumann ses dalgaları ve müzik aletlerinin akustikleriyle ilgili araştırma yapıyordu, ayrıca Alman Silahlı Kuvvetleri için, kendisine sağlam telif ücreti kazandıran basit, kısa şarkılar yazıyordu. Ateşli bir Nazi olduğu için, Uranyum Kulübü yönetimine atandı; Werner Heisenberg ve ötekilerin onun bir soytarı olduğunu düşünmeleri ve çalışmasıyla "piyano teli fiziği" diyerek dalga geçmeleri buna mani olmadı. (Onu insan olarak da adam yerine koymuyorlardı. Bir meslektaşısı "O ziyaretçilerine bazen içki ikram ederdi, ama daima en ucuzundan," diye hatırlıyordu.) Schumann atom bombasını saçma buluyor, bu fikre "atomsal fasa fiso" diyordu. Bununla birlikte, sırf kendi kışını kurtarmak için onlara bir şey oluyormuş gibi davranacak kadar alaycı biriydi; şehir düştükten kısa bir süre sonra Joliot'nun Paris'teki laboratuvarını işgal edecekti.

Joliot Ağustos ayı başında döndüğünde, Schumann ve Diebner onun personeline bir toplantı çağrısında bulundular. Bir çevirmen

Genel Not: Burada bulunan bütün bu harika resimlere kitapta yerimiz olmadığından onlara internet sayfamda yer verdim. Resimler için internet adresimi ziyaret edebilirsiniz.

samkean.com/books/the-bastard-brigade/extras/photos/



Çok dil bilen Moe Berg, Büyük Beyzbol Lig'inde (Major League Beyzbol) oynayan eski beyzbol top yakalayıcısı, sonradan bir atom casusu olacaktır. (Fotoğraf, Beyzbol Onur Listesi'nden alınmıştır.)

Eşyalar ne kadar darmadağınık olursa olsun, Moe Berg kimsenin canlı muamelesi gösterdiği gazetelerine dokunmasına izin vermezdi. (Princeton Üniversitesi Kütüphanesi, Nadir Kitaplar ve Özel Koleksiyonlar Bölümü, Moe Berg Koleksiyonundan.)





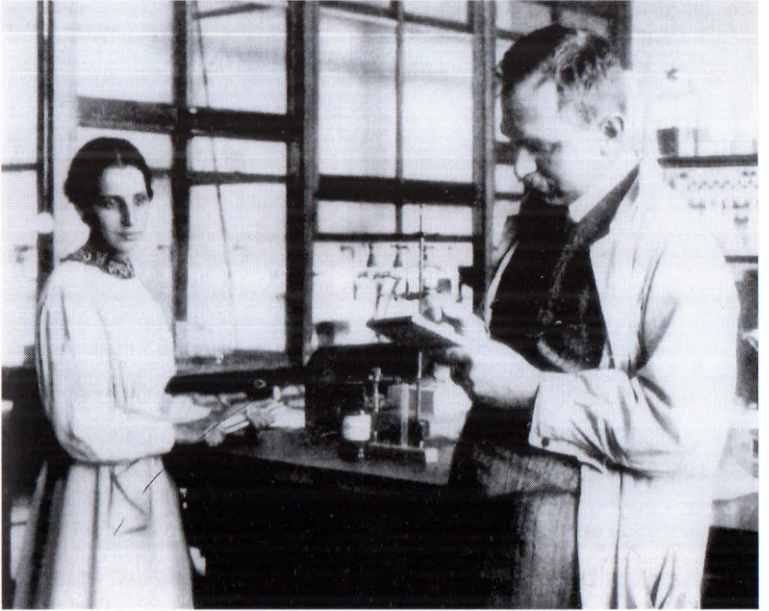
Lou Gehrig (sağda), Babe Ruth (ortada) ve Moe Berg (hemen Ruth'un yanında fotoğraf makinesine doğru bakan) 1934 yılında beyzbol yıldızlar takımında Japonya'yı ziyaret ettiler. (Charlie A. Barokas Koleksiyonundan.)



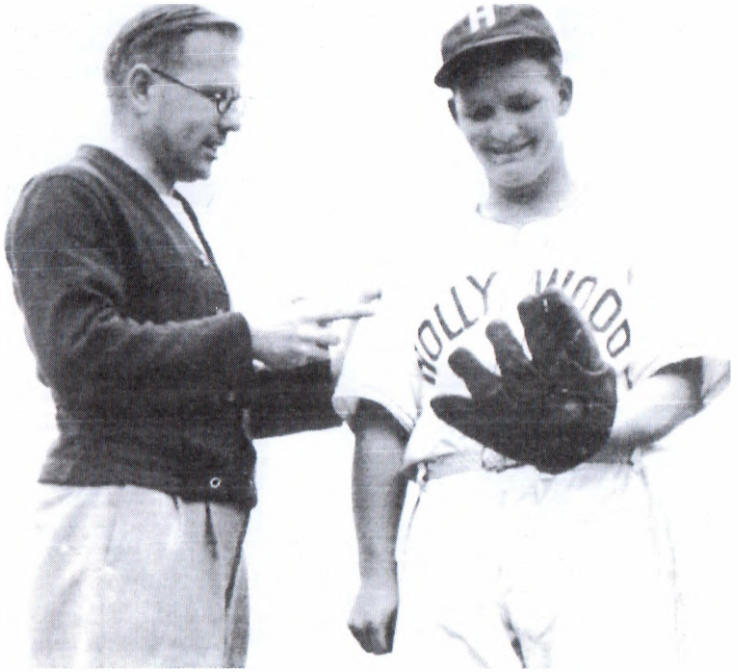
Genç Irène Joliot-Curie annesi Marie Curie'yle laboratuvarında çalışırken.
(Wellcome Kütüphanesi, Wellcome Fotoğraflığından alınmıştır.)



Irène Joliot-Curie ve kocası Frédéric, Nobel Ödülünü paylaştıkları sene 1935.
(Fransa Milli Kütüphanes'inden.)



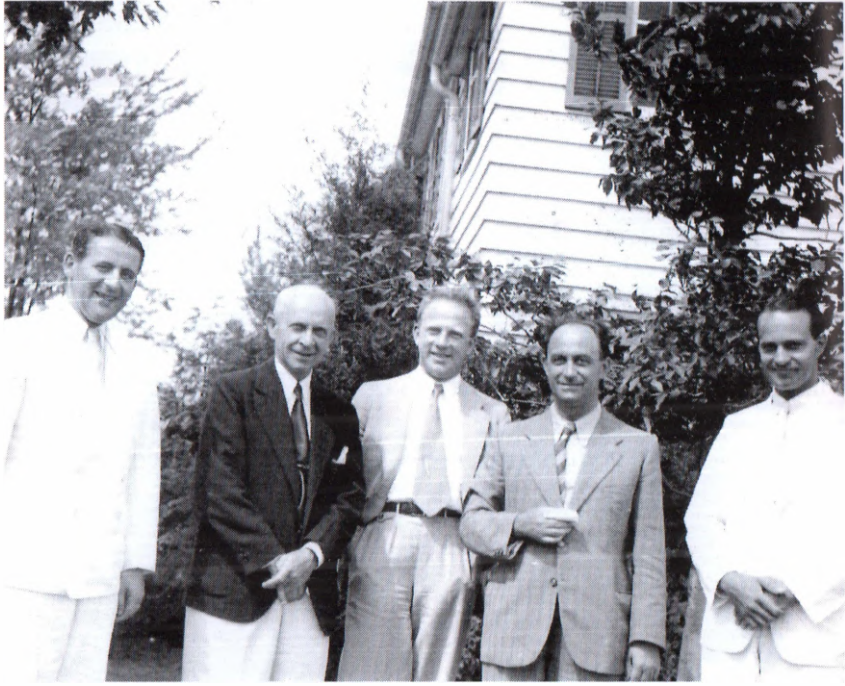
Lise Meitner ile Otto Hahn, 1938 yılı Aralık ayında birlikte nükleer fisyonu keşfettiler.
(Kimyacı Otto Hahn, fizikçi Lise Meitner'la laboratuvarında çalışırken, OPA Ulusal Arşivler Dairesinde,
yazar bilinmiyor, PD-1923.)



Antrenör Boris Pash meşhur Hollywood Lisesi'nin kadrosuna katılıncaya kadar
çoktan iki savaş gazisi olmuştu. (*Hollywood Lisesi'nden.*)



Hollandalı fizikçi Samuel Goudsmit gençken. Daha sonraki yıllarda Avrupa'da Alsos atom casusluğu görevini yürütecektir. (Amerika Fizik Enstitüsü, AIP, Emilio Segrè Görsel Arşivleri, Crane-Randall Koleksiyonundan.)

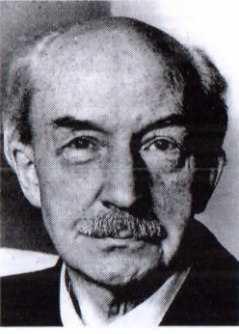


Dünya çapında tanınmış düzinelerce fizikçi 1939 yazında, Ann Arbor'da, Michigan Üniversitesi'nin her yıl düzenlenen fizik kampında bir araya geldi. Aralarında Samuel Goudsmit (en solda), Werner Heisenberg (ortada) ve Enrico Fermi (sağdan ikinci).

(Amerika Fizik Enstitüsü, AIP, Emilio Segrè Görsel Arşivleri, Crane-Randall Koleksiyonundan.)



Joe Kennedy Jr., kız kardeşi Kathleen ve erkek kardeşi John (geleceğin ABD başkanı) 1939 yılında İngiltere Başbakanının savaş ilanı talebini dinlemek için Avam Kamarası'na giderlerken.
(John F. Kennedy Başkanlık Kütüphanesi ve Müzesi.)



Grafit deneylerini
beceriksizliğiyle berbat
eden, karşılıksız aşk
acısı çeken Alman fizikçi
Walther Bothe. (Walther
Bothe'nin portresi,
Mondadori Yayınevi, yazarı
bilinmiyor, PD- 1996.)



Uranyum Kulübün
kurulmasına yarım eden
gayretkeş zavallı Alman
fizikçi Kurt Diebner
(Amerika Birleşik Devletleri,
Enerji Bakanlığı.)



Alman fizikçiler Werner Heisenberg ile Carl von Weizsäcker hem çok iyi arkadaş hem de Uranyum Kulübün üyesiydiler. (Fotoğraf Leipzig Üniversite Arşivinden, DC 2280.)

vasıtasıyla konuşmaları yürüttüler, canla başla iyi bir ilk izlenim bırakmaya çalışıyorlardı, atom fiziğine yaptıkları katkılardan ötürü onlara övgüler yağıdırıyor, verimli bir Fransız-Alman işbirliği olmasını diliyorlardı. Schumann daha sonra Joliot'dan Diebner ve çevirmenle birlikte hemen yan taraftaki odada, baş başa yapacakları bir toplantıda kendilerine katılmasını istedi.

Kapı kapandığı anda, Schumann düşmanca bakarak hemen çark etti. Paris'e daha erken bildirmediği için Joliot'ya çıkıştı, ardından da onu ağır su hırsızlığıyla itham ederek azarladı. Joliot'ya, "Norveç'te konşimentoları gördük, onu senin çaldığını biliyoruz," dedi. "Peki, şimdi nerede?" Hızlı düşünen Joliot, Schumann'a tenekelerin Bordeaux'da yok olduğunu, Almanların bombaladığı gemilerden birinin güvertesinde sulara gömüldüğünü söyledi. Bütün ağır su guruldayarak limanın dibini boylamış, sonsuza dek kaybolmuştu. Schumann buna inanmadı, ancak aksini iddia edecek hiçbir kanıt yoktu. Ayrıca Joliot'ya Paris'ten kayıplara karışan tonlarca uranyum cevherine ne olduğunu da sordu; Joliot ise gün gibi aşikâr bir yalan atarak, büyük olasılıkla Kuzey Afrika'da olduklarını söyledi. Daha fazla hakaret ve küfür bunları izledi.

Burada olup bitenlerden Joliot kadar rahatsız olup, en çok sıkıntı ve utanç duyan kişi, tüm hakaretleri aktarmak durumunda olan çevirmen Wolfgang Gentner'di. Gentner aslında Joliot'nun eski sigara arkadaşıydı, yapay radyoaktivitenin keşfinden sonra, Irène'yle ortak laboratuvarlarında beraberce bir geceyi detektörleri kontrol etmekle geçirdiği genç Alman asistanıydı. Birkaç yıl sonra Gentner Alman ordusuna katılmak üzere askere çağrılmıştı, şimdi de davranışlarıyla o gün kendisini utanç içinde bırakan Schumann'a çalışıyordu. Sadece Joliot'nun gözlerini yakalamaya yetecek kadar oyalandı, hemen ardından eski patronuna bulvardaki kafede saat altıda buluşmaları gerektiğini fısıldadı.

O akşam randevulaştıkları gibi kafenin arka odasında buluşular. Elbette Gentner her şeyden önce Joliot'dan özür diledi, tekrar bir araya gelmelerinin böylesi koşullarda olmasından büyük üzüntü duyuyordu. Bunun üzerine lafı dolandırmadan konuya girdi. Almanlar ilk önceleri Joliot'nun siklotronunu parçalara ayı-

rıp savaş ganimeti olarak Berlin'e götürmeyi planlıyorlardı. Lakin Gentner, hassas makineyi Paris'te tutmaya ve bunun yerine Alman bilim insanlarını oraya göndermeye Schumann'ı ikna etmişti. Gentner Joliot'ya böyle ödün vererek, dokunulmamış, zarar görmemiş bir laboratuvara karşılık Nazi kontrolünde olma şeklindeki anlaşmayı kabul edip etmeyeceğini soruyordu. Joliot'ya kalkan olup, onu Schumann'dan korumak için kendisini laboratuvarın başıymış gibi gösterebileceğini de sözlerine ekliyordu.

Herhalde Joliot teklifi düşünürken bir sigara yakmıştır. Nazi yönetiminin Fransa'daki yegâne hızlandırıcıyı çalmasına kesinlikle izin veremezdi. Öte yandan Nazi haşeratının laboratuvarını saracağı düşüncesi onu tiksindiriyordu. Ayrıca Almanlarla işbirliği yapması, Gentner gibi doğru düzgün biriyle bile olsa, Fransa'da hain damgası yemesine yol açardı. Keza Almanlarla en etkili şekilde savaşmasının yolu muhtemelen araştırmaları üzerinden olabilirdi ve o durumda da laboratuvarına dokunulmamış olmasına ihtiyacı vardı. Joliot nihayet işgali iki koşulla onaylamıştı: Laboratuvarı Gentner işletip yönetecekti, ayrıca Almanlar burada askeri araştırmalar değil, salt bilim yapabileceklerdi. Gentner bunları ayarlayabileceğini söyledi. Bir saniye daha oyalanmadan –zaten buluşarak büyük bir riske girmişlerdi– ayrıldılar. Bu Joliot'nun savaşta yaptığı ilk gizli işiydi. Sonuncu da olmayacaktı.

Joliot'nun korktuğu başına geldi, anlaşma sözü sızınca insanlar onu vatan haini ilan etti. Sadece Fransa'da değil, aynı zamanda Büyük Britanya'da ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bilim insanları da haberler üzerine ellerini ovuşturuyorlardı. Almanya çoktan Vemork'u işgal etmiş, ağır suya erişmişti. Belçika fethe edilirken, onun Afrika'daki sömürgelerinden ithal ettiği binlerce ton uranyum filizine rastlanmıştı. Şimdi Joliot'nun şartlı teslimiyle Nazilerin bir de hızlandırıcıları olmuştu. Almanya, hızlandırılmış bir nükleer bomba programı için gereken düşünsel ateşleyici güce her zaman sahipti. Artık elinde hem ekipman hem de hammadde vardı. Üstelik müttefik devletlerdeki her nükleer fizikçi bunu biliyordu.

14. BÖLÜM

Harvard İnişleri ve Çıkışları

Samuel Goudsmit Harvard'dan daha fazla keyif alabilmeyi umut ediyordu. Fakülteye 1941 yılında katılmıştı; atanması kâğıt üzerinde kesinlikle saygı uyandırıcı bir durumdu. Hangi bilim insanı Harvard'da çalıştığını söylemekten hoşlanmazdı ki? Ancak burada kendisini rahat ve memnun hissedemiyordu çünkü şans eseri işe alındığını biliyordu. Harvard onu savaşıla ilgili projeler üstünde çalışmaya başlayan bir profesörün yerine bakması için tutmuştu. Yani Goudsmit vekil öğretmendi, kendi deyimiyle "yedek oyuncuydu" Bunun yanı sıra, o zamanlar en saygın işlerin Sarmaşık Ligi üniversitelerinde değil, savunma sanayi laboratuvarlarında olduğunu da herkes biliyordu. Amerika Birleşik Devletleri henüz İkinci Dünya Savaşı'na girmemişti, ancak onun en iyi ve en parlak bilim insanları roketler, radarlar ve son derece önemli başka teknolojiler üzerinde çalışıyorlardı. Tüm bunlar olurken, o, büyük işadamlarının bezgin oğullarına Newton yasalarını öğretiyordu. Genel olarak bakıldığında Harvard hâlâ hoşuna gidiyordu gitmesine ama eski değerini kaybetmiş olma korkusu Michigan'dan Massachusetts'e kadar peşini bırakmamıştı.

Yapı itibarıyla her şeyden müthiş yakınan biri olan Goudsmit, arkadaşlarına yazdığı mektuplarda içini döküyordu. Cambridge'in nemli ikliminden dert yanıyordu. Harvard'daki her an takım elbise giymeyi ve kravat takmayı gerektiren kıyafet yönetmeliğinin sıkıcılığından şikâyet ediyordu. Çok sayıda komiteye hizmet etmekten, düzeltilecek bir sürü liste ve kayıt olmasından, cumartesi sabah derslerini vermeye mahkûm olmaktan şikâyet edip duruyordu. Harvard'daki en iyi anları bile biraz hüüzünle karışıktı. 1941 Mayıs'ında bir akşam kardeşlik derneği adına

düzenlenen resmi bir dans eğlencesine eşlik etti ve orada ister istemez Michigan'daki benzer etkinliklerle Harvard'daki durum arasındaki farkları gördü. Bir kere o gece bir senatörün kızı dansa çıkagelmişti. Üstelik Harvard'lı gençler daha iyi içki içiyordu. Goudsmit ikincisinden şikâyet etmek şöyle dursun, özgürce keyfini çıkardı. Fakat ne kadar arzu ederse etsin kendisini tam olarak verip eğlencenin tadına varamıyordu. "Çok değil daha bir yıl önce barbarların Hollanda'yı işgal edişini bir türlü kafamdan atamıyorum" diyordu. "Ne kadar içki içersem içeyim ve ne kadar dans edersem edeyim bu yaptıklarım beni neşelendirmiyor." Orada partiye katılan birinin tarifine göre, "her bir içki kadehinden sonra daha da üzülen, düşüncelere dalan, efkârlı bir tip", belki de o kişi aynı onu olduğu kadar kendisini de tarif ediyordur.

Hollanda'nın uğradığı zararın ötesinde, işgalin yıldönümü kişisel manada Goudsmit'in hiç aklından çıkmamıştı. 1939'un sonlarında, Avrupa'da geçirdiği izin dönüşünden tam bir yıl sonra, nihayet anne babasının Birleşik Devletler'e göç etmesi için vize arayışına girdi. Isaac neredeyse yetmiş yaşındaydı, Marianne ise kör oluyordu, bir an önce onları yurtdışına çıkarması gerekiyordu. Ne var ki, araştırması, büyüyen kızı, gelecek yaz yapılacak fizik kampının planlaması gibi başka şeyler dikkatini dağıtmıştı, birkaç hafta orada birkaç hafta burada derken başvuruları savsaklamıştı. Sonuç olarak anne babası vizelerini 6 Mayıs 1940'a kadar alamadı. Şovenist Almanların Hollanda'yı işgalinden dört gün sonra anne babası düşman hatlarının ardında kısıp kalmıştı.

Birden çılgına dönen Goudsmit, Lahey'e, ABD'de göçmenlik bürosu yetkililerine mektuplar yazmaya başladı. Onlardan herhangi bir haber var mıydı? Nazi yönetimi acaba vizelere hâlâ itibar eder miydi? "Paraları büyük olasılıkla artık değersiz" olacağından ayrılmaları için gereken parayı ödemeyi de teklif ediyordu. Ancak kimse kesin bir şey bilmiyordu. Telefonlar ve telgraf hatları kesikti, posta hizmetleri geçici olarak durdurulmuştu. Hitler ülkenin her yanını, içindeki herkesi yok eden bir pelerinle örtmüştü. Goudsmit acı çekiyordu. Nasıl olur da Hollanda'nın hiçbir şeyden

etkilenmeden kalabilecek bir vaha olduğuna inanırdı?

Sonunda birkaç mektup Isaac ve Marianne'e ulaştı, o da anne babasının bir süreliğine de olsa güvende olduğunu öğrendi. Ancak hiçbir Hollanda vatandaşı o an için ülkeden ayrılamıyordu, vizeler işe yaramaz kâğıt parçalarıydı. İşe yaramamalarından daha kötüsü, ne zaman vizelerini düşünse canı sıkılıyordu. Ya başvuru yapmak için bir yıl beklememiş olsaydım ne olurdu? Ya o hafta göçmenlik ofisine uğramaktan vazgeçmemiş olsaydım nasıl olurdu? Peki ya onları gidip kendim getirseydim, "Vizelerin canı cehenneme" deseydim? Ya şöyle olsaydı, ya böyle olsaydı, ya...

15. BÖLÜM

Maud Ray Kent

Samuel Goudsmit Hollanda'daki anne babasını düşünmekten büyük ıstırap duyarken, bilim dünyasının diğer fertleri de bir başka ortadan kaybolan can için, Danimarkalı Niels Bohr için dertleniyordu. Alman ordusu Nisan 1940'ta Kopenhag'ı işgal ettikten sonra, Bohr'la tüm irtibat kesilmişti, öyle ki arkadaşlarının ve meslektaşlarının çoğu sevilen fizikçinin ölmüş olmasından korkuyordu.

Bohr iyiydi, sarsılmış olduğu ama başına bir şey gelmediği ortaya çıkmıştı. Herkesi rahatlatmak için, çeşitli yeraltı kanalları vasıtasıyla, hâlâ İsveç'te sürgünde olan Lise Meitner'in İngiltere'ye bir telgraf yollamasını sağlamıştı. Telgrafta şöyle yazıyordu, "Niels ve Margrethe (Bohr'un eşi) ile yakın zamanda görüştüm. Her ikisi de iyi fakat olanlardan ötürü mutsuzlar. Lütfen Cockcroft ile Maud Ray Kent'i haberdar ediniz."

Telgraf peş peşe üç tepkiye neden oldu. Birincisi rahatlamaydı; Bohr hayattaydı. Fakat rahatlama kısa sürede yerini kafa karışıklığına bıraktı. Cockcroft olarak anılan kişi John Cockcroft idi, Cambridge Üniversitesi'nden bir fizikçiydi (gelecekte Nobel Ödülü alacaktı). Bohr'un ona ulaşmaya çalışması mantıklı geliyordu fakat şu Maud Ray Kent de neyin nesiydi? Nihayet birileri Cockcroft'a onu tanıyıp tanımadığını sordu, bu noktada kafa karışıklığı yerini paniğe bırakmıştı. Cockcroft İngiliz usulü şifreli bulmacaları ve diğer sözcük bilmeceleri çözmeyi severdi, isme bir an dikkatle bakınca, harflerin bir anagram oluşturduğunu fark etti. Maud Ray Kent, "radyum alındı" (radyum taken) demekti. Nazilerin Bohr'un enstitüsündeki radyumu ele geçirdiğini ifade ediyordu; onu atom bombası projesinde kullanacaklarından hiç şüphe yoktu.

Haber İngilizlerin bilimsel özgüvenine ciddi bir darbe vurdu. İstihbarat örgütleri zaten ortalığı Almanların nükleer silahlara ligi duydukları söylentileriyle doldurmuşlardı, Bohr'un anagramı gerginliği daha da tırmandırdı. İngiliz hükümeti nükleer silahlar alanında MAUD komitesi olarak bilinen bir danışma kurulu oluşturarak buna alelacele karşılık verdi. (İsim Bohr'un mesajından esinlenilmiş olsa da birisi sonradan hayal gücüne dayanan açılımını yapmış, onun "military application of uranium detonation" kelimelerinin ilk harflerinden oluştuğunu söylemiştir.) Komite savaşa en önemli katkısını Temmuz 1941'de nükleer silahların nasıl da korkunç bir şekilde mümkün olabileceğini gösteren gizli bir raporu açığa çıkardığında yapmıştır. Sadece 11,3 kg zenginleştirilmiş uranyumun, 1.600 ton ağırlığındaki TNT'nin ölümcül yıkım gücüne eşit bir patlama yaratabileceği tahmin ediliyordu. (Aslında bu tahmin yanlıştı. Atomun gerçek gücü çok daha büyüktü: 11,3 kg uranyum-235 tamamen parçalanırsa, yaklaşık 175.000 ton TNT'ye eşdeğer güç serbest kalırdı.) Üstelik rapor böyle bir silahın mantiken iki yıl içerisinde hazır olabileceğini de belirtiyordu, Almanlar vanayı açarsa, Hitler bombayı 1943 ortalarında eline alırdı.

Rapor bilim dünyasını sarsmıştı. Bundan önce, önde gelen fizikçiler nükleer bombaların ciddi bir potansiyele sahip olacağını bildikleri halde, yapılmalarının gerçekten mümkün olabileceğinden emin olmadıklarını, bu konuda kuşkuları olduğunu dile getirmişlerdi. Klasik bir şekilde mantığı yönlendirmeyi umut ederek, o zamana dek herkesin gözünden kaçan anlaşılması güç ve çapraşık birtakım faktörler ya da bu tarz silahların yapılmasını imkânsız kılan bazı yeni doğa yasaları üzerinde tartışmışlardı. MAUD raporu işte bu umudu yok etmişti. Komite üyesi ve 1932 yılında nötronu keşfeden fizikçi James Chadwick, atom silahlarının oluşturduğu gerçek tehdidi kavradığında, gece yattığında uyuyabilmek için uyku ilaçları içmeye başladığını ve hayatında bir daha asla onlarsız uykuya dalamadığını söylüyordu.

MAUD komitesi Büyük Britanya'nın atom bombası inşa et-

mek için hızlandırılmış, sıkı bir program başlatmasını tavsiye ediyordu. Aynı zamanda, yoğun bir endüstriyel çaba gerektirdiğinden, komite sıkıntıya düşmüş Britanya ekonomisinin projenin altından tek başına kalkamayacağını da kabul ediyordu. Bu yüzden Büyük Britanya'nın, doğal kaynaklar bakımından daha zengin ve Alman bombalarının yarattığı tehditten güvenli bir uzaklıkta olan ABD ile ortak olması iyi olurdu. Bu amaçla MAUD raporun kopyalarını, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki en iyi nükleer bilimci olan ve kendileriyle yarı resmi çalışan Lyman Briggs'e yolladı. Ondan raporu Amerikalı yetkililere dağıtması ve geri bildirimde bulunması istendi.

Tam bir hafta boyunca Briggs'ten tek bir sözcük duyulmadı. Derken ikinci hafta da böyle geçti. Bugün yarın derken bir buçuk ay sessizce aktı gitti. Nihayet bir MAUD üyesi, Ağustos ayı sonunda ABD'ye yapacağı ziyarette, gecikmeyi sorup soruşturmaya karar verdi. Tiksinti ve şaşkınlıkla şöyle aktarıyordu: "Briggs'i Washington'da ziyaret ettim ve bu kendini doğru düzgün ifade edemeyen, silik adamın, raporu şahsi kasasına koyduğunu ve kendi komitesinin üyelerine göstermediğini öğrendim." Bir başka ifadeyle, dehşete kapılan Briggs raporu okumuş ve tıpkı şimşek çakarken kulaklarını kapatan beş yaşındaki bir çocuk gibi, korkunç belgeyi kilit altında tutmaya, hiç yokmuş gibi davranmaya karar vermişti. Hatta daha inşa edilmeden yıllarca evvel bile bomba aslında son derece zeki olan insanları delirme noktasına getiriyordu.

Briggs'e rağmen İngiliz ve Amerikalı bilim insanları sonunda bir atom bombası inşası konusunda bir araya gelerek anlaştılar. Çok geçmeden, Almanların o zamana kadar nükleer silahlar üzerinde iki yıldır çalışıyor olduğu ortaya çıkmıştı.

III. KISIM



1942

16. BÖLÜM

Direnif

Walther Bothe bir fırsat yakalayamamıştı. Aşk acısı çeken fizikçi savaşın başlarında yaptığı grafit araştırmasını çoktan yüzüne gözüne bulaştırmıştı. şimdi de Paris'te kendince yaptığı bir dizi hızlandırıcı deneyini berbat ediyordu. Hızlandırıcılar karmaşık yapılı, bir o kadar da sağı solu belli olmayan makinelerdir; Bothe ve asistanları her alıştırma öncesi vanaları, soğutma hatlarını ve kabloları kaç kere kontrol ederlerse etsinler, her zaman bir şeyler ya aşırı ısınmış ya da muhtemelen en kötü anda kısa devre yapmış oluyordu, haftalardır yapılan çalışma dosdoğru tuvalete atılıp üstüne sifon çekilmiş gibi oluyordu. Bu tamamen Bothe'nin hatası değildi ancak idareci bilim insanı olarak sorumluluğu onun alması gerekiyordu. Başarısızlık özellikle gurur kırıcı olmuştu çünkü tekrar Almanya'da bir hızlandırıcı inşa etmeye kalkışmış, onda da başarısız olmuştu. Üzerinde adeta bir siklotron laneti dolanıyormuş gibi hissediyordu.

Elbette öyle bir şey yoktu. Frédéric Joliot laboratuvarını Nazilere devrederken, burada askeri araştırmalar yapmamaları konusunda ısrar etmişti. Buna karşın, Bothe patavatsızca laboratuvara dalmış, neredeyse centilmenlik anlaşmasını hiçe sayarak fisyon deneyleri yapmaya başlamıştı. Almanların, makineleri üzerinde Nazi kartalı ve gamalı ha bulunan balmumu mühürlerle mühürlemeleri de bir o kadar rahatsız ediciydi ve Joliot'nun ekibinin tahammül edemeyeceği bir aşağılamaydı. Dolayısıyla Bothe ne zaman bir deney başlatsa, Fransız bir teknisyen hemen laboratuvardan sıvışıp soğutma hatları için gelen suyu kapatarak makinelerin aşırı ısınmasını sağlıyordu. Ya da büyük elektromanyetik bobinlerin hepsini bir seferde boşaltıyor, bakır telleri

eritecek kadar güçlü bir akım darbesi üretiyordu. Hızlandırıcının bu şekilde kötüye kullanılması, Fransız bilim insanlarını kendi araştırmalarını yapmaktan da alıkoyuyordu ancak bozuk bir hızlandırıcı ile çalışmak elbette Hitler'e bir atom bombası vermekten yeğdi.

Bothe'nin başarısızlığını izlemek her ne kadar rahatlatıcı olsa da Joliot. –ve ona Paris'te tekrar katılan Irène– berbat bir savaş veriyorlardı. Kıtliklar yüzünden Paris her geçen hafta daha da kasvetli hale geliyordu. Dünyanın en büyük mutfağına sahip bu şehirde, insanlar karınlarını doyurmak için son çare olarak sokak kedilerini yemeye başlamışlardı, üstelik de kedilerin yediği farelerden vebaya yakalanma riskine rağmen. Naziler ayrıca kendi mühimmat tesislerinde kullanmak üzere tüm akaryakıt stoklarına el koymuştu. Sonuçta Irène ve Joliot'nun evlerini ısıtmaya güçleri yetmiyordu, üstelik sıcaklıklar bazen sıfırın altında seyrediyordu; komodinin üstünde kalan bir bardak su neredeyse donuyordu. Soğuk, sırasıyla ailenin zaten kötü olan sağlık durumunu daha da ağırlaştırıyordu. Hélène kızamıkçık olmuştu, minik Pierre hem kızamıkçık hem de kabakulaktı; Irène ise vereme yakalanmıştı, bronşit ve anemi yüzünden yatağa düşmüştü. Acı ve sıkıntısına rağmen, çalışırken serilip kalarak aylarca bir sanatoryumda yatması anlamına gelse bile, araştırmalarına azimle devam etmeye çalışıyordu. O da annesi gibi, en verimli yıllarından bir kısmını, hastalığın pençesinde kaybediyordu.

Ancak ne olursa olsun hastalıklar Irène'yi, Almanlarla kendi tarzında mücadeleden alıkoymadı. Daha önce de belirtildiği gibi, 1940 yılında Paris'i terk ederken, annesinden miras kalan 100.000 dolarlık 1 gram radyumun olduğu kurşun kaplı kutuyu da beraberinde götürmüştü. Almanların radyumda gözü olduğunu bildiği için, onu sağlam bir yere saklamaya karar verdiyse de Nazilerin yağma için ilk etapta bakacağı kasa ya da mahzen gibi yerleri kullanmak istemiyordu. O yüzden kutuyu Bordeaux'ya yakın bir kasabadaki sıradan bir şarap mahzeninde saklama riskini göze aldı. Poe'nun çalınmış mektubu misali, kutunun

Almanların gözünden kaçmasını ümit ediyordu.

Gerçi o zaman için akıllıca bir işmiş gibi görünse de savaş ilerledikçe Irène iyice tedirginleşti. Almanlar radyumun yerini öğrenirlerse, kendi nükleer araştırmalarında kullanmak amacıyla ona el koyarlardı. Her şeyin ötesinde bu Irène'in bilimsel mirasıydı, üstelik bir Curie kadını olarak Almanların onu çalmasına katlanamazdı. Bu yüzden 1941 Haziran'ında doğuştan elde ettiği hakkını yeniden kazanmak için harekete geçti.

Normal koşullarda Joliot ona eşlik ederdi ancak Naziler onu yakından izliyordu. Öte yandan bir kadın dikkatlerini çekmezdi, Irène Bordeaux'ya giderek bazı laboratuvar malzemelerini kurtarmak için izin talebinde bulunduğunda, Naziler onu ve iki asistanını gümrükten geçirmişlerdi. Irène yine de tetikte olmak zorundaydı, göstermelik hikâyesini haklı çıkarmak için oradayken birkaç bilimsel araç-gereç ve diğer tedarik malzemesini kaptı. Ama asıl bu işlerin arasında mahzene girip neredeyse altmış kiloyu bulan kutuyu kimsenin dikkatini çekmeden tekrar ele geçirmişti. Sonra da her şeyi trenle gizlice gümrükten sokup, her Alman kontrol noktasını atlatarak eve götürmek zorundaydı. Paris'e vardıklarında, istasyonda binecek araba bulamadı, böylece yorgunluktan tükenmiş olmasına rağmen radyum kutusunu diğer araç gereçlerle birlikte bir at arabasına yükleyip sürmeye başladı. Kısaca "Radyum laboratuvara işte böyle döndü" diye anımsayacaktı. Almanlar hiçbir şeyden şüphelenmediler.

Irène o aydan sonra bir kere daha karakterinin sağlamlığını ve yeteneklerinin gücünü gösterdi. 29 Haziran sabahı Gestapo Joliot'yu tutukladı, sürpriz bir şekilde onu alıp kahvaltıya götürdükten sonra, etkileyici bir taş bina olan karargâhlarının alt katına getirdiler. Sorgucular, ona komünist olmak ve öğrencileri ülkede huzursuzluk çıkartmaya teşvik etmek dâhil, pek çok suç isnat ettiler. Irène hızlı düşünerek hemen Joliot'nun laboratuvarının şimdiki yöneticisi, eski asistanları Wolfgang Gentner'i bulmaya koştu. Ondan arabuluculuk yapmasını rica etti. Gentner, kendisini bir anda hapiste bulması işten bile değilken, oldukça

cesur davranarak derhal kasabaya koşup Joliot'nun salıverilmesini talep etti. Joliot'nun çok önemli askeri araştırmalar yaptığını, ayrıca bunu duyacak olurlarsa Berlin'deki yetkililerin küplere bineceğini ileri sürdü. Elbette bu iddianın aslı astarı yoktu. Joliot aslında, Gentner'in de gayet iyi bildiği gibi Nazi araştırmalarını baltalıyordu. Oysa Gestapo muhafızları Berlin sözünü duyunca tir tir titreyerek derhal onu serbest bıraktılar.

Bu girişim gözünü korkutmasına rağmen, Joliot kısa süre sonra Fransız direnişine destek olmak amacıyla gizli bir komünist hücreye katıldı. İlk başta sadece bilimsel istihbarat kırıntıları aktarıyordu. Savaş zamanlarında yapılan karartma gereği onun enstitüsünün pencereleri de boyanmıştı, bu sayede geceleyin Bothe ve diğerlerinin laboratuvarına sızıp, onların yazdığı gizli raporları okuyordu. Zamanla, farklı hücreler arasında kurye görevini gördükçe bu gözetleme işi, daha riskli işlere kapı araladı. O ve diğer ajanlar tiyatro lobilerinde, dışçilerin bekleme salonlarında, hatta Ulusal Doğa Tarihi Müzesi'nin fosilleri arasında buluşuyorlar ve öne arkaya mesajlar fısıldaşıyorlardı.

Joliot aktif direnişe, birkaç meslektaşının ölümünün ardından katılmıştı. Bir tanesi altmış bir yaşında ve Marie Curie'yle uzun zaman arkadaşlık etmiş bir fizikçiydi. Joliot gibi o da gizli bir komünist hücre için çalışmış, İngiliz pilotların tarafsız İspanya'ya gizlice inmesini sağlamıştı. (İngiliz pilotlara eğer Fransa'da vurulacak olurlarsa, Nazilerin en güvenilir düşmanları olan komünistleri ya da Katolik rahipleri bulmaları talimatı verilmişti.) Gestapo en sonunda grubun içine sızıp fizikçiyi tutuklamıştı, Noel'den bir gün önce de döve döve öldürmüştü. Dul eşi cesedini istediğinde, kıyafetleri yırtılmış ve dışkıya bulanmıştı, kemikleri kırılmış, cildi yanık izleriyle doluydu, hepsi de onun işkence görmüş olduğunu gösteriyordu. Joliot ve Irène dehşete düşmüşlerdi.

Daha sonra Mayıs 1942'de, aralarında Nazi karşıtı gazete yayımlayan bir kişinin de olduğu, dört komünist bilim insanı daha götürülmüş ve yargılanmadan vurulmuştu. Tekrar sarsılan Joli-

ot, resmi olarak Fransız Komünist Partisi'ne katıldı ve kendisini Nazi yasalarına karşı direnmeye adadı. Ailesi olduğu düşünüldüğünde bunun hiç de kolay bir karar olmadığı anlaşılır. Daha önce, her şeyi her zaman birbirleriyle paylaşmalarına rağmen, beklenen baskı gerçekleştiğinde Irène'yi koruması için beraberce bir karar aldılar; Joliot direnişle ilgili yaptığı işlerden Irène'ye hiç bahsetmeyecekti.

Bu sırada Joliot ajanlığa başladı. Örneğin, ilerlemiş yaşına rağmen Nazi hapishanelerine girmiş çıkmış, Marie Curie'nin eski sevgilisi Paul Langevin'in karıştığı sahte bir araba kazası düzenlenmesine yardım etti. Daha sonra Joliot, kimliğini gizlemek için Langevin'i sargı bezleriyle sarıp sarmalayarak onu İsviçre sınırından geçirdi. Joliot ayrıca Yahudilerin saklanması için sahte kimlik kartları sağlıyordu, yaklaşan baskınlar hakkında ipuçları veriyor, belki de en önemlisi silah kaçakçılığı yapıyordu. Eskiden asistanı olan biri, şimdi Nazi yönetimine karşı yapılan sabotajları soruşturan emniyet biriminde çalışıyordu. Onun görevi baskınlarda ele geçirilen radyoları, silahları ve bomba parçalarını imha etmek amacıyla toplamayı kapsıyordu. Gerçekte o her şeyi bavullara koyarak Joliot'ya kaçırıyordu, Joliot da malları özgürlük savaşçılarına tekrar dağıtıyordu. Bu geri dönüşüm programı sayesinde, Paris'in yeraltı dünyası asla silah ve teçhizat eksikliği yaşamadı.

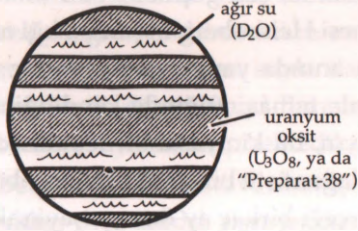
Joliot, çok daha ciddi bir biçimde, kendisinin ve Irène'nin katledilen arkadaşlarının intikamını almaya katkı sağlıyordu. Fransız gizli örgütü hainleri, yani Naziler için çalışıp çifte ajanlık yapanları yakaladığında, söylenenlere göre, onların infaz edilip edilmeyeceğine dair son kararı Joliot veriyordu. Çok değil sadece sekiz yıl önce, doğanın yeni bir gizemini keşfettikten sonra laboratuvarında dans ediyordu. Oysa şimdi kendilerini ifşa eden adamları öldürüyordu. Savaş bir zamanların bu neşeli fizikçisini sert bir insana dönüştürmüştü.

Ateş Dünyayı Sardı

Nükleer bilim müttefik güçlerde ağır aksak ilerlerken, Almanya'da süreç Werner Heisenberg'in 1942 Haziran'ında dünyada görülmüş en gelişkin nükleer fisyon deneyini gerçekleştirmesiyle beraber bir sıçrama yapmıştı. Önceki birkaç ay boyunca Heisenberg, Leipzig'de, her biri bir öncekinden çok daha güçlü olan üç farklı uranyum makinesi inşa etmişti. Onların çoğunda, alternatif ağır su ve uranyum cevheri (Almanların "Hazırlık 38" kod adını verdikleri, U_3O_8 kimyasal formülüne dayanan uranyum cevheri) katmanları içeren "sandviç" tasarımı kullanılmıştı. Bununla birlikte en yeni reaktörü, L-IV için Heisenberg düzeneği değiştirdi. Düz katmanlar yerine her biri diğerinin içine yerleştirilmiş dört tane küre şeklinde kabuk kullandı. Bunlara ilave-ten, uranyum cevheri kullanmak yerine, saf, toz haline getirilmiş uranyum kullanıldı. (Toz haline getirilmiş bu metal, pek yakında açığa kavuşacak sebeplerden ötürü, ince alüminyum kabuklarla ağır sudan ayrı tutuluyordu.) Cihaz yalnız seksen bir santimetre genişliğinde olmasına rağmen, ağırlığı yedi yüz elli kilogram geliyordu, ayrıca o kadar çok ısı ürettiyordu ki teknisyenler onu her zaman normal su dolu bir tanka daldırıyorlardı.

L-IV deneyi, bir radyum ve berilyum topunun bir bacadan içeri, kürenin tam merkezine yollanmasıyla başlıyordu. Radyum, berilyum atomlarına çarparak nötronları yerinden oynatan alfa parçacıkları yayıyordu.

SANDVIÇ TASARIMI

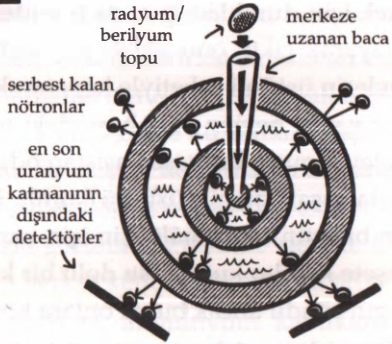


YUVA TASARIMI

ağır su (D_2O)



saf uranyum



Bu nötronlar kuvvetle ağır suya çarparak yavaşlar ve uranyumun ilk katmanına ulaştıklarında fisyon reaksiyonunu tetiklerler. Bu fisyonlar daha fazla nötron açığa çıkarırlar, yeni salınan nötronlarsa dışarı doğru hareket ederek bir sonraki ağır su katmanıyla karşılaşınca tekrar yavaşlarlar. Heisenberg'in ekibi radium-berilyum topunun merkezde her saniye tahminen kaç tane nötron açığa çıkardığını bildiği için, kürenin yüzeyinden kaçan nötronları ölçerek, düzeneğin fazladan kaç tane nötron ürettiğini gösteren bir ölçek olan, "nötron çoğalma katsayısını" hesaplayabiliyordu. 1942 Haziran'ında, tarihte ilk pozitif nötron üretimi ve bir zincirleme reaksiyonda ilk adım olan yüzde on üçlük çoğalma elde ettiler. Bundan kısa süre sonra Heisenberg deneyinin sonuçlarını aralarında Albert Speer'in de olduğu birkaç Nazi lidere bildirdi.

Ne yazık ki, çok geçmeden bir dizi kazanın L-IV aygıtlarını mahvetmesi Heisenberg'in şanssızlığı oldu. Toz haline getirilmiş uranyum anında yanmaya yatkın bir maddedir, yani havadaki oksijenle temas ettiğinde kendiliğinden hemen ateş alabilir. (Unutmayın, bu kimyasal bir tepkimedir, nükleer değildir ama yine de olağanüstü bir şeydir.) Heisenberg'in laboratuvarındaki bu gerçeği birkaç ay önce yaşayarak öğrenmişlerdi. Bir asistan, toz uranyumu kabuklardan birini doldurmak için kaşıkla huniye döküyordu. Birden hafif bir gümbürtü sesi duydu. Dinlemek için durakladığı anda huniden dört-beş metrelik bir alev patlayarak çıktı, onu aldığı gibi sırtüstü devirdi, ellerini yaktı. Alevlerin üstünü ceketıyla kapatarak yangını söndürmeye çalıştı, ne var ki hemen yanı başındaki uranyum tozu dolu bir kutu da alev almıştı, bir başka asistan odayı tahliye etmeden, kutuyu telaşla dışarı atarak üstünü kumla örtmek zorunda kaldı. Metalin bir gün sonra hâlâ için için yandığını gören araştırmacılar dehşete kapılıp kutuyu su dolu bir kovaya daldırdılar, kutudaki yangın söndü ancak bu da onlara kötü bir ders oldu.

İkinci kaza daha yavaş gelişti, fakat yangın yaratma tekniği çok daha gösterişli oldu. Heisenberg'in ekibi normalde küreyi bir soğuk su tankının içinde tutuyordu, Haziran sonunda bir ikindi vakti, asistanlardan biri tankın içinde yoğun bir kabarcık oluşumu fark etti. Bazılarını yakaladı ve hidrojen olduklarını saptadı, bu kötüye işaretti. Görünüşe bakılırsa kürenin içinde sızıntıya sebep olan bir çatlak meydana gelmişti, içerideki uranyum oksijenden (O) hidrojeni (H_2) sökerek patlayıcı gaz ürettiyordu. Gece saat 3.15 civarında, kabarcıklar durdu, bunun üzerine onlar da içine göz atmak için küreyi vinçle yukarı kaldırdılar. Kapağı açmakla görevlendirilen daha önce elleri yanan, gene aynı şansız asistandı ve bu defa da şansı yaver gitmedi. Kapağı çevirirken bir tıslama sesi, ani bir hava boşalması duydu. İki saniyelik uğursuz bir sessizliğin ardından bir başka volkan patladı, yanan uranyum lav gibi dışarı saçıldı. Zavallı adamcağız başını kapatarak koştu.

Eğlence bitmemişti. İlk kazadan çıkardığı dersi hatırlayan ekip,

yanan uranyumu suyla söndürmeye karar verdi. Bu, alevlerin oksijenle beslenmesini keserek yangını söndürecekti. Ama maalesef toz uranyum havada tutuşabilir, öte yandan suyla da patlayıcı tepkimeye girebilir. (Gerçekten de eğlenceli iş.) Bunun farkında olmayan asistanlar, aygıtı tekrar suya daldırıp beklediler.

Tam o esnada Heisenberg başını laboratuvardan içeri uzatıp, *Her şey yolunda mı çocuklar, diye sordu. Evet şef, harika.* İçeri- si hiç de güzel kokmuyordu, yanan metalin belirgin bir kokusu vardı, buna rağmen Heisenberg İyi o zaman, diyerek akşamki dersi için oradan ayrıldı.

Dersin ortasında, akşamüstü 18.00 sularında bir asistan kapıyı çalarak dersi böldü ve Şef, herhalde buna bir göz atmak istersin, dedi. Heisenberg koşarak geri geldiğinde su tankını kabarcıklar- larla dolup taşıyorken buldu. İki asistan hemen aygıtın yanında dikiliyordu, gözlerini dikmiş, merakla ne olacağına bakıyorlardı. Birdenbire küre sarsılıp gözle görülür bir şekilde sıçradı. Daha bağırıma- ya zaman kalmadan herkes kendisini koridora attı.

Küre öylesine güçlü patladı ki, alüminyum kabukları bir arada tutan yüz tane metal perçin paramparça olup tamamen dağıldı. Bu defa alevlerin yüksekliği altı metreye ulaşmıştı, tava- nı yalayıp geri dönüyordu. Bilim insanları canlarını kurtarmak için kaçtılar, birkaç dakika sonra yerel itfaiye gürültüyle geldi. Elllerinden geleni yapmalarına rağmen, itfaiye erleri yangını söndüremediler, sadece kontrol altına alabildiler. Küre, bu olaydan sonra tam iki gün boyunca için için yanmaya devam etti. Gör- gü tanıkları bu manzaraya yanmış metal ve kirli sudan oluşmuş “fokur fokur kaynayan bir bataklık” diyorlardı.

Yine kimse ölmediği için, itfaiyeciler tüm olan bitene epey gülüp eğlendiler. İçlerinden Heisenberg’i tanıyan biri, fizikçinin sırtını sıvazlayarak, nihayet bir atom patlaması yaratabildiği için onu tebrik etti.



Heisenberg, L-IV deneylerinin ardından laboratuvarını Berlin'e taşımayı planlıyordu, bu yüzden küçük kaza uygun fırsatı yaratmış oldu. Onun Leipzig'de başardıklarını kimse inkâr edemezdi; tarihteki ilk olumlu nötron çoğaltımını ve tartışmaya açık bir şekilde, küçük ölçekli olsa bile ilk gerçek nükleer zincirleme reaksiyonu oluşturmıştı.

Başarı söylentileri Uranyum Kulübü'nün başka üyelerine, sonra da Almanya'nın her tarafına yayılmıştı. Daha sonra söylentileri İsviçre gibi tarafsız ülkelerdeki bilim insanları duydu ve onlar da sırayla dünyanın dört bir yanındaki kendi meslektaşlarına aktardılar. Ondan sonra ne olduğunu tahmin edebilirsiniz. Bilim insanları kendi araştırmalarında ne kadar titiz olmaya çalışırlarsa çalışsınlar, taze dedikodulara ayrıntılar ekleyerek süslemekte sıradan insanlardan aşağı kalır yanları yoktur. İşte, çok geçmeden birçok nükleer bilimci, sanki gerçekten bir çeşit atomik patlama gerçekleşmiş gibi, yüzde on üçlük nötron çoğaltımını sonraki reaktör yangınıyla bir araya getirip aynı konuya bağlamıştı. Aynı şekilde, az biraz yanmış eller ve ucundan ateş almış kıyafetler, ağır yaralanmalara dönüşmüştü.

Söylentiler ABD'ye ulaştığında Werner Heisenberg laboratuvarında tam ölçekli bir nükleer tepkime yaratmayı başarmıştı; deney ise genç ve zeki birçok fizikçinin ölümüyle sonuçlanmıştı. ABD her türlü bilimsel casusluk programından yoksun olduğu için, yetkililerin bunun doğruluğunu tespit etme imkânları yoktu, sonuç olarak onlar da bu yalanlara inandılar. Chicago'da önde gelen, önemli bir bilim insanı, oturup Almanya'nın görünürdeki ilerleme oranının bir grafiğini çıkardıktan sonra Hitler'in altı ay içerisinde atom bombasına sahip olabileceğini hesapladı. Başka hiçbir şey olmasa bile, çalışan bir nükleer reaktörün, Nazi yönetiminin Avrupa şehirlerine saldırmakta kullanacağı kirli bombalar için seri olarak büyük miktarlarda radyoaktif madde türleri üretmeye olanak sağlayacağı sonucunu çıkarmıştı.

L-IV yangınına dair söylentilerin müttefik nükleer topluluğu üzerinde iki etkisi oldu. İlk olarak, Amerikalı fizikçiler, kendi-

lerinin o zamana dek bir bomba inşa etmeye yönelik ufak tefek çabalarını gözden geçirdiler ve durumdan hiç hoşnut olmadılar. Artık daha fazla oyalanamazlardı. Böylece, bilimsel bir savaş ilan ettiler ve 6 Aralık 1941 tarihinde, ülkenin geri kalanını da savaşa sürükleyen Pearl Harbor saldırısından yalnızca saatler önce Manhattan Projesi'ni başlattılar. İkinci olarak, yetkililer Nazi atom bombası programını durdurmanın yollarını aramaya başladılar. Bunun bariz bir yolu, Werner Heisenberg'in projeden çıkarılması, böylece projenin aksamasını sağlamaktı. Bir başka engel ise ağır suydı. Naziler araştırmaları için ağır suya gereksinim duyuyorlardı ve o sıralar dünyada onu üreten sadece bir tane firma vardı. Bu sayıyı sıfıra indirecek plan çabucak ortaya çıktı.

18. BÖLÜM

Savaşa Doğru

Her ne kadar o zamanlar bilmiyor olsa da, Joe Kennedy'nin yaşamı 15 Mayıs 1942 tarihinde ölümcül bir dönemece girmişti. O öğleden sonra bir İngiliz Spitfire avcı uçağı Baltık Denizi üzerinde keşif uçuşundan dönerken Kuzey Almanya açıklarında küçük bir adadan geçti. Uçağın fotoğrafçısı, en kuzey uçta, Peenemünde denilen bir burnu geçerlerken aşağıya göz gezdirdiği sırada bir takım dairesel toprak setler dikkatini çekti. Müthiş büyük görünüyordlardı, bu yüzden birkaç tane fotoğraf çekti. Birkaç gün sonra fotoğraflar İngiliz istihbaratçıların masasındaydı. Peenemünde adı onlara tanıdık gelmiyor değildi; müttefik gizli örgütleri yakınlarda, Nazilerin oraya yüksek kaliteli ve pahalı vakumlu tüpler gönderdiklerine dair söylentiler olduğu bilgisini iletmişti. Yine de dairesel toprak setler istihbaratçıları şaşkına çevirmişti. Peenemünde'de neler olduğunu çözmek için gözetlemenin kapsamını genişletmeye karar verdiler.

İngilizler bir kere dinlemiş olsaydı, Berlin'deki bir casusun onlara tam olarak neler olup bittiğini çoktan söylediğini anlarılardı, zira gerçekten de kötü haberler ulaştırmıştı. 1939 Eylül'ünde, Wernher von Braun adlı bir aerodinamik uzmanı, düzinelerce ileri gelen bilim insanını ve mühendisi Peenemünde'de bir araya getirdi. Von Braun ileride ABD'ye göçüp efsanevi bir roket bilimciye dönüşecek ve -Ay'a yolculuk için başlatılan- Apollo Programı'nın mimarı olacaktı. O zamanlar ancak yirmi yedi yaşında ihtiraslı bir Nazi mühendisiydi -şaka yollu *Der Tag der Weisheit* (Bilgelik Günleri) olarak adlandırılan- üç günlük konferansta meslektaşlarıyla beraber devrim niteliğindeki çeşitli silahlar hakkında fikir alışverişinde bulunmuşlardı.

Bilgelik Günleri elbette son derece gizliydi fakat konuşmalar çok geçmeden, Müttefikleri uyarmak için uranyum fisyonu ile ilgili ilk makaleyi baskıya yetiştiren yayıncı Paul Rosbaud'a sızmıştı. Rosbaud bundan sonra Griffin¹⁰ takma adını kullanmaya başladı ve Mihver bölgesindeki en önemli bilim casusu oldu. Her türlü konuda edindiği bilgileri, genellikle baskısını denetlediği kitapların içine mesajları kodlayarak Müttefik ajanlarına aktarıyordu. Von Braun'un mini konferansını duyduktan sonra Rosbaud konferansla ilgili bilgi toplamaya başladı. Biraz bilimsel hoş sohbetten, yiyip içmekten keyif alan neşeli biriydi, güzel şarapların eşlik ettiği akşam yemeği ziyafetlerine meslektaşlarını davet ederdi. Hiçbirinin sırları ifşa ettiklerine dair en ufak fikirleri yoktu. Hatta arkadaşlarının sırları takas ettiklerini bile bilmiyorlardı. Samimiyetle onun arkadaşlığından zevk alıyorlardı; bir de von Braun ve Peenemünde'deki yeni roket silahlarıyla ilgili bir iki dedikoduyu aktarmaktan mutlu oluyorlardı. Herkes İngilizlerin müthiş bir şaşkınlık içinde olduğu fikrine katılıyordu.

Rosbaud büyük bir kumar oynayarak, etrafa göz gezdirmek için gizlice Peenemünde'ye girdi. Peenemünde günümüzdeki Almanya-Polonya sınırına yakın bir ada üzerindedir. Bir kısmı eskiden tatil beldesiydi, roket test edilen yerler ise kuzey yarısında bulunuyordu. Mütevazı büyüklüğüne rağmen (yirmi altı kilometre kare civarında) haritada şekli pek bir meymenetsiz görünüyordu, sanki ağzını sonuna kadar açmış, tam da Londra'ya doğru bağırarak kel kafalı bir hayalet benziyordu.

On gün boyunca Griffin sık sık Peenemünde'yi çevreleyen ormanlık alana giderek etrafı gözetledi ve dinledi. Naziler adaya erişimi kısıtlamış olsalar da yerel halk ani patlamaların ardından, gökyüzünde kavisler çizen tuhaf buhar izleri görüyordu. Olanlardan habersizce, Londra'yı dehşete düşürecek olan, korkunç *Vergeltungswaffen*'in, yani intikam silahlarının, V-1 ve V-2'lerin doğuşunu izliyorlardı. Birinci Dünya Savaşı sonunda

10 Kartal başlı ve kanatlı, aslan gövdeli mitolojik ejderha. (Çev.)

imzalanan Versay Antlaşması Almanya'nın belli silahları stoklamasını yasaklamıştı, oysa yasak tam tersine uzun vadede Alman ordusunun yararına oldu, zira onları yeni silahlar icat etmeye ve geliştirmeye zorladı. V-roketleri doğrudan bu tür programlardan doğmuştur. V-1 aslında 2,5 ton ağırlığında, 8 metre uzunluğunda, patlayıcı yüklü insansız bir uçaktı. Hedefi bulması güçtü, fakat hedefe yönlendirilmesi için ilkel bir otomatik pilotu vardı. V-2'lerse daha büyük ve hantaldı, yaklaşık 14 metre uzunluğunda ve 14 ton ağırlığındaydı. Gerçek manada ilk balistik füzeler olarak, öyle jet gibi hızla yukarı doğru fırlamadıkları gibi, düşmeden önce de öyle uzayın sınırını öpüp dönmüyorlardı. Herhalde en korkunç olanı, V-2'ler sestten hızlı hareket ettikleri için, roketler evlerini yerle bir etmeden önce, insanlar hiçbir şey duymuyorlardı. Patlamayı duymuşsanız, zaten hayatta kalmışsınız demektir.

Peenemünde'de keşif yaptıktan sonra Rosbaud 1941 Ağustos'u sonunda Berlin'e dönerek, İngiliz istihbarat örgütüne bir rapor yazdı, puro şeklindeki V-2'nin tasvirini ve tamamlayıcı parçalarını rapora ekledi. Gerçekte kimse raporu okumadı. O zamana kadar Peenemünde'yi kim duymuştu ki? Ancak 1942 yılında, gizemli dairesel toprak setlerin fotoğrafları Griffin'in raporuna yeni bir ivme kazandırdı. Sonraki iki yıl boyunca bu setlerin mahiyeti, istihbarat çevrelerinde yoğun ve zehir zemberek tartışmaların konusu olacaktı; işte o tartışmalar Joe Kennedy'nin sonunu getirdi.



O âna kadar Joe sinir bozucu bir savaş vermişti. Hukuk fakültesinin sosyal tarafını seviyordu, günlerini ve gecelerini bir sürü sevgiliyle ve gürültülü eğlencelerle dolduruyordu. (Söylentilere göre banyo küvetinde Snooky adlı "miskin bir timsah" besliyordu, ara sıra onu şaka olsun diye oda arkadaşları banyo yaparken küvetlerine bırakıyordu.) Fakat hukuk fakültesi ona sıkıcı geliyordu, yazgısının onu başka bir yere sürüklediğini hissediyordu, donanmaya katılmak için ikinci sınıftan sonra okulu bıraktı. Özel-

likle de, askeriyedeki en havalı ve cesaret gerektiren program olduğunu düşündüğü, hava harp okuluna kaydolmak istiyordu. Bir arkadaşına mektupta “Uçmak fikri hep hoşuma gitmiştir,” diye yazıyordu. “Hiçbir zaman elimde tüfek ve süngüyle, Avrupa’nın çamurlu topraklarında boylu boyunca sürünmeyi hayal etmedim.” Uçmayı aşırı tehlikeli bulan babası, oğlunun sunduğu teklif karşısında afallamıştı. Uçuş okulunun, bir Kennedy erkeğinin hak ettiği hızlı yükselişi sağlaması pek mümkün görünmüyordu. Fakat Küçük Joe adaşı kadar inatçı olduğunu kanıtlayarak 1941 Haziran’ında Hava Harp Okulu programına kaydoldu.

Önündeki birkaç ayda Joe, uçuş okulunun kötü bir fikir olduğu konusunda babasını haklı çıkaracaktı. Bir kere Joe berbat bir pilottu. Havada uçağını kontrol altında tutmak için çok çabalıyordu ama gerçekten tek bir gün bile kontrolü elinde tutabilmiş değildi. Ayrıca meslek için gereken doğal içgüdüden yoksundu, uçağı hızlı ve ani hareketlerle sarsıyor ve göstergelere çok fazla güveniyordu. Bir tarihçi, “Yetenekli bir pilot –adeta doğuştan pilot olan biri– görür ve sezer, oysa Küçük Joe zamanını bir sonraki aşamada ne yapması gerektiğini hatırlamaya çalışmakla geçiriyordu” diye yazmaktadır. Uçuş eğitmeni birkaç hafta boyunca yalnız uçmasına izin vermedi, sonunda seksen sekiz kişilik bir sınıfta, yetmiş yedinci olarak mezun oldu.

Joe açısından daha kötüsü, kardeşi Jack’in askerlik kariyerinin hızla yükselen bir başlangıçla çıkış yapmasıydı. Aslında ordunun Jack’i hiç kabul etmemesi gerekiyordu çünkü sağlık durumu neredeyse Irène Joliot-Curie’ninkiyle aynıydı. (İki yaşında kızıl hastalığına yakalanmıştı, zaten ondan sonra da sürekli hastalıklarla uğraştı; Katolik rahip, hayatı boyunca üç farklı zamanda, ölüm döşeginde yatanlara okunan son duaları okumuştur ona.) Oysa Baba Kennedy biraz torpil yaptırmıştı; yalandan yapılan bir tıbbi muayenenin ardından Deniz Kuvvetleri’nin istihbaratına katıldı. Uçuş okulunun aksine, burası ilerlemek için hızlı bir rota sağlamıştı. Jack çok kısa süre içinde Joe’dan daha üst rütbeye ulaştı, üstelik bunu ondan dört ay sonra donanmaya

katılmış olmasına rağmen yaptı. Jack'i selamlamak zorunda olduğu düşüncesi bile Joe'nun öfkeden kudurmasına yetti.

Mizaç olarak, iki kardeş her zaman birbirinden farklıydı. Jack hastalıklı biriyken, Joe canlı ve zinde biriydi. Ayrıca Joe daha parlak sayılırdı, Baba Kennedy bir defasında Jack'in "çok fazla yükselmeyeceğini" söyleyerek onun başarı şansını dikkate bile almamıştı. Sporda Joe, hakemlerle saldırgan bir üslupta tartışır, futbol sahasında insanları ezip geçmekten hoşlanırdı. Buna karşın, Jack daha çekingen biriydi, kurnaz bir oyun kurucuydu, daha sonra bir amigo olmuştu. (Çocukken Boston Red Sox'ta, top vurucunun malzemelerine göz kulak olmuştu, en sevdiği oyunculardan biri Moe Berg'dü.) Her iki çocuk Kennedy de akranları arasında seviliyordu fakat bir tarihçinin yazdığı gibi "Joe hava atıp kasılırken, Jack insanları hayran bırakıyordu."

Aralarında sadece yirmi iki ay yaş farkı olan oğlanlar, yine de bazı konularda mücadele etmeden duramıyorlardı. Fiyakalı duruşu ve dikkat çekici mavi gözleriyle Joe kadınların ilgisini çekmekte hiç sıkıntı yaşamıyordu, üniversitede Ethel Merman ve Katherine Hepburn gibi isimlerle çıkmıştı. Joe'nun, Jack'in çıktığı kızları kapması işten bile değildi, sadece ona kötü davranıp canını sıkmak için, pat diye Jack'in kız arkadaşlarının yanında biter, etrafa biraz para saçar, sonra da küçük kardeşine toz olmasını söylerdi. Birkaç kez kızlar yüzünden yumruk yumruğa gelseler de büyük ölçüde Joe, Jack'i çok fena döveceği için kavgaya tutuşmazlardı. Harvard'da mezuniyet tezleri bir başka rekabete dönüşmüştü. Baba Kennedy, bir kitap yayımlamanın genç birine itibar kazandıracağına inanıyordu. Bu yüzden Joe'nun İspanyol İç Savaşı üzerine yazdığı şeref dereceli tezini aldı, Valencia ve Madrid'den bazı mektuplarını ekleyerek daha renkli ve ilginç hale getirdikten sonra onu Arabistanlı Lawrence'ınki gibi bir tür zihinsel macera hikâyesi olarak pazarlamaya çalıştı. Ama editörler buna kanmadı. Bu arada Jack, Harvard tezini İkinci Dünya Savaşı'nın oluşumu konusunda yazmıştı; Baba Kennedy onu *Why England Slept* (İngiltere Neden Uyudu) başlığıyla yayınlamayı başardı. Joe, Jack'in tezini beş stenografin yardımıyla alelacele hazırlayıp teslim haftasına yetiştirdiğini hatırlıyordu. Bütün

bunlara rağmen kitap seksen bin adet satmıştı, bu kısmen de olsa Baba Kennedy kitapları toptan aldığı içindi. Baba yine en iyisini bilmişti, kitap Jack'e itibar kazandırırken, Joe'yu hayal kırıklığına uğratmıştı.

Jack şimdi de ona askeriyede üstün gelmişti. Ancak Joe'nun eline nihayet 1942 yazında bir fırsat geçti. O zamana gelindiğinde, PBM Mariner adlı, daha büyük ve daha hantal uçaklarla uçuş diploması alarak mezun oldu, Mariner'ler saatte 340 km hıza ulaşıyordu. Ehliyetinden kuşku duyulan bir pilota, daha büyük bir uçak teslim etmek harika bir fikirmiş gibi gelmeyebilir, eğer birisi sedan arabayla geri geri gitmeyi beceremiyorsa, eline on sekiz tekerli tır anahtarı tutuşturamazsınız; gelgelelim, daha büyük uçakları uçurmak, gerçekte daha az uğraş ve doğal yetenek gerektiriyordu. Pilotlar yeteneklerinden ziyade göstergelere güveniyordu, Joe'nun güçlü yönleri burada ortaya çıkıyordu; o her zaman ellerinden ziyade kafasıyla uçuyordu, bazı çok yetenekli ve zeki kişilerin yaptığı gibi o da prosedürlerin ve kontrol listelerinin hiçbirine aldırımıyordu. Yaz sonuna gelindiğinde, diğer pilotlara eğitim bile verir olmuştu. Çok geçmeden ilk görevi için Puerto Rico'ya yollandı, orada denizaltı avlayarak bir de terfi aldı, hatta Jack'in rütbesine erişti.

Ne var ki o sonbahar Jack ikinci kez terfi edince tekrar geride kaldı. Daha da kötüsü, Jack çok geçmeden donanma istihbaratından bir torpido devriye gemisine geçti, savaşta tam da erkeklerin istediği türden bir işti bu. Torpido devriye gemileri Japon gemilerine yaklaşıp ateş edip sonra da hızla uzaklaşıyorlardı. Görev cesareti ödüllendiriyordu ve Jack Güney Pasifik'te hayatını tehlikeye atacağı için gerçekten de altın madalyayı garantilemişti. Bu sırada Joe kendisini Karayipler'de, havada dairesler çizerek, olmayan Alman denizaltıların izini sürerken buldu. Puerto Rico'dan uçmak genç ve hırslı bir Kennedy'nin en son isteyebileceği kadar sıradan bir işti, dahası Joe'yu bir kez daha küçük kardeşine kıyasla konumu nedeniyle öfkeden kudurtmuştu.

19. BÖLÜM

Brezilya ve Ötesi

Tıpkı Joe Kennedy gibi, top tutucusu Moe Berg de savaşın başlarında, muğlak bir tiyatronun döndüğü Güney Amerika'da vakit geçiriyordu.

Berg 1940–1941 yıllarında Red Sox'ın antrenörlüğünü yaptı, yılda 4000 dolarlık (bugünün parasıyla 70.000 dolar) bir kazanç elde etti. Fakat sezonlar sürüncemede kaldıkça, o da gitgide huzursuzlaşıyordu. Avrupa karmaşa içindeydi, doğusu da batısı da savaştan mahvolmuştu, oysa o işte burada, saha kenarında oynama en son girecek top atıcılarıyla şakalaşıp duruyordu. Yahudi olduğundan, Berg Nazilere karşı doğal bir antipati duyuyordu, hatta bunun da ötesinde, düşünce ve bilim insanlarına zulmedilmesinden nefret ediyordu. Naziler profesörleri hapse atıyor, bilim insanlarını saldırılarıyla durmadan taciz ediyor, matbaa makinelerini parçalayıp, kitaplarını yakıyorlardı. Bu olanlar onu çileden çıkarıyordu.

1942 Ocak'ında Berg, faşizmle mücadelede kendi üzerine düşeni yapma fırsatını buldu. Berg'ün arkadaşı Nelson Rockefeller'ın yöneticiliğini yaptığı bir devlet kurumu olan OIAA (The Office of Inter-American Affairs; Amerika Kıtası Ülkeleriyle İlişkiler Dairesi), savaş sırasında ABD'nin Latin Amerika'daki çıkarlarını korumayı amaçlıyordu, iş zamanla bir sürü şekle büründü. Bir olayda OIAA yetkilileri Perulu mültecilerin Galapagos Adaları'dan çıkarılması için Ekvador adına bir pazarlığa aracılık etti, Amerikan donanması daha sonra bu adaları üs olarak kullanma hakkını kazandı. OIAA aynı zamanda Güney Amerika'da büyük destek bulan Nazizmin artan popülerliğini baltalamayı amaçlıyordu. Naziler yıllarca Amerikan askerlerinin kadınlara tecavüz

ettikleri, et ve şekerin yanı sıra yerel halk için ayrılan gazyağını çaldıkları dedikodularını yayarak kıtada onlara karşı kin duyulmasını sağlamış, kızgınlığı körüklemişlerdi. Rockefeller ve çalışanları, Amerikalıları överek karşı saldırıya geçtiler. Güney Amerikalı ressamların resimlerini New York'ta sergilemelerini kararlaştırdılar, ayrıca Hollywood stüdyolarına baskı yaparak, sevgililere en sonunda uçağa atlayıp Paris yerine Rio'ya gitmeyi tercih ettirecek romantik filmler yaptırdılar. Güneyde spor faaliyetleri popüler olduğundan, Rockefeller aynı zamanda Moe Berg gibi sporcuların iyi niyet elçisi olarak görevlendirilerek turlarla gönderilmelerini önerdi.

Berg, Nazilerle mücadele etmenin yanı sıra bir başka sebepten, daha kişisel bir nedenden ötürü OIAA'ya katılmak istiyordu. 1941 kışına geldiğinde babası Bernard tedavisi olmayan kanser yüzünden yatağa düşmüştü, buna rağmen her zamanki gibi sert ve acımasız olmaya devam ediyordu. Pearl Harbour baskınından hemen önce, birkaç gün boyunca bilincini kaybetmişti; bilinci yerine gelip haberleri duyduktan sonra, dirseğine dayanarak güçlkle doğruldu ve "Oğlanlar nerede?" diyerek onları istedi. Oğullarının ülkeleri için savaşa gitmelerini istiyordu. Berg'ün kız kardeşi evde olduklarını söyledi. "Evde ne işleri var?" diyerek homurdandı.

Berg, OIAA'ya katılırken, sonunda babasının takdirini kazanmayı umuyordu fakat daha ona herhangi bir şey diyemeden, Bernard tekrar bilincini kaybetti, sonra da hayata gözlerini yumdu. Berg bir keresinde bir arkadaşına, oyunlarından birinde babasını tribünde görmekten duyacağı mutluluğun, Babe Ruth'un elde ettiği tüm sayı rekorlarını kırmaktan çok daha büyük bir mutluluk olacağını söylemişti. Çünkü Bernard asla bir oyununa gelmemişti, şimdi de oğlunun savaş gayretine katıldığını hiçbir zaman bilmeyecekti. Berg, Beyzbol Büyük Ligi'ndeki (MLB) son oyununu 1939'da oynamasına rağmen, beyzboldan hiçbir zaman resmi olarak emekli olmamıştır. Babasının öldüğü gün, 1942 Ocak'ının ortasında tam da bunu yaptı ve bu hayatı geride bırak-

maya, böylece Bernard'ın anısını onurlandırmaya karar verdi.

OIAA gizemli bir şekilde uzun zaman harcayarak Berg'ün seyahatinin ayrıntılarını planlarken, bir başka ajan Japon halkına onların anadilinde seslendiği bir radyo konuşması yapmasını istedi. Berg kabul etti ve saçma olsa da içten bir konuşma yaptı. Adaya yaptığı iki seyahatin anıları aklına gelince, ikisi de beyzbol aşığı bu iki ülkenin şimdi düşman olması onu üzmüştü. Daha da önemlisi, haddini aşır başka ülkelere saldırdığı ve istila ettiği, için Japonya'ya çıkmıştı, "İtibarınızı kaybetmiş durumdasınız ve harakiri yapıyorsunuz," diyerek Japon halkını hükümetlerini devirmeye ve demokrasiye sahip çıkmaya çağırıyordu. Konuşmanın elbette hiçbir etkisi olmadı, üstelik beyzboldan söz etmesi de büyük olasılıkla geri tepmiş olmalıydı ki, bir yıl içinde, Japonya gözden düşen bu Amerikan sporunu yasaklamıştı. Daha sonra Amerikan birlikleri Güney Pasifik'te Japonların elindeki adaları işgal etmeye başladığında, Japon askerleri Babe Ruth hakkında hayal edebildikleri en iğrenç hakaretleri haykırıyorlardı, bunun Amerikan birliklerinin moralini yerle bir edeceğine inanıyorlardı.

Konuşmadan sonra Berg, aylarca görevlendirilmeyi bekleyerek Washington'da oyalanmaya devam etti. Gittikçe artan hayal kırıklığıyla, dayanamayıp 1934 yılında Tokyo'da çektiği yirmi üç saniyelik filmi arayıp bularak, çeşitli askeri yetkililerle görüşmeye başladı. Bu aslında onun casusluk seçmelerine katıldığı kasetti.



Berg nihayet 1942 Ağustos'unda Güney Afrika'dan ayrıldı ve sonraki altı ayını Panama, Peru, Galapagos, Costa Rica, Trinidad, Aruba, İngiliz Guyanası, Hollanda Guyanası, Guatemala ve Brezilya'daki askeri üslerin birinden diğerine gidip durarak geçirdi. Günlük 22,22 dolar (günümüz parasıyla 330 dolar) kazanıyordu, çoğunlukla küçük uçaklarda ve cip arkalarında yolculuk ediyordu. (Yancılık yaparak gitmek zorundaydı, çünkü tipik bir New York'lu gibi, araba kullanamıyordu.) Berg klasik takım elbise ve

kravat yerine, Ekvator sıcağı karşısında ödün vererek, hayatında ilk ve son kez, haki pantolon ve takım olmayan ceket giymişti. Çok gurur okşayan bir görüntü değildi bu; fotoğraflarda terli ve tıknaz, fiziksel formunun çok üstünde tombul görünüyordu.

Berg, iyi niyet elçiliğine ek olarak, OIAA için bir çeşit gezici sağlık müfettişi gibi hizmet verdi, ayrıca görevinin büyük bir kısmını askerlerin şu asırlık kötü alışkanlıklarına, içki âlemlerine, kumar oynamalarına ve özellikle cinsel yaşamlarına üzüлp, öfkelenerek geçirdi. Genç erkekler sürüsü göz önüne alındığında, ABD üslerinin yakınlarında fuhuş çoğalmıştı, öte yandan frengi ve diğer zührevi hastalıkların oranı bazı noktalarda, yerel halktan kadınlar arasında yüzde 66'ya yükselerek salgın düzeyine ulaşmıştı. Berg, Amerikalı erkeklerin "bu kızların pençesinden nasıl kurtulacağı"na (sanki bunun tek sorumlusu kadınlarmış gibi) ciddi bir biçimde kafa yoruyordu. Saf saf ordunun dondurmalar, filmler, olta takımları, badminton ve at nalı oyunları ile birliklerin dikkatini başka yöne çekerek zinayı büyük ölçüde ortadan kaldırılabileceği önerisinde bulunuyordu. Kitapların da yardımcı olacağını düşünerek oldukça şiirsel bir çağrı dahi yaptı: "Bırakınız askerler daha iyi şeyler görsünler, görsünler ki daha kötünün peşinden gitmemeyi seçebilsinler." Bir başka deyişle, genç erkeklerin maneviyatını güçlendirmek, onları fahişelerle düşüp kalkmaktan, içki içmek ve kumar oynamaktan alıkoyacaktı. Başarısızlığa mahkûm olsa da hoş bir görüştü bu.

Üslere ziyaretleri arasında Berg, gitmeye cesaret isteyen tehlikeli arazilere seyahat ediyordu; genellikle bilinmeyen, gözlerden uzak yerlere uçmak için sabah beşte kalkıyordu. Ormanda yılanların, maymunların, jaguarların ve iguanaların arasından geçiyordu. Açık denizde bir adada bir cüzam hastanesi gözetlemişti. Bir uçağın burun camından denizaltıları avlamıştı. (Aynen Joe Kennedy gibi, o da hiçbir şey görmemişti.)

Bu maceralara rağmen Berg yine de tatmin olmamıştı. Güney Amerika hem konumu hem de kauçuk ve diğer doğal kaynakların bolluğu dikkate alındığında, Müttefikler açısından stratejik

olarak çok önemliydi elbette. Gerçekten de Başkan Franklin Roosevelt, Pearl Harbour'dan sonra gece yarısı kalkıp, endişelenmesi gereken onca şey varken, deniz piyadelerinin Brezilya'nın doğusuna konuşlanması emrini vermişti. Ordunun birlikleri ve ikmal malzemelerini Kuzey Afrika üzerinden Avrupa'ya geçirmek için ihtiyaç duyacağı, oradaki havaalanlarını korumak için bu kararı almıştı. Amerikalı yetkililer, bu planı "Zafere Doğru Zıplama Tahtası" olarak adlandırmışlardı.

Ancak stratejik açıdan ne kadar önemli olursa olsun, Güney Amerika savaş alanı değildi ve savaş orada kazanılmayacaktı. Pek çok beyzbol yıldızı çoktan orduya katılmıştı ve harika işler yapıyorlardı; Ted Williams, Hank Greenberg, Bob Feller, Pee Wee Reese. Bunlar olup biterken Berg başka bir kıtada, geri zekâlı denizcilerin bel soğukluğunu nereden kaptıklarına dair görüşmeler yaparken çakılıp kalmıştı. Dolayısıyla Berg Güney Amerika'da iyi niyeti yayma yanında, bir parça dalavere de yaptı, soruşturma yetkisi olmayan meseleleri soruşturmaya kalktı. Dışişleri Bakanlığı adına çeşitli siyasi liderlerin nasıl insanlar olduklarını anlamaya çalıştı, Brezilya'nın eski bir cumhurbaşkanıyla görüşerek pek sevilmeyen bir generale yapılan bir dizi suikast hakkında sorular sordu. Daha sonra 1943 Şubat'ında Washington'a döndüğünde, gizli bir rapor yazdı, oradaki insanları keskin zekâsı ve sezgisiyle etkilemeyi umuyordu.

1943 baharına gelindiğinde Berg, birkaç ay önce casusluk seçmelerine yolladığı film makarasının peşine düştü. Arkadaşları daha sonra askeri yetkililerin 1942 Nisan'ında, Japonların anavatanını vuran ilk Amerikan saldırısı olan, Tokyo'yu hedef alan meşhur Doolittle Baskını'nı planlamada bu filmi kullandığını iddia etmişlerdi. Olayların zamanlaması dikkate alındığında bu olanaksız görünüyordu, Doolittle Baskını, Berg daha filmini pazarlamadan önce meydana gelmişti. Ancak o zamanlar Tokyo'nun filme alınmış görüntüleri çok nadirdi, askeri yetkililer tersanelerin, depoların, fabrikaların, yakıt tanklarının ve elektrik santrallerinin yerlerini tam olarak saptamak için fotoğrafları he-

yecanla büyüttüler. Bir subay Berg'e şöyle demişti: "Aylarca seyahat dergilerine ve yazılarına bakarak bilgi toplamaktansa sizin filmlerinizden daha fazla yararlanabilirdik." Gezi dergilerine bel bağlamış olmaları gerçeği herhalde askeri istihbaratın gelişmişliği hakkında sizlere bir şeyler anlatır. Berg'ün Tokyo'da bir çatıya tırmanması, onu bir yeşil bereliye benzetmişti.

En sonunda, ordu yaşı yüzünden Berg'i almayacaktı. Ama alabilecek bir devlet dairesi vardı. Gerçekten de dairenin istihbarat işine kayıtsız hatta lakayt yaklaşımı dikkate alındığında, Moe Berg Stratejik Hizmetler Bürosu'na mükemmel uyum sağlayacaktı.



İkinci Dünya Savaşı başladığında, ABD'nin ülke dışında istihbarat toplamakla görevli sivil bir kuruluşu yoktu. Elbette Amerikalılar casusluk yapmıyor değildi; bu tür işleri ordu ve donanmanın istihbarat birimleri hallediyordu, hatta General Electric gibi özel şirketler kurumsal casusluğa parasal destek sağlıyordu. Ne var ki, federal devleti yöneten, Amerika'nın en gözde okullarından mezun yöneticiler bu tür işleri ahlaksızca hatta aşağılık faaliyetler olarak görme eğilimindeydiler. Roosevelt'in savaş bakanı Henry Stimson bir keresinde "Beyefendiler birbirlerine gelen postaları okumazlar," demişti. Bu aşırı iffetlilik taslama ABD'yi Büyük Britanya, Almanya ve Rusya'ya nazaran dezavantajlı bir duruma düşürdü, bunların hepsi de gelişmiş istihbarat bürolarına sahipti ve hem dostlarını hem de düşmanlarını rahatça gözetliyorlardı.

Pearl Harbour baskını, en sonunda Amerikan yönetimini kendi eksikliklerini kabul ederek Stratejik Hizmetler Bürosu'nu (SHB) kurmaya zorlamıştı. Günümüzde çoğu insan, bu daireyi Merkezi Haber Alma Teşkilatı CIA'in öncülü olarak bilir, öte yandan Stratejik Hizmetler Bürosu'nun yetkisi ondan çok daha geniştir. SHB, casusluğun yanı sıra denizaşırı milis güçleriyle harekâtlar gerçekleştirerek ABD askeri özel kuvvetlerine zemin ha-

zırlıyordu. Birçok durumda, Moe Berg'ün maceralarında olduğu gibi, casusluk ve hukuk dışı faaliyetler birlikte yürütülürdü.

SHB'yi öncelikle iki kişi şekillendirmişti, yönetici "Vahşi Bill" William Donovan ile şef bilim insanı Stanley Lovell. Donovan ilk kez Birinci Dünya Savaşı sırasında sevk ve idare ettiği, ilginç, aptalca bir saldırıyla üne kavuşmuştu. 1918 Ekim'inde, Argonne Ormanı'nda bir Alman müstahkem mevkiini fethetmeye çalışan New York 69. Piyade Birliği'ne, ünlü "Savaşçı İrlandalılara" komuta ediyordu. Yoğun silahlı çatışmanın yaşandığı bir gün, Donovan geri çekilme emri aldı. Seçeneklerini değerlendirdikten sonra, çekilmek yerine adamlarına hücum emri verdi. Savaşçı İrlandalılar tereddüt edince, "Derdiniz ne sizin? Sonsuza dek yaşamak mı istiyorsunuz?" diye bağırdı ve tek başına saldırıya geçti, adamlarının arkasından geleceğinden emindi. Nitekim geldiler de.

Almanlar onları geri püskürttü, ardından bir makineli tüfek mermisi Donovan'ın dizini paramparça etti. Buna rağmen tahliye emirlerini bir kez daha reddetti, sonraki beş saati ortalıkta topallayarak geçirdi ve diğer yandan adamlarını kaçınılmaz Alman karşı saldırısına hazırladı. Saldırı gerçekleştiğinde Savaşçı İrlandalıları toparlayıp cesaretlendirerek barbar Almanların mevzilerine sürüp bozguna uğrattı, neredeyse savaşı tek başına kazanmıştı. Saldırı başarısızlığa uğramış olsaydı, Donovan askeri mahkemede yargılanacaktı (tabii yaşasaydı). Bu durumdaysa, şeref madalyası kazandı ve Amerikan tarihinin göğsü en fazla madalyayla süslü askerlerinden biri olarak yurda döndü.

İkinci Dünya Savaşı çıktığında, Donovan New York'ta bir hukuk bürosunda çalışıyordu. Şans eseri Columbia Hukuk Fakültesi'nde Franklin Roosevelt'le beraber okumuştı, bu yüzden Roosevelt eski dostunu, 1940 Temmuz'unda, yenilgiye boyun eğen Baba Joseph Kennedy'nin yapabildiğinden daha fazlasını yaparak olayların doğru bir resmini çıkarması için İngiltere'ye gönderdi. (Kennedy bunu tam da FDR'ın amaçladığı şekilde bir şamar gibi algılamıştı.) Donovan olayların korkunçluğunu kabul

etmesine rağmen, İngiliz halkının metanetini vurguluyor ve o zaman henüz başbakan olmasa da Winston Churchill'i olağanüstü etkileyici bir lider olarak ayrı tutuyordu. Değerlendirme FDR'in moralini yerine getirmekle kalmadı aynı zamanda neticede Hitler'in yenilmesinde payı olan Churchill-Roosevelt ittifakının kurulmasını sağladı.

Donovan İngiltere'ye yaptığı saha gezisini Roosevelt'in istihbarat koordinatörlüğü işine dönüştürerek, oradan dönüşünde Stratejik Hizmetler Bürosunu (SHB) kurdu ve başına geçti. Görev kâğıt üzerinde anlamlı görünüyordu belki, ama Vahşi Bill SHB'yi başarıya ulaştıracak vizyon ve motivasyona sahip olsa da bir devlet dairesini yönetmek için gereken başka yeteneklerden büyük ölçüde yoksundu. Ona hayran olan kişiler bile, yönetim becerilerinin "felaket" değilse de "çok kötü" olduğunu itiraf ediyorlardı, insanları idare edecek sabrı ya da tahammülü yoktu. Sonuç olarak SHB Amerikan tarihinde en kötü yönetilen kurumlardan biri, yasaklamanın bürokratik karşılığı haline geldi. Çalışanlar kuruluştaki tam anlamıyla kusursuz özetleyen Macbeth'ten bir dizeyi alıntılararak aralarında gülüyorlardı: "Karışıklık artık kendi şaheserini yarattı."

Donovan'ın hataları hiçbir yerde işe alım süreçlerinde yaşananlardan daha belirgin değildi. Bir kurumu alelacele ortaya çıkarması gerektiğinden, New York'taki kendi arkadaş çevresine yönelerek düzinelerce soylu kişiyi işe aldı, SHB isim listesi Mellonlar, Du Pontlar, Morganlar ve Vanderbiltilerle doluydu. Köşe yazarları Stratejik Hizmetler Bürosunun İngilizce baş harflerinin (Office of Strategic Services, OSS) açılımının aslında "Oh So Social" (Aman pek sosyetik) anlamına geldiğini söyleyerek dalga geçiyorlardı. Donovan'ın tarafından bakılınca, soylu kimseleri işe almak bazı düzeylerde mantıklı görünüyordu, soylular genellikle birkaç dil biliyor ve Avrupa'yı gayet iyi tanıyorlardı. Oysa Riviera'daki tatiller, savaştan dağlar kadar farklıydı. Bir gazetecinin yazdığı gibi "Smokinliyen Fransızcanın nasıl konuşulduğunu bilmek acemi askerleri paraşütle düşman toprağına

indirmek ya da köprüleri havaya uçurmak için hazırlamakta çok da faydalı değildi.” Sonradan gelen neslin çoğu sahada “ciddi zihinsel çöküntüler” yaşadı.

Hâlbuki Donovan da soylulardan ziyade uyumsuz kişileri seviyordu, dolayısıyla SHB kadrolarını tuhaf bir yetenek yelpazesinden oluşturdu. Bu yelpazenin içinde hem kiralık katiller hem ilahiyat profesörleri vardı. Barmenler, antropologlar, profesyonel güreşçiler vardı. Ortodontistler, kuşbilimciler ve cezaevlerinden izinli çıkan suçlular vardı. Marlene Dietrich, Julia Child, John Steinbeck, John Wayne, Leo Tolstoy’un erkek torunu ve Ringling sirkinin bir varisi hepsi birlikte işe giriyorlardı. Gözlemciler bazen Stratejik Hizmetler Bürosu’ndan, Washington’daki meşhur akıl hastanesinin adını kullanarak, “St. Elizabeths” diye söz ediyorlardı, sadece bunu söylemekle kalmıyorlardı. Oradaki üst düzey yetkililerden biri, “SHB’nin gerçekten de oldukça çok sayıda psikopat tip istihdam etmiş olabileceğini” kabul ediyordu. Donovan bir defasında “Hitleri alt etmeye yarayacağını düşünsem, Stalin’i çalıştırdım,” demiştir. Şaka yapıp yapmadığını kimse bilmiyordu.

Dürüst olmak gerekirse Donovan birkaç parlak, aykırı tipi de işe almıştı, bilim insanı Stanley Lovell da bunlardan biriydi. Donovan, Lovell’la yaptığı ilk görüşmede ondan SHB’nun Sherlock Holmes’un ezeli düşmanı Dr. Moriarty’nin muadili olmasını istemişti. Lovell’i, James Bond serisindeki Q karakteri olarak düşünmek daha doğru olur, onun temel görevi bir laboratuvar da ufak tefek şeyler yapmak ve havalı casus zimbirtıları tasarlamaktı. Birkaç örnek verecek olursak, o ve laboratuvarında birlikte çalıştığı meslektaşları, gemilere yapıştırmak için yumuşakçalara benzeyen bombalar geliştirdiler. Belgeleri saklamak için, gizli bölmeli ayakkabılar ya da oyukları olan düğmeler ve piller imal ettiler. Kalem, kurşun sıkın sigaralar icat ettiler. Aunt Jemima¹¹ adını verdikleri bir patlayıcı toz geliştirdiler, un kıvamında

11 ABD’de pankek ve şurup gibi ürünleri olan kahvaltılık yiyecek markası. (Çev.)

ve suyla karıştırılabilen, hatta bisküvi şeklinde fırınlanabilen ve ısırılmasında hiçbir tehlike olmayan Aunt Jemima, yalnızca fırını ateşlendiğinde patlıyordu. Azman çocuklar gibi, Lovell'in ekibi de dışkı bazlı çeşitli silahlar geliştirdiler. Örneğin Caccolube adını verdikleri bir silah, benzin deposuna atıldığında, araba motorlarını şeker ya da kumdan çok daha fazla tahrip ediyordu. Bir başka silahsa, Kuzey Afrika'yı bombalamak için, hastalık yayan sinekleri çekmek ümidiyle icat edilen yapay keçi dışkısı içeriyordu. (Buna Kaprisli Proje dediler.) Bununla birlikte, başka bir proje, Lovell'in da söylediği gibi "ishalin yaydığı iğrenç kokunun iki katını üreten" bir bileşiğin sentezlenmesini gerektiriyordu. Dolayısıyla onlar da, bu maddeyi işgal altındaki Çin'de bulunan Japon subayların pantolonlarına püskürtecek küçük çocuklar tuttular. Lovell bu maddeye "Kim, ben mi?" bombası adını verdi.

Üstelik diğer fikirlerin yanında bunlar çılgınca bile sayılmazdı. Hitler ve Mussolini'nin, Avusturya ile İtalya arasındaki Brenner Geçidi'nde bir zirve toplantısı yapacaklarını öğrendikten sonra Lovell, toplantı odasındaki bir çiçek vazosunun içine minik bir şişe sıvı kostik dökülmesini planladı. Bu akışkan sıvı yirmi dakika içerisinde buharlaşarak, hardal gazına dönüşecek, sonra orada bulunan herkesin korneasını yakacaktı. Gerçekten biraz vurucu bir etki katmak için Lovell, öncesinde Papa'yla bağlantı kurulmasını ve Papa'nın, On Emri çiğnedikleri için Tanrı'nın faşistleri kör edeceği kehanetinde bulunmasını teklif etti. Hardal gazı bu "kehaneti" yerine getirdiğinde, Almanya ve İtalya vatandaşlarının kesinlikle ayaklanıp faşistleri içeride alaşağı edeceğini iddia ediyordu. (Ne yazık ki, zirvenin yapılacağı yer son anda değiştirildi ve söz konusu plan uygulamaya konulamadı. Lovell, öte yandan savaşı kazanmak için "içgüdüsel yaklaşım" adını verdiği bir yöntem geliştirdi. Lovell, Freud'un tartışmalı bazı kuramlarından yararlanarak, Hitler'in "kadın/erkek cinsiyet çizgisinin" her iki tarafında da bulunduğunu, bu yüzden cinsiyetlerden herhangi birine kolayca itilebildiğini

iddia ediyordu. Buna dayanarak Lovell, Hitler'in sebze meyve bahçesindeki pancar ve havuçlara enjekte etmek için çeşitli kadınlık hormonları hazırladı. Hitler'in göğüslerinin şişeceğini, bıyıklarının döküleceğini, sesinin küçük düşürücü bir soprano perdesine yükseleceğini umut ediyordu. Plan, Lovell'ın Hitler'in bahçıvanlarından birine rüşvet verecek kadar ileri gitti, ancak sonuçta hiçbir şey olmadı. Lovell daha sonra şöyle itiraf edecektir, "Bahçıvanın paramızı alıp, şırınga ve ilaçları en yakınındaki çalılıklara attığını tahmin edebiliyorum."

Hikâyeler böyle devam edip gider. Bunlardan başka SHB hakkındaki en çılgın, en kaçık, en inanılmaz olan şey ise çoğu kez planlarının işe yaramasıydı. Yönetici olarak hataları ne olursa olsun Vahşi Bill Donovan nadir görülen bir fiziksel ve zihinsel cesaret birleşimine sahipti. SHB'nin bir başka üyesi, film yönetmeni John Ford bir defasında şöyle demiştir: "Bill Donovan'ın gözünde Fransa'ya paraşütle inmek, bir köprüyü havaya uçurmak, Alman Hava Kuvvetleri'nin benzin depolarına işemek, sonra da bir Alman casusla St. Regis Oteli'nin çatısında dans etmek büyük bir iş sayılmazdı. Böyle bir kişinin insanlara ilham kaynağı olmaktan başka çaresi yoktu. Lovell'ın saçma sapan yirmi fikrinden bir ya da ikisi mükemmel işlemiş, Mihver güçlerin çalışmalarını ciddi manada sekteye uğratmıştı. Aslında dünyanın o zamanki karmaşası göz önünde tutulursa, belki de ancak Stratejik Hizmetler Bürosu kadar gelişigüzel bir şey başarıya ulaşabilirdi. Kuruluş, dünyanın her yerinde, birliklerin hareketinden tutun da nükleer bombalara kadar her şey hakkında veri toplayarak, baş döndürücü bir dizi gizli operasyon gerçekleştirdi. Ayrıca başka türlü seferberliğe katkı sağlayamayacak olan beyzbol oyuncusu Moe Berg'ün de içinde olduğu uçuk kaçık bir sürü ilginç tipten de olağanüstü bir şekilde yararlandı.

Baja Günleri

Moe Berg gibi, Boris Pash'ın de aklı 1942 yazında Latin Amerika spor karşılaşmalarındaydı. Ne var ki Berg'ün spora ilgisi masum ve zararsızken, Pash şeytanca bir casusluk oyunu oynuyordu.

1940 yılında antrenör Pash, Hollywood Lisesi'ni bırakıp, Amerikan ordusunun San Francisco'daki istihbarat bölümünün işlerinin yürütülmesine yardım etmek üzere buraya taşındı. Binbaşı Pash'ın yetkisi, en batıdaki yedi eyalet ve Alaska toprakları dâhil olmak üzere çok geniş bir alanı kapsamasına rağmen, işler Pearl Harbour saldırısı olana kadar oldukça durgundu. Ondan sonra bölge birkaç ay boyunca, haklı gerekçelerle yüksek alarm seviyesinde kaldı. Günümüzde çoğu insan pek bilmese de, Japonya gerçekten Pearl Harbour'dan çok kısa bir süre sonra, 23 Şubat 1942'de, Kaliforniya, Santa Barbara yakınlarında bir denizaltı su yüzüne çıkarak bir petrol rafinerisini bombaladığı zaman, Amerikan topraklarına ikinci kez saldırmıştı. Saldırı hafif hasarla atlatıldı ve ölen olmadı. Ancak Pearl Harbour saldırısının etkilerini henüz üzerinden atamamış bir ülke için olay korkunçtu. Bu, Japonya görünüşe bakılırsa gerek havadan gerekse denizden her an saldırabilir demekti.

Hollywood Lisesi'ndeki Japon ailelerle etkileşimi –ayrıca okuldaki oyuncular askere alınmaya başladıktan sonra Japon ordusuna olan aşinalığı– göz önüne alınan Pash Meksika'nın batısında Baja Yarımadası boyunca Japon direnişçilerin izini sürmekle görevlendirildi. Ordu özellikle, Baja'nın hemen kuzeyinde yer alan San Diego'daki tersaneye sürpriz bir saldırı olmasından korkuyordu. Meksika'da Japon asileri aramak şu an kulağa

saçma gelebilir fakat 1940'lı yılların başlarında Baja'da 3600'den fazla Japon yaşıyordu. Bu insanlar pamuk endüstrisindeki işlerde çalışmak üzere Japonya'dan göç etmiş tarım işçilerinin soyundan geliyorlardı. Aslında Meksika hükümeti onların büyük bir kısmını 1942 Ocak'ında toplayıp gemilerle Mexico City'ye ve Guadalajara'ya, iddialara göre sadakatlerinden kuşku duyulan insanların daha az zarar vereceği varsayılan, ülkenin iç kısımlarında bir yerlere gönderildiler. (Aynı şekilde Kanada hükümeti de 2500 Japon'u Vancouver'dan tahliye etmişti, Roosevelt yönetimi de savaş esnasında 110 binden fazlasının yerini değiştirerek göz hapsine aldı.) Yer değiştirmelere rağmen Pash'in çalıştığı daire, Baja'da yıkıcı faaliyetler olmasından, endişe etmeye devam ediyordu. Bu yüzden, 1942 yazında Pash yarım düzine ajanı daha sahada görevlendirerek, onlara yarımadayı "otomobille, eşek ve at sırtında, tekneyle ve yaya olarak didik didik aramaları talimatını verdi.

"Z", "Fırça" ya da "Zorba" gibi kod adlarıyla bilinen ajanlar sık sık buldukları şeyleri rapor ediyorlardı. Genellikle raporlarını "Dr. Bernard T. Norman" adlı kişinin adresine gönderiyorlardı, bu Pash'in uydurduğu bir takma addı, öte yandan raporlar ilk bakışta gülünç denecek kadar beceriksizce yazılmış gibiydiler. En üretken mektup yazarı "Carlos", hiç ulaşımın olmadığı Baha'nın küçük bir kasabasına sıkışıp kalmıştı; bir defasında dinamit taşıyan bir gemiyle para ödeyerek geçmeyi denemişti, ama kaptan tersleyip teklifini reddedince, mecburen orada kalıp hiçbir şey yapmadan, boşu boşuna üç hafta geçirmişti. Carlos ne zaman yeni bir yerde ortaya çıksa, etrafta direnişçileri aramak yerine, günlerini ya balık avlayarak ya da kırdaki bayırda at sırtında avlanarak geçiriyordu. Ayrıca birkaç atış şansı yakalamak için yerel beyzbol sahalarına indiği de oluyordu. Carlos aslında kafasını beyzbola takmış gibiydi, gittiği her kasabada kaç tane beyzbol oyuncusu, kaç tane beyzbol sahası ve beyzbol eldiveni olduğunu sayıyordu, hatta hakemlerin çetelesini tutuyordu. Bunları biliyoruz, çünkü yaptığı keşifleri ve edindiği bilgileri en

ince ayrıntısına kadar Pash'e aktarıyordu, Bajalı Meksikalıların beyzbol oynama alışkanlıkları hakkında saçma sapan konuşuyor da konuşuyordu. Günümüzde bu mektuplar insana hem sıkıcı hem de sinir bozucu geliyor; elbette bu da bir edebi başarıdır.

Esasında bu tam da Pash'in amaçladığı şeydi. O zamanlar Baja'daki posta hizmetleri düzgün ve güvenilir değildi, mektuplara gizlice göz gezdiren biri onları anlamsız bulurdu. Ancak Pash'in kişisel evrakının arasında, kodlu yazılmış harfler için her şeyi anlamlı kılacak şifre çözme anahtarı vardı. Carlos beyzbol sahasının ebatları ve yeri diye bahsettiğinde aslında uçak pistleri hakkında bilgi veriyordu. "Eldivenler" dediğinde uçakları, "beyzbol sopaları ve toplar" dediğinde benzin depolarını ve "hakemler" dediğindeyse potansiyel sabotajcıları kastediyordu. Öteki kodlu sözcükler (örneğin hentbol sahaları) denizaltı tersanelerini ya da gizli akaryakıt veya çimento depolarını işaret ediyordu. Buna benzer şekilde, balık tutma ve avlanma amaçlı gezintiler de, düşman birliklerinin saldırılabileceği ya da saklanabileceği sahillerde ve diğer bölgelerde, keşif yapmak için mükemmel fırsatlardı.

Dürüst olmak gerekirse, bu gözetlemeler çok da fazla bir anlam ifade etmiyordu. Bütün "beyzbol sahaları" ve "sopalar ve toplar" Baja'da sivil halkının kullanımı içindi, ayrıca Japon denizaltılarının Meksika'da su yüzüne çıktıklarına dair bitmek bilmeyen dedikodulara rağmen, hiçbir Amerikan ajanı daha bir tanesini görmemişti. Aslında Baja'da herhalde, yıkıcı faaliyette bulunan Japon asilerden daha fazla onların izini sürmeye gelmiş Amerikan casusu bulunuyordu. (Görevi, ton balığı avlayan yerel tekneleri durdurup mürettebatını sorguya çekmek olan bir ajan, teknelerden ikisinin kaptanlarının da gizli görevde olan Amerikan ordusu personeli olduğunu anlayınca bozulmuştu.) Dahası, Pash'in bilgi kaynaklarından bazıları güvenilir olmaktan ziyade, her iki taraftan da para alan ve doğru istihbarat sağlamaktan çok intikam almayı, biriyle hesaplaşmayı kafaya takmış tembel, düşüncesiz, boşboğaz ve hilekâr tiplerdi; karılarından uzaktayken,

genelevlere gittiklerini veya Amerikan sınırında içki kaçakçılığı yaptıklarını söyleyerek birbirlerini ispiyonlardı.

Baja seferi savaşın kazanılmasını tam olarak sağlamadıysa da Boris Pash'ın hayatının gidişatını değiştirdi. Pash gizli işler çevirmeyi seviyordu, öte yandan insanları kodlarla ve başka taktiklerle atlatmak hoşuna gidiyordu, ajanları idare etmesinin yanı sıra, söylenene göre bu dönemde kılık değiştirerek, peruklar takarak ve ses değiştirici cihazlar kullanarak kimliğini gizlemeye çalışıyordu. Savaş öncesinde basit bir asker ve öğretmen olmasına rağmen, istihbarat işi onu büyülemişti, dolayısıyla daha fazlasını istiyordu. Neyse ki şansına yeni ve riskli bir bilimsel girişim tam da onun özelliklerinde birine ihtiyaç duyuyordu. Bu girişimin adı Manhattan Projesi'ydi.



Temeli Pearl Harbour'dan önce atılmış olmasına rağmen Manhattan Projesi aylar boyu amaçsızca ve çok fazla çaba harcanmaksızın sürüklenip durmuştu; hükümet yetkililerinin bir dizi toplantı ve çalışmasından başka proje adına bir şey yapılmamıştı, bunlardan çıkan başlıca sonuç ise uzayıp giden daha çok toplantı ve çalışma yapılmasını önermek oldu. Bu ağırdan alma hali, nükleer fizikçileri, özellikle de Almanya'nın o zamana kadar yaklaşık üç yıldır fisyon çalışmaları yaptığını bilen, Hitler Avrupa'sından gelen mültecileri çileden çıkarıyordu.

Uyuşukluk General Leslie Groves 1942 Eylül'ünde projenin idaresini devraldığında sona erdi. Groves adı günümüzde Manhattan Projesi'yle eşanlamlı kullanılsa da General başlangıçta projeyi yönetme fikrinden hiç hazzetmemişti. Zeki fakat acımasız bir yönetici olarak tanınmasının yanı sıra, aynı zamanda ordudaki en iyi inşaat ustası ve en pislik herif olarak bilinen Groves, savaşın başlangıcında ABD'deki ve açık denizdeki üslerde bulunan, tüm ordu inşaatlarından sorumluydu, aylık 600 milyon dolarlık (bugünün parasıyla 10 milyar dolarlık) bir bütçeye göz kulak oluyordu. Bütçesinin tamamı işin başında sadece 100 mil-

yon dolar olan Manhattan Projesi yöneticiliğine atanması fiilen bir rütbe indirimi idi. Anlaşılan o ki Groves (inşaatını bizzat denetlediği) Pentagon'da çok fazla kişiyi kızdırmış ve Manhattan Projesi'ni yönetmekle cezalandırılmıştı. Üstleri savaş bitmeden adı her neyse şu nükleer zimbırtılardan birini inşa etme şansının olmadığını düşünüyorlardı, böylece başarısızlık ona biraz olsun alçak gönüllülük öğretecekti.

İşler hiç de öyle hesaplandığı gibi gitmedi. Öfkeye kapılan Groves hemen işe koyuldu ve yönetici olarak yaptığı ilk hamlelerden birinde, Berkeley'deki Kaliforniya Üniversitesi'nde profesör olan fizikçi Robert Oppenheimer'i Los Alamos'taki silah tasarım laboratuvarının başkanı olarak atadı. Geçmişe dönüp bakıldığında Oppenheimer'in atanması harika bir hamle gibi görünse de o zamanlar bu karar hem bilim insanları hem de askeri yetkililer arasında radyoaktif çalışmalar açısından tartışmalıydı. Bazı üst düzey fizikçiler, oldukça kendini beğenmiş bir tavırla, Groves'a Oppenheimer'in Nobel Ödülü olmadığından bir lider olarak çok fazla saygı uyandırmayacağını ileri sürüyorlardı. Daha önemlisi o teorik fizikçiydi, deneyselci değildi, aynı zamanda tıpkı SHB Başkanı Vahşi Bill Donovan gibi yönetsel konulardan bihaberdi. Bir bilim insanı Groves'a, "O minik bir hamburger dükkânını bile yönetemez" diye söylenmişti. Groves bunlara aldırmış etmedi. Kendisini kurnaz bir insan sarrafı olarak görüyordu, mevcut tüm kanıtlara rağmen Oppenheimer'in Los Alamos'un başı olarak başarılı olacağına karar verdi.

Oppenheimer'e karşı askerlerden gelen itiraz çok daha ciddiydi. Zengin bir ortamda ve politik açıdan deneyimsiz ve saf, klasik bir limuzin liberali olarak yetiştirilmiş olan Oppenheimer, her ne sebeple olursa olsun Berkeley seçkinleri arasında moda olanı her zaman belli belirsiz desteklemişti. 1930'larda bu komünizm demekti, Oppenheimer de on yılını Stalincilerle arkadaşlık ederek ve İspanyol İç Savaşı için binlerce dolar toplayarak geçirmişti. Çok daha endişe verici olan ise etrafı gündüzleri fisyon araştırmasında çalışıp geceleri bildikleri her şeyi anlatmak için

Komünist Parti yetkilileriyle gizlice buluşan öğrencilerle çevriliydi. Kısacası Oppenheimer çok büyük bir güvenlik riskiydi. Hatta öyle ki, İkinci Dünya Savaşı'nın en gizli laboratuvarının başkanı olmasına rağmen, ordu orada çalışması için gereken güvenlik soruşturması belgesini vermeyi reddetmişti, bu biraz tuhaf bir durumdu. Groves en sonunda müdahale etmek ve göreve başlayabilmesi için geçici bir giriş izin belgesi ayarlamak zorunda kaldı.

Oppenheimer'e duyduğu güvene rağmen, Groves görevi gereği kendisini fizikçinin komünizmle olan bağlantısını araştırmak zorunda hissetmişti ve çok geçmeden görev için mükemmel birini buldu. O sıralar körfez bölgesinde yaşayan inatçı, akıllı bir istihbarat subayı olan, genç bir delikanlıyken Kızıl Ordu'ya karşı savaştığından beri komünistlerden ve onları destekleyen herkesten nefret eden birini bulmuştu: Boris Theodore Pash.

21. BÖLÜM

V-1, V-2, V-3

1942 yılı bahar ve yazında, Werner von Braun Almanya'nın kuzeyinde, Peenemünde'deki roket test sahalarında üç tane V-2 fırlatma denemesi yapmayı planlamıştı. Üçü de başarısızlıkla sonuçlandı. İlk füzenin gövdesi, ateşleme odasının ön kontrolü sırasında havaya uçtu. İkincisi kalkışta tehlikeli bir şekilde yalpaladıktan sonra bir mil açıkta Baltık Denizi'ne düşüp parçalandı. Üçüncüsü doğru düzgün kalkış yapsa da elektrik donanımında kısa devre olunca havada sanki on dört tonluk bir şişe gibi patladı, eğlenceli fakat hayal kırıklığına uğratan bir gelişmeydi.

Bununla birlikte, 3 Ekim'de, V-2 nihayet uçuruldu. Füze fırlatma rampasında aslında oldukça hareketsizdi, eski bir Peenemünde üssü çalışanı, "V-2 yavaş yavaş yükseldi, sanki insanlar tarafından sırkla itiliyormuş gibiydi," diye aktarıyordu gördüklerini. Hâlbuki füzeler hızla ivme kazanıp saatte yaklaşık 5600 km gibi en yüksek hıza ulaşabilir. O gün fırlatmayı beklerken von Braun'un mürettebatı füzenin gövdesini, hilal şeklindeki ayın üzerine ata biner gibi oturmuş güzel bir kadın resmiyle süslemişlerdi. Füze o kadar uzağa gitmedi ama inanılmaz biçimde 190 kilometre uzakta yere indi.

Von Braun'un personeli bu ve sonraki birkaç ay boyunca gerçekleştirilen başarılı fırlatmaları filme aldı. Nazi askeri liderleri de sanki birbirleriyle porno ya da gerçek cinayet içerikli film paylaşıyormuş gibi büyük heyecan duyarak bu film bobinlerini sinema salonlarında gösterime soktular. Propaganda bakanı Joseph Göbbels "Sadece bu filmi Almanya'nın her sinema salonunda gösterebilseydik, bir başka konuşma yapmama ya da tek bir kelime bile yazmama gerek kalmazdı. En koyu karamsar biri bile

artık zaferden şüphe duymazdı,” demişti. Hitler o kadar coşkulu değildi. Nadir görünen bir sağduyuyla, roketlerin hedefi bulmasının zor olduğunu belirtiyordu, 3 Ekim’de gerçekleştirilen fırlatmada, roket uzağa gitmişti, tamam, ama hedefini üç kilometre şaşırmıştı. Nokta operasyonlar neredeyse olanaksızdı.

Bütün bunlara rağmen, Naziler sonraki aylar boyunca V-silahlarını geliştirmeye milyarlarca mark akıttılar. O zaman için kimse fark etmese de, hedefi bulamamaları çok geçmeden füzelerin sağladığı en büyük kazanç olacaktı. Hedefe odaklanmaları olanaksız olduğundan, çok büyük bir hareket alanı içerisinde herhangi bir yere inebilirlerdi. Potansiyel hedeflerden ne kadar uzakta yaşarsa yaşasın sonuç olarak yerdeki hiç kimse kendini güvende hissedemezdi. Bu roketler intikam silahları, bir başka ifadeyle, en üstün terör silahlarıydılar, Londra’nın etrafında yaklaşık bin kilometrekarelik bir alanı ve orada yaşayan milyonlarca insanı vurmak için mükemmel silahlardı.

Bir yandan Peenemünde’de testler devam ederken, Alman ordusu Fransa’nın Londra’nın hemen güneyine denk gelen kuzey kesiminde V-silahları için fırlatma tesisleri inşa etmek üzere yoğun ve zorlu çalışmalara girişmişti. Aynı zamanda, von Braun’un mühendisleri çok daha iddialı bir başka silahın, esrarengiz V-3’ün planlarını yapmaya başlamıştı.

22. BÖLÜM

Mektuplar

Harvard'da bir yıl okul derneğindeki oğlanlara refakat ettikten sonra, Samuel Goudsmit sonunda faydalı bir şey yapıyordu. 1941 Kasım'ında yolun aşağısında Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'ndeki (Massachusetts Institute of Technology, MIT) bir meslektaşı burada bir radarda çalışması için onu işe soktu. İlgi alanları fiziğin çok ötesinde geniş bir yelpazeye uzanan biri olarak yeni laboratuvarındaki mesleki çeşitlilik Goudsmit'in hoşuna gitmişti. Ortalıkta koşuşturan avukatlar, askerler ve istihbarat analistleri vardı, hatta Disney'den gelen, çocuklar değil de kalın kafalı generaller okusun diye basılacak, radarları konu alan bir kitabın çizimlerini yapan bir karı-koca bile vardı. En iyisi de, Goudsmit'in artık savaşa gerçekten katkı sağladığını hissetmesiydi. Kendisine o kadar çok güveniyordu ki, saçma bir risk aldığı için az kalsın tutuklanıyordu.

Her ne kadar savaş sırasında bu kadar çok bilimsel sorun yaşandıysa da, hepsi Werner Heisenberg'le başlamıştı. 1942 Ekim'inde, New York'ta sürgündeki bir Avusturyalı fizikçi, Victor Weisskopf, İsviçre'deki bir meslektaşından, iki konuya değişen bir mektup aldı. Birincisi Heisenberg pek yakında Zürih'te bir konferans verecekti. İkincisi, Heisenberg Berlin'deki Kaiser Wilhelm Enstitüsü'nde yeni bir işi kabul etmişti. Mektubun geneli sadece havadan sudan sohbetten ibaretti, fakat siyasi algısı yüksek olan Weisskopf mektubu tekrar tekrar okurken, yüzü endişeyle buruştu. Kaiser Wilhelm Enstitüsü, güçlü bir nükleer fizik programı olan, devlet tarafından yönetilen bir kuruluştur. Heisenberg'in Leipzig'de gerçekleştirdiği "atom patlaması"nın yanı sıra Almanya'nın ağır suya olan merakıyla ilgili söylenti-

ler çoktandır ortalıkta dolaşıp duruyordu. Heisenberg'in Kaiser Wilhelm Enstitüsü'ne taşınmasının tek bir anlamı olabilirdi: Almanya atom bombası programını geliştiriyordu.

Cadılar Bayramı'ndan hemen önce, Weisskopf mektubu MIT'de çalışan bir başka siyasi göçmene gösterdi. O da yazılanların korkunç olduğunda hem fikirdi. Ne yapmaları gerektiği konusunda emin olamadıklarından, olanları bir şişe içki eşliğinde konuşmaya karar verdiler. İçkiden çakırkeyif olunca bir plan şekillendi. Mektupta Heisenberg'in Aralık başında Zürih'te bir konferans vereceğinden bahsediliyordu. İsviçre tarafsız bir ülkeydi, hem Müttefik hem de Mihver devletlerin vatandaşlarına serbest geçiş hakkı tanıyordu. Belki de oraya Heisenberg'i sorgulamak için bir bilim insanı gönderebilirlerdi, hem de Almanların ilerleyişi hakkında araştırma yapmasını sağlayabilirlerdi. Neden olmasın?

Kadehleri yeniden doldurdukça, kafalarında oluşan fikir biraz daha cesurlaşıyordu. Heisenberg'in ağzını aramak yerine, Alman projesini bir şekilde sekteye uğratsalar ne olurdu? Belki bunu Heisenberg'in Almanya'ya dönüşünü geciktirerek yapabilirlerdi. Ya da o da bir şey mi, onu daimi olarak alıkoyabilirlerdi, yani gözaltına alarak tamamen dönüşünü engelleyebilirlerdi. Aptalca bir fikirdi ve elbette çok riskliydi. Ancak birkaç yudumdan sonra artık o kadar da saçma gelmiyordu. Onu neden gözaltına almasınlardı ki? Bu savaştı neticede. Her şey mümkündü. Düzgün planladıkları takdirde, Heisenberg herhangi bir gerçek tehlike altında olmayacaktı, ayrıca onu Almanya'dan uzaklaştırmak Nazi bomba projesini tamamıyla rayından çıkaracaktı. Kafaları çektikçe daha güzel fikirler üretmeye başlamışlardı. Hemen ertesi gün Weisskopf akşamdan kalmalığı üzerinden atar atmaz Robert Oppenheimer'e bir mektup yazdı.

Mektup Heisenberg'in yeni işiyle ilgili dedikoduyu ve bunun neye işaret ettiğini bildiriyordu, sonra da Zürih'te yapılacak olan konferanstan bahsediyordu. Weisskopf şaşırtıcı bir açık sözlülükle şunu ekliyordu: "Yapılacak en iyi şey, bir kaçırma işi organize etmek olacaktır." Almanlar *sizi* kaçırmakta tereddüt et-

mezlerdi diyerek Oppenheimer'in dikkatini çekiyordu. Öte yandan İsviçre'nin tarafsızlığını ihlal ediyor olacaklarından ve işler kötüye giderse, Heisenberg'e yaklaşan kim olursa olsun büyük olasılıkla ajan olarak enselenebileceğinden plan kesinlikle riskler taşımaya rağmen, bu tehlikeler Nazi atom bombası olasılığı karşısında oldukça önemsiz kalıyordu. Yakalanıp işkence görme tehlikesine rağmen Weisskopf Zürih'e bizzat kendisi gitmeye gönüllü oldu. "Gün gibi aşikâr kı" diyerek, sanki bu basit bir matematiksel kanıtmuş gibi, "onu kaçırmak yapılacak en ama en etkili ve en güvenli (!) şey," sonucuna varıyordu.

Bu zamana kadar Oppenheimer Los Alamos Silah Laboratuvarı'nı yönetiyordu ve saçma sapan şeylere hiç vakti yoktu. Aslına bakılırsa Heisenberg hakkındaki haberleri çoktan başka kanallardan duymuştu, Weisskopf'a verdiği karşılık, "uygun yetkililerin" nasıl haberdar edilebileceğine dair sıkıcı bürokratik güvencelerle doluydu. Kibarca tersler gibi bir tavırla, "Mesele hakkında daha fazlasını duyup duymayacağınızdan emin değilim" diye ekliyordu.

Oysa Oppenheimer içten içe adam kaçırmamanın hiç de kötü bir fikir olmadığını düşünüyordu ve fikri savaş dönemi bilimsel araştırmalar başkanı Vannevar Bush'a iletti. Öneriyi bildirirken Oppenheimer, onu mutlaka uygun bulması ya da desteklemesi gerekmediğini belirterek, açıkçası Weisskopf'un boyundan büyük işlere kalkıştığına işaret ediyordu, profesyonel bir casusa ihtiyaçları olacaktı. Bununla birlikte, Zürih'e gidiş, "bize müthiş bir fırsat sağlayabilir" diye yazmaktan da geri durmuyordu.

Bush ise Oppenheimer'i tatlı dille atlatıyordu. Fakat aslında konu hakkında konuştuğu askeri patronlarda olduğu gibi, söz konusu fikir çaktırmadan onun da hoşuna gidiyordu. Sonuç olarak bu yetkililer planı, tehlikeli ve yasa dışı olduğu için değil, oyun teorisini dikkate aldıkları için reddettiler. Eğer Heisenberg'le irtibata geçerse, Naziler atom bombası programları hakkında bilgi sahibi olduğumuzu bilecekler, şeklinde bir mantık yürüttüler. Bu ise kendimizi tehlikeye atmak olur, çünkü bundan

bizim de benzer bir programımız olduğu anlamı çıkar. Dahası Naziler iki kat fazla çaba göstereceklerdi, zaten onların gerisinde kaldığımız için, bu fikir akıllıca görünmüyordu. Yine de, inanılmaz bir şekilde kimse fikri açık ve kesin reddetmemişti, ayrıca Nobel Ödüllü bir fizikçiye kaçırıp onu zorla çalıştırma planı yavaş yavaş akıllarına yatıyordu.

Victor Weisskopf bunların hiçbirini bilmiyordu. Güvenlik gerekçeleriyle, böyle kararlar veren kişiler düşüncelerini asla onun gibi bir ırgata açıklamaya tenezzül etmezdi. Oppenheimer'in mektubunun dışında, kendi teklifine dair hiçbir şey duymadı, fakat bir hafta sonra huzursuzlaştı. Zürih'teki konferans günü yaklaşırken –takvimde günlerin üzerine çarpı işareti koyuyordu– bürokrasinin eyleme geçmeyişi bu fırsatı mahvedecekmiş gibi görünüyordu.

Uslu duramayan Weisskopf ve içki arkadaşı planlarına, atom bombasına sahip bir Hitler'den en çok zarar görecektir olan İngilizlerin daha sıcak bakabileceğine karar verdiler. Bu yüzden de MIT'de radarda çalışan birkaç İngiliz'i tanıyan, siyasi göçmen olan dostları Samuel Goudsmit'ten yardım istediler. Goudsmit eski dostu Werner'i kaçırmamanın müthiş bir fikir olduğunu düşünüyordu. Temasta bulunduğu İngiliz bağlantıları ona mektup yazacağı ismi vererek, mektubun bir yerine çaktırmadan, İngilizlerde atom bombasının şifresi olan "alaşım borular" ifadesini sıkıştırmasını tembih ettiler. Goudsmit de öyle yaptı ve 7 Kasım'da aceleyle postaya verdi, mektubun insanları hemen harekete geçireceğine inanıyordu.

Harekete geçirdi, ancak özellikle Atlantik'in bu tarafında etkili oldu. "Alaşım borular" ifadesini gören İngiliz yetkililer panik oldular. Nasıl olup da rastgele bir fizikçi onların en gizli şifre sözcüğünü öğrenmişti? Hemen Vannevar Bush'u haberdar ettiler, o da güvenlik ihlaline dair bir soruşturma açtı. Şakadan anlamayan istihbarat ajanları karınca gibi Goudsmit'in başına üşüşüp bu kavramı nereden duyduğunu öğrenmek istediler. Daha da şüphe uyandırıcı olansa, Goudsmit'in mektupta ara sıra

ilgilerini çekebilecek başka istihbarat haberleriyle karşılaştığından bahsetmesiydi. İngilizler bunları da duymak isterler miydi acaba? Bunun üzerine Amerikalı ajanların ne düşündüğünü hayal edebilirsiniz. Goudsmit çabucak ve anlaşılmaz bir açıklamada bulunarak beceriksizliğinden ötürü özür diledi. Peşinden daha zor sorular geldi, ne var ki gönülsüzce de olsa ajanlar onu akladılar. Olaydan üzüntüyle ve utançla, aynı zamanda savaş zamanında bilimsel hiyerarşi içerisindeki yerinin en alt düzeyde olduğunu açık ve net anlayarak çıkmış oldu.

Yine de, tıpkı Boris Pash gibi, bilimin gizli kapaklı tarafıyla burun buruna gelmek Goudsmit'in merakını uyandırmıştı. Dedektif romanlarına oldum olası bayılıyordu ve hayallerinde kendisini amatör bir dedektif olarak görüyordu. (Hırsızlar Ann Arbor'daki laboratuvarından cihazlarını çaldığında, bir parmak izi çıkarma seti bulup, ipuçlarına kendi kendine toz serperek delil toplamıştı.) Savaş entrikaları planlama fikri onu daha çok heyecanlandırıyordu. O yüzden, azarlanmasına rağmen, Goudsmit istihbarat yetkililerine emirlerine amade olduğunu söyleyen bir başka mektup daha yazdı. Yurtdışında çok işe yarayacak bir özellik olan birkaç dil bildiğini ve İtalya, Hollanda, Belçika ve Fransa'daki bilim insanlarını tanıdığını belirtiyordu. "Hatta hâlâ arkadaşları olduğumu sanan bazı Alman fizikçilerin bile olduğunu düşünüyorum," diye de ekliyordu. Mektubun üslubu, doğrusunu isterseniz biraz içler acısıydı. *Lütfen aklınızın bir köşesinde olayım. Her şeyi yaparım!* Herhalde beklenildiği üzere, kimse ona cevap verme zahmetine girmemiştir. Beceriksizce adam kaçırma planları yapmaya kalkışmasının ardından, görünüşe bakılırsa istihbarat topluluğunun Samuel Goudsmit'le hiçbir şey yapmaya niyeti yoktu.



Çok geçmeden başka bir mektup casuslukla ilgili hayallerini neyse ki kafasından uzaklaştırmıştı. 1942 yazında, Nazi yönetimi Yahudileri Hollanda'dan sınır dışı etmeye başlamıştı, diğer

yandan da Goudsmit ile anne babası arasındaki bütün iletişim kesilmişti. Aylarca Hollanda'daki dostlarına yazarak ailesinin izini bulmaya yardım etmeleri için yalvardı. Bu dostları arasında Lise Meitner'in Berlin'den kaçmasına yardım eden fizikçi Dirk Coster de vardı.

Coster bunun üzerine dönüp, 1942 sonu ya da 1943 başı gibi (tarihler belli değil) tanıdığı en güçlü Alman vatandaşından Goudsmit adına yardım istedi, o kişi Werner Heisenberg'di. En sonunda Coster şöyle bir mantık yürüttü, Goudsmit ile Heisenberg arkadaş değiller miydi? Heisenberg, Goudsmit'in evinde akşam yemeği yememiş miydi? Şu işe bakın ki Goudsmit'in kaçırmayı planladığı adam şimdi ondan habersiz, ailesini kurtarması için bel bağladığı kişi olmuştu.

Bütün bunlar olup biterken, 1943 Mart'ında Isaac ve Marianne bir mektupla oğullarına ulaştılar. Zarfın üzerinde onların isimlerini görünce, Goudsmit'in içini aniden büyük bir umut kaplamış olsa gerek; bunun hemen ardından ise posta damgasını fark edince umutsuzluk ve çaresizlik duymuş olmalı. Ne mektubun geçişte ne kadar geciktirilmiş olduğuna, ne de tam olarak kendisine nasıl ulaştığına dair hiçbir fikri yoktu, acaba merhametli bir Alman askeri sayesinde mi ulaşmıştı? Ya da Hollandalı direnişçiler sayesinde mi? Portekiz üzerinden gönderildiğini görüyordu fakat orijinal posta damgası eski Çekoslovakya'da, Theresienstadt adlı bir şehre aitti. Şehrin hemen yakınında büyük bir toplama kampı bulunuyordu.

Freshman Operasyonu

Winston Churchill bir defasında ağır su için “gizli evrakımıza 1940 ila 1941 yıllarında giren, uğursuz bir terim, tüyler ürpertici ve doğaya aykırı,” demiştir. Muhtemelen bu aşırı iğrenmeyi dikkate alarak, İngiliz yetkililer D₂O’yu “meyve suyu” olarak adlandırmışlardır. Casuslar Almanların suyun bulabildikleri her gramını aldıklarını teyit ederlerken, istihbaratçılar bu konuda ne yapılması gerektiğini tartışmaya başlamışlardı.

Bazıları, Werner Heisenberg’in kaçırılmasına karşı ileri sürülen oyun teorisi değerlendirmelerine atıfta bulunarak, hiçbir şey yapılmamasını savunuyordu. Müttefikler hiç kuşkusuz Almanların ağır suya erişimini, Norveç’teki Vemork santraline zarar vererek sekteye uğratabilirlerdi. Ancak böyle yapmak, Nazilerin Müttefiklerin bu uğursuz, yapay suyla ilgilendiklerini fark etmesine yol açardı. Ondan sonra Naziler Müttefiklerin de bir bomba üzerinde çalıştıkları sonucuna varırdı ve bu da onları kendi bombaları üzerinde daha sıkı çalışmaya teşvik ederdi.

Muhalef bir grup, özellikle de Nazilerin üstünlüğü göz önüne alındığında eyleme geçmenin şart olduğunu iddia ediyordu. Derhal Vemork’u bombalamak istiyorlardı. Norveçli ajanlar yine de bu yaklaşıma ters önerilerde bulundular. Vemork yakınlarındaki dağlık arazi ve öngörülemeyen hava koşulları bombalamayı zorlaştırıyordu. Ağır su üreten hücrelerin zaten tesisin bodrum katında olması, onları bombalarla yok etmeyi güçleştiriyordu. Üstelik Vemork ağır su üretmekten daha fazlasını yapıyordu, bölgeye enerji ve gübre sağlıyordu, bu yüzden de herhangi bir saldırıda bu faaliyetler çok daha büyük hasar görecekti.

Sonunda İngilizler üçüncü ve daha tehlikeli bir seçenek sun-

dular: Vemork'a sızmaları için Norveç'e bir komando ekibi göndererek ağır su üretimi yapılan hücrelere sabotaj düzenlemek. Bu görevde sorumluluk, Özel Operasyonlar Yürütme Dairesi adında, gayri resmi olarak Centilmenlik Dışı Savaş Bakanlığı olarak bilinen bir kuruma düşüyordu. Bir tarihçinin söylediği gibi, onların işi Avrupa çapında sabotajlar gerçekleştirerek "Hitler'in bıyığını" şöyle hafifçe ateşe tutmaktı, hiçbir şey Führer'i Vemork'u işlevsiz hale getirmekten –nükleer silahlara darbe indirmek için tarihte yerini alan ilk girişimden– daha fazla yakamazdı.

Vemork'u devre dışı bırakmak için, özel harekâtçıların öncelikle orada ağır su üretiminin nasıl yapıldığını anlamaları gerekiyordu. Üretim, o bölgedeki nehir suyunun borularla pompalanarak su sarnıçlarında toplandığı hidroliz binasının beşinci katında başlıyordu. Daha sonra H_2O 'ya elektrik akımı verilerek suni gübre yapımı için hidrojen ayrılıyordu. Ağır su işte bu sürecin bir yan ürünüydü. Ağır su molekülleri normal su moleküllerinden daha zor ayrılırlar, bu yüzden bir su tankına yeterince uzun süre elektrik akımı verilirse, artakalan sıvı öncekinden daha yüksek oranda ağır su içerir. Artık bu kısmen zenginleştirilmiş su, bir başka su tankında tekrar elektrik akımına maruz bırakılarak daha da zenginleştirilir. Bunun gibi altı aşamadan sonra, Vemork D_2O yoğunluğunu yüzde 0,000002'den 13,5'a çıkarabiliyordu.

Oranı daha da artırmak için Vemork, süzme hücrelerinin üç aşamasını daha devreye aldı. Bu hücreler mühendislik harikasıydı; bir sürü borunun, kondansatörün, salmastra, conta, vana ve asbest diyaframının oluşturduğu, üretimi daha da hızlandırmak için gereken her türlü geribildirim döngüsünün olduğu labirent gibi yerlerdi. Karmaşık oldukları kadar da suyun inanılmaz israf edildiği yerlerdi, Vemork'ta kullanılan her 380 bin litre nehir suyundan, damlaya damlaya işin sonunda geriye sadece dört litre su kalıyordu. Ancak bu kalan %99,5 saf reaktör suyu oluyordu.

Özel Harekâtçıları için mesele bu sürecin nasıl baltalanacığıydı. Nazilerin ağır suyu nerede kullandığını bilen Vemork'taki başmühendisin, zaten üretim hatlarına hintyağı dökerek kendi

başına işleyişi sabote etmeye çalıştığı ortaya çıkmıştı. Bu da suyun köpürerek süzme hücrelerinden akmasını engelleyip üretimin aksamasına sebep oluyordu. Mühendis yıllar önce tesisin inşasına yardım etmişti, oysa şimdi kendi elleriyle kurduğu makineleri bozmak onu son derece üzüyordu fakat başka seçeneği olmadığını biliyordu. İngilizler mühendisin zekâsını adeta ayakta alkışladılar, atom bombası yapımını bitkisel yağla durdurmayı hayal etsenize; gelgelelim, işleri sık sık kesintiye uğratamıyordu, zira ölçüyü kaçırırsa yakalanıp postu deldirme riskiyle karşı karşıyaydı. Bu tür basit sabotajlar sadece geçici çözümdü, ufak bir temizlikten sonra üretim yeniden başlıyordu. İngilizlerin daha kalıcı, daha sert ve cebren yapılan bir şeye ihtiyacı vardı. İşleme sürecinin son aşaması suyu tesisin bodrum katındaki son derece hassas on sekiz hücreden geçirerek süzmeyi kapsıyordu. Bu nedenle İngilizler, bu hücreleri yerle bir etmek için komandoları göndermeye karar verdiler. Göreve, Freshman Operasyonu adını verdiler.

İngilizler, akıllarına koydukları bu planla sabotajcıları seçmeye başladılar. İngiltere’de yaşayan ve İngiliz hükûmetine tavsiyede bulunan birkaç Norveçli, Vemork yakınlarında doğup büyümüş sekiz askerden oluşan bir ekibin gönderilmesini önerdiler, bunlar hem usta birer kayakçıydılar hem de bölgeyi avuçlarının içi gibi biliyorlardı. İngilizler bu öneriyi reddetti. Norveç birliklerinin sabotaj ya da gizli savaş taktikleri hakkında hiçbir deneyimleri yoktu, öte yandan böyle hassas bir görevde, patlayıcıları bilmek, araziye tanımaya üstün geliyordu. Kayakla gitmek yerine, komandolar yaya veya katlanabilir bisikletlerle yaklaşabilirlerdi. Zaten sekiz asker çok azdı ve hata payı da kalmıyordu. İngilizler otuz kişinin işi başarma olasılığının daha yüksek olduğu kanaatindeydiler, dolayısıyla onları özellikle kendi özel harekât birlikleri içinden seçtiler.

Otuz komando Cambridge dışında bir arazide eğitim gördü. Tesise yürüyerek yaklaşmayı taklit etmek için, kar botlarıyla, karşılaşabilecekleri kara en yakın benzerlikteki upuzun otlar

üzerinde yürüme antrenmanları yaptılar. (Tüm bu uzun doğa yürüyüşlerinin sebebini gizlemek amacıyla, gözetmenleri Amerikan askerlerine karşı giriştikleri, o çok arzu ettikleri ve tabii uyurma Washington Kupası'nı kazanma yarışı için dayanıklılık eğitimi aldıklarına dair bir hikâye yaymışlardı.) Saldırı tatbikatı yapmak için, marangozlar Vemork'tan dış macunu tüpleri içerisine gizlenerek çıkarılan mikrofilmlere alınmış planları kullanarak, santralin bodrum katının gerçek ölçülere sahip bir maketini inşa ettiler. Maket her kapının kilidine varana kadar doğruydu. Civardaki bir hapishaneden usta bir hırsız izinle çıkarılıp getirildi ve kilitlerin anahtarsız nasıl açılacağını komandalara öğretmesi sağlandı. Askerler geçitlerin tam boy maketlerinde, zifiri karanlıkta görevlerini tamamlayana kadar durmadan yol bulma ve patlayıcıları olması gerektiği gibi düzgün şekilde yerleştirme tatbikatları yaptılar. Daha sonra biri plana çok isabetli son bir rötuş ekledi. Komandolar hücreleri yok edip Vemork'tan kaçtıktan sonra, elbette Naziler peşlerine düşecekti. Bu nedenle baskını gerçekleştiren askerler kolayca keşfedilebilecek bir noktaya Vemork'un mavi kalemle daire içine alındığı ve Norveç'in batısına doğru yanlış kaçış rotasının gösterildiği (ipek bir mendile çizilmiş) bir harita bırakacaklardı. Bu esnada birlikler yüz altmış kilometre doğuda, tarafsız İsveç'e doğru hızla uzaklaşıyor olacaklardı. İngilizler Norveçlilere bir ayrıcalık tanıyarak, dört Norveç askerini öncü keşif ekibi olarak görevlendirdi. Norveç'in orta bölgesinden gelen bu dörtlü, acil durum iniş pistini hazırlamak, Vemork savunması hakkında keşif yapıp bilgi toplamak ve saldırı için oraya gelecek İngiliz komandolarına eşlik etmek için harekâtta bir ay önce paraşütle ineceklerdi. Bu hazırlık çalışması son derece önemliydi çünkü Vemork'un etrafındaki arazi inanılmaz sarp kayalıktı, çoğunlukla ren geyiklerinin yaşadığı ve yetişkin insanları alıp yere çarpacak kadar şiddetli rüzgârların estiği dokuz bin kilometre karelik bir platoydu. Bir tarihçi bölgeyi "dünyanın en kuş uçmaz kervan geçmez, Avrupa'nın kuzeyinde en büyük, en ıssız dağ silsilesinin olduğu yerlerden

biri" olarak tanımlamıştır. Yöre halkının dediğine göre, sıcaklık geceleri öylesine hızlı düşüyordu ki bazen alevler olduğu yerde donup kalıyordu. Hatta platonun adı bile, Hardanger, İngilizce konuşanlara korkutucu geliyordu, sanki *hard* (zor) ve *danger* (tehlike) sözcüklerinin birleşiminden oluşmuş gibiydi.

Azami güvenliği sağlamak için paraşüt atlayışları geceleyin ve azami görüş kabiliyetini sağlamak için de sadece dolunayda gerçekleştirildi. Ekim ortasındaki ayın durumuna bakarak, dört Norveçliden oluşan, Grouse (orman tavuğu) kod adlı öncü ekip mevzilenmeye hazırды. İngiliz istihbaratıyla işbirliği yapan BBC 18 Ekim'deki olağan yayını değiştirdi. Spiker "Londra'dan haberler" demek yerine, "Londra'dan *en son* haberler" diyerek konuşmasına başlıyordu. İşte bu "*en son*" sözcükleri Vemork yakınlarındaki gizli ajanları, komandoların o gece paraşütle iniş yapacağına dair uyarıyordu.



Grouse ekibi ürkütücü kayalıklar ve uçurumlarla dolu amansız bir araziye paraşütle inmek zorundaydı. Askerler en ufak bir hata yaptıkları takdirde rahatça kaybolabilirler ve bir daha da asla kendilerinden haber alınamayabilirdi. Arazinin yüzey şekilleri tehlikeyi artırıyordu çünkü İngiliz pilotlar nehirler ve yollar aracılığıyla yön bulmaya alışıkty, oysa Hardanger hepsi de birbirinden farksız görünen, karla kaplı kayalık ve uçurumlarla karmakarışık bir görüntü sunuyordu. Gerçekten de beklenildiği gibi Grouse ekibinin dört adamının dördü de karaya güvenle inmesine rağmen, dört bir yana saçılan teçhizatlarıyla birlikte buluşma noktasından elli kilometre uzağa bırakılmışlardı. İki günlerini malzemeleri arayıp bulmak için boşa geçirdiler ancak onlar daha izleri bulur bulmaz, Hardanger platosu şiddetli bir kar fırtınasıyla onları bozguna uğrattı.

Fırtına geçtikten sonra, yüzlerce kiloluk yiyecek ve malzemelerini çekerek Vemork'a doğru yola koyuldular, içlerinden biri yarısı kara gömülü eski bir kızak bulunca iş biraz daha kolay-

laştı. (Mucizevi bir şekilde, eski çocukluk kızağını görür görmez tanımıştı, iki yıl önce onu Norveçli direnişçilere ödünç vermişti, anlaşılan onu burada bırakıp gitmişlerdi.) Ancak kızak bile çok fazla işe yaramadı, arazi çok engebeliydi, askerlerin dizlerini geçen kar, şiddetli rüzgâr ve yükseklik nefes almayı güçleştiriyordu. On beş gün çok zorlu uğraşın ardından nihayet Vemork civarına ulaştılar, sonra da dinlenmek için ahşap bir kulübeye kapısını kırarak girdiler. Platoda dağınık halde buna benzer birçok kulübe vardı, fakat bunlar çoğunlukla yazın kullanılmak için inşa edilmişti; ince duvarları insanı soğuktan korumadığı gibi, duvarlardaki çatlaklardan ısıklık sesleri çıkararak geçen rüzgârla birlikte içeriye kar da doluyordu.

Vemork'u gözetleyip keşif yaptıktan sonra, Grouse ekibi Londra'yla telsiz bağlantısı kurmayı denedi, hava koşulları dik-kate alındığında, adeta imkânsız bir işti bu. Pilleri taş gibi donmuştu, öte yandan antenleri de rüzgârda çatırdayarak kırılmıştı; kayak sopalarından ve terk edilmiş oltalardan alelacele eğreti bir şeyler yapmak zorunda kaldılar. Sonunda Londra'ya eriştiklerinde, kötü haberlerden başka bildirecekleri bir şey yoktu. Vemork'u ele geçirdiklerinden beri Almanlar civara kara mayınları döşemişler, tesisin etrafını dikenli tellerle çevirmişler ve birkaç makineli tüfek yerleştirmişlerdi. Zayıat verilmesi muhtemel görünüyordu.

Buna karşın planın uygulanmasına devam edildi. 19 Kasım öğleden sonra Grouse telsiz operatörü gökyüzünün açık olduğunu bildiren bir hava durumu özeti geçti. Londra görünüşte hiç de konuyla ilgisi olmayan "Kız" sözcüğüyle karşılık verdi. Hiç şüphesiz operatörün kalbi hızla atmaya başlamıştı; Freshman Operasyonu o gece başlayacaktı.

İngilizler otuz kişilik birliği kayalıklarla kaplı araziye paraşütle indirerek askerlerin ayak bileklerini kırma riskini almak yerine, Nazilerden çaldıkları bir fikirle, birlikleri planörlerle sahaya sevk etmeyi tercih ettiler. Planörlerin motoru olmadığından kendi başlarına havalanıp uçamazlardı. Bunun yerine bir des-

tek uçağı onları, havada serbest bırakılan, 100 metrelik bir halat kullanarak iniş yerine kadar yedekte çekecekti. Bu noktada, yirmi metrelik planörler yaklaşmalarını gizleyen sessizlik içinde süzülerek yere ineceklerdi. Ancak kafanızda sakın ve kontrollü bir iniş canlandırırıyorsanız, tekrar düşünün. Planörler kontrplaktan yapılmıştı ve aerodinamik denge açısından tam olarak bilinmiyorlardı; insanların kayıp düşmesini önlemek için, gövde, kusmuğu dışarı boşaltmaya uygun şekilde, özel tasarlanmış oluklu-saçtan bir zemine sahipti. Ayrıca Almanlar planörlerle Belçika'nın yumuşak düzlüklerine büyük başarıyla birliklerini konuşlandırırken, Hardanger'in aşırı zorluk ve tehlikelerle dolu platosu işlerin ters gitmesi için çok daha fazla imkân sunuyordu.

19 Kasım günü, Grouse ekibi gün boyunca Londra'ya, bölgedeki rüzgâr hızı ve görüş mesafesi hakkında periyodik raporlar gönderse de İngilizler bu mesajları deşifre edinceye kadar, değişken bulutlar ve soğuk hava kitlesi oradaki hava durumunu yeniden karıştırmıştı. Huzursuzlaşan İngilizler ne olursa olsun operasyonu başlattılar ve ilk uçak-planör birleşimi İskoçya'nın kuzeybatısından akşam saat 18.45'te kalkış yaptı, on beş dakika sonra ikincisi onu izledi. Anında rüzgâr onları sarsmaya başladı, Norveç kıyısına vardıklarında bir fırtına kopmak üzereydi. Bir gözlemci daha sonra o günkü havayı "aşırı nemli ve bulutlu" olarak tanımlayacaktı.

Aşağıdaysa Grouse ekibi, uçakların yere iniş yapacağı alanı hazırlıyorlardı, birkaç kırmızı ışıklı işaret fenerini, L harfi şeklinde düzenleyerek, uçakların alana doğru yön bulmasını sağlamak için (adına Evreka dedikleri) bir telsiz fenerini açtılar. Kısa süre sonra bulutların arasından motorların vızıltısı duyuldu. Platoda yapayalnız geçen korkunç bir ayın ardından, sevinçten havalar uçtular. "İşte geliyorlar!" diye bağırdı birisi. "Işıklara koşun!" Kırmızı ışıkları yakıp söndürmeye başladılar, tepelerindeki uçağı bir an olsun görebilmek için gözlerini iyice açıyorlardı.

Daha sonra motorların sesi duyulmaz oldu, uçak onları görmeden geçip gitmişti. Adamların kaşları çatıldı ama aşırı endi-

şelenmediler. Belki de pilot sadece farklı açıdan yaklaşmak istemişti, nasıl olsa ikici bir uçak geliyor olmalıydı. Gerçekten de bekledikleri gibi birkaç dakika sonra ikinci bir motor vızıltısı duyuldu, onlar da tekrar işaret fenerlerini yakıp söndürmeye başladılar, ne var ki yine sesler duyulmaz oldu. Üçüncü kez olduğunda Grouse ekibindekiler cesaretlerini güçlkle toparladılar.

Nihayet daha yakın ıskalamaların ardından, gürültü son bir kez zayıflayarak kesildi ve asla tekrar duyulmadı. Grouse ekibi, gece yarısı güçlkle ve yorgun argın yürüyerek derme çatma kulübelerine dönüp Londra'ya telsizle haber verdiler, neler olup bittiğini öğrenmek için can atıyorlardı. Çok geçmeden sorduklarına pişman oldular.



Pilotlar havada kaybolmuştu. Evreka'dan yollanan uyarı işaretini alacak olan her iki uçaktaki alıcılar arızalanmıştı, hatta bulut katmanları bir parça dağılıp onlara kırmızı L şeklini tarama şansı verdiğinde bile aşağıda hiçbir şey görmemişlerdi. Uçak ve planörler platonun üzerinde tekrar tekrar daireler çizerken, önce yirmi dakika, sonra bir saat, daha sonra iki saat geçmişti.

Sonunda pilotlar yakıtlarını tüketme tehlikesini göze alarak geri dönmek zorunda kalmışlardı, işte bu noktada her şey aniden kötüleşti. Her bir planörü tutan çekme halatlarında gece boyu buz birikmişti, dolayısıyla halatlar aşırı ağırlık altında gerilmeye başlamışlardı. Norveç kıyılarına yaklaşırlarken bir tanesi aniden kopuverdi. Planörü çeken uçağın mürettebatı planör düşerken dehşet içerisinde dövünmekten başka bir şey yapamadı. Planör saatte 320 km hızla, döne döne bulutların arasında gözden kayboldu. Uçak daireler çizerek planörü boşuna aradı, nihayet gece yarısından sonra saat 3'te Londra'ya döndüklerinde mürettebat planörün denizde kaybolduğunu bildirdi.

İkinci uçağın çekme halatı da kara üzerindeyken kopmuştu. Planörün konumunu tespit etmeyi uman bu uçağın mürettebatı sahanın üzerinde daireler çizerek dönmeye başladı. Ne yazık ki

pilot yoğun bulutlarla kaplı havada şansını çok zorlayınca olan oldu ve uçak bir dağın yamacına çarptı. Uçak yamaçtan aşağı yuvarlanırken birkaç takla attıktan sonra patladı, içinde bulunanların hepsi öldü.

Bu arada uçağa bağlı planör de karaya zorunlu iniş yaptı. İçindeki on yedi kişiden üçü hemen oracıkta yaşamını kaybederken, altı tanesi ciddi şekilde yaralandı. Birliğe komuta eden subay herkesi enkazdan çıkardıktan sonra, nerede olduklarını saptayabilmek için yürümeyi başarabilen iki adamını civardaki bir çiftlik evine yolladı, belki de İsveç'e kaçmayı deneyebilirlerdi. Çiftçi askerlere üzülererek sınırdan altı yüz elli kilometre kadar uzakta olduklarını söyledi. Daha sonra onların varlığından Nazi Bölge Komutanı'nı haberdar etmek zorunda olduğunu sözlerine ekledi; Almanlar kazayı kesinlikle duymuş olmalıydı ve sessiz kalması durumunda hain damgası yer, infaz edilirdi. Askerler kaza yerine dönüp komutanlarına bilgi verdiler. Komutan adamlarının ilk Nazi devriyesini büyük olasılıkla püskürtebileceğini düşündü, ancak kesinlikle daha fazla Alman askeri peşlerine düşecekti ve dahası birkaç askerin ne olursa olsun tıbbi bakıma ihtiyacı vardı. Böyle düşünürlerken Naziler yanlarına varınca, hayatta kalanlar teslim oldular. Kamyonetlere bindirilip götürülürlerken, bir esir, izlemek için toplanan Norveçlilere neşeye zafer işaretini yapıyordu.

Sonrasında neler olduğu, yıllar sonra savaşta işlenen suç ve zulümlerin görüldüğü duruşma sırasında ortaya çıktı, çelişkili ifadeler nedeniyle gerçek bir şekilde gizli kalmıştı. Anlaşılan, Norveç'in Nazi komutanı adamlarına, İngilizleri görevleri hakkında sorguya çektiymişti fakat onlar isimleri, rütbeleri ve sicil numaralarından başka bir şey söylemeyi reddetmişlerdi. Komutan da o vakit bir açmazla karşı karşıya kalmıştı. 1942 Ekim'inde Hitler, tüm yabancı sabotajcıların görüldüğünde vurulması için gizli bir Führer emri (*Führerbefehl*) yayınlamıştı, Almanlar kendi içlerinde onlara "korsanlar" adını takmışlardı. Ayrıca planörde bulunan patlayıcılar dikkate alınırsa, bu adamlar açıkça sabotajcıydılar. Öte yandan

askeri üniforma giyiyorlardı. Bu da teknik olarak onları savaş tut-sağı konumuna sokuyordu; komutan daha sonra onları infaz etme fikrine bütün gücüyle direndiğini iddia edecekti.

Komutan vicdanıyla bir süre boğuştuktan sonra, Nazi Silahlı Kuvvetleri Başkomutanı Wilhelm Keitel'i aradı. (Tuhaf bir rast-lantı eseri, Keitel Robert Oppenheimer'in eşi Kitty'nin amcası-ydı, evlilik yoluyla Oppenheimer'in de akrabası olmuştu.) "On-ları vurmak zorunda mıyız?" diye soruyordu komutan. Keitel muğlak fakat Führer'in emirlerine de ters düşmeyen bir cevap verdi. Hâlâ karar veremeyen komutan Pontius Pilate rolünü oy-nuyordu, meseleden tıpkı onun yaptığı gibi ellerini yıkayarak günah benden gitti dercesine sıyrılıp, komandoları üniformalı adamlara yaptıkları şeyler konusunda vicdanları pek sızlama-yan Gestapo'ya teslim etti.

Gestapo on dört adamı kısa bir süre hapis tuttuktan sonra toplayıp sürü güder gibi bir dağ vadisine götürdü. Orada mu-hafızlar bir adamı kaptıkları gibi bir beton mühimmat deposuna doğru kargatulumba götürdüler. O gözden kaybolur kaybolmaz, vadiyi silah sesleri kapladı. Kalan on üç kişi hâlâ üniformalarının kendilerini koruyacağını sanıyor, şaşkınlıkla etrafa bakıyorlardı. *Neye ateş ediyorlardı?* Gardiyanlar bir başkası için geri geldiler ve bir dakika sonra yine silah atışları vadiyi sarstı. Sonuçta on dört kişinin hepsi de, atış mangasının beklediği beton kulübenin yo-lunu tuttu. Almanların savaş esirlerini vurmadıkları uydurma-sını sürdürmek için, oraya varan her komandoya üniformasının ceketini çıkartması emrediliyordu. Bazıları reddetse de her hâ-lükârda vuruldular. Bir tanesi karısının ve çocuklarının resim-lerini elinde tutmuş yaşamını bağışlamaları için yalvarıyordu, cevapsa yaylım ateşiydi. Bir başkası ayakta duramayacak kadar ağır yaralanmıştı, o yüzden nişan almadan önce onu bir kaya-ya dayadılar. Adamların her biri düştükten sonra, komuta eden subay ayağa kalkıp onu başından vurdu. Bundan sonra on dört cesedin hepsi de, bir hendeğe atıldı.

Vahşet haberi Berlin'e ulaştığında, yetkililer öfkeden köpür-

düler. Bu kızgınlıkları, yüzyıllar öncesine dayanan her uluslararası insani savaş standardı ihlal edildiği için değildi. Bilakis onlar istihbarat kaybına yanıp yakılıyorlardı. (Önce sorguya çekin, sonra vurun, geri zekâlılar sizi.) Gestapo artık sabotajcılarının hedefini asla öğrenemeyecekti.

Neyse ki çok geçmeden Gestapo'ya ikinci bir şans doğdu.

İngiltere'ye dönen mürettebatın söylediklerine rağmen, öbür planör denize düşmemişti. Aniden karaya çarpıp, ikiye bölünmüştü ve çarpma esnasında altı kişi yaşamını yitirmişti. Diğer dördü ise çok ağır yaralanmıştı, kafatasları çatlamış, kolları ve bacakları parçalanmıştı; bunlardan ikisi kendi kanlarına bulanmış toprakta donup kalmıştı. Burada da komutan durumu umutsuzca muhakeme etti ve ardından Nazi devriyelerine teslim oldular.

En azından oracıkta kurşuna dizilen adamlar çabucak ölmüşlerdi. Ama bu grubun kaderi öyle olmadı. Görevli Alman subayı –Kızıl Şeytan olarak tanınıyordu– ağır yaralı dört kişiyi apar topar oradan götürttü ve bir doktora onlara morfin zerk ederek öldürmesini emretti. Bir tanesi hemen can verirken, öteki üçü neler olup bittiğini fark edince –doktor onlara tifüs için bağışıklık artırıcı aşı oldukları yalanını söylemişti– direnmeye çalıştılar. Büyük hataydı. Direnmeleri Kızıl Şeytanı hiddetlendirdi, bir askeri kemerle boğarak öldürdü. İnsafa gelen doktor, askerin damar tıkanıklığından ölmesi için damarlarına bir saniye hava enjekte etmeye çalıştı. Bu işe yaramayınca Kızıl Şeytan adamın gırtlığına, tam Âdem elmasına botuyla darbeler indirerek paramparça etti. İngiliz askerlerin sonuncusu bir kat merdivenden aşağı itilerek sırtından vuruldu. Almanlar daha sonra dört cesedi de denize attılar.

Hiç yara almamış beş askerse sorgulanmak üzere kendilerini Oslo'da buldular. Bu adamlar da çok fazla konuşmayı reddettiler, böyle olunca Naziler ellerini dikenle tellerle bağlayıp, gözlerini tamamen kapatarak güya savaş esirlerinin bulunduğu kampa naklediliyorlarmış gibi bir kamyonete binmelerini emrettiler. Birkaç saatlik araçta geçen sürenin ardından, kamyonet durdu ve

gözleri kapalı askerler tökezleyerek çıktılar, elbette bilekleri lime lime oldu. Birden birisi "Achtung!"¹² diye bağırdı. Beklenmedik bir tüfek patlamasıyla beş adam da yere yığıldı. Savaşın sonra bir çukurun içinde bulundular, üniformaları hâlâ üzerlerindeydi.

İngilizlerin Freshman Operasyonu'ndan tek tesellileri, komandalardan hiçbirinin görevin amacını ifşa etmemiş olmasıydı. Ancak neticede, sessiz kalarak gösterdikleri tüm cesaretleri boşa gitmişti. Bir planörün enkazını kazarken Naziler ipek mendil üzerindeki haritayı buldular. Komandolar bunu Nazileri kandırmak için bir hile olarak düşünmüşlerdi, kendilerinin doğu yerine batı yönüne kaçtıklarını sanacaklardı. Oysa Almanlar sözde kaçış rotasını görmezden gelip, mavi daire içine alınmış yere – Vemork ağır su üretim tesisine– dikkat kesildiler. Artık sabotajcılarının hedefini biliyorlardı.

Freshman Operasyonu her aşamasında bir felaketti. En iyi otuz İngiliz komandosu hayatını kaybetmişti. Harita hedeflerini Almanlara ifşa etmişti, onlar da sonrasında Vemork savunmasını güçlendirmişlerdi (daha fazla dikenli tel, daha çok mayın, daha çok silahla). Hepsinden kötüsü Müttefikler nükleer fisyonu duydukları ilgiyi belli etmişlerdi. Hitler'e Los Alamos'tan bir kartpostal yollamış olabilirlerdi.

Freshman çoğu insanı umutsuzluğa sürüklemiş olsa da, başkalarını çelik gibi güçlendirdi. İngiliz istihbaratına tavsiyelerde bulunan Norveçli göçmenler Freshman Operasyonu'ndan hiçbir zaman hazzetmemişlerdi, bu operasyon hantaldı ve bölgenin arazi yapısına aşına olmayan birlikler kullanmıştı. (Katlanabilir bisikletlerin orada çalışacağını kim hayal etmişti acaba?) Felaket haberini duyan iki Norveçli subay, bir gün içinde, çok daha cesur bir plan taslağı hazırlamaya koyuldular, adına da Gunnerside Operasyonu dediler. Onlara kalırsa, Vemork'u felce uğratmanın yolunu İngilizlerden muhakkak daha iyi biliyorlardı.

12 Almanca "Dikkat!" (Çev.)

24. BÖLÜM

İtalyan Kılavuz

Sevgilisi tarafından terk edilmiş Walther Bothe grafit deneylerini yüzüne gözüne bulaştırdıktan sonra, Nazi atom bombası projesi nükleer tepkimeleri araştırmak için ağır su kullanmaya odaklandı. Bu arada Amerikan projesi, grafiti her zaman en üstün seçenek olarak görüyordu; ayrıca onların bu karbon bileşiğine duydukları güven 1942 Aralık'ında cömertçe karşılığını buldu.

Amerikalılar ilk nükleer reaktörlerine “yığın” (*pile*) adını verdiler ve bu kez bu içi boş bir kod adı olmadı. Gerçekten de devasa bir grafit yığınıydı; Chicago Üniversitesi'ndeki kullanılmayan bir duvar tenisi salonunun zeminine 350 ton siyah kaygan tuğla gibi bloklar üst üste yığılmıştı. Onları istifleme işi teknisyenlerin aralıksız on yedi gününü almıştı ve işin sonunda ortaya çıkan, yedi metre genişliğinde ve iki kat bina yüksekliğinde, yumurta şeklinde bir tümsekti. Salonda ısıtma olmamasına rağmen, tümseği oluşturan adamlar çalışırken kan ter içinde kalmıştı, çoğu serinlemek için gömleğini çıkarmıştı ama derhal pişman oldular. İçlerinden biri, havadaki grafit tozuyla “Kömür madencilerinin neler hissettiğini anlamıştık” diye aktarıyordu sonradan. “Sanki bir orta oyunu gösterisi için makyaj yapmış komedyenler gibi görünüyorduk. Alınan ilk duş sadece yüzeydeki grafit tozunu temizliyordu. İlk duştan yarım saat sonra cildinizin gözeneklerine sinmiş tozlar çıkmaya başlıyordu.”

Yığının en dışındaki bloklar katı ve iri grafit parçalarıydı ancak merkeze yakın grafit blokların büyük kısmına delikler oyulmuştu; içleri yaklaşık iki buçuk kiloluk uranyum külçeleriyle doldurulmuştu. 18.000 külçenin her biri, nötronları her yöne

ateşleyebiliyordu. Bu nötronlar etraflarını çevreleyen grafitte girdikleri zaman yavaşlıyorlardı, böylece başka bir uranyum külçesi onları bir saniyeden çok daha kısa sürede soğurduğunda düşürülen hız fisyonun gerçekleşmesine olanak sağlıyordu. Grafit içindeki uranyum külçelerini, bir çörek içindeki üzüm taneleri gibi düşünebilirsiniz. Her bir külçe zincirleme reaksiyonun tümüne katkıda bulunuyordu.

Grafit ve uranyum yerine istiflenir istiflenmez, üçüncü bir bileşen, kadmiyum olmasaydı yığın kendiliğinden kritik kütleye ulaşmış olacaktı. Kadmiyum milyarlarca nötronu yutan, âdeta sünger gibi bir parçacıktır. Bu yüzden yığın inşa edilirken, çalışanlar ara sıra grafit tuğla bloklar arasında yatay boşluklar bırakmışlardı, üzerine kadmiyum plakaların tutturulduğu ince ahşap kirişleri bu boşluklara yerleştirdiler. Bunlar yığının beklenenden erken kritik kütleye ulaşmasını engellemek için bulundukları yere kilitlemişlerdi.

Her şey 2 Aralık 1942’de, nefes almanın insana acı verdiği şu çok soğuk Chicago günlerinden birinde bir araya geldi. Gelen noktada ABD, büyük ölçüde Kuzey Afrika’da ve Güney Pasifik’te Guadalcanal gibi adalarda bir yıldır savaştaydı. Tam o sabah Dış İşleri Bakanlığı Avrupa’da iki milyon Yahudi’nin öldüğünü duyurdu.

O öğleden sonra kırk iki kişi, şapkalarını takıp, eşarplarını ve eldivenlerini geçirip, duvar tenisi salonuna doluştular, büyük bir kısmı yığını gören bir balkonda duruyordu fakat birkaç teknisyen yerde ufak tefek işlerle meşgul oluyordu. Aşağıdaki adamlardan biri elinde bir balta tutuyordu. Ona “emniyet kontrol çubuğu işi gören baltalı adam” adını vermişlerdi, göreviyse tarihteki bu ilk nükleer zincirleme reaksiyonun, tarihteki ilk nükleer erimeye dönüşerek bozulmasını engellemekti. Eğer nükleer yığın kontrolden çıkarsa, baltasını cellât gibi sallayarak hemen yanı başındaki bir ipi kesecekti. Bu hareket, Demokles’in kılıcı gibi, tavanda asılı duran bir kadmiyum çubuğu serbest bırakacaktı, kadmiyum çubuk da yığının tam ortasındaki bir delik-

ten içeri hızla düşüp nükleer reaksiyonu sonlandıracaktı. Baltalı adam başarısız olursa, bilim adamlarından oluşan ve şaka yolu "intihar timi" olarak adlandırılan bir başka üçlü kadmiyum bağlı su kovalarıyla balkonda hazır bekliyorlardı, son çare olarak kovalardaki kadmiyumlu suyu hızla yığının üzerine savurarak dökeceklerdi. Her iki güvenlik önlemi de derme çatma önlemlerdi; gerçi yığınla ilgili her şey öyleydi zaten.

Son derece önemli ve hassas deneyler öğleden sonra saat iki civarında başladı. Bir zamanlar Roma'daki enstitüsünün koridorlarında koşuşturan İtalyan fizikçi Enrico Fermi deneylerden sorumluydu. Yakındaki bir radyasyon detektörü tıklarken yığın içindeki kadmiyum çubuklarını teker teker çıkarmalarını söyledi. Fermi her adımda, sürgülü hesap cetveliyle birkaç hesaplama yapıyor, sonra da bazı cihazların üzerindeki ölçümleri kontrol ediyordu. (Dil becerilerini geliştirmek için *Winnie-the-Pooh* okuyordu, cihazların her birine hikâyede geçen farklı bir karakterin ismini vermişti: Pooh, Roo ve Tigger.) Sonuçta "k faktörü" denilen şeyi saptamaya çalışıyordu. K faktörü bir zincirleme reaksiyonun fiyaskoyla mı sonuçlanacağını yoksa kritik kütleyle mi ulaşacağını belirler. Her defasında bir uranyum atomu fisyonla uğrar ve 2-3 nötron salar. Bazen bu nötronlar fırlayıp kurtulur ve daha fazla fisyonla yol açarlar, bazen de yol açmazlar. Dolayısıyla bir ek bölünme üretmek için dört uranyum fisyonu gerekiyorsa, o halde $k=1/4$ yani 0,25 olur. İlave bir bölünme üretmek için sadece iki fisyon gerekiyorsa, o zaman $k=1/2$ yani 0,5 olur. Bu noktadan sonra her bir bölünme birden fazla yeni fisyon üretir ve böylece reaksiyon kendi kendine devam eder.

Bir kadmiyum çubuk hariç hepsi çıkarılırken, k, iki buçuk santimetrelik çok yakın bir mesafeye yavaş yavaş hareket etti. Ancak Fermi son çubuğu hızla çıkarıp kritik eşiğe atlamak yerine olanları biraz daha gözlemleyip olabildiğince çok bilgi edinmeyi tercih etti. Son çubuğun on beş santimetre geri çekilmesini istedi. Daha sonra Roo ve Tigger'ı kontrol ederek ufak bir hesap yapıp başını salladı. Isınıyordu. Çubuk bir on beş santim daha geri çe-

kildi ve Fermi bir başka hesaplama daha yaptı. Şimdi gerçekten yakındı; bir on beş santim daha çekildi. Tüm bu süre boyunca baltalı adam ve intihar timi görevlileri bekliyorlardı, hepsinin de parmakları işe koyulmak için sabırsızlanıyordu. Bu arada radyo-aktivite detektörü, her adımda gittikçe daha çılgınca tıklıyordu, en sonunda o kadar hızlı vızıldadı ki, bazılarının dediği gibi adeta bir matkap sesini andırıyordu. Fermi, "On beş santim daha lütfen," diye diye hesaplamaya devam etti.

Nihayet saat 15.53'te, Fermi yukarı bakıp sırttı. K'nın 1.0006 değerine ulaştığını açıkladı. Herhalde tuhaf bir an olmuştur. Yığın titremiyordu ya da gözle görülür bir değişiklik olmamıştı; kesinlikle akkorlaşmaya başlamadı ya da herhangi bir şey olmadı. Sonunda Fermi'nin kalemindeki grafit, Fermi'nin yığınınındaki grafitin tarihte yeni bir eşiği geçtiğini göstermişti; dünyanın ilk nükleer reaktörünün yanında duruyorlardı. Bir bomba inşası için hâlâ kat edilecek çok yol vardı, başka şeylerin yanı sıra bombalar ya zenginleştirilmiş uranyum-235 ya da plütonyum gerektiriyordu. Hiç olmazsa Fermi aradaki açığı önemli ölçüde kapatmıştı.

O gün daha ileri gitmenin bir anlamı yoktu, o yüzden asistanları kadmiyum çubukları yuvalarına yerleştirip her şeyi soğutular. Kutlama yapmak için bir araya gelmiş bilim insanları, bir Chianti şarabı açıp kâğıt bardaklardan yudumladılar. Şişe üzerinde geleneksel hasır bir kılıf vardı, elden ele geçirilerek herkes buna imzasını attı.

Kısa süre sonra Manhattan Projesi'nin Chicago'daki en üst yetkilisi Washington'daki bir başka üst düzey yetkiliyi telefonla aradı. "Jim, bunu bilmek ilgini çekecektir," diye söze başlayıp, "İtalyan kılavuz Yeni Dünya'ya az önce ayak basmış," diye devam etti.

Telefonun ucundaki diğer yetkili şifreyi duyunca canlanmıştı. "Öyle mi? Yerliler dostça davranmış, yakınlık göstermiş mi?"

"Herkes güvenle karaya ayak basmış ve mutlu."



Fermi'nin reaktörünün başarısı Manhattan Projesi'ne ivme kazandırdı. Artık kendi kendine devam eden zincirleme reaksiyonlar mümkündü, General Leslie Groves uranyumu ciddi biçimde zenginleştirmek için endüstriyel tesisler inşa etmeye başlayabilirdi. Çalışan bir reaktörle bilim insanları aynı zamanda plütonyum üretmeye de başlayabilirlerdi. Her iki gelişme de Manhattan Projesi yetkililerinin güvenini pekiştirdi.

Öte yandan Fermi'nin başarısı, Nazi atom bombasına duyulan korkuyu da canlandırmıştı. Çünkü farklı farklı insanlardan oluşan bir Amerikalı ekip bir reaktör inşa edebilirse, Heisenberg ve Hahn gibi dâhiler zaten kesinlikle etmiştir diye düşünülüyordu. 2 Aralık'tan sonraki günlerde, Manhattan Projesi'nde çalışan bir fizikçi –neticede aptal biri değildi, gelecekte bir Nobel Ödülü alacaktı– ofisinde eline tebeşiri alıp kara tahtanın önünde, Amerikalıların kaydettiği gelişmeyi göz önüne alarak, Nazilerin atom bombasına 1944 Aralık'ında, belki de çok daha yakın zamanda sahip olacaklarını kanıtladı. Kimsenin ondan şüphe etmek için herhangi bir gerekçesi yoktu.

IV. KISIM



1943

25. BÖLÜM

Gizli Mesajlar

İngiliz fizikçiler yıllarca Niels Bohr'u Danimarka'dan dışarı çıkarmaya çabalamışlardı, bu kısmen onun güvenliğinin sağlanması, kısmen de Müttefiklerin seferberlikte onun dehasından yararlanmaları içindi. Bu amaçla Danimarkalı direniş gruplarının bir üyesi, onu Kopenhag'daki evinde 1943 Ocak'ında ziyaret ederek yasadışı yollardan yurtdışına kaçırma teklifinde bulundu.

Bunun bir tuzak olabileceği düşüncesiyle temkinli davranan Bohr, İngilizlerin yazılı onayı olmadan teklifi değerlendirmeyi reddetti. Ajan, belki de biraz fazla ince düşünerek, Bohr'un talebini mikrofilme alıp kopyalarını birkaç kartpostal pulunun altına gizledi ve Stockholm'deki ikinci bir ajana postaladı. İkinci ajan, mikrofilm üzerindeki pulları soyup çıkardıktan sonra kendisini bir odaya kilitleyip mesajı büyütme için bir projektör kullandı, daha sonra da yazılanları İngilizlere ulaştırdı.

İngilizler, Danimarkalılardan baskın çıkmaya çalışarak, çok daha incelikli bir tarzda karşılık verdiler. Şubat başlarında Kopenhag'lı ajana bir bankadaki bağlantısı telefon ederek, birinin oraya eski demir anahtarlardan oluşan bir set bıraktığını bildirdi. Onları aldıktan sonra, anahtarlardan 229 numaralı olanı bir mengeneyle koyarak sıkıştırdı, belli bir noktaya gelince eğelemeyle başladı. Dört beş milimetre aşağıda minicik bir oyuk belirdi. İçerisinde üç tane yarım milimetre karelik mikrofilm parçacıkları bulunuyordu. Bu aşamada kazara hapsirerek ya da öksürerek parçacıkları etrafa uçurmaktan kaçınmak için ağzına, burnuna bir fular bağladı. Daha sonra filmlerin dışına su tutup bir doktor arkadaşından ödünç aldığı 600 kat büyüten bir mikroskopla

onları okudu. (Üç parçacığın üçünde de aynı mesaj vardı, ancak bazı sözcükler küçültme işlemi sırasında kaçınılmaz olarak bulanıklaşmıştı, dolayısıyla ancak üçünü karşılaştırarak ne olduğunu kestirebilmişti.) Mesajı Bohr'a iletti, Bohr da anahtarları sonradan bahçesine gömdü.

Mesaj, yıllar önce nötronları keşfeden nükleer fizikçi James Chadwick'ten geliyordu. Chadwick, Bohr'u yakından tanıyordu ve ondan İngiltere'ye gelmesini rica ediyordu. "Aklımda belli bir problem var, onda senin desteğin bana en büyük yardım olacaktır," diye yazıyordu. (Bir fizikçi ve aynı zamanda doğa bilimci Charles Darwin'in torunu olan Charles Darwin de ısrarla Bohr'un yardımını istiyordu.) Chadwick'in nötronlara olan ilgisini göz önünde tutan Bohr, Britanya'nın bir atom bombası programı başlattığı sonucuna vardı.

Bu haber Bohr'u zannedildiği kadar derinden etkilememişti. Bohr, 1939 yılında uranyum-235'in fisyon için temel izotop olduğunu, doğada çok daha bol bulunan uranyum-238'in değil, bu izotopun tek başına nükleer zincirleme reaksiyonları başlattığını keşfeden bilim insanıydı. O Danimarka'dayken irtibatları kesildiği için uranyum zenginleştirmedeki son gelişmeler hakkında hiçbir şey bilmiyordu, bu yüzden zenginleştirme fikrini biraz saçma ve hayalperestçe bulup aklından çıkarmıştı. "Tek bir bomba yapmak için ülkenizin tamamını bir fabrikaya çevirmeniz gerekecektir," dediği herkesçe çok iyi bilinen bir açıklaması da vardır. Sonuç olarak İngiltere'de çalışması teklifi boş görünüyordu. Kendisine has çarpık ifade tarzıyla şöyle yazmıştı: "Gelecekteki tüm ihtimallere karşın, atom fiziğinin en son muhteşem keşiflerinin hemen kullanılmasının mümkün olmadığına ikna olmuş durumdayım." Bu cevap da haliyle mikrofilm ölçeğinde küçültülüp madeni bir folyoya sarıldı, bir kuryenin takma dişlerinden birine saklandı ve İngiltere'ye gönderildi.

İngilizler Bohr'u sıkboğaz etmeyi ısrarla sürdürdüler, daha sonra Bohr'a Alman bilim insanlarının uranyum ve ağır su satın aldıklarına dair bazı söylentileri iletiler. Yine de İngilizler,

Büyük Danimarkalıyı Kopenhag'dan çıkarmayı başaramadılar. Nükleer bombaların fizik kuralları açısından gerçekleştirilemez oluşunun ötesinde, Bohr kendini Danimarka'da kalmak ve halkını korumak zorunda hissetmişti. Heisenberg ve Joliot'nun da hissettiği gibi, ona da ülkesinin kendisine ihtiyacı varmış gibi geliyordu, Danimarka kısmen Bohr'un etkisiyle –ve onun gizli direniş çalışmaları sayesinde– Avrupa'da ele geçirilen diğer ülkelerle kıyaslandığında görece bağımsızlığa sahipti.

Oysa gerçekte Danimarka, değerli özgürlüğünün büyük bir kısmını Bohr gibi direnişçilere değil başka faktörlere borçluydu. Bunlardan biri, açlıktan ölen Alman halkının ülkenin sığır etine, peynirine ve tereyağına ihtiyacı olmasıydı. Diğer sebepse, Danimarkalıların Berlin'de bir nevi bir Nazi koruyucu meleği vardı. Bu kurtarıcı Ernest von Weizsäcker'di, Nazi yönetiminin Dış İşleri Bakanlığı'nda ikinci sıradaki subayıydı ve soylu fizikçi Carl von Weizsäcker'in de babasıydı. Baba Weizsäcker kesinlikle aşağılık işlere bulaşmıştı bulaşmasına ama içinde çoğu Nazi'den daha fazla insanlık barındırıyordu ve bir diplomat olarak Kopenhag'da geçirdiği günlerin güzel anılarını unutmamıştı. Bu nedenle Hitler'in Danimarkalı Yahudileri toplayıp sınır dışı etme emirlerine karşı geldi. Oğluna uyararak hem Bohr'u hem de onun fizik enstitüsünü tacizlerden korudu.

Gelgelelim, ihtiyar Weizsäcker'in Danimarka'yı kurtarmaktan çok daha büyük hırsları vardı ve Bohr adına üzücü bir durumdu bu. Aylarca süren planlama ve entrikadan sonra, Ernest, 1943 yılı Mart'ında Vatikan'a Nazi büyükelçisi olma teklifini kabul etti. Kâğıt üzerinde ilginç bir karardı. Berlin'deki yüksek mevkisine bakıldığında, Papa'nın yönettiği minicik bir devlete gitmesi fiilen rütbe indirimiydi. Bu durum tam da Weizsäcker'in patronu iğrenç Joachim von Ribbentrop'un eline bir koz veriyordu. Pek çok üst düzey Nazi gibi Ribbentrop da etrafının dalkavuklarla çevrili olmasını tercih ediyordu, dolayısıyla yetenekli ve insancıl Weizsäcker'a sevinçle veda ediyordu. Fakat Ribbentrop astının ayrılışının altında yatan gerçek nedenden asla şüphe

helenmemişti. Weizsäcker Hitlercilikle ilgili hayal kırıklığına uğramıştı; Alman ordusu Kuzey Afrika'da ve Rusya'da batağı saplandığında, savaşı hızlı ve onurlu bir şekilde bitirmek istiyordu. Minicik büyüklüğüne rağmen Vatikan dünya çapında etki alanına ve üstün ahlaki duruşa sahipti. (Aslına bakılırsa, savaşın en kafa karıştıracı olaylarından biri Papa XII. Pius'un 1943 Şubat'ında, insanlığı nükleer bombaların yarattığı tehdide karşı uyanan bir konuşmasının yayımlanmasıydı. Hiç kimse onun son derece gizli bu araştırmadan nasıl olup da böyle haberdar olduğunu tam olarak çözemedi.) Vatikan büyükelçisi olarak Weizsäcker, İtalyanları silah bırakmaya ikna etmek için Papalıkla İtalya arasında gizli görüşmeleri başlatmayı umut ediyordu. Bu girişim Nazi yönetimini Avrupa'daki en güçlü müttefikinden yoksun bırakacaktı, böyle olunca Almanya'nın da savaştan çekileceğini düşünüyordu.

Bunların hepsi de açıkça vatan hainliği idi. Ribbentrop bunun kokusunu almış olsaydı, Weizsäcker'i tutuklatıp idam ettirirdi. Ancak Weizsäcker risk almaya değeceğini düşünerek 1943 Nisan'ında Roma'ya gitti. Onun ayrılışı Danimarka'yı savunmasız bırakacaktı, lakin bir dünya savaşını sona erdirmek çok daha yüksek bir önceliğe sahipti. Üstelik Danimarka'daki siyasi durum istikrarlı gibiydi. Niels Bohr'un kaderi için endişelenmesini gerektiren hiçbir neden görmüyordu.

26. BÖLÜM

Gunnerside Operasyonu

Grouse ekibi öfkeliydi. Freshman Operasyonu başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen, İngiliz Centilmenlik Dışı Savaş Bakanlığı hâlâ Vemork'taki ağır su tesisini yok etmek istiyordu ve dördünün yardımına ihtiyacı vardı. Başarısız görevden birkaç gün sonra, telsizle ekibe hiçbir yere ayrılmamaları ve yaklaşan kışa rağmen, ellerinde var olanla idare etmeleri emri verildi. Bir komando "Nasıl? Neyle?" diye düşündüklerini hatırlıyordu. "Hiç yiyeceğimiz kalmamıştı. Hiçbir şeyimiz yoktu."

Platoda havanın asla değişmediği söylenemezdi –kar fırtınası bazen kuzeyden bazen de güneyden esiyordu– fakat her zaman sertti. Ateş yakmak için hiç kuru ağaç olmadığından, Grouse ekibi sahip oldukları her şeyi üst üste giyinip sarındı: Uzun içlikler, kayak bereleri, kazaklar, parkalar, rüzgâr geçirmez pantolonlar, kat kat çoraplar ve eldivenler. Bunlara rağmen soğuktan buz kesmiş gibi hissediyorlardı, çoğu geceyi uyku tulumlarının içinde titreyerek geçiriyorlardı. Bir avuç yulaf ezmesi ve diğer gıdalardan başka yiyecek hiçbir şeyleri kalmamıştı, böyle olunca yakınlardaki kulübelere kapılarını kırarak girip ne bulabilirlerse aralamaya başlamışlardı, küflenmiş şalgam, balık yağı, fermente balık, hatta köpek maması. Sonunda o kadar çok et yeme ihtiyacı hissetiler ki içlerinden biri bölgedeki bir çiftlikten koyun çalmayı göze aldı. Daha sonra etli bir yahni pişirip, saatlerce demlendirdi. Kokusu bile ağızlarını sulandırmıştı. Gelgelelim, tencereyi ateşten alırken güçten düşmüş olan aşçının ayağı ren geyiği postuna takılıp kayınca her şey ortalığa saçıldı, kulübenin kirli zemini yemeğin suyuyla kaplandı. Adamlar ayaklarına bakakalmışlardı, derken dördü de çömelip kaşıklarını daldıra-

rak, ağızlarını şapırdatar şapırdatar yemeye başladılar. Yemeğin ortasında, içlerinden biri çorbasından bir saç teli çıktığı şakasını yapınca açlık hezeyanı içinde çok komik buldular.

Birkaç hafta sonra şaka ve neşelerinden eser kalmamıştı. “Burada dağların arasında acı çekmemizin ne anlamı var ki? Sabotaj görevini başarıp buradan sağ kurtulabilme olasılığımız var mı acaba?” diyordu askerlerden biri. Uzun saatler kulübeye hapsedukları için, çok bunalmışlardı, günlük yaşamla ilgili meseleler –kahvaltıyı hazırlama ya da çöp atma sırasının kimde olduğuna dair ufak tefek tartışmalar– topyekûn bir ağız dalaşına ve kavgalara dönüşüyordu. Civardaki yegâne av hayvanı ren geyiğiydi, ondan da nadiren bir tane yakalayabiliyorlardı, sonra da iliğine varana kadar yiyip bitiriyorlardı, gözlerini ve (tadı anlaşılmaz bir biçimde kestaneye benzeyen) dudaklarını yemekten bile zevk almayı öğrenmişlerdi. Ren geyiklerinin midesinde yarı sindirilmiş haldeki, *gørr* adı verilen, onlar için yegâne C vitamini kaynağı olan likenleri de aç kurtlar gibi karınlarına indiriyorlardı. Tüm bu süre boyunca kahrolası İngilizler durmadan sabırla beklemelelerini ve bir yere kılmadamalarını söylüyorlardı. Gunnerside Operasyonu yakında başlayacaktı.

Gunnerside da Freshman gibi aynı temel planı izleyecekti. Komandolar Vemork elektrik santraline fırtına gibi girip, bodrum kattaki ağır su hücrelerini yok edeceklerdi. Ama Gunnerside otuz komando yerine, on kişilik daha zayıf, daha gizli ve dikkat çekmeden iş gören bir kuvvet kullanacaktı, dördü Grouse ekibindekilerdi, bunlara ilaveten altı tane daha sonradan paraşütle inecekti. Komutanları sanki tüberküloz olmuşçasına zayıf mı zayıf, uzun boylu, yirmi üç yaşında Joachim Rønneberg adında bir patlayıcı uzmanıydı. Freshman Operasyonu’ndan farklı olarak ekipteki on askerin tamamı bölgeyi avucunun içi gibi bilen Hardanger’in yerlisi olacaktı, ayrıca hepsi de usta birer kayakçıydılar.

Anlaşılan batıl inançları olmayan Rønneberg’in altı adamı da kötü kaderlerine terk edilen Freshman komandolarının da eği-

tim gördüğü Vemork'un gerçek boyutlu ahşap maketinde eğitim görmüşlerdi. İngilizler Norveç birliklerinden kuşku duymaya devam ettiklerinden, altı komando kendilerini kanıtlamak için iki kat fazla çalışmak zorundaydı, bodrum katın her girişini – kapıları, pencereleri, havalandırma bacalarını– ezberlemek ve bıkmadan usanmadan durmaksızın karanlıkta patlayıcıları yerleştirme tatbikatı yapmak zorundaydı. Badem gibi kokan, koyu turuncu renkte bir bileşik olan Nobel 808 dolgular kullandılar; tuğla duvarlarda patlatarak pratik delikler açma gücünü anlamaya çalıştılar.

Yine de hafifletemedikleri bir risk vardı, ne kadar zorlu tatbikat yaparlarsa yapsınlar, misilleme riskini bertaraf edemiyorlardı. Naziler Norveç'te çok büyük ölçüde Müttefik işbirliğine dayanan yerel direnişçilerin cesaretini, masum arkadaşlarını ve komşularını cezalandırarak kırıyordu. Örneğin, Vemork'un batısında bir sahil köyünde bölgedeki Alman komutan geçen nisan ayında ellerinde İngiliz un torbalarıyla birkaç kişiyi yakalamıştı, unları yakınlardaki kimi mevzilerin sabote edilmesinde yardımlarına karşılık aldıklarından şüphelenmişti (bu doğrudu da). Soruşturmayı bir İncil satıcısı kılığında köye sızan bir Gestapo ajanıyla başlattı. Ajan birkaç gün sonra bir baskını haklı göstermeye yetecek delilleri bulmuştu, bu sırada Naziler de daha çok sabotaj malzemesi ve silahların saklandığı yerleri keşfetmişti. Artık kaybedecek bir şeyleri olmadığından (böyle düşünmüş olmalılar) birkaç direnişçi ateş açarak bir Nazi askerini öldürdü. Buna karşılık, Alman komutan köydeki bütün evleri yaktı ve on sekiz erkeği idam etti. Öfkesi dinmemişti, daha sonra limandaki bütün tekneleri batırttı, bütün evcil hayvanları öldürttü, hayatta kalan halkın hepsini, bebeğinden dişsiz ninesine kadar, gemilere koyup bir toplama kampına yolladı. Bütün işbirlikçilerin sonu böyle olur demeye getirmişti: Aslında kasabayı haritadan silmişti.

O yüzden Gunnarside Operasyonu bölge insanı olan Norveçli askerleri kullanarak, Vemork yakınlarındaki her santral işçisinin ve köylünün hayatıyla kumar oynuyordu. Ancak bir kez

daha, atom gücüne sahip bir Nazi yönetiminden duyulan korku tüm diğer görüş ve değerlendirmelere baskın gelmişti.



Gunnerside baskını ilk başta 1942 yılı Noel akşamı yapılmak üzere planlanmıştı, doğrusu beklenmedik ve bu nedenle de saldırmak için ideal bir geceydi. Altı ilave asker baskından birkaç gün önce, planör yerine paraşütle indirilecekti. Ne yazık ki kötü hava koşulları inişi engelleyince Grouse dörtlüsü bir sonraki dolunay vaktine kadar beklemek zorunda kaldı. Elllerinden gelenin en iyisini yaparak Noel yemeği için bir ren geyiği yakalayıp, kırmış dil ve ciğer çorbasıyla ziyafet çektiler, tatlı olarak kanla tatlandırılmış beyin vardı. Ortamı daha fazla neşelendirmek için Noel ağacı niyetine bodur bir ardıç dalı getirip diktiler, bir yandan da eğreti radyolarından Noel ilahileri dinlediler, sesi yükseltmek için alıcıyı teneke bir turta kutusunun içine koydular.

Bir sonraki dolunay 21 Ocak'a denk geliyordu. Ancak bir déjà vu yaşandı, İngiliz pilot atlayış gecesi yolunu kaybetti ve buluşma noktasının üstünde daireler çizerek iki saat harcadı, bir türlü iniş yaptırılacak yeri saptayamadı. Uçaktaki Gunnerside mürettebatı her halükârda atlamalarına izin vermesini istedilerse de –“dans pistine giden yolun kokusunu alabileceklerini” garanti etseler de– pilot taleplerini reddetti. Daha komandolar onunla konuşmadan kanatların altında kıvılcımlar çakıyordu. Uçak yoğun bir uçaksavar ateşine maruz kalınca pilot atlayışı iptal edip, alelacele İskoçya'ya dönmek zorunda kaldı. İngilizler telsizle Grouse ekibinden özür diledi dilemesine ama bu züğürt tesellisiydi, şimdi platoda geçirecekleri koskoca bir aya daha göğüs gereceklerdi.

Gunnerside altılısının yaşadığı hayal kırıklığının da onlardan geri kalır yanı yoktu. Rønneberg ve beraberindekiler ağır suyun ne olduğunu kavrayamamışlardı, ayrıca nükleer fisyon sözleri onlar için hiçbir anlam ifade etmiyordu. Freshman Operasyonu'nda bu kadar iyi insan zaten ölmüşse ve artan tehlikeye rağmen üstleri hâlâ Vemork'a saldırmayı istiyorsa, işte bu onlara “Yeter artık” dedirtmişti.

Neyse ki 17 Şubat atlayışı sırasında her şey bir araya gelmişti. Hava açıktı ve bu sefer İngiliz pilot buluşma yerini bulmuştu. Kargo ambarında bir yeşil ışık yandı, ardından Gunnarside komandoları kimse fikrini değiştirmeden malzemelerini dışarı atmaya başladılar. Saniyeler sonra tereddüdü bırakıp riskleri göze alarak işe giriştiler ve atladılar.

Platoya ayak basar basmaz, bölgeye özgü bir kar fırtınası koptu, beş gün boyunca göz gözü görmez efsanevi bir beyazlık ortalığı kapladı. Altı kişi güçlükle içine girebilecekleri bir kulübe bulabildiler ve fırtınanın dinmesini özel tavşan kürkünden yapılmış içlikleri içinde çömelerek beklediler. Bir noktadan sonra fırtınanın şiddeti o kadar arttı ki kulübenin yerden havalanıp, tıpkı Oz Büyücüsü'ndeki Dorothy Gale'in evi gibi havada tepe taklak sürüklenmesinden korktular. Fırtına bitince başlarını çıkarıp baktıklarında pilotun buluşma noktasını tutturamamış olduğunu hemen fark ettiler. Ağaçların yetişmez olduğu, ormanın bittiği bayırın yukarısına inmiş olmaları gerekiyordu. Yine de kara rağmen, birkaç tane yamru yumru budaklı ağaç gövdesi görebiliyorlardı. Kulübede haritalara dikkatlice baktıktan sonra, Grouse ekibiyle buluşacakları noktanın otuz iki kilometre kuzey doğusunda olduklarına karar verdiler. Artık harekete geçme zamanıydı, yürümeye başladılar.

Daha yola koyulamadan uzakta bir hareket, bir kayakçı olduğunu fark ettiler. Dost muydu, yoksa düşmanla işbirliği yapmış bir hain ya da bir Nazi miydi? Hiçbir fikirleri yoktu. Büyük olasılıkla bir Alman devriyesiymiş gibi görünüyordu; yine de dönüp kulübede sinerek geçip gitmesini umuyorlardı. Böyle bir şans olamazdı. Adam dosdoğru yanlarına geliyordu. Bu da saklan-salar bile mutlaka ayak izlerini fark edeceği anlamına geliyordu. Bu yalnız kurtla yüzleşmekten başka seçenekleri yoktu.

Kapının birkaç adım ötesine gelene kadar beklediler. Sonra bir anda etrafını sarıp üstüne atıldılar. Nazi gibi giyinmemişti ama bu bir şey ifade etmiyordu. "Dağlarda ne arıyorsun?" diye sordu Rønneberg.

Ren geyiği eti satmak için köyden köye kayakla giden eski bir kaçak avcı olduğu ortaya çıktı. Zararsız biri gibi duruyordu; ta ki bazı zekice sorular onun bir Nazi sempatzanı olduğunu açığa çıkarana kadar. Sürgündeki Norveç kralı ve ailesini aşağılayarak askerleri çok şaşırttı. “Hiçbir zaman bana faydaları dokunmadı. Gittikleri yerde kalabilirler.” Bu saygısızlığına ve muhalif tavrına bakılacak olursa, kaçak avcı onları büyük olasılıkla ispiyonlayacakmış gibi duruyordu, o nedenle komandalardan bazıları onu vurmayı oylamaya sundu, görevi ifşa edeceğini ileri sürdüler. Rønneberg yetkisini kullanarak onları reddetti. Avcının araziye en ince ayrıntısına kadar, saklanacak yerler de dâhil bildiğini iddia etti. “En iyisi adamın bize rehber olması.”

Ne kadar parlak bir fikir olduğu sonradan ortaya çıktı. Gunnerside ekibinin beraberinde yüzlerce kiloluk teçhizat vardı, şimdi bir de angarya işle dolu berbat bir haftayla karşı karşıyadılar, eşyalarını sürükleyerek platoyu geçerlerken, her adımda tam karşılarından esen rüzgârla mücadele ederek yürüyorlardı. Gerçekten de kaçak avcı olmasaydı, bu onlar için kâbusa dönen boşuna bir uğraş olurdu. Hafif meyilli yüzeyleri bulmakta ve engebeli arazilerin kenarından geçmekte gerçekten yetenekliydi, Rønneberg onun kaymasını izlemekten keyif almıştı. Yanlarındaki bunca teçhizata rağmen yine de iyi ilerleme kaydediyorlardı.

Ta ki iki gün sonra bir kriz patlak verene kadar. Uyarı olmadan ufukta iki siyah nokta belirmişti. Bu defa daha fazla kayakçı vardı, muhtemelen Nazi devriyeleri idi. Yoksa ihtiyar onları bir tuzağa mı çekmişti? Ona küfürler edip lanet okuyan Gunnerside grubu bir yeri siper alıp arkasına sindiler.

Kayakçılar yaklaştıkça yavaş yavaş kalabalıklaştılar. Hemen yakınlarındaki bir tepenin üstüne tırmanıp dürbünle araziye taramaya başladılar. Çok geçmeden ilerlemedikleri anlaşılınca Rønneberg, neler olup bittiğine dair bilgi toplaması için bir keşif eri yolladı. Tepeye doğru tırmanan gözcü iki adamın da yüzünü seçebilecek kadar yaklaştı. Ya da en azından yüzlerinin bir kısmını demek daha doğru olur; hepsinin de yoğun sakalları vardı

ve ciltleri tuhaf bir şekilde sarı görünüyordu. Şaşırtıcı bir şekilde hareketleri dikkatli ve oldukça tedbirliydi; eğlence olsun diye kayağa çıkmış hafta sonu kayakçıları gibi değil, asker gibi davranıyorlardı.

Bir şey yapma ihtiyacı duyan gözcü silahını çıkarıp kendisini hazırladı, sonra da dikkatlerini çekmek için öksürdü. İki adam da fırlayıp çabucak nişan aldılar. Üçü de bir an birbirine dik dik bakıp ardından sevinçle bağırdılar. "Naziler" aslında Gunnernside'ı aramaya çıkmış Grouse ekibinin üyeleri idi. Üşümek için sakal bırakmışlardı, derileri gıdasızlıktan sararmıştı.

Grouse-Gunnernside ekiplerinin neşeyle kavuşmalarının ardından, Rønneberg, bir tehditle de olsa, yaşlı avcıyı bırakmaya karar verdi. Bizi ele vermeye kalkma, yoksa Nazilere senin bize rehberlik ettiğini söyleriz, diye uyardı. Bu da seni idama götürür. Sekiz askerin sekizi de onun kayarak uzaklaşmasını izlediler. Ne kadar da güzel kayıyordu; ne var ki adamlar, Rønneberg'in merhametinin dönüp dolaşıp kendilerini yakmasından korkuyorlardı.



Birkaç gün dinlendikten ve Grouse ekibine kuru üzüm ve çikolata ziyafeti çektikten sonra sabotajcılar işe koyuldular. Saldıırı 27 Şubat Cumartesi gününe planlandı. Rønneberg bir gece öncesinde son istihbarat bilgilerini almak üzere Vemork'a bir keşif kolu yolladı çünkü hâlâ vermesi gereken hayati önemde bir karar daha vardı: Tesise nasıl yaklaşılacaktı? Vemork, iki dağ arasında dar bir geçide bakan uçurumun başında bir kaya çıkıntısının üzerine oturtulmuştu, seçenekleri sınırlıydı. Tesise yaklaşmanın bir yolu işçilerin geliş-gidişte kullandıkları yolu izlemektir, yol iki dağ arasında uzanan bir köprüye açılıyordu. En kolay yaklaşma yolu buydu, ayrıca köprünün üzerindeki iki muhafızı temizlemek kolay gibi görünüyordu. Ancak muhafızlar alarm vermeyi başarır ya da yardım için bağırırlarsa, görev bitirdi. Muhafızları öldürmek Almanların misilleme yapmak için bölgedeki köylülerin canını yakmasına neden olabilirdi. İkinci

bir yaklaşma yolu ise, yamaçtaki kaya çıkıntısının arkasındaki uçuruma inen bir dizi merdivenden gizlice içeri sızdı; bu merdivenler tesisin içindeki suyu besleyen su kanalları boyunca uzanıyordu. Gelgelelim basamaklar buz tutmuştu, dahası civara mayınlar döşenmiş ve bubi tuzakları kurulmuştu. Bu nedenlerden dolayı Rønneberg üçüncü bir yöntemi uygun gördü, –biraz da savunulması mümkün olmadığı için– savunması olmayan tek yolu deneyeceklerdi. Tabii bu da, tesisin önündeki iki yüz metre derinlikteki kanyonun dimdik kaya yüzeyinden aşağı inip öbür tarafından yukarı tırmanmayı gerektiriyordu. Birkaç komando bu rotayı imkânsız görüp seçenek olarak reddetmişti fakat keşif fotoğrafları kaya yüzeyinde bitkilerin büyüdüğünü gösteriyordu. Komandalardan biri eğer bitkiler kaya duvarına tutunabiliyorsa, insan elinin de tutunabileceğini iddia ediyordu. Gerçekten de keşif kolu o gece, kanyon duvarlarının benek benek ardıc dalları ve çalılarla kaplı olduğunu teyit etti. Rønneberg'e göre karar verilmişti, kanyon duvarlarından tırmanarak inip çıkacaklardı. Yoldaşlarının kötü kaderlerini her ne kadar öngörebiliyor olsa da, onlar iyi askerlerdi ve emirlere itaat edip denileni yaparlardı.

On Norveçli askerden dokuzu (onuncu, kulübeye göz kulak olmak için kalmıştı) Cumartesi günü akşamüzerine doğru teçhizatlarını kontrol ettikten sonra saat 20.00'de Vemork yoluna koyuldu. Anında fark edildiler. Bölgedeki bir köyden dört genç –iki erkek, iki kız– tahmin edeceğiniz işi yapmak için gizlice yakınlardaki kabinlere gelmişlerdi, tabii Gunnerside ekibinin ortasına düşüp, işi yüzlerine gözlerine bulaştırmışlardı. Utanç verici olansa, komandalardan ikisinin adamlardan birini tanıyor olmasıydı. Casus değildi, fakat komandolar yakasından tuttıkları gibi orada gördüklerine dair tek kelime edecek olursa her türlü cehennem azabının başına geleceğini söyleyerek onları bir güzel tehdit ettiler. Sonra da âşıkları bir kulübede toplayıp ertesi gün öğle vaktine kadar oradan ayrılmamalarını tembihlediler. Gözleri fal taşı gibi açılan gençler söylenene itaat ettiler.

Askerler otuz iki kilometre mesafenin büyük bir kısmını ka-

yakla gitti, üzerlerinde beyaz kamuflaj kayak giysileri ve sırt çantaları vardı. İlerledikçe ağaçların başladığı hattın altına indiler, yer yer ormanlık bir alandan sessiz ve ağır adımlarla yürümeye başladılar. Artık Vemork'a enerji sağlayan şelalenin sesini duyuyorlardı, açıklık bir alana yaklaşırlarken birden –ay ışığı altında uzaktan– aylardır tek düşünceleri olan binayı fark ettiler. Herhalde muhteşem bir görüntü olmuş olmalı. Bir tarihçi şöyle diyor: “Bir ortaçağ kralı Norveç’in dört bir yanında şato inşa etmek için erişilemez ve ele geçirilemez bir yer arıyor olsaydı, Norsk Hidroelektrik Santrali’nin üzerine oturduğu kayalıktan daha iyi bir yer bulamazdı.” Sekiz katlı granit bina savaştan önce gösterişli bir otel gibiydi, her bir penceresi ıslık ıslık parlardı. Şimdiyse, karartma yüzünden, dev bir lahdi andırıyordu. Gunnarside ekibi yine de yukarıdaki şelalenin sesini, makinelerin homurtusunu duyabiliyordu. Vemork o günlerde dört buçuk kilogram reaktör suyu ürettiyordu.

Tekrar ormana dönüp saklanan komandolar, iki dağın arasındaki dar geçide doğru inen dönemeçli bir yol keşfettiler. Çok meşakkatli ve yorucu bir gidişti, o yüzden bunun yerine, dosdoğru bayırdan aşağı kestirmeden inmeye karar verdiler. Bu aslında aşağıda karla kaplı çalılıklara kontrollü bir düşüştü. Sırtlarını dik yamaca sürte sürte, yere yan yan bastıkları kayaklarını fren gibi kullanarak hızla ilerliyorlardı. Her birkaç adımda bir, minik bir çığ düşürüyorlardı.

İnişin yarısında, bir kısmı yolun genişçe bir yerine varınca bir süre arkadaşlarının kendilerine yetişmesini beklediler. Saniyeler sonra, oldukları yer çok fazla aydınlandı. Öte yana baktıklarında, yolda, işçileri getiren iki otobüsün iki çift farını gördüler. Saklanmak için kendilerini büyükçe bir kar yığınının arkasına attılar, ama arkadaşlarının yamaçtan kaya kaya inmeye devam edişlerini korku dolu gözlerle izlemekten başka ellerinden bir şey gelmedi.

Yamaçtaki adamlar da farların ışıklarını görmüştü, ağaç köklerini ve kayaları yakalamaya, oldukça yüksek olan hızlarını yavaşlatabilecek herhangi bir şeye elleriyle ayaklarıyla tutunmaya

çalıştılar. Birkaçı durmayı başarabildi ancak ikisi yuvarlanarak düşmeye devam etti, az kalsın otobüslerden birinin tepesine çarparak duracaktı.

Her nasılsa yolculardan hiçbiri fark etmemişti. Vakit geçti ve hava karanlıktı, herkes de yorgunluktan tükenmişti. Boş boş yola bakıyorlardı, düşünceleri işle ya da savaşa öylesine tükenmişti ki, inanılmaz bir görüntü bile –gökyüzünden düşen iki asker– onların kederli ve karanlık bakışlarına sızmayı başaramıyordu. Otobüs gürültüyle bir dönemeci alarak gözden kayboldu. Biraz soluklandıktan sonra dokuz Gunnerside komandosu tekrar başlarını sallayıp aşağı inmeye devam ettiler.

Yamacın dibine varınca, –elbette Vemork’tan sağ çıkmayı başarabilirlerse– dönüş yolculuğunda kullanmak üzere kayaklarını hemen o anda yaptıkları Eskimo usulü kardan kulübeye gömdüler. Daha sonra sırt çantalarından silahları ve el bombalarını çıkardılar, üzerlerindeki beyaz kamuflaj kayak takımlarını çıkardılar ve alttaki haki renkli İngiliz üniformaları ortaya çıktı. Santralde çalışan işçilere ve bölgedeki köylülere misillemede yapılması olasılığını en aza indirmek amacıyla İngiliz askerler gibi giyinmeye karar vermişlerdi. Elbette Almanlar yakalayıp sorguya çekecek olursa bu kılıf işe yaramayacaktı fakat pek de olası görünmüyordu bu. Her şeyden önce Gunnerside ekibi saldırıdan sağ çıkmayı beklemiyordu, İngiltere’den ayrılmalarnın hemen öncesinde hepsi de sevdiklerine veda mektupları yazdılar. Ayrıca yakalanmaları durumunda kullanmak üzere silahlara ve el bombalarına ek olarak ceplerine bir de siyanür kapsülü koydular.

Saat 22.00’de iki dağ arasındaki geçidin ağzına varmışlardı. Beklenildiği gibi, iki nöbetçi asma köprü üzerinde devriye geziyordu, köprünün hemen ötesindeki bir barakada on beş muhafız daha vardı. Çatıdan bir makineli tüfek ters ters bakıyordu, istihbarat raporlarından üç tane daha muhafızın büyük olasılıkla arazide devriye gezdiğini biliyorlardı. Ancak Rønneberg’in de tahmin ettiği gibi, bizzat geçidi koruyan kimse yoktu. Şanslarına sevinerek inmeye başladılar.

Geçidin en aşağısında çok hızlı akan bir akarsuyla karşılaştılar, bir buz köprüsü bulmak için ayakuçlarıyla çeşitli noktaları yoklaya yoklaya etrafı araştırdılar. Tek uygun olanı da yağ gibi kaygan görünüyor ve suya batıp çıkıyordu. Ne kadar güvenilir olmazsa olsun yine de onların ağırlığına dayandı ve dokuz sabotajcının dokuzu da yavaş yavaş karşıya geçti.

Şimdi de önlerinde gerçek bir zorluk duruyordu, yüz seksen iki metrelik bir tırmanış. Kanyonun yanlarından sular damlıyordu, bu da kayaların yüzeyini iyice kayganlaştırıyordu, zaten parmakları soğuktan uyuşmuştu. Budaklı, kıvrımlı ardıc ağaçları olmasa tırmanmaları mümkün değildi. Üstelik çalılar da bir komandonun hayatını kurtarmıştı. Tutuşu zayıfladığında kendisini küçük bir çıkıntıdan yukarı doğru çekmeye çalışıyordu. Ayağını yukarı atıp güçlükle tırmanmaya çalışarak düşmemeyi becerdi fakat kendisini yerden altmış metre yukarıda tek eliyle asılı sallanır halde buldu. Olabildiğince sakinleştikten sonra, yeni bir tutamak yeri hissedebilmek için, serbest eliyle kayanın yüzeyini sıvazlamaya başladı. Hiçbir şey yoktu, sadece çıplak, ıslak kayaydı. Başka seçeneği kalmayınca, yan yan sallanmaya başladı, her seferinde el yordamıyla biraz daha uzağa uzanmaya çalışıyordu. Sonunda parmak uçları hafifçe bir çalının kenarına değdi, ama öbür eliyle hâlâ bir yere tutunurken bir türlü ona ulaşamıyordu. Artık rüzgâr rahatsız etmeye başlamıştı, adeta onu kayadan söküp atmakla tehdit ediyordu, hemen harekete geçmek zorunda olduğunu fark etti.

Olanca gücüyle mücadele ederek tekrar sallanmaya başladı, bacaklarını olabildiğince dışa doğru savurdu. Son bir sallanmanın ardından kendini bıraktı. Bir an için havada asılı kaldı, hiçbir şeye tutunmuyordu. Daha sonra kuzeyli bir Tarzan gibi çalığı yakaladı. Çalı biraz eğildi, kökü yerinden kurtulur gibi oldu, ama sonunda adamın ağırlığına dayandı. Adam bir iki derin nefes aldıktan sonra tırmanmaya devam etti. Önünde tırmanacak 121 metre daha vardı.

Saat 23.00'te dokuz adamın hepsi de kendilerini geçidin ke-

narına güçlükle attılar, hemen ardından sürüne sürüne ilerleyerek dinlenmek için bir transformatörün arkasına sindiler. Nöbetçi birazdan deği eceğinden, bir parça  okolata ve kraker yiyip, dinlenmeye vakit ayırdılar. Bütün genç askerlerin yaptėı gibi,  akala ıp kadınlardan bahsettiler. Görevi tekrar gözden geçirme-ye gerek yoktu. Herkes rolünü biliyordu: Dört kişilik imha ekibi tesise sızarken, be i onları koruyacaktı.

Nöbetçi değişiminden sonra, ilerlemeden önce, bir yarım saat daha, yeni nöbetçilerin önce i lerini iyice yapıp yorulmalarını ve sıkılmalarını beklediler. Y r d kleri her yerde kendi ayak izlerini gizlemek için, olabildiğince, kar üzerinde Nazi devriyelerinin bıraktėı ayak izlerine basarak ilerlediler. Santralin çevresindeki k r bir demiryolu hattının sonunda, korumasız bir giriş kapısı buldular ve üzerindeki kilidi kestiler. Bu noktada be i gruptan ayrılarak hafif makineli tüfeklerini barakalara ve nöbetçi kulesi- ne doğrultup koruma pozisyonu aldılar. R nneberg'in de içinde bulunduğu imha ekibi, makasla bir  itte gedik açıp ağır su tesisinin yolunu tuttu. Ekip daha sonra tekrar iki  ifte bölündü ve farklı girişleri denemek üzere ayrıldılar.

Tesis içerisindeki casuslar İngilizlere, Nazilerin güvenlik konusunda gevşek davrandıklarının garantisini vermişlerdi, ama yine de komandolar her kapının demir s rg lerle kapatılmış olduğunu keşfettiler. Pencereilerin hepsi de kilitliydi. R nneberg bir pencere camı üzerindeki karartma boyasının sıyrılmış bir yerinden bodrum katındaki ağır su hücrelerini görebiliyordu; bu, sinir bozucuydu. Aygıtlar battal boy yangın söndürme tüplerine benziyorlardı, bir metre iki yüz santim boyunda, parlak gri silindir cihazlardı. Kalbi yerinden fırlayacakmı  gibi atıyordu, bu kadar yakınına gelmişken pencereyi kırıp şansını denemek için çok güçlü bir istek duyuyordu. Kendini tuttu ve ağır adımlarla dolaşmaya devam etti.

Son çare olarak R nneberg ve ekip arkadaşı bir servis kanalı- nı denediler. Kısa birkaç basamaktan sonra ona ula tılar, girişte birikmiş karları bir kenara e eleyerek karınları üzerinde sürüne

sürüne ilerlemeye başladılar, kabloların ve tellerin arasından solucan gibi yavaşça kıvrılarak geçtiler. Ne yazık ki peşinden sürünerek gelen komandonun tabancası bu çaba esnasında yerinden oynamıştı. Tabanca düştü ve hemen aşağılarındaki metal zemine çarpıp tangırdadı. Donup kaldılar, alarm çalmasına kendilerini hazırladılar. Fakat makinelerin sesi gürültüyü örtmüştü. Biraz bekledikten sonra sürünerek ilerlemeye devam ettiler.

Tesisin planını ezberlediklerinden, ağır su odasına yakın bir noktaya yılan gibi sinsice gelip, dört buçuk metre aşağıdaki zemine bir tavan kapağından, paraşütle iner gibi düştüler. Aylar süren hazırlıktan sonra şimdi son kapıya gelmişlerdi. Kapıda asılı bir işaret levhasında İngilizce ve Norveççe, İŞİ OLMAYAN GİREMEZ yazısı okunuyordu. Silahlarını çektiler, başlarıyla onaylayarak birden nöbetçinin üzerine atıldılar.

İşin doğrusu Almanların buraya en iyi askerlerini –en iyi katillerini, kendi Ajaxlarını ya da Aşillerini– yollamaları gerekirdi. Sonuçta Nazi atom bombası projesinin tamamı bu odaya bağlıydı. Anlaşılacağı gibi, dönüp arkasına bakması tam üç saniye süren hırpani kılıklı bir emekliyi içeride görevlendirmişlerdi, o da zaten arkasına döner dönmez karın boşluğuna gömülen bir silahla karşılaşınca allak bullak oluverdi. Bir tehdit oluşturmadığını anlayan komandolar, onu zararsız hale getirerek odanın bir köşesine itip susmasını söylediler. Talimatlar yeterince basit olmasına rağmen nöbetçi onlara uymaktan acizdi. Sabotajcılar badem kokulu Nobel 808'i paketinden çıkartıp, iki yüz yetmiş beş gramlık sosisler şekline sokmak üzere yoğurmaya başladıklarında, bu çalımı ihtiyar keçi –adı Gustav'dı– onlara patronluk taslamaya cüret etmişti. Odada her iki tarafta dokuzar tane olmak üzere, on sekiz tane yakıt hücresi vardı ve komandolar her birinin tabanına bir tane sosis sararak patlatıcı kordonla onları papatya zinciri şeklinde birbirine bağlamayı planlıyorlardı. Ne var ki hücrelerden birine her yaklaştıklarında Gustav öfkesinden çılgına dönüyordu. Onlar elektroliz hücreleri, diye bağırıyordu. Çok pahalılar. Elektrik var, çarpılırsınız. Hey, orada, köşedeki su-

dkostik çözeltilisine dikkat edin! Yanarsınız ha ona göre. Shakes-pearevari kaba komediden bir sahne gibiydi: Her şeyi bildiğini sanan ayak işlerine bakan çocuğun, içinde bulunduğu tehlike-den habersiz sürekli saçma sapan konuşması gibi. Nihayet Gus-tav durumun ciddiyetini ve içinde bulunduğu tehlikeyi, birkaç saniye gözlerini kısarak baktıktan sonra birden anladı, koman-doların fünüyer ve ateşleyici parçalarla uğraştıklarının farkına varmıştı. “Hey güzel Tanrım,” dedi tiz bir sesle, “Dikkatli olun. Cihazların hepsini havaya uçuracaksınız.”

Rønneberg’in ortağı soğukkanlı bir şekilde “Zaten amacımız da bu,” dedi.

Bu Gustav’ı susturdu. Şimdi de komandolar iki çift laf edebi-lirlerdi, kendilerine özgü bir orta oyunu sahnelediler. Hâlâ misil-lemenden endişe duyduklarından, İngiliz olduklarına Gustav’ın inanmasını istiyorlardı. Bu yüzden de ezberledikleri birkaç satırı söylemeye başladılar, bir yandan da eski mutlu İngiltere’ye be-ceriksiz göndermelerde bulunuyorlardı. Saçma sapan bir şekil-de bu diyalogu Norveççe kurmuşlardı fakat Gustav etkilenmişe benziyordu.

Bütün bu zaman zarfında ikili patlayıcıları kablolarla bağla-maya devam etti. Hemen arkalarında bir çarpma sesi duydukları-nda tam da işi yarlamışlardı; arkalarına dönüp baktıklarında kırılmış bir pencere camı gördüler. Biri dışarıdan cama yumruk atmıştı.



Gunnerside ikilisi donup kalmıştı, kendilerini nöbetçilere, el bombalarına, bir silah namlusu görmeye hazırlamışlardı. Gustav birilerine gizlice sinyal mi yollamıştı? Yoksa ihtiyar kaçak avcı sonunda onlara ihanet mi etmişti? Hiçbirinin olmadığı kısa süre-de anlaşıldı. Cam kırıldıktan saniyeler sonra tanıdık bir eldivenli el içeri doğru uzandı. Karda ağır ağır yürümekten bıkmış öteki iki komando “Gizliliğin canı cehenneme,” diyerek bodrum katın penceresine vurmuş ve yere indirmişti.

Cesurca bir hareketti bu; cesurca ve aptalca. Rønneberg ikisinin içeri girmesine yardım etmek için çalışmayı bırakmak zorunda kalmıştı, çerçevedeki kırıkları vurarak sökmeye çalışırken sağ eli yarıldı. Bu kaza onu patlayıcıların döşenmesinde saf dışı bırakmıştı; patlayıcı uzmanı olduğu göz önüne alındığında, bu elbette ki bir sorundu. Artık yapabileceği tek şey öbür eliyle füyeleri bükmekti. Karartma yapılmış pencerenin kırılması avluya ışık saçılmasına yol açmıştı, her türlü devriyeye bir işaret ışığı gibiydi. Bu durumda diğer komando dışarıda kalarak poposuyla deliği kapatmak zorunda kalınca, o da yardım edemez hale gelmiş oldu.

Bu kargaşa yetmezmiş gibi, çok geçmeden komandolar sahne dışından bir Öhö öhö sesi duydular. Yine Gustav'dı.

“Şimdi ne var?” diye homurdandı Rønneberg.

“Gözlüğüm,” dedi. “Odada olmadık bir yere koymuşumdur. Onu bulmam lazım.”

“Ciddi olamazsın.”

“İyi de onsuz hiçbir şey göremiyorum.”

“Sabret.”

“Lütfen bulmama yardım edin. Savaş devam ederken kırılırsa yeni bir gözlük alamam. Gözlüksüz de işimi kaybederim.”

Rønneberg buna inanamıyordu. Şimdi burada durmuş, hayatının en tehlikeli görevini sevk ve idare eden seçkin bir komando, Nazi atom bombasının kaderi kritik bir noktadayken, her şeyi bir kenara bırakıp yaşlı bir adamın gözlüklerini aramak zorunda kalıyordu.

“Hangi cehenneme koydun onu?” diyerek tersledi. Gustav masayı işaret etti. Rønneberg masada gözlük kılıfını bulup köşedeki Gustav'a fırlattı, sonra da füyelere döndü.

Ne var ki bir süre sonra tekrar Öhö öhö sesi duyuldu. Rønneberg döndüğünde, kuşkuyla ve gözlerine inanamaz halde, Gustav'ın boş gözlük kılıfına baktığını fark etti. “Gözlük burada değil.”

“O zaman hangi cehennemde?”

Gustav “Siz geldiğinizde oradaydı,” diye mırıldandı, sanki bu tamamen Rønneberg’in hatasıymış gibi. İşini bir kenara bırakan komando, masanın altını üstüne getirerek aramaya başladı, hemen hemen her şeyi etrafa fırlattı. Nihayet gözlüğü bir hesap defterinin sayfaları arasında katlanmış halde bulup eline verdi. “Şimdi kapa çeneni.”

Neyse ki diğer komandolar o vakte kadar patlayıcıları kablolarla bağlama işini neredeyse bitirmişlerdi, artık tüm dikkatlerini kaçmaya verebilirlerdi.

Gustav’ı çözüp dışarı koridora çıkmak için ağır su odasından ayrıldılar, daha sonra avluya bakan kapının kilidini açtılar; kendileri gider gitmez güvenle kaçabilmesi için Gustav’ı da sürükleyerek koridora çıkardılar. Geriye sadece füyeleri ateşlemek kalıyordu.

İşte o sırada ayak sesleri duyular.

Herkes olduğu yerde kaldı. İyice kulak verdiklerinde, gerçekten de, koridora bitişik bir merdiven boşluğundan gelen ayak sesleri duyuyorlardı. Komandolar küfrederek, gizlenmeye çalışıp silahlarını çektiler. Biraz sonra bir başka nöbetçi görüldü, Gustav’dan çok daha genç biriydi. Şanslarına o da daha zeki ve kavrayışlı biri çıkmadı, etrafını komandolar sarıverince şaşkınlıkla bağırdı. Birkaç soru onun dost bir Norveçli olduğu ortaya koydu, Nazileri uyararak hayatını tehlikeye atmak niyetinde olmayan biriydi. Böyle olunca komandolar onu da Gustav’ın yanına itip dikkatlerini tekrar patlayıcılara çevirdiler.

En sonunda saat 01.13’te her şey hazırды. Rønneberg elini cebine daldırıp bir İngiliz paraşüt taburuna ait kumaşa işlenmiş birkaç arma çıkartarak gelişigüzel yerlere saçtı; bu da misillemeye karşı düşünülmüş son şaşırtma taktiği idi. Sonra bir kibrit çakarak ana fitili ateşledi. Otuz saniyede yanacaktı. Rønneberg çok yakın kabloları kestikten sonra Gustav’la genç nöbetçiyi yukarı koşup yere yatmaları için serbest bıraktı. Patlamayı duyuncaya kadar ağzınızı açık tutun, diye tembih etti. Aksi takdirde ani ba-

sınç değışikliği kulak zarlarınızı patlatacaktır. Ancak nöbetçiler seyirttikten sonra komandolar arkalarına dönüp hızla koşabildiler.

Patlamanın sesi, dışarıda, hayal kırıklığı yaratacak kadar zayıf duyuldu; bir tarihçi “tamamen bas bir ses duyulduğunu, hiç tiz ses çıkmadığını” belirtiyordu. Bu durum Gunnarside ekibinden bazılarının canını sıktı, patlayıcıların ateş almadığına kanaat getirdiler. Aslında endişelenmelerine hiç gerek yoktu. Vemork’un kalın duvarları patlama sesini boğmuştu, bodrum katında Nobel 808 işini gayet güzel görmüştü, yakıt tanklarını paramparça etmiş, her yere ağır su püskürtmüştü. Hücrelerden kopan şarapnel parçaları tavan boyunca uzanan boruları da delik deşik etmişti, odayı normal su basmış, 350 kilogram kadar ağır su da normal suyla birlikte akıp gitmişti.

Daha sonra hasar tespiti yapmaya gelen Naziler bile yapılan işin hassasiyet ve isabetini takdir etmekten kendilerini alammışlardı. İlk iş olarak, intikam almak için yerel halktan yüz kişiyi tutukladılar, ancak daha sonra hiçbir amatörün böylesine zor bir işi başaramayacağını anlayınca, yüz kişinin yüzünü de serbest bıraktılar. Olayla ilgi resmi Alman raporu “saldırı girişiminde bulunulan ve toplam hasarın meydana geldiği yer dışında büyük çaplı bir hasar olmadığını” bildiriyordu.



Dokuz komando geldikleri yoldan döndüler. Tek bir el ateş etmediler, açık demiryolu girişini arkalarından kibarca kapattılar. Daha sonra bir yandan diğer yana salınarak geçitten aşağı indiler, tekrar buz tutmuş köprüden geçtiler, hızlıca kaçmış olmayı ümit ederek, geçidin diğer tarafından yukarı tırmandılar. Maa-lesef Rønneberg’in eli hâlâ kanıyordu, Nazilerin karda kolayca izleyebilecekleri kıpkırmızı bir iz bırakıyordu. Daha da kötüsü, kanyonu tırmanmalarının üzerinden çok bir vakit geçmeden Vemork’un sirenleri çalmaya başladı. Komandolar arkalarına bakınca birkaç arama grubunun yola koyulduğunu gördüler, el

fenerlerinin ışıkları karanlıkta tırpan sallanır gibi sallanıyordu. Ekip kardan yaptıkları Eskimo evinden kayaklarını kaptıkları gibi yakındaki bir yol boyunca hızla kayarak gittiler, ne zaman muhafızlarla dolu bir araç güröldeyerek geçse çabucak gözden kayboluyorlardı.

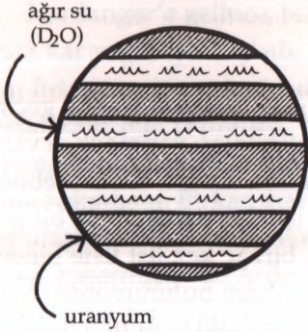
Hardanger'e gelince, bir başka dönemecin tepesine varır varmaz kar yağmaya başladı. Fakat bu kez yörenin bilindik yoğun kar fırtınasını memnuniyetle karşıladılar. Kar izlerini kapatmıştı, hatta karı bile örtmüştü, öte yandan ilerlemeyi güçleştirirken, arama kolundakileri, bu deneyimli kayakçılardan çok daha fazla zora sokmuştu. Birkaç saat sonra rahatsız edilmemiş kulübelerine ulaştılar. Bir kadeh viski içemeye yetecek kadar uyanık kalmayı başarmışlardı. Ardından on sekiz saatlik bir uykuya daldılar, daha sonra ertesi gün uyandılar ve rüzgâr ısrarla eserken ayrılıp farklı yönlere gittiler.

Felsefi Avuntular

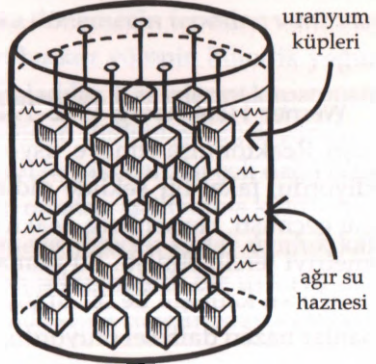
Werner Heisenberg 1942–1943'te sinir bozucu bir kış geçirmişti. Reaktör inşa etmeye, fisyon araştırmaları yapmaya devam ediyordu, fakat bir şekilde didinip duran zavallı Kurt Diebner onu geçmişti. Heisenberg, reaktörleri için her zaman belli bir geometriyi tercih etmişti. Bu mimaride, birkaç kez üst üste binen, bir ağır su katmanı ile bir uranyum katmanı bulunuyordu. Katmanlar bazen dairesel oluyordu, ama çoğunlukla milföy benzeri düz levhalar halindeydi. Her iki durumda da düzenleme ideal değildi. Bir uranyum atomunun parçalanmasından sonra ortaya çıkan nötronlar herhangi bir yöne fırlayabilirler, ancak yönlerin hepsi eşit derecede iyi değildi. Düz bir levha yüzeyinden aşağı ya da yukarı doğru uçan bir nötron düşünün. Hızla ağır suyla karşılaşınca yavaşlayacaktı, böylece zincirleme reaksiyonun ilerlemesine yardımcı olacaktı. Ancak nötronlar yan taraflara fırlarsa, uranyum katmanının içinde kalacak ve yalnızca uranyum atomlarıyla karşılaşacaklardı, bu da asla yavaşlamayacakları anlamına geliyordu. Bu yanlara fırlayan nötronlar boşa gidiyordu.

Diebner bu sorunu yenilikçi bir “kafes” tasarımıyla bertaraf etti: Levhalar ya da küresel katmanlar yerine uranyumu minik küpler haline getirerek bir ağır su tankının içine sarkıttı. Bu geometriyi genişletti, çünkü saçılan nötronlar artık üç boyutun her yerinde kendilerini yavaşlatacak maddeyi bulabilecekti. (Enrico Fermi, grafitte gömülü küçük uranyum parçalarıyla çalıştırdığı Chicago'daki atom reaktöründe de aynı fikri kullanmıştı.)

HEISENBERG'İN REAKTÖRÜ



DIEBNER'İN REAKTÖRÜ



Diebner'in deneylerini kurmak haftalarca süren ağır ve sıkıcı bir işti, ayrıca o ağır suyla karışarak ateş almasını önlemek için her bir uranyum küpünü sonuncusuna kadar vernikle kaplamak zorunda kalmıştı, bununla birlikte nötron üretiminde büyük artış –yüzde 110, Heisenberg'in yüzde 13'üyle kıyaslandığında– tasarımının üstünlüğünü kanıtlıyordu. Üstelik gerçekten can sıkıcı olan şeyse, Diebner'in bütün bunları Heisenberg'in masasında kalan parçalarla yapmış olmasıydı. Heisenberg ağır su ve uranyumda her zaman ilk hak sahibi olduğunu iddia ederken, Diebner artakalanlarla idare ediyordu. Buna rağmen askeri fizikçi bozuntusu Nobel ödülü kazanmış olanın sırtını yere getirmişti.



Aslına bakarsanız Heisenberg'in hayal kırıklığını artıran ayrıca, Nazi liderlerinin çalışması için onu bir türlü rahat bırakmalarıydı. Seçkin bir bilim insanı olarak sık sık saçma sapan resmi devlet törenlerine ve toplantılarına katılmak zorunda kalıyordu, 1 Mart 1943 tarihinde o, Otto Hahn ve başka bilim insanları, Ber-

lin’de düzenlenen, hava saldırılarının sağlık üzerine etkileri konusunda gerçekten ahmakça bir konferansa çağrılmışlardı.

O zaman saf ve hiçbir şeyden haberi olmayan biri, hava saldırılarının sadece olumsuz etkileri olduğunu düşünebilir ama gelin görün ki o gün konferansı veren birine, Dr. Schardin’e göre yakıcı dumanın dalgalar halinde yükselişinde kesinlikle bir umut ışığı vardı, tıpkı her şerde bir hayır olduğu gibi. Hiç kuşkusuz bir hava saldırısı esnasında yirmi tonluk molozun altında kalma ya da şarapnellerle paramparça olma olasılığınız vardır fakat bu pürüzleri bir kenara koyar da sadece çarpma sonucu oluşan sarsıcı güçlere odaklanırsanız, o zaman bombalarla ölmenin gerçekten hoş bir yol olduğunu anlarsınız, demiştir. Esasında beyninizi sıvılaştıran ani bir hava basıncına sebep olurlar, bütün damarlarınız patlar ve tüm vücudunuzu etkileyen büyük ve şiddetli bir felç geçirirsiniz, daha ne olduğunu anlamadan ölmüş olursunuz; sonuçta acısız, neredeyse huzur içinde bir ölüm olur bu. Kıssadan hisse bir hava saldırısında gerçekten korkacak hiçbir şey olmadığıydı.

Tam da Schardin konuşmasını bitirirken, heyecan ve panik yaratan Berlin hava saldırısı sirenleri çalmaya başlamıştı. İşte şimdi teoriyi sınama fırsatı doğmuştu! Heisenberg, Hahn ve izleyicilerin kalanı saldırının geçmesini beklemek için bodrum kata götürüldüler. İçlerinden çok azı daha önce hava saldırısı yaşamıştı ve bu korkunç bir ilk deneyim oldu. Sanki saatlerce sürmüşçesine bombalar yağmıştı, her biri çok şiddetli tektonik sarsıntıyla patlıyordu. Etraflarını saran duvarlar yerlerinden sökülürcesine sarsılıyordu, sık sık yer üstünde bir binanın çöktüğünü duyuyorlardı. Çok geçmeden elektrikler kesildi, sağlık görevlileri kanlar içerisinde acıyla inleyen bir kadınla birlikte paldır küldür içeri daldılar. En ağır hava saldırısında iki bomba neredeyse aynı anda onların üstünde patlamıştı, dahası çifte basınç konferans dinleyicilerini sersemletmişti. Hahn iğneleyici dilini tutamayıp konuştu: “Bahse girerim şu anda Schardin de kendi teorisine inanmıyordur.” Bir anda herkes güldü.

Her şey netleştikten sonra, bilim insanları sığınaktan çıkıp etraflarındaki manzarayla karşılaştılar. Mahalle yerle bir olmuştu, her taraf bükülmüş çelik ve yıkılmış duvarlarla kaplıydı. Müttefik bombardımanı genellikle fosfor gibi yanıcı malzeme bileşenleri içerdiğinden, sokaklarda korkunç bir şekilde hemen alev alan sıvı birikintileri oluşmuştu. Herkes bir yerlere dağılmıştı, evlerinin ya da laboratuvarlarının hâlâ yerinde olup olmadığını görmek için aceleyle koşuyorlardı.

Heisenberg'in endişelenmek için herkesten daha fazla nedeni vardı. Şimdi beş yaşında olan ikizleri Wolfgang ve Maria'yı, o hafta büyükbabalarının doğum gününü kutlamak için Leipzig'den Berlin'e getirmişti. Onların bombalara ve yanıcı bileşenlere maruz bırakacağı asla aklının ucundan geçmemişti. Sığınaktan çıkar çıkmaz, ilk umudunun, yani yıkımın Berlin'in merkeziyle sınırlı kalması umudunun boşa çıktığını gördü; kilometrelerce her yöne doğru sokakları aydınlatan alevleri görebiliyordu, yangınlar banliyölerin derinliklerine kadar ulaşmıştı. O gece şehirde bütün otobüs ve tren seferleri askıya alındı, öyle olunca o da bir iş arkadaşıyla birlikte derhal yürümeye koyuldu.

İçindeki büyük kaygı ve korkuya rağmen –ya da belki o yüzden– Heisenberg bir buçuk saatlik yürüyüşün büyük bir kısmını kuramsal, soyut konular hakkında konuşarak geçirdi. Modern bir Marcus Aurelius gibi, savaş hengâmesinde teselliye felsefe de bulmuştu. Ailesiyle ne zaman Güney Almanya'daki aileye ait dağ kulübesi Kartal Yuvası'na kaçsalar, üzerinde çalıştığı bilimsel eseri çıkarıp kendi yaşadığı son aydınlanmaları ekledi. Onu *Gerçek Hayat Düzeni* olarak adlandırıyordu. Büyük Tötonik felsefe geleneğinde, evrenin yaratılışı ve yapısının yanı sıra, ahlâk, özellikle de adaletsiz toplumlarda entelektüellerin sorumlulukları hakkında bölümler de içeren bir sürü boş laf içeriyordu. Heisenberg, bireylerin esasında büyük tarihsel güçler tarafından hırpalanan, itilip kakılan piyonlar olduğu sonucuna varmıştı; bireylerin, dostlarına ve sevdiklerine iyi ve dürüst davranmanın ötesinde toplumu çok da fazla etkileyemeyeceklerini

düşünüyordu. Bu isimsiz bireyler, bu nedenle sanat ve bilimin daha yüksek mertebelerine çekilmeli, ayrıca entelektüel çalışmalarını bakımından tümüyle etik sorumluluktan azade olmalıydılar, hatta bu çalışma adaletsiz yöneticilerin sömürüsüne maruz kalırsa bile. Burada Heisenberg'in büyük olasılıkla uranyum fisyonu konusunda yaptığı araştırmayla ilgili kendi vicdanıyla boğuştuğunu görmek için psikoloji diploması almaya gerek yok. Uygun bir şekilde kendisini günahından ya da görevini kötüye kullanmasından aklamış oluyordu, üstelik 161 sayfalık tezini insan düşüncesine öylesine büyük ve kapsamlı bir katkı olarak görüyordu ki, alçak gönüllülikle eserinin kopyalarını arkadaşlarına Noel hediyesi olarak veriyordu.

Heisenberg, gece Berlin'de arkadaşıyla birlikte yürürken, en sevdiği bir başka konuyu, Alman biliminin durumu ve Almanya'nın geleceğindeki rolü meselesini açtı. Günümüzde bu konuşma, Almanya'nın sonunun felaket olacağına inanan kötümser meslektaşıyla, bilimden ilham alan güzel bir geleceği vurgulayan neşeli Heisenberg'in kapıştığı bir tür sürreal Platon diyalogu gibi okunur. Bütün bu zaman zarfında bombaların açtığı çukurların ve yanan moloz yığınlarının etrafından dolanarak ilerliyorlardı; son bilimsel gelişme ve teknolojik ilerlemenin doğrudan sonuçlarının içinden geçiyorlardı. Bir noktada Heisenberg kendisini heyecanla konuşmaya öyle bir kaptırdı ki yanan bir fosfor göletinin içine adımını atınca aceleyle ayakkabılarını bir su birikintisine daldırmak zorunda kaldı.

Heisenberg ayrıca Alman ırkının karakteristik yapısı hakkındaki görüşlerini de sundu, Almanları hayalperest olarak tanımlıyordu, insanların kahramanların (ya da *Führer*'lerin yani liderlerin) çıkıp kendilerini büyüklüğe götürdüğüne dair eski efsanelere inanmaya çok meyilli olduklarını söylüyordu. Bununla birlikte meslektaşını, böyle yanılsamaların önünde sonunda yok olduğuna inandırmaya çalışıyordu. Alman halkı bir daha asla bu saçma hayallere saplanmaz, asla gerçeği göz ardı etmez ya da gaflete düşmezdi. Bilimsel düşünmeyi öğreneceklerini ve bu saç-

malıklar karşısında kendilerine gerçeğin yol göstereceğini iddia ediyordu.

Tam bunları söylerken Heisenberg bir kere daha fosfor birikintisine girdi ve ayakkabısı ikinci kez alev aldı. Bu gerçekliğin araya girişi tartışmayı sonlandırmadı, yine ayağını neşeyle suya sokup söndürdü. Meslektaşı dayanamayıp biraz tereddütle, “Belki de gözümüzün önünde olan gerçeklere canımızı sıksak, biraz onlar için endişe etsek hiç de fena olmaz,” diyerek düşüncesini ortaya koydu. Ayakkabıları sönen Heisenberg, ona yüzde yüz katılıyordu.

Bundan kısa süre sonra iki adam birbirine şans dileyerek farklı banliyölere gitmek üzere ayrıldılar. Bir noktada gerçeklik bir kez daha Heisenberg’in gecesine davetsizce girmişti. Çocuklarıyla birlikte kaldıkları eşinin ailesinin evine yaklaşırken, evin yanmakta olduğunu fark etti. Koştı, bütün kapılar ve kepenkler rüzgârla çarpıyordu, bu kötüye işaretli. Tekmeyle kendisine yol açarak içeri girdi ve hızla çatı katına çıktı. Orta yaşlı kayınvalidesini orada cesaretle yangını söndürmeye çalışırken buldu, tıpkı Birinci Dünya Savaşı siper nişancıları gibi, düşen molozlardan kafasını korumak için çelik bir kask takmıştı. Karısının ve çocuklarının güçlüğüle de olsa zarar görmeden kaçıp kurtulduklarını söyleyerek onu rahatlatmış; şehirdeki botanik bahçelerinin yanında evi olan bir komşularında kalıyorlardı.

Ailesinin güvende olduğunu öğrenince Heisenberg hemen bitişikteki eve koştu, orası da yanıyordu. Çatı çökmüş ve içerideki merdiven yıkılmıştı, öyle olunca örümcek adam gibi dış duvarlara tırmanmaya başladı, yavaş yavaş tavan arasına çıktı. Orada cehennem ateşinin üzerine bir avuç su serpen yaşlı bir adamla karşılaştı. Elbette su işe yaramadı –tıss sesleri çıkararak anında buharlaştı– fakat adam şoktan dolayı uyuşmuştu, aklı başında değildi. Aslında adam büyük olasılıkla ölecekti, Heisenberg’in “gittikçe daralan [alevden] bir halka” olarak adlandırdığı şeyin ortasındaydı. Ancak kuruma bulanmış Heisenberg’in görünmesi –adama ulaşmak için “bir alev duvarından” atlamıştı– onu şaşırt-

tıp gerçeğe döndürmüştü. İnsanın içine işleyen resmi bir jestle, başını eğerek kurtarıcısını selamladı. Daha sonra Heisenberg, dış duvarlardan inmesine yardım ederek onun hayatını kurtardı.

O gece, başından sonuna, Heisenberg'e kendisinin hem en iyi hem de en kötü yanını göstermişti: Bir açıdan kalın kafalı ve duygusuz, diğer açıdan cesurdu; hem bir kahraman hem de ah-maktı. Uranyum araştırmalarının ahlaki sonuçlarından o kadar rahatsızlık duyuyordu ki, yükümlülüğten kurtulmak ve kendini temize çıkarmak için yepyeni (ve tamamen düzmece) bir felsefi sistem kurmuştu. Böyle olduğu halde bir insanın karşılaşabileceği, en zorlu ahlaki açmazlardan biriyle yüzleştğinde asla tereddüt etmemişti, bir yangına dalıp tanımadığı birini kurtarmak için yaşamını tehlikeye atmıştı. O gece, bu kadar çok insanın neden Heisenberg'e hayran olduğunu, öte yandan onu neden bu kadar sinir bozucu bulduğunu gözler önüne seriyordu.



Takip eden aylarda Müttefik güçlerin hava saldırıları Almanya üzerinde yoğunlaşmıştı, genellikle ara vermeksizin saatlerce sürüyordu. Berlin, Leipzig; hiçbir yer güvenli görünmüyordu, özellikle de ülkenin kuzeyindeki yerler. Yaşamlarından endişe ettiğinden, Heisenberg ailesini 1943 baharında, daimi olarak Güney Almanya'ya, Kartal Yuvası olarak bilinen dağ evine taşıdı, iyi de etti. Aile taşınmaya itiraz etti, zira kulübe soğuk oluyordu, hem uzaktı hem de rahat değildi fakat daha yıl sona ermeden Leipzig'deki evleri bombalardan dolayı yerle bir olmuştu. Heisenberg ısrar etmemiş olsaydı, büyük olasılıkla hepsi de orada yaşamını yitirmiş olacaktı.

Bu arada Alman bilim yetkilileri de tahliye edilmeyi bekliyorlardı. Berlin saldırısından birkaç ay sonra, Nazi yönetimine bağlı bilim insanlarının hepsi laboratuvarları için yeni yerler araştırmaya başlamaları emrini aldılar. Heisenberg ve Uranyum Kulübü, güney Almanya'da Kara Orman yakınlarında Svabya Alpleri'ndeki sessiz sakin birkaç köye odaklanmıştı. Özellikle

de bir kasaba, Haigerloch, fisyon araştırmaları için ideal görünüyordu. Pek bilinmeyen ve gözlerden uzak bir yerdi, üstelik bir uçurumun kenarına konumlanmış olması bombardıman uçaklarının saldırısını zorlaştırmaktaydı. Bir artısı da, uçurumun tabanına oyulmuş sağlam bir mağaranın olmasıydı. Heisenberg'in yeni ve çok daha güçlü uranyum makinesini çalıştırması ve Kurt Diebner'e gerçek dâhinin kim olduğunu kesin olarak göstermesi için mükemmel bir yerdi burası.

“Eğlence Başlayacak”

Mart 1943'te, savaşın en vahim ve can alıcı konuşmalarından biri, iki esir Alman generali arasında geçiyordu; bunlardan biri cana yakın bir kötümser, diğeri ise iflah olmaz iyimserin tekiydi. Sevimli kötümser Wilhelm von Thoma'ydı; bir generalden ziyade, açlıktan ferî sönmüş gözleri ve kafasının iki yanından fırlayan kulaklarıyla savaş tutsağına benziyordu. 1942 sonbaharında, Mısır'da bir tank tümenine komuta ediyordu, İngilizlerle çarpışıp ağır bir yenilgiye uğradıktan sonra geri çekilmeye hazırlanıyordu. Ancak komutanı Erwin Rommel, Hitler'den tank birliklerinin yerlerinden kıpırdamamalarını emreden bir telgraf almıştı. Führer ya akıl almaz bir zafer kazanmalarını ya da şanla şerefle ölmelerini istiyordu. Askeri açıdan bakıldığında bu bir çılgınlıktı, bunu Rommel de biliyordu. Fakat yine de rejime duyduğu sadakatten dolayı emre uydu. Onun tersine von Thoma emri “eşi benzeri olmayan bir delilik” olarak niteleyip açıkça eleştirdi, iki gün sonra da, 4 Kasım'da, temiz bir üniforma giyerek tankının üstüne çıktı ve düşman ateşine doğru sürdü. Bile isteye iki isabet aldıktan sonra sonra, tankın üstüne tırmanıp, savaş alanındaki panzer kalıntılarının arasında sakın sakın dikilip, esir alınmayı bekledi.

Sonunda kendisini Londra'nın yirmi, yirmi beş kilometre kadar kuzeyinde, IV. Henry zamanından kalma lüks bir malikâne olan Trent Park'ta buldu. Sahibi İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde ölünce, İngiliz hükümeti onu kıdemli Nazi subayları için rahat bir esir kampına dönüştürdü, büyük olasılıkla hak ettiklerinden çok daha iyi bir yerdi. Malikânede ve içinde bulunduğu arazide mermer heykeller, ulu sedir ve meşe ağaçları, vahşi ördeklerle dolu göletler bulunuyordu, öte yandan çimler-

le kaplı alanlar ve iç bahçeler dikenli tellerle çevrilmiş olmasına rağmen, tutsakların etrafta dolaşmalarına izin veriliyordu. Evin sıcak su tesisatı bile vardı. Duvarlar Alman sanatından resim ve gravürlerle süslenmişti. Ortak alanda bir radyo konsolu ve resim atölyesi bulunuyordu, bir tutsak meşhur Rembrandt tarzı *Altın Kasklı Adam* tablosunun öyle güzel bir kopyasını yaptı ki İngilizler onu yemek salonunun duvarına astılar. Ayrıca bir sinema salonu, bir de tütün ve bira satış yeri vardı. Kısacası bu Nazi savaş çığırkanları, o zamanki İngiliz halkının büyük bir kısmından çok daha rahat yaşıyorlardı. Zavallı adamların başlıca şikâyet konusu yiyeceklerin “çok bol” oluşuydu.

Savaşın sonuna kadar Trent Park’a altmış üç general yerleştirildi fakat von Thoma gelen ikinci generaldi. Bu nedenle, oraya kendisinden önce gelmiş olan generalle –son derece iyimser biri olan Ludwig Crüwell’le– yakın arkadaşlık kurmuştu. Aslında ikisi normal şartlar altında asla dostluk edemeyecek türden adamlardı. Crüwell, sert gözleri, sınıksız ağzı, acımasız bakışlarıyla klasik bir Prusya generaline benziyordu. Nazilerle karmaşık bir ilişkisi vardı. 1934 yılı Haziran’ında ordu içindeki büyük tasfiye hareketi esnasında, partinin kiralık katilleri onu öldürmeye çalışmıştı, o zamandan beri de rejimi hakir görüyordu. Sadık bir asker olarak yine de görevini yerine getirmiş ve Hitler’in savaşını tereddütsüz sürdürmüştü. (Başka hiçbir şey olmasa bile, Crüwell’in birkaç küçük çocuğu vardı ve bu yüzden Alman yenilgisinin gelecekle ilgili beklentilerini mahvetmesinden korkuyordu.) Çekincelerine rağmen, komuta ettiği birlikler 1941’de Belgrad’ı ele geçirdiğinde, savaş onun açısından mükemmel başlamıştı; gözlemciler olağanüstü taktik zekâsından ötürü onu Hannibal ile kıyaslıyorlardı. Hızlı bir terfinin ardından aynı yılın Ağustos ayında Kuzey Afrika’ya yollandı.

Jet hızıyla yükselişi sonraki Mayıs ayında aniden durdu. Bir öğleden sonra, bazı İtalyan birliklerini yerinde denetlemek için yapılan rutin keşif görevini ifa etmek üzere uçağa bindi. Yerdeki İtalyan yetkililerin cephe hattının yerini göstermek için işaret

fişegi atmaları bekleniyordu, böylece Crüwell’in uçağı cepheyi geçmeyecekti. Tipik bir İtalyan hatası olarak –zaten Almanlar beceriksizliklerinden ötürü onlara sürekli küfrediyordu– görevli asker Crüwell’in gelmesine az bir zaman kala telefonda çene çalmaya dalıp fişekleri ateşlemeyi unutmuştu. Crüwell’in uçağı onun tam da üstünden geçip birkaç dakika sonra vurulmuştu. O da esir alınıp Trent Park’ı boyladı.

Crüwell oradaki hayata kolay uyum sağlayamadı, üç ay içerisinde on iki kilo verdi. Ayrıca salıverilip tıbbi bakım için Almanya’ya gönderilmesini sağlayacağı umuduyla kendisine zarar verdi, soğuk algınlığı kapmak için buz gibi suyla duş aldı, bacaklarında yaralar açılana kadar tırnaklarıyla kendi kendini tırmaladı. İngilizler bu numaraları yutmayıp onu salıvermeyi reddetti. Crüwell huysuzlaştı, somurtkan bir halde bunalıma girdi, onu ancak yeni gelen von Thoma, dost bir general, rahatlatıyordu.

Mizaçları pek farklı olmasına rağmen, saatlerce sohbet ederek birlikte vakit geçirmeye başladılar. Crüwell az ve öz konuşan, ciddi biriydi, her zaman katı disiplini muhafaza ediyordu; von Thoma ise saatlerce konuşan ve hapishanedeki askeri kuralları hiçe sayan biriydi. İki adam da Nazi liderlerine itaatsizlik etmek ve onları aşağılamak konusunda aynı görüşleri paylaşıyorlardı, Goebbels’in “uzun birahane nutuklarından” nefret ediyorlardı, Hermann Göring’den esefle –saraylar dolusu yağmalanmış sanat eserleri ve “15×22,5 cm ebatlarında bir kitap büyüklüğündeki” altın kemer tokaları yüzünden– açgözlü züppe olarak bahsediyorlardı. Hitler’in delilik nöbetleri (güya bazen yere düşüp köpek gibi ısırma çalışıyordu) hakkındaki söylentileri birbirlerine aktarıyorlar, dahası savaşı sevk ve idare edişiyile alay ediyorlardı. Yalnız her ikisi de o andaki olayların çok kötü olduğunda hemfikirken, uzun vadeli tahminlerinde farklı görüştüydiler. Crüwell yakalanmadan önce sadece Alman zaferlerini görüp geçirmişti ve iyimserliğini korumuştı. Gerçekten de, yenilgi fikrini aklına getirmeyi bile reddediyordu, yoksa ızdırapla çılgına dönerdi. Bu arada von Thoma ise savaşın çoktan kaybedildiğini

neşeyle ilan ederek Crüwell'e işkence etmekten zevk alıyordu.

Üst düzey Alman subayların Hitler'i kötilediğini duymak İngilizler için kesinlikle cesaret vericiydi. Oysa zaten elli bir yaşındaki generaller 22 Mart 1943'teki bir sohbette hayati derecede önemli bir askeri istihbarat sağlamışlardı. Almanya'nın geleceği hakkında uzun süren bir tartışma esnasında, von Thoma, Londra'nın hâlâ ayakta kalmasından duyduğu şaşkınlığı dile getiriyor, "Bombaların şimdiye kadar [Londra'yı] yerle bir etmesi gerekirdi," diyordu. Crüwell ne demek istediğini sorunca, von Thoma yakalanmadan önce duyduğu, Baltık kıyısındaki Peenemünde'de test edilen devrim niteliğindeki yeni füzeler -V-silahları- hakkındaki bazı dedikoduları ona aktardı. "Devasa silahları varmış, işte oraya getirmişler," diye açıklıyordu. "Stratosfere kadar on beş kilometre (dokuz mil) gidiyorlar" ve sonra da yağmur gibi "korkunç" bir terör yağıyorlar. Füzelerin konuşlanmalarını bir şeylerin geciktirdiği belliydi fakat Londra'yı kötü bir sürprizin beklediğine hiç kuşku yoktu. Daha sonra Peenemünde'deki kıdemli bir askerin söylediklerini aktardı: "Gelecek yıla kadar sabret; asıl eğlence o zaman başlayacak!"

Von Thoma ile Crüwell farkında değildi ama İngilizler bu konuşmayı kaydetmişti. Hükümet 1939 yılında Trent Park'ı devralır almaz, istihbarat ajanları evin içinde duvar örerek gizli bir oda ayırdılar -mikrofonun M'sinden dolayı buraya "M odası" deniyordu- ve odayı konuşmaları yedi dakikalık sürelerle gramofon plaklarına kaydeden kayıt cihazlarıyla donattılar. Daha sonra ortak alanlardaki ve Almanların bir araya gelme olasılığı olan başka yerlerdeki aydınlatma armatürlerinin içine mikrofonlar yerleştirdiler. Tutsakların aralarında geçen konuşmaların onların onayı olmaksızın kaydedilmesi Cenevre Sözleşmeleri'ni ihlal ediyordu, ne var ki İngilizler böylesi kaygıları hiç de önemsemiyorlardı.

İşin garip yanı, Trent Park'taki Alman subayların çoğu, İngilizlerin büyük olasılıkla kendilerini gizlice dinlemeye çalıştıklarının farkına varmıştı; baş başa kaldıklarında birbirlerini boşbo-

ğazlığın ve dikkatsizce gevezelik etmenin tehlikesi konusunda tekrar tekrar uyarıyorlardı. *Düşmanın ne işler çevirdiğini asla bilemezsin.* Oysa hemen ilk fırsatta, İngilizlerden resmi sorgulamalar sırasında sakladıkları ne var ne yok hepsini birbirlerine anlatmaya, İngilizlerin muhtemelen bilmek isteyecekleri daha başka bir düzine şeyden böbürlenerek bahsetmeye başlıyorlardı. Gerçekten de yeni tutsakların uyum sağlamalarına yardımcı olmak için von Thoma sık sık grup terapi seansları düzenliyordu, bu seanslarda onları, savaşta başlarından geçenleri anlatıp, içlerini dökmeleri için teşvik ediyordu; bir tarihçi bununla ilgili şöyle bir yorumda bulunmuştur, “Hiçbir polis muhbiri bundan daha iyisini yapamazdı.” Bunları dinleyen İngiliz ajanlar şaşırıp heyecanlanıyor, bazen tutsakları daha fazla konuşmaya teşvik etmek için düzmece haberlerle dolu gazeteler getiriyorlardı.

Trent Park’ı çekip çevirmek iflasa götürecek kadar pahalı bir işti, fakat generaller şişman ve mutluyken, kalkanları indirip İngilizlerin paha biçilmez bilgiler toplamasına olanak veriyorlardı. Söz gelişi, Crüwell ile bir başka subay arasında geçen denizaltı taktikleri konusundaki bir tartışma Müttefikler için D-Günü’nde hayati derecede önemli bir üstünlük sağladı ve sonuçta yüzlerce Alman denizaltısı denizin dibini boyladı. Ancak en önemli bilgi V-silahlarıyla ilgiliydi.

İngiliz yetkililer aylardır Peenemünde’nin ne kadar ciddiye alınması gerektiğini tartışıyorlardı. Bazıları tehdidin abartıldığını söylüyordu; bunun birkaç ıvır zıvır dedikodu ve dolaylı kanıttan ibaret olduğunu düşünüyorlardı. Oysa birkaç şanslı aksini iddia ediyordu. 1942 yılı sonlarında Berlin’de bir restoranda akşam yemeği yiyen Danimarkalı bir kimyacı, Peenemünde’den iki mühendisin hemen yanına oturtulmuştu, mühendisler sarhoş olup en son füze denemeleri hakkında boşboğazlık etmeye başlamışlardı. Danimarkalı kimyacı bunu süratle Müttefik güçlerin istihbarat birimlerine bildirdi. Daha sonra, keşif görevine çıkmış bir uçakta görevli bir fotoğrafçı, Peenemünde üzerinden geçerlerken film rulosunun yarısının hâlâ boş olduğunu fark etti.

Fotoğraf çekmeye başladı ve birden bir füzenin fırlatma ânındaki egzoz bulutunu yakaladı. İzleme çalışmaları yakındaki bir enerji santralinin yanı sıra kör demiryolu hattını da ortaya çıkardı. Hepsi de hâlâ belirsizlik taşıyordu, fakat von Thoma'nın pek yakında olması muhtemel "eğlence" hakkındaki ürpertici dedikodusu duruma ikna edici kanıtlar sunuyordu.

Bu arada tesadüfen de olsa, von Thoma bir şeyin V-silahlarının üretimini geciktirdiği tahmininde haklıydı. Aslında bir değil, birkaç şeydi bu. Füzeleleri fırlatmak ve yönlendirmek için kullanılan parçaların kapsamlı test edilmesi gerekiyordu, ayrıca onların yapısı da, çoğu nadir bulunan ve temin edilmesi güç, seksen kadar farklı kimyasal element ve alaşım gerektiriyordu. Bundan başka 1943 Şubat'ında gerçekleştirilen bazı fırlatma testleri esnasında çıkan bir dizi yangın da ilerlemeyi engellemişti. Von Thoma'nın alaycılığı göz önünde tutulursa, bıyık altından üçüncü bir nedene daha gülecekti. Aynı yılın Mart ayı başlarında, Hitler bir gece uyurken bir düş görmüştü. Düşünde, tanrısal bir esinle V-2 füze programının başarısız olacağı ona bildiriliyordu. Birkaç gün sonra Hitlerin projenin tamamını askıya aldığı öğrenildi. Bu Peenemünde'deki füze üretiminin başındaki yöneticiyi öfkeden kudurttu, biz sadece savaş zamanının yokluklarıyla ve teknik zorluklarla mücadele etmek zorunda kalmıyor aynı zamanda "yüce savaş tanrımızın rüyalarıyla" da savaşmak zorunda kalıyoruz, diyerek patlamıştı.

Hitler'in yakın çevresinde akli başındaki tek Nazi Albert Speer, sonraki birkaç hafta boyunca Führer'in mantıklı düşünme ve davranmasını sağlamak için konuştu, von Thoma ve Crüwell'in sohbetinin ardından, Peenemünde'de çalışma kaldığı yerden devam etti. Yavaş ama istikrarlı bir şekilde, V-silahları günden güne konuşlandırılmaya yaklaşıyordu. Öte yandan Müttefikler hızlı ve istikrarsız bir şekilde panik olmaya başlamıştı.

29. BÖLÜM

Öfke

Meksika, Baja'daki casusluk görevinin ardından yenilerde yarbaylığa terfi eden Boris Pash, 1942 sonlarında Manhattan Projesi için Batı kıyısının güvenliği görevini devraldı ve sonraki birkaç ayını ABD'nin batısı boyunca meydana gelen güvenlik ihlallerini soruşturmakla geçirdi. Projenin karşısındaki en büyük tehdidin hemen burnunun dibinde, Kuzey Kaliforniya'da olduğunun neredeyse hiç farkında değildi.

ABD ile Sovyetler Birliği, 1941 yılında Almanya'yla mücadele etmek için ittifak oluşturmalarına rağmen, Sovyetler Amerikan laboratuvarlarında, özellikle de Berkeley'deki California Üniversitesi'nin meşhur Radyasyon Laboratuvarı'nda (Rad Lab) casusluk yapmaktan hiç vicdan azabı duymadılar. Rad Lab, Manhattan Projesi'nin hayati bir parçasıydı çünkü uranyumun zenginleştirilmesi için gerekli olan dünyanın en güçlü hızlandırıcılarına sahipti. Dolayısıyla Amerikan Federal Araştırma Bürosu (FBI), Sovyet casusların Rad Lab'e sızdıklarını delillerle ortaya koyduğunda, yetkililer dehşete düşmüştü. Özellikle de her ajanın, Los Alamos'daki görevi devralmadan önce Rad Lab'de çalışmış olan Robert Oppenheimer ile bağlantılı görülmesinden dolayı.

FBI ilk önce hedefine Oppenheimer'i koydu, sonra Bay Area'da yaşayan Steve Nelson adlı önde gelen bir komünistin evini dinlemeye aldı. 1943 Mart'ının son günlerinde, bir gece saat 01.30'da meydana gelen dünyanın en ciddi olayı sırasında, Oppenheimer'in bir öğrencisi Nelson'a birkaç gizli fisyon deneyinin sonuçlarını bildiriyordu. Nelson, ondan ve başka bağlantılarından elde ettiği istihbaratla, sonunda Tennessee Oak Ridge'deki ve Los Alamos'taki araştırmalara dair ayrıntılı bilgileri

birleştiriyordu. Daha kötüsü, Nelson'un Sovyet ajanlarına bilgiler aktardığı gözlemlenmişti. Öğrenciyle konuşmaları sırasında Oppenheimer'in ismi defalarca geçiyordu. Şurası net; Nelson Oppenheimer'in casusluğa bulaştığını açıkça reddediyordu, hatta fizikçinin casusluğa direnmesinden şikâyetçiydi ve onu "gergin" olarak nitelendiriyordu. Fakat genel durum Nelson'ın Oppenheimer'i yakından tanıdığını açıkça gösteriyordu, bu da FBI istihbaratının kaypak dünyasında Oppenheimer'in sadakatinde daha fazla kuşku duyulmasına yol açtı. Büro Oppenheimer'in telefon kayıtlarını didik didik araştırmaya başladı, dahası Berkeley Fakülte Kulübü'nün dışında onu izlemek için (hemen göze çarpmayacak şekilde) trençkotlu ve fötr şapkalı ajanlar yerleştirdi. Ayrıca büro Nelson'ın başına ciddi bir dert açacak olan konuşmasının transkriptlerini hazırlayıp Boris Pash'e gönderdi.

Pash'in telaşlandığını söylemek yetersiz kalırdı. Bir tarihçinin belirttiği gibi "Hatta askeri güvenlik subaylarının standartlarında bile, Pash ateşli ve her an savaşa hazır bir komünizm karşıtıydı", üstelik bu onun tahayyül edebileceği muhtemelen en kötü haberdirdi. Kızılar savaşın en gizli projesine sızmışlardı; hem de bunu onun arka bahçesinde, o görev başındayken yapmışlardı. Transkriptleri aldıktan sonra, yirmi dört saat içerisinde General Leslie Groves'a bizzat bilgi vermek için Washington'a uçtu. Groves hatırı sayılır ağırlığını koyarak FBI'ı Oppenheimer ile ilgili elindeki bütün dosyaları Pash'e devretmeye ve gelecekte elde edeceği bütün istihbaratı ona yönlendirmeye zorladı.

Hızla Bay Area'ya dönen Pash, Oakland'da, Berkeley kampüsünün hemen güneyinde komuta merkezi olarak kullanılmak üzere bir ev kiraladı ve Radyasyon Laboratuvarı'nda komünizme karşı üç koldan bir saldırı başlattı. İlk olarak Pash'in ekibi eve 6000 dolarlık casusluk araçları yerleştirdi, bunların içinde insanların evlerinde, özellikle de Oppenheimer'in evinde kurdukları bütün dinleme cihazlarını takip ve kontrol edebilecekleri bir telefon santrali de bulunuyordu. İkinci olarak, Berkeley ve Los Alamos'a, etraftaki şüphelileri izlemek ve geliş-gidişlerini kont-

rol etmek için –tam da onlara yakışan “tekinsizler” lakabını taktıkları– güvenlik ajanlarını yığdılar. Son olarak, Rad Lab’e kendi casuslarını yerleştirdiler. Bunların arasında, Oppenheimer’i arabayla dolaştıracak ve sözde suikastçilerden koruyacak iki tane de yakın koruma bulunuyordu. Asıl görevleri Oppenheimer’in yaptığı her şeyi Pash’e rapor etmekti.

Bu taktiklerden de anlaşılacağı gibi, Pash’in ofisi yasal incelemeleri çiğnemekten korkmuyordu. Pash bir defasında Oppenheimer’in öğrenci casusları arasında en pervasız olanın kaçırılıp zorla gemide çalıştırılmasını ve sinir bozucu Amerikan kanunlarının uygulanmadığı uluslararası sulara götürülmesini bizzat kendisi teklif etmişti. Sırlarını itiraf ettirmek için onları “Rus usulü” sorgulayacağına yemin etmişti. Şaka yapıp yapmadığı bilinmez, ama tehdit gereksizdi. Telefon dinlemeler ve takipler arasında, Pash ve FBI Sovyet ajanlarıyla buluşan birkaç Rad Lab öğrencisini (ayrıca başka yerlerden bilim insanlarını) yakaladılar. Onları cezalandırmaya gelince, hükümet yetkilileri yaratıcı olmak zorundaydılar. Telefon dinlemeler yasadışı olduğundan, bilim insanlarını mahkemeye veremediler; bunun yerine onları askere alarak gemiyle çok uzaktaki askeri üslere gönderme yoluna gittiler. Bir bilim insanı Alaska’da, kuzey Kutup Dairesi üzerindeki, Amerikan çalışma kampı olarak bilinen bir üsse sürgün edildi, savaşın kalanını orada kışlık iç çamaşır katlayarak geçirdi.

Oppenheimer’in işe alınmasında kendisi ısrar ettiği için, Groves Rad Lab meselesine –ki güvenlik sorunlarına bizzat kendisinin yol açtığı bir gerçektir– özel ilgi duyuyordu. Bir defasında Pash ile birlikte Oakland’daki casus evini ziyaret ederken, Groves tepeden tırnağa üniformalı geldi. Sorun şuydu, burası güzel ve sakin bir muhitti, elbette insanlar neden bir generalin çıkageldiğini merak ederlerdi. Hatasını fark eden uzun boylu, şişman Groves, tüy sıklet Pash’in arabanın arka koltuğundaki yağmurluğunu kaptığı gibi kendisini içine sığdırmaya çalıştı. Daha sonra bir mandanın olanca zarafetiyle hızla eve doğru koştu. Pash olaya yıllarca güldü, oysa sahada da daha zarif değildi. Bir gün

Berkeley kampüsünde keşif yaparken, Hollywood Lisesi'nden eski bir öğrencisiyle karşılaştı. Çocuk "Koç, burada ne işin var?" diye sordu. Birkaç saniye hızlı hızlı ve anlaşılmaz bir şeyler söyledikten sonra, arkasını dönüp koşar adımlarla uzaklaştı.

Oppenheimer'in birçok öğrencisini tutuklamasına rağmen, Pash, Oppenheimer'i asla şüpheli bir şey yaparken yakalayamadı; bunun sebebi kısmen de olsa Oppenheimer'in izlendiğini fark ederek karşı önlemler almasıydı. Örneğin şoför ve korumalarıyla birlikteyken, biriyle konuşmak istediğinde arka koltuk camlarını açıp alçak sesle konuşur, duyulmasını engelleyen bir uğultu sesi yarattı. Bunlara rağmen, Oppenheimer'i sürekli gözetleniyor olma stresi sarmıştı. Zaten çok zayıf biriyken, 59 kilodan 50 kilo ya düşüp iskelete dönmüştü, arkadaşları, garip bir biçimde, bir mama sandalyesine sığıp oturabildiğini hatırlıyorlardı. Bir önlem olarak, Komünist Parti'ye aidat ödeyen bir üye olan erkek kardeşi Frank ile de görüşmeyi kesmişti. İşler öylesine kötüye gidiyordu ki, Los Alamos'a ulaştıktan ancak aylar sonra, bir arkadaşına Manhattan Projesi'ni bırakmak istediğini itiraf edebilmişti.

Oppenheimer üzerindeki baskıyı hafifletmek amacıyla, 1943 Ağustos'unda Pash'in bir meslektaşıyla görüşmeye karar verdi. Onun düşüncesi şöyleymiş gibi görünüyordu: *Onlar geçmişimde şüpheli bir arkadaş grubuyla düşüp kalktığımı biliyorlar. Bu yüzden sadakatimi kanıtlamak için bir röportaj vererek her şeyi açıklayacağım; hatta belki de insanların güvenini sarsarak yıkıcı faaliyetlerde bulunan bazılarının adlarını vereceğim. Bu onların bana güvenmesini sağlayacaktır, böylece beni rahatsız etmeyi bırakacaklardır.* Plan, görüşmenin bir anında özellikle aleyhine dönerek, ilginç bir biçimde geri tepti. Berkeley'de yaşayan bir İngiliz mühendis, Sovyetlere iletebileceği teknik sırları araştırıyordu. Mühendis Oppenheimer'in işbirliği yapacağı düşüncesiyle ortak bir arkadaşlarından, Berkeley'deki California Üniversitesi'ne mensup bir Fransızca profesöründen bir akşam yemeğinde Oppenheimer'in ağzını yoklamasını istedi. Bu altı ay önce olmuştu, Oppenheimer Pash'in asistanını yardım etmeyi reddettiğine inandırmıştı.



Nazi atom bombası projesi için ağır su üreten Norveç'teki Vemork enerji santrali.
(Fotoğraf Norveç Ulusal Kütüphanesi'nden.)

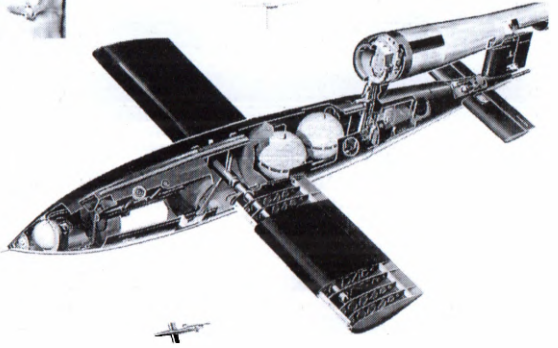


Charles Henry George Howard, Suffolk 20. Kontu, daha çok "Çılgın Jack" adıyla bilinir.
(John Oxley Kütüphanesi, yazarı bilinmiyor, PD-1996.)

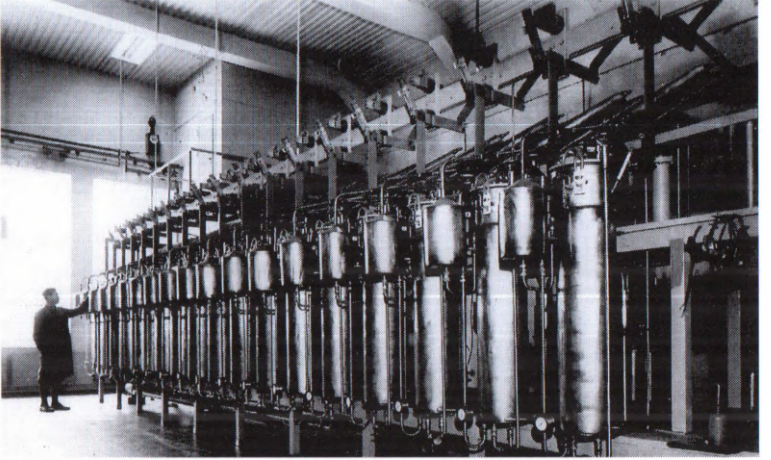


Joe Kennedy Jr., ABD donanma
pilotuyken. (John F. Kennedy
Başkanlık Kütüphanesi ve
Müzesi.)

Bir V-1 uçan
bombanın
kesitsel çizimi.
(Fotoğraf kaynağı, ABD
Hava Kuvvetleri.)



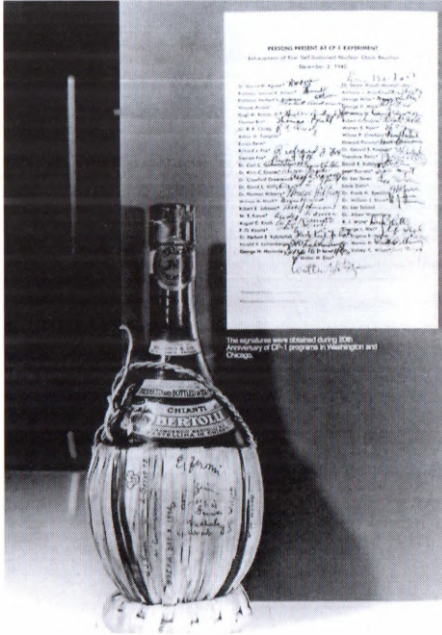
1944 yılında bir V-1
saldırısının geride
bıraktığı krater.
(Fotoğraf, Kanada
Kütüphane ve
Arşivlerinden.)



Vemork enerji santralindeki elektroliz binasının bodrum katındaki ağır su hücreleri.
(Fotoğraf Norsk Hydro/NIÅdan alınmıştır.)



Tarihte kendi kendine devam eden ilk zincirleme reaksiyon, Chicago Üniversitesi'nde kullanılmayan bir squash kortunda gerçekleştirildi.
(Chicago Tarih Müzesi, ICHi-033305; ressam Gary Sheahan.)



Chicago'daki kendi kendine devam edebilen ilk zincirleme reaksiyonda hazır bulunan fizikçilerin imzaladığı bir Chianti şarap şişesi. (Argonne Ulusal Laboratuvarı.)



Norveç'teki ağır su tesisine saldırı düzenleyen, aralarında Jachim Rønneberg'in (önde, en sağda) de bulunduğu Gunnerside komando birliği. (Norveç Direniş Müzesi.)



Gunnerside komando baskınında patlayıcılardan hasar görmüş ağır su hücreleri. (Norsk Sanayi İşçileri Müzesi.)

CERTIFICATE OF IDENTITY OF WENCOMBATANT

(Para. 76, 94 and 100, FM 27-10)

Washington, D. C.

27 April 1944

(Place and Date)

The bearer, Morris Berg, whose signature appears below, is hereby certified to be Representative

attached to the Army of the United States in the European Theater of Operations (Defense Command) and, as such, in event of capture by the enemy, is entitled to be treated as a prisoner of war, and that (s) he will be given the same treatment and afforded the same privileges as an Officer (~~ENLISTED MAN~~) in the Army of the United States of the grade of Major.

By order of Col. Collins :

Frank B. Fort
Signature of Issuing Authority

FRANK B. FORT, Capt., AC
Officer, in Charge, WFOAE

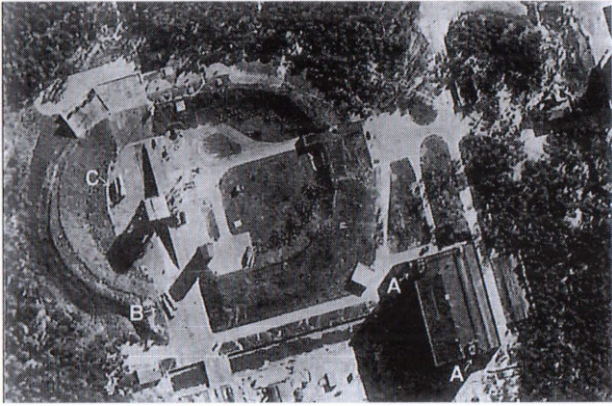
Morris Berg
Signature of holder

Age 42
Height 6'11"
Weight 200

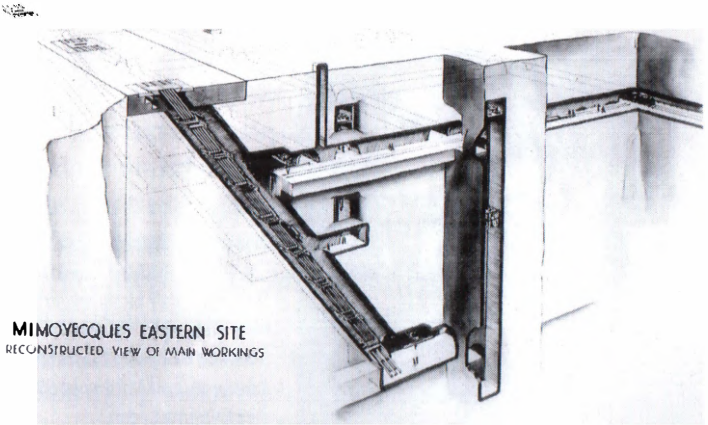
Color of hair Black
Color of eyes Brown



Moe Berg'in CIA'in selefi olan Stratejik Hizmetler Bürosu'na başvuru belgesi. (Princeton Üniversite Kütüphanesi, Nadir Kitaplar ve Özel Koleksiyonlar Bölümü, Moe Berg Koleksiyonundan.)



Peenemünde'deki Wernher von Braun füze test sahalarının keşif fotoğrafı. Burada işaretlenmiş özellikler gibi ufak, belirsiz ayrıntılar üzerindeki anlaşmazlıklar, İngiliz istihbaratında pek çok hararetli tartışmaya neden oldu. (NASA, yazar 540 Numaralı Hava Filosu, İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri, havacı başçavuş E.P.H. Peek, PD-1996.)



Mimoyecques için tasarlanmış V-3 yüksek basınç pompalı silahın (Meşgul Lizzie) çizimi. (Birleşik Krallık Hükümeti, yazar T.R.B. Sanders.)



Mimoyecques çevresindeki yukarıdan görüntü, bombaların açtığı yoğun krater izleriyle kaplı manzara. Uğursuz beton korugan fotoğrafın üst orta kısmında yer alan yelpaze şeklindeki nesne. (İmparatorluk Savaş Müzesi'nden.)



Moe Berg İtalya'da. Fotoğrafın arkasındaki not, "Roma düştükten sonraki günler. Moe'yu üzerinde bir tür üniformayla gördüğüm yegâne resimlerden biri" yazıyor. (Princeton Üniversite Kütüphanesi, Nadir Kitaplar ve Özel Koleksiyonlar Bölümü, Moe Berg Koleksiyonundan.)

Oppenheimer'a göre hikâyenin can alıcı noktası İngiliz mühendisti; Pash'in adamlarının araştırmalarında dikkatlerini ona yöneltmelerini istiyordu. Anlaşılan bu hikâyeyi aktarırken, arkadaşını, yani Fransızca profesörünü de hainlikle suçladığını kavrayamamıştı. Profesörün adı sorulduğunda Oppenheimer soruyu savuşturmuştu fakat Pash o öğleden sonra geç saatlerde olayı öğrenince, Oppenheimer ile bizzat kendisi görüşme talep etti. Oppenheimer bunu gönülsüzce kabul etti ve iki düşman ertesi gün Berkeley kampüsünde, Pash'in alelacele gizli mikrofonlar yerleştirdiği bir odada yüz yüze görüştüler.

Oppenheimer'i savunanlar bile onun küstah ve kibirli bir karaktere sahip olduğunu kabul etmek zorunda kalmışlardı; üstelik Pash'i zekâ ve entelektüel kapasite olarak kendisinden aşağı seviyede görüyordu ki bu hiç şüphesiz doğrudu. Bu Pash'in ahmak olduğu anlamına gelmiyordu. Fizikçiyi her ne kadar Rus usulü sorgulamasa da birçok isabetli soru sormuştu. Ayrıca görüşmenin odağını ustaca İngiliz mühendisten (Pash onu zaten biliyordu) Oppenheimer'in kendisine çevirivermişti. Bu hikâyeyle ortaya çıkmak için bunca ay neden beklemişti? Ayrıca madem o kadar sadıktı ve güvenlikle ilgiliydi, neden kendisine yanan, aracı profesörün ismini vermiyordu?

Köşeye sıkışan Oppenheimer, içine düştüğü zor durumdan konuşarak kurtulmaya çalışırken battıkça batıyordu. Hatta bir ara Ruslarla atom sırlarını paylaşmayı "dostça bulduğunu" ama bunun gizli yollardan olmaması gerektiğini itiraf etti. Pash donakaldı. Oppenheimer bunun üzerine, İngiliz mühendisin elde ettiği son derece gizli belgelerle neler yapacağına dair –düşünmeden, o an aklına geldiği şekilde– tahminlerde bulunmaya başladı. "Belki de onları mikro film haline getirecek, sonra da oradaki konsolosluga gönderecekti," diye bir tahminde bulundu. Bu söyledikleri Pash'i merakta bırakmıştı, nasıl olur da sözde masum bir bilim insanı, Moskova'ya belgeleri iletmek için gereken Sovyet protokolünü bilebilirdi?

Oppenheimer Pash'e güven vermeyi umsa da, çok fena yanlış

hesap yapmıştı. Daha sonra o gün verdiği bu ifadesini “bir sürü yalan” ve “aslı astarı olmayan dedikodu, hatta kuyruklu yalan”, diye nitelendirdi, öte yandan en zor soruları cevaplamayı reddederken, dalavereci ve güvenilmez görünüyordu. Her zaman biraz oyuncu olan Oppenheimer, röportajı “Herhangi bir yanlış yapmış olsaydım, canı gönülden söylüyorum, ölmeyi isterdim,” diyerek bitirdi. Pash hiç istifini bozmadı. Röportajın başlarında kendisini bir tazıyla karşılaştırmış ve Oppenheimer’e şu an aldığı kokunun peşini bırakmaya niyeti olmadığını bildirmişti.

Pash sonraki birkaç ayını bu sözünü tutarak geçirdi. “Oppenheimer’i asla gözümüzün önünden ayırmadık” diyordu. “Attığı her adımı biliyorduk. Her mektup okundu, her telefon görüşmesi dinlendi, bağlantıda olduğu her kişi kontrol edildi ve incelendi.” Bir keresinde Oppenheimer bir restoranda yemek yerken çantasını arabasında bırakınca, peşindeki iki ajan arabasının camını kırıp içinden çantayı aldı ve zorlayarak açtı. İçinde seksen dört santilitrelik bir şişe cin, yirmi yedi yıllık bir brendi, iç çamaşırı, piller ve ishal ilaçları buldular, ama ne yazık ki casuslukla ilgili hiçbir belge yoktu. Bir başka sağlam yasal hamlede, ajanlar Oppenheimer’e karşı on iki yaşında bir erkek çocuktan yeminli ifade aldılar.

Oppenheimer kendi adına sadakatini kanıtlamak için çaba sarf etmeye devam ediyordu. Üçüncü bir görüşmede, güvenlik görevlilerine aralarında kendi öğrencilerinin, bir sekreterinin, yakın bir arkadaşının ve karısının da olduğu daha birçok sözde komünistin ismini verdi. Ayrıca, Manhattan Projesi’nin, meslektaşları hakkında daha fazla gözetleme ve dinleme yapması için yerel bir bilim derneğine çalışan kılığında ajanlar yerleştirmesini önerdi. Bunların hepsi de 1950’lerde uğradığı tacizlere dayanarak, Oppenheimer’i McCarthyciliğin bir kurbanı olarak görenlerde hayal kırıklığı yaratmış olabilir. Ancak saygınlığını kurtarmaya çalıştığı bu ilk günlerde, bazen neredeyse herkese ihanet etmeye hazır, gerçek bir muhbir gibi görüldüğü oluyordu.

Pash’in fanatizmi kendisine zararlıydı. Oppenheimer’i ve

başka şüphelileri takip ederken, çoğu kez aşırı önlemlere başvurduğu oluyordu; örneğin demiryolu görevlilerini çileden çıkarma pahasına, yıkıcı faaliyette bulunanları yakalamak için bir yolcu trenini durduruyordu. Dahası üstlerine ait çalışma odalarından çok gizli belgeleri çalmak gibi kötü bir huyu da vardı, sonra da ertesi gün, yüzünde yapmacık bir gülümsemeyle dönüp bir de onlara güvenlik dersi verirdi. Elbette üstleri bunu hiç eğlenceli bulmuyordu. Gerçekten de Pash o yıl çalıştığı kendinden kıdemli nerdeyse her subayın sinirine dokunuyordu. 1943 sonlarına gelene dek üstlerinin birçoğu onu başlarından defetmenin yolunu arıyordu; hatta mümkünse deniz aşırı ve tercihen ateş hattı bir yere. Tesadüfe bakın ki, Groves tam da bu niteliklere uygun bir görevlendirme yapmak niyetindeydi.

Güzel Peenemünde

1943 yılının ikinci yarısında İngilizler, Alman generallerin söylediği gibi, V-silahlarıyla eğlenenin başlamak üzere olduğuna dair işaretleri görüyorlardı. Nazilerin füzeleri Londra'ya en yakın saldırı noktası olan Fransa'nın kuzeyinden fırlatacakları düşünülüyordu. Keşif uçaklarının Almanları orada büyük bir altyapı inşa etmeye çalışırken tespit etmesi ise asla tesadüf olmazdı. Bazı gözlemlerinde, devasa kayaklara benzeyen şeyler –füzeleri hedeflerine yönlendirmek için kullanılacak olan fırlatma rayları– diktiklerini görmüşlerdi. Başka keşif uçuşlarındaysa kanyon boyutlarında hendekler kazdıklarını, muazzam koruganlar inşa ettiklerini gözlemlemişlerdi. Hatta daha korkuncu, 1943 Haziran'ında İsviçre'deki Amerikan Büyükelçiliği'nin kapısına dayanan kaçak bir Fransız tutuklu, kısa süre önce Peenemünde'ye gönderilen bir ağır su konteynerine eşlik ettiğini iddia ediyordu. Bunun ne için olduğunu bilmiyordu fakat ağır suyun füze yapımında akla yatkın olası bir kullanımı olmadığı göz önüne alındığında, noktaları birleştirmek güç olmaz, yalnızca nükleer araştırmalar için gönderildiği sonucu çıkartılırdı. Naziler Peenemünde'de açıkça nükleer başlıklı füzeler geliştiriyorlardı, daha sonra onları Londra'ya fırlatmak için Kuzey Fransa'ya düzenekler inşa edeceklerdi.

Yine de herkes dehşet verici bu kötü sonuçlara ulaşmış değildi. İngiliz istihbaratı içerisinde güçlü bir grup, füze tehlikesinin abartıldığını düşünüyordu; diğer yandan Peenemünde'yi uçak bombalarının ya da zararsız kızak pompalarının üretildiği bir fabrika gibi görüp umursamıyorlardı. Nazi tankları ve savaş uçaklarını kastederek, "Zaten yeterince endişemiz var, yeni teh-

ditler icat etmeye gerek yok,” diyorlardı. Çok geçmeden İngiliz istihbaratında bir iç savaş patlak verdi, hatta işler öylesine kızıştı ki 29 Haziran’da gece geç saatlerde yapılan bir toplantıda Winston Churchill en sonunda anlaşmazlığı çözümlmek için arabuluculuk yapmak zorunda kaldı. Toplantı İngiliz hükümetinin Whitehall’daki binasının altında, yeraltına gizlenmiş en dipteki bir odada gerçekleştirilmişti. Burada, gözetleme delikli kalın yeşil kapının ardında, kabinenin savaş odası bulunuyordu, üzerine mavi bir masa örtüsü serilmiş U şeklinde bir masanın olduğu, karanlık, penceresiz bir yerdi.

O geceki rakipler Churchill’in sırdaşlarından iki kişi, Duncan Sandys ve Frederick Lindemann ile Lord Cherwell’di. Almanya doğumlu Cherwell kötü huylu, başarılı bir Oxford’lu fizikçiydi, söylenenlere bakılırsa Yahudileri, kadınları ve Afrikalıları insan yerine koymuyor aşağılıyordu, bunun yerine bütün sevgi ve ilgisini, neredeyse âşık olduğu Churchill’e yöneltmişti. Başbakan’ın şahsi bilim danışmanı olarak hizmet veriyordu ve bu sıfatıyla Peenemünde tehdidini önemsiz gibi gösteriyordu. Onun karşısında, hem bir istihbarat subayı hem de Churchill’in kızı Diana Churchill’le sekiz yıl önce evlenmiş olan damadı Sandys bulunuyordu. Sandys savaşın başlarında şoförü bir gece direksiyon başında uyuyakalıp kaza yapınca az kalsın bir ayağını kaybediyordu. Birkaç ay çok zor ve sıkıntılı bir tedavi süreci geçirdi, öte yandan Churchill ona acıyarak Peenemünde’yi araştırıran bir komitenin başına getirmişti. Bu kayırma işareti Cherwell’i öfke krizlerine soktu ve o andan itibaren genç rakibinden nefret etti.

Sandys ilk o gece kendi davası hakkında bilgileri sundu, ekibinin toplamış olduğu bütün delilleri; tutuklu ifadelerini, casus raporlarını, von Thoma’yla Crüwell arasındaki görüşme kayıtlarını, Peenemünde üzerinde keşif uçaklarının çektiği füze görüntüleri, Kuzey Fransa’da inşa edilmekte olan beton koruganların resimlerini sunarak durumu yeniden özetledi. Görünen boyutları dikkate alındığında, V füzeleri her bir saldırıda, tahminen dört bin insanı öldürebilecek ya da yaralayabilecek kapasiteydi; her

gün saatte bir füze atılsa, daha saldırıların birinci ayı dolmadan iki milyon İngiliz vatandaşı ölebilirdi.

İddia makamı sözünü bitirdikten sonra Cherwell savunmaya geçti. Sandys'i aşağılamak istiyordu istemesine ancak Churchill'in damadının kuyusunu kazarken çok tedbirli davranmak zorundaydı. Dolayısıyla o gece onun sadece "avocatus diaboli" yani şeytanın avukatı rolünü oynamak istediğini iddia ederek Sandys'in delilleri hakkında birkaç soru sordu. Her şeyden önce savaş esirleri ve ajanların kötü şöhretli, güvenilmez kişiler olduklarını söyledi. Onlara çok fazla güvenmemeliyiz. Keşif fotoğraflarına gelince, o kadar yüksekte çekilmişlerdi ki en iyisinde bile detaylar belirsizdi. Sandys'in füzeleri gördüğü yerlerde, o belli belirsiz beyaz lekeler görüyordu, her şey olabilirlerdi. Ayrıca gerçekten Almanlar Baltık kıyısında koskocaman patlayıcı füzeler test ediyor olsalardı, yalnızca yüz kırk beş kilometre uzağındaki İsveç'te bulunan İngiliz ajanları, o güne kadar kesinlikle bir şeyler duymuş olurlardı. Son olarak, gururla, "Almanların henüz böylesine karmaşık ve ileri teknoloji gerektiren füzeler geliştirmeleri mümkün değil çünkü İngiliz mühendisler buna benzer herhangi bir şey geliştirmediler ve tabii ki turşu kafa Almanlar kesinlikle bizim çocukları geçemezler," diye ısrar ediyordu. Cherwell fotoğraflarda görülen tüp şeklindeki lekelerin büyük olasılıkla füze değil de basbayağı konvansiyonel, uçaklardan fırlatılan türden "uçak torpidoları" olduğunu söyleyerek savunmasını sonlandırdı. Ya da belki bu alanın tamamı aldatmacaydı, Müttefiklerin dikkatini başka bir yerdeki gerçek tehlikeden uzaklaştırmak amaçlanıyordu.

Churchill bunların hepsi üzerinde düşünüp taşındı. Bilimden çok az anlıyordu, sadece iki en yakın danışmanının meseleyi tüm zıtlığıyla ve yönleriyle ortaya koyuşlarını izledi. Neyse ki Churchill'in karar vermesine yardımcı olacak üçüncü bir kişi daha vardı, o da R. V. Jones idi. Başlangıçta Cherwell'in himayesinde olan otuz bir yaşındaki Jones, o sırada artık Sandys'le birlikte istihbaratta çalışıyordu ve bu nedenle dengeli bir görüş sağlayabilirdi.

Jones, Churchill'i başka konularda göstermiş olduğu ferasetle zaten etkilenmişti, bu noktada Başbakan genç adama dönerek parmağını salladı. "Evet, Dr. Jones, şimdi gerçeği duyalım!"

Jones şöyle bir kendini topladı, bu kariyerindeki en büyük sunumuydu. Akıl hocası Cherwell'in davasını yerle bir etmek üzere olduğundan ötürü özellikle gergindi. Her ne kadar nevi şahsına münhasır güvenilmez casuslar veya esirler olabilse de bu davada onların kulaktan dolma her şeyi saf dışı bırakacak kadar çok tamamlayıcı ayrıntı verdiklerini belirterek konuşmasına başladı. Öte yandan inşaat alanları ya da füze test sahaları birer aldatmacaysa, o zaman görülmedik ölçüde aptalcaydı. Niçin milyonlarca Alman markı ve abartısız tonlarca değerli çimento sahte koruganlara ve fırlatma rampalarına akıtılındı? Bu alanların büyüklüğü gerçekliğinin göstergesiydi. Ayrıca fotoğraflarda uçak torpidosu olduğu ileri sürülen tüpler hakkındaki savı da çürüttü; görünen boyutları ve kütlesi göz önüne alındığında, bilinen hiçbir uçak onları kaldırıp havalanamazdı.

İşte o anda Churchill, "Dur!" diye bağırdı ve Cherwell'e dönüp pis pis sıırttı. "Duydun mu?" dedi. "İşte sana karşı *okkalı* bir savunma." Cherwell'in daha en başta Jones'u keşfetmiş olmasındaki ironi Churchill'in çok hoşuna gitmişti. "Hatırla, onu benimle tanıştıran sendin." diyerek kırkırdadı.

Cherwell toparlamaya çalışsa da artık boşunaydı. Churchill ikna olmuştu ve o günden itibaren Peenemünde'deki Alman füze programı Müttefikler için resmi bir tehdit haline geldi. Önlerindeki altı hafta boyunca öğrendikleri şeyler sadece tehlikeyi artırmıştı.



Savaşın ortasına gelindiğinde, Paul Rosbaud –mitolojideki kartal başlı aslan gövdeli ejderhanın adı olan Griffin takma adıyla bilinen Berlinli yayıncı– Nazilere karşı küçük bir sabotajı mükemmelleştirdi. Kâğıt israf etmek için mektuplara haddinden fazla pul yapıştırdı, o da yetmedi bozuklukları biriktirerek ve trenlerin tuvaletlerinden bakır armatürleri söküp pencereden dışarı atarak

savaş zamanında yaşanan bakır kıtlığını daha da artırdı. Ancak bu tarz haşarlıklar bir yana, Griffin en değerli çalışmasını istihbarat toplayarak yaptı. 1941 yılında V silahları hakkında hazırladığı rapora İngiliz hükümetinin aldırış etmemesine rağmen, Peenemünde'yle ilgili delilleri ve ipuçlarını takip etmeyi asla bırakmadı ve gösterdiği sebatın karşılığını 1943 yılında aldı.

Griffin'in gizli bilgileri elde etmede her zamanki yöntemi insanları akşam yemeği boyunca içirip sarhoş etmekti ve bu seferki hedefi nükleer fizikçi Pascual Jordan'dı. Jordan bir zamanlar Werner Heisenberg'le bir tutuluyordu ve büyük olasılıkla bu kadar yürekten bağlı bir Nazi olmamış olsaydı bir Nobel Ödülü kazanırdı. Yaşamının büyük trajedisi kekeleyesiydi; hem de öyle böyle değildi. Sürekli kekeliyordu, her konuşmasında, bazen sözcükleri öylesine feci katlediyordu ki insanlar utanıp bakışlarını kaçırıyordu; bu da onun daha fazla kekeleyesinden başka bir işe yaramıyordu. Rosbaud aslında Jordan'ın kekeleyesiyle siyasi görüşü arasında bir bağlantı olduğunu sezmişti. Naziler iyi görünüşü ve fiziksel mükemmeliyeti yüceltiyorlardı, Rosbaud da "kamburların, topalların ve kekemelerin parti üyesi olmalarının" yetersizlik duygularını telafi etmek için olduğunu varsayıyordu.

Savaş başladığında, Jordan da Peenemünde'de görünüşte meteorolog olarak çalışmaya başlamıştı fakat daha sonra füze mühendisi olarak devam edecekti. Bu hikâye Rosbaud'un aklına bir türlü yatmamıştı. Jordan bir nükleer fizikçiydi hem de iyi bir nükleer fizikçi. Peenemünde'de füzelerin taşıdığı atom yüklerini test ediyor olabilir miydi? Griffin araştırmaya karar verdi, bu yüzden direnişteki bazı arkadaşlarıyla birlikte Jordan'ı 1943 Ağustos'unda bir gece akşam yemeğine davet ettiler ve durmadan içki içirmeye başladılar. İçmek Jordan'ın dilini her iki anlamda da çözdü: Ne sebeple olursa olsun, sarhoşken daha az kekeleyordu ve bu nedenle, böyle zamanlarda daha fazla konuşma eğilimi gösteriyordu. İçki âlemi çekingenliğini ve utangaçlığını da azaltmıştı, Rosbaud'un etine dolgun neşeli kadın arkadaşlarından biri ona göz süzüyordu, çok geçmeden Peenemünde'deki araştırmaya dair dedikodulardan bahsederek masayı canlandırdı. Hatta ilk roketlerin fırlatılma takvimini bile ağzından kaçırdı.

dı. Şamatalı bir geceydi ve Jordan da harika vakit geçiriyordu. Griffin'in bir arkadaşının bir köşede not aldığını hiç fark etmedi.

Jordan sendeleyerek eve gitti, hiç kuşkusuz ertesi gün berbat bir akşamdan kalmalık yaşamıştır; artık geceden ne kadarını hatırladığı da bilinmez. Bu arada Griffin'in arkadaşı derhal Londra'ya bir rapor yazdı.



Tüm uyarıları göz önüne alan İngilizler en kısa sürede Peenemünde'yi bombalamaya karar verdiler, göreve de Su Yılanı Operasyonu adını verdiler.

Bununla birlikte kaçınılmaz olarak, Churchill hükümeti içinde birbiriyle savaşan gruplar, Su Yılanı konusunda, bu defa tam olarak neyin bombalanacağına dair bir başka kavgaya tutuştular. Bir grup saldırıyı enerji üretim santraliyle ve füze fabrikalarıyla sınırlandırmak istiyordu. Sonuçta bu taraf kaybettiler. Mitolojik çok başlı su yılanını öldürmek için Herkül her bir başı tek tek kesip yakmak zorunda kalmıştı; işte İngilizler de Peenemünde'de tamamen buna benzer bir yaklaşımda karar kıldılar. Bu da sadece altyapıyı değil aynı zamanda insanları da hedef aldıkları anlamına geliyordu; tesislerin hemen yakındaki barakaları bombalayarak bilim insanlarını ve mühendisleri de bile bile öldürecekler demek oluyordu.

Saldırı 17 Ağustos'ta, bir Kraliyet Hava Kuvvetleri (RAF) filosunun Almanya'nın kuzey kıyıları üzerinden Berlin'e doğru gürleyerek geçtiği zaman başladı. Alman radarları saldırı uçaklarını tespit etmişti, Alman Hava Kuvvetleri Luftwaffe, o civardaki Nazi savaş uçaklarının hepsini, toplamda 158 uçağı, ülkenin kalbini korumak üzere yolladı. Yanıltma ve sahte saldırı hareketi mükemmel bir biçimde işlemişti. Almanların dikkati Berlin'le dağıtılırken, yaklaşık altı yüz bombardıman uçağının olduğu ikinci dalga İngiltere'den kalkarak saat 11.25'te Peenemünde'ye daldılar. Bin üç yüz altmış ton patlayıcı bırakarak gözün gördüğü her şeyi ama her şeyi yok ettiler, kışla ve barakaları hedef alarak birkaç direkt vuruş yaptılar. Ayrıca yakındaki bir

ormanda bilim insanları için yapılmış bir toplu konut alanını da gözetlemişlerdi, orada da yüzden fazla evi yerle bir ettiler.

Saldırının en canlı anlatımı Alman bir sekreterin günlüğünden çıkıyor. Etrafındaki binalar yıkılırken, Peenemünde kampüsünde alevler içindeki bir bulvar boyunca koştuğunu hatırlıyordu. Bir yerde az kalsın bir kan gölünün içine düşmek üzereyken, içinde yüzen kopmuş bir bacak görünce nefesi kesilmişti. Bir başka görgü tanığının gözüne yerde yatan bir komutan ilişmişti, hani şu von Thoma'ya "Çok yakında eğlence başlayacak" diye övünen aynı kişi, hayatının eseri etrafında yanıp kül olurken çaresizlik içinde hıçkıra hıçkıra ağlıyordu: "Peenemünde, benim güzel Peenemünde'm!"

Mühendislerin ve bilim insanlarının çoğu kendilerini kurtarmak için olay yerinden kaçarken, dahi çocuk Wernher von Braun güzel Peenemünde'sini terk etmeyi reddetmişti. Daha önce sözü edilen sekreterin elinden tuttuğu gibi, biraz acıklı ve duygusal bir şekilde bağırdı, "Gizli belgeleri kurtarmamız lazım!" Başka birkaç cesur yürekli insanla birlikte von Braun'un ofisinin bulunduğu yanan binaya daldılar, dumana boğulmuş koridorda yollarını el yordamıyla bularak merdivene geldiler. İkinci kata ulaştıklarında, zeminin ortadan çökmüş olduğunu gördüler, boşluğun kenarlarından yavaş yavaş ilerleyerek köşedeki bir kasaya vardılar. Von Braun kasayı döndürüp açtı, sekreter sonraki bir saati kucak dolusu kâğıtlarla merdivenlerden aşağı yukarı koşturarak ve dışarıda ikinci bir güvenli kasanın içine onları tıktırarak geçirdi. Alevden fırın onu çevreleyen havayı pişirirken, sonunda yorgunluktan yığılıp kaldı.

İlk bakışta, Su Yılanı Operasyonu Peenemünde için bir felaketi andırıyordu. Hemen ertesi gün Alman Hava Kuvvetleri komutanı (uçakları boşu boşuna Berlin üzerinde dolanıp durarak Peenemünde'yi saldırıya açık bırakan) utanç içerisinde kendisini başından vurdu, sekreteri cesedini çalışma odasında buldu. Öte yandan von Braun en önemli belgeleri kurtarmayı başarmıştı, zor kazanılmış bu bilgileri sakladı. Müttefikler açısından bundan daha kötüsü de saldırının çok az sayıda bilim insanını öldürmüş olmasıydı. Yakında çalan sirenler sayesinde çoğu, daha

bombardıman uçakları ulaşmadan evlerine kaçmıştı, ölen 120 Alman'dan sadece ikisi üst düzey araştırmacı sayılırdı. Ancak ne yazık ki doğrudan vuruşların hedefi olan barakaların köle gibi çalıştırılan savaş esirlerinin barınakları olduğu ortaya çıkmıştı, onlar kaçamamışlardı. Altı yüzü o gece yaşamını yitirdi, aralarında ilk etapta Müttefiklere saldırıyı planlama olanağı veren kilit önemdeki istihbarat bilgilerini sağlayan birçok Lüksemburg'lu da bulunuyordu. Bunlardan başka İngilizler kırk uçak ve açılan uçaksavar ateşi sonucu 215 asker kaybettiler. Genel olarak bakıldığında, Su Yılanı Operasyonu önemli birçok başı yakmayı başaramamıştı.

Ayrıca Su Yılanı Operasyonu'nun bir başka fark edilmeyen etkisi daha oldu. Kötü bir stratejist olmasına rağmen, Hitler'in zaman zaman çok işine yarayan canlı bir askeri hayal gücü vardı. Birinci Dünya Savaşı dönemi silahlarına ve taktiklerine (tıpkı Fransız Maginot Hattı'nda olduğu gibi) takılıp kalmak yerine, tanklardan, savaş uçaklarından ve yenilikçi yıldırım savaşı taktiklerinden yanaydı. Öte yandan Hitler'in hayal gücü kimi zaman da çok büyük ve görkemli projeler üzerine kumar oynamasına yol açıyordu, hatta Peenemünde'nin tahrip edilmesinden sonra, yine en büyük en uçuk kaçık hayali projesine inatla sarılıp yatırımı iki katına çıkarmaya karar verdi, adına da yüksek basınçlı silah, "Hochdruckpumpe" dedi.

Hochdruckpumpe saatte 600 tane 2,7 metre uzunluğunda füze fırlatabilme kapasitesine sahip 127 metrelik bir namludan oluşuyordu. Hitler, üçüncü ve en büyük intikam silahına V-3 adını vermişti, tam da istediği ve hedeflediği şey onun Londra'nın kalbini nişan almasıydı. Hazırlıklar safhasında, askeri mühendislere kuzey Fransa'ya çok daha fazla sayıda beton korugan dikmelerini emretti. V-3 fırlatma sahası tam olarak Mimoyecques yakınına kurulacaktı; Joe Kennedy ve kız kardeşinin birkaç yıl önce çıktıkları kıta turunda üstü açılır Chrysler arabalarıyla yanından geçtikleri minicik bir köye.

31. BÖLÜM

PT-109

Joe Kennedy şimdilik Mimoyecques’de olan gelişmelerden habersizdi. Zaten hayatında alakadar olması gereken daha acil bir tehdit vardı ve bu tehdit küçük erkek kardeşiydi.

Deniz istihbaratından sıkılan Jack, 1943 başlarında Inga Arvad adlı Danimarkalı bir gazete köşe yazarıyla kaçamak yapmaya başlamıştı. (Baş başa olduklarında ona “Inga-Binga” diyordu.) Maa-
lesef Arvad Hitler’le biraz fazlaca sıkı fıkıydı ve Berlin’de yapılan 1936 Olimpiyatları’nda ona eşlik etmişti. Bundan başka Göring’in düğün törenine katılıp Goebbels’le de yakın arkadaşlık kurmuştu. Cazibesi dikkate alınınca, FBI onun tatlı dille Jack’ten bilgi koparıyor olmasından ya da onu bir casusa dönüştürmesinden endişeleniyordu; dolayısıyla FBI ajanları çiftin telefonlarını dinlemeye ve onları izlemeye başladı. Fazlaca bir şey bulup çıkaramasalar da Deniz Kuvvetleri ne olursa olsun Jack’i başından atmak istiyordu. Zaten atacaktı da; tabii babası olmasaydı. Bu yüzden donanma Jack’i 1943 Şubat’ında Rhode Island’daki bir gezici torpido birliği eğitimine gönderdi. Bu herkesin kazançlı çıktığı bir hamle olarak görüldü. Jack heyecan verici bir göreve getirilmişti, diğer taraftan donanma onu Arvad’dan ayırarak bir güvenlik tehdidini ortadan kaldırmıştı. Inga-Binga ise başka bir yere gönderilmesinin saçma olduğunu düşünüyordu. Jack çoktandır sırt problemlerinden muzdaripti (Inga-Binga onun hakkında bir arkadaşına “Arkadan bakıldığında aksayan bir maymunu andırıyor,” demişti). Onu bu halde savaşılmaya yollamak düşüncesizlikti. Buna rağmen donanma 1943 Nisan’ında Jack’i, savaşın en şiddetli çarpışmalarından bir kısmının yaşandığı Papua Yeni Gine’nin doğusundaki Solomon Adaları’nda görevlendirdi.

Jack'in komuta ettiği torpido botu PT-109, aslında tam bir deniz arısıydı. PT'lerin düzgün, hızlı ve kolay manevra yapmalarını sağlayan hafif ahşap gövdeleri vardı. Gecenin karanlığından istifade ederek daha büyük ve daha yavaş düşman gemilerine arı gibi hızla yaklaşıp onları 1180 kiloluk torpidolarıyla sokuveriyorlardı. Savunma amaçlı makineli tüfekleri olmasına rağmen kâğıt gibi ince gövdeleri göz önüne alındığında, ateşe çok fazla dayanamazlardı, onun yerine kurnazlıklarına ve hızlarına güveniyorlardı. Kısacası bir PT'de çalışmak donanmadaki en tehlikeli işlerden biriydi. Jack'in atandığı görevi duyduktan sonra Joe – içine düşeceği– olası bir tehlike konusunda daha da telaşlanmıştı. Güney Pasifik donanmanın kendini gösterdiği, adeta parıldadığı bir tiyatro sahnesiydi; küçük kardeşi orada bir altın madalya kazanmayı gerçekten de garantilemişti. Bu arada Joe da kısa süre önce Puerto Rico'dan Norfolk'ta Virginia'ya gönderilmişti ve çatışmadan eskiye oranla daha da uzaklaşmıştı.

1943 Temmuz'unda, donanma yetkilileri “çok tehlikeli bir görev” için pilot almak amacıyla Norfolk'ta bir toplantı çağrısında bulununca Joe'ya kurtuluş şansı doğdu. Joe hemen gönüllü oldu, neredeyse oturduğu yerden kalkıp iki elini birden salladı. Görev, Fransa'nın batısında, Biscay Körfezi açıklarında Nazi denizaltılarını takip etmeyi içeriyordu. Almanların bu bölgede birçok denizaltı barınağı vardı, Alman denizaltılarının –U-botlar– Müttefik ticaret gemilerini taciz etmesi seferberliği engelliyordu.

Joe'nun görevi peşlerine düşmek ve ara sıra denizaltılara saldırarak olacaktı. İşin tersliği ve zorluğu şu ki, körfez hava sahası Alman hava kuvvetlerine ait savaş uçaklarıyla kaynadığı için, daha düzgün ve daha çevik uçak kullanmayı öğrenmesi gerekcekti. Üstelik ne yazık ki bu uçak, 50 göstergesi ve 150 düğmesi olan, o âna kadar tasarlanmış en karmaşık kokpitlerden birine sahipti. Pilotların çoğu ayrıntıları fazlasıyla boğucu buluyordu; donanmaya böyle kontrol listelerini ve zımba şekilli düğmeleri akılda tutmak için değil, uçmak için katılmışlardı. Oysa karmaşıklık Joe'nun güçlü yönlerini açığa çıkarmıştı, altı gün içinde

kontrol göstergelerinin üstesinden gelmeyi başardı. Yine de savaşı görmenden önce daha fazla uçuş deneyimine ihtiyacı vardı, yeni inşa edilen uçakların San Diego'daki bir depodan Norfolk'a uçurularak getirilmesine takılıp kalmıştı, aynı sıkıcı rotayı haftalarca ama haftalarca gidip geldi. Sanki Pan Am'da pilotluk yapıyorum, diyerek dert yanıyordu. Jack'in içine düştüğü bir nevi şanlı şerefli tehlikeyi ancak hayal edebiliyordu.

Uzun süre hayal etmesine gerek kalmadı. Olay şimdi George Washington'ın kiraz ağacı ya da Abraham Lincoln'ün kütük evi kadar Amerikan başkanlarıyla ilgili ağızdan ağza aktarılan bilgilerin bir parçası. 2 Ağustos 1943 gecesi Jack'in botu Solomon Adaları etrafında vızır vızır dolaşıyor, destroyer *Amagiri* (İlahi Sis) PT-109'a sancak tarafından tosladığı sırada Japon gemilerine rastgele ateş ediyordu, çarpışma gövdesini paramparça etmişti. Kennedy'nin mürettebatından iki kişi çarpışma esnasında yaşamını yitirdi, kalanlarsa suya düştü. Civardaki öteki PT'ler böyle bir enkazdan kimsenin sağ çıkamayacağından emin olduklarından dağılmışlardı.

Oysa on bir kişi hayatta kalmıştı, onlar da kendilerini alabora olmuş gövdenin parçalarına sımsıkı tutunmuş halde bulmuşlardı. Jack, komutanları olarak, karanlıkta batmadan yüzmeye çalışırlarken onlarla konuşup yönlendirmelerde bulunuyordu. İlk önce teslim olma olasılığından bahsederek, içlerinden teslim olan herhangi biri olursa onu böyle yaptığı için yargılamayacağını söyledi. "Çoğunuzun ailesi, bazılarınızın çocukları var." Ona gelince, kaçmaya çalışacaktı ya da iş oraya varırsa savaşıacaktı. "Kaybedecek bir şeyim yok," diyordu. Konuşmasından heyecanlanan adamları ona katılacakları görmek için oylama yaptı ve hep birlikte en yakındaki adaya gitmek üzere yola koyuldular.

Bazıları yüzdü, yaralananlarsa tahta parçalarına tutunup ilerlemeye çalıştılar. Patrick McMahon adlı mürettebat öylesine ciddi biçimde yanmıştı ki bunu bile yapamıyordu, bu yüzden Jack -kendisi de yara almış olmasına rağmen- McMahon'un can yeleğinin kayışlarını dişleriyle tutup suda çekerek götürmeye

çalışırken, zaten kötü olan sırtı gerilerek zorlanıyordu. Dalgalarla dört saatlik mücadelenin ardından, on bir adam erik muhallebisi anlamına gelen şirin adıyla Plum Pudding Adası'nın denize uzanan kum tepelikli bir çıkıntısına yığılıp kaldılar. Ada kuru olmasına kuruydu ama onlara ne yiyecek ne de içecek sunabilmişti, zaten Japonlar bölgede devriye gezdiğinden orada uzun boylu kalıp saklanamazlardı. Dört saat kadar dinlendikten sonra, "aksak maymun" Jack, sırf babası sahte bir sağlık muayenesi ayarladığı için donanmaya giren adam, yüzmeye devam etti. Birkaç ada daha keşfetti, sonra tekrar Plum Pudding Adası'na dönerek adamlarını, hiç olmazsa Hindistan cevizi bulunan Olasana Adası'nda bir mola vermek için topladı. Bir başka uzun yüzüşün ardından neyse ki on bir adamın tamamı tekrar bir kıyıya ulaştı.

PT-109 için çoktan bir anma töreni düzenlemiş olan Amerikan donanmasının tersine, Avustralya donanması ne olur ne olmaz diye ada sakini iki yerliyi kayıp mürettebatı aramaya yolladı. Yerliler kanolarıyla ada ada dolaştılar. Kendisi de ada ada dolaşan Jack ile birkaç adada karşılaşmalarına ramak kaldı. En nihayet adanın birinde Jack ile temas kurdular. Jack yerlilerin önerisi üzerine bir Hindistan cevizinin üzerine İMDAT mesajı kazıdı. Yerliler Hindistan cevizini alıp küreklere asıldılar. Ertesi gün sekiz adalı daha bizzat Jack'i almak için döndü, onu kanolarının içine yatırdılar ve üzerini palmiye yapraklarıyla örtüp gizlediler. Nihayet kazadan sonra altıncı gün, Jack bir kurtarma ekibiyle geri döndü, onlar Olasana'ya yaklaşırken çığlıklar ve bağırışlar yükseliyordu; bir tarihçi "bir iki doz brandy tedavisiyle, gittikçe daha da rahatladı ve neşelendi," diye yazıyordu. Çarpışma anında can verenler hariç, kalanların hepsi kurtulmuştu. Gazetelerin Jack'in hikâyesini, özellikle de McMahan'ı dişleriyle çektiğini duyurması uzun sürmedi. Jack savaşın en göz kamaştıran kahramanlarından biriydi: Tehlikeli bir göreve talip olan ve inanılmaz bir cesaretle görevini yerine getirmiş olan, büyükelçinin oğlu. O kadar ünlü oldu ki, savaşın sonlarında Plum Pudding Adası'na

onun onuruna Kennedy Adası adı verildi.

Olanlardan etkilenmeyen tek kişi Joe'ydu. Kurtarılışının ardından Jack'le ilgili haberleri ailesine sormaktan kaçınıyordu, Baba Kennedy'yi öfkeden çıldırtan bir soğukluk sergiliyordu. Kıyamet henüz kopmamıştı. PT-109'un batmasından bir ay sonra, Eylül başlarında Baba Kennedy Massachusetts'in Hyan-nis Limanı'nda elli beşinci yaş gününü kutluyordu. Jack oradaydı, yaralarının iyileşmesi için eve yollanmıştı (yine de asla tam olarak iyileşemeyecekti) Joe da oradaydı, Norfolk'tan izinli gelmişti. Doğum günü pastası yanı sıra hediyeler, içkiler vardı ama gecenin doruk noktası, baba Kennedy'nin bir yargıç olan ve Harvard'dayken Joe'ya ders veren yakın bir arkadaşının, ülkesine yaptığı büyük hizmetlerden dolayı Büyükelçi şerefine kadeh kaldırmasıyla oldu. Sonra bir kez daha, "kahramanımızın, bizzat bizim kahramanımız, Teğmen John F. Kennedy'nin babası" şerefine kadeh kaldırdı. Orada bulunan herkes sevinçle haykırdı.

Bir kişi hariç. Bir süre sonra bir başka aile dostu Kennedy'lerin evinin koridorlarında yürüyordu, kapısı kapalı bir yatak odasının önünden geçerken bir an durdu. İçeriden birinin sesini duyar gibi oldu ve aniden kim olduğunun farkına vardı; Joe, hıçkırığa hıçkırığa ağlıyordu.

32. BÖLÜM

Boşboğaz

Diplomat Ernest von Weizsäcker Vatikan'da entrika çevirirken, Danimarka'nın artık Berlin'de başka bir savunucusu kalmamıştı; üstelik 1943 yılına gelindiğinde oradaki siyasi durum hızla kötüleşmişti. Şubat ayında Stalingrad'da kazanılan bir Sovyet zaferinden cesaret alan Danimarkalı direnişçiler, sonraki birkaç ay boyunca sabotaj hareketine hız verdiler. Naziler siyasi tutukluları vurarak ve Kraliyet sarayını ele geçirerek misillemeye bu-lundular. Bu da ağustos ayında geniş çaplı işçi grevlerine yol açtı, bir noktada Hitler'in sabrı taşmıştı. Yahudilerin Danimarka'daki görece özgürlüğünü her zaman "iğrenç" buluyordu ve düzeltici önlemlerin alınmasını talep ediyordu. Hal böyle olunca eylül ayı ortalarında Gestapo ajanları Kopenhag'daki Yahudi Toplum Merkezi'ni basıp tek bir eşyayı gasp ettiler, o da isim ve adres listesiydi. Geniş kapsamlı ve etkili bir baskın planlanmaktaydı.

Tüm diğer Nazi saldırılarından farklı olarak, bu seferki mutlu sonla bitti. Savaşın en dikkat çekici başarılarından birinde Danimarkalı gizli örgütler ve direniş grupları Ekim'in ilk günü gece boyunca sekiz bin Yahudi'nin –Danimarka'daki Yahudi nüfusunun yüzde 95'inin– ortadan kaybolmasına yardım ettiler. Çoğu deniz yoluyla kayıklara, mavnalara ve tombazlara balık istifi yığılarak buz gibi Kattegat Boğazı'ndan İsveç'e geçtiler. Ertesi sabah Gestapo birlikleri Kopenhag'a akın ettiklerinde, aralarında Niels Bohr'un da olduğu listelerindeki neredeyse bütün hedeflerin sırra kadem basmış olmasına çok şaşırdılar.

Bohr aslında iki gece öncesinde kaçırılmıştı; Gestapo için evrak memurluğu yapan bir aile dostu onun pek yakında tutuklanmasını öngören bir yakalama emrine rastlayınca hemen onu

haberdar etti. Danimarka'da katı sokağa çıkma yasakları ilan edildiğinden –zira hava karardıktan sonra dışarıda yakalanan kim olursa vuruluyordu– karısıyla birlikte öğleden sonra sularında evlerini terk ettiler, sadece bir tane çanta almış birlikte taşıyorlardı. Birkaç sokak sonra köşe başında duran bir adamın yanından geçtiler. Adam, başını hafifçe eğerek planın uygulanmakta olduğu işaretini verdi. Kasabanın hemen dışındaki bir tarlaya yürüdüler, oradan da deniz kenarına doğru devam ettiler. Sahilde küçük bir kulübeye sığındılar ve gece çökünceye dek orada beklediler. Nihayet bir balıkçı teknesi görününce, onu karşılamak için kumsalda sürünerek ilerlediler, daha sonra da dikkat çekmeden çabucak alınıp suyun karşı tarafına, İsveç'e götürüldüler. Bohr'un oğulları ve onların aileleri de ertesi gece toplu göçte onları izlediler. Bohr'un kız torunu İsveçli bir yetkilinin taşıdığı alışveriş sepetine saklandı.

Ne yazık ki Bohr Stockholm'de Kopenhag'dan daha fazla güvende değildi. Kurnazlıkla atlatıldığı için öfkeden küplere binen Gestapo, onun ne pahasına olursa olsun yakalanması emrini vermişti. Bohr'un Danimarkalı korumaları şehir içerisinde gittiği her yere onunla birlikte mekik dokumak ve casusları atlatmak için dikkatle hazırlanmış dalavereler çevirmek zorunda kalıyorlardı. Bir defasında bir taksi onu alıp İsveç istihbaratının kullandığı güvenli bir eve getirdi, hızla tavan arasına çıkıp dışarı tırmandı. Emekleye emekleye bitişik birkaç evin çatısından geçtikten sonra, bir başka güvenli yere ulaştı, tavan arası penceresinden içeri süzülüp daha sonra sokağa indi, orada onu alıp götürmek üzere bir başka taksi bekliyordu.

Bohr'u saklamanın imkânsız olması da işin üstüne tuz biber ekti. Kocaman, dikkat çeken bir kafası vardı, ayrıca kolaylıkla ayırt edilebilen farklı suratı onun İskandinavya'nın her yerinde tanınmasını sağlıyordu. Daha da kötüsü Bohr, gözlerden uzak olup saklanmayı reddediyordu. Danimarka'ya daha fazla yardım bulmak için İsveç bakanlarıyla toplantıdan toplantıya koşturuyordu. Öte yandan korumaları gizlilik içerisinde hareket et-

mesi gerektiği konusunda onu defalarca uyarlamalarına rağmen, Bohr iflah olmaz bir konuşmacıydı ve saklanıyor olduğunu bir türlü aklında tutamıyordu. Ne zaman telefon çalsa, hemen üstüne atılıp, "Buyurun ben Bohr" diye ilan ediyordu. Yorgunluktan gittikçe pestili çıkan Danimarkalı korumalar, yardım istemek için İsveçli yetkililere yöneldiler. Ancak İsveçli yetkililer tehlikeyi küçümsüyorlardı. Bir tanesi gülerek "Burası Stockholm, Chicago değil" dedi. Buna karşılık Danimarkalı bir yetkili haftanın her günü bir Gestapo'dansa Amerikalı bir gangstere güvенеbileceği cevabını vermişti.

İsveç'ten umdukları yardımı alamayan Danimarkalılar Bohr'u uçakla İngiltere'ye kaçırmaya karar verdiler. Bu, riskli bir girişimdi. Kraliyet Hava Kuvvetleri İsveç'in savaştaki tarafsızlığına saygı göstermek amacıyla, bu görev için seçtikleri uçağın üzerindeki bütün silahları söktü (uçak çok amaçlı bir savaş uçağı olan Mosquito idi). Sonuçta Almanya'nun Norveç'teki uçaksavar bataryalarını atlatmak için son derece tehlikeli bir yükseklikten uçması gerekecekti fakat nasıl olursa olsun Bohr'u Stockholm'de tutmaktan daha güvenli görünüyordu bu. Böylece 5 Ekim günü adamları onu (ailesi geride kalıyordu) bir arabaya attıkları gibi hızla havaalanına yetiştirdiler. Saat 22.00'de onu palas pandıras uçağına bindirip hemen oradan ayrıldılar, uçağın dikkat çekmesini istemiyorlardı. Danimarkalı korumaların şefi, rahatlamış ve yorgunluktan tükenmiş halde evine gidip, kendisine ağzına kadar dolu bir bardak şampanya koyduktan sonra koltuğına çökmüştü.

Bir saat sonra kapının çalındığı duydu. Hiç kuşkusuz en kötüsünü işitmekten korkuyordu; yoksa uçak mı düşmüştü, ya da Naziler vurup indirmiş miydi onu? Koşarak kapıyı açtı. Bohr karşısında duruyordu. Açıkçası uçağın motoru arızalanmıştı, bir yağ sızıntısı vardı ve bu yüzden tekrar yere inmişti. Bohr neşeyle bir taksi çağırmış, tehlikeden habersiz kendi başına Stockholm'e dönmüştü. Koruması onu tuttuğı gibi içeri çekip bütün geceyi odasının kapısında tabancayla bekleyerek geçirdi.

Direnışçiler ertesi gün bir başka uçak ayarladılar, tam tersine

ikinci deneme çok daha büyük bir fiyaskoydu. Uçuşun hemen öncesinde RAF mürettebatı, deniz üzerinde vurulmaları olasılığına karşı, Bohr'un eline bir paraşüt, bir şişirilebilir can yeleği ve birkaç işaret fişeği tutuşturmuştu. Bohr ayrıca oksijen maskesinin nasıl kullanıldığını gösteren bir ders aldı. Uçuş sırasında uçağın basınçtan arındırılmış bomba bölmesinde bir şiltenin üzerinde oturuyordu, uçaksavarların üzerinde çok yüksekte uçmaları gerektiğinden, uçaktaki herkesin ilave oksijene ihtiyacı olacaktı. Maalesef geveze Bohr uçuş öncesi ders esnasında o kadar çok konuşmuştu ki talimatların hiçbirini kavrayamamıştı. Daha da kötüsü, standart uçuş başlığının kendisinin kocaman kafasına uymadığını kalkıştan sonra fark etmişti. Sonuç olarak uçak tehlikeli bir yüksekliğe ulaştığında, pilot başlıktaki kulaklık aracılığıyla Bohr'un oksijen maskesini takması gerektiğine dair bilgilendirdiği zaman fizikçi onu duymadı. Birkaç dakika sonra altı bin metre yüksekliği aştı, pilot Bohr'u tekrar kontrol etmek için telsizle bağlantı kurdu fakat karşı tarafta ölüm sessizliği vardı. Tekrar tekrar denedi, hiçbir ses duymadı. Alman hattını aşıttan sonra pilot tekrar nefes alınabilir yüksekliğe döndü fakat hâlâ Bohr'da bir hayat belirtisi yoktu. Herhalde berbat bir duygu olsa gerek; Müttefikler dünyanın en büyük fizikçilerinden birini Nazilerin pençesinden kurtarmışken, onun bir uçağın kargo bölümünde öldüğünü görmek de vardı. Uçak iner inmez, yer ekibi kapıları açıp tıbbi müdahalede bulunmak üzere içeri daldığında, Bohr'u dimdik oturur vaziyette, uyanık ve gayet neşeli buldular. Hayatımın en muhteşem şekerlemesini yaptım, dedi ve konuşmaya devam etti, konuştu konuştu, onlara olanların hepsini anlattı.



Bohr nükleer fizikteki gelişmelerden kopmuş olduğundan, birkaç meslektaşı ve hükümet yetkilisi, kısa süre sonra yaptıkları atom araştırmalarına dair güncel bilgileri ona aktarmak için Londra'daki Savoy Otel'de bir araya geldiler. Bir tarihçi, "Tarihte

hiçbir zaman bu kadar gizli bilgiler bu kadar az insan tarafından tartışılmamıştır,” diye not düşünüyordu. Toplantıda bazılarının söylediğine göre, içlerinden biri savaşın başlarından Bohr’un zeki “Maud Ray Kent”, yani “radyum ele geçirildi” telgrafından da bahsetmişti. Bununla ilgili soru sorulduğunda, Bohr şaşırtıcı bir şekilde kaşlarını çattı. Bunun anagram olmadığını söyledi. Sadece savaştan önce çocuklarına bakıcılık eden ve onlara yakın büyüyen İngiliz bir dadiya dayanıyordu. Kızın adı Maud Ray’di ve Kent’te yaşıyordu.

Bohr’u bekleyen tek sürpriz bu değildi, Heisenberg’den haberler de vardı. Müttefiklerden habersiz, Heisenberg nükleer fisyonu tartışmak üzere, 1941 Eylül’ünde Kopenhag’da Bohr’u ziyaret etmişti. O gece kopan kavga bilimsel efsaneler yıllıklarına girdiğinden bu yana, kısmen Bohr ve Heisenberg sohbeti çok farklı hatırladıkları için tarihçiler hiçbir zaman tam olarak neler olduğunu çözememişlerdi. Bohr’la fisyon araştırmalarını açıkça tartışmak ihanet olacağından bu bir sorundu, dolayısıyla Heisenberg zor algılanan, zekice ve eksilteli bir dil kullanmaya gayret etti; Bohr’un satır aralarını okuyarak kendisinin gerçekten kastettiği anlamı çıkaracağını varsayıyordu. Ama ne yazık ki tüm konuşma aşkına rağmen Bohr, tarihin en kötü dinleyicilerinden biriydi ve hiçbir şey anlamamıştı. Ne de olsa var gücüyle ve enerjisiyle Nazi yönetimi için çalışan Heisenberg’e duyduğu ani öfke, büyük olasılıkla duyduklarını bir şekilde çarpıtmıştı. Her şeye rağmen birkaç şeyi biliyoruz, her ne kadar dolaylı da olsa uranyum fisyonunu tartıştıklarını; Heisenberg’in savaş esnasında böyle bir araştırmaya kalkışmanın “ahlaken uygun olup olmadığını” sorduğunu; Heisenberg’in, Bohr’un bir atom bombası olduğunu düşündüğü kabataslak bir tasarım çizdiğini biliyoruz. Sonra bir de baktılar ki kavgaya tutuşuvermişler, nihayet o gece Heisenberg gittiğinde, Bohr ümitsizliğe kapıldı. İki adam on yıldan uzun zamandır çok yakın arkadaştı, arkadaştan ziyade baba-oğul gibiydiler, ancak o birkaç saat ilişkilerini mahvetti. Heisenberg ne demiş (ya da ne demek istemiş) olursa olsun,

Bohr Alman fizikçilerin nükleer silahlar üzerinde çalıştıklarına kanaat getirip oradan ayrıldı.

Bohr bu haberi Savoy'daki gruba aktardı. Tek tesellisi, nükleer silah yapımının imkânsız oluşuydu çünkü hiç kimse yeterince uranyum zenginleştirememişti. İşte o zaman toplantı tuhaflaşmıştı. Gerçekten de bilim insanları ona sadece bombanın yapımının mümkün olduğunu söylemekle kalmadılar aynı zamanda Amerikalıların bir tane inşa ediyor olduklarını da söylediler. Bohr'un bir an nutku tutuldu. Bilim insanları kendi hesaplamalarını ortaya sererek Manhattan Projesi'nin büyük ölçeğini açıklarken, Bohr en sonunda gerçeği görmüştü: Atom bombası çok yakında gerçekleşecekti.

33. BÖLÜM

Ağır Su Ateş Altında

Beyzbolcu Moe Berg, 1943 Ağustos’unda, Stratejik Hizmetler Bürosu’nun uyumsuz tipleri arasına katıldı ve ardından eğitim için Maryland kırsalındaki eski bir kız izci kampına yollandı. Eğitim, Stratejik Hizmetler Bürosu’nun tarzına uygun şekilde, hem zorlayıcı ve yenilikçi hem de antikaydı.

Berg’ün eğitim programına ve aldığı derslere dair hiçbir kayıt yok, ama elbette orası Sorbonne değildi. Bir ajan genellikle kilidi maymuncukla açmayı, şifreli mesajları çözmeyi, telefonlara dinleme cihazları yerleştirmeyi, parmaklarıyla insanların gözlerini oymayı ve düşman devriyelerini hiç ses çıkarmadan öldürmeyi öğrenirdi. Sabahleyin kibrit kutularına gizli kameralar yerleştirirken, öğleden sonra demir ya da taş köprüleri havaya uçurmanın inceliklerini öğreniyor olabilirdi; dersi birkaç parmağını kaybetmiş bir mühimmat uzmanı veriyordu. Stratejik Hizmetler Bürosu’nun en unutulmaz uygulamalı eğitimi “eğlence evi” idi. Askerler gece yarısı ranzalarından sarsılarak kaldırıldıktan sonra, yıkılmak üzere olan bu harap eve girerek, ellerinde silahla, karanlıkta kıvrılan geçitlerde yönlerini bulmak ve ilerlemek zorundaydılar. Bastıkları zeminler zaman zaman ayakları altında engebeli bir biçimde alçalıyordu, SHB kasten gizlenmiş konuşmacıların borulardan kulak tırmalayıcı Almanca konuşmalarıyla yollarını şaşırtmaya çalışıyordu. Görevi tamamlamak için askerlerin bubi tuzaklarını etkisiz hale getirmeleri ve tıpkı lunaparklardaki korku evlerinde birden ortaya çıkan devler gibi önlerine çıkan kâğıttan yapılma Nazileri vurmaları gerekiyordu.

Daha ciddi eğitimde, Berg gibi ajanlar ölüm haplarının, kauçukla kaplı siyanür kapsüllerinin nasıl kullanılacağı konu-

sunda bilgilendiriliyordu.

Kauçuk kaplama sayesinde haplar gerektiğinde ağızda saatlerce güvenle tutulabiliyordu; hatta yutulabiliyor ve sindirilmeden insan bünyesinden atılabiliyordu. Fakat dışinizle ısırdığınızda patlıyor, içinden fışkıran siyanür vücudunuzu ele geçiriyor ve saniyeler içinde öldürüyordu. Ajanlara Nazilerce rehin alınırlarsa hapları dillerinin altına koymaları talimatı veriliyordu. Kaçınılmaz işkence başladığında –dişleri kırılıp parçalandığında, tırnakları çekildiğinde, kulakları kopartıldığında– sırları vermektense onurlu bir şekilde intihar edebilirlerdi.

Birkaç haftalık eğitimin ardından, Stratejik Hizmetler Bürosu eğitimcileri askerleri gerçek hayata salıveriyorlardı. Uygulamalı eğitimlerden biri, bir köprüye ya da baraja gizlice sokulup, zavallı birkaç bekçiye hakladıktan sonra, bir yıkımın benzerini oluşturmak üzere zayıf ve savunmasız yerlere sahte patlayıcılar yerleştirmeyi içeriyordu. Eğitim görenlerden birkaçı böylesine tehlikeli marifetlerden sonra hapsi boylamıştı ve yakalanmaları büyük olasılıkla notlarının kırılmasına sebep olmuştu. Final sınavı olarak, askerlerin baskı altında görevlerini yerine getirebileceklerini kanıtlamak için bir Amerikan savunma tesisine sızarak çok gizli bir şeyi çalmaları gerekiyordu. Adamlardan biri ABD ticaret bakanının imzasını taklit edip, bir mühimmat fabrikasına dil dökerek girmeyi başardı, sonra da elinde çok gizli bir bombalama vizörüyle çıktı, birinci sınıf bir iş yapmıştı. Berg de benzer bir şeyi denedi, Beyaz Saray antetli kağıt ve zarflara taklit bir not yazarak bir uçak fabrikasına kurnazlıkla girmeye çalıştı. Ne yazık ki karşısına basiretli bir işçi çıktı ve efsanevi Berg cazibesi onun gönlünü kazanmayı başaramadı. Berg sonunda gizli görevde bulunduğunu itiraf etti, öte yandan olay üzerine Stratejik Hizmetler Bürosu karalamaya maruz kaldı, adı lekелendi.

Berg final sınavını berbat etmesine rağmen, eğitimcileri geçip 1943 sonbaharında kamuoyunca çok iyi bilinen birkaç göreve atandı. Bir görevinde ünlü gökbilimci Edwin Hubble'la eşleşti. İki adamın, diğer beş ajanla birlikte açıkça tanımlanmamış gizli

bir görevi yerine getirmek için Avrupa'da düşman hatlarının gerisine paraşütle inmesi gerekiyordu. Hiç kimse Vahşi Bill Donovan'ın, elli küsur yaşındaki bir teleskop kullanıcısı ile kırk küsur yaşındaki eski bir beyzbol top tutucusunu daha ilk görevlerinde düşman bölgesine mücadele etmeye göndermeyi neden iyi bir fikir gibi gördüğünü tam olarak bilmiyordu, gerçi Donovan'dan da başka türlü beklenmezdi. Kararının coşkusunu gölgelemesine asla izin vermezdi. Ne yazık ki tarih meraklılarına, Hubble-Berg görevinden hiçbir şey çıkmamıştır. Berg'ün, Norveç'te Vemork ağır su tesisindeki bir sonraki görevinin gerçek ve ölümcül sonuçları olmuştur.



Gunnerside komandolarının müthiş baskın haberi General Leslie Groves'a 1943 Nisan'ında, olay gerçekleşikten beş hafta sonra ulaştı. Birilerinin Vemork meselesinde onu devre dışı bırakmayı sürdürmesine çok içerlemişti, zira basında çıkan haberlerden ve Nazi hükümetinin duyurularından hikâyenin parçalarını bir araya getirmek zorunda kalıyordu, iki gruptan da aşağı yukarı aynı şiddetle nefret ediyordu. Bir defasında Groves İngilizlerle karşılaştığında, saldırıyı ona sevinçle anlatıp, tesisi iki yıl boyunca çalışamaz hale getirdikleriyle övündüler.

Hemen ertesi gün İngilizler bir düzeltme yayınladılar. Belki tesisi iki yıllığına devre dışı bırakmamış olabilirlerdi fakat tesis en az bir yıl kendine gelemezdi, buna güvenebilirdiniz. Bu ivedi düzeltme Groves'u telaşlandırdı. Neden tahminlerini yarıya indirmişlerdi? İngilizler ona endişelenmemesini söylediler. Onlar her şeyin çaresine bakmışlardı, evet efendim, ek soru sorulmasına hiç ama hiç gerek yoktu. Groves daha fazla bilgi almak için sıkıştırdıysa da önü tıkanı, bu da onu daha da rahatsız etti.

Temmuz ayında İngiliz hükümeti Gunnerside komandolarını, saldırıdan sonra ıssız Hardanger Platosu'ndan kurtulanları, Londra'da kuş sütünün eksik olmadığı bir akşam yemeğinde ziyafet vererek onurlandırdı. Ziyafet Ritz'de verilmişti, sabotaj-

cılar ana menüde orman tavuğu olduğunu görünce çok sevindiler. Her birine bir nevi madalya takıldı ve ardından başarılarına kadeh kaldırdılar. Bu hayatlarındaki en muhteşem gecelerden biriydi.

Aynı zamanda yapmacık bir geceydi. İngiliz hükümetinin kulağına aylardır Vemork'un tekrar ağır su ürettiğine dair söylentiler geliyordu, dahası Ritz'deki ziyafetten bir hafta önce bir direnişçiden gelen rapor, korkularını doğruluyordu. Didinip duran zavallı Kurt Diebner'in, saldırıdan kısa süre sonra baş asistanını enkazın temizlenerek yeni ekipmanların kurulumunu hızlandırmak için tesise yolladığı ortaya çıkmıştı. Orada görev yapmış kişilerden biri, tesis mühendislerinin adeta "boğazlarına bıçak dayanmış halde" çalıştıklarını hatırlıyordu, Diebner'in adamları altı hafta içerisinde ağır su hücrelerini tekrar çalışır hale getirmişlerdi. Aslında Naziler tesisin çalışmadan durduğu süreyi, bodrum katındaki on sekiz yüksek yoğunlaşma hücresinin sayısını yirmi altıya çıkarmak için kullanmıştı. Buna bağlı olarak Vemork'taki üretim saldırı öncesinde günlük beş kilogramdan haziran ortasına gelindiğinde yedi kilograma ulaşmıştı. İngilizler, Norveçli komandolara verilen yemek sırasında bütün bu olan bitenlerle ilgili ağızlarından hiçbir şey kaçırmadılar. Ama gerçek şu ki, cesaretle göğüsledikleri görevleri boşa gitmişti.

Sonunda, komando baskınının yok ettiği tek şey, atom istihbaratında çalışan Amerikalı ve İngiliz yetkililer arasında kalan iyi niyetti. Savaşın başlarında İngilizler ve Amerikalılar özgürce bilgi alışverişinde bulunurlarken, güvenlik takıntılı Groves hem sağlam hem de ufak tefek gerekçelerle buna son vermişti. İşin tuhaf yanı, Groves'un babası 1856 doğumlu olmasına rağmen, İngiliz monarşisinin Amerikan kolonilerine yönelik hainliğini hiçbir zaman tam olarak unutamamıştı; dahası oğlu, yaşlı adamın Birleşik Krallık'ın bayrağına duyduğu nefreti miras almıştı. Çok daha mantıklı olarak, Groves Amerikalıların fisyon bombası konusunda epey yol aldığını biliyordu ve eğer İngilizler Vemork baskını gibi şeyler hakkında onu bilgilendirme nezaketi ve ah-

lâkını göstermemişse, hepsinin de canı cehennemeydi. Birleşik Devletler tek başına bir nükleer silah inşa edecekti.

En sinir bozucu olansa, İngilizlerin tesisi doğru dürüst sekteye dahi uğratamamış olmasıydı. Üretim güç bela yavaşlatılmıştı, öte yandan Groves Vemork'u tümüyle ortadan kaldırmaya kararlıydı. Artık İngiliz istihbaratına güvenmiyordu, durum değerlendirmesi yapmak için Norveç'te sahada kendi adamları olması gerektiğine karar vermişti. Stratejik Hizmetler Bürosu atom casusluğuna işte böyle dâhil oldu.

SHB o zamanlar çok zor bir dönemden geçiyordu. Başboş ve pervasız davranış tarzları dikkate alındığında, Washington'daki çoğu memur ona nefretle olmasa da şüpheyile bakıyordu. ("Biz bu hödükleri yabancı ülkelere mi salıyoruz?" diyorlardı.) Donovan'ın acilen güvenilirliğe ihtiyacı vardı, bu yüzden 1943 Ekim'inde bir gün Groves odasına çıkageldiğinde, ilk kez kıdemli bir yetkili onunla görüşme tenezzülünde bulunuyordu. Vahşi Bill, Groves'u etkilemek için elinden geleni yaptı. Konuşmaları bittikten sonra da şoförüne Groves'u evine bırakmasını emretti, ardından, bir kızla ilk kez çıkan sakar ve toy bir erkek lise öğrencisi gibi, generale arabanın kapısını açmak için otoparka koştu. Ziyaretten sonra Donovan, Groves'tan gelen hiçbir şeyi reddedemedi. Groves Vemork'u kolaçan etmek için Norveç'e birini göndermek istediğini söyledikten sonra bu iş için uygun bir adamı olup olmadığını sorduğunda Donovan ona gelecek vaat eden ajanlarından birini, Moe Berg'ü önerdi.

Birkaç hafta sonra, Berg İngiltere'de bir uçağa binip, Norveç üzerinde paraşütle atladı. Şansı yaver gitti, bir kar fırtınası karaya inişini engellemedi ve Norveç özgürlük savaşçıları onu aldıkları gibi Oslo'ya götürdüler. Orada Vemork'la ilgisi olan çeşitli bilim insanlarını sorguya çekti, onlar Almanların ağır su üretimine yeniden başladıklarını doğruladılar. Berg gizlice Norveç dışına çıkarıldıktan sonra, durumu Donovan'a bildirip uyardı, o da istihbaratı Groves'a ilettili.

Groves hiç tereddüt etmedi, Vemork'u yok etme zamanı gel-

mişti. Ne şirin planör uçuşu ne de komando baskını vardı. Azrail gibi gökten intikam yağdıracak, yerle bir olana dek bombalayacaktı. Tarihçilerin yazdığı gibi, meslek hayatı Amerikan Ordusu Mühendisler Birliği'nde bir şeyler inşa etmekle geçmişti, dolaşısıyla Vemork'u enkaz haline getirme kararı merak uyandıran acayip bir karardı. Ancak Groves her zaman savaşta birliklerinin başında olmaya can atıyordu, bu eline geçebilecek en yakın fırsattı. Bu nedenle 16 Kasım'da ordunun seçkin bombardıman birliklerinden biri olan 100. Bombardıman Grubu'na (Gaddar Yüzüncü'ye) saldırı emrini verdi.

Zayıtı en aza indirmek için, saldırı öğlene doğru saat 11.30'dan hemen sonrasına, işçilerin çoğunun öğle yemeği için tesisten çıktığı bir vakte planlandı. Ancak Gaddar Yüzüncü'nün uçakları, Koca Götlü Kuş, Masrafları Düşünme, Abazan Kurt ve diğer 142'si uçuşta çok az mukavemetle karşılaşınca Norveç kıyılarına yirmi dakika önce vardılar ve havada boş boş dolanmak zorunda kaldılar. Nihayet saat 11.43'te toplam ağırlığı 317 ton kadar olan bombalar yoğun bir baraj bombardımanı halinde hedefin üzerine atılmaya başlandı. Yirmi dakika sonra, Oslo'yu bombalaması planlanan fakat oradaki hava koşullarını fazlasıyla bulutlu bulan, otuz dokuz ilave uçak da havada dönüp duruyordu. Yakınlardaki bir azot üretim tesisini yanlışlıkla Vemork'la karıştırarak Rjukan köyüne iki yüz yirmi yedi kiloluk yüzlerce bomba daha bıraktılar.

Groves Vemork'u yok etmek üzere yola çıkmıştı, ama başarısız oldu. Sadece on iki bomba tesis binalarına isabet etti, öte yandan saldırı birkaç jeneratörü devre dışı bırakır ve vadi geçidindeki asma köprüyü yıkarken, dağlık arazi ve tesisin vaziyet planı, tam da Norveçlilerin uzun zaman önce tahmin ettikleri gibi, enerji santralini bombardımana karşı oldukça korunaklı kılmıştı. Dahası Rjukan'a acemice yapılan ikincil saldırı yirmi iki köylünün canını almıştı, en az bir bomba hava saldırısında girilen bir sığınağa isabet etmişti. (Saldırıya şahit olanlar dışarıda ortalığa saçılmış kollar, bacaklar ve gövdesinden ayrılmış bir

baş bulunduğunu bildirmişlerdi.) Londra'da sürgündeki Norveç hükümeti kızgındı. Üstelik bodrum kattaki filtreleme hücreleri fokurdaya fokurdaya kabarcıklar çıkarırken, Vemork'ta ağır su üretimi tüm hızıyla devam ediyordu.



Vemork, Müttefikler için çaresiz bir öfke alıştırmacı oldu. Tek faydası Leslie Groves'u bizzat kendi yönettiği operasyonuna dair bazı katı gerçeklerle yüzleşmeye zorlamasıydı; Almanların atom bombası projesi hakkında neredeyse hiçbir şey bilmiyordu, bildiği pek az şey de kahrolası İngilizlerin filtresinden geçip kendisine ulaşıyordu. Her iki durum da kabul edilemezdi, dolayısıyla bu açığı iki şekilde kapatmaya karar verdi. Bunlardan birincisi, Avrupa'daki cephe hatlarında istihbarat toplaması amacıyla, bilim adamları ve askerlerden oluşan bir ekip kurulmasıydı. Groves'un bir çeşit özel yetkili casusa ihtiyacı vardı. Bu casus Avrupa'nın karanlık yerlerine sinsice sokularak söylentileri araştırıp bulacaktı. Donovan'a tekrar danıştı, o da Moe Berg'ü Manhattan Projesi'ne uzun dönemli olarak ödünç vermeyi önerdi.

Groves öneri konusunda tereddüt etmişti. Oysaki takdire şayan Berg, Norveç'te performansını sergilemişti, ülkenin en ünlü sporcularından biriydi, fotoğrafları binlerce kez değilse de yüzlerce kez gazetelerde görünmüştü; bu da gizli görevi zora sokuyordu. Yine de Berg'ün iyi yanları da vardı. Birçok dil biliyordu, üstelik hem keskin zekâsı ve yüksek lisans derecelerinden dolayı ona saygı duyan askerleri hem de sportif becerilerine yağ çeken bilim insanlarını kendine hayran bırakabilirdi. Aslında Berg'ün kıvrak zekâsı ve başarıları da Groves'u etkilemiş olabilir. (Berg daha sonra Groves'un içten içe profesyonel bir beyzbol oyuncusu –hatta bir top tutucu– olmak istediğini fakat top fırlatamadığını iddia edecekti.) Bu nedenle birçoğu gibi 1930'larda büyük ligdeki bir beyzbol kulübü de, top yakalayıcının hatalarını genelde görmezden gelerek onu kadrosuna almıştı, bu da Berg'ü tarihte kendisini atom casusluğuna adanmış ilk kişi haline getirmiştir.

Berg'ün yakalanarak sorguya çekilmesini güçlü bir olasılık olarak gördüğünden, Groves Los Alamos'ta devam eden işlerle ilgili ona bilgi vermekten kaçındı. Bununla birlikte, bir atom casusunun açıkça bazı teknik detayları bilmesi gerekiyordu, dolayısıyla Berg sonraki birkaç ayını o zamana dek karşılaştığı en garip dil olan kuantum mekaniğini öğrenmek için inekleyerek geçirdi. Berg'e yardımcı olmak için SHB özel fizik öğretmenleri ayarladı, Joe Kennedy'de olduğu gibi Berg, birkaç Sarmaşık Ligi profesörünün de aralarında olduğu sadece en iyi isimlerden ders aldı. (Şaibeli bir söylentiye göre bu özel eğitimlerin arasında Albert Einstein da vardı. Hatta çılgın saçlı birinin Berg'e, güya kendisine beyzbol teorisi öğretmesi karşılığında teorik fizik öğretme sözü verdiği rivayet ediliyordu. Kısa bir an düşündükten sonra Einstein'ın, "Boş ver, eminim görelilik kuramını benim beyzbolu öğrenmemden çok daha çabuk öğreneceksin," dediği söyleniyordu.)

Berg sonunda yirminci yüzyılın dev fizikçilerinin –Chadwick, Fermi, Meitner ve Hahn'ın yanı sıra Irène ve Frédéric Joliot-Curie'nin– makalelerini okumaya başlayacak kadar bilim öğrenmişti. Özellikle Werner Heisenberg'in belirsizlik ilkesiyle onun rahatsız edici felsefi uygulamalarına hayranlığı giderek arttı. Özetle belirsizlik ilkesi, herhangi bir parçacığın konumunu ve hızını aynı anda ne kadar iyi bilebileceğimize bir sınır koyar. Üstelik, böylesi sınırların çizilmesinde bu temel, ana niceliklerin güvenilirmez hatta aldatıcı görünmesini sağlar. Buna bağlı olarak (veya bazı insanların iddia ettikleri üzere) ilke aynı zamanda genel anlamda dünyaya dair kesinlik algımızı temelden sarsar çünkü eğer fiziğin temel ilkeleri özünde belirsizse, o zaman herhangi bir şeyden gerçekten emin olabilir miyiz? O halde herhangi bir bilginin gerçek bir temeli olabilir mi? Bu tür sorular Berg'ü büyülemişti, dahası Heisenberg bizzat Amerikan atom casusluğunun bir numaralı hedefi haline gelirken, bu büyülenme gelecek yıl onun çok işine yarayacaktı.

34. BÖLÜM

Alsos

Niels Bohr, Danimarka'dan kaçtıktan sonra, Manhattan Projesi'yle ilgili tavsiyelerde bulunmak üzere ABD'ye gitti ve kendisinin Amerika'da da tıpkı Avrupa'daki kadar büyük güvenlik endişesine yol açtığını fark etti. İlk olarak New York'a gitti; burası onun gibi dalgın, caddeyi dikkatsiz geçen biri için tehlikeli bir şehirdi ve karşıdan karşıya geçerken defalarca ezilme tehlikesi atlattı. Daha sonra ülkeyi boydan boya kateden bir trenle New Mexico'ya seyahat etti, kod adını (Nicholas Baker) unutarak kendini ele vermeyi sürdürdü, silahlı bir bekçi dolaşmasını engellemek için gece odasının kapısının önünde uyumak zorunda kaldı. En kötüsü de kendisini dinleyen herkese fisyon araştırmaları hakkında boşboğazlık etti. İşler öylesine kötüye gitti ki General Leslie Groves işi gücü bırakıp seyahatin son ayağında Bohr'a eşlik etmek zorunda kaldı. Groves'un söylediğine göre seyahati fizikçiye tam on iki saat boyunca ağzı sıkı olmak gerektiğine dair ders vermekle geçti. Bohr bundaki sağduyu ve mantığı hemen görüp kimseye izinsiz tek kelime etmeyeceğine söz verdi. Hatta Los Alamos'a vardıktan sonra tam beş dakika boyunca sözünü tutmayı başardı. Gelgelelim onuruna verilen bir resmi ziyafete yaşlı bir meslektaşının katıldığını görür görmez, tekrar gevezelik etmeye başladı, Groves'un ağzından kaçırmaması için daha yeni uyardığı gizli ne var ne yok her şeyi ortalığa saçtı. Adam açıkçası ağzını kapalı tutmayı beceremiyordu.

Büyük Danimarkalı Los Alamos'ta değerli bir akıl hocası olduğunu kanıtlamış olsa da, elli dokuz yaşında, laboratuvarındaki en yaşlı bilim insanıydı, oradakilerin yaş ortalamasından otuz yaş büyüktü. Onun ziyaretinin anlık sonucu Nazi atom

bombasıyla ilgili paranoyayı artırmasıydı, özellikle de Groves açısından. Groves yaradılış itibarıyla histerik bir insan değildi, fakat çalışanlarından birinin de belirttiği gibi, “Savaş esnasında Almanların atom bombası projesini sonuçlandırmasından ödün kopuyordu.” Bohr’un 1941 yılında Heisenberg’le görüşmesinden bahsetmesi, General’in huzursuzluğu artırmıştı. Bohr ayrıca Oppenheimer ve Los Alamos’taki diğer üst düzey yetkililere Heisenberg’in sebep olduğu *Sturm und Drang*’ı¹³ tekrar sundu. Heisenberg’in yaptığı taslak çizimleri de gösterdi. Bu, oradakileri epey telaşa verdi. Elbette herkes bunun bir bombadan çok atom reaktörüne benzediği sonucuna vardı. Öte andan taslak çizileli iki yıl olmuştu ve o zamandan beri Almanların büyük ilerleme kaydettiğine hiç şüphe yoktu. Dahası hiçbir şey olmasa bile, reaktörler plütonyum üretmek için kullanılabilirdi.

Ya da daha kötü bir şey için. Bir reaktör işletmek, plütonyuma ek olarak, kirli bombalar için ideal olan her türlü kötü yan ürünü de ortaya çıkarıyordu. Her ne kadar kirli bombalar radyoaktif malzeme gerektiriyor olsalar da, fisyon bombalarından önemli ölçüde farklılıklar gösterirler. Fisyon bombaları enerji yığınlarının hepsini birden serbest bırakarak öldürürler, insanı buharlaştırırlar. Kirli bombalarsa insanı, vücudunun içinde durmadan kıpır kıpır hareket eden ölümcül izotoplar salarak öldürürler, insanı zehirlerler. Ayrıca, fisyon bombaları nükleer bir patlamaya gereksinim duyarken kirli bombalar duymaz. Normal patlayıcıların yardımıyla radyoaktif maddeleri etrafa saçarlar. Hatta radyoaktif materyaller duman ya da tozla karıştırılarak, zirai ilaçlama uçakları vasıtasıyla askeri birliklerin veya şehirlerin üzerine püskürtülebilir.

1943 yılı itibarıyla Almanya’nın kirli bomba ürettiğine dair sağlam delil olmamasına rağmen, kirli bomba düşüncesi, Manhattan Projesi bilim insanlarının kafalarını karıştırıp korkunç

13 Alman edebiyatında “Fırtına ve Coşku” diye anılan bir dönem adı; İngilizcede çalkantı, kargaşa anlamında kullanılmış. (Çev.)

vesveselerle doldurdu. 1943 yazında proje yetkilileri Boston, Chicago, New York, San Francisco ve Washington'da, radyoaktif bir saldırı olması ihtimaline karşı hava saldırısı sirenlerine bağlanmış Geiger sayaçlı gizli nükleer savunma sistemleri kurdular. Ayrıca önleyici saldırılar hakkında da konuşuldu. Enrico Fermi bir gün Robert Oppenheimer'i bir kenara çekip, Almanya'daki yiyecek ve su kaynaklarını zehirlemek için ölümcül stronsiyum 90 üretmeyi teklif etti. Oppenheimer bu korkunç öneriyi coşkuyula kabul etti, lâkin harcanan emeğe değecek sayıda insanı herhalde öldüremeyeceklerine karar verdikten sonra bu fikirden vazgeçtiler. En az yarım milyon Alman'ın ölmesini istiyordu, yoksa uğraştığına değer miydi?

Paranoya 1943 sonlarında ya doruğuna ulaşıyordu ya da en aşağı noktasına. Alman araştırmalarının oranı hakkındaki öngörülere bağlı olarak, birçok bilim insanı kendisini büyük olasılıkla Nazilerin ellerinde birtakım kirli bombalar üretmeye yetecek kadar radyoaktif madde bulunduğuna inandırmıştı. Nazi Propaganda Bakanı Joseph Goebbels çok yakında Müttefiklerin üzerine devrim niteliğindeki "uranyum torpidolar" göndereceklerini ilan ederek gerginliği tırmandırıyordu. Tek soru bunun ne zaman olacağıydı, çeşitli nedenlerden dolayı Amerika'nın korkuları aralık ayına toplandı. Birincisi, Şükran Günü, Noel, yılbaşı, Hannukah ve Kwanza gibi pek çok kutlama ve tatilin bir araya geldiği tatil döneminde Amerika'da güvenlik her zaman gevşerdi. Bir başka neden de, Hitler'in hiç şüphesiz sahneleme becerisini ortaya koymaya bayılmasıydı; Berlin Olimpiyatları'yla ve fırtına birlikleri Paris'i boydan boya kaz adımı yürüyerek arşınladığında buna şahit olunmuştu. Saldırıyı mutlaka duygusal etkisini en üst düzeye çıkartacak şekilde planlayacaktı. Üstelik hangi gün Noel ya da yılbaşı gecesinden daha yıkıcı olabilirdi ki? Kuruntular artık dörtmala gidiyordu; birkaç Amerikalı nükleer bilimci Aralık sonuna doğru ailelerini korumak amacıyla kırsal bölgelere göndermişti. Daha sonra da tek başlarına telefonun yanında, mideleri bolca asit ürete ürete, atom kıyameti haberlerini

bekleyerek sıkıcı ve berbat bir tatil haftasına katlanmak zorunda kalmışlardı.

Açıkcası böyle bir şey olmadı ancak histeri bir kez daha Manhattan Projesi liderlerinin Alman bilim insanlarının gerçekte ne işler çevirdiklerine dair hiçbir fikirlerinin olmadığına dikkat çekmişti. O zamanlar ABD acınacak kadar az istihbarat toplama kabiliyetine sahipti, ayrıca bilimsel uzmanlığa sahip casusluk birimi de yoktu, bu da muhtemelen hayati ipuçlarını gözden kaçırdıkları anlamına geliyordu. (Mesela insanların büyük çoğunluğu hâlâ uranyumu işe yaramaz bir metal olarak görüyordu.) Sorun çok değil yalnızca bir sonraki yıl daha da kötüleşecekti. 1943 sonlarına gelindiğinde Müttefikler İtalya’da yeni tutunma noktaları kazanmıştı ve 1944 yılında işgal altındaki Fransa’ya saldırıyı planlıyorlardı. Ele geçirilen her yeni şehir değerli atom bilgi ve istihbaratını edinmek için yeni fırsatlar demekti ya da alternatifi elden kaçırmaktı.

Bu sorunu çözmek için, Groves’un yardımcılarından biri bir planla çıkageldi. Yurtdışında olup bitenlerle ilgili burada üçüncü ağızdan duyulan söylentilere güvenmektense, Manhattan Projesi’nin Avrupa’da cirit atıp bilgi toplayacak kendi istihbarat birimini kurması gerektiğine karar vermişti. Birim hem bilim insanlarından hem de askerlerden oluşacaktı, onlar günlerini laboratuvarlara gizlice girerek, gizli belgeleri deşifre ederek ve yakaladıkları bilim insanlarını sorgulayarak geçireceklerdi. Cephe olmaları daha iyi olacaktı. Bu savaş tarihinde yeni bir şeydi: Hiç kimse bilim insanlarını bunun gibi bir casusluk eğlencesinin ortasına salıvermemişti. Ekip doğrudan Groves’a rapor verecekti ve büyük bir gizlilik içerisinde faaliyet gösterecekti, sahada çalışan hiç kimsenin neyi araştırıyor olduklarını bilmesine izin verilmeyecekti.

Program, Alsos görevi olarak bilinir olmuştu; Yunanca *άλσος* sözcüğünün İngilizcedeki karşılığı “grove” (koruluk, bahçe) idi. Ancak Groves sözcük oyununun nesnesinin bizzat kendisi olduğunu keşfedince, öfkeden köpürdü. Bunu hiç de sevimli bulma-

dığı gibi ayrıca bir güvenlik tehdidi olarak gördü çünkü onun Manhattan Projesi'ndeki rolünü bilen herkes bu bilim ekibinin Avrupa'da ne yaptığına dair çıkarımda bulunabilirdi. (Gerçekten de birkaç İngiliz ajanın sadece ve sadece adına dayanarak Alsos'un niyetini anladığının kanıtı vardı.) Groves'un ofisinde hiç kimse asla bu etimolojik suçu itiraf etmedi, zaten Groves bunu öğrendiğinde isim çoktan Pentagon'da dolaşmaya başlamıştı. Onu değiştirmek daha çok dikkat çekmekten başka bir işe yaramazdı, o yüzden gönülsüzce kalmasına izin verdi.

Groves Alsos'un faaliyet alanını nükleer bilimin çok daha ötesine götürdü, insanların Alman laboratuvarlarının altını üstüne getirerek araştırmayı sürdürdükçe, radarlar, füzeler, jet motorları ve biyolojik silahlarla ilgili daha pek çok şeyi öğrenebileceğini düşünüyordu. Ne de olsa buna benzer başka konular büyük ölçüde bir kamuflaj görevi görüyordu, görevin Nazi atom bombasına dair sırları ele geçirmek olan asıl amacını saklamanın yoluydu. Alsos aynı zamanda uranyum ve ağır su gibi atomla ilgili malzemelere el koyma, hatta bizzat bilim insanlarını yakalama yetkisine sahipti. Görev evrildikçe aslına bakarsanız insan avı en büyük önceliği haline geldi. Yeryüzündeki tüm uranyum, onu silahlara dönüştüren bir Hahn veya Heisenberg olmadan pek işe yaramazdı.

Groves'a olan düşmanlıklarına bakılırsa İngilizler Alsos'tan nefret ediyordu. Mevcut istihbarat aygıtlarının gayet iyi iş gördüğünde ısrarcıydılar, bir grup ürkek bilim insanını hele ki yakalanıp Rus usulü sorguya çekilmeleri tehlikesinin yüksek olduğu bir zamanda ön cephede görevlendirmenin hiç gereği yoktu. İngilizlerin ne düşündüğü Groves'un zerre kadar umurunda değildi, yine de bu son kertede onların kaygılarını paylaşıyordu. Bu yüzden de Manhattan Projesi'nde çalışan bilim insanlarından hiçbiri Alsos için uygun değildi, zira çok fazla sır biliyorlardı.

Bununla birlikte, Manhattan Projesi'nde çalışan herkes saf dışı bırakılınca, Alsos'daki bilim kurulu başkanlığı için geriye çok az aday kalıyordu. En ideali olarak, Groves nötronlar ve hızlandı-

ricılarla –siklotronlarla– biraz çalışma deneyimi olan bir nükleer fizikçi istiyordu. Ama adayın salt bilim insanı olması yetmezdi, zira bu iş hafiyelik yapmayı da gerektiriyordu. İşle ilgili tehlikeler ortada olduğuna göre, bu kişinin savaş çabası için bir şeyler yapmaya oldukça istekli olması gerekecekti, dahası Avrupa’yı ve dillerini biliyor olması hoş bir artı olurdu. Fakat şimdi durup dururken böyle birini nereden bulacaklardı?

Şans eseri, göreve komuta edecek subayın seçilmesi daha kolay oldu. Aslında Groves’un aklında zaten bir aday vardı, düzensiz savaş deneyimi olan eski bir fen bilgisi öğretmeni; tıpkı kendisi gibi güvenlik takıntısı olan ve ordudaki bütün general-leri zıvanadan çıkarmadan mevcut görevinden alınıp başka bir göreve geçirilmesi gereken biri, yani Boris Theodore Pash.

V. KISIM



1944

35. BÖLÜM

Meşgul Lizzie

Peenemünde saldırısının ardından, İngilizler hâlâ Almanların V-füzelerinden ziyadesiyle korkuyorlardı, bir yetkilinin dediği gibi onlar “İngiltere’nin kalbini hedef alan” tatar yayı olmayı sürdürüyorlardı. 1944 Şubat’ına gelindiğinde durum yeterince tehditkâr görüldüğünden, Winston Churchill Fransa’nın kuzeyindeki devasa koruganlara dair Avam Kamarası’nı uyarma zorunluluğu hissetmişti. O vakte gelene kadar Nazi yönetimi orada kırk bin işçi çalıştırmış, sahalar inanılmaz bir hızla genişletilmişti, bazıları Hoover Barajı’ndan daha fazla çimento içeriyordu. Böylesine büyük miktarda para ve malzemeyi kanıtlanmamış silahlara akıtmak büyük bir riskti; özellikle de Alman ekonomisini ne kadar sıkıntıya soktuğu dikkate alınacak olursa. Gelgelelim, bir tarihçinin de belirttiği gibi, “Ne zaman çılgın ve olağanüstü büyük, görkemli bir plandan bahsedilse, Führer’in yüzü aydınlanırdı. Hele ki işin içine binlerce ton güçlendirilmiş beton kullanımı girmişse, mutluluktan kendinden geçerdi.” Bu gerekçeyle, Nazi yönetiminde hiçbir proje onu uğursuz koruganların inşasından daha fazla mutlu edemezdi.

Özellikle Mimoyecques’teki sığınaklardan biri, resmi olarak Hochdruckpumpe (yüksek basınçlı pompa) olarak adlandırılan ancak gayri resmi olarak Meşgul Lizzie adıyla anılan Hitler’in sevgili V-3’üne ev sahipliği yapacaktı. Müttefiklerin aldığı ilk kabataslak raporlara göre, V-3’ün boyu 28 metre (V-2’nin iki katı) ve kanat açıklığı 3,5 metreydi. Söylentilere göre ağırlığı 18 tondur ve bu ağırlığın yarısını patlayıcılar oluşturuyordu. Saatte 700 km hıza ulaşabiliyordu. En müthiş özelliğiye 9650 kilometreden fazla olan menziliydi. Bu da Meşgul Lizzie’nin bırakın Londra’yı, New York ve Washington’ı vurabileceği anlamına geliyordu.

(Almanya'nın ABD'ye saldırmaya hevesli olması kulağa saçma gelebilir, ama bu, savaş sırasında Hitler'in en büyük hayallerinden biriydi, hatta yandaşları bunu gerçekleştirmek için çeşitli projeler geliştirdiler. İçlerinde en etkileyici ve şaşırtıcı olanı herhalde Huckepack Projesi, yani Sırtlanma Projesi'ydi. Bu proje bir bombardıman uçağının burnuna kadar yakıtla doldurularak Atlas Okyanusu'nun üzerinde gidebildiği kadar uzağa gitmesini ve sonra Almanya'ya dönmesini sağlamayı gerektiriyordu. Geri dönmeden önce, ince, uzun, kalem şeklinde bir başka uçak, bombardıman uçağının gövdesinden ayrılarak yoluna devam edecekti. Her şey yolunda giderse, bu sırtlanan uçak Manhattan'a ulaşip bombalarını bırakabilecekti. Daha sonra okyanusta önceden belirlenmiş bir noktaya iniş yapacaktı, bir denizaltı da burada yüzeye çıkıp mürettebatı alacaktı. Bu koşullar altında kalem şeklindeki bombardıman uçağı sınırlı bir ateş gücüne sahip olacaktı, büyük olasılıkla yalnızca birkaç bomba bulundurabilecekti; bu bombalar da inanılmaz derecede güçlü olmadıkça, verecekleri zarar sarf edilen çabaya değmeyecekti. Şöyle diyelim: Nükleer bombalar kadar güçlü olmalıydılar. Öyle ki Nazilerin böyle bir taktik düşündüklerine, Almanya'nın kendi Manhattan Projesi ile Manhattan'ı hedef aldıklarına dair ipuçları bulunmaktadır. Bombardıman uçağı konvansiyonel bombalar taşıyor olsa bile, sırtlanan uçağın tek bir başarılı saldırısı ABD askerlerini ve denizcilerini Avrupa'ya yollamaktansa kendi kıyılarına yönlendirmeye zorlayacaktı. Üstelik El Kaide'nin yıllar sonra kanıtlandığı üzere, New York'u vurmak Nazi iktidarına muazzam bir psikolojik üstünlük ve destek sağlayacaktı.)

Büyük olasılıkla hiç de şaşırtıcı olmayan bir şekilde, V-3'ün inanılmaz ebatlarına dair söylentilerin hiç de öyle güvenilir olmadığı ortaya çıkmıştı. Gerçekte, V-3 füzeleri bildirilen 28 metrelik uzunluklarının onda birinden daha kısaydılar, ayrıca menzilleri de 9650 km'den çok daha kısaydı. V-3'ler gerçek füze bile değillerdi, zira kendi başlarına fırlatılamıyorlardı. Fakat bu V-3'ün korkutucu olmadığı anlamına gelmiyordu; Hitler'in onu beğenmesinin bir sebebi vardı. Meşgul Lizzie esasında 2,7 metrelik kurşunlar atan, 127 metrelik bir tüfektir. Farkı, normal tüfeklerin yaptığı

gibi, mermiyi ileri doğru itmek için bir patlamadan yararlanmak yerine, Lizzie mermiye kademeli ivme kazandırmak için namlu boyunca çeşitli tam zaman ayarlı patlamalardan yararlanıyordu, mermiyi süpersonik hızlara yakın bir hızda basınçla itiyordu. 2,7 metrelik tek bir mermi açıkçası bir V-1 ya da V-2'nin verdiği kadar çok hasar veremezken, Lizzie bu eksikliğini inanılmaz bir atış hızıyla telafi ediyordu. Naziler Mimoyecques yakınlarında onlara her altı saniyede bir atış yapma olanağı verecek olan yirmi beş tüfek kullanmayı planlıyordu. Bu da Londra'nın üzerine her gün 14.400 V-3 inecek demekti. Goebbels'in dediği gibi, "Londra'nın nüfusu Berlin'in iki katı. Üç buçuk yıldır hiç siren sesi duymadılar. Yaklaşan müthiş uyanışı hayal etsenize!"

Bu koşullarda neredeyse 127 metrelik, açık arazide duran bir silah elbette Müttefik bombardıman uçakları için dayanılmaz bir hedef olurdu, hatta sabah ateşe başlasa öğleden sonra vurulmuş olurdu. Dolayısıyla Lizzie'yi korumak için beş bin kadar Alman mühendis harıl harıl toprağı kazmaya başladı. Mimoyecques'in dışındaki kireçtaşı tepelere olağanüstü büyük tüneller açarak yerin otuz beş kat altında en dipteki kaya kütesine tüfeklerin namlularını sabitlediler. (Namluları bu şekilde sabitlemek de çok büyük geri tepmeyi emmeye yardımcı oluyordu.) Silahlar tersinden, yani arka tarafından doldurulduğu için, mühendisler 2,7 metrelik mermilere erişim tünelleri kazmak zorunda kaldılar. İlave koruma olması bakımından, yüzeydeki namlu ağızlarının açıklıkları beş buçuk metre kalınlığında beton kubbelerle çevrelenerek yirmi santimetre kalınlığında çelik levhalarla kaplandı (kullanılmadığı zaman), üzerleri kuru ot yığınlarıyla kapatılarak gizlendi.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Meşgul Lizzie riskli bir girişimdi. O boyutlarda bir mermiyi bir dizi patlayıcıyla hızlandırmak, muhtemelen o zamanki elektronik cihazların erişemeyeceği kadar saçma bir kesin zamanlama gerektirirdi. Aslında Berlin'in batısındaki V-3 deneme sahalarında, 1944 baharında ardı ardına yapılan testler, ya kurşunların namlu içerisinde patlamasıyla ya da uçuş esnasında kontrol dışı savrulmalarıyla başarısız olmuştu. Bütün bunlar göz önünde tutulursa, birkaç tarihçi V-3'ün hiç de işe yaramayabileceğini tartışıyordu. Bununla birlikte Albert

Speer –Hitler’in çevresindeki diğer kişilerden açık ara farkla en akıllı başında ve gerçekçi olan isim– son aşama testlerinin doğru yolda olduğuna yemin ediyordu. Üstelik üzerinde değişiklik ve düzeltmeler yapılmış V-3’ler daha sonra savaşta, Belçika ve Lüksemburg’daki birliklere karşı başarılı bir şekilde ateşlenmişlerdi.

V-3’ün gerçek potansiyeline bakmaksızın, o zaman için önemli olan, Nazi liderlerinin –ve Müttefiklerin– bu silahın çalışacağına inanmalarıydı. Alman nükleer silah programının varlığı dikkate alındığında tehlike son derece açık seçik görünüyordu. Ortada Mimoyecques’i Vemork ya da Uranyum Kulübü’yle ilişkilendiren sağlam bir kanıt olmasa da her zaman imalar, bununla ilgili fısıltılar vardı ve insanlar bir kere ikisini kafalarında ilişkilendirmeye başladığında, bu fikir akıllarını kurcalamaya devam etti. Başka hangi silah için bu kadar çok para, emek ve beton harcana-bilirdi? Bu bir nükleer silah olmalıydı. Manhattan Projesi’nden bir fizikçi atom füzelerinden öylesine korkuyordu ki günde iki kez BBC yayınlarını dinlemeye başlamıştı; sadece haberler için değil aynı zamanda Londra’nın hâlâ yerinde durduğuna kani olarak korkularını gidermek için. Avrupa’daki müttefik güçlerin başkomutanı, General Dwight D. Eisenhower bile tesisler hakkında bilgilendirildiğinde yalnızca başını sallayarak, “Beni çok korkutuyorsunuz,” diye mırıldanmıştı.

Açıkça görüldüğü üzere, Müttefiklerin bu tehdidi ortadan kaldırması gerekiyordu; hem de çabucak, Almanlar koruganları sağlamlaştırmadan ve onları bombalamanın herhangi bir fayda sağlamayacağı noktaya gelmeden önce, tehdit bertaraf edilmeliydi. Bu nedenle Eisenhower, koruganların da içinde bulunduğu füze sahalarına gerçekleştirilecek hava saldırılarının, D-Günü işgali dışında, Avrupa’daki en öncelikli misyon olmasına karar vermişti. ABD ordusu ve donanması buna göre çalışmaya başladı ve SHB’deki antika tipleri gülümsetecek aşırı tuhaf bir plan kurdular. Donanma koluna Örs Operasyonu denildi ve ilk gönüllülerinden biri de Joe Kennedy oldu.

Groves'un İkinci Saldırısı

1944'ün başlarında General Leslie Groves alışılmadık bir tarzda da olsa yine saldırıya geçti. Sadece askeri ve endüstriyel bölgeleri bombalamaktansa, bilimsel hedefleri ortadan kaldırma zamanının geldiğini düşünüyordu. Birincil amacı araştırmacıları "rahat" laboratuvarlarından çıkararak çalışmalarını geciktirmekti, bununla birlikte çok daha kalıcı tedbirler uygulanmasına da kesinlikle karşı çıkmazdı. Bir raporda ortaya konulduğu üzere, "Bilimsel çalışmaları yürüten personelin öldürülmesi özellikle üstünlük sağlayacaktır," diye düşünüyordu.

Groves, Manhattan Projesi liderlerinin önerilerini aldıktan sonra, Otto Hahn ve Werner Heisenberg'in çalıştıkları, Berlin'in banliyölerinden Dahlem'in kiraz ağaçları dizili caddelerine yapacakları saldırılara odaklandı. Daha önce hiç kimse bir laboratuvarı bombalamadığı için, bölge 15 Şubat 1944 akşamı bir uçak filosunun baskınına uğrayıp bombalar üzerine boşaltıldığında gerçekten savunmasızdı. Her iki laboratuvar da ağır hasar gördü, özellikle de Hahn'ın nükleer kimya enstitüsü; bombalardan biri çalışma masasındaki sandalyenin yakınına düşerek odasının güneye bakan duvarının tamamını havaya uçurdu. Çok geçmeden binanın çatı kirişleri alev aldı, hayatta kalan bilim insanları kitapları ve laboratuvar araç gereçlerini elden ele geçirerek canla başla kurtarmaya çalıştılar. Daha sonra geri çekilip çatıdan gökyüzünün gece karanlığına yükselen kıvılcık alevleri izlediler; içlerinden biri o anı "müthiş güzel bir manzaraydı" şeklinde hatırlıyordu.

Şans eseri Hahn o zaman Berlin'den ayrılmıştı. Aslında buna benzer saldırıların erişemeyeceği uzaklıkta bir yere kendini atmak için, Almanya'nın güneyinde, Kara Orman bölgesinde yeni bir la-

boratuvar yeri keşfine çıkmıştı. Hiç şüphesiz bu seyahat hayatını kurtarmıştı. Yine de altmış dört yaşındaki kimyacı yaşamının büyük bir bölümünün meyvesi olan çalışmalarını bombardıman sırasında yitirmişti, özellikle de Ernest Rutherford gibi bilim insanlarından gelen kişisel mektupların imha olmasına çok üzülmüştü.

Dahlem saldırısının ikincil etkileri de oldu. Alman tarafındaki etkisi, Uranyum Kulübü üyelerinin Kara Orman'a tahliyelerini hızlandırmış olmasıydı. Müttefikler tarafındaysa, Alman bilim insanlarını saldırının meşru hedefiymiş gibi göstermişti, dahası böyle yaparak alışılmadık bir başka gizli planın tekrar uygulanmaya konulmasına yardımcı olmuştu. Geriye gidersek 1942 yılında, Samuel Goudsmit'in iki arkadaşı zil zurna sarhoşken Zürih'te, Werner Heisenberg'i kaçırmayı önermişti. Bu fikri Robert Oppenheimer'e iletmışlerdi, o da sırasıyla amirlerini uyarmış olmasına rağmen Goudsmit'in bildiği kadarıyla, daha üst düzeydekiler fikri reddetmişti. Gerçekte Oppenheimer hâlâ bu fikri geveleyip duruyordu, hatta ölçeğini genişletmişti çünkü bir Alman bilim insanını yakalayıp kaçırmak iyiye, birkaç Alman bilim insanını kaçırmak çok daha iyiydi. Askerlerin onları tanımalarına yardımcı olmak için Oppenheimer yedi Alman nükleer bilimcisi hakkındaki dosyaları derlemeye başlamıştı. Bunun yanı sıra fikir Los Alamos'taki toplantılarda da ortaya atılmıştı, oradakilerden biri (Groves asla kim olduğunu açıklamamıştır) nihayet lafı dolandırmadan konuya girerek, "Madem düşman bilim insanlarından bu kadar endişe ediyorsunuz, neden onları temizlemiyorsunuz?" dedi.

Subayların çoğu bu görüşten kaçınacaktı. Generaller binlerce, hatta on binlerce kişinin öldüğü saldırı emirlerini verirken hiç de vicdan azabı duymazken, o devirde nadiren tek tek bireylerin öldürülmesi hakkında konuşurlardı; bu konuşmalar yakışsız, çirkin hatta iğrenç bulunurdu, suikastçıların ve casusların işi olduğu düşünülürdü. Bununla birlikte, Groves tipik patavatsız üslubuyla bunu hiç de önemsemiyordu. Ona göre, Nazilere silahlar tasarlayan bilim insanları tamı tamına onları yöneten fır-

tına birlikleri kadar, belki de çok daha tehlikeliydi. Önce onları öldürmek yanlış bir şey gibi görünmüyordu.

Groves, bütün bunlara rağmen suikastçı damgası yemeyi göze alarak, üstlerinin ne düşündüklerini öğrenmek için fikri emir komuta zincirinden geçirdi. 1944 Şubat'ında cevap geldi, "Groves'a kendi pis işlerine bakmasını söyle." Eğer bu azarlama niyetiyle denmişse, başarısız olmuştu. Groves'un tek anladığı kimsenin ona hayır demediği idi. Henüz suikast planını tam olarak kabul etmiş değildi ama en azından masada bu seçenek de vardı.

37. BÖLÜM

Feribot

Vemork'taki ağır su tesisine yapılan hava saldırısı, bodrum katındaki hücreleri yok etmeyi başaramasa da Almanları müttefiklerin tesise tekrar tekrar saldıracağına inandırdığı için uzun vadede başarılı oldu. Madem öyle, neden ağır su daha güvenli başka bir yerde üretilmesindi? Nazi yetkililer çoktan Almanya'nın derinliklerinde D₂O tesisi için planlar tasarlamaya girişmişti, Vemork baskını tasarının gelişimini hızlandırdı.

Bu arada Vemork hâlâ, derişimin farklı aşamalarında olmakla birlikte, kullanıma hazır on dört ton suya sahipti, bu da Uranyum Kulübü'nün araştırmaları için ihtiyacı olan suydı. Bu nedenle 1944 başlarında Vemork hepsini Almanya'ya göndermeyi planlamıştı. Güvenlik elbette bir endişe kaynağıydı, dolayısıyla çeşitli rotalar iyice düşünülüp taşınıldıktan sonra, yetkililer dolambaçlı bir planda karar kıldılar. Ağır su Vemork'tan demiryoluyla çıkarılacaktı, yakınlardaki bir fiyort gölüne varana kadar böyle gidecekti. Daha sonra feribotla Tinnsjö Gölü'nü geçerek, Kuzey Denizi'ne ulaşan yolu üzerindeki başka bir demiryoluna bağlanacaktı. Lojistik olarak karmaşık olsa da, en güvenli yol bu gibi görünüyordu.

Öyle de olsa plan lafı ister istemez Berlin'deki yayıncı Paul Rosbaud'un kulağına çalınmıştı, tabii Griffin de İngiliz istihbaratını durumdan haberdar edip uyardı. Müttefikler hiç kuşkusuz bu kadar büyük miktarda ağır suyun Nazi iktidarına ulaşmasına izin veremezdi ancak seyir halindeyken onu durdurmak da kolay olmayacaktı. Seyahatin iki demiryolu ayağı da Kuzey Denizi üzerinden Almanya'ya geçiş yolunda olduğu gibi sıkı bir şekilde korunmaktaydı. Görünüşe bakılırsa savunmasız tek nokta

yolculuğun Tinnsjö gölünü geçiş kısmıydı. Oradaki *Hydro* adlı feribot bir ticaret gemisiydi ve büyük ölçüde savunmasızdı. Alt güvertelere yerleştirilen bir bomba gemiyi kolayca batırabilirdi, ayrıca Tinnsjö'nün 396 metrelik etkileyici derinliği dikkate alındığında, batan yük bir daha ele geçirilemezdi.

Ancak bir sorun vardı. Bir ticaret gemisi olarak *Hydro* çoğunluğu bölge halkı olan, herhangi bir saldırıda ölecek Norveçlileri taşıyor olacaktı. Norveçli direnişçiler plandan haberdar olur olmaz, protesto etmek için Londra'yla telsiz bağlantısı kurdular. Daha fazla masum insan öldürmek şart mıydı? Ertesi gün Londra, etkileyici bir üslupta edilgen fiil yapısı kullanarak cevap verdi, "Mesele üzerinde düşünülmüş ve suyun imha edilmesinin çok önemli olduğuna karar verilmiştir." Norveçliler bağırklarına taş bastılar, daha bir sürü yurttaşlarının ölmesi gerekecekti.



Görev gizli bir keşif gezisiyle başladı. 1944 Şubat'ı ortalarında, lacivert takım elbiseli bir adam kalkışından hemen önce saat 10.00'da *Hydro*'ya bindi. Üst güvertede özenle bir keman kutusunu kucaklamış ayakta dikilirken bir yandan da ısınmak için piposunu içiyordu. Her nasılsa, bir müzisyen için elleri oldukça beceriksizdi, yolculuğun ortasında piposunu bir ızgaradan aşağı, feribotun derinliklerindeki makine dairesine düşürdü. Süküm püklüm davranarak, sersemliğinden utanmış halde, piposunu aramak için makine dairesine indi ve piposunu bulmadan önce makine ve motorlara şöyle bir göz attı. Dönüş yolunda, tesadüfen geminin mühendisiyle karşılaşarak hemen sohbet etmeye koyuldu. Mühendis sohbet etmekten memnundu, zira işi çok zaman almayan, insanın uykusunu getiren, hareketsiz bir işti. Kemancı feribotlara olan ilgisini itiraf ederek mühendise sıkıntısını giderecek bir tutam tütün verince, mühendis de ona baştan kışa kadar gemiyi tam bir tur gezdirmeyi teklif etti. Memnuniyet vericiydi.

Kemancı gözetleme güvertesine dönünce müzik aletinin ku-

tusunu eline aldı, içindeki silahın ağırlığını hissediyordu. Yolu-
culuğun geri kalanını aşağıda görmüş olduğu şeyleri zihninde
tekrarlayarak geçirdi. O Gunnerside Operasyonu'na katılmış
tecrübeli bir askerdi ve Vemork'taki engellerle karşılaştırıldı-
ğında *Hydro*'ya sabotaj düzenlemek ona gülünç derecede kolay
geliyordu. Karaya ayak basar basmaz geminin yerleşim planını
Norveçli gizli direniş örgütüne bildirdi, feribotun kalkıştan ya-
rım saat sonra suların en derin kısmına ulaştığını da bu bilgile-
re ekledi. Geminin kalkış saatini ve ne kadar süreceği önceden
tam olarak kestirilemeyen biniş işlemlerini de göz önüne alarak
Hydro'yu havaya uçurmak için ideal vaktin saat 10.45 olacağını
hesaplamıştı.

Bombaya gelince, direnişçiler Gunnerside ekibinin kullandığı
badem kokulu patlayıcıyı, Nobel 808'i kullanmayı planlıyordu.
Gerçi bu defa komandolar sadece fünyeyi tutuşturup kaçama-
yacaktı; bombayı önceden yerleştirip bir zaman ayarlayıcısı kur-
maları gerekecekti. Yerleştirdikleri düzenek, zil sesi çıkarılmış
bir çalar saate bağlanmış ateşleyici parçalardan oluşuyordu.
Sabotajı gerçekleştirecek olanlar bir gece öncesinden feribotun
güvertesine gizlice çıkacak, saati ayarlayıp alarmı kuracaklardı.
Sabahleyin bomba patladığında, metal çan tokmağı uçacak ve
ziller eksik olduğundan bunun yerine pirinç bir parçaya temas
edecekti. Bu da çalar saatle ateşleyici fünyeler arasındaki devre-
yi tamamlayacak, Nobel 808'e bir elektrik akımı darbesi yolla-
yacaktı. Sonra da güm diye patlayacaktı. Akla takılan tek soru
deliğin büyüklüğüydü. Büyük bir delik gemiyi çabucak batırırdı
batırmasına ancak aşağı güvertedeki herkesi de sulara gömerdi.
Küçük bir delikse insanların yaşamını kurtarır fakat gemideki
muhafızların ağır suyu kurtarmalarına fırsat verebilirdi. Merha-
metle cinayeti dengeleyen sabotajcılar gemiyi beş dakikada ba-
tırmaya karar verdiler, bu da hesaplamalarına göre çevresi dört
metreye yakın bir delik demekti.

Ağır su yola çıkmadan birkaç gün önce, Vemork'taki işçiler
onu 400 litrelik, dört düzine üzeri potasyum hidrat sudkostik

çözeltisi etiketli varillere aktarmaya başlamışlardı. İşin başında durup yapılanları denetleyen müdür plana dâhildi ve bu işe bu-
laşmasının muhtemelen yaşamına mal olacağını biliyordu, sabo-
taj sonrasında Naziler kesinlikle onu tutuklayıp soruya çekecek-
lerdi. Ne olursa olsun yine de işini yaparak varillerin 20 Şubat
Pazar günü, en az sayıda bölge insanının yolculuk ettiği sabah
vakti *Hydro*'ya bindirilmesini sağlamaya yetecek kadar uzun
süre, işleri sürüncemede bırakmayı başardı.

Sabotajcıların bakış açısından, hazırlık haftaları daha sorun-
suz geçemezdi. Ne var ki başta iyi giden şanslarının bedelini
görev gecesini bir felaketler silsilesiyle ödemiş oldular. *Hydro*'yu
keşfe çıkan sabotajcı bir kemancı gibi giyinmişti çünkü bir sen-
foni orkestrası bölgede turneye çıkmıştı, ne de olsa kemanlı bir
yabancı çok fazla dikkat çekmezdi. Fakat 19 Şubat Cumartesi
günü, suikasta katılacak olan işbirlikçilerden biri, bir partide bir
müzisyenin –ki orkestraya eşlik eden dünya çapında seçkin bir
kemancıydı bu– söylediklerine kulak misafiri oldu; adam ertesi
sabah feribota binme planlarından bahsediyordu. İçkisini gen-
zine kaçırarak suikastçı kendisini toparladıktan sonra, onu bura-
larda takılmaya, mesela gezilip görülecek yerleri görmeye ikna
etmeye çalıştı. (Plato sevimsiz ve rüzgârlı değil miydi, kayak
yapmak ise daha iyi olmaz mıydı?) Hiç şansı yoktu. Kemancı-
nın ertesi akşam Oslo'da bir konseri vardı, dolayısıyla kalamaz-
dı. Suikastçı çaresizlik içerisinde sadece başını sallayabildi. Aynı
gece bir başka suikastçının annesi oğluna pazar günkü feribota
binmeyi planladığını haber verdi, oğlunsa onu fikrinden cay-
dırmak için çok az şansı vardı. Annesine doğruyu söylemeye
niyetlenerek vicdanıyla çok fena boğuştu. Gelgelelim görev çok
önemliydi, sessiz kaldı.

Nazi muhafızları gece yarısından birkaç saat önce, ağır su va-
rillerini Vemork'taki vagonlara yüklemeye başladılar. Daha son-
ra, makineli tüfekleri olan bir düzine asker vagonlara tırmandı,
ekstra bir önlem olarak bacıklarını ayırıp ata biner gibi varillerin
üzerine oturdular. Göle varduktan sonra muhafızlar feribot iske-

lesinde vagonları birbirinden ayırıp, daha fazla askerle birlikte etraflarına projektör ışıkları yerleştirdiler. Sabaha vagonları *Hydro*'ya yükleyeceklerdi.

Bu arada, sabotaj ekibi başka bir krizle uğraşıyordu. Gecele-
yin feribot iskelelerine ulaşmak kolay olmayacaktı, on dört ki-
lometrelik sarp kayalık bir araziye geçmek zorundaydılar. Bunu
yapmak için de arabaya ihtiyaçları olacaktı, ayrıca savaş zamanı
araba zor bulunduğundan, onlar da bölgedeki sempatik bir dok-
torun arabasını çalma hazırlıkları yaptılar. Ne yazık ki adam bir
tamirciden ziyade çok iyi bir doktordu, sabotajcılar gece yarısı
olmadan garajına girip anahtarı taktılar, duydukları tek şey “rur
ruur ruuuuur” sesiydi. Motor çalışmamıştı. Tekrar denediler ve
yine motorun aynı can sıkıcı ağıtını duydular. İçlerinden ikisi o
anda atlayıp motor kaputunu açtı. Aküsünü, yakıt pompasını,
yakıt borularını ve bujilerini kontrol ettiler. Hiçbir şey yoktu;
sadece “rur ruur ruuuuur” Dakikaların çabucak geçtiğini fark
edince, uğradıkları hayal kırıklığı giderek arttı, bir tanesi araba-
ya bir tekme savurup tükürdü, “Seni aptal yaratık!” Nihayet bir
saat sonra, karbüratörü söktüler ve içinde bir atı boğacak kadar
tortuyla karşılaştılar. Baca temizleyicisine döndükleri alelacele
bir temizliğin ardından anahtarı takıp yeniden denediler ve mo-
tor çalıştı. Hızla kaputu indirip gaza bastılar ve buzlu yollardan
geçerek arabayı iskeleye doğru sürdüler.

İskeleye vardıklarında askerlerin sık saflar halinde ağır su
varillerinin etrafını kuşattığını fark ettiler. Buna karşın, Naziler
inanılmaz biçimde, bizzat feribotu korumayı ihmal etmişlerdi.
Şanslarının döndüğünü hissedince, beş kişilik sabotaj ekibinden
üçü gemiye yaklaşmak için soyundu. Ayaklarının altında gıcır-
dayan buz onları irkiltip yüzlerini buruşturmalarına yol açsa da,
gemiye çıkış sinirlerini bozacak kadar kolay olmuştu; gayet basit
bir şekilde gemiye yan tarafından bir halat atıp tırmanmışlardı.
Şansları içeride de devam etti, zira *Hydro*'nun mürettebatı gürül-
tülü ve oldukça sarhoş bir halde poker oynayarak cumartesi ge-
cesini kutluyorlardı. Sabotajcılar sessizce üçüncü mevkiye sızıp,

ön keşfi yapan kemancının tarif ettiği yolu izlerken, hiç kimse onları fark etmemişti. Tam da en aşağı güverteye açılan ambar kapaklarına ulaşmak üzerelerken, başlarına başka bir felaket geldi, bir nöbetçi muhafız gölgelerin arasından çıkageldi.

Üçlü gizlenmek için daldı, ancak artık çok geçti. Muhafız onları görmüştü. Kendilerini bir alarm sesi duymaya hazırlamışlardı.

“Sen misin Knut?”

Sabotajcılar gizlice başlarını çıkarıp baktılar, şaşırmışlardı. Muhafızın, onlardan birini tanıdığı ortaya çıkmıştı, meğer aynı spor kulübüne gidiyorlardı.

Telaşla göstermelik bir hikâye uyduran Knut ayağa kalkıp, muhafıza Gestapo’dan kaçtıklarını söyledi. “Bir baskın bekliyoruz ve saklamamız gereken bir şeyimiz var” dedi. Acaba onu aşağıda saklayabilirler miydi?

Muhafız birden neşeli bir sesle “Neden öyle söylemedin,” dedi. Ambar kapağını işaret etti. “Aşağıda ilk kez bir şey saklanıyor değil.”

Knut orada kalıp muhafızın dikkatini dağıtırken, öbür iki sabotajcı hâlâ yarı şok olmuş bir halde sintineye indiler. Orada bir ayak boyu soğuk, pis suyla karşılaştılar, pruvaya doğru suyu sıçratarak ilerlemeye başladılar. Bombayı oraya yerleştirmek, Hydro batarken öne doğru eğilmesine neden olacak, pervane ve dümeni sudan çekip çıkararak geminin kıyıya yönelmesini engelleyecekti. Sırt çantalarından patlayıcıları çıkardılar, su altında üç buçuk metrelik bir halka düzenek hazırlayıp, kabloları dikkatlice patlayıcı başlıklarına bağladılar; son derece dikkat isteyen bir işti bu. Saat gemi gövdesinin çelik kaburgalarına bantla tutturarak, alarmı kurdular ve tekrar çene çalmaya devam eden Knut’la muhafızın yanına geldiler. Nihayet saat 4.00’te gemiden tüydüler.

Birkaç saat sonra şafak söktü. Serin ve berrak bir sabahtı. Saatler ilerledi. *Hydro* saat 10.00’da iskeleden ayrıldı. O günkü kaptan denizci bir aileden geliyordu, Atlas Okyanusu’nu geçen gemilere kılavuzluk eden bir erkek kardeşi vardı. Onun gemisi şimdiden iki kere torpille vurulmuştu, her iki olay olduğunda

da feribot kaptanı kolay işinden dolayı gökyüzündeki yıldızlara bakıp şükretmişti.

Saat 11.45'te kaptan *Hydro*'nun sarsıldığını hissetti. İlk başta karaya oturduklarını sandı fakat Tinnsjö Gölü'nün derinliği düşünülüğünde bu imkânsız bir şeydi. Torpillenmiş olabileceklerini aklından geçirdi. Ancak hiçbir Alman denizaltısı fiyortlarda devriye gezmezdi. Daha meseleyi çözmeden feribot birdenbire öne doğru yattı. Bir dakika sonra ağır suyu tutan vagonlar bağlarından kurtularak geminin korkuluklarına çarparken güvertede kargaşa koptu.

Aşağıda, üçüncü mevkideki yolcular durumu kaptandan çok daha çabuk kavramışlardı. Birisi "Bombalandık!" diye bağırdı. Penceresiz ambara su fışkırmaya başladı, çok geçmeden de bir boru patladı, tıslayarak buhar çıkartıyordu. Tavandaki ışıklar titreşip kesilene kadar insanlar çıkışa ulaşabilmek için birbirinin üzerinden geçerek güçlükle ilerlemeye çalışıyorlardı, ışıkların gitmesiyle göz gözü görmez oldu.

Feribot planlandığı üzere beş dakika içinde battı. Sadece tek bir cankurtaran sandalı denize indirilebildi ve gemideki elli üç candan, on dördü Norveçli, yirmi altı kişi boğularak yaşamını yitirdi. Bununla beraber Vemork özel görevleri için verilen toplam can kaybı, Freshman felaketi ve hava saldırısı dâhil, on altı ayda yaklaşık doksan kişiyi buldu.

Neyse ki, sabotajcının annesi kurbanlar arasında değildi. Annesinin planlarını öğrendikten ve göreve ihanet edemeyeceğine karar verdikten sonra oğlu, akşam yemeğinin içine bir şişe müshil ilacı boca etmişti. Gıda zehirlenmesinden berbat geçen perişan bir gecenin ardından, anne seyahate çıkmamaya karar vermişti. Ünlü konser kemancısı da o sabah *Hydro*'ya binmişti, Oslo'ya gitmeye can atıyordu. Hiç olmazsa o da gemiden cankurtaran salına atlayarak son anda canını kurtarmıştı. Hatta suyun içinde alçalıp yükselirken bulduğu ödüllü kemanını bile kurtarmıştı.

Ağır suyun nakledilmesine gözetmenlik eden, Vemork'taki

müdüre gelince –o zaman için ağır zan altındaydı– o da sağ salim kaçmıştı. Naziler emin olmak için soruşturmalar yaptılar, ne var ki bombalamanın bir gece öncesi, onun yan tarafını tutarak acıyla inler vaziyette bir hastaneye yattığını öğrendiler. O gece apandisit ameliyatı olmuştu, dolayısıyla Naziler de onun suçsuz olduğuna hükmettiler. Bilmedikleri şeyse hemşire olan kız kardeşinin aynı hastanede çalıştığı ve bütün her şeyi onun ayarladığıydı. Ameliyat düzmeceydi.

O sabah hayatta kalan yirmi yedi kişiden birkaçı ironik bir şekilde potasyum hidrat sudkostik varillerine tutunmuş halde bulunmuşlardı. (Variller tam olarak doldurulmadığından içlerinde kalan hava cepleri onları su yüzeyinde tutuyordu.) Naziler, yüz yirmi bir litreye karşılık gelen saf su içeren bu varillerden dördünü kurtarmayı başardılar. Uranyum Kulübü’nün Norveç’ten alacağı son ağır suydı. Neredeyse her bir mililitresi insan kanıyla ödenmiş olan geri kalanı da fiyordun dibini boylamıştı.

Köpek Balıkları

Boris Pash'i hayatta çıldırtan bir şey varsa o da hiçbir şey yapmadan boş boş oturmaktı; Köpek Balığı Operasyonu'nun ilk birkaç ayında hiç ama hiçbir şey yapmadı. Oppenheimer davasından çekildikten sonra 1943 sonbaharında Washington'a çağrılarak Alsos görevinin başına getirildi. Resmi ilk davranışlarından biri üst dudağında boydan boya nizami boyutta bıyık bırakmak oldu, belki de bu savaş bıyığı –*mustache de guerre*– ona Rus Devrimi'nin olduğu günleri hatırlatıyordu. İlk Alsos görevi İtalya'da yerine getirilecekti ve onun için yapılan hazırlıklar Pash'in Şükran Günü tatilini mahvedecekti. Pearl Harbour'dan iki yıl sonra, kırk iki yaşındaki antrenör karısı Lydia'yı öperek (bıyıktan nefret ettiği söylenir) vedalaştı ve üçüncü savaşında mücadele etmek üzere aceleyle çıktı.

O sıralar Avrupa'ya doğrudan uçuşlar yoktu, o nedenle Pash ile on üç askeri personel ve altı bilim adamından oluşan ekibi, Zafer Trampolini denen güzergâhu izleyerek, yani Miami, Porto Riko, İngiliz Guyanası, Brezilya, Fransız Batı Afrikası, Marakeş ve başka birkaç noktadan daha geçerek sekiz gün sonra, 15 Aralık'ta sağ salım ve gayet keyifli bir halde Napoli'ye ulaştı. Washington'a "Ekip üyelerinin moralleri mükemmel," diye böbürlendi. Ekibin havalı bir amblem benimsemiş olmasının bunda etkisi olmuştu: Mavi bir arka plan üzerine Yunan alfabesindeki a harfi içinden geçen bir şimşek resmiydi, a hem Alsos'u hem de atomu temsil ederken, şimşek de fisyonu temsil ediyordu.



İtalya'da bir numaralı öncelik, Enrico Fermi'yle önceden koridorda ışınlanmış örnekleri yarıştıran eski asistanı Edoardo Amaldi'yi izlemektir. Amaldi'nin bilimsel sicili ve Almanya'yla İtalya arasındaki yakın bağlar göz önüne alındığında, Uranyum Kulübü muhtemelen onunla Roma'da irtibat kurmuştu. Pash'in Amaldi'nin neyi bildiğini ortaya çıkarması gerekiyordu. Hatta faşistlerin atom bombası yapımında Almanlarla birlikte çalışmış bile olabilirdi.

Pash bilim insanlarını avlamaya başlamak için istekliydi ancak Alsos özel görevi çok geçmeden birtakım engellere takıldı. Bir tanesi bizzat kendi hatalarıydı. Düzensiz ve daha büyük herhangi bir gruptan bağımsız bir birlik olarak Alsos'un, Roma'ya ulaşmak için ordunun başka birliklerinden araç gereç ve malzeme ödünç alması gerekiyordu. Bazı birlikler yardım etmeye istekli olmuş olabilirler ancak Pash görevinin gizliliğine atıfta bulunarak, açıkça bu teçhizata neden ihtiyaç duyduğunu açıklamaktan kaçınıyordu. Bunun yerine kabadayılık taslıyor, kuru gürültüye başvuruyordu; bu erlerde işe yarasa da, ne haltlar karıştırdığını bilmek isteyen subaylara sökmüyordu. Sonuçta bir açmaza düşüldü, Pash bölgeden sorumlu general "kendisine bütün hikâyeyi anlatmadığımız takdirde, açıkça bizim için hiçbir şey yapmayacağını söyledi," diyordu. Pash anlatmayı reddetti.

Kısa süre sonra Roma'ya giden yolun zaten kapatıldığı anlaşılmıştı. İtalya seferi Müttefikler için yeterince umut verici başlamıştı. 1943 Temmuz'unda Sicilya ele geçirilmişti, hemen ardından İtalyan hükümeti Benito Mussolini'yi azlederek hapse attı. (Daha sonra Nazi paraşüt birliğinden askerler onu kurtarıp Almanya'ya kaçırıldılar.) Müttefik güçler ilerleyen süreçte İtalyan anakarasının güneyini işgal etti; bu noktadan itibaren yarımadadan Avrupa'nın içlerine doğru ilerlemeyi sonra da Almanya'yı en zayıf noktasından tehdit etmeyi umuyorlardı. Ne yazık ki Hitler de Müttefiklerin bu hamlesini açık ve net görebiliyordu, dolayısıyla Mussolini'nin tutuklanmasından sonra, her biri İtal-

ya adını lanetleyen on binlerce Nazi askeri, tahkimat yapmak için akın akın Çizme'ye yığıldı.

Çizmeye tırmanan Müttefik ordularıyla aşağı inen Mihver orduları nihayet Roma'nın on üç kilometre güneyinde çarpıştılar. Savaşın büyük bölümü bir dağın tepesindeki antik Monte Cassino Manastırı etrafında yoğunlaştı, burada sonuç olarak 55.000 Müttefik askeri yaşamını yitirecekti.

Bu bataklık arazi Alsos ekibini, en iyi zamanda kumlu, özellikle de 1943-44 kışında iç karartıcı bir kasaba olan Napoli'de mahsur bıraktı. Yiyecekler kokmuş ve çürümüştü, binaların çoğunda elektrik yoktu, su akmıyordu, öte yandan sürekli çiseleyen yağmurun tek faydası kuru, boğucu tozu bastırmasıydı yoksa bu toz her şeyin üstünü ince beyaz bir zar tabakası gibi kaplıyordu. Bir tifüs salgını bölgenin DDT'yle ilaçlanmasını gerektirmişti. Ondan sonra patlak veren bir frengi salgınıysa askerleri kırıp geçirerek personel sıkıntısına yol açtı, hatta ordu sağlık görevlilerini Burma Shave traş köpüğü markasının Amerika'da yollara diktiği, mizahi tekerlemeler içeren reklam panoları gibi kamu uyarı levhalarını ağaçlara çivilemek zorunda bıraktı. ("Pansiyoner kabul eden/sosyal kargaşa yaratan kızlar. Bir profilaktil alın" ve "Hem mutlu hem aptal bir adamdı. Profilaktilini unuttu, şimdi zührevi hastalığa tutuldu" vs.) Tüm bunların bir sonucu olarak, Yeni Yılın ilk günü Alsos açısından hareketsizliğin getirdiği bir keyifsizlik içerisinde geçti, ocak ayının ilk haftaları da aynı şekilde geçti. Üretken olmaya çabalayan Pash ve ekibindeki bilim insanları, sözde National Geographic'in muhabiriymiş gibi davranan bazıları, Napoli civarındaki fizikçilerin peşine düşmeye başlamıştı, Amaldi'nin ne işler çevirdiğine dair söylentilerden haberdar olmayı umuyorlardı. Hiçbir şey bilmiyorlardı, onlarla görüşmek bir işe yaramamıştı. Ekibin "harika" olan morali düşmeye başlamıştı, özellikle de yapacak bir şey olmadığı zamanlarda, teknik personel mutfak idaresi gibi vasıfsız ve sıradan günlük ev işlerinde görev alıyordu. İşte şimdi burada, son derece gizli özel bir göreve atanmış seçkin bilim insanları,

dünyayı atom bombasıyla uğraşan Hitler'den kurtaracak bir ekip, günlerini nasıl geçiriyordu? Patates soyarak.

Daha da kötüsü her geçen günkü gecikme sadece Nazilerin Amaldi'yi apar topar paketleyip Berlin'e kaçırma, Alsos'un ulaşamayacağı kadar uzağa götürme şansını artırıyordu. Bu yüzden umutsuzluğu artan Pash, öncelikle bilim adamını ele geçirme planları yapıyordu, Köpekbalığı Operasyonu adını verdiği bir görev planı oluşturdu. Görev, Amaldi'yi iltica etmeye ikna etmek için, bir ya da iki Amerikan ajanının Roma'ya gönderilmesini gerektiriyordu. Onlar daha sonra Amaldi'yi gizlice şehirden çıkarıp, Akdeniz kıyısından yirmi mil açıktaki bir denizaltıyla buluşma yerine götüreceklerdi. Denizaltı Amaldi'yi oradan sorgulama için tekrar Napoli'ye getirecekti. Adriyatik boyunca, İtalya'nın doğu kıyısında benzer özel görevler başka bilim insanlarını hedef alacaktı. Peki ya fizikçiler direnirse? Hoş o zaman da ajanlar kafalarına sopayı indirip saçlarından tutarak sürükleyeceklerdi. Çok kolaydı.

Pash ilk başta Roma'da baskınların bizzat başında olup kendisi yönetmeyi düşünmüştü fakat Washington buna hemen engel oldu çünkü yakalanması halinde Manhattan Projesi'ni tehlikeye atacak kadar çok şey biliyordu. Böyle olunca Pash bütün enerjisini yeterince zahmetli olduğu ortaya çıkan baskınlar düzenlemeye yöneltti. Bir kere, Amaldi ve hedefteki öteki fizikçilerle bağlantı kurmak beklenenden çok daha zor oldu. Bir bakıma İtalyanlardan daha acımasız olan Naziler, Roma'daki yeraltı direniş örgütlerini temizlemişlerdi; böylece resmi kanalların dışında birilerine ulaşmak zorlaşmıştı. Bu da gizli ajanları göndermek demekti, o da işin içine Stratejik Hizmetler Bürosu'nun dâhil olması anlamına geliyordu. Vahşi Bill Donovan'ın adamları bu fikre ayak diremediler, Köpekbalığı Operasyonu tam da onların hoşlandığı türden bir kurnasuz işti, ayrıca SHB İtalya'nın güneyinde kapıları açmak için zaten mafya babalarıyla çalışıyordu, bu yüzden dairenin başarılı olma şansı yüksekti. Gelgelelim SHB'yle iş yapmak bürokrasiyi kat kat artırdığı gibi daha fazla gecikmeye yol açtı.

Pash, en sonunda SHB ajanlarının Roma'da Amaldi'yle ve birkaç hafta sonra da Torino'da başka bir fizikçiyle temasa geçtiklerini haber aldı; onları dikkat çekmeden sessizce kaçırmak için hazırlıklara girildi. SHB'nin ihtiyacı olan tek şey bir denizaltıydı. Bu ayrıntı gerçekten de baş ağrıtıyordu. İngilizler teknik olarak İtalya'nın etrafındaki denizleri kontrol ediyordu; bu nedenle Pash, bu denizlerden gizlice bir denizaltı geçirmek için onlardan izin almak zorundaydı. Ancak İngilizler düzmece birliğe Amerikalıların yaptıklarından ötürü artık güvenmiyorlardı çünkü Pash bir kez daha görevini açıklamayı reddetmişti. Alman denizaltıları hâlâ her yerde dolaşıyordu, dolayısıyla bir denizaltı geçirmek son derece riskliydi. Pash kendisini Londra, Washington ve Napoli arasında, bir şeyler ayarlamaya çalışarak oradan oraya uçarken, bütün haftaları boşa geçirmiş halde buldu.

Bu yapılanlar işe yaramamıştı, öyle ki Pash'in çok da iyi anlayamadığı sebeplerden ötürü SHB görev değişikliği yapmaya devam etmişti. Birdenbire denizaltıyı hücum botlarla değiştirmek istemişlerdi; bunlarda iyi kalpli ve nazik Jack Kennedy de kaptanlık etmişti. Amacına ulaşamamış ve hüsrana uğramış olmasına rağmen, Pash dilini tutup birkaç hücum bot alınması için baskı yaptı. Daha da beteri, SHB iki kez tahliyeleri planlayıp sonra da hiçbir açıklama yapmaksızın iptal etmişti; hem de bir kez olsun Pash'e söyleme zahmetine girmeden. Pash gece boyunca görevin nasıl gittiğini öğrenmek için meraklan uyuyamamış, sinirle ve endişeyle beklemişti; şafak söktüğünde hiçbir şey olmadığını öğrenince de öfkesinden küplere binmişti.

Bahar sonunda, aylarca süren operasyon hazırlığının ardından bütün operasyon suya düştüğünde, işte o zaman Pash'in tepesi atmıştı. 30 Mayıs'ta ABD askerleri Morris kod adlı bir İtalyan ajanı tutukladılar. SHB, Morris'i Roma'ya sızmalarına, Amaldi ve diğerleriyle bağlantı kurmalarına yardımcı olması için tuttu. Maalesef kendi ödevlerini iyi yapmamışlardı; Morris'in çift taraflı oynayan bir ajan olduğu ortaya çıktı, aylarca Nazilere, İtalya ve Kuzey Afrika'daki operasyonlara dair gizli bilgileri aktarmış-

tı. Asker Napoli’de yaşadığı apartmana baskın düzenlediğinde, Köpekbalığı Operasyonu’yla ilgili, operasyona katılan kişilerin isimleri ve zaman çizelgesi de dâhil olmak üzere, tasnif edilmiş bazı gizli belgeler bulundu.

Görünen o ki, ordu Morris’i Almanları Köpekbalığı hakkında uyarmaya fırsat bulamadan durdurmuştu. Bununla birlikte kimse kesin olarak bilmiyordu; Pash Amaldi’yle birlikte bir ajanın tuzağa düşmesi riskini göze alamazdı. Köpekbalığı Operasyonu suya düşmüştü.

Bu zor durum karşısında hatanın büyük kısmı Stratejik Hizmetler Bürosu’ndaydı, ancak –sözde bir güvenlik uzmanı olan– Pash de suçu biraz üstlenmişti. Şöhreti için bundan kötüsü, tüm bilim ekibinin çok geçmeden işi bırakması ve Alsos’un zaman kaybından başka bir şey olmadığına inanmasıydı. Casuslar Tugayı’nın baş casusu çoktan Napoli’deki birkaç subayı kızdırmıştı, şimdi Washington da kuşkuyla bakıyordu. Hepsinden sinir bozucu olansa, aylarca çalışmadan sonra Pash’in Nazi atom bombası hakkında hiçbir şey öğrenmemiş olmasıydı.

Biscay Mavilikleri

Biscay Körfezi'ndeki Joe Kennedy için uzun, soğuk ve iç karartıcı bir kıştı, askeri açıdan tehlikeli, kişisel açıdan ise moral bozucuydu.

Savaşın başlangıcında Karl Dönitz adlı bir Alman amiral, Müttefiklerin denizaltıları uçaklarla avlama çabalarıyla alay ederek, "Bir uçak, bir Alman denizaltısını, bir karganın bir köstebeği öldürebileceğinden daha fazla öldüremez" diyordu. O zamanlar Dönitz haklıydı fakat yeni teknolojiler pek yakında köstebeklerin soyunu neredeyse tüketecekti. Müttefik bilim insanları radar cihazlarını uçakların içine sığacak kadar küçültmeyi başarmışlardı, Almanlar bunun imkânsız olduğunu düşünüyorlardı. Ayrıca sonarlarını da şamandıraların içine girecek şekilde küçülttüler ve bu işte kullanılan tertibatı şamandıraları uçaktan denize bırakacak kadar sağlamlaştırdılar; bu, yanlarından geçen herhangi bir denizaltının keskin bir vınlama sesi çıkartmasına neden oluyordu. Alman mühendisler, pillenwerfen denilen, esasında dev bir Alka-Seltzer tableti olan, fırlatma tabletlerini kapsayan savunma önlemleriyle karşı saldırıya geçtiler. Bunlar denizaltıyı çevreleyen suya bırakıldığında, gelen dalgaların bazılarını geri yansıtmak yerine emen trilyonlarca kabarcık oluşturuyordu. Öte yandan Müttefik sonar ve radarları giderek daha da iyileştirildi, ayrıca uçak mürettebatı da denizaltıları gözle görerek ayırt etmeyi öğrendiler, yukarıdan baktıklarında ya su yüzeyinde arkalarında bıraktıkları yağ tabakasından ya da köpekbalığına benzeyen gölgelerinden onları seçebiliyorlardı. Daha sonra denizaltılar hava almak için su yüzeyine çıktıklarında onları açığa çıkartmak için fosforlu işaret fişekleri kullanabiliyorlardı. Denizaltıların yerleri bir kere saptanınca su altı bombalarıyla yapıla-

cak saldırıya karşı savunmasız hale geliyorlardı ve bu taktiklerle birlikte Fransa açıklarındaki Alman denizaltı filolarının neredeyse hepsi imha edildi. Müttefikler 1943-44 kışında yola çıkan her yirmi Alman denizaltısından on dokuzunu imha ettiler.

Bu Müttefiklerin acı çekmediği anlamına gelmiyor. Alman savaş uçakları genellikle denizaltılara eşlik ediyordu ve denizaltıları vuran avcı uçaklardan çok daha çevik oldukları için düzinelerce yanan enkazı denizin dibine yollamışlardı. Kasım ayında bir seyir sırasında, Kennedy'nin mürettebatı aynı anda iki Alman avcı uçağıyla mücadele etmek zorunda kalmış ve sonuçta güçlkle hayatta kalmışlardı; birkaç ay sonra bir motor devre dışı kalınca acil iniş yapmak zorunda kalmışlardı. Öbür uçaklar o kadar şanslı değildi. 1944 Mart'ına gelindiğinde Joe'nun hava filosu, 106 kişilik mürettebatından Joe'nun birkaç arkadaşı da dâhil olmak üzere otuz altı kişiyi kaybetti.

Joe'yu gerçekten üzen şey, tüm tehlikelerine rağmen, denizaltı avlamanın insana bireysel bir zafer kazanma şansını kesinlikle sunmuyor olmasıydı. Ekip topluca başarılı ya da başarısız oluyordu; öte yandan Joe'nun bulunduğu devriye uçakları nadiren denizaltı vurabilmişlerdi, onları sadece diğer uçaklar için işaretlemişlerdi. Küçük erkek kardeşinden farklı olarak, Joe hiçbir zaman bir kahraman olarak sivrilme şansına sahip olamamıştı, dolayısıyla Avrupa'yı tamamen terk ederek Pasifik'te bir birliğe katılmayı aklından geçiriyordu.

Biraz olsun bildiği bir şey varsa o da, kurtuluşunun çalışmakta olduğuydu. 1944 baharında General Eisenhower Fransa'nın kuzeyindeki devasa beton koruganların yok edilmesine öncelik vermişti ve sonraki birkaç ay boyunca Müttefikler bu koruganların üzerlerine 6800 ton patlayıcı attılar. Bazı saldırılarda, yere düştüklerinde tektonik sarsıntılara ve patlamalara neden olan, 5,5 tonluk deprem bombaları kullanıldı. Mimoyecques'deki gizemli V-3 koruganları özellikle şiddetli vuruldu, 2.200 uçağın katıldığı bir düzine saldırıya uğradı, etrafı kuşatan manzara çiçek hastalığı sonrası hasar kalmış, çiçek bozuğu benzeri oyuklarla ve birbiri üstüne binmiş yara çukurlarıyla dolu bir surati andırıyor-

du. Bu saldırılar müttefiklere toplamda 450 uçak ve 2900 cana mal oldu, hiçbir işe de yaramadı. Keşif fotoğrafları koruganlardaki faaliyetlerin hiç yavaşlamadığını gösteriyordu. Askerler ve ikmal malzemeleri akmaya, koruganlarsa genişletilmeye devam ediyordu. Müttefik cephaneliğindeki en yok edici bombalar dahi yetersiz kalmıştı.

Müttefik liderler yeni strateji arayışına girdiler ve çok geçmeden de sıra dışı, mükemmel bir strateji buldular. 1944 Mart'ında, bir donanma kaptanı eski, savaş yorgunu Liberator bombardıman uçaklarını hurda niyetine satmaktansa alıp, uçakların kendisini bizzat bombaya çevirmeyi önerdi. Yani, uçakları tıka basa patlayıcıyla doldurup sonra da hedefe indirmeyi öneriyordu. Tehlikeden bahsetmemekle birlikte, masraflar göz önüne alındığında proje sadece ele geçirilmesi en olanaksız yerler için mantıklı görünüyordu, Fransa'nın kuzeyindeki koruganlarsa listenin en tepesinde yer alıyordu.

Ordu ve donanma birbirinden bağımsız olarak bu uçan bombalar üzerinde çalışıyordu, donanma kendi taslağına Örs Projesi, orduysa Afrodite Projesi adını verdi fakat genel görüş aynıydı. Her özel görevde iki uçağa, bir ana ve bir de yavru uçağa ihtiyaç vardı. Yavrular savaş yorgunu bombardıman uçaklarıydı, projeleri başlatmak için ordu, uçakların içinde ve dışında kalan son parçaları, mühimmat kutularını, bomba askılarını, sıraları, masaları, taretleri, silahları çıkartmaları için makine teknisyenlerinden oluşan bir ekibi sahaya sürdü; ekiptekiler taşıyıcı yapıları bile söktüler ve bombardıman uçaklarının iç kısımlarını kalaslarla desteklemek zorunda kaldılar. Makine ustaları (ki bunu yaparken çok da iyi vakit geçiriyorlardı) hepsinden dört tona yakın metal çıkartarak, uçakları neredeyse ağırlıklarının bir çeyreği kadar hafiflettiler. Makineciler işlerini bitirir bitirmez başka bir ekip gelip yavru uçakları patlayıcılarla doldurdu. Ya napalm (jelleştirilmiş benzin) ya da nitrostarç (o dönemin el bombalarında yaygın bir bileşen olan mısır nişastasıyla karıştırılmış asitler) kullanıyorlardı. Patlayıcılar sandıklarda paketlenmiş halde ge-

liyordu ve her bombardıman uçağı yaklaşık olarak toplam on tonluk sandıklar taşıyordu. Bu şekilde yüklenmiş bombardıman uçağı bir bomba haline getirilmiş oluyordu.

Bu uçan bombalardan birini havalandırmak sinir bozucuydu. Orijinal uçağın dokunulmayan tek parçası pilot koltuğuydu, bir nakliye aracını daha önce ağzına kadar eşyayla oldurup aşırı yüklediyseniz, burada uçak pistindeki sarsıntı hissini hayal edebilirsiniz. Şöyle düşünün: Her yanınızda tavana kadar yığılmış mobilyalar, omzunuzun üstüne çöküyor, her tümsekte her sıçrayışta kaygı verici bir şekilde kayıyorlar. Fakat bu uçaklarda şiddetle sarsılan ve birbirlerine çarpan nesneler mobilyalar değil napalmdı. Üstelik gerçekten pilot şanslı biriydi. Uçağın sadece bir koltuğu varken, Örs/ Afrodite görevleri hazırlanan uçakların havalanabilmesi için iki kişi, bir pilot ve bir mühendis gerekiyordu. Bu da kalkış sırasında mühendisin, kollarını ve bacaklarını pilot koltuğuna dolayarak çömelmek ve yumuşak bir kalkış için Tanrı'ya dua etmek zorunda olduğu anlamına geliyordu.

Pilot, havalanır havalanmaz 550 metrelik bir seyir yüksekliğine çıkacaktı. Mühendis de kendisini zeminine yapışmaktan kurtarıp uçağın otomatik pilotunu, alçalma-yükselme açısını, yalpalamasını ve takla atmasını kontrol eden bir dizi jiroskopu kuracaktı. Her bir jiroskopun bağımsız olarak kalibre edilmesi gerekiyordu, ayrıca uçan bombayı Fransa'ya götürme işinin büyük bir kısmını jiroskoplar yapacaktı. Ama hepsini değil. Aslında uçağı koruganlara yönlendirme otomatik pilotun sağlayabileceğinden daha hassas kontrol gerektiriyordu, işte bu noktada devreye ana uçak giriyordu. Ana uçağın uzaktan kumanda özellikleri vardı, yavru uçağı sağa ya da sola yönlendirmesine ve dalışa bırakmasına olanak sağlıyordu. Ancak tek sorun, o zamanki elektronik cihazların ıkkelliğı göz önüne alındığında, hemen bir uzaktan kumanda teçhizatının satın alınıp takılamamasıydı. Bir sürü farklı farklı sipariş üzerine yaptırılmış devrenin kablolarla bağlanması ve kalibre edilmesi gerekiyordu, üstelik de bu ancak uçuşun ortasında yapılabilecekti. Bu teçhizatın tümüyle kurul-

ması mühendisin aşağı yukarı yarım saatini alıyordu.

Bu aşama tamamlandığında, mühendis ana uçağa telsizle bir kod (örneğin “uçan top” ya da “resimleri değiştir” gibi) gönderecek ve ana uçak da kumandayı devralacaktı. Görevini tamamladıktan sonra mühendis yatay bir kapaktan uçağın karnuna inerek altmış santimetrelik bir emekleme boşluğundan eğilip bükülerek geçip, bir acil çıkış kapısına ulaşacaktı. Orada bir paraşüt takacak ve başının bir iki metre ötesinde vınlayan pervaneleri görmezden gelemeye çalışarak kendini aşağı bırakacaktı.

Bu arada pilot uzaktan kumanda devrelerinin çalıştığından emin olmak için onları bir dizi kontrolden geçirecekti. Bunu onayladıktan sonra yavru uçağı Fransa’ya yönlendirip saatte 280 kilometre hızla nazik bir dalışa bırakacaktı. Sonra da uçağın karnundaki kapaktan inip mühendisin izlediği yolu izleyerek paraşüt kapısına çıkacaktı. Burada elini çabuk tutmak zorundaydı çünkü uçak zaten hızla dalıyordu ve üç yüz metrenin altında herhangi bir yükseklikten paraşütle atlamak intihar etmekle aynı şeydi. Atlamadan önce yapacağı son şey, patlayıcıları patlar hale getirmektir. Bu büyük bir elektronik öbeğinde bir sürü kablunun yerini bulup yerleştirmeyi ve sonra birden çekmeyi gerektiriyordu aslında dünyanın en büyük revolverinin horozunu çekip kullanıma hazır hale getirmek gibi bir şeydi. Sonra da “Geronimo” diye bağırp atlayacaktı. Uçağın hâlâ İngiltere üzerinde olduğu varsayılırsa, bir tarlaya ya da çayırılık bir alana inecekti. Yok, karaya inemezse, Manş Denizi’ne dalacaktı.

Bu andan itibaren yavru uçağın üzerinde uçmakta olan ana uçak yavruyu Fransa’ya yönlendirecekti. (Daha kolay görünmesini sağlamak için, yavru uçak beyaz ya da sarı renge boyanmıştı.) Yavru uçak koruganların menziline girince, ana uçaktaki birisi “yük boşaltma” düğmesine basacak, böylece yavrunun kanatlarındaki flaplar aşağı kıvrılacak ve burnu yere doğru eğilen uçak koruganlara çarpıp çok büyük bir patlamayla dünyayı Hitler’in atom füzelerinden kurtaracaktı.

Bu görevin en tehlikeli kısmı, atlama ekibi denilen, yavru uçaktaki pilot ve mühendisi kapsıyordu. Çünkü bu bir Japon ka-

mikaze görevi olmamasına ve teoride ikisi de hayatta kalmasına rağmen, ondan daha güvenli değildi. Hatta bir uçak gemisine kadar bir torpidoda sörf yapmaya çalışıyor olabilirdiniz. Görevin ters gidebileceği durumların sayısı upuzun bir liste olur ancak birkaç husus göze çarpıyor. Patlayıcılar doğaları gereği kararsız yapıdadırlar, ayrıca elektronik o zamanlar oldukça tehlikeliydi, bu yüzden sallantılı bir kalkış ya da gökyüzünde biraz türbülans uçağın taşıdığı yükü patlatabilirdi. Uçağı terk etme eylemi de aynı derecede tehlikeliydi. Serbest hava dalışı yapan büyükan-neler çağımızda unutmaları kolay ancak bir zamanlar paraşütle atlamak, özellikle böyle alçak irtifalarda, çaresiz bir durumda yapılabilecek korkunç bir manevra gibi görülürdü: Askeri kipa-çıklar genellikle pilotlara, eğer herhangi bir şekilde mümkünse, uçakları yakıtla dolu olsa bile atlama riskindense hasarlı da olsa uçağı zorunlu indirmelerini tavsiye ediyordu. Tüm bu tehlikelerin ışığında Örs ve Afrodit'in başarılı olma olasılığı çok düşüktü. Büyük uçaklar olarak, bombardıman uçakları etkileyici miktarlarda çok patlayıcı taşıyabiliyorlardı, buna karşın bu tip bir görev için aslına bakılırsa mühendislik olarak fazlasıyla iyi tasarlanıp yapılmışlardı: Uçuş esnasında öylesine dengeliydiler ki onları bilerek de olsa yanlış uçurarak düşürmek çok zordu. En kötüsü de Fransa'daki beton koruganlar birkaç futbol sahası büyüklüğünde bir alana yayılırken, en savunmasız noktalar, özellikle V-3 namlularının bulunduğu Mimoyecques'te, yalnızca birkaç metrelik bir genişlikteydiler.

Bununla birlikte bir kez daha, Hitler'in "harika silahlarından" duyulan korku başka bütün düşünce ve değerlendirmelere baskın çıkmıştı, 1944 baharında ABD Deniz Kuvvetleri, savaş yorgunu PB4Y-1 Liberator uçaklarını uçan bombalara dönüştürme planlarına girişti. Joe Kennedy'nin şansına, Liberator onun çoktan ustalaştığı son derece karmaşık kokpitli bir uçak olmuştu; üstelik Örs Projesi onun uçmak için can attığı, hiç düşünmeden atlayacağı tam da kahramanlara yaraşır türden bir görevdi.

40. BÖLÜM

Şişman Kaptan

Boşa geçen ayların ardından, Alsos nihayet 1944 yazında İtalya'da biraz hareketlenme gördü. Müttefik güçler Mayıs ortalarında, dağın tepesindeki Monte Cassino Manastırı'nı yıktılar; gücü kalmayan ülkenin kalanı da, Roma da dâhil olmak üzere, 4 Haziran'da çabucak düştü. Boris Pash ekibinin geri kalanını toplayıp hızla Napoli'nin 193 kilometre kuzeyine gitti. Şehre 5 Haziran sabahı saat 08.00'de girdiler ve hemen, Almanların Edoardo Amaldi'yi de yanlarına alıp kaçmamış olmalarını ümit ederek onu aramaya koyuldular.

Kaçmamışlardı. Pash ve yanındakiler ciplerini Amaldi'nin evinin yakınında durdurunca, bir çocuk güruhu etraflarını sarmıştı, gerçek Amerikalılar görmekten korkmuş ve şaşırmışlardı. Askerler gülümseyerek başlarını okşadılar ama oyalanmadılar. Köpekbalığı Operasyonu belgeleri Amaldi'yi ince, bir yetmiş boylarında, mavi gözlü, kestane rengi saçlı ve kaplumbağa kabuğu gibi gözlükleri olan biri olarak tarif ediyordu, dahası Pash belirtilen adreste o tarifte birini bulmaktan son derece rahatlamıştı. Bomboş altı aydan sonra Alsos ilk hedefini yakalamıştı.

Pash Amaldi'ye Alsos'un onu gözaltına alıp sorguya çekeceğini izah etti, Amaldi de bunu hoş bir tavırla kabul etti. Doğrusunu söylemek gerekirse, güçlü Amerikalıların ona ilgi göstermesi, hatta ona doktor diye hitap etmesi hoşuna gitmiş, gururunu okşamıştı. Almanların Roma'yı ele geçirdiklerinde, sadece ve sadece askeri yetkilileri toplamakla uğraştıklarını, bilim insanlarını tamamıyla görmezden geldiklerini söylemişti.

Amaldi'yi gördüğüne her ne kadar mutlu olsa da, Pash ko-

nuşmalarını pek de sevecenlikle hatırlamıyordu. Aslında başından beri içten içe çekinerek, Amaldi'nin onu baştan savma Köpekbalığı görevi için azarlamasını bekliyordu. En sonunda Pash gerginliğe daha fazla dayanamayıp konuyu kendisi açtı: "Sizi sıkıntıya soktuğumuz ve tehlikeye attığımız için kesinlikle üzgünüz Dr. Amaldi."

Fizikçi neyi kastettiğini sordu.

"Ajanımızın sizinle irtibata geçtiği zamanı kastediyorum, hani şu çizgiyi aşma planından bahsediyorum."

Amaldi şaşırmış görünüyordu. "Bir yanlışlık olmalı, Albay Pash. Ben böyle bir plan duymadım."

Şimdi de şaşırma sırası Pash'teydi. "Doktor, Şubat sonunda plajda bir yere gelmeniz ve bir hücumbot tarafından alınacağınız konusunda uyarılmadığınızı mı söylemek istiyorsunuz?"

Amaldi gözlerini kırptırdı. Pash'in neden bahsettiğine dair hiçbir fikri yoktu.

Gerçek bir anda Pash'in kafasına dank etmişti. Köpekbalığı Operasyonu'ndaki gecikmeler, değiştirilen planlar, açıklanmayan iptaller, SHB baştan beri saçmalıyordu demek. Belki SHB gerçekten de ona yardım etmeye niyetlenmiş, ancak işleri yüzüne gözüne bulaştırıp berbat etmişti. Ya da belki asla ona yardım etmek niyetinde olmayıp sadece Pash'i oyalamıştı. Belki de hepsi fark edemediği daha büyük bir planın parçasıydı. Ne olursa olsun Pash'i aptal yerine koymuşlardı. Karargâhında bir şeyleri yanlış anlamış olmalıyım diyerek, Amaldi'nin karşısında soğukkanlılığını korumayı başardı. Daha sonra o anı "Oysa kafamdaki dişliler kıvılcımlar saçıyordu," diye hatırlayacaktı.

Konuşmaları bitince, Pash Amaldi'ye Roma'da kalması için sıkı talimatlar verdikten sonra başka bir fizikçinin peşine düşmek üzere oradan ayrıldı. Ondan sonra da, Alsos'un kalan ekiyle birlikte şehirdeki otel odasına çekildi, ertesi gün Amaldi ve diğerlerini sorguya çekmeyi planlıyordu. Pash akşam yemeği sonrası bir kadeh Chianti kırmızı şarapla tam da sakinleşirken, Amaldi kapısını çaldı, sarsılmış görünüyordu.

Aşağıda lobide Amerikalı bir yüzbaşı var, dedi Amaldi. Beni

götürmesi emredilmiş.

Pash "Hangi yetkiyle?" diye sordu.

"ABD başkanının emirleriyle," dedi Amaldi.

Amerikalıların ilgisi gurur okşayıcı olabilirdi, ancak bu kadarı saçma geldi.

Kafası karışan Pash işin aslını astarını araştırmak için çıktı. Lobide iri kıyım kalın kaşlı bir adamı sandalyeye yayılmış oturur vaziyette buldu. Yüzbaşı Pash'e bakıp sırttı. "Albay" diyerek söze başlayıp "görünen o ki sizinle bir anlaşmaya varmamız gerekiyor," diye devam etti. Amaldi'nin kendisiyle gideceğini söyledi.

Geçmiş altı ayın bütün hüsrân ve engelleri birden Pash'in içinde bir yanardağ gibi patlayıp adeta fıskırdı. "Dikkat!" diye komut verircesine bağırdı. Yüzbaşı şaşırmış ve ürkmüş halde bakakaldı. Pash tekrar "Dikkat!" diye bağırınca adam ayağa fırladı. Pash'ten neredeyse on beş santim daha uzun olmasına rağmen, Albay tam burnunun dibine gelip çıkıştı. "Bütün bunlar da ne demek oluyor?

Yüzbaşı Pash'e, Amaldi'yle ilgili çok önemli bir görevi engellediğini söyleyerek karşı çıktı. "Bu bir sır Albay. Fakat madem siz de bu işe karışmış durumdasınız, o zaman söyleyeyim. Onu Napoli'deki Alsos görev birimine teslim edeceğim."

Eski bir Amerikan futbolu çalıştırıcısı olarak Pash, birini nasıl darmaduman edeceğini bilirdi. "Alsos görevine bakıyorsun demek!" diyerek bağırdı. "Hiç şüphesiz, Stratejik Hizmetler Bürosu'ndansın. Görevin birkaç ay önce Dr. Amaldi'yi Roma'dan almaktı. Başaramadın. Hatta onun peşinden bile gitmedin."

Geldiği yerde bundan çok daha fazla ağır hakaret ve küfür vardı, Pash nihayet adamı saldı: "Roma'da hiçbir işiniz yok. Sana tekrar rastlarsam, sorumlu tutup yasal işlemleri başlatacağım ve aklımdan bir sürü şey de geçirebilirim. Şimdi defol."

Pash gecenin kalanını içten içe kızarak geçirdi. Altı ay boyunca mazeretler ve yalanlar devam etmişti, şimdi de karşısına bu çıkıyordu. SHB de kim olduğunu sanıyordu? Konuyu daha da

ileri götürüp, resmi şikâyetle bulunmaya niyetlendi.

Ancak ertesi sabah, endişelenmesi gereken SHB'li bir beceriksizden çok daha önemli şeyler olduğunu anlayacaktı. 6 Haziran 1944 tarihiydi. Fransa'nın işgali başlamıştı. Bu da Alsos'un artık takip etmesi gereken, Frédéric ve Irène Joliot-Curie de dâhil olmak üzere, çok daha büyük hedefleri olduğu anlamına geliyordu.

Matkaplar ve Naneşekeri

Büyük olasılıkla D-Günü'nün bilim yönünü düşünmeye hiç zaman harcamamışsınızdır; oysa jeoloji ve nükleer fizik savaşın bu en önemli işgalinde sürpriz bir rol oynamıştır.

Jeolojik açıdan, Müttefikler Fransa'yı binlerce ağır vasıtayla işgal etmeyi planlıyorlardı, bu da araçları karaya çıkaracakları alanı dikkatli seçmelerini gerektiriyordu, kamyonlar ve tankların dingilleri çamura saplanacak olursa çok işe yaramazlardı. Bu yüzden General Eisenhower, Avrupa ana karasında hangi sahilin çıkartma açısından en iyi olduğunu tespit etmek üzere düzenlenen birkaç jeolojik baskına maddi destek sağlamıştı. Bu baskınlardaki komandolar, geceleri kıyıya şişme sallarla veya cep denizaltılarla yaklaşıyor ve genellikle son birkaç mili de yüzerek karaya çıkıyorlardı. Gecenin karanlığında sahilde araştırma ve incelemeler yapıp, laboratuvar analizi için toprak örnekleri alıyorlardı. Suyun farklı derinlik noktalarında dalış yaparak akıntıların hızını ve gücünü saptayıp, haritasını çıkarıyorlardı. (Sinir bozucu bir biçimde, ne zaman bir fırtına kum ve çamuru yeniden dağıtsa, her şeyi tekrar haritalandırmaları gerektiğinden bir başka gece tekrar geliyorlardı.) Bunun üzerine bütün gece çalıştıktan sonra, sahilin köpüklü sularına dalıp, birkaç mil yüzerek bota ya da denizaltıya dönüyorlardı.

Genellikle bu birlikler, gizli operasyonların tehlikesiyle bilimsel araştırmanın titizliği ve cefasını birleştirerek inanılmaz işler çıkardılar. Bununla birlikte unutulmaz bir gaf yaptılar. Bir gece Nazilerin büyük olasılıkla bulacakları bir yerde arkalarında bir toprak matkabı bıraktılar. Onun sahildeki varlığı işgalin başlayacağı yeri ifşa etmek olacağından, müttefikler Nazileri şaşırtmak

için cidd ciddi, özgür dünyada ne kadar matkap varsa hepsini toplayıp, uçaklara yükleyip sonra da yağmur gibi yağdıracak halı bombardımanı adlı bir yöntemle Fransa sahillerine bırakmayı tartıştılar. Ne yazık ki matkap bombardımanı, kısmen de olsa savaş zamanında böyle araç gereçlerin yokluğundan asla gerçekleştirilmedi.

Jeologlar ilk elden veri toplamalarının yanı sıra keşif fotoğrafları üzerinde de çalıştılar. Tam da nükleer fizikçiler atomların yapısını onları nötronlarla çarpıştırarak incelerken, jeologlar uçaklardan atılan bombaların Normandiya'nın doğal görüntüleri hakkında birçok bilgiyi açığa çıkarabileceğini fark ettiler. Özellikle bomba kraterlerinin şekilleriyle ilgileniyorlardı. Üzerinde tankların sürülebileceği sert, birbirine sıkı tutunan topraklar bombalandıklarında dik kenarlı ve geniş, iç yüzeyi sert, iri toprak topraklarının seçilebildiği, U kesitli çukurlar açılıyordu. Bombalar gevşek ve çamurumsu topraklarda ise tam tersine, iç yüzeylerinde sıçrayan çamur izleri ya da az miktarda iri toprak toprakları olan V kesitli çukurlar oluşturuyorlardı. Benzer şekilde, Nazilerin Fransız köylülerden at arabası çalıp ağır teçhizat taşımada kullanma alışkanlığı, dönüp dolaşıp sonunda Almanların başına fena halde dert açtı, çünkü tekerlek izlerinin derinliği altta yatan toprağın sağlamlığı hakkında ipuçları veriyordu.

Bu tür çalışmalara dayanarak, jeologlar Eisenhower ve kurmaylarını, tercih ettikleri D-Günü işgal sahasından vazgeçip, birkaç kilometre doğudaki Omaha Plajı'na odaklanmaya ikna etmişlerdi, orası çok daha iyi yol tutuş imkânı sunuyordu. Onların çabaları sayesinde Müttefikler ilk günde 8851 ve ilk yedi haftada 150.000'den fazla ağır vasıtayı başarıyla karaya çıkarmışlardı. Bunların yanı sıra, en az bir jeolog da D-Günü çıkarmasının yapıldığı gün, işin uzmanı olarak (tabiri caizse) yerinde inceleme ve bilgi sağlamak için birliklerle beraber karaya çıktı; daha sonra küçük jeolog ekipleri gelecek iki ay boyunca, yirmi tane hayati öneme sahip küçük havaalanı pisti döşenmesine yardım ettiler. Normandiya'da karaya ayak basan askerler elbette övgüde aslan

payını hak ediyorlardı, oysa ayaklarını nereye basmaları gerektiğini söyleyen jeologlar da hayati bir rol oynamışlardı.



D-Günü'nde nükleer fiziğin rolüne gelince, mesele bir kez daha kirli bombalardı. Naziler yeni yıla akıllarında bombalarla girmemiş olsalar da, kirli bomba korkusu 6 Haziran'a gelindiğinde Amerikalı yetkililerin kafasını kurcalamaya devam ediyordu. Daha önce belirtildiği gibi kirli bombalar radyoaktif izotoplar saçarak öldürdüklerinden işgallere direnmek için gayet uygundurlar. Birkaç saatlik bir maruz kalış bile insanı öldürebilir, ayrıca radyoaktivite hiçbir duyumuzla algılanamadığı için, iş işten geçene kadar askerler maruz kaldıklarını fark etmeyebilirlerdi. Dahası radyoaktivite hakkındaki söylentiler, büyük olasılıkla askerler arasında panik yaratacaktı. (Nükleer bombalar 1944'te çok gizliydi ancak insanın ağzını açık bırakan ölüm tehlikeleri ve radyum boyası ile sağlık güçlendirici uranyum toniklerin kullanımı sonrasında meydana gelen başka korkunç ölümleri yazan tüyler ürpertici gazete haberleri sayesinde, halk genel olarak radyoaktivitenin tehlikeleri hakkında çok şey biliyordu.) Sonuç olarak radyoaktif atomlar toprağa karıştıkları ve temizlenemedikleri için, bir parça toprağı doğru izotoplarla zehirlemek, işgalci bir gücün onu aylarca hatta yıllarca işgal etmesini engelleyecekti.

Reaktörlerin çalışma hızını dikkate alarak, Manhattan Projesi bilim insanları, Almanların haftada on metre kare alanı kirletebileceklerini tahmin ediyorlardı. Bu kulağı çok büyük bir alanmış gibi gelmeyebilir, Naziler açıkçası kuzey Fransa'nın tümüne barikat kuramazdı, fakat Nazi yönetiminin bütün ülkeyi zehirlemesi gerekmiyordu. Sadece belli alanları zehirlemek zorundaydı: limanlar, plajlar, demiryolları, havaalanları, otoyollar. Ya da su depolarına ve mahsullere bulaştırabilirdi, bu da temiz yiyecek veya su bulmayı imkânsız hale getirirdi. Naziler dikkatlerini en önemli ana altyapıya yoğunlaşarak, bir başka deyişle, elli altmış gram izotopla D-Günü harekâtının tamamını etkisiz hale getire-

bilirdi. Manhattan Projesi, Müttefik komutanlarını radyoaktivitenin tehlikeleri konusunda ilk olarak 1944 Nisan'ında uyardı. Her zamanki gibi İngilizler Amerikalıların bundan endişelenmelerine gözlerini devire devire bakmışlardı, kirli bombaları ilk kez duyduğunda Churchill yüzünü buruşturarak "Bunların hepsi de çok üşütük," demişti. Eisenhower ise tam tersine ürkmüştü ve çok geçmeden, radyoaktif savaşla tarihteki ilk mücadele girişimi olan Naneşekeri Operasyonu'nu başlattı.

Naneşekeri Operasyonu'nun ilk aşamasında, Geiger sayaçlı uçaklar Fransa'nın kuzey kıyılarını tarayarak, radyoaktivitenin yoğun olduğu noktaları aradılar. (Bazı yetkililer oralardaki beton koruganların gerçekte atom reaktörleri barındırmalarından korkuyorlardı, bu durumda havaya radyoaktif maddeler sızdırıyor olabilirlerdi). Bununla birlikte birkaç piyade Geiger sayaçlarıyla ilgili eğitim aldı; onları çıkartmanın yapılacağı gün (D-Günü) savaş alanına götürmeyi planlıyorlardı. Beslenme çantası büyüklüğündeki bu sayaçlar, gri emaye kaplı, suya dayanıklı kutulara yerleştirildiler, bir şey algıladıkları zaman bir sinyal sesi çıkarıyorlardı. Naneşekeri için ilk planlar, her biri işgal ordusu birlikleri arasına dağılacak, dört adamdan oluşan sekiz Geiger sayaçlı ekip gerektiriyordu. Bazılarının Omaha Plajı'ndaki güçlere katıldığı söylense de gerçekte konuşlandırılanların sayısı bilinmezliğini sürdürüyor.

Sağlık personeli de, her ne kadar bilmeden de olsa Naneşekeri'nde rol almıştır. Haziran'dan birkaç gün önce, yorgunluk, mide bulantısı, deride döküntü ve kızarıklıklar, düşük beyaz kan hücresi sayımları gibi, radyoaktif zehirlenmenin tüm belirtileri dâhil, bazı belirti kümelerine karşı gözlerini dört açmaları emrini aldılar. Askerler arasında korku yayılmasına meydan vermemek için, bu sağlık ekipleri teyakkuza geçirilmelerinin gerekçesini asla öğrenemediler. Üstleri takip edilmesi gereken yabancı mikrop salgınına dair bir hikâye uydurmuşlardı.

Naneşekeri Operasyonu'nun son kısmı, o kadar şeyin arasında hayret edilecek şekilde dışçılığı de işin içine katmayı ge-

rektirmişti. O zamanlar gezici Geiger sayacına duyulan güven-
sizlik göz önüne alındığında, özellikle pilleri ve vakum tüpleri
her zaman iyi çalışmıyordu, kara birlikleri radyoaktif kirlenmeyi
tespit etmek için daha güvenilir bir şeye ihtiyaç duyuyordu. Bi-
rileri radyoaktiviteye oldukça duyarlı olan dış filmi kullanılması
önerisinde bulundu. (Radyoaktivite aslında ilk olarak 1896'da
fotoğraf filmiyle keşfedildi çünkü radyoaktiviteye maruz kalan
filmde sisli yama gibi parçalar ve/veya siyah noktalar şeklinde
lekeler kalıyordu.) Bu nedenle D-Günü kuvvetleri arasında bu-
lunan bazı birimlerin eline film ruloları tutuşturuldu ve filmleri
banyo etmek için sahada sık sık durmaları söylendi. Yine as-
kerlere neden bunu yapıyor oldukları söylenmedi; göstermelik
hikâye, son zamanlarda birkaç sandık pahalı filmin mahvolduğu
ve komutanların işi garantiye almak istedikleriydi. D-Günü'nün
kargaşa ortamında Naziler size ateş ederken, durup boş dış film-
lerini banyo etmek insanlara düpedüz zırdelilik gibi gelmiş ol-
malı. Ancak askerler hiç kuşkusuz bunu ordunun *Madde-22*'ye
de konu olan çılgınlığına vererek kendilerine emredileni yaptılar.
Kulağa ne kadar çılgınca gelirse gelsin, sergiledikleri çabalar
Müttefik liderlerin kafalarından büyük bir korkuyu defetti ve
D-Günü operasyonunun sorunsuz ilerlemesine olanak sağladı.

42. BÖLÜM

Remus

Moe Berg savaşa katılmayı beklerken neredeyse beş parasız kalmıştı. Sonunda çok istediği görevi elde etti, atom sırlarını ortaya çıkarmak için gizlice Avrupa'ya gidecekti. Stratejik Hizmetler Bürosu görevin ne kadar önemli olduğunu bildirirken sözünü hiç esirgemedi. Shakespeare'in çok önemli bir sahneyi özetlemesi gibi, Berg'ü kısaca bilgilendiren görevli subay, kafiyeyle bir dizeyle bütün savaşın sonucunun onun omuzlarına yüklenebileceğini söyledi. Almanlar bombayı yaparsa, "Savaşı gece yarısı kaybedebiliriz. Neler yaptıklarını öğrenin, biz de savaşı kazanalım."

Maalesef Berg'ün ilk görev yeri Roma'ydı, dahası Amerikan ordusu şehrin güneyinde oyalanırken, o Ölümsüz Şehir'de gezinip etrafta araştırmaya koyulamazdı. SHB onu İtalyan topraklarına bırakmak için, denizaltı yolu da dâhil olmak üzere çeşitli planlar üzerine kafa yormuştu, lakin dairenin bunun için özel belgelere ihtiyacı vardı ve doğru imzaları da temin edememişlerdi. Bu yüzden Berg, aylarca Washington'da Mayflower Otel civarında boş boş oturdu, bol bol fizik okuyup dağ gibi fatura biriktirdi. Bir keresinde boşa vakit geçirmekten canı sıkılınca sıkıntısını ıvrır zıvrır yollardan çıkardı, SHB çalışanlarıyla kavgalar çıkarıp meslektaşları arasından gelişigüzel düşmanlar belirledi. Daha sonra bu şeytanlarla karşılaşmamak için ofis mobilyalarının arkalarına saklanmak gibi çok gülünç yollara başvuracaktı. Berg kısa bir süre sonra, "zeki ama sağı solu belli olmayan huy-suz" bir diva olarak ün kazanacaktı.

Mayıs başında Berg nihayet yola çıkma emri aldı. Roma'ya gerçek kimliğini gizleyerek gireceği için SHB ona bir dişi kurt

tarafından emzirilen, şehrin mitolojik kurucularından birinin adı olan, Remus kod adını verdi. Teçhizat niyetine ona bir tabanca ve içi siyanür dolu kauçuk bir kapsül verilmişti. Berg ayrıca bir düzine naylon kadın çorabı talebinde bulundu, bu çoraplardan Avrupa'da çok az bulunuyordu; çorapları muhtemelen kadınları kandırarak bilgi almak ya da onları baştan çıkarmak için kullanmayı planlıyordu.

Gerçi Berg hiç de öyle nabza göre şerbet veren, çıkarıcı biri değildi. Washington'dan çıkarken uçakta üniforma giymeyen tek kişi oydu, lacivert bir takım elbise giymiş, gri bir fötr şapka takmıştı. Takım elbisesinin bir cebinde 2000 dolar nakit parası, öbür cebinde tabancası vardı. Uçakta daha eğildiği ilk anda, silah kayıp yere düştü ve madeni bir tangırtı sesi çıkarttı, tam bir acemi asker hareketiydi bu. "Bunu bana binerken verdiler," diyerek özür dilercesine mırıldandı. Ateşli silahlarla yolculuk etmeye daha alışık bir subay tabancayı kemerine sıkıştırmasını önerdi ancak uçuş sırasında Berg'ün yumuşak kemeri silahı iki kez dışarı itti.

Berg de Boris Pash gibi İtalya'ya giderken dolambaçlı bir yol izledi, Londra'dan Portekiz'e, oradan Kazablanka'ya, sonra Cezayir'e, Cezayir'den Sicilya'ya ve oradan da Napoli'ye uçtu. İner inmez az kalsın maskesi düşüyordu, tam da Groves'un korktuğu bir nedenden ötürü. Sinema oyuncusu Humphrey Bogart, beyzbol yıldızı Lefty Gomez ve eski ağır sıklet boks şampiyonu Jack Sharkey hep birlikte askerlerin moralini yükseltmek için İtalya'yı ziyaret ediyordu, dahası Gomez ve Sharkey Napoli'de tesadüfen Berg'le karşılaştılar. Gomez Berg'i çok iyi tanıyordu, 1934 yılında beyzbolun en iyi oyuncularından seçme yıldızlar takımının Japonya turnesinde ona eşlik etmişti, Moe'yu ismiyle çağırdı. Utançtan yerin dibine giren top tutucu, parmağını dudaklarına götürerek sus işareti yaptı. Sonra da arkasını dönüp sokaktaki kalabalığa karıştı, Gomez ise şaşırmış bir halde kalakaldı.

Berg görünüşe bakılırsa gelecek birkaç hafta ortalıkta görünmemenin ihtiyatlı bir davranış olacağını düşündü. Aslında

öyle müthiş bir biçimde sırta kadem bastı ki, patronları bile izini kaybettiler. Sonuç olarak, Haziran başlarında, Roma çökmenin eşiğindeyken, SHB kendi ajanının takip edilerek bulunması için telgraf göndermek zorunda kaldı. Bir telgrafta "Berg İtalya'da harekete geçmediyse, derhal ayrılmalı," yazılıydı. Londra, Kahire, Cezayir, İstanbul; her yeri kontrol ettiler. Berg cevap vermedi.

Gerçi görevden kaçmamıştı. İlk önce, Roma'nın özgürlüğüne kavuştuğunu, İtalya'nın topuğunda yer alan Bari'de Amerikalı bir generalle akşam yemeği yerken duydu. Berg durumunu izah edip biraz da kendisine hayran bıraktıktan sonra general top yakalayıcıya bir özel uçak ve pilot ödünç verdi, pilot onu tekrar Napoli yakınlarındaki bir kasabaya bırakıverecekti. Berg araba süremediğinden Roma'ya yolculuk için de ricada bulundu, arkadaşları ona "İkinci Dünya Savaşı'nın en verimli otostopçusu" diyorlardı. Dört saat sonra oraya vardı ve hemen oradaki en önemli hedefini, nükleer bilimci Edoardo Amaldi'yi bulmak için yola koyuldu.

Berg, Washington'dayken, orduda bir görev almama ve üniforma giymeme yönünde tehlikeli bir karar almıştı. Seyahat ederken ya da dolaşırken sivil kıyafetler çok daha kolay ortama karışmasını sağlıyordu, ayrıca insanlar askerlere güvenmeme eğiliminde olduklarından, tatlı dille yabancılardan bilgi koparmasına yardımcı oluyordu. Bununla birlikte savaş kuralları askerlere sivillerde olmayan belli dokunulmazlıklar bahşediyordu, örneğin sivil casusların vurulup öldürülmesi daha az sorun yaratıyordu. Berg bunu biliyordu, yine de şansını denemeye karar verdi.

Ancak her nedense, belki de sıkıyönetim altındaki bir şehirde hareket etmeyi kolaylaştırdığı, belki kendisine daha fazla yetki vereceğini düşündüğü ya da belki bir başka çılgınca risk aldığı için, Amaldi'nin evine damlamadan önce sırtına bir yüzbaşı üniforması geçirdi. Oraya vardığında fizikçiyi her yanı yağ içinde kalmış halde, işgal sırasında Nazilerden sakladığı sevgili bisikletini onanırken buldu. İki adam sohbete koyuldu, öte yandan Berg ordunun Amaldi'yle çoktan irtibata geçtiğini fark etti, hat-

ta bir subay ona Roma'da kalmasını emretmişti. Bu, Amaldi'yi götürmek için ABD başkanından emir aldığını söyleyen Berg'ün canını sıktı. Amaldi en azından diğer subayı bilgilendirmesi gerektiğini söyleyerek itiraz etti, Berg buna izin verdi. Birlikte subayın kaldığı otele gittiler, Amaldi yukarı çıkarken, Berg de lobide halinden son derece memnun, yayılarak oturmuştu.

Birkaç dakika içinde Amaldi'nin döneceğini umarken, onun yerine tüy sıklet bir subay ayaklarını yere vura vura merdivenlerden iniyordu ve öfkeden resmen burnundan soluyordu. Berg serinkanlı bir şekilde "Albay görünen o ki sizinle bir anlaşmaya varmamız gerekiyor," dedi. Albay hiç de uzlaşmaya varacak havada değildi, "Dikkat!" diye bağırdı. Berg sadece gözlerini kırıştırdı. Albay tekrar "Dikkat!" diye komut verircesine bağıınca Berg anlaşılan ancak o an üniformalı olduğunu hatırlamış olmalı ki yerinden zıplayıp selam durdu. Boris Pash bunun üzerine Berg'e çıktı, "Bütün bunlar da ne demek oluyor?"

Pash'in o gece azarladığı uyuşuk çam yarması yüzbaşı, elbette Moe Berg'den başkası değildi. Berg ağzından tükürükler saçarak, çabuk çabuk "Onu Alsos görev birimine götürmeye geldim," demişti. Pash "Alsos görevine bakıyorsun demek!" diye kükredi. O anda, son altı aydır Pash'in katlanmak durumunda kaldığı Stratejik Hizmetler Bürosu'nun tüm engellemelerini Berg temsil ediyordu, her bir hayal kırıklığı adeta onda somutlaşmıştı, Pash öfkesini dizginleyemedi. Karşılıklı beyzbol sevgilerine bakıldığında, antrenör Pash ile eski top tutucunun gayet güzel anlaşmaları beklenirdi. Halbuki Pash, mümkün olan her şekilde Berg'i yerin dibine batırdı, akabinde de koca ahmağı kötü sözlerle çekiştirmekten hiç bıkmadı.

Ancak Pash onun gözünü korkutabileceğini sanıyorsa yanılıyordu. Berg ne kadar utangaç olursa olsun, ertesi gün Pash'in yokluğunda Amaldi'nin evine damlayıp, yarı aç fizikçiyi taze et yemekleri olan, altın kaplamalı çatal bıçak takımlarıyla şık bir restoranda ağırlayarak kısmen işi tatlıya bağladı. Hatta Berg, Enrico Fermi'nin sayesinde Amaldi'nin çocuklarına tatlılar alıp

getirmişti. Bu nezaketlerinin sonucu olarak, Amaldi Berg'ün kendisiyle nükleer fisyon hakkında görüşmesini kabul etti. Başka şeylerin arasında Berg, İtalyan ordusunda askere alındıktan sonra Amaldi'nin Kuzey Afrika'da bir tur görev yaptığını, sonra da Roma'daki laboratuvarına döndüğünü öğrendi. Fakat Müttefikler'in korktuğu gibi faşist yönetimle işbirliği yapmak şöyle dursun, Amaldi fisyon araştırmalarının hepsini bırakmıştı. Hatta 1943 Eylül'ünde, Almanların İtalya'yı işgali sırasında yaşamından endişe ettiği için beş ay boyunca saklanmıştı.

Başka yerlerdeki fisyon araştırmalarının durumuna gelince, Amaldi savaş süresince bazı Alman bilim insanlarıyla görüştüğünü itiraf etti. Bunlar arasında Heisenberg ve Hahn da vardı, dahası Heisenberg'in özellikle bir bomba üzerinde çalıştığından şüphelenmişti. Fakat 1942'den beri onlarla iletişimi kopmuştu, dolayısıyla hiçbir ayrıntı veremedi. Amerika'daki gergin nükleer bilimciler açısından bu olası en kötü haberdi, Almanların niyetleri hakkında, hayal güçlerini sınırlandıracak inkâr edilemez herhangi bir somut gerçek ortaya koymaksızın, korkularına korku kattı.



Berg sonraki birkaç hafta boyunca, Amaldi'nin yanı sıra başka İtalyan fizikçilerle de görüştü. Elbette Alsos çoğunun yerini zaten tespit etmiş, hatta birkaçını sorguya dahi çekmişti. Şu da var ki Berg'ün bilim insanlarıyla etkileşimi çok daha samimi, çok daha dostçaydı, onlar da Boris Pash'le arasındaki temel farka dikkat çekiyorlardı. Pash olağanüstü bir askerdi, becerikli ve cesurdu ancak en iyi şekilde, cepheye yakın karmaşada çalışıyordu. Roma'da hedefleri ele geçirdikten sonra, aslında Normandiya Çıkarmasına katılmak için kaçarcasına hemen İtalya'dan ayrılmıştı. Berg daha sabırlı çıkmıştı; bazen kesinlikle çam devirirken, James Bond halkın içinde asla silahını düşürmemiştir, öte yandan gerçek istihbarat işlerinde ajanları cebinden çıkaran üstün bir başarı göstermişti. İnsanların güvenini kazanarak kibarca sırlarını söyletiyordu, kabadayılık taslayan, tehditler savuran

Pash'in asla öğrenemediği becerilerdi bunlar. Örneğin bir İtalyan fizikçi ilk başta konuşmayı reddetmişti, hal böyle olunca Berg, adamın kitaplığından Petrarca'nın sonelerinin olduğu bir kitabı çekip çıkararak, elbette orijinal dili İtalyancada ezbere birkaç parça okumaya başladı. Şaşkınlıktan irkilen fizikçi Berg'e nasıl olup da Petrarca'yı bildiğini sordu. Berg'ün Princeton'dayken şair üzerine çalıştığı ortaya çıkınca kendilerini bir edebiyat tartışmasının içinde buldular. Biraz sonra şaire kadeh kaldırıyorlardı, öyle ki bilim adamı neredeyse farkına varmadan atom araştırmaları konusunda bildiği her şeyi açıklıyordu.

Çekicilik işe yaramadığında, Berg dalavereye başvurmaktan kaçınmazdı. Roma'daki en önemli bilimsel hedef, yavaş, ölçülü cümlelerle konuşan, geniş omuzlu bir fizikçi olan Gian-Carlo Wick, onunla buluştuğunda kesinlikle Berg'den etkilenmemiştir. Parlak zekâsına rağmen, Berg ansiklopedik bir kafaya sahipti. Gerçekleri kümeliyordu, sanat ya da müzik gibi şeylerden çok az zevk alıyordu, Mozart hakkında sayfalarca biyografik ayrıntıyı ezbere sayıp dökebilmesine karşın bizzat müziğin kendisi onu etkilemiyordu. Wick tam tersine son derece kültürlü ve çok okumuş biriydi, Latince kökenli dilleri top tutucudan çok daha akıcı bir şekilde konuşuyordu. Örnek bir Avrupalı entelektüeldi, bir başka deyişle, sık bir Amerikalı olarak gördüğü Berg'i ciddiye bile almıyordu.

Yine de son gülen Berg oldu. Onu hor görmesine rağmen Wick, Berg'le bir görüşme yapmayı kabul etti, bu numaracıdan zarar gelmeyeceğini düşünüyordu. Wick on yıl önce Heisenberg yönetiminde çalışmıştı (fiziğin yanı sıra masa tenisi tutkuları da ortak), Berg'e savaş sırasında da birbirleriyle iletişim halinde olduklarını söylemişti. Heisenberg 1944 Ocak'ında, Wick'i Almanya'daki yaşamla ilgili en son gelişmelerden haberdar ettiği bir kartpostal göndermişti.

En sonunda Wick görüşmeden yorulunca Berg'den gitmesini rica etti. Kapıdan çıkarken beyzbolcu kartpostalı Wick'in masasından aşırılmayı başardı. O gece Almancadan İngilizceye tercüme

edip istihbarat yetkilileri için fotoğrafını çekti. Sonra da ertesi gün fizikçinin çalışma odasına şöyle bir uğrayıp kartpostalı gizlice geri yerine koydu. Wick hiçbir şeyden şüphelenmedi. Kalın kafalı bir sporcunun kendisi gibi zeki bir akademisyeni hiçbir zaman kandıramayacağını varsayarak savunmasını düşürmüştü. Bir aptalı yakalamak için bazen sizin de aptalı oynamanız gerekebilir.

Heisenberg'in yazdığı kartpostalda bir satır gerçek duygu bulunuyordu, "İnsanın sakince fizik üzerine düşünebildiği zamanlar o kadar geride kaldı ki, sanki asırlar geçmiş gibi." Bunun dışında, yazdıkları tamamen son birkaç aydır neler yaptığıyla ilgiliydi, zaman çoğunlukla felaketlerden kaçmakla geçmişti. Berlin'de eşinin anne babasının evinde çıkan yangından ve aylar sonra da Leipzig'deki evinin bombalanışından bahsediyordu. Sonuçta ailesini Bavyera Apleri'nde bir kulübeye taşıdığını ve onları olabildiğince sık ziyaret ettiğini söylüyordu. Heisenberg bu haberi yazarken herhalde ona çok sıradan gelmiş olmalıydı, neyse ki bu ihtiyatsız sözler sayesinde SHB artık onu nerede arayacağını öğrenmişti.

Kartpostalda aynı zamanda Heisenberg'in araştırmasından da söz ediliyordu. Leipzig'deki laboratuvarı bombalar tarafından yerle bir edilirken "Berlin enstitüsünün ise ayakta kaldığını" bildiriyordu. Bununla birlikte son istihbarat raporları üstü kapalı da olsa Heisenberg'in gerçekten de laboratuvarını Berlin'in batısına, Amerikan hava saldırılarının erişemeyeceği bir yere kaydırıldığını ima ediyordu. Berg bu konuda Wick'e sorular sordu, Wick de Heisenberg'in ormanlık bir bölgeye taşındığını itiraf etti. Daha fazlasını söylemeyi reddetti, öyle olsa bile bu ilginç haber araştırma alanını büyük ölçüde daraltıyordu.

Berg bu görüşmenin sonuçlarını kartpostalla birlikte bildirdiğinde, SHB sevinçten ne yapacağını şaşırdı, Vahşi Bill Donovan onu bizzat tebrik etti. Kime sorduğunuza göre değişirdi ve beyzbol top tutucusu kimine göre kalın kafalı kimine göre de kaprisli biri idi fakat önemli bir durumda görevinin gereklerini yerine getirmişti.

Afrodit Örse Karşı

Meşgul Lizzie V-3 silahı D-Günü'nden önce henüz hazır olmadığından, Alman topraklarını savunma işi bir başka silaha, V-1 füzesine düşüyordu. Normandiya Çıkarması başladıktan saatler sonra, Berlin'deki Alman başkomutanlık karargâhı, Fran-sa'nın kuzeyinde konuşlanmış bazı askeri birliklere telgrafla şifreli bir mesaj gönderdi: "ıvır zıvır odası" Nazi mühendisleri fırlatma donanımını hazırlamak için günlerce uykusuz çalışıp çabaladılar ve ilk V-1 Londra yakınlarındaki Kent şehrini 13 Haziran 1944'te, sabah saat 04.18'de vurdu. Yüzlerce füze daha, her biri uzun ve yüzgeçli, sanki havada uçan bir köpekbalığı gibiydi ve hızla birbirini izledi.

Yoğun yayılım ateşinin iki ana etkisi oldu. Birincisi, saldırı Müttefik ordusunu engellemiş oldu. Bir noktada, Büyük Britanya kaynaklı tüm hava saldırılarının yüzde 40'ı, V-1 fırlatma mevzilerine ayrılmıştı. Müttefikler fırlatma alanlarının bir milyondan fazla fotoğrafını çekerken, keşif çalışmaları aynı derecede yoğundu. Bu faaliyetlerin her ikisi de başka operasyonların kaynaklarını tüketiyordu. Füze saldırıları aynı zamanda fabrikaları, enerji santrallerini, su şebekelerini, yolları ve ulaşım merkezlerini imha ederek İngiltere'nin güneyinde kargaşa yaratıyordu. İkmal zincirleri ciddi manada sekteye uğratılmıştı, dahası Müttefik orduları ana karada Almanlara karşı ilerleme kaydetmek için mücadele ediyordu. D-Günü'nden tam bir buçuk ay sonra, Omaha Plajı'ndan içeriye 100.000 kayıp vererek, ancak kırk kilometre ilerleyebilmişlerdi.

İkinci ana etkiyse, füzeler sivilleri dehşete düşürmüştü. Almanlar gerçekte V-1'leri hedefe yönlendiremediklerinden, kimse onların nerede karaya düşeceğini bilmiyordu. Bu da -saatte 644

km civarındaki- hızlarıyla birleştğinde, onlara karşı savunmayı neredeyse olanaksız kılıyordu. İngilizler hava balonlarıyla onların yolunu kesmeyi denediler, bunlar bazen füzelerin vaktinden önce patlamasına neden oluyordu. Ayrıca cesur pilotlar füzelere -kimi zaman aralarında on beş santim kalıncaya dek- yanaşarak ve türbülans yaratarak rotalarını şaşırtmayı öğrenmişlerdi. Fakat bu önlemler bir avuç roketten daha fazlasını durdurmaya yetmiyordu, hal böyle olunca da milyonlarca insan her gece bir sonraki roketin kendilerine isabet edeceği korkusuyla yatağa giriyordu. Engelleme ateşi o kadar kötüydü ki, ilk iki hafta içerisinde 2700 kişi yaşamını yitirdi. Churchill içkili kafayla orduya, misilleme olarak Alman sivillere zehirli gaz saldırısı yapılmasını emretti. Churchill'in kabinesi buna karşı çıktı, İngiliz hükümeti olayı yıllarca gizli tuttu. Bunun yerine hükümet Londralıları şehrin dışındaki kırsal bölgelere taşınmaya teşvik etti. Sonuç olarak bir buçuk milyondan fazla insan kaçtı.

Genel olarak Alman füze saldırılarının savaşın gidişatını tersine çevirerek Müttefikleri kıtadan temelli kovacağına dair gerçek bir korku vardı. Üstelik gerçekten korkutucu olan şeyse, daha kötü silahların yolda olmasıydı. O zamana kadar Almanya sadece, görece küçük olan V-1'leri fırlatmıştı. Bu arada Fransa'nın kuzeyindeki dev beton koruganların inşası sürüyordu, hangi silahların habercisi olursa olsun, kesinlikle çok daha kötüsü olacaktı; özellikle de yeni füzeler nükleer olursa... Böyle söylentiler dolaşıyordu. Koruganlar, Müttefik ordularının o sıralar mihlanıp kaldığı yerin yüzlerce kilometre kuzeybatısında bulunan Calais'de kurulduğu için onlara karadan saldırma umudu da yoktu.

Bunların hepsi de koruganlar faaliyete geçmeden imha edilmeleri için Müttefik güçler üzerindeki baskıyı artırıyordu. Geleneksel bombaların etkisiz olduğu anlaşıldığından, tek gerçek umut Amerikan ordusunun savaş yorgunu uçaklarını patlayıcılarla doldurup uzaktan kumandayla koruganların olduğu yerlere çarptırma planına kalıyordu.

İleri görüşlü havacılar Wright Kardeşlerden beri uzaktan

kumandalı uçaklar, aslında insansız hava araçları üzerinde çalışıyor, denemeler yapıyorlardı ancak 1900'lerin başlarındaki elektronik sistemler gerekli mesafeler üzerinden sinyal gönderip alamıyorlardı. Savaş sırasında ordu özellikle bu sınırlamalarla mücadele etti. Afrodit Projesi insansız hava araçları sadece üç komutu (sol, sağ, dalış) tanıyordu ve onları da sadece duraksayarak yerine getiriyordu.

Bununla birlikte, 1944'ün ortalarına gelindiğinde, donanmanın Örs Projesi, kısmen de olsa Pensilvanya'nın güneydoğusunda, Wilfred "Çömez" Willy adında otuz beş yaşındaki sinirli ve huysuz bir mühendis sayesinde çığır açan bir buluş gerçekleştirmişti. Tasarımına yardımcı olduğu radyo tabanlı yeni bir sistem on komutun üstesinden gelebilecek, ana uçağın yavruyu çok daha büyük bir hassasiyetle yönlendirmesini sağlayabilecekti. Örneğin ana uçak yavrunun hızını değiştirebilecek ve uzaktan kumandayla patlayıcıları patlatabilecekti, hatta yavrunun ısıtıcısını açıp kapayabilecekti. Daha önce hiç kimse böyle gelişmiş insansız hava araçları görmemişti.

Willy'nin tasarımındaki tek aksilik uzaktan patlatma devreleriydi. Tuhaf bir nedenden ötürü test uçuşları sırasında ha bire ateşleme yapıp duruyorlardı, bu uçuşlar gerçek görevler için, gerçek patlayıcılarla yapılmış olsaydı, yavru uçak vaktinden önce patlatılmış olacaktı. Haftalarca düşünüp taşındıktan sonra Willy'nin ekibi sonuç olarak sorunun sebebinin parazitlere bağlamışlardı. Ana uçak, yavru uçağın dikey olarak 5 km üzerinde uçmak zorunda olduğundan, yavru uçağın oldukça hassas radarlarının olması gerekiyordu. Anlaşılan Philadelphia yakınlarındaki pop müzik ve haber yayını yapan radyo istasyonlarından gelen, ister istemez devreleri alt üst eden parazit sinyalleri toplayacak kadar hassaslardı. Willy'nin ekibi sorunu asla tam olarak çözemeseydi de parazit radyo sinyallerinin Manş Denizi üzerinde daha az sorun olacağını düşünerek kendilerini avutuyorlardı.



Bu arada hem donanma hem de ordu görev için İngiltere'deki pilotları işe alıyordu, aralarında Joe Kennedy de vardı. Joe ve ekip arkadaşları onurlu bir terhis için yeterince uçuş görevini yerine getirmiş olmalarına rağmen, Joe yeni bir şöhret şansı yakalama umuduyla adamlarını D-Günü harekâtı boyunca kalmaya ikna etti. Diğer taraftan D-Günü'nden sonra Biscay Körfezi'nde Alman denizaltıları avlayan pilotlar sadece bir destek rolüne indirgenince ekip arkadaşları elveda dedi. Bu durumun tek iyi yanı Joe'yu başka işler için uygun kılmasıydı; üssündeki subaylar apaçık tehlikeli bir başka görev için orduya pilot almaya başladıklarında gönüllü oldu. Güvenlik gerekçeleriyle işe alım yapanlar ona görevin gerçekte neyi kapsadığını söylememişlerdi, zaten Joe'nun da umurunda değildi. "Tehlikeli" sözcüğü onun için yeterliydi.

Bir Numaralı Özel Saldırı Birliği'nin pilotları Haziran sonunda görevle ilgili bilgilendirildiler; bilgilendirme anahtar sözcüktü. Ketum bir subay pilotlara, napalm yüklü uçakları kaldırıp, Fransa'ya yöneleceklerini sonra da uçak patlamadan önce atlayacaklarını söylemişti. Herhangi bir sorusu olan var mıydı? Birkaç tane soru sorulsa da subay daha fazla yorum yapmayı reddederek adamları çabucak başından savdı. Buna rağmen havacı gençler tehlikenin morallerini bozup şevklerini kırmasına izin vermediler. Ne zaman yeni bir pilotun kara kuvvetlerinin hizmetinde çalışacağı bildirilse, diğer adamlar, "Hey millet, bir üşütük daha gelmiş," diye bağırıp hep bir ağızdan gülüyorlardı. Donanma grubu da delifişek tiplerdi; özellikle Joe, Boston'daki gazetelerin kendisiyle ilgili attığı manşetleri okumak için sabırsızlanıyordu.

Şu da var ki eğitimler devam ederken, heyecan yerini hayal kırıklığına bırakmıştı. İngiliz ordusu anlaşılır biçimde, hava üslerinin etrafında patlayıcı yüklü uçakların bulunmasından ötürü diken üstündeydi, hal böyle olunca üs komutanları bu çetrefil ve tehlikeli konuyu tartışıyor, onların başka yerlere nakledilmeleri için Amerikalılara baskı yapıyorlardı. Açıkçası personel napalm

dolu uçakları etrafta uçuramazdı, bu yüzden her defasında bir yer değiştirme emri geldiğinde bütün patlayıcı sandıklarını boşaltmak, uçakları yeni yerlerine boş uçurmak ve sandıkları bir yere kadar gemiyle, sonra da kamyonlarla, uçakların nakledildiği yere götürmek zorunda kalmışlardı, ciddi şekilde baş belası bir işti. Yeni üsse yerleşmek de hiç eğlenceli değildi, çünkü her zaman iğrenç bir yere düşüyorlardı. Herhalde en sefil yer Woodbridge'di, İngiltere'nin en güneyindeydi, Fransa'da hasara uğramış her uçak için acil iniş pisti işlevi görüyordu. Bir motoru kaybetmişseniz ve uçağı güçlkle yönlendirebiliyorsanız, çok miktarda yakıt kaybettiyseniz, kaptan ve yardımcı pilotların her ikisi birden vurulmuşsa ve artık uçak kumanda kolunun arkasında zavallı bir telsiz operatörü duruyor, hayatı pahasına uçuyorsa, işte o zaman "Kutsal Meryem'e selam olsun" deyip, görülmeye değer ateş toplarının hayatın normal bir parçası olduğu Woodbridge'e yönelirdiniz.

Birkaç taşınma işleminden sonra Afrodit ve Örs personeli kendilerini, pistlerin oluşturduğu üçgen içerisinde, bir çiftçinin şeker pancarı ve şalgam yetiştirdiği İngiltere'nin kırsal kesiminde kullanılmayan bir üste buldular. Bu yer aynı zamanda farelerce istila edilmişti, pilotlar barakalarında uyurken onları ısırıyorlardı. İlk başta onları vurmayı denedilerse de duvarlarda açılan kurşun delikleri sadece içeri daha çok soğuk ve nem girmesine yol açtı, öyle olunca vurmaktan vazgeçtiler. Donanma pilotlarının çoğu ne olursa olsun farelerin arkadaşlığını ordu pilotlarının arkadaşlığına tercih ediyorlardı ve bu karşılıklıydı. Askerlik hizmetinin farklı dallarında bulunan bu iki grup birbirine karşı adeta doğal bir nefret besliyordu, üsteki uzak duruşları ve kendilerini soyutlamaları yalnızca rekabeti körüklüyordu.

Buna karşın pilotların en büyük hayal kırıklığı hava koşullarıydı. Yavru uçaklar için mürettebatın uzaktan kumanda sistemini havadayken kurup ayarlama alıştırmaları yapmaları gerekiyordu, öbür yandan da ana uçak için personelin insansız hava araçlarını uçurma denemeleri yapmaları gerekiyordu. Fa-

kat deneme uçuşları yapmak için aynı zamanda, meteorolojik koşulların tavan ve görüş uzaklığının sınırsız olmasına, 6000 metre yüksekliğe kadar hiç bulut olmamasına ihtiyaçları vardı. Öteki türlü ana uçaklar çok yukarıda yavruları göremez, onları çok çok az yönlendirebilirlerdi. Bir başka deyişle, İngiltere'nin güneyinde neredeyse hiç görülmeyen muhteşem, güneşli günlere ihtiyaçları vardı. Üzerlerine gri bulutlar çöktüğünden bütün haftalar hiçbir şey yapmadan geçecekti. Çoğu zaman hava tahminleri umut verici olsa bile, Kennedy ve diğer pilotlar, sırf son dakikada iptal ettirilecek uçuş için, uçaklarını hazırlama stresine katlanacak ve bütün işi gözden geçireceklerdi. Minicik bir bulut kümesinin gezinmesi ölüm demekti.

Subaylar pilotların günlük istihkakını üç katına çıkararak, fazladan şeker ve sigara vererek morallerini yüksek tutmaya çalışıyorlardı. Özel bir muamele olarak Winston Churchill de onları bir ziyaretle onurlandırmıştı. Hatta Churchill, kendine has yaramaz üslubuyla, patlayıcılara göz atmak için bir yavru uçağın içindeki minicik acil durum kapaklarından birinin içinden geçerken yuvarlak gövdesi sıkıştı. İşin tuhafı, o gün altı metal çivili golf ayakkabıları giyyordu, bir binbaşı birden rastgele atılan bir adımın bir kabloyu delerek içerideki elektronik cihazların, ölümcül sonuçlar doğuracak kısa devre yapmasına sebep olabileceğini fark etti. Bu nedenle binbaşı koştugu gibi, en açık hedef olan yerinden –koca poposundan– Churchill'i yakalayarak bağırdı: "Sayın Başbakan, uçağa ayağınızdaki çivili ayakkabılarla giremezsiniz." Churchill arkasını dönüp kendisine kimin el attığını görmek için bakıp, "Ah, öyle mi, giremem değil mi?" dedi. Herkes gerildi. Ne var ki binbaşının cesareti Churchill'in hoşuna gitti, ikna olup çekildi, "Çok iyi o halde. Haydi, ayağımı nereye basıp tırmanacağımı göster o zaman."

Gerçi şekerler ve Churchill'in yaptığı ziyaretler pilotları bir yere kadar rahatlatılabildi. Hava canlarını sıkımsa devam ediyordu, sonunda gerginliklerini aptalca yöntemlerle çıkarmaya başladılar. Eğlence olsun diye, yaralanmaya kadar varan yum-

ruk çarpıştırmaca oyununu alınlarıyla oynuyorlardı ve tıpkı ke-
çiler gibi alınlarını birbirine toslayarak bir taraf pes edene kadar
bunu sürdürüyorlardı. Bunun haricinde ciplerle gezintiye çıkıp
kasten ağaçlara çarparak son saniyede araçtan atlayıp kendileri-
ni kurtarıyorlardı. Aman ne eğlence ne eğlence.

Kennedy bu şamatalı eğlencelere katılmıyordu fakat bir farkı
varsa o da öbür pilotlardan çok daha derin bir korku ve üzü-
ntüye saplanıp kalmış olmasıydı. Bir kere Fransa'dan çok kötü
haberler geliyordu. Normandiya'da neredeyse hiç ilerleme ol-
madan geçen haftaların ardından, General George S. Patton'ın
ordusu Ağustos başında ani bir çıkış yaptı. Generalin birlikleri
Almanları orada ezip geçerek ülkenin çok büyük bir kısmını is-
tiladan kurtardılar. Bu dünyanın pek çok yerinde sevinçle karşı-
landı, buna karşın Joe haberler üzerine umutsuzluğa kapılmıştı.
Patton Fransa'yı çabucak kurtardıysa, Joe kendi adına bir zaferi
nasıl elde edecekti?

Daha kötüsü donanma görevi beklenmedik gecikmelerle
karşılaştı. Alengirli uzaktan kumandalı uçaklarını İngiltere'ye
getirmek için, Pensilvanya'daki Çömez Willy'nin ekibi Atlas
Okyanusu'nu seksek oynayarak geçmek zorunda kalmıştı. Ne
yazık ki kötü hava koşulları ve buzlanma önleyici donanım ek-
sikliği onlara İzlanda'da üç hafta zaman kaybettirdi ve sonuç
olarak Joe ve diğer donanma pilotları eğitimlerinden geri kal-
dı. Bunun üzerine İngiltere'nin güneyinde hava nihayet birkaç
günlüğüne açtığı zaman 4 Ağustos günü, özel görevin başındaki
komutanlar ilk gerçek saldırıyı planlamaya koyuldular, ordunun
Afrodit personeli –daha geri teknolojiye rağmen– ilk darbeyi Ku-
zey Fransa'daki koruganlara indirdi. Kennedy'nin öfkeden gözü
dönmüştü. Ordunun şu kalasları bütün hedefleri havaya uçura-
cak ona da hiçbir şey bırakmayacaklardı.

Endişelenmesine gerek yoktu. Afrodit projesi tam anlamı-
yla bir felaketti. Göreve katılan altı ordu bombardıman uçağının
üçü, *Taint a Bird*, *The Careful Virgin* ve *Quarterback*, kalkıştan he-
men sonra neredeyse havaya uçuyordu; biri hava savunma ba-

raji oluşturan balonların arasına daldı, diğeri bölgede bulunan uçaksavar birliklerinden açılan dost ateşine hedef oldu, üçüncüsü ise Almanlara saldırmak üzere havalanmış başka savaş uçaklarının arasına daldı, az kalsın havada bir başka uçakla çarpışıyordu. Havada işler daha da kötüleşti. Ana uçaklar uçuşun ortasında bir yavru uçağın izini kaybetti, bir başkası da rotadan çıkıp Londra'ya yöneldi. İki yavru uçak sonunda denizin dibini boyladı, öbürü İngiliz topraklarında vaktinden önce patlayarak bir otlakta otlanan seksen ineği öldürdü. Üç uçak Manş Denizi'ni aşmayı başardı, onu da sadece uzaktan kumanda düğmeleri bozulduğu için yapabildiler, uzaktan kumanda onları doğrudan hedefleri üzerine uçurmuştu. En sonunda sadece bir bomba uçak, hasar vermeye değer bir şeye çarptı, gerçi o da bir korugan değildi. Bu yavru uçak hedefini ıskaladıktan sonra, ana uçakta-kiler onu döndürüp bir Alman uçaksavar birliğine doğru savurmaya karar verdiler, bu iri ve kolay lokmayı gören uçaksavar topçularının hiç kuşkusuz ağızlarının suyu akıyordu. Ateş açtılar ve sonucunda kendilerini devasa yeşilimsi-sarı bir ateş topu içinde ölüme sürüklediler.

Koruganları ıskalamak zaten yeterince kötüydü ancak Afrodit personeli de çok ağır kayıplar vermişti. Bir pilot atlayıp paraşütünün açılmadığını fark ettikten sonra yaşamını yitirmişti. Başkaları da benzer tutukluluklar ve arızalar yüzünden ölümle burun buruna geldiler, içlerinden biri düşüşün ortasında sırt çantasını yırtarak açtı, paraşütünü eliyle dışarı çıkarıp attı. Paraşütleri çalıştığında bile adamların ayak bilekleri burkulmuş, dişleri paramparça olmuş ve yaralanmalara maruz kalmışlardı; birinin kolu omzundan kopmuştu. Beklenildiği gibi 6 Ağustos'ta kızgın bir general Afrodit özel grev gücünün dibinde bitti. "Bu proje korkaklık ile cehaletten ibarettir," diyerek hiddetini dile getirdi.

Joe Kennedy çok sevinmişti. Ordunun başarısızlığı ancak kendi ihtişamını artıracaktı, dahası Örs Projesi birkaç gün sonra uçuşları başlattığında, ilk uçan pilot olmaya gayret etti. Gerçekten de bazı tarihçiler Joe'nun üstlerine ilk uçuş görevini ona

vermezlerse güçlü babası sayesinde kariyerlerini mahvetmekle tehdit ederek baskı yaptığını tahmin ediyorlar. *Hitlerin* çabuk öfkelendiğini mi düşünüyorsunuz? Göreve seçilmişti.

Hayatta kalan pilotlar kendi paylarına işin fiyaskoyla sonuçlanmasından memnunnlardı, toprağa ayakları değer değmez körkütük sarhoş olmaya koştular. Kurtulan pilotlardan biri, içki âlemleri sırasında Kennedy'yi üsteki bara girerken görünce, "Benim ihtiyar büyükelçi olsaydı, bu üniformadan kurtulmaya bakardım," sözlerini geveledi. Joe gülmekle yetindi.

44. BÖLÜM

Valkyrie¹⁴

Werner Heisenberg 1944 yılında zorlu bir yaz geçirdi. Kurt Diebner'le uranyuma ve ağır suya erişim konusunda kavgaları devam ediyordu. Zaten çalışmaya güçlükle vakit bulabiliyordu çünkü laboratuvarını güneye Kara Orman bölgesine taşıma işlemi umduğundan daha uzun sürmüştü. Savaş Almanya açısından da korkunç gidiyordu, kapalı kapılar ardında duydukları daha da can sıkıcıydı. Göring'in üst rütbeli subaylarından biri, Müttefiklerin altı hafta içinde Dresden'e atom bombası atmayı planladıklarına dair söylentileri sormak için Temmuz'da onu Berlin'de ziyaret etmişti. Heisenberg her ne kadar bunun mümkün olmadığını düşünse de endişe etmekten de geri duramadı.

Kişisel düzeyde, Heisenberg kendisini Berlin'de yapayalnız hissediyordu. Ailesini Bavyera Alpleri'ndeki kendilerine ait kırık dökük dağ evine saklamıştı, onları nadiren görüyordu. Uluslararası bilim topluluğuyla olan bağlantısını da kaybetmişti. Artık eline neredeyse hiç mektup geçmiyordu, kısa süre önce "kültürel konferanslar" vermek için Kopenhag, Krakov ve Budapeşte'ye gitmesine rağmen, Nazi yöneticileriyle boy gösterince, oradaki bilim insanlarınca anlatılamaz derecede düşmanca karşılandı.

Heisenberg'in o yaz sabırsızlıkla beklemek zorunda kaldığı tek şey Çarşamba Kulübü'nün toplantılarıydı. Bu yirmi kadar Alman aristokrat tabakası (diplomatlar, maliye bakanları, önde gelen pro-

14 İskandinav mitolojisinde Valkyrie'ler, tanrı Odin'in hizmetinde olan, sadece savaş sırasında ölmek üzere olan savaşçılara görünen ve savaşçı öldürücü darbeyi alıp ruhu bedeninden ayrılığında, onun ruhunu yanlarına alarak gökyüzündeki mekânları Valhalla'ya götüren bakire kadın kahramanlar olarak tasvir edilirler. (Çev.)

fesörler), Berlin’de 1863’ten beri iki haftada bir çarşamba günleri akşam yemeği ve gayriresmi bir konferans için toplanıyordu, ardından da sarhoş olup okul günlerindeki şarkıları söylüyorlardı. Kısacası bu bir eski arkadaşlar kulübüydü, kaba saba Heisenberg’in ara sıra neşelenmek için tam da ihtiyaç duyduğu şeydi.

Bununla birlikte kulüp, Heisenberg dâhil herkesi şaşırtan bir şekilde savaş boyunca olgunlaşarak daha soylu bir hal aldı ve insanların rejimle ilgili hayal kırıkları için bir çıkış yolu gibi görülmeye başlandı. İnsanlar kulüpte çekinmeden içlerini dökebiliyorlardı, 1944’e gelindiğinde toplantılar, “schimpanski¹⁵” Hitler ve onun yordakçılarıyla dalga geçilen, rejim karşıtı faaliyetler alanına dönüştü. Hatta daha cesur bazı kulüp üyeleri Hitler’in azledilmesini dahi konuşuyorlardı, birkaçı bu fikirle ilgili Heisenberg’in ağzını yoklamıştı. Heisenberg elbette onları ciddiye almamıştı fakat bu tarz konuşmaları insanın içini rahatlatıcı ve cesaret verici buluyordu. Bunlar tıpkı onun gibi Almanya’yı seven ve Hitleri hor gören aklı başında, mantıklı insanlardı, aynı anda hem Almanya’nın savaşı kazanmasını hem de Nazilerin bir şekilde savaşı kaybetmesini istemenin kafa karıştırıcı bir saçmalık olmadığını, tek akla uygun düşünme şekli olduğunu anlayan insanlardı.

Güneye taşınma ile Uranyum Makineleri üzerine yaptığı araştırma arasında Heisenberg’in 1944 yılının ilk altı ayı boyunca Çarşamba Toplantıları’na katılacak çok fazla vakti olmuyordu. O yüzden, çalıştığı enstitüde ev sahipliği yapacağı 12 Temmuz toplantısını iple çekiyordu. Yıldızların içerisinde meydana gelen nükleer tepkimelerle ilgili bir konuşma hazırladı, sonra da o akşamki münide sunulacak tatlının hazırlanması için enstitünün bahçesinden taze ahududuları topladı. Savaş sırasında bir kez olsun her şey umduğu gibi iyi geçmişti. Konuşması çok beğenilmiş, hemen akabinde, nükleer enerjinin askeri ve siyasi sonuçlarına dair ilginç bir tartışmaya esin kaynağı olmuştu. Kulüp dostlarıyla biraz güzel şaraplardan içtikten sonra, herkes eğ-

15 Şempanze kelimesini çağrıştıran bir sözcük. (Çev.)

lenceyle vakit geçirip şarkılar söyledi ve Berlin'deki schimpans-kî'ler hakkında öfkeyle atıp tuttu.

Bir hafta sonra, ayın on dokuzu öğleden sonra, Heisenberg hâlâ keyifliydi. Toplantıda tutulan resmi karar defterini tamamlayıp, kulüp üyesi bir yakın arkadaşına teslim ettikten sonra, ailesini görmek üzere, güneye giden trene yetişmek için tren istasyonunun yolunu tuttu. Önünde uzanan yemyeşil kırlar, ardında yavaş yavaş kaybolan araştırmasının stresiyle, herhalde hoş bir yolculuk olmuştur. Gideceği yere vardığında, ailesinin yaşadığı kulübeye ulaşabilmesi için önünde daha dağlarda iki saatlik yürüyüş yolu vardı, böyle olunca çantasını kavracağı gibi yola koyuldu.

Bir iki kilometre yürüdükten sonra, at arabası çeken bir askere rastladı. Heisenberg elindeki çantaları arabanın üstüne atıp, yardım etmeyi teklif etti. Asker çarpıcı bazı haberleri aktarana, birinin o gün erken saatlerde Adolf Hitler'e suikast girişiminde bulunduğunu söyleyene kadar, herhalde tatlı sohbet etmişlerdir.

Kod adı Valkyrie olan suikast planının başarıya ulaşmasına ramak kaldığı daha sonradan ortaya çıkmıştı. Otuz altı yaşında bir Alman albay, Hitler'le yapılan bir toplantıya bir çanta dolusu bombayla girip, çantayı onun yanına yerleştirmişti. Ancak bir başka subay ayaklarını koyacak yer açmak için, bilmeden, çantayı büyük ahşap toplantı masasının altına itti, masa patlamanın yarattığı şokun büyük kısmını emecekti. Bu nedenle, Hitler, patlama esnasında bayılmasına ve pantolonu lime lime olmasına karşın, hafif şekilde yaralandı ve yaraları kısa sürede iyileşti. Gerçekten yaşamına kast edilmesi onu canlandırmıştı. Hatta o günün ilerleyen saatlerinde Mussolini'yle bir araya geldiğinde zafer edasıyla Il Duce'ye toplantı odasının için için yanan kalıntılarını gösterdi.

Haber Heisenberg'i çok şaşırtmıştı. Aklına Çarşamba Kulübü Toplantısı'ndaki o bütün sarhoş atıp tutmaları geldi, arkadaşları ciddi miydi? Şimdi canı tehlikede miydi? Temkinli bir şekilde askere haberle ilgili ne düşündüğünü sordu. Her ikisi için de en-dişe dolu bir andı, Üçüncü Reich'ta, yani Nazi iktidarında asla duygular yabancılara açılmazdı, hele siyasetle ilgili olanlar hiç.

Asker nihayet “Bir şeyler yapılmasının zamanı gelmişti,” dedi. Söylemeye cesaret ettikleri tek şey buydu, yine de birbirilerini oldukça iyi anlamışlardı.

Heisenberg, kulübede geçen birkaç gün boyunca radyodan haberleri dinledi, tamamı da korktuğu kadar kötüydü. Çarşamba Toplantıları’nın birkaç üyesinin, yemek yiyip içki içtiği adamların, daha bir hafta öncesinde ahududulu tatlı ikram ettiği adamların, başlıca suikastçılar olarak adları geçiyordu ve hepsi de infaz edildi. Bunu Alman profesyoneller sınıfının genel tasfiyesi izledi, bir yandan ünlü kuantum fizikçisi Max Planck’ın oğlunun da aralarında bulunduğu beş bin kişi toplanıp vuruldu.

Heisenberg’in duyguları sonraki birkaç gün boyunca allak bullak olmaya devam etti. Eğer Gestapo onu Çarşamba Kulübü toplantılarıyla ilişkilendirmişse, dolaylı bile olsa, yanmıştı. Şu kör talihe bakın ki, en son toplantının tutanaklarını daha yeni kendisi tutmuştu. Henüz hiç gece yarısı kapısını çalan olmamıştı. Kimse onu soru sormak için durdurmamıştı. Belki de komployu kuranlar Heisenberg’in adını vermeyi reddetmişlerdi. Belki aile dostları olan Himmler müdahale etmişti. Belki Uranyum Kulübü’ndeki statüsü onu korumuştur. (Bir önceki Ekim ayında bizzat Hitler, Heisenberg’i savaşta gösterdiği yararlılıklardan ötürü birinci sınıf hizmet madalyasıyla ödüllendirmişti. Sebebi ne olursa olsun, Heisenberg bu tasfiyeden sağ çıkmıştı. Müttefik bilim insanlarının korku ve umutsuzluğuna karşı, o ailesiyle kaldığı dağ evinden Almanya’nın güneybatısındaki yeni laboratuvarına geçti. Laboratuvar Haigerloch kasabasında bir mağaranın içinde yer alıyordu, aynı zamanda onun o zamana dek yaptığı en güçlü Uranyum Makinesini barındıracaktı.

Kaçış ve Direniş

1944 baharında Gestapo, Paris'te Frédéric Joliot'yu tekrar tutukladı, bu defa niyetleri ciddiye. Alışıldık tehditlere ve hırpalamaya ek olarak, öğretmenlik görevine son verdiler. Bu, kaygı vericiydi ve kötüye işaretli; buna benzer görevden almalar genellikle bir toplama kampına yolculuğun habercisiydi. Irène'yle durumu tartıştıktan sonra her ikisi de saklanmak için gitmesi gerektiğinde hemfikir oldular, hem de çok zaman kaybetmeden. Bu ya ortadan kaybolmak ya da ortadan kaldırılmak meselesiydi.

Her şeyden önce çocukların güvenliğini sağlamak zorundaydılar, öyle olunca çocukları Fransa'dan kaçırma işini Irène'nin yapması gerektiğine karar verdiler. Savaşta gelinen o ana kadar, çalışmalarına ara verip sanatoryumda birkaç uzun kalışı sayesinde, kendisini daha sağlıklı, daha zinde ve daha güçlü hissediyordu. (Hastalığı sırasında kaybettiği kiloları iyileşme sürecinde tekrar aldığını kanıtlamak için Joliot'ya cilveli bir fotoğraf göndermişti. Yakında küçük bir file döneceğini iddia ediyordu. Joliot ise aldığı her kiloya seviniyordu, "Senin daha fazla kilo almaya izin veriyorum. Tombul kadınları seviyorum.") Irène'nin iyileşmesini aynı zamanda antibiyotik denilen yeni çıkmış bazı ilaçlar hızlandırmıştı.

Çocuklarıyla birlikte Mayıs başında, İsviçre sınırı yakınlarındaki bir köye gitmek üzere Paris'ten kaçtı. Ancak hemen İsviçre'ye kaçmak yerine gözü pek bir karar verdi. Kızları Hélène on yedi yaşındaydı, günün birinde bilim insanı olarak çalışmaya hak kazanabilmesi için fizikte önemli lisans diploması sınavlarının hepsine girmesi gerekiyordu. (Bu son derece yorucu, iki günlük testler Fransız bilim öğrencileri için savaş zamanında bile zorunluydu.) Durum böyle olunca Irène özgürlüğe uçuşları-

nı sınav tarihine kadar, tam dört hafta erteledi, daha sonra Hélène'in sınava girmesi için yakındaki bir köye tek başına yolculuk etmesine izin verdi. Irène kadın bilim insanlarının nasıl da kolayca arka plana itildiğini biliyordu, savaş olsun ya da olmasın, işte bunun kızına olmasını kesinlikle istemiyordu.

Tabii ki kızı sınavda çok başarılı olup en yüksek notu almıştı. Testi öyle hızlı bitirmişti ki bazı problemlerin üzerinden tekrar geçip cevabı, ikinci bir yolla elde edecek kadar zamanı olmuştu. Sonunda dört haftalık gecikme aileye çok büyük fayda sağlamıştı. Ülkelerinden temelli ayrıldıkları gün, İsviçre'ye geçmelerine yardım eden rehberleri onları çam ağaçlarıyla çok iyi korunmuş, gözlerden uzak kuytu bir patikaya getirdi. Fazladan güvenlik olsun diye, gizlice ilerlemek ve Alman devriyeleri gözetlemek için kendi çocuklarından birkaçını gözcü yerleştirmişti, sahil boş ve güvenli olunca işaret vereceklerdi. Bununla birlikte acemi şansları yaver gitmeseydi ve Irène kaçacakları gün olarak Alman askerlerinin birkaç mülteciden ziyade endişe edecekleri çok daha önemli işlerinin olduğu çıkartma günü olan 6 Haziran'ı seçmemiş olsaydı, yakalanmış olabilirlerdi. Aile bir gün önce kaçmaya kalkmış olsaydı, büyük olasılıkla tutuklanmış olacaktı; bir gün sonra olsaydı bu defa Almanlar sınırı kapatıp göz açtırmadıkları için kesinlikle yakalanacaklardı. Irène ve çocuklar, aynı bilimsel von Trapp'lar gibiydiler, özgürlüğe adeta dans edercesine sevinçle geçtiler.

İsviçre, Porrentruy'da, bitlerinden temizlenip şehirde gözetim merkezine dönüştürülmüş bir malikâneye alındılar. Irène tipik bir şekilde etrafındaki şeylere çok az dikkatini veriyordu, ülkeye sınırdan gizlice sokmakta belirttiği logaritma hakkındaki bir kitabı okumak için odadaki hasır bir paspasın üzerine külçe gibi yığılırcasına oturuyordu, odada hiç mobilya yoktu. Şehrin valisinin bu yabancıнын bir Curie olduğunu anlaması çok uzun sürmedi, bunu anladığı anda da ailenin Fransa özgürlüğüne kavuşana kadar onunla, kendi evinde kalması konusunda ısrar etti.



Bu arada, Irène ile evlenmiş olan adam, ailesinin şehirden ayrılmasının üstünden çok geçmeden, faaliyetlerini gizli sürdürmek için, Jean-Pierre adında bir elektrikçi kılığında, Paris'te yeraltına inip direnişçilere katıldı. Her gece farklı bir arkadaşının evinde kalıyor, günlerini Sen Nehri boyunca elinde bir oltayla kimseye çaktırmadan gezinerek, bir köylü gibi davranarak ve diğer direnişçilerle buluşarak geçiriyordu. Müttefik güçlerin işgalleriyle, Almanların baskı ve kısıtlamalarına dair duydukları söylentileri birbirlerine aktarıyorlardı, ayrıca Paris için yaklaşan savaşa hazırlık açısından, ev yapımı el bombaları ve basit tanksavar füzelerinin tasarımlarıyla ilgili belgeler de elden ele dolaşıyordu.

Uzun süre beklemek zorunda kalmadılar. Ağustos'ta Müttefik orduları yaklaşınca Paris Etna Yanardağı gibi kaynamaya başladı ve nihayet 19 Ağustos'ta da patladı. Daha fazla saklanması gerekmeyen Joliot hemen bölgedeki polis karakoluna koştu, beraberinde ağzına kadar kimyasal maddelerle dolu iki bavulu sürükleyerek çıktı. Yardım etmeleri için üç tane adam tutmuştu, sıcakta üstlerindeki tişörtleri çıkarıp Molotof kokteylleri yapmaya giriştiler. Molotof kokteyli ilkel bir silahtır; bir şişe alınıp içine benzin doldurulur ve fitil niyetine bir bez parçası tıklıp tutuşturularak hedefe atılır. Bir bilim adamı olarak Joliot çok daha gelişmiş bir şey tasarlamıştı. Doğrudan benzin yerine, asistanlarına fazladan tahrip gücü için sülfürik asitle potasyum kloratı karıştırttı, ayrıca her bir şişeyi daha fazla potasyum klorat emmiş bir bez parçasıyla sardılar. Şanslarına Nazilerin sultanı altında, Parisli gözü doymaz polis şefi karakolun bodrumunda çok büyük miktarda şampanya stoku bulunduruyordu, bu stok sayesinde bir sürü şişe edinebildiler. Tişörtsüz adamlar onları boşaltıp, şişeleri kendi keskin likörlerinden doldurup hazırladıkları bombaları çatıya taşımaya başladılar.

Birkaç gün sonra hemen yakınlarında silahlar patladığında, kendi yaptıkları bombaları yerleştirme işini tamamlamışlardı. Birkaç bin Fransız polisi hemen karakola koşup içeride kendilerine barikat kurdular. 23 Ağustos'ta üç Alman tankı çıkagelince,

polis onların hakkından gelmelerine izin verdi, Joliot'nun kokteyllerini tankların üzerine yağmur gibi yağdırdılar. Bazı haberler bizzat Joliot'nun olayların tam ortasında yer aldığını, şişeleri aşağıya fırlattığını iddia ediyordu, başka haberlerse onun elinde tabanca, laboratuvarından daha çok malzeme almak için cadelerde ileri geri koşturup durduğunu söylüyordu. Birisi onun "Alman askerlerinin gezici bir panayırdaki kuklalar misali düşüklerini gördüm," diye bağırdığını duymuştu. Rolü ne olursa olsun, Nobel Ödülü sahibi, ülkesini bu gerilla savaşında gururlandırdı. Polis, hayal gücüyle takviye edilmiş kimyanın desteğiyle tankları durdurmuştu.

Ne var ki Joliot'nun maceraları bununla kalmadı. Çünkü savaş bitip de heyecanlanmış ve bitkin düşmüş bir halde laboratuvarına döndüğünde, kendisini bekleyen ilginç bir mesaj buldu. Boris Pash de kimdi Tanrı aşkına? Ayrıca neden Joliot'nun peşinden geliyordu?

Yıldırım-A

Boris Pash, Samuel Goudsmit'le ilk kez karşılaştığında onu küçümsemişti. Samuel Goudsmit ise Boris Pash'ten ötürü dehşete düşmüştü.

Goudsmit 1943 Eylül'ünde, Amerikan radar teçhizatıyla ilgili ufak tefek sorunları halletmek için İngiltere'ye gönderildi. Daha yeni kırk bir yaşına basmıştı, saçları giderek kırlaşıyor ve göbeleniyordu; aynı eskisi gibi sersem bir gülüşü vardı ama kuantum spini keşfeden o ince yapılı, dağınık saçlı, her tarakta bezi olan becerikli kişi değildi artık. Hâlâ gurbetteki askerlerle beraber vakit geçirmek, gündüzleri radar setlerinin onarılmasına yardım etmek ve geceleri onlarla bira içmek hoşuna gidiyordu.

İngiltere'de altı ayın ve MIT'de tekrar kısa süreli bir işin ardından Goudsmit 1944 yılı Nisan'ında yeni bir görev için Washington'a çağrıldı, bunun çok gizli bir radar projesi olduğundan şüpheleniyordu. Ordu Goudsmit'i bir otele yerleştirdi, bu davranışları Goudsmit'i etkilemişti, zira savaş süresince başkent Washington'da kalacak yer hem az hem de pahalıydı. Kendisine yapılacak bilgilendirme için bir hafta kadar bekledikten sonra dayanamayıp orada tutulmasının ve gecikmenin ne olduğunu sormak için aradı. Pentagon onu umursamamıştı. (*Burada insanların ne kadar meşgul olduğunu hayal bile edemezsiniz.*) Böyle bir hafta daha bekledi, hâlâ bir şey yoktu. Tekrar aradı, daha sinirli ve huysuzdu, yine atlatıldı. (*Sam, uygun olduğumuzda sizinle irtibata geçeceğiz.*) Gecikmenin küçük düşürücü ve aşağılayıcı olduğunu düşünüyordu, yoksa yapacak daha iyi bir şeyi olmadığını mı sanıyorlardı? Yapacak daha iyi bir işi olmasını diledi.

Gecikme elbette tesadüf değildi. Askeri istihbarat Goudsmit'i

gözetlemeye almıştı, oteldeki telefonunu dinliyor ve şüpheli herhangi birileriyle takılıp takılmadığını anlamak için kentte dolaşırken onu gizlice izliyordu. (Moe Berg de Washington'da beklerken, büyük olasılıkla benzer şekilde gözlem altında tutulmuştu. Anlaşılan Goudsmit sınavı geçmişti, sonrasında General Grove'un bürosundakiler onu Mayıs'ta Pentagon'a getirdiler.

Goudsmit hâlâ radar konusunda çalışacağını sanıyordu fakat Groves'un yardımcısı çabucak onun gözünü açtı. Görevi çok daha tehlikeliydi, nükleer casusluktu. Goudsmit ilk önce Alsos özel görevini öğrendi, aynı zamanda bu işi kendisinin yürüteceğini de anladı. Daha sonra Groves'un yardımcısı ona, ABD'ye bağlılık yemini ettirdi.

Goudsmit daha sonra, Alsos'un bilim şefi olarak neden kendisinin seçildiğine dair hiçbir fikri olmadığını ileri sürdü. Araştırma geçmişi ve Avrupa'ya aşinalığı göz önüne alındığında bu biraz ikiyüzlü, samimiyetsiz bir ifadeydi ama kesinlikle görev için ilk tercih değildi. Yazı işlerinin sebep olduğu bir karışıklıktan dolayı Goudsmit tesadüfen kendisinin artı ve eksi yönlerinin açık sözlü bir değerlendirmesini içeren, kendi personel dosyasının bir kopyasını gördü. Artı yönü: Nükleer fizik biliyordu. Eksisi, "özel görevin saygınlığına adının hiçbir şey katmıyor" olmasıydı. Diğer bir artısı, Alman bilim insanlarıyla yakın dostluğunun bilgi istemeye yardımcı olabileceği ihtimaliydi. Yine eksi bir yanı, huysuz ve nezaketsiz olmasıydı, her iki kusur da istihbaratta işe yarardı. Öteki olumlu yanları, ya had safhada aşağılayıcı ve küstah (Goudsmit'e öncelikle hemen el altında olduğu için önerilmişti) ya da tamamen endişe verici haliydi (Manhattan Projesi hakkında hiçbir şey bilmediği için, kimse ağzından gizli bilgileri almak için ona işkence edemezdi). Böylesi ifşaatlar kesinlikle güvenini artırmıyordu.

Boris Pash'la karşılaşması da öyle. Pash Avrupa'dan Washington'a özellikle Goudsmit'le görüşmek için gelmişti gelmesine, ancak görev ekibine akademisyen bilim insanlarını katmak konusundaki şüphesi yaklaşımını da saklamıyordu. Pash onlara

“uzun saçlılar”, “radikaller” gibi adlar takarak, onların ön safları tutacak olmalarından duyduğu şüpheyi dile getiriyordu. Goudsmit yürekten katılıyordu, o da idare edeceğini düşünmüyordu. Pash’ın hatırladığı kadarıyla, Goudsmit “medeni dünyanın rahatlığını ve sakin bir laboratuvarın huzurunu” tercih ettiğini itiraf etmişti. Düşman ateşine göğüs germe ya da düşman hatlarının ötesine paraşütle atlama hiç de onun hoşça vakit geçirme anlayışına uymuyordu. Pash gülmekle yetinmiş, “Söz veriyorum, eğer atlamayla ilgili bir şey olursa, önden gidip yumuşak bir iniş yeri hazırlayacağım,” demişti.

Goudsmit bunlara rağmen endişe ve tedirginliklerini bir kenara bırakıp, D-Günü Londra’ya gitmek üzere gemiyle yola çıktı, orada küçük bir Alsos destek bürosuna katıldı. Sonraki birkaç ayını Fransız ve Alman fizikçiler hakkında evrak dosyalarını –aslında bilimsel raporları– toplayarak ve en son istihbarat raporlarını özümseyerek geçirdi. Aynı zamanda yaklaşan cepheye nakli için gereken hazırlıklarını, şu kaygı verici çantaya konulacaklar listesini, hani şu miğfer, yün içlikler, gaz maskesi ve ek yaşam sigortası içeren listeyi, kullanarak yaptı. En unutulmaz olanı da İngiliz ajanların ona dev beton koruganların fotoğraflarını göstererek, Nazilerin sırf konvansiyonel savaş başlıklarını fırlatmak için bu kadar çok zahmete girmeyeceklerine onu inandırmalarıydı; bu özel bir şey için yapılmış olmalıydı, büyük olasılıkla nükleer bir şey için olması gerekirdi. Goudsmit vardıktan birkaç gün sonra V-1 baraj ateşi başladığında bu teoriyi test etmesi gerekti. Elinde bir Geiger sayacıyla kraterlerin içine sürünerek girip işkence gibi uzun bir saat geçiriyordu, sayaç tıkırdamaya başlarsa tekrar sürünerek tırmanmaya hazırlanıyordu. Savaşa hoş geldin uzun saç.



Bu sırada Boris Pash Fransa’yı istila etmeye hazırlanıyordu. General Patton’ın oradaki cepheyi yararak yaptığı son çıkış, Almanları gerileterek Frédéric Joliot’nun saklanıyor olduğu söy-

lentilerinin dolaştığı L'Arcouest/Bilim Limanı yakınlarındaki Fransız sahilini açmıştı. Ağustos ayı başlarında Pentagon Pash'e derhal oraya gidip, bilim adamlarını yakalamasını emrederek acil, pembe bir röntgen filmi göndermişti. Pash Omaha Plajı'na inerken, "Washington'da duyduğum sözler hâlâ kulaklarımda çınliyordu: Hedeflerinize ulaşmada yaşayacağınız en ufak bir gecikme bize çok büyük kayıplara, hatta savaşa mal olabilir," diye hatırlıyordu. Pash ve bir yardımcısı hemen bir cip ayarlayıp, keskin nişancılardan motorlarını korumak için kaportanın üzerine bir asker dölşęđi bağladıkları gibi hareket ettiler. Gece gündüz yol aldılar, fırsat bulunca bağlarda ya da tarlalarda uyudular, yollarda için için yanan tankların etrafından dolanarak ilerlediler.

L'Arcouest, neredeyse, bir yanına taştan bir kilise ve mezarlık, öbür yanına mağazalar ve bir şarap mahzeni dizilmiş bir caddeden ibaretti. Naziler yine de burayı tamamen terk etmemişlerdi; Joliot'nun kulübesinin yakınındaki ormanlık alanda savaşmayı sürdürüyorlardı. Pash ne olursa olsun bir ziyareti tehlikeye rağmen göze almaya karar verdi ve dağınık sakallı bir yöre sakinini –sonradan Joliot'nun bir akrabası olduğu ortaya çıkacaktı– kendilerine yol göstermeye mecbur etti. Adam onları kasabanın kıyısına kadar getirip, yabani otlarla kaplı bir patikada bıraktı. "Voilà,"¹⁶ diyerek bir adım ileri gitmeyi reddetti. Naziler ormana mayın döşemişlerdi, daha şimdiden yedi Fransız direnişçi orada can vermişti. Yine de adam kendi payına düşeni yerine getirmişti. "Köye geri dönüp sağlığını ve güvenliğiniz şerefine içeceğim," diye yemin etti. "Hadi hoşça kalın."

O vakit Pash ve yardımcısı ağaç altlarındaki çalılıkların arasından, her santimetrede mayınları ve bubi tuzaklarını kontrol ederek sürünmeye başladılar. Yolun yarısına geldiklerinde birisi ateş etmeye başlamıştı, kim olduğunu ayırt edemiyorlardı, gizlenmek için çalıların arasına daldılar, güçlkle nefes alıyorlardı. Buna rağmen silah ateşi tamamen kesilmeden tekrar hareket et-

16 "İşte." (Fr.). (Çev.)

meye başladılar, görevlerini bir dakika dahi geciktirmek istemiyorlardı.

Curie ailesinin kır evi, iki katlı, gösterişli taş bir binaydı, ön yüzüne yüksek pencereler hâkimdi. Fakat Pash o gün, *Curie'lerin evinin* etrafındaki açık alana ulaştığında, tüfeği kullanıma hazır durumdaydı, yarı açık ön kapıyı görebiliyordu. Açmak için hafifçe dürtüp aralıktan içeriyi gözetleyince, kendisini çok kötü hissetti, umutları suya düşmüştü. Ev bomboştu. "Ne tek bir parça mobilya vardı, ne de başka herhangi bir şey bulunabilmişti." Yine de yardımcıları odaları araştırdı fakat boşunaydı. Joliot gitmişti.

En azından dışarıdaki silah ateşi kesilmişti, böyle olunca Pash yanındakine kulübeden ayrılmaları için işaret etti. Kapı girişinde görünür görünmez, her nasılsa kafasının yanındaki kapı çerçevesine çarpan birkaç kurşun çerçeveyi paramparça etti. İkisi birden kendilerini toprak zemine atarak karınlarının üzerinde sürünmeye başladılar. Evin tersine, ağaçlık alan boş olmak şöyle dursun, karşılıklı tüfek ve makineli tüfek ateşi sürüyor, hemen üzerlerinde havada vızır vızır mermiler uçuyordu. İkili sağ salim köye döndü fakat bu onları teselli etmeye yetmedi. Alsos'un İtalya'da kopardığı bütün gürültü patırtıya karşı kazanımlar son derece önemsizdi, eldeki sadece birkaç tane ikinci sınıf nükleer bilimciydi.

Pash onlardan çok fazla bilgi de alamamıştı, Moe Berg ise almıştı. Pash Washington'a yaptığı son seyahatlerinde silahlı kuvvetlerin, seksen altısına merdiven dayamış bazı insanlarla beraber, Alsos'a karşı birlik oluşturduğunu sezinlemişti. Ne kadar haksız olursa olsun, Joliot'yu yakalayamamanın yalnızca karışıklığı artıracaklarını biliyordu.

Pash birkaç gün sonra, Paris düşer düşmez, Joliot'nun izini sürmeye kaldığı yerden devam etmesi emrini aldı. Başkaca bir teşvik ya da yüreklendirme görmedi, kimse ayrıntılı hiçbir açıklama yapmamıştı, bunun Alsos'un son şansı olduğunun farkındaydı. Bir iş arkadaşına yazdığı mektupta, "Eğer Paris'te fırsatı bir kez daha kaçırsak ya kendimi vuracağım ya da Almanların tarafına geçeceğim," diyordu. "Ya da daha kötüsü, Ruslara

katılacağım.” Beyaz Rus ordusunun gururlu bir eski askeri için, bundan daha acı bir umutsuzluk çığılığı olamazdı.



Müttefikler Eylül ayı başında Paris’i ele geçirmeyi umuyorlardı, Pash de görevi buna göre planlamıştı. Bu nedenle 23 Ağustos’ta şehir düşmeye yüz tutunca, o da mücadele etmek zorunda kaldı. Kendisi ve beraberindeki üç kişi için, Rennes’teki ordu karargâhından iki cip ödünç istedi, daha sonra da bir harita ve bir asker kumanyasıyla hareket etti. Dörtlülerden biri Alsos’un parçası bile değildi; yalnızca masa başı işinden sıkılmış, macera arayan biriydi. Pash dış görünüşünü ve kişiliğini beğenip bir hevesle onu işe almıştı. Adam kısa süre önce başıboş bir köpek yavrusu sahiplenmişti, beyaz gövdeli siyah başlı şirin bir ufaklıktı, adını da Alsos koyup maskot olarak yanında götürdü.

Dörtlü Paris’e güneyden yaklaştı. İhtiyatlı ve ketum olmaya çalışıyorlardı fakat çılgınca alkışlarla karşılanmaları bunu olanaksız kılıyordu. Geçtikleri her çiftlik evinde, Fransız köylüler pencerelerden sarkarak kırmızı, beyaz, mavi renkli bayraklar sallıyorlardı. Her köyde, kalabalıklar öylesine yakınlarına gelip sıkıştırıyordu ki cipleri zar zor geçebiliyordu. Erkekler onlara şarap şişeleri fırlatıyor, kadınlarsa yanaklarından öpmek için aracın yan basamağından üzerlerine atılıyorlardı. Yine de seyahat tehlikesiz değildi. İki bin Nazi askeri Paris’e giden yollarda dolaşıyordu ve daha binlercesi de şehir içinde gerillalarla savaşıyordu. Fransa o vakte kadar onur kırıcı bir savaş yaşıyordu; Maginot, Vichy, Nazilerin Champs-Élysées Bulvarı’nda kaz adımlarıyla yürümesi. Fransız askerleri ümitsizce kendilerini affettirmek için çırpınıyordu, Müttefik güçlerin komutanlarıyla yapılan toplantılarda, generalleri Paris’e, şehrin kurtarıcısı olarak ilk önce Fransız ordusunun girmesi konusunda ısrar ediyorlardı. Ne yazık ki sürekli yenilgi Fransız ordusunu, Almanlarla karşı karşıya gelme konusunda ürkekletmişti. Cesur siviller

Paris içlerinde Wehrmacht'la savaşırken bile, askerler kırsalda korkudan telaşa kapılıyor, günden güne tükeniyorlardı.

Boris Pash hiç telaşa kapılmadı. Joliot'yu yakalayamamak Alsos'un sonu demekti. Bu yüzden Pash, Paris'in birkaç kilometre dışında bir Fransız barikatına gelip yolun kendisine kapalı olduğunu görünce, hileye başvurdu. Görevli subay bıyıklı bir binbaşydı, onu bulup bir kenara çekti. Usulca, bazı hergele Amerikan tanklarının hâlihazırda Paris'te bir mola verdiğini sanki bir sır-mış gibi fısıldadı. Onların Paris'e ilk önce girmelerini engelleme emri aldığını ve bunu da kolayca yapabileceğini söyledi. Ama mösyö yolunu tıkmakta ısrar ederse...

Binbaşı "Non, non!"¹⁷ diye bağırdı. Sonra da bozuk aksanıyla İngilizce, *Geçeceksiniz. Bu kötü Amerikalıları durduracaksınız!* diyerek barikatın bir kenara çekilmesini emretti. Pash de ona "Au revoir"¹⁸ dedikten sonra, kahkahayla gülerek uzaklaştı.

İlk durağı Joliot ve Irène'nin banliyödeki evleri oldu. Orada olmadıklarını öğrenince, bir hizmetliye Joliot'nun laboratuvarını arattı. Joliot orada da değildi, öyle olunca Pash, Alsos'un geliyor olduğunu bildiren bir mesaj bıraktı. Alsos ekibi Paris'e yaklaşırken, uzaktan Eyfel Kulesi'ni saran, havada asılıp kalmış, kalın ve yoğun bir duman gördü. Yol boyunca cipleri birçok kez ateş altında kalmış olmasına rağmen hiçbirini ciddiye almadılar. Fransız halkı, tüfek ve top ateşi arasında Amerikalılara tezahürat yapmaya devam ediyordu. Aslında şehir halkı, taşralı kardeşlerinden çok daha fazla sevinçle kendinden geçmiş durumdaydı. "Vive les Americains!"¹⁹ diye bağırarak ciplere demet demet çiçek atıyorlardı, Pash o anları "Pasadena Gül Kupası geçit törenindeki ödül arabalarını andırıyorduk," diye hatırlıyordu. Minik köpekleri kaportanın üzerine zıplayıp neşeyle havlıyordu.

Alsos dörtlüsü şehrin en yakın girişi olan Porte d'Orléans'a,

17 "Hayır, hayır!" (Fr.). (Çev.)

18 "Hoşça kal" (Fr.). (Çev.)

19 "Yaşasın Amerikalılar!" (Fr.). (Çev.)

25 Ağustos sabah saat 08.55'te ulaştı. Porte, yan yana balkonlar ve kafelerin dizildiği bir meydana bitişikti, ciplerinin görüntüsüne eşlik eden bağırış ve haykırış sesleri o kadar yüksekti ki –Paris'e giren ilk Müttefik askerleri onlardı– birbirlerinin konuşmalarını duymuyorlardı. İnsanlar ciplerin üzerlerindeki çiçekleri hatıra olarak kapmak için ileri atılıyorlardı, hızla araçların üstünde tek bir yaprak bile bırakmadılar. Gürültü azalınca, Fransa üzerinde vurulan Amerikalı bir pilot, birkaç Yanki görmek için sırtı sırtı koşarak geldi. Onlara Nazi tanklarının, Joliot'nun laboratuvarı yakınlarındaki Lüksemburg Bahçelerinde hâlâ etrafı kolaçan ettiğini haber verdi. Gerçekten de uzakta tanklardan açılan ateşin sesini duyabiliyorlardı.

Pash'in o anda vermesi gereken bir karar vardı. Kendini de sayarsa, iki üstü açık cipte dört kişilerdi ve tankların üstesinden gelebilecek durumda değillerdi. Ayrıca, hattı yarıp Fransızları zorla Paris'e sokarsa, Müttefik kuvvetler komutanının kendisini asmakla kalmayıp, vücudunu da dörde böleceğinden kuşkulanıyordu. İşin doğrusu geri durmalıydı.

Öte yandan Fransızların canı cehennemeydi, casuslar tugayının özel bir görevi vardı. Pash harekete geçme emrini verdi, cipler yola koyulurken, zafer sarhoşu Parisli bir güruh peşlerine takıldı, sevinçle bağırıyor, tüfeklerini havada sallıyorlardı. Kısa süreli bir macera olduğunu görecektlerdi. Birkaç blok ötede Alman keskin nişancılar düzensiz birliklere mermi yağdırmaya başladılar. Pash'in ekibi onları yarararak geçmeye çalışsa da ciplerin içinde daha fazla zorlayamadılar. Hiç istemese de Pash Fransızları beklemek için Porte d'Orléans'a geri çekildi.

Uzun süre beklemesine gerek kalmadı. Cipleri sorup sorduktan sonra kandırıldığını anlayan barikattaki bıyıklı binbaşı hemen komutanlarına haber vermişti. Öfkeden küplere binmişlerdi; ah şu pis Amerikalılar! Uygun adım yürüyüşe geçmekten başka seçenekleri yoktu. Dolambaçlı bir yoldan da olsa, Pash'in hilesi Paris'in kurtuluşunu teşvik etmişti.

Şehrin büyük giriş kapısına döndüklerinde, Pash Fransızların

gelmekte olduğunu artık duyabiliyordu, sevinç çığlıkları ve tezahüratlar bırakın duymayı bu defa sağır edici, sarsıcı boyuttaydı. Fransız tankları bir dakika sonra meydana doğru ilerlemeye başlamıştı, Pash cipiyle aralarında kaynamadan önce, üçünün yanından geçmesine izin verdi.

Ekip birkaç saat boyunca tankların yanından tedbirli bir şekilde ilerledi, Fransızların ana direniş ceplerini boşaltmalarına fırsat tanıdı. Daha sonra, bir açıklık yakalar yakalamaz, Alsos ekibi aralarından sıyrılıp Joliot'nun laboratuvarına doğru zikzaklar yaparak ilerlemeye koyuldu. Aynı ayrı dört kez, yakınından geçtikleri çatıların tepesindeki silahlı kişiler ateş ederek onları sıkıştırdılar. Bir noktada dörtlü, cipleri tamamen terk edip kapı girişlerini ve ağaç arkalarını siper almak zorunda kaldı. (Köpekçik herhalde hemen yere serilmiştir.) Birkaç cesur Fransız milis askeri yardımlarına koştu, Pash'in adamlarıyla birlikte derhal karşı saldırıya geçip ev ev güçlkle ilerlediler.

Luxembourg Bahçelerinin yakınında, bir başka Fransız milis grubu Pash'e bayrak sallayarak onları uyardı, Almanların hemen önlerindeki kavşağa bir tanksavar topu yerleştirdiklerinden haberdar etti. Bir tanksavar topu elbette bir cipi buharlaştırmaya yeterdi, fakat Pash geri dönmeyi kabul etmiyordu, ilerlemeye karar verdi. Hiçbir hazırlıkları olmaksızın, onunla birlikte diğer sürücüler de motorlarının hızını artırdılar, birdenbire tam gaz ileri fırlayıp kavşaktan son sürat adeta uçarak geçtiler. Karşı tarafa geçtiklerinde, yolun yarısında bir patlama sesi duydular. Almanları hazırlıksız yakalamışlardı, tank mermisi zararsızca arkalarında patlamıştı. Pash bir kez daha kıkır kıkır gülüyordu.

Saat 16.30'da Joliot'nun laboratuvarına bakan avluya vardılar. Kutlamaya uzak bir yer olsa da, etrafı dikkatlice incelediler. İstihbarat raporlarının çoğu, bütün şu bilindik Almanlar onun laboratuvarında olduğundan, Joliot'yu bir işbirlikçi olarak tasvir ediyordu. Şimdi orada mı saklanıyorlardı? Alsos ekibi bütün o tank ve tüfek ateşlerini gelip burada öldürülmek için mi atlatmışlardı? Yeterince emin olduktan sonra, onlar ciplerinden iner

inmez birisi üzerlerine ateş açtı. Ancak mermiler arkalarından, bir kilisenin çan kulesinden geliyordu, Pash'in ekibi ateşle karşılık verip silahlı kişileri savuşturduktan sonra mahalle sessizliğe gömüldü. Bir dakika sonra Joliot'nun bir asistanı laboratuvarın merdivenlerinden inerek onları selamladı.

Şansına henüz tam olarak inanamasa da Pash, içeride Joliot'nun ofisine doğru ilerliyordu, orada büyük bilim insanı, kesinlikle Amerikalıların onu görmekten mutlu olduğu kadar o da Amerikalıları görmekten mutlu bir halde elini sıkı. Joliot adının işbirlikçiye çıktığını gayet iyi biliyordu ve misillemelerden endişe duyuyordu. "Yaşamımdan endişeliyim, korkuyorum" diyerek itirafta bulundu. "Bana koruma sağlayabilirseniz minnettar olacağım," demişti. Alsos, dünyanın en iyi nükleer fizikçilerinden birini işte tam da böyle yakalamıştı.

Pash ve adamları inanılmaz mutluydu. İçlerinden biri, Alsos amblemindeki beyaz alfa ve kırmızı renkli yıldırımını işaret ederek "Yıldırım-A Paris'e düştü!" diye sevinçle böbürleniyordu. Bu böbürlenme Pash'in öyle hoşuna gitti ki, savaşın geri kalanında kendi öncü keşif ekibine "Yıldırım-A" takma adını koydu.

Zaferlerini kutlamak için Yıldırım-A ekibi, o gece bir ziyafet çekti. Onur konuğu olarak, Joliot kimya laboratuvarını cömertçe bir mutfağa dönüştürdü, Amerikalıların Bunsen ocakları üzerinde yemek pişirmelerine ve sabahın ilk ışıklarına dek deney tüplerinden şampanya içmelerine izin verdi. Gerçi Irène'nin böylesi bir istilayı hoş göreceğini hayal etmek zordu ama Joliot her zaman evlendiği kadından daha neşeli, keyfine ve eğlenceye düşkün, yiyip içmeyi seven biriydi.

Ertesi gün, neden bir insan başka yerde yaşasın ki diye düşündüren, Paris'in o muhteşem öğleden sonralarından birinin yaşandığı bir gün olup çıkmıştı. Pash o günü şöyle hatırlıyordu, "Ağaçlarda altın sarısı, kırmızı yapraklar, közlenen kestanelerin mis gibi kokusu... Bisiklet süren güzel kızların Champs boyunca gezintisi." Kafelerde, bangır bangır işgal sırasında yasaklanan Amerikan dans müzikleri çalıyordu, öte yandan Alsos ekibi he-

yecan içinde öylesine kucaklanmıştı ki ikinci geceyi de eğlence ve kutlamayla geçirdiler. Pash, 27 Ağustos'ta nihayet Paris'teki yeni ordu karargâhına çıktığında, kafasının hâlâ epeyce dumanlı olduğunu daha sonra itiraf edecekti.

Oysa karargâhta onu bekleyen mesaj, kendi deyişiyle "bir bomba patlamasından çok daha rahatsız edici bir şok" etkisiyle onu tamamen ayıltmıştı. Ona verilen emir neydi? Yabancı bilim adamlarını yakalamayı bırakıp kendi adamlarından birinin peşine düşmesi emrediliyordu. Şaşkınlığını gizleyemiyordu, "Şimdi de Samuel Goudsmit Alsos'un hedefindeydi."



Birkaç gün önce Goudsmit Londra'dan Kuzey Fransa'ya uçmuştu, orada Pash'le buluşup ona Paris'te eşlik etmeyi planlıyordu. Kaba üslubuyla seyahatin her ayağından şikâyet etti. Sis yüzünden uçağı saatlerce havaalanında beklemişti, dahası o kadar acıkmıştı ki Kızıl Haç çalışanlarından sandviç istemek zorunda kalmıştı. Uçağın soğuk metal yolcu koltukları ona, anaokulundaki tuvaletleri hatırlatmıştı. İlk durağı olan Cherbourg neredeyse "çadırlardan, barakalardan ve çamurdan" ibaretti.

Cherbourg'da Pash'le buluşacağını sanıyordu, ancak Boris ortalarda yoktu. Böylece, yalvara yakara geçen birkaç saatin ardından Goudsmit ve yanındaki birkaç arkadaşı otuz kiloluk çantalarını bir kamyonu attıkları gibi araştırmalarına bir de Rennes yakınlarındaki ordu karargâhında devam etmek için yola koyulup yüz altmış kilometreden fazla yol kat ettiler. Bazı yönlerden hoş bir yolculuktu, hava harikaydı, Fransız halkı yol boyu zafer işaretleri çakarak "Vive l'Amerique!" diye bağırıyorlardı. Bu sırada kamyon mayınların ve bombalanmış araçların etrafından dolanarak yola devam ediyordu. Goudsmit daha sonra enkaza dönmüş evlerden sürüklenerek birçok cesedin çıkarıldığını gördü, özellikle sedye üzerindeki nefes kesici güzellikte bir ceset gözünün önünden gitmiyordu.

Sürmesi gerekenden çok daha uzun saatler sonra Rennes'e vardılar, o anda Goudsmit çantasının kaybolduğunu fark etti. Ya yolda bir yerlerde düşürmüştü ya da uyanık bir Fransız hırsız kapıp kaçmıştı. Utanmıştı. İşte, cephede daha ilk günüydü ve her şeyini kaybetmişti. Tam da tipik uzun saçlı işi. Goudsmit çantayla ilgili bir kayıp bildiriminde bulundu, sonra da kaldığı yerden Pash'i aramayı sürdürdü. Harap olmuş bir kız okulunda bir karyolaya yöneldiğinde, akşam karanlığı çökerken hâlâ onu bulamamıştı. Geceyi sığınmacıların iniltilerini dinleyerek ve taşan tuvaletlerin kötü kokularını duymazdan gelmeye çalışarak geçirdi.

Pash'in kendisini yüzüstü bırakmasından endişe duyduğu için, Goudsmit ertesi sabah çok geniş bir alana yayılan karargâhı ve onu çevreleyen kasabaları son bir gayretle araştırmak amacıyla, bir subayla konuşarak kendisine bir cip ve şoför ödünç vermeye ikna etti. Beklenildiği gibi, Pash'in hâlihazırda Paris'te olduğuna ve büyük olasılıkla Joliot'yu yakaladığını dair söylentiler duymuştu. Goudsmit her ne kadar keyfi kaçmış, gücenmiş olsa da kendisini Paris'e atmaktan başka yapabileceği bir şey yoktu. Fakat ulaşım hakkında soru sorduğunda aldığı cevaplar kısa ve kabaydı: Bir bilim insanı Paris şöyle dursun herhangi bir yere yolculuk etmeye layık değildi. Bir kez daha ordunun öncelik sıralamasında neredeyse sonuncu olduğunu öğrenmişti.

Kendisinden önce, Pash gibi, Goudsmit'in de artık bir karar vermesi gerekiyordu. Pash akademik bilim insanların Alsos'a çok fazla katkı sağlayabileceğinden pek emin değildi, açıkçası çok yavaş ve çekingenlerdi. Aslında yakınlarda bir arkadaşına yazdığı mektupta "Sam harekete geçmezse, Paris'te fırsatı kaçırabiliriz," diye yakınıyordu. Goudsmit'in mektuptan haberi olmamasına rağmen, hiç kuşkusuz albayın rahatsızlığının farkındaydı ve yanıldığını kanıtlamak istiyordu. Üstelik Goudsmit'in kendisine de bir şeyler kanıtlaması gerekiyordu. O gün arabayla dolaşırken, aklından geçenleri daha sonra şöyle hatırlıyordu, "Üstlendiğim sorumluluğu düşündükçe giderek daha fazla heyecanlanıyor, çılgına dönüyordum." Savaşa katkı sağlamayı,

Hitler'le savaşmayı çok istiyordu, oysa yine saf dışı bırakılmıştı, yol kenarına bırakılan bir çanta gibi terk edilmişti. Paris'e gitmek zorundaydı.

Planından hâlâ emin değildi, bir Fransa yol haritası kaptı, yanına da fazladan asker tayını aldı. Daha sonra onu arabayla dolaştıran sürücüye yaklaştı. Bölgeyi terk etmemeleri gerektiğini biliyordu fakat Goudsmit'in gizli bir planı vardı, ya da en azından dedektif romanlarında onlarla ilgili bir şeyler okumuştur. Sürücüye, "Komutanınız tam olarak size hangi emirleri verdi?" diye sordu.

"Sizi nereye gitmek isterseniz oraya götürmemi söyledi."

İşte bu Goudsmit'in tam da duymak istediği şeydi; belirsizlik. "Güzel," dedi. "Paris!"

"Başüstüne." Subay bu emirleri anlaşılır ve ayrıntılı biçimde açıklayacak kadar akıllı değilse, bu Goudsmit'in suçu değildi. Ertesi gün şafak vakti ayrıldılar.

Subay uzun saçlının cipini kaçırdığını fark edince, çalındığını bildirdi ve Samuel Goudsmit'in görüldüğü anda tutuklanması için bir suçlu anonsu yaptırdı. Oysa yürüttüğü haritayla, Goudsmit şoförü yönlendirerek her kontrol noktasının etrafından geçirebiliyordu, ayrıca yanına aldığı fazladan kumanya sayesinde yemek için durmaları da gerekmemiştir. Goudsmit daha sonra bu kanunsuz davranışı "benim ilk kötü eylemim" diye nitelendirecekti.

Paris'e girerlerken Goudsmit gergindi, her yönden gelen silah seslerini duyabiliyordu. Şehri en son 1938 yılında, savaş başlamadan, ailesi ortadan kaybolmadan önce görmüştü. Uzun zamandır tekrar görüp göremeyeceğini merak ediyordu, bu arada farklı mahallelerden geçerlerken içini çok yoğun ve karmakarışık duygular kaplıyordu. Bir zamanlar hâlâ umut vaat eden bir bilim insanıyken kuantum spini hakkında ders verdiği Sorbonne'u görünce gözyaşlarını güçlükle tuttu. Şehir savaştan aldığı çirkin yaralarla darmadağın ve perişan görünüyordu. Yine o eski

büyüsünü her nasılsa korumuştı, hâlâ güzeldi, hâlâ Paris'ti. Birkaç blok sonra pes edip hıçkırarak ağladı.

Joliot'nun laboratuvarında gözyaşları birdenbire durdu. Oraya varır varmaz Pash'in kayıp arabayla ilgili olup bitenlerin hepsinden haberdar olduğunu anlamıştı. Cip'in Rennes'te en tepedeki albaylardan birine, son derece sinirli, kendini beğenmiş ve küstah bir herife ait olduğu ortaya çıkmıştı. Goudsmit, olayı önemsiz göstermeye çalıştı. Umutla "Sanırım hemen işe koyulabiliriz," dedi. Pash, ona işini bir hapisane hücrelerinden yapabileceğinin hiç aklından geçip geçmediğini sorarak karşılık verdi.

Goudsmit kendisini ifade etmek için çabaladı; ta ki Pash'in sırtıttığını görene dek. Sonuçta Pash de, Paris'e barikatları yarıp girerken aynı şekilde hile yapmıştı, dahası hiç kimse kuş beyinli yöneticilerden Alsos'un şefinin nefret ettiğinden daha fazla nefret etmiyordu. Gelip Goudsmit'in sırtını sıvazladı. *Savaşa hoş geldin uzun saçlı.* Goudsmit'in rahatlayarak neredeyse gevşediğine, yüzünde o salak gülümseyişinin belirdiğine hiç kuşku yoktu. En sonunda kendisini kanıtlamıştı. İşte tam da arzu ettiği gibi, artık işe koyulmanın, Nazi nükleer bombasının peşine düşmenin zamanı gelmişti.



Joe Kennedy Jr.'in uçtuğu uçak tipi, PB4Y-1 Liberator.
(Fotoğraf Birleşik Devletler Ulusal Arşiv ve Kayıtlar Dairesi'nin iziniyle kullanılmıştır.)



Joe Kennedy Jr.'in bilinen son
fotoğrafı, 12 Ağustos 1944
tarihine ait.
(Yazar Earl P. Olsen.)



Curie Ailesinin L'Arcouest'teki kır evi (diğer adıyla Bilim Limanı).
(Fotoğraf Curie Müzesi arşivinden, ACJC koleksiyonundan alınmıştır.)



Parisliler Yıldırım A öncü birliği geçerken öyle çok çiçek atmıştı ki Boris Pash (en soldaki) arabalarının
Gül Kupası geçit törenine katılan araçlara benzediğini söylüyordu.
(Fotoğraf Birleşik Devletler Ulusal Arşiv ve Kayıtlar Dairesi'nin iziniyle kullanılmıştır.)



Yıldırım A öncü birliği, Alsos adını verdikleri bu yavru köpeği sahiplenmişti.
Köpek Paris'e girdiklerinde maskotları olarak arabanın üzerinde dururken.
(Fotoğraf Birleşik Devletler Ulusal Arşiv ve Kayıtlar Dairesi'nin izniyle kullanılmıştır.)



Doramad radyoaktif diş macunu reklamını gösteren bir broşür.
"Dişlerin düşmanlarına karşı çifte koruma" sözü veriyordu. (Fotoğraf Oak Ridge Associated Universities'in izniyle kullanılmıştır.)



Samuel Goudsmit Almanya'da Stadtilm yakınlarında zırhlı bir araçta.
(Fotoğraf AIP, Emilio Segrè Görsel Arşivleri, Goudsmit koleksiyonunun izniyle kullanılmıştır.)



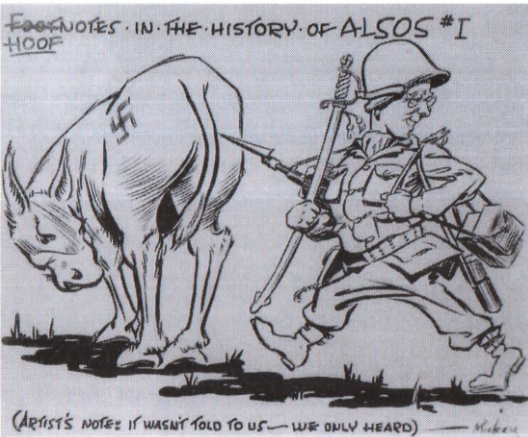
Son Nazi uranyum makinesinin yerleştirildiği, Haigerloch'daki atom deposu olarak kullanılan mağaranın dışı. (Fotoğraf Birleşik Devletler Ulusal Arşiv ve Kayıtlar Dairesi'nin izniyle kullanılmıştır.)



Alsos üyeleri bubi tuzaklarından korktukları için, Haigerloch'un dışına gizlenmiş olan uranyumu Alman esirlere çıkarttırıyor. Küçük resimdeyse uranyum küpleri görünüyor. (Fotoğraf Birleşik Devletler Ulusal Arşiv ve Kayıtlar Dairesi'nin izniyle kullanılmıştır.)



Alsos üyeleri, Almanya Haigerloch'da atom mahzenindeki Nazi'lere ait reaktör çekirdeğini sökerken.
(Fotoğraf Birleşik Devletler Ulusal Arşiv ve Kayıtlar Dairesi'nin izniyle kullanılmıştır.)



Werner Heisenberg'in takip edilmesi sırasında Borish Pash'i tekmeleyerek kaburgalarını kıran "Nazi eşeğini" tasvir eden karikatür. (Fotoğraf Hoover Enstitüsü'deki Boris Pash Belgeleri arşivinden izin alınarak kullanılmıştır.)



Avrupa'da savaşın sona erişinin kutlandığı bir partide, Boris Pash çılgınca dans ederken.
(Fotoğraf Birleşik Devletler Ulusal Arşiv ve Kayıtlar Dairesi'nin iziniyle kullanılmıştır.)

Zootsuit Black

Yarbay Roy Forrest, Kara Kuvvetleri'ne mensup olmasına rağmen Joe Kennedy'i severdi. Donanma'nın Örs ve Kara Kuvvetleri'nin Afrodit Projeleri esasında aynı görevlerdi ancak silahlı kuvvetler arasındaki rekabet ikisinin arasını açmıştı. Birlikte çalışıp, buldukları ipuçlarını birbirleriyle takas etmek yerine, kara ve deniz pilotları içler acısı hava üslerinde hizipler oluşturmuşlardı, ne zaman yolları kesişse bağıra çağıra birbirilerini aşağılıyorlardı. Hatta bir donanma gözcüsü, donanma uçaklarının etrafında merakla bakınan bazı karacılara silah çekmişti. Öte yandan Joe Kennedy, zengin, dindar ve bir büyükelçi çocuğu olarak düşmanlığı çeken özel bir müknaatıs gibiydi.

Forrest bilakis Kennedy'den rahatsız olmuyordu. Oğlan işinin ehliydi, ayrıca kendisine yapılan iftira ve hakaretlere karşı nezaketle karşılık veriyordu. Bu nedenle Forrest iyi niyet göstergesi olarak Kennedy'yi, ara sıra akşam yemeğinden önce bir kadeh viski içmeye davet ediyordu. Buna karşılık Kennedy de birkaç hafta sonra Forest'a bir hoşluk yapacaktı. Forrest bir akşam savaş sırasında alkollü içkilerin fahiş fiyatlara satıldığından dert yanmıştı, 75 santilitrelik bir şişe viski 20 (bugünün parasıyla 280) dolardı. Ertesi gün Kennedy kapısını çalıp Londra'dan 75'lik şişesi 1,40 dolara, ucuza içki getirtebileceğini söyledi. Sadece nakliyesi için yardıma ihtiyacı vardı.

Forrest inanmadığını belli edercesine gözlerini devirdi. "Tabii Joe. Elimi çabuk tutarsam yanında da Londra Kulesi'ni vereceksin, değil mi?"

Fakat Kennedy ısrar ediyordu, büyükelçilikte bağlantıları vardı ve içkiyi maliyetine alabilirdi. Forrest, Kennedy'nin ciddi

olduğunu anlayınca yardımcısını çağırdı. Ona “Hemen kışını kaldır doğru uçuş hattına git ve yükü boşaltılmış küçük uçaklardan birini kapıp yeni bir fiş takımı için Londra’ya uçuş,” dedi. Sonra da Kennedy’ye dönerek, “Teğmen az önce bir uçağın Londra’ya gitmek üzere hemen kalkıyor olduğunu öğrendim. Belki yetişebilirsiniz,” dedi. Altı saat sonra Kennedy tekrar kapısını çalarak yumuşak bir sesle “Kargocu!” diye seslendi. Forrest’a elinde getirdiği bir kasa İskoç viskisini, yanında cin, nane likörü ve Pabst Blue Ribbon marka birayla birlikte teslim etti. Toplam maliyeti İskoç viski için 16,80 dolardı, öbürleri bedavaydı. Roy Forrest bu Kennedy’yi sevmiştir, oğlan gayet iyiydi.

Kısa süre sonra Afrodite başlatılmayınca Kennedy de Örs’ün ilk pilotu olarak atandı. Forrest hem profesyonel hem de babacan ilgisinden dolayı, bir öğleden sonra Kennedy’nin uçağı *Zootsuit Black*’i kontrol etmeye çıktı. Doğrusunu söylemek gerekirse uçağın dış kısmı biraz gülünç görünüyordu. Tüm silahları çıkarılmış olan *Zootsuit Black* havada savunmasızdı, bu yüzden marangoz düşman uçaklarıyla karşılaştıkları takdirde makineli tüfek diye yutturmak için alt tarafına iki tane siyah süpürge sapı takmıştı. İçerisi çok daha etkileyiciydi. Forrest mühendis Çömez Willy’nin donattığı tüm ileri teknoloji elektronik cihazları görünce ısıklık çalmadan edemedi. Willy uçağın burun konisine, *Zootsuit* gerçek zamanlı ne görüyorsa ana uçağın da tam olarak onu görmesine olanak sağlayan televizyon kameraları yerleştirmişti. Çok zekiceydi.

Forrest patlayıcıları kontrol eden ateşleme panelinden daha az etkilenmişti. Aslında devreleri çok yaklaşıp, dikkatle inceleyince dehşete düştü. Donanma, radyo sinyalleri kullanarak uzaktan kumandayla patlayıcıları ateşleme yeteneği konusunda ileri-geri böbürlenip duruyordu fakat panel Forrest’a alelade bir işmiş, sanki hemen iki hafta içerisinde geliş güzel yapılmış gibi geldi, berbat lehimleme ve kötü topraklanmış kablolarla doluydu. Daha çok bir uçak maketi gibi görünüyordu. Bu nesneye gerçekten güvenmişler miydi?

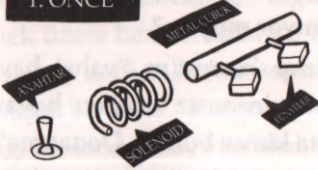
Forrest, o gece endişelerini üstü olan bir albaya dile getirdi. Üssün barında oturuyorlardı; Forrest sorunları açıklamayı bitirdiğinde albay omuzlarını silkti. Bu donanmanın sorunu dedi. Forrest buna, "Ama panel onu öldürebilir," diye karşılık verdi. Ayrıca hepsi de aynı savaşta savaşmıyor muydu?

Albay martinisini havaya kaldırıp Forrest'ın "vahşi hayal gücü" şerefine içti. "Donanma onun insansız uçağını havaya uçurunca bana bir telefon et. İlk başta kimse burada Donanma'yı istemedi," dedi. Keşke Forrest donanma elektrik teknisyenlerinden üç kişinin, derme çatma ateşleme paneli hakkında onunla aynı korkuları paylaştığını bilseydi. Philadelphia yakınlarındaki test uçuşları sırasında, muhtemelen radyo parazitleri yüzünden ateşleme devreleri kazara patlamıştı. Bunun üzerine Çömez Willy bir emniyet tedbiri ekledi. Ayrıntılar biraz çetrefilleşse de patlayıcıları iki farklı devre kontrol ediyordu. Birincisi bir tüfeğin horozunu çekip hazırlamak gibi patlayıcıları ateşlemeye hazır hale getiriyorken, ikincisi tetiği çekiyordu. Ateşlemeye hazırlık işleminin bir alt basamağında solenoid denilen bir tel bobini işin içine giriyordu. Solenoidler içlerinden bir elektrik akımı geçtiğinde manyetik hale geliyor ve bu durumda mıknatıslanan solenoid metal bir çubuğu çekiyordu. Bu çubuk yanındaki birkaç fünüye bağlıydı ve çubuk hareket edince fünüyeler ateşlemeye hazır hale geliyordu. O halde esas itibarıyla çubuğu hareket ettirmek, mühimmatı patlamaya hazır konuma getiriyordu.

Normal işleyiş esnasında, ana uçak o komutu verinceye kadar bu hareket olmayacaktı. Fakat diyelim ki parazit bir radyo sinyali geldi. O zaman bu sinyal solenoidden akım geçişini çok erken başlatacaktı. Bu da dolayısıyla çubuğun vaktinden önce kaymasına ve pilotlar hâlâ içerideyken silahın horozunun kaldırılmasına yol açacaktı; bu kabul edilemez bir riskti. Bu nedenle güvenlik açısından, Willy çubuğun erken hareket etmesini önlemek için metal bir pimle fiziki olarak çubuğu bloke etti. Pilot atlamadan önce sadece pimi çekmek zorundaydı. Sorun çözülmüştü.

ZOOTSUIT BLACK'IN FÜNYELERİNİN ATEŞLEMeye HAZIR HALE GETİRİLMESİ

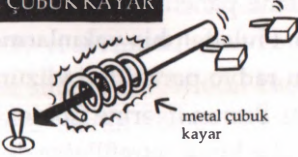
1. ÖNCE



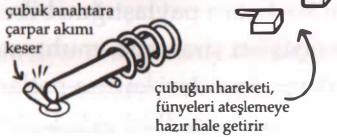
2. RADYO SİNYALLERİ GELİR



3. ÇUBUK KAYAR

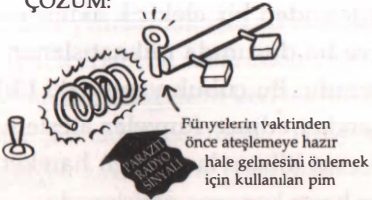


4. FÜNYE AKTİF OLUR



PARAZİT RADYO DALGALARININ BERTARAF EDİLMESİ

ÇÖZÜM:



SORUN:



Çözülmüş müydü acaba? Elektrik teknisyenleri devre şemalarını inceledikten sonra bir şey fark ettiler. Metal pim eklemek çubuğun çok çabuk kaymasını önleyecekti, buna şüphe yoktu. Fakat potansiyel olarak çok daha kötü, başka bir sorunu ortaya çıkarmıştı. Bunun da sebebi metal çubuğun aslında iki amacının olmasıydı: Hareket eden çubuk hem füyeleri ateşlemeye hazır hale getiriyor hem de az ötedeki devre anahtarına çarparak solenoidden geçen akımı kesiyordu. Bu gerekliydi çünkü içinden akım geçen her şey zamanla ısınır. O halde parazit bir radyo sinyali akım geçişini başlatır fakat metal pim çubuğun hareket

etmesini engellerse, o zaman solenoid ısınmaya başlayacaktı. Dahası ısındıkça yakındaki füyyelerden birini tetikleme olasılığı da o kadar artacaktı. Bu bir anda olmayacaktı, lakin testler birkaç dakika sonra -150 saniye- solenoidin tehlikeli bir sıcaklığa erişeceğini gösteriyordu. Willy'yi uyarmaya karar verdiler.

Bunun kötü bir fikir olduğu ortaya çıktı. Willy mühendislikte bir dâhi olmasına rağmen, bir savaş görevi yürütmenin stresi onu yiyip bitiriyordu. İsteklerini bir subayın yapması gerektiği gibi, sakince fakat kesin bir dille ifade etmek yerine, adamlarına bir eğitim çavuşu gibi bağırırmaya başlıyordu; çoğu kez komutlarını "Bu bir emirdir!" diye haykırarak bitiriyordu. Daha da kötüsü, düşünme ve karar verme yetisi zayıflamıştı. Bir hafta önce bir uçuş tatbikatından umutsuzluk içerisinde dönmüştü (işin garip yanı, tüm o karmaşık elektronik cihazlar dikkate alındığında, uçağın saçma sapan bir pusulası vardı), öte yandan kaybolduğunu itiraf etmektense, hem uçağa ateş eden bir uçaksavar bataryasına hem de neredeyse kanatları kopartıp atacak, savunma barajı oluşturan bir balon filosuna dalmıştı. İki subay, tehlikeli ikinci yaklaşımdan sonra artık dayanamayıp uçağın kontrolünü devraldı ve adamlardan biri, bir daha Willy'yle birlikte uçmayı reddetti. İnsanlar akıl sağlığından ciddi manada şüphe ediyorlardı.

Elektrikçilerden biri Willy'nin kapısını çalıp da ateşleme paneliyle ilgili korku ve endişelerini dile getirince, Willy gerçekten telaşlandı. Ateşleme bileşenlerini bizzat kendisi tasarlamamış olmasına rağmen, "uçağını" her yönden savunma gereksinimi duyuyordu. Yanlış giden hiçbir şey olmadığı konusunda ısrar ediyordu: "Salaklığımdan bu donanımın yönetici subayı olmadım." Elektrikçi biraz üsteleyip metal pimin neden tehlikeli olduğunu açıklarken, Willy pat diye "Oyun oynamayı bırakın! Bu bir emirdir," diyerek onu tersledi. Pim kalacaktı.

Üç elektrikçi bu durumda ne yapılacağını oturup tartıştılar. İçlerinden ikisi sorunu Kennedy'ye açıklamaya çalıştı, pilot olarak kendini güvende hissetmezse görevi iptal edebilirdi. Yine de rütbesiz askerler olarak, bir büyükelçinin oğluna ne yapma-

sı gerektiğini söylemekten rahatsızlık duyuyorlardı, hem zaten Joe da gerçekten teknik detayları kavrayamıyordu. Kennedy'nin elektronik cihazlar konusunda endişelenmek dışında o hafta yerine getirmesi gereken yeteri kadar çok sorumluluğu vardı (uçuş eğitimleri alacak, bilgilendirme toplantılarına katılacak, bir uçuş mühendisi seçecekti, vs.). Bir elektrik teknisyenine, "Bu durumda benim parolam, susmak ve emirlere itaat etmektir," demişti. Hiçbir şeyin şöhret şansını berbat etmesini istemiyordu.

Seçenekleri tükenen üçlü, elektronik donanıma sabotaj yapmayı akıllarından geçirdiler; *Zootsuit Black*'e gizlice girip, erken patlama tehdidini ortadan kaldıracığını tahmin ettikleri belli bir teli kesmeyi düşündüler. Ancak Çömez Willy herhangi bir şeyi değiştirecek olurlarsa onları askeri mahkemede yargılanmakla tehdit etti, gerçekten de ciddi görünüyordu. Hal böyle olunca elektrikçiler kaygı ve endişelerini içlerine atıp hiçbir şey yapmadılar.

Geri planda bu drama oynanırken Kennedy uçuş tatbikatlarına gitmeyi ve patlayıcıların yüklenmesi dâhil başka görevleri denetlemeyi sürdürdü. Görev ekibi o vakit napalmdan ziyade, patlamanın süresini ve yoğunluğunu artıran TNT'nin alüminyum tozuyla karıştırılmasından oluşan yeni bir patlayıcı türü olan Torpex kullanmayı planlıyordu. Torpex gül pembesi renkte tereyağına benzeyen kalıplar halinde geliyordu. Joe birkaç düzine deniz erinin bu jelimsi ölümcül malzemeyi içeren 347 kutuyu *Zootsuit Black*'e yükleyişlerini izledi, her bir kutu meydana gelebilecek bir türbülansın kazara Torpex'i tetiklemesi olasılığını en aza indirmek için balmumuyla kaplanmıştı. İçindeki on ton Torpex'le uçak, bir düzine V-1 roketinin ateş gücüne denk yük taşıyordu.

Kennedy'nin en önemli görevi kendisiyle uçuşa katılıp, havadayken elektronik düzeneği kurmasına yardım edecek mühendisi seçme işiydi. İş için yalvaran iki ranza arkadaşı olmasına rağmen her ikisini de gayet soğuk bir şekilde reddederek tercihini Çömez Willy'den yana kullandı. Willy, uzaktan kumanda ve ateşleme panelini kendisi tasarlayıp test ettiğinden, iş için en uygun adamın kendisi olduğunu iddia ediyordu. Mühendisin

abuk sabuk dengesiz davranışlarına bakmaksızın Kennedy onu kabul etti.



Kennedy ve Willy, görevden önceki günlerini her zamanki gibi havanın düzelmesini bekleyerek geçirdiler. Joe dikkatini başka yöne verip oyalanmak için ailesine mektuplar yazdı ve onlara “tatlı canını herhangi bir çılgın macerada tehlikeye atmaya-çağına” dair sözler verdi. İngiltere’de savaş muhabiri olarak görev yapan aile dostu Lorelle Hearst’le (yayıncı William Randolph Hearst’ün eşi) yaptığı telefon görüşmesinde daha dürüsttü. Ona “Rolüme girmek üzereyim,” demişti. “Geri dönmezsem babama –farklılıklarımıza rağmen– onu çok sevdiğimi söyle.” Joe, mektuplar arasında BBC’yi dinlemeye ve General Patton hakkında kara kara düşünmeye devam etti.

Kasvetli hava nihayet 12 Ağustos’ta dağılmıştı, yukarıda, tamamen CAVU²⁰ şartlarının oluştuğu, güneşli, parlak masmavi bir gökyüzü onları bekliyordu. Kennedy’nin uçuş ortağı Roy Forrest o gün öğleden sonra, Manş Denizi’nin karşı yakasındaki koruganlara bir göz atmak için uçağına atladı ve gülümseyerek geri geldi. “Lahana kafalar –Almanları kastediyordu– terasta güneşleniyorlar,” diye bildirdi. Nihayet her şey hazırды.

Muhtemelen gereksiz olsa da, zira herkes o vakte kadar görevle ilgili her şeyi eksiksiz öğrenmişti; öğleden sonra Kennedy son bir bilgilendirme toplantısına daha katlanmak durumunda kaldı. Bilgilendirme toplantısı, Mimoyecques’teki atom koruganının üç boyutlu dev maketinin bir tenis masasının üzerine yerleştirildiği bir odada yapıldı. Saldırı, Alman uçaksavar ekip-lerinin üzerlerine gelen insansız hava aracını görememeleri için günbatımında gerçekleşecekti. Uçaklar koruganın yegâne sa-

20 Ceiling and Visibility Unlimited: Havacılıkta yaygın olarak kullanılan, tavanın 10.000 fitten (3048 metre) fazla olduğu ve görüş mesafesinin 10 milden (16 kilometre) fazla olduğu bir durumu belirten operasyonel bir terim. (Çev.)

vunmasız ve hasar alabileceği yeri, yani bir uçağın gövdesinden daha kısa ve daha dar olan, yaklaşık bir buçuk metre karelik kapı boşluğunu hedef alıyorlardı.

Kennedy talimat ve bilgileri alırken, birkaç mühendis de içerdeki patlayıcıların arasından eğilip bükülerek geçip *Zootsuit Black*'i kontrol ediyordu. Ters giden hiçbir şey bulamayınca, Joe ve Willy'e uçağa tırmanmaları için işaret verdiler. Onlar böyle yaparken, Joe ciddi ve ağırbaşlı bir edayla eğer yukarıda başına bir şey gelecek olursa, sahip olduğu en değerli malını alabileceklerini onlara bildiriyordu: Dolabında zor zamanlar için sakladığı taze yumurta kasası. Herkes gülüyordu. Daha sonra Joe ve Willy burun tekerleğinin yanındaki bir kapaktan içeri sürünerek girdiler. Bir saat sonra atlayacak oldukları kapı aynı kapıydı.

İki ana uçak da saat 17.55 ve 17.56'da havalandı. Onları bir hava durumu uçağı, fotoğrafçıların bulunduğu iki keşif uçağı, pilot ve mühendisin paraşütle atladıktan sonra karaya indiği yeri tespit etmekle görevli bir uçak ve ani bir Nazi saldırısı olma ihtimaline karşı beş savaş uçağı takip ediyordu; toplamda bir düzine refakatçi Joe ve Willy'nin bebeğine gökyüzünde eşlik ediyordu. Bu uçaklar havada daireler çizerken, pilot ve mühendis çeşitli kontrol listeleri üzerinde ayrıntılı bir şekilde çalışarak on dakika geçirdi. Kontroller tamamlandıktan sonra onay işaretini vererek piste ilerlediler. Joe, saat 18.07'de şekerpancarları ve şalgamların yanındaki pistte uçağı gürültülemeye başladı, ardından da havalandı. Plan gereği, depoda sadece gidiş yolculuğu için yeterli yakıt vardı, dönüş için değil. Bir elektrik teknisyeni kalkış için "Şimdiye kadar gördüğüm en güzel kalkıştı," diyordu.

Joe ve Willy uzaktan kumanda sisteminin çalıştığından emin olmak için kontrol ederken, *Zootsuit Black* sonraki on beş dakikayı hafifçe tırmanarak geçirdi. Uzaktan kumanda çalışıyordu, Joe nihayet ana uçağın yönetimi devralması için şifreli ifadeyi –"maça floş"– söyledi. Afrodit uçuşları sırasında bu aşama birkaç kez başarısız olmuştu, öte yandan donanma transferi bundan daha sorunsuz olamazdı. Örs takımı gerçekten işini biliyordu.

Kennedy ve Willy, sonra hemen otopilot ve altimetreyi kalibre etmek gibi başka işlere giriştiler. Bu arada yukarıda, ana uçakta bulunan biri yavru uçağın biraz rotadan çıktığını fark edince, uçağı doğru istikamete sokmak için bir manevra kolunu sola itti. Kısa bir süre sonra altında bir gürleme hissetti. Kafası karışmış bir halde, *Zootsuit Black*'in burnundaki kameranın aldığı görüntüyü gösteren televizyon monitörüne baktı. Sadece radyo paraziti görüyordu.

İyi Yakalayış

Moe Berg söylediği gibi, 1944 yazında köle gibi çalışmıştı. Fotoğraflar onu yıllardır olduğundan daha zayıf, beyzbol oynadığı zamanlardaki kilosuna daha yakın gösteriyordu, bunda şaşılacak bir şey yoktu elbette, boşuna değildi. Roma'ya her gün görüşülecek yeni bilim insanları, çevrilecek yeni belgeler, radarlar, radyo ve telsizler, torpidolar ve fünyeler, altimetreler ve uzaktan kumandalı uçaklar hakkında yazılacak yeni raporlar getiriliyordu. Berg her biri için birkaç taslak hazırlayıp yazdıktan sonra tek boşluklu on yedi sayfa tutan bu belgeleri nefes nefese Washington'a telgrafla yolluyordu. SHB bu coşku ve gayretini takdir etmekle birlikte biraz geri çekilmesini istiyordu. Yağmur gibi yağan, her biri YÜKSEK ÖNCELİKLİ etiketli telgraf, mektup ve diğer yazışmalar iletişim kanallarını tıkıyordu. Berg kendisine yapılan imayı duymazdan gelerek sürekli yeni belgeler yollamaya devam etti.

Bunlara rağmen Berg ölümsüz şehirde keyfine bakıp, ense yapacak epeyce vakit buldu. SHB emrine siyah şık bir araba ve şoför vermişti, ayrıca kentin en lüks oteli olan Excelsior'da kalıyordu, burada her gün altı İtalyan gazetesinin yanı sıra, askeri gazete olan *Stars and Stripes*'ı okuyordu. Bir gün Papa'yla bir izleyici grubu yanındayken, ziyarete gelen subaylara rehberlik ederek Vatikan sanat koleksiyonunu gezdirdi. Berg genel olarak Roma'yı "savaşın eser olmayan mutluluk ve moral kaynağı" olarak görüyordu, zira işgal sırasında şaşırtıcı bir şekilde çok az hasar görmüş bir şehirdi.

Stratejik Hizmetler Bürosu için saha gezintisi de yaptı. Yörede balık avlanan birkaç küçük gölete bakındı, insanlara o günlerde balıkların ısırıp ısırmadığını sordu. Bu göletler hidroelektrik santrallerinin yanında olduğundan, SHB uranyumu işlemek için

kullanılıyor olabileceklerinden şüpheleniyordu; eğer öyleyse radyoaktif kirlilik orada yaşayan balıkları öldürüyor olabilirdi. Berg daha sonra optik aygıtlar üreten bir fabrikanın donanımının plütonyum deneylerinde kullanılacak hale getirilmiş olabileceği düşüncesiyle bu tesise sızmak için gizlice Floransa'ya geçti. O vakitler Floransa'da Alman hâkimiyeti sürdüğünden Berg kimliğini gizleyerek seyahat etmek zorunda kaldı. Ünlü Ponte Vecchio köprüsünden geçerken, uzaklarda patlayan mermilerin, bombaların sesini duyabiliyordu. İkinci kahvaltısı sunan ve lobisinde yaylı çalgılar dörtlüsünün çaldığı bir otel bulmayı başardı fakat bu defa da şehir genelinde yiyecek hatta su kıtlığı gözle görülür haldeyken, bu düzeyde lüks onu rahatsız etmişti.

Berg'ün o yaz yaptığı en başarılı iş, dünyanın en gelişmiş rüzgâr tüneli olan *galleria ultrasonica*'yı inşa eden aerodinamik uzmanı Antonio Ferri'yi takip ederek yakalamak oldu. Bir yıl önce, 1943 Eylül'ünde, Alman askerleri Ferri'nin laboratuvarını istila edip yağmalamışlardı. Frédéric Joliot'nun tersine, Ferri Nazilerle çalışmayı reddetti, bu yüzden bir gün laboratuvarına dönüp, cihazlarını çöpe attı, en önemli belgeleri yanına alarak kaçtı. Soluğu kuzeyde, Apennine Dağları'nda aldı, orada bir tarih profesörü olan erkek kardeşiyle birlikte, Nazi işgaline direnmek için, gerillaları örgütleyerek, Il Spartaco adını verdikleri bir çete kurdular. İki bilim insanı sonuçta köprüleri havaya uçuran, gafil devriyeleri tuzağa düşüren, hatta bir karargâh makam aracını ve Nazilerin mağaralarda tuttukları bazı esirleri ele geçiren birkaç yüz kişilik üstü başı dökülen askerlerden oluşan bir güce komuta ediyordu. Bu tacizlerden bıkan ve rüzgâr tüneli belgelerini tekrar elde etmeye can atan Almanlar, Ferri'nin başı için yüklü bir para teklif ettiler. Kimse bu parayı talep etmediği gibi Ferri de her ay yakalanmadan onları atlatmayı başarıyordu.

Ancak Nazi yönetiminin başarısız olduğu yerde Moe Berg başarılı olmuştu. Roma'da Ferri'nin kayınvalidesine kur yaparak, iltifatlar ederek ve kendisine hayran bırakarak onu elde etmeyle başladı, sonrasında bilim adamı şehre gizlice girdiğinde,

kadın Berg'ün irtibat kurmasına yardımcı oldu. Berg ilk buluşmalarında Ferri'yi morali bozuk, canı sıkkın görmüştü, bilimi tamamen bırakıp itfaiyeci olmak istediğini iddia ediyordu. Berg onu teselli edip rahatlattı, ilerleyen zaman içerisinde güvenlerini kazanmak için ailesiyle zaman geçirdi; Ferri'nin çocuklarına beyzbol oynamayı öğretti. Sonunda bu nezaketi ve iyiliği görünce Ferri de ona açıldı, Berg Ağustos'ta SHB'ye göndermek üzere, rüzgâr tünelleri hakkında on iki sayfalık bir rapor hazırlamasına yetecek teknik ayrıntıları tatlı dil ve güler yüzle elde etmişti. Kısa süre sonra, İtalya siyasi açıdan durulurken Berg Ferri'yi Amerika'da çalışması için üç aylık bir sözleşme imzalamaya ikna etti. Göç kısıtlamaları nedeniyle SHB'nin Ferri'nin ziyaretini Başkan Roosevelt'e onaylatması gerekiyordu. FDR bu talebi alınca gülererek "Anlaşılan Berg hâlâ oldukça iyi yakalıyor," dedi.

(Tabii ki Ferri New York'a bir kez ayak bastıktan sonra Amerikalı yetkililer onu ABD'de tutmak için mazeret üstüne mazeret uydurarak gitmesine izin vermediler. Ferri kaderine boyun eğerek Amerikan vatandaşı oldu ve Amerikan havacılık endüstrisine köklü yenilikler getiren çok büyük katkılarda bulundu. En önemlisi de Chuck Yeager'ın birkaç yıl sonra ses bariyerini aşmasına olanak sağlayan uçağın tasarımına yardım etmesiydi.)

En önemli bilim insanlarını yakalarken bile Berg –ne de olsa aynı kişi olduğundan– çoğu kez üst üste haftalarca ortadan kaybolarak patronlarını kızdırmayı başarıyordu. En kötü hayal kırıklığını Ağustos sonunda SHB, onu Frédéric Joliot'yla bağlantı kurması için Paris'e göndermeye karar verdiğinde yaşattı. Yetkililer, Casablanca ile Floransa arasındaki her karakola, casuslarını gören olup olmadığını soran telgraflar gönderdiler. Gören yoktu.

Gerçekten belki de en iyisi Berg'ün bir daha Boris Pash'e ilişmemesiydi, bir cinayet işlenebilirdi. Öte yandan SHB zaten yıldız top yakalayıcısı için daha karanlık başka bir görev planlıyordu.

49. BÖLÜM

“Seni Görüyor Olacağım”

12 Ağustos 1944 akşamı, Ada Westgate adlı kırk dört yaşındaki bir kadın, gökyüzünde bir uçak belirttiği sırada, İngiltere'nin en doğusundaki New Delight Wood yakınlarındaki evinin bahçesinde bir komşusuyla laflıyordu. Komşular güzel bir yaz gününün keyfini çıkarırken elbette uçağı fark etmişlerdi –oldukça alçaktan uçuyor, berbat gürültü çıkarıyordu– çünkü o günlerde bombardıman uçakları hep gelip geçiyordu, bu yüzden belki de çok fazla bir etki yaratmamıştı. Ta ki patlayana kadar.

Dev bir ışık patlaması gökyüzünü kapladı, onu takip eden patlama basıncı insanları sersemletmiş, şok etmiş olmalıydı; fiziksel darbeye göre daha az ses çıkmıştı. Kadının birden zihni bulandı, Westgate V-1 füzesinin isabet ettiğini sanmıştı. Kısa süre önce evi bir V-1 saldırısında yıkıldıktan sonra Londra'dan kaçıp yanına gelen yeğeniyle birlikte yaşıyordu, onun şimdi burada, İngiltere'nin en güvenli kısmında ölmüş olabileceğini düşününce kendisini çok kötü hissetti. Onu kontrol etmesi gerekiyordu, ön kapıya doğru tökezleyerek ilerledi fakat kapının yerinde olmadığını fark etti. Menteşelerinden kopup bahçeye uçmuştu. Kapının altında toprakta yatan yeğeniydi.

Tanrı'ya şükürler olsun, yaralanmamıştı, üstündeki tozu toprağı temizledikten sonra yolun aşağısındaki birkaç komşusunu kontrol edebilmek için yeğeninden ceketini alıp getirmesini istedi. Kız olmayan giriş kapısından fırladığı gibi yukarı koştu, yukarı çıkmasıyla inmesi bir oldu. Üst katları yok olmuştu. Kız “Halacığım, tavan tamamen çökmüş!” diye bağırdı.

On bir ay sonraki Trinity nükleer silah denemesine kadar *Zootsuit Black* tarihteki en büyük bomba patlaması olarak kalacak-

tı. Yeşil-sarı renkli bir ateş topu gökyüzünü kapladı, kısa süre sonra, pervaneleri hâlâ havada dönen tam bir motorun da aralarında olduğu şarapnel parçaları hızla etrafa saçılmaya başladı. Ortaya çıkan şok dalgası birçok evin çatılarını uçurmuş ve on beş kilometre mesafeye kadar etki alanı içerisinde kalan evlerin pencerelerini paramparça etmişti. Ateş topu yatıştığında, Vahiy Kitabı'ndan fırlamış dev bir ahtapotu andıran duman onun yerini aldı, şarapnel parçalarının saçıldığı her yere kalın kapkara bir duman bulutu yayıldı. Ertesi hafta boyunca köylüler olay yerinden iki kilometre uzakta uçağın parçalarını buldular. Kimse insan kalıntılarından tek bir zerre dahi bulamadı, en çok yaklaşıkları şey ise bir ağaca dolanmış bir parça paraşüt ipi oldu.

Joe Kennedy'nin babasının kim olduğu dikkate alındığında, felaket, bir görgü tanığının "Hayatımda gördüğüm en yoğun soruşturma" dediği bir soruşturmayla sonuçlandı. Donanma iki ayrı rapor hazırladı, bir başka rapor hazırlanması için RCA ve CBS'ten elektronik uzmanları görevlendirildi, ardından her bir rapor yorumlarda bulunmaları için başkalarına havale edildi. Patlamaya neyin sebep olduğunu kimse gerçekten bilemeyecekti fakat raporlar sabotaj, benzin sızıntısı, yakınındaki bulutlardan sıçrayan statik elektrik kıvılcımları ve yerden gelen kaza kurşunları da dâhil bazı teorileri saf dışı bırakıyordu. Bunlardan ziyade bütün dikkatlerini ateşleme paneli üzerine yoğunlaştırdılar. İngilizler Alman iletişim hatlarını radyo dalgalarıyla karıştırarak engellemeye çalışıyorlardı, bu yüzden kaçak bir sinyal, ateşleme devresini pekâlâ harekete geçirmiş olabilirdi. Ayrıca elektrikçilerin korktuğu gibi, metal pimin yanındaki solenoid muhtemelen ısınmış ve fünyeyi tetiklemişti. Patlamanın neden ana uçak *Zoosuit Black*'in burnunu hafifçe sola çevirdikten sonra meydana geldiği, bilinmezliğini koruyor; belki de tesadüftü.

Kennedy ailesi bunların hiçbirini öğrenemedi. 13 Ağustos'ta Hyannis Limanı'ndaki evlerindeydiler, hani şu Joe'nun kardeşinin kahramanlığı üzerine duyduğu eziklik ve hüsrarla gözyaşlarına boğulduğu yerdeydiler. Joe'nun annesi Rose kapının önün-

de koyu renk bir sedan durduğunu gördüğünde, gramofonda Bing Crosby'nin “Seni düşünüyor olacağım” şarkısı çalıyordu. İçinden iki donanma papazı çıktı. Haber vermek için üst katta kestiren Baba Kennedy'nin yanına koştu. Kennedy aşağı indi, papazlardan haberi duyunca hemen yukarı koştu, hıçkırarak ağlıyordu. Öbürleri de çökmeye başlamıştı. Soğukkanlılığını ve metanetini koruyan tek kişi Jack'ti. On iki yaşındaki erkek kardeşi Teddy'nin elini tutarak, “Joe burada oturup ağlamamızı hiç istemezdi. Yelkenliyle denize açılmamızı isterdi,” dedi. Teddy bu şefkati ömür boyu hatırlayacaktı.

Joe tam da son mektubunda söz verdiği gibi görevinden ötürü madalya kazanmıştı, Donanma nişarını almıştı. En sonunda küçük erkek kardeşiyle eşitlenmişti. Öte yandan donanma güvenlik gerekçeleriyle ve belki de hatalarını gizlemek için, Baba Kennedy'ye ne Joe'nun görevi ne de niçin başarısız olduğuyla ilgili hiçbir şey söylemedi, yalnızca gönüllü olduğunu ve bir kahraman olarak öldüğünü söyledi. Ne var ki Baba Kennedy'nin 1939 yılındaki korkusu önsezilerinin güçlü olduğunu ortaya koymuştu: Hiç istemediği savaş en sevdiği oğlunu elinden almıştı.

Örs projesi, akıl almaz bir biçimde Joe Kennedy'yle Çömez Willy öldükten sonra da devam etti. Fakat sonraki her uçuş da aynı şekilde başarısızlıkla sonuçlandı, öyle ki Örs'ün son kayıtları da Afrodit'in ki kadar iç karartıcı görünüyordu, her iki görev toplamda, uçan bombalarla 18'de 0 başarı elde etmişti. Tarihçilerin belirttiği gibi bu görevler Fransa'daki beton koruganlardan çok İngiltere kırsal alanına daha fazla hasar verdi.

Bu arada V-silahlarını durdurma savaşı tam gaz devam etti. Daha önce belirtildiği gibi, Almanlar Fransa'nın kuzeyindeki farklı yerlerden Manş'ın karşı yakasına V-1'leri ateşlediler, öte yandan da Müttefik askerleri 1944 yazı sonlarında bu alanların çoğunu istila etti. Bu hareket İngiltere hava sahasını rahatlatmış ve 7 Eylül'e gelindiğinde, Churchill'in damadı Duncan Sandys, V roketleri tehdidinin “olası son birkaç atış dışında” sona erdiğini duyuracak kadar kendine güveniyordu.

Meşhur son sözler. Ertesi gece V-2 baraj ateşi başladı. İlki 18.30'da Batı Londra'ya indi. Gelecek birkaç ay boyunca bunu daha yüzlercesi takip etti ve İngilizler bu yeni silahların ne kadar korkunç olduğunu çabucak anladılar. Daha fazla patlayıcı taşıdıkları için daha büyük bir tahrip gücüne ve etkiye sahipti, bir de inanılmaz hızlarda yaklaştıklarından (saatte yaklaşık 5640 km), onları vurarak düşürmek şöyle dursun kimse geldiklerini bile duyamıyordu. Hepsinden kötüsü de, Almanlar onları mobil fırlatma rampalarından ateşledikleri için, tamamının ortadan kaldırılması imkânsızdı. Müttefikler ellerinden gelen en iyi çabayı göstermelerine rağmen, Nazi iktidarı neredeyse savaşın sonuna kadar V-2'leri ateşlemeye devam etti ve 1945 Mart'ına kadar 134 kişiyi öldürdü. Bir tanesi General von Thoma'nın Trent Park'taki rahat esir kampının sadece 800 metre ötesinde patlamıştı. Onun da öngördüğü gibi, İngiltere kendisini birdenbire baş edebileceğinden daha büyük bir "eğlencenin" kucağında bulmuştu.

Diğer taraftan Müttefiklerin atom silahı olabileceğinden korktukları Hitler'in yüksek basınçlı "Meşgul Lizzie" isimli V-3 silahı ne âlemdeydi? Neredeyse aynı zamanda Sandys de duyurusunu yapıyordu, Patton'ın orduları Mimoyecques'i işgal etmiş ve korkunç bir keşifte bulunmuştu. Burası sahte bir yerdi. Etkileyici dış cephenin altında, Amerikalılar çalışan tek bir tane bile roket bulamadılar. Deprem bombaları ve öteki patlayıcıların Müttefiklerin düşündüğünden çok daha fazla hasar verdiği, hassas cihazları vurduğu ve yeraltı kuyularını molozla doldurduğu ortaya çıkmıştı. Nazi yetkililer bölgeyi terk etmeye karar vermiş olsa da, Hitler keşif uçaklarını yanıltmak ve Müttefik güçlerin dikkatini dağıtmak için çekirdek bir kadroyu orada tuttu; oraya düşen her bombanın, Berlin'e daha az bomba düşmesi anlamına geldiğini düşünüyordu. Kısacası Müttefikleri kurnazlıkla alt etmişti. Meşgul Lizzie'nin her halükârda çalışma olasılığının düşüklüğü dikkate alındığında Joe Kennedy'nin gereksiz bir görevde boşu boşuna öldüğü sonucunu çıkarmamak mümkün değil.

En azından askeri manada sonuç alınamayan başarısız bir gö-

revdi. Farklı bir bakış açıysındansa görevin oldukça önemli sonuçları oldu. Savaştan önce, Kennedy ailesinin üzerine yenilginin kötü kokusu sinmişti; Baba Joseph Kennedy savaşa girmemek için yatıştırma ve taviz politikasının başını çekiyordu, Amerikalıların Neville Chamberlain’iydi. Jack’in PT-109’la gerçekleştirdiği kahramanlıklar bu görüşü dengelemişti, sonra Joe’nun ölümü üzerlerindeki damgayı tamamen silip attı. Ailenin Hitler’le savaşma kararlılığını artık kimse sorgulayamazdı. Baba Kennedy, Joe’nun ölümünün ardından sosyal yaşamdan neredeyse elini eteğini çekmişti, nadiren mektup yazıyor ya da dışarı çıkıyordu. Fakat oğulları birer kahraman olarak yücelmişlerdi, bir Amerikan hanedanlığı doğuyordu.

Vatan Hainleri Hayvanat Bahçesinde

Paris sakinledikten sonra Alsos ekibi Zafer Takı'na yakın büyük bir otelde karargâh kurdu. Royal Monceau son zamanlarda zor günler geçirmiş olsa da personeli Amerikalılara iyi bir performans sergilemeye kararlıydı. Samuel Goudsmit, garsonların yemek servisini smokinler içinde yaptıklarını ve asker tayınını tabaklara "sanki mantarlı fileminyon" koyarmış gibi koyduklarını söylüyordu. Hatta şefler iğrenç bir ordu tatlısı olan kuru erik tatlısına, "pofuduk kremalı tatlı" diye yeni bir isim vererek lezzetli bir ikrama dönüştürmüşlerdi. Yine de garsonların çoğunlukla delikanlı oldukları ve smokinlerin genç vücutlarında çuval gibi durduğu Goudsmit'in gözünden kaçmamıştı. Anlaşılan bir zamanlar bu smokinlerin sahibi olan kişiler, yani asıl garsonların tamamı cephede ölmüştü. Bu savaşın üzücü yanının unutulmaz küçük bir hatırlatıcısıydı.

Alsos'cuların yas tutacak zamanı yoktu, lakin yapacak çok iş vardı. Goudsmit'in ekibi, Almanların Joliot'nun laboratuvarında arkalarında bıraktıkları belge yığınınu incelemeye ve atom bombasındaki gelişmeler hakkında ipuçlarını araştırmaya başladılar. Bu arada Boris Pash daha seksi bir göreve yöneldi; Alman uranyumunun peşine düştü. Almanya Belçika'yı ele geçirince, Avrupa'nın en büyük uranyum stokuna da sahip oldu. Böylece Müttefik birlikler Eylül başında Belçika'yı özgürlüğüne kavuşturmaya başladığında, Pash ve onun Yıldırım-A takımı, plakaları alfa armalarıyla donatılmış ciplerine atlayıp hemen yola koyuldular.

Antwerp'e iki günlük yolculuk unutulabilirdi, ancak Yıldırım-A takımı varır varmaz Pash hayatının en sarsıcı manzarlardan biriyle karşılaştı. Bir önceki yıl boyunca açlık çeken

Antwerp halkı belediye hayvanat bahçesindeki hayvanların çoğunu yemişti, bu savaş zamanlarında yaşanan yaygın bir olaydı. Pash'i şoke eden şeyse kafeslerin boş olmamasıydı: Antwerp halkı onları tekrar Nazilerle doldurmuştu. Bunların çok azı Alman'dı. Aksine, bunlar Belçikalı işbirlikçilerdi, ülkelerinin ruhunu Hitler'e satan kadın ve erkeklerdi.

Pash, "Aslan kafesine doğru yürüyorduk, her bir kafeste altı ila on iki hapsedilmiş insan bulunuyordu... Bazıları kendilerine eziyet edenlere meydan okurcasına bakıyordu ama çoğu korkmuş, köşeye sıkıştırılmış hayvanların görünümüne sahipti. Erkekler ve kadınlar "hayvanlara" tükürmek ve hakaretler savurmak için parmaklıklara tırmanıyorlardı. Kimileri kafeslerin içine kamış ya da sopalar uzatarak esirleri dürtmeye çalışıyordu," diyerek gördüklerini aktarıyordu. Pash müdahale etmeyi aklından geçirmiş olmasına rağmen birkaç Belçika askeri yarı otomatik makineli tüfeklerle onu uyarınca, o da "hayvanları" kaderleriyle baş başa bıraktı.

Pash kısa süre içerisinde, -büyük bir kısmı, sarı pasta denilen toz haline getirilmiş mineral şeklindeki- Nazi uranyumunun izini, Antwerp'in kırk beş kilometre güney doğusunda bir rafineri kasabasına kadar sürdü. Rafinerinin üç tarafı tuğla duvarlarla, dördüncüsü ise bir kanalla çevriliydi. Almanlar hâlâ kanalın karşısındaki araziye kontrol ettiğinden, Alsos ekibi yaklaşırken makineli tüfek ateşinden kaçmak zorunda kalmıştı. Ciplerini birden tam gaz çalıştırıp, yükseltilmiş bir demiryolu geçidini rampa gibi kullanarak, hızla daha korunaklı bir yere geçtiler, Pash'in deyimiyle rampa onları "su kayağı yapanlar gibi adeta havada uçurup kolayca geçmelerini" sağlamıştı. Rafineriye girmek çok daha tehlikeliydi. Almanlar Amerikalı askerlerin etrafta bakındıklarını görünce, üzerlerine mermi yağdırmaya başlayarak, Yıldırım-A ekibini saklanmak zorunda bıraktılar. Araştırmaya emekleyerek kaldıkları yerden devam ettiler.

Ekip sonunda uranyumun yerini tespit etmişti, ya da en azından bir parçasının. Kayıtlar yaklaşık bin tonunun demiryoluyla Fransa'ya gönderildiğini, buna karşın altmış sekiz tonunun ka-

sabada bir yerlerde kaldığını işaret ediyordu. Pash'in ekibi son-raki birkaç haftayı araştırmayla geçirdi ve nihayet maden cevhe-rini terk edilmiş bir depoda bulup gün yüzüne çıkarttı. Varillere doldurulmuştu, Almanlar onları bombalamaya devam ederken, varilleri kamyonlara yüklediler. Eylül sonunda Alsos altmış se-kiz tonun tamamını Nazi yönetiminin ulaşamayacağı kadar uza-ğa taşımıştı.

Fransa'ya gönderilen sarı pastaya gelince, Alsos, demiryolu araçlarının seri numaralarını takip ederek birkaç tonunu Toulou-se'a kadar takip etti. (Bu, 1940'taki laboratuvarını devraldığında, Joliot'nun Kuzey Afrika'da olduğunu iddia ettiği uranyumdu.) Uranyumun Fransa'da olması Alsos için iyi bir haber olmalıydı, sonuçta Fransa Amerika'nın bir müttefikiydi; buna karşın Fran-sız askerler Pash'e neredeyse Naziler kadar çok sorun çıkarmıştı. Sarı pastanın muhafaza edildiği varillerin olduğu tesiste Pash, varilleri teslim etmek istemeyen tesis müdürünü cipe monte edilmiş makineli tüfekle tehdit etmek zorunda kalmıştı. Seksen bir varili kamyonlara yükleyip Marsilya'ya gitmek üzere yola koyulduktan sonra Pash'in ekibi kenara çekilmemekte ve kon-voya yol vermemekte direnen bir tramvayın arkasında takılıp kalmıştı; gerçekten geçmeye yeltenseler, tramvay kamyonları engellemek için hızlanırdı. (Parislilerin tersine buradaki insanlar Amerikan askerlerine kızgınlardı.) Canına tak eden Pash cipini son sürat sürerek tramvayın önüne kırıp frene asıldı. İki araç da kazada ağır hasar aldı fakat konvoy geçip yoluna devam etti.

Marsilya limanında Pash, içinden çıkılması zor bir başka du-rumda daha kaldı. Varilleri gemiye yüklemek için birkaç Ame-rikan askerini yardıma çağırmıştı, elbette onlara taşıdıkları son derece gizli malzeme hakkında hiçbir şey söylenmemişti. Onlar sadece malzemenin insanın belini bükecek kadar ağır olduğ-u-nu ve varillere dokunduklarında ellerinde metalik sarı renkte ince bir tabaka kaldığını biliyorlardı. Çabucak Fransız altınları-nı çaldıkları sonucuna vardılar; bu Fransızların hiç itirazsız ka-bul ettikleri bir dedikodu oldu. Bunun Amerikalılara pek de iyi

yansımaları olmadı, ancak Pash güvenliği ihlal edip gerçeği ifşa etmektense onların buna inanmasına ses çıkarmamanın daha iyi olduğuna karar verdi.

Otuz tonluk Marsilya sarı pastası Boston'a ve sonra da Oak Ridge'e gönderildi, içlerindeki uranyum-235 daha sonra Hiroşima'yı yerle bir eden atom bombası yapımında kullanıldı. Altmış sekiz ton Belçika uranyum cevheri de aynı kaderi paylaştı. Toplamda yaklaşık yüz tonu buluyordu ki çoğu durumda bu herhalde inanılmaz büyük bir miktar olurdu. Oysa Belçika'daki kayıtlar bin ton uranyumdan bahsediyordu. Peki, geri kalanı neredeydi? Kayıp olduğu sürece Müttefikler bir sabah mantar şeklindeki bir bulutla uyanma korkusundan kurtulamayacaktı.



O sonbahar, aynı zamanda meşhur Ren şarabı fiyaskosuna da tanık olmuştu. Her şey Robert Oppenheimer'in yarım yamalak bir fikriyle başladı. Manhattan Projesi, kısa süre önce Washington eyaletinde bir reaktör inşa etmişti, reaktör soğutma işlemleri için Columbia Nehri'nden gelen suyu kullanıyordu. Oppenheimer, bir Alman reaktörünün de büyük olasılıkla nehir suyunu kullanacağını düşünerek ipuçları için Ren Nehri'ni izlemeyi önerdi. Örneğin bir sanayi tesisinin yakınında kışın buz olmaması, içeride bir şeylerin muazzam miktarda ısı pompaladığını gösterirdi. Yazın bile nehir radyoaktif izotoplarla kirlenmiş olabilirdi, bu yüzden test etmek için bir miktar su temin etmeyi önermişti.

Başka sorumlulukları olduğu düşünüldüğünde, Oppenheimer büyük olasılıkla bu fikri unutmuş olmasına karşın General Grove'un dairesindekiler unutmamıştı. Ren Nehri Hollanda'dan denize dökülmeden önce Almanya'yı boydan boya geçip kuzeye doğru akıyordu, böyle olunca Müttefik ordusu Belçika'yı geçip Hollanda'ya girerken, Alsos görev ekibi de bir koşu oraya gidip örnek almak için acil bir pembe röntgen filmi aldı. Sorun, Müttefiklerin o noktada Ren'in yalnızca bir yakasını ele geçirmiş ol-

masıydı. Nazi yönetimi, sahipsiz alan olarak görülen topraklar arasındaki köprülerle birlikte, nehrin öbür kıyısını hâlâ kontrol altında tutuyordu. Bu nedenle zavallı Alsoscu bir safdil, bir gün elinde bir kova ve halatla belirip, Amerikalı bir kaptandan köprüünün üzerine emekleyerek çıkmak için izin istediğinde, kaptan oraya gidecek kadar aptalsa kimsenin onu durdurmayacağını söyledi. Gerçekten de çok geçmeden nehrin her iki yakasında da izlemek için bir kalabalık toplanmıştı bile. Hatta etrafa merakla bakınan Almanlar biraz hedef alıştırması yapmaya karar verip ateş etmeye başladı. Fakat Alsos askeri başını eğip emekleyerek, kovayı suya daldırabileceği kadar uzağa gitti, sonra da çok fazla dökmeden sürünerek güvenli alana geçti.

Alsos karargâhına döndüğünde, bilim insanları suyu şişelere doldurup ağzını sıkıca kapatarak Washington'a yollamak için kutuladılar. Son anda, espri olsun diye içlerinden biri bir şişe yerel kırmızı şarap olan Roussillon'u da "canlılık katsın diye" notuyla kutuya koydu. Ama maalesef Groves'un emrindeki subaylar espri anlayışından yoksundular. Paketi alır almaz, görev aşkıyla şarabı test tüplerine boşaltıp Geiger sayaçlarını kullanmak üzere hazırladılar. Korktukları gibi içinde radyoaktif izotoplar keşfettiler.

Çok geçmeden Paris'teki Alsos karargâhına bir telgraf ulaştı: "Su negatif, şarap pozitif. Daha fazla gönderin." Samuel Goudsmit ve beraberindekiler bunun üzerine sıkı bir kahkaha koyuverdiler. ("Yani asker milleti o kadar da kötü değil anlayacağınız.") Goudsmit mesajı buruşturup çalışmasına döndü. Fakat birkaç gün sonra, şarabın nerede olduğunu bilmek isteyen ikinci bir telgraf daha geldi. Kafası karışan Goudsmit şakayı izah etmeye kalksa da çabası boşunaydı. Washington, emir emirdir diyordu. Daha fazla şarap yollayın. Böylece bezginlikle, Goudsmit bir bilim insanını Alman belgelerini inceleme işinden çekip –gerçekten çok değerli çalışma olmasına karşın– onu bölgenin dört bir yanından şarap şişesi toplamak üzere on günlük saçma sapan bir ayak işine koşmak zorunda kaldı.

Oradaki asmaların, radyoaktif atomları büyük olasılıkla doğal yolla topraktan emerek kendi bünyesinde topladığı ortaya çıktı. (Tütün bitkisi de buna benzer bir şey yapmaktadır.) Şakayı açıklamaya kalkmanın boş bir uğraş olduğunu bildiklerinden, Alsoscular Washington'a bir kasa dolusu kırmızı şarap toparlayıp yolladılar. Bununla birlikte Goudsmit için tadını çıkarmaktan da geri kalmadı. Getir götürle görevlendirdiği çocuğa rastladığı her kaliteli şaraptan, bir şişe Washington, bir şişe de "dosya kopyası" olmak üzere Alsos ekibi için iki şişe kapmasını tembih etmişti. Şarabı onlar da bir canlılık, faaliyet olsun diye, eski usul test edeceklerdi.



Müttefikler Hollanda sınırına dayanırken, şakadan anlamayan subaylardan başka, Goudsmit'in endişe ettiği başka bir şey daha vardı, o da anne babasının akıbetiydi. Savaştan önce Goudsmit anavatanını bir daha asla görememekten korkuyordu ve nihayet 29 Eylül'de Hollanda'ya girdiğinde memleketini korkunç bir durumda buldu. İlerleyen ve geri çekilen ordular arasındaki gelgit savaşı devasa alanları yerle bir etmişti ve binlerce insanın ne yiyeceği ne de suyu vardı. Yine de küçük bir erkek çocuğun, ona takması için turuncu bir papyon verdiği zamanki gibi umut dolu anlar da vardı. Karısına "Sanki gerçek bir askeri harekât madalyasıymış gibi beni gururlandırdı," diye yazmıştı. Onu karısının bir resmine iğneyle iliştiirdi.

Goudsmit, bir zamanlar Peenemünde'ye elektron tüpleri tedarik eden bir elektronik fabrikasının kayıtlarını incelemek için Hollanda'ya gidiyordu; Uranyum Kulübü'nün de parçalardan sipariş ettiğinden şüpheleniyordu. Tesis Goudsmit'in Lahey'de çocukluğunun geçtiği evin yalnızca yüz otuz kilometre uzağında bulunuyordu, oraya kadar gidememesine karşın (aradaki topraklar Almanların kontrolündeydi), bölgedeki birilerinin bazı haberleri duymuş olmasını ümit ediyordu.

Umduğu gibi tesiste, arkadaşı Dirk Coster'ın bir öğrencisi

olan Hollandalı genç bir fizikçiye rastladı. Öğrenci Goudsmit'in anne babasının gerçekten de sınır dışı edildiğini doğruladı; Goudsmit'in Çekoslovakya'daki toplama kampından aldığı son mektuptaki posta damgası doğrudu. Yine de Coster pes etmemişti. Geçinebilmelerine yardımcı olmak için kampta onlara gıda paketleri gönderiyordu. Daha da iyisi, öğrenci, Coster'in onların lehine duruma müdahale etmeleri için "nüfuzlu Alman meslektaşlarına" çağrıda bulunduğunu söyledi.

Öğrencinin Werner Heisenberg'in bu meslektaşlardan biri olduğundan söz edip etmediği net değil, ama öyle görünüyor. Öyleyse, Goudsmit herhalde içinde bir sızı hissetmiş olmalı. Savaşın başlarında Heisenberg'in kaçırılmasını önermişti ve şimdi Joliot gözüaltında olduğu için Heisenberg, Alsos'un en önemli hedefi haline gelmişti. Yine de bu haber ona umut vermiş olmalı. Ne de olsa, bir zamanlar Heisenberg'le iyi arkadaşlardı; Heisenberg ailesinin evinde yemek bile yemişti. Hiç kuşkusuz, elbette elinden gelse yardım ederdi.

Sağlıklı Işıklar, Sağlıklı Dişler, Sağlıklı Paranoya

Goudsmit'in teknik dedektiflerden oluşan ekibi, yüksek lisans öğrencisinden tutun da emekliye kadar otuz kadar bilim adamından meydana geliyordu. Birçoğu iş başında üniforma giymesine rağmen askeri eğitime çıkmak ya da herhangi birine selam vermek zorunda değillerdi. Çok sayıda uyumsuzlukları vardı. Pek çoğu eşlerinden ayrı olmaktan yararlanıp bıyık bırakmayı denedi.

Günlerinin büyük bir kısmını Paris civarındaki laboratuvarlarda ve sanayi şirketlerinde ele geçirilen belgeleri incelemekle geçiriyorlardı. Teknik raporlar en değerli kayıtlar olmasına rağmen, kişisel belge ve kayıtlarla ofis döküntülerine de dikkatle bakıyorlardı, zira bunlar bilim insanlarının sosyal ilişki ağlarının parçalarını bir araya getirmelerine yarıyordu. Fritz'in fisyon üzerine çalıştığını ve dahası bir trene atlayıp Dieter'i ziyarete gittiğini biliyor olsaydınız, o zaman Dieter'in de büyük olasılıkla aynı şekilde fisyon konusunda çalıştığı düşüncesine ulaşırdınız. Hiçbir kâğıt parçası didik didik incelemeden yakayı kurtaracak kadar önemsiz değildi; sonraki birkaç ay boyunca Goudsmit'in ekibi masaüstü takvimlerinden, randevu defterlerinden, konşimentolardan, tramvay bileti koçanlarından, ofis oturma çizelgelerinden ve kitapçı makbuzlarından ipuçları toplayacaktı. Goudsmit özellikle de daktiloda yazılan yazıları çoğaltmak için sayfaların arasına koyulan, kullanılmış bir karbon kâğıdı destesi bulmak için epey uğraşmıştı. Bir zamanlar bir dedektif romanından bir hile öğrenmişti, hakikaten de sayfaları güneşe tutarak

orijinal mesajı okuyabilmişti. (Fotoğraf negatifine benziyorlardı, siyah kâğıt üzerine beyaz yazı.) Bilim insanlarının çalışmalarını izleyen Boris Pash, onlar birtakım katalogların ya da adres defterlerinin etrafına toplanıp hevesle okurken içinden kıkır kıkır gülererek “baharatlı bir Fransız romanı” diye söyleniyordu. Bazen kendilerini işe öylesine kaptırıyorlardı ki yemek yemeyi unutuyorlardı, K tipi lüks asker tayınları tabaklarında buz gibi oluyordu.

Ara sıra ortaya çıkardıkları şeyler onları güldürüyordu. Bir mektupta Alman bir bilim adamının karısı, Paris’ten eve gelirken birkaç tane Chanel No. 5 getirmesini yoksa gazabına uğrayacağını söylüyordu. Görünmez mürekkepler ve amfibi arabalarla ilgili Alman araştırmalarından da keyif almışlardı (sanki Volkswagen otomobille deniz motorunun melezi gibi görünüyordu). Gerçi Amerikan ordusu da farkında olmadan epey eğlendirmişti. Washington’daki analizciler sürekli Alman fizikçilerin psikolojik profillerini yolluyorlardı, bu tahlillerde filanca fizikçinin “bira içme yarışlarına meraklı” ya da “sağ testis atrofisi” olduğu vurgulanıyordu, sanki bu kişisel özellikler onları yakalamalarında anahtar niteliğinde olacak bilgilermiş gibi. Öteki raporlar doğrudan kafatası bilimiyle (frenolojiyle) ilgiliydi, Goudsmit’e insanların yüzlerindeki ayrıntıları, yumruları ve siğilleri inceleyerek gerçek karakterlerini nasıl ortaya çıkaracağına dair talimatlar içeriyordu. Bu, askeri istihbarat için geçerli olan bir şeydi.

Yine de yıllarca kendini işe yaramaz hissettikten sonra, bilimsel dedektiflik Goudsmit’i canlandırmıştı, ilk büyük kanıtını 1944 Ekim’i ortalarında ortaya koydu. Ele geçirilen belgelerden, Nazilerce idare edilen bir şirketin Fransa’da gizlenmiş çok büyük miktardaki toryumu çalarak Almanya’nın içlerinde sakladığını öğrendi. Toryum benzin ve seramik yapımında kullanılmasına rağmen, gerekli olan miktarlar son derece küçüktü, oysa çalınan miktar herhangi bir şirketin onlarca yıllık talebini karşılayabilirdi. Alsos’a göre geriye tek bir açıklama kalıyordu. Bu elementin ana izotopu toryum-232’ydi. Toryum-232 nötronlarla tepkimeye girdiğinde, iki beta bozunumuna uğradığında Uranyum-233’e dönüşen toryum-233 haline geliyordu. Uranyum-233’ün her

bir zerresi uranyum-235 kadar bölünmeye uğrayabilirdi, bu nedenle bomba malzemesi olarak umut verici görünüyordu. Ayrıca doğal maden cevherindeki (diğer uranyumla karışık halde olan) uranyum-235'in aksine, uranyum-233'ü kimyasal olarak toryumdan ayırmak kolay olurdu. O halde çok büyük miktarda toryum yığınağı oluşturma bomba çekirdekleri üretmenin hızlı bir yoluydu.

Toryumu çalan şirketin Paris'te bir ofisi vardı, bu nedenle Goudsmit'in ekibi oraya baskın düzenlemek için karargâhtan yeni bir makam aracı olarak hızla hareket etti. (Pash'in biraz pervasız subaylarından biri yasa dışı bir şekilde birkaç sivil araca el koyarak onlar için sahte kayıt etiketi yaptırdı, bu sayede Goudsmit her yerde araç dilenmek zorunda kalmadı) ne yazık ki Almanlar ofisi terk etmeden önce temizlemişlerdi; bu da büyük bir şey sakladıklarının işaretiydi.

Goudsmit, menfaatler göz önüne alındığında, toryum gizeminin bir takıntıya dönüştüğünü gözlemliyordu. Goudsmit ofiste kalmış azıcık evrak arasında, Jansen isimli bir kimyacıyla sekreteri Ilse Hermanns'a dair atıflar buldu. Telefon görüşmelerinin kaydedildiği bir günlüğün çapraz kontrolü, Hermanns'ın Jansen adına birkaç uzun mesafe görüşmesi yaptığını ortaya çıkardı. Savaş sırasında böyle uzun mesafe görüşmelerin maliyeti düşünüldüğünde, Jansen'in önemli biri olduğu aşikârdı. Üstelik Goudsmit, yazışma listelerini inceleyerek, Jansen'in Belçika'nın Eupen kentindeki Hermanns'a Paris'in düşüşünden hemen önce, deftere kaydedilmiş bir mektup gönderdiğini de tespit etti. Belki sekreter kız hâlâ oradaydı. Bunun üzerine, Müttefikler Eupen'in kontrolünü sağlar sağlamaz, Kasım başında Yıldırım-A ekibi ciplerine atlayıp tekrar yola koyuldu.

Mektubun üzerinde kayıtlı adrese vardıklarında, Boris Pash kapıyı sertçe çaldı. Bayan Hermanns'ın kapıyı açması onu şaşırttı. Zorla içeri girince kadının bu kuyruklu piyanolu ve güzel mobilyalı evde, üst-orta sınıftan insanlar olan anne babasıyla birlikte yaşadığını anladı. Hermanns'ın babası Yıldırım-A ekibinin evi aramasına itiraz etse de Pash'i durdurmayı beceremedi ve Pash

Jansen'e hitaben yazılmış bir bavul dolusu belgeyi ortaya çıkardı. İşin daha da iyi yanı, üst katta kilitli bir dolaba rastladılar, babası açmayı reddediyordu. Pash'i bir kenara çekerek, erkek erkeğe ondan nezaket ve anlayış göstermesini rica etti. İçeride kızının özel bir hayranının bulunduğunu söyledi. Sevgilisi. Pash üstelemekten vazgeçip çifti biraz olsun utançtan kurtaramaz mıydı?

Pash yapamazdı. Sesini yükselterek dolabın kapısını açmasını yoksa kilide ateş edeceğini söyledi. Beklediği gibi bunu duyan içerideki adam kapının topuzuyla uğraşmaya başladı. Kapının kanadı açılırken ortaya çıkan Jansen'den başkası değildi. Anlaşılan Hermanns onun için bir sekreterden fazlasıydı.

Pash Jansen'i tutuklayıp sorgulanmak üzere tekrar Paris'e götürdü; Goudsmit için büyük bir andı bu. Alsos için yaptığı ilk işlerinden biri birkaç hafta önce Frédéric Joliot'yu sorgulamak olmuştu ve bunu tam anlamıyla yüzüne gözüne bulaştırmıştı. Alsoscular Fransız'dan işe yarar birkaç bilgi edinmişti, özellikle de Kurt Diebner'in deneylerinin sarsıcı başarısı hakkında bir şeyler öğrenmişlerdi. (Diebner'in adını daha önce hiç duymamışlardı.) Oysa Joliot bilmezden gelerek belli konularda Goudsmit'i başarıyla konuşturmuş ve sonuçta Alsos'tan Amerikan nükleer bilimi hakkında Alsos'un kendisinden öğrendiklerinden çok daha fazlasını öğrenmişti. Bu Boris Pash'in hiç hoşuna gitmedi.

Goudsmit, Jansen'le kendisini affettirmeyi umuyordu. Gözdağı etkenini artırmak için Pash'le en yeni ve en temiz üniformalarını giydiler, üstüne Pash birkaç nişan ve madalya ekledi. Ancak Jansen sorguda neredeyse hiçbir şey ifşa etmeyerek çetin ceviz olduğunu kanıtladı. Bütün sıkıştırmalarına karşın ağzından alabildikleri tek bilgi, şirketinin kayıp toryumun bir kısmını güvenliğini sağlamak açısından Belçika'ya göndermiş olduğuydu, dahası savaş kargaşasında birkaç tren vagonunun kıymeti yoktu. Jansen vagonların izini sürmek için Belçika'ya gittiğini iddia ediyordu, sonra da Eupen civarında olduğunu anlayınca biraz kaçamak için sekreterinin evine uğramaya karar vermişti. Şansa bakın ki, Alman savunma hatları bu ziyareti esnasında çökünce o da emniyette olmak için kadının ana babasının evinde saklanmıştı. İşte bu yüzden Pash onu burada bulmuştu. Toryu-

mun ne işe yaradığına gelince, Jansen hiçbir fikrinin olmadığını iddia ediyordu.

Goudsmit'e göre bu hikâye akla yatkın değildi. Fakat yine de Amerikalıların atom silahlarına gösterdikleri ilgi hakkında Almanlara tüyo vermesin diye, bu silahlarla ilgili Jansen'e herhangi bir konuda baskı yapamadı. Artık tek umudu Pash'in el koyduğu evrak dolu çantaydı. Bu şekilde Jansen'le da başarısız olduktan sonra, Goudsmit o gece oturup, ipucu bulma umuduyla sayfalara göz atmaya başladı.

O hafta Paris'te hava aniden soğumuştı, bir tomar kâğıtla sürünerek yatağına girip, ısınmak için battaniyesine sarındı. İlk sayfalar sıkıcı ve alakasız şeylerle doluydu, yorgunluktan bitap düşmüş, uyukluyor olmalıydı. Çok geçmeden bir şeye rastladı, kendi deyimiyle az kalsın onu heyecandan yataktan düşürecek bir şey.

Bu, Almanya'nın güneyinde Kara Orman bölgesinde yer alan bir köyde, Hechingen'de bulunan bir otelin faturasıydı. Moe Berg ve diğer istihbarat kaynakları zaten Uranyum Kulübü üyelerini bölgeye kadar takip etmişlerdi, şimdi de elinde toryum kaçakçılığı yapan Jansen'in de orayı ziyaret ettiğine dair kanıtlar vardı. Dahası, çantadaki kişisel bir mektup, Hechingen'den dışarıdan gelenlere kapalı, "sınırlı" bir alan olarak bahsediyordu. Almanlar orada ne saklıyordu?

Otel faturası önüne konulduğunda Jansen, yakınlarda yaşayan annesini ziyaret ettiğini söyledi. Goudsmit tam bir saçmalık diye düşündü. "Sınırlı" statüye gelince, Jansen onun da bir yanlış anlama olduğunu iddia etti. Bu basitçe, kuzeydeki bombalanmış şehirlerden hiçbir mültecinin oraya yerleşemeyeceği anlamına geliyordu. Muhtemelen uydurmaydı. Jansen'in sıkı savunması ve işbirliğini reddetmesi karşısında, Goudsmit belgeleri dikkatle incelemeyi sürdürdü, sonunda toryumun nerede olduğunu buldu, toryum Hechingen'e sadece bir buçuk kilometre uzaklıkta ortaçağdan kalma bir şatodaydı. Bunun yanı sıra çantadaki bir başka kâğıt parçasında Carmen adında bir kadının adresi bulunmaktaydı. Jansen'e kadın hakkında soru sorulduğunda ilk önce tüm bilgileri reddetti. Daha sonra çözüldü ve kendisini aldatan

bir fahişe olduğunu söyledi. Goudsmit işin doğrusunu biliyordu. Açıkçası Carmen bir casustu, bir Nazi Mata Hari'siydi.

Jansen meselesinin bütün detayları gayet güzel birbiriyle örtüşüyordu. Son derece radyoaktif bir element Fransa'dan alınıp, dünyanın en önemli nükleer bilimcilerinin görevlendirildiği Güney Almanya'daki gizli barınaklara gönderilmişti. Hem ürkütücü hem de heyecan verici bir durumdu, Samuel Goudsmit parçaları bir araya getirmek için çok zaman harcıyordu; ta ki her şey birdenbire ters gitmeye başlayana dek.

Karşısına çıkan bir dizi belge toryumun Hechingen şatosuna taşındığını teyit ediyordu. Ancak birkaç nakliye evrakını dikkatle inceledikten ve diğer kâğıtlarla çapraz kontrollerini yaptıktan sonra nihayet şirketin toryumu çalmasının gerçek nedenini öğrenmişti, dış macunu üretmek istiyorlardı. Jansen'in patronları Alman Silahlı Kuvvetleri Wehrmacht'a gaz maskeleri ve ışıldak telleri üreterek zenginleşmişlerdi fakat savaşın sonunun görünmesiyle birlikte, üretimlerini çeşitlendirmek ve kozmetiğe kaymak istiyorlardı. Portföylerindeki gelecek vaat eden bir ürün Doramad adını verdikleri, içine toryum katılmış bir dış macunuydu, radyoaktif özellikleri güya dişleri hem beyazlatıyor hem de parlatıyordu. (O zamandan kalma bir Doramad reklamı, "Işınlarım diş etlerinize masaj yapar. Sağlıklı ışınlara, sağlıklı dişler!" diye ilan ediyordu.) Toryumu, savaş sonrası piyasasını ele geçirmek için çalmışlardı. Otel faturasına gelince, Jansen gerçekten de annesini ziyaret etmişti.

Bir bakıma bu harika bir haberdirdi: Naziler nükleer bomba yapmak için kestirme bir yol geliştirmemişlerdi. (Araştırmalar daha sonra toryumun zaten bomba yapımında çok kullanışlı olmadığını ortaya koymuştu, çünkü uranyum-233 yapmak kötü sonuçlanacak zincirleme reaksiyonlara sebep olan yan ürünler üretir.) Gerçi Goudsmit'in ekibindekiler, bir dış macunu çılgınlığına kendilerini kaptırdıkları için çok utanmışlardı. Daha da kötüsü, Nazi atom bombası hakkında hâlâ işe yarar hiçbir şey öğrenememişlerdi.

Gaddar Adam

1944'te çok tartışılan Werner Heisenberg'i kaçırma planı aniden hız kazandı ve dötrnala harekete geçildi. Casuslar fizikçiyi Almanya'nın Kara Orman'ına kadar takip etmişlerdi; Grimm hikâyelerinden fırlama bir isimdi bu. Böylece, en büyük bilimsel hedeflerini gözlerine kestiren General Groves ve Vahşi Bill Donovan, onu yakalamak için plan kurmaya başladılar.

Göreve liderlik etmesi için seçtikleri asker, bir zamanlar "hiç kuşkusuz tüm SHB vahşi hayvan koleksiyonunun içindeki en maganda ve saldırgan, en tehlikeli herif" olarak tarif edilen Carl Eifler'di. Orduya on beş yaşında katılan Eifler, Boris Pash'in kavgacılığına sahipti ve vicdansızdı. Bir defasında SHB'de işe yeni başlayan askerlere "kendinizi bir suçlu gibi görün" tavsiyesinde bulunmuştu. "Şimdiye kadar konulan bütün yasaları çiğneyin," demişti. Boyu rahat 1,83'ün üzerindeydi, 127 kiloydu, öyle ki cüssesi ve tavırları bir boz ayıya benzetiliyordu. Hobileri arasında, sarhoşken insanların başının üstüne fondip kadehlerini koyarak vurmak vardı.

Eifler ününü, 1943 yılında, Burma ormanlarında Japonlarla savaşırken kazanmıştı. Sadece (birkaç pusuyu canlı kaydeden film yönetmeni John Ford da dâhil olmak üzere) birkaç düzine askerle başlamasına rağmen, kısa süre sonra 10.000 öfkeli Burmalıdan oluşan bir orduya komuta etti ve verilen her bir doların karşılığının alındığı savaşın en başarılı harekâtlarından birini yürüttü. Birmanya düzensiz birlikleri vur-kaç taktiklerini kullanarak 26.000 kilometrekarelik orman boyunca, düzinelerce hava alanını ve tren istasyonunu yok ettiler, ayrıca Burmalı / Amerikalıların 85 kaybına karşın 15.000 Japon askeri yaşamını yitirdi ve

yaralandı. (En çok başvurulmuş hile, yol boyunca uzanan yabancı otların arasına sivri uçlu bambu kazıklar dikerek, saklanmak için otların arasına daldıklarında kazığa oturan Japon askerlerini tuzağa düşürmektir.) Birçok Burma yerlisi, Japonların cesetlerindeki kurumuş ve büzüşmüş kahverengi kulakları alıp hatıra olarak saklıyor, boyunlarında asılı bambu çubuklarda taşıyorlardı.

En ünlü kahramanlığında, Eifler ve birkaç adamı 1943 Mart ayında bir gün, Burma kıyısında yer alan bir Japon üssüne saldırı yapmak üzere yola çıktılar. Ancak dalgalı deniz, botlarının karaya yanaşmasını engelliyordu, öyle olunca yakınlardaki kayalıklara çarpma ya da denizde sürüklenme tehlikesiyle karşı karşıya kaldılar. Kontrolü kaybetmeden hemen önce Eifler bir çekme halatını kaptığı gibi suya atladı, dalgalarla boğuşarak kıyıya doğru yüzmeye başladı. Denizin çalkantısı birkaç kez başını hızla kayalara çarptı, sonra dip akıntısı onu tamamen aşağıya çekti, buna karşın birkaç dakika sonra sendeleyerek, kana bulanmış ve sersemlemiş halde kıyıya çıkmayı başardı. Daha sonra düşüp bayılmadan, çekme halatını kullanarak beş botun beşini de güvenli bir alana çekti. Katıksız bir cesaret gösterisi olarak JFK'nın kahramanlıklarını gölgede bıraktı.

Görev ekibini kurtarmış olmasına rağmen Eifler kulaklarında çınlama ve acı veren dayanılmaz bir baş ağrısıyla uyandı. (Kafasını kayalara çarptığı esnada, büyük olasılıkla beyin sarsıntısı geçirmiş olmalıydı, öyle değilse bile beyni hasar görmüştü. Daha sonraları nöbetler geçirecek ve başka nörolojik problemler yaşayacaktı.) Birkaç hafta boyunca düşüncesi bulanıklaştı ve uykuya dalmakta o kadar zorlanıyordu ki kendinden geçmek için her gece ağrı kesicilerle bir yudum viski yuvarlamak zorunda kalmıştı. Bu zihinsel durumunu tam olarak iyileştirmede, zaman zaman sebepsiz yere gözyaşlarına boğuluyordu. Dengesiz davranışlarına dair söylentiler nihayet Vahşi Bill Donovan'a ulaştı, Donovan'ın onun komutanlığını elinden almaktan başka seçeneği yoktu; küçük düşürücü ve onur kırıcı bir gelişmeydi bu.

Rütbe indirimi Donovan'ı da üzmüştü, korkusuz, dost bir as-

ker olan Eifler'in içine düştüğü kötü durumla ilgili duygularını paylaşıyordu. Üstelik Eifler bir kenarda boş oturtulamayacak kadar değerli biriydi. Bu nedenle Donovan, gelecek birkaç ay içinde bu gaddar adamın hoşuna gidebileceğini düşündüğü başka bir maceradan, Almanya'daki bir bilim insanını ele geçirmek için girişilecek küçük, eğlenceli bir maceradan bahsetti.

Son derece ihtiyaç duyduğu istirahatın ardından Eifler, görevi konuşmak için 1944 başlarında SHB subaylarıyla görüşmeye başladı; görev çok gizliydi, hiçbir zaman kod adı verilmedi. Toplantıların anlatımları farklıydı fakat Eifler ilk olarak ona Heisenberg ve nükleer bombalar hakkında bilgi veren Groves'un yardımcılarının biriyle masaya oturdu. Eifler'in "fisyonun" ne anlama geldiğine dair hiçbir fikri yoktu, ayrıca Heisenberg'in kim olduğuyla ilgili en ufak bir ipucuna da sahip değildi ama kirli savaştan anlıyordu. Dayanamayıp sözünü kesti, "Yani onu gebertmemi istiyorsunuz?"

Groves'un adamı yüzünü buruşturup, "Katiyen hayır," dedi. "Sadece, düşmanın onun beyninden faydalanmasını engellemen lazım." Böylece, Eifler'e bir adam kaçırma görevi verdiklerini usturuplu ve kibar bir ifadeyle anlatmış oldu. "Bu adamı kaçırıp bize getirebileceğini düşünüyor musun?"

Eifler tereddüt etmedi. "Ne zaman başlıyorum?" Groves'un adamı şaşırmış bir halde "Tanrım, sonunda birine evet dedirttik," deyiverdi. Birkaç gün sonra Eifler, Donovan ve diğer yetkililerle bir araya geldi. O zamana kadar göstermelik bir hikâye aklına geldi, Almanları olduğu kadar Müttefikleri de kandırmayı amaçlayan bir yalan uydurdu. Göreve İsviçre'den başlamayı planladı. Orada Amerikalı bir gümrük görevlisi kılığına girerek, savaş sırasında tarafsız ülkelerin sınır kontrolünü nasıl sağladıklarını ve ne şekilde idare ettiklerini incelemek istediğini ileri sürecekti. "Bu bana onların sınırlarını gözetleme ve bu sınırları nasıl ihlal edeceğimi anlama fırsatını verecektir," diye açıkladı. Adam kaçırmaya gelince, İsviçre sınırından yalnız seksen kilometre uzakta yer alan Heisenberg'in yeni laboratuvarına saldırı

düzenlemek için bir düzine komando kullanmayı önerdi. Fizik-
çiyi teslim olmaya zorladıktan sonra, onu İsviçre'ye kaçıracaklar,
bir uçak çalacaklar sonra da İngiltere'ye uçacaklardı. Çok kolaydı.

Donovan hemen itiraz etti; itirazı Heisenberg'in tartaklanma-
sına ya da İsviçre'nin tarafsızlığının ihlal edilmesine değil, uçak-
la İngiltere topraklarına inilmesineydi. Hiçbir koşulda kahrola-
sı gıcık İngilizlerin işe bulaştırılmasını istemiyorlardı. Eifler bu
sınırlamayı kabul etti. Bunun üzerine yüksek sesle düşünmeye
başlayarak daha da saçma bir plan yaptı. Çalıntı uçağın rotasını
İngiltere'ye yönlendirmek yerine, Akdeniz'e doğru uçabilirlerdi.
Sonra da belki uçağı suya zorunlu iniş yaptırarak buz gibi de-
nize paraşütle atlayabilirlerdi. Tabii bunun ardından, karanlıkta
onları yanaşık düzendeki Alman denizaltıların arasından geçirip
güvenli bir yere götürecek olan bir denizaltıyla buluşurlardı.

Herhangi bir İngiliz içermediğinden, bu plan Donovan'a gay-
yet uygundu. İşin garip yanı, planı daha ayrıntılı düşünmeye
başlayan ve bazı potansiyel zorluklara işaret eden Eifler'di. Ya
denizaltı gecikirse? Ya da fırtınalar randevuyu engellerse? Do-
novan kendi kendine güldü. "Carl Eifler, dedi, dünyada gereksiz
riskler konusunda endişelenen son kişi sensin." Bu muhtemelen
doğruydu, Eifler kabul ediyordu. Ama bir sorusu daha vardı:
"Ya yakalanırsak?"

Cevap kulağa tanıdık geliyordu: "Almanların onun beynin-
den faydalanmasını engelle." Ancak örtmecenin anlamı yön
değiştirmiş, daha karanlık bir şekle bürünmüştü. Eifler artık
Heisenberg'i tekrar Almanların eline düşürme riskini göze al-
maktansa onu vurma iznine sahipti.

Eifler başını onaylarcasına salladı. "Yani onu temizliyor sonra
da cinayetten tutuklanıyorum. Peki, tutuklanınca ne olacak?"

"Seni tanımayız." Onun hakkında hiçbir bilgileri olmadığını
söyleyip inkâr edeceklerdi. Tamamdır, dedi Eifler. Bu beklediği
cevaptı, dert etmedi. İşe koyulma vaktiydi.



Fakat SHB bazı açılardan tereddüt etti ve çılgın planı gözden geçirdi. Donovan Eifler'in pek de iyi olmayan yeteneklerine hayranlık duyuyordu tamam, ama adam böyle bir görev için biraz fazla hevesliydi. Almanya zor bir durumdan kolayca kurtulabileceği bir orman değildi. Heisenberg'i kaçırmak hem incelik hem de ustalık gerektirmekteydi, yani daha az şiddet ve daha fazla çeviklik isteyen bir işti. Hal böyle olunca 1944 yazında Donovan bir kez daha baş savaçsısını komuta görevinden çekmek zorunda kaldı ve bu ikinci rütbe indiriminin birincisinden çok daha üzücü olduğu kesindi. Gözlerden uzak olmak için başkent Cezayir'deki, Eifler'in eğitim gördüğü SHB karargâhının balkonunda buluştular. Donovan güya Manhattan Projesi'nin atomu "çatlattığına" ve bunun da adam kaçırmaya olayını anlamsız hale getirdiğine dair saçma sapan bir bahane uydurdu. Fizik konusunda kafası hâlâ bulanık olan Eifler'in tek anladığı bir kere daha komutanlık görevinden alınmış olduğuydu. Donovan'ın önünde kendini tutmayı başarmıştı ancak birkaç gün sonra bir arkadaşıyla sohbet ederken, tutamadı. Utanç, stres, Burma'daki yaralarından kaynaklanan sürekli zihinsel kargaşa, çok ağır gelmişti, dayanamayıp hıçkırıklara boğuldu.

Eifler başka bir şeyi fark ederse çok daha fazla üzülebilirdi: Donovan'ın ona söylediğinin aksine, Heisenberg'e karşı kurulan komplo iptal edilmemişti. Groves ve Donovan sadece üzerinde biraz çalışıp değişiklikler yapmışlardı, görevi yerine getirecek ruh hali ve davranışları daha az dengesizlik gösteren başka adamları listeye almışlardı.

Biri Paul Scherrer'di. Kod adlı Flüt'tü ve Albert Einstein'ın mezun olduğu Zürih'teki saygın ve meşhur İsviçre Federal Teknoloji Enstitüsü'nde (FTH) fizikçi olarak çalışmıştı. Bir atom casusu için ideal bir kimlikti bu. İsviçre savaş sırasında tarafsız kalmıştı, bu nedenle Mihver ve Müttefik devletler vatandaşları eşit bir şekilde buraya özgürce seyahat edebiliyorlardı. İsviçre aynı zamanda Fransa, Almanya ve İtalya'yla sınır komşusuydu, bu da onu elverişli bir merkezi konum haline getiriyordu. Sonuç

olarak Zürih, savaş zamanı casusluğunun merkez  ss  haline gelmişti, casusların ve iki taraflı çalışan ajanların yuvası oldu. Sadece bir aptal, oradaki barlarda ve kafelerde tanıştığı yabancılara güvenirdi.

Flüt ile Heisenberg bir zamanlar arkadaştı,  stelik Heisenberg ona hâlâ sonuna kadar güveniyordu. Flüt'e gelince, işler çok daha karmaşıklaşmıştı. Savaş, özellikle de Heisenberg'in Alman saldırganlığını kınamayı reddetmesi, aralarının açılmasına sebep oldu. Flüt onunla arkadaşlığını tamamen kesmese de, İsviçre'ye ara sıra yaptığı seyahatler de dâhil olmak üzere, Müttefiklere nerede olduğuna dair bilgi vermeye kendini zorunlu hissediyordu. Flüt aslında iki yıl önce, 1942 Kasım'ında, Heisenberg'i FTH'de saçılım matrisi teorisi (S-Matrisi Teorisi) olarak adlandırılan bir konuda ders vermeye davet etmişti. (Bu teori temel parçacıkların nasıl çarpıştığını tanımlıyordu, S harfi saçılımı ifade ediyordu.) Bu ders, Samuel Goudsmit'in arkadaşları açısından ilk önce Heisenberg'in kaçırılmasını önermek için itici güç olmuştu. O komplo dikkatsizlikten g me gitmişti, ancak şansa bakın ki Flüt, Heisenberg'i 1944 sonbaharında tekrar FTH'ye davet etti, bu defa Groves ve SHB fırsatı kaçırmak niyetinde değildi. Heisenberg'i tarafsız bölge Zürih'te yakalamak, düşman toprağına Eifler tarzı bir baskın yapma gereğini ortadan kaldıracaktı.

Flüt' n yanı sıra bu komploya katılan diğer ajanlar, alışılmadık bir dostluk kuran Moe Berg ve Samuel Goudsmit'ti. İekli muhtemelen ilk kez Paris'te karşılaşmıştı. Alsoscular ile Stratejik Hizmet Bürosu ahalisi normalde birbirlerinden uzak durmalarına rağmen, söz gelişi Berg ve Boris Pash resmen birbirlerine düşman olmalarına rağmen, Berg bu kibar, çok dil bilen fizikçiye hemen ısınmıştı, Goudsmit de şık beyzbolcunun bu yakınlığına fazlasıyla karşılık verdi. Goudsmit sonradan "Profesyonel bir beyzbol oyuncusunun bu farklı faaliyet alanında (yani casuslukta)  ok etkili olması ilgimi çekmişti," demişti. Bir kez daha, Berg' n sportif becerisi bir entelektüeli kendinden geçirmişti.

Heisenberg'i ele geçirmek için hazırlanan yeni plan, Berg'in

Zürih'e geçmesini ve ilk bağlantıyı kurmasını gerektiriyordu. Heisenberg'i şahsen tanıyan Goudsmit de birkaç gün sonra onu takip edecekti. Bunun yanı sıra ayrıntılar kabataslaktı. Bazen her şeye rağmen Heisenberg'i yakalayıp sorguya çektikten sonra salıvermekten bahsediyorlardı. Başka günler onu gizlice Müttefik bölgesine götürmeyi planlıyorlardı. Her iki durumda da daha fazla adama ihtiyaçları olacaktı. Berg ve Goudsmit hiç de öyle deneyimli kelle avcıları değillerdi. Ayrıca komplo, savaş zamanı tarafsızlığıyla ilgili ne kadar uluslararası hukuk kuralı varsa neredeyse hepsini ihlal edecekti. İsviçreliler casusluğa gayri resmi olarak ses çıkarmıyorlardı fakat tedbirli ve dikkatli olmak zorundaydınız; Nobel Ödüllü bilim insanlarını sokak ortasında karga tulumba yakalayıp götüremezdiniz. Gerçekten de İsviçre'deki bir SHB üst düzey yetkilisi (Allen Dulles) bu gerekçelerle, İsviçre'nin ABD ile olan diplomatik ilişkilerini kesmesinden ve bu yüzden de yurtdışındaki bütün Amerikan istihbarat aygıtlarını tehlikeye düşürmesinden korktuğu için adam kaçırmaya şiddetle karşı çıkmıştı. Ancak her zaman olduğu gibi, Hitler'in atom silahlarına sahip olmasından duyulan korku diğer bütün değerlendirmelere üstün gelmişti.

Göreve hazırlanırken Berg, genellikle akıllı uslu durdu ve nerede olduğuna dair SHB'yi sürekli bilgilendirdi. Nihayet 1944 Eylül'ünde İtalya'dan ayrıldıktan sonra, zamanının çoğu Londra ve Paris arasında geçiyordu. SHB'nin o aylar boyunca otel odaları ve yemek masrafları için 3000 (bugünün parasıyla 41.000) dolardan fazla parayı önceden ödemesi, buna ilaveten görevinin tehlikeli olabileceği düşüncesiyle maaşının yüzde 20 zamlı 4600 dolara çıkarılması moralini düzeltmişti. Beyzbolcuyu daha fazla memnun etmek amacıyla, SHB yetkilileri Büyük Beyzbol Lig'indeki son durumlar hakkında onu telgrafla bilgilendirmek için ellerinden geleni yaptılar.

Görev ekibi başlarda sorunsuz bir şekilde bir araya geldi. Heisenberg Flüt'ün ders davetini kabul etti ve hemen Aralık ortasında bir tarihi belirlediler. Berg derse katılarak Almanların

nükleer fisyonla ilgili kaydettikleri ilerlemeye dair ipuçlarını dinleyecekti. Flüt çok geçmeden Berg ile Heisenberg arasında bağlantı kurmak için bir görüşme ayarlayacaktı ve Goudsmit ile birlikte daha sonra katılacaktı. Flüt, Berg'in Amerikan istihbaratına çalıştığını elbette biliyordu ve Heisenberg'i nükleer bomba konusunda yoklamak istiyordu. Öte yandan toplantının basit bir görüşme olduğunu zannediyordu. Bir adam kaçırma olayında suça ortaklık ettiğini öğrenince dehşete kapılacaktı. Bundan kuşkulanan SHB ona bilgi vermemişti.

Heisenberg, Flüt'ün davetini birtakım nedenlerden ötürü kabul etmişti, bunların hiçbirinin de fizikle alakası yoktu. Kendisini dünya bilim camiasından her zamankinden daha fazla soyutlanmış hissediyordu ve eski bir arkadaşıyla tekrar bağlantı kurmayı arzu ediyordu. Aralık ortasında gerçekleştireceği ziyaret ona yeni kışlık kıyafetler ve çocuklarıyla karısı için daha iyi Noel hediyeleri alma olanağı sağlayacaktı. Tarafsız bir ülke olarak İsviçre hiç nakliye ambargosuyla karşı karşıya kalmamıştı, dahası İsviçreli üreticiler (Almanların aksine) bütün enerjilerini savaş malzemeleri üretmeye akıtmak zorunda kalmamışlardı; bu da oyuncak, çikolata ve başka ikramlıkların Zürih'te kolayca bulunduğu anlamına geliyordu. Kısacası Heisenberg dans eden meyve şekerlemeleri hayal ediyordu, bir tuzağa düştüğüne dair hiçbir fikri de haberi de yoktu.

Ancak çok geçmeden tuzak bir engelle takıldı. Flüt, Heisenberg'in yanı sıra, diplomatın oğlu Carl von Weizsäcker'i de 30 Kasım'da Zürih'te konuşma yapmaya davet etmişti. Weizsäcker, babasının statüsü göz önüne alındığında, ziyaretinin tartışma yaratacağını biliyordu, bu yüzden suya sabuna dokunmayan bir konuda, güneş sisteminin evrimi hakkında bir konferans verecek varlığını hafifletmeye çalıştı. Bu taktik işe yaramadı. Bir grup FTH öğrencisi Nazi'nin oğlunu protesto etmek için toplanmıştı, az kalsın bir ayaklanma çıkıyordu. FTH yetkilileri güvenliği sağlamak için konferans salonunun kapılarını kilitledi, Weizsäcker ise sarsılmış bir halde Almanya'ya döndü.

Bunu duyan Heisenberg, konferansa katılımıyla ilgili sıkı koşullar ileri sürdü, özgürce konuşabilsin diye küçük bir kalabalık olması gerekiyordu; ayrıca sadece diğer fizikçiler toplantıya katılabilecekti. Berg açısından bu birtakım zorluklar getiriyordu, 1,83 boyunda, 90 kilo, fizikçi olmayan biri olarak böylesine az kişiyle yapılan, samimi bir toplantıda büyük olasılıkla dikkatleri üzerine çekerdı. Gerçi Flüt'ün Heisenberg'in taleplerine boyun eğmekten başka seçeneği yoktu.

Bunların ardından, görevin başlamasına günler kala, gizli plan çok daha ciddi bir başka badire daha atlattı. Güvenlik gerekçeleriyle Samuel Goudsmit ayrılmak zorunda kaldı.

Nazi Üniversitesi

Paris'teki Alsos ekibi, şık randevu defterleri ve büyük masa üstü defterleri arasında, bir üniversite ders kataloğu ve kapağında güzel bir katedral resmiyle Strazburg'un ortaçağdan kalma kalın şehir surlarını gösteren ciltsiz bir kitapçık ele geçirdiler. Alman Nazi yönetimi 1944 yılında Fransa'da faşizmi yaymak için bir propaganda aracı olarak burada bir üniversite, bir Nazi üniversitesi açmıştı. Üniversite hızla büyümüş, 3500 öğrenci kaydetmişti.

Şimdi bir ders kataloğu çok sıradan görünebilir fakat katalog Nazi üniversitesinde her sınıfta ders veren profesörlerin listesini içeriyordu, aralarında Carl von Weizsäcker'in de bulunduğu birkaç isim hemen göze çarpıyordu. Onun Uranyum Kulübü'nün üyesi olduğu düşünüldüğünde, 1944 Kasım ayı ortalarında şehir ele geçirilince Alsoscuların belki de her şeyi bir kenara bırakıp onun peşine düşmüş olması gerekirdi. Oysa o sırada Goudsmits ve Pash'in dikkati toryumlu dış macunu korkusuyla dağılmıştı, ayrıca Yıldırım-A takımı Strazburg'a varmadan, 25 Kasım'da Patton'ın orduları silindir gibi geçtikten on gün sonra, diplomatın oğlu oradan kaçmıştı.

Gerçi hepsi toz olmamıştı. Pash çeşitli hilelerle, şehirdeki öteki birkaç fizikçiyi izlerini sürerek bulmuştu. (Bir defasında, kadının biri kapı komşusu olan fizikçinin haftalar önce kaçtığını iddia ettiğinde, Pash adamın mutfağındaki taze yumurtaları ve yumuşacık taze ekmeği kadına göstererek yalanını yakalamıştı.) Pash aynı zamanda Weizsäcker'in yaşadığı dairenin ve üniversitedeki ofisinin altını üstüne getirerek aramıştı. Dairesi tam bir hayal kırıklığı yaşatmıştı. Joliot'nun kulübesi gibi bomboştu, bir soba ve biraz külden başka hiçbir şey yoktu, küller de yaktığı kâ-

ğitların kalıntılarıydı. Ofisine geldiklerinde, kapının kilitli olduğunu gördüler, öyle olunca iri yarı adamlarından birkaçı kapıya omuz attı. Kapı hiç hareket etmeyince tekmelemeye başladılar. Bununla da açmayı başaramayınca, ellerine bir balta alıp giriştiler. Baltayı kuvvetle vurup ahşabı kırar kırmaz kapının dışa doğru açıldığını, dahası hiç de kilitli falan olmadığını fark ettiler. Neyse ki Weizsäcker'in ofisini temizlemeye vakti olmamıştı ve yığınla belge kalmıştı. Pash, acele Strazburg'a gitmesi için Goudsmit'e haber yolladı.

Goudsmit isteksiz olmasına karşın söyleneni yaptı. Oradan üstü açık bir cip aldı, iki gün, dört yüz seksen üç kilometrelik yolculukta hava öylesine soğuktu ki vücudunu sıcak tutmak için üniformasının altına pijamalarını giymek zorunda kaldı. Bunun hiç faydası olmadı ve yolculuk onu berbat bir ruh haline soktu. "Cip seyahat etmek için uygun bir yöntem değil, özellikle de askerlik yaşı geçmiş, masa tipi, karatahta başı bilim insanları için..." diyerek sızlanmıştı. Ama dürüst olmak gerekirse, asıl sorun soğuk hava değildi. Ailesinin ortadan kaybolması kafasını kurcalamaya devam ediyordu. Ayrıca vatanına ve evine duyduğu yoğun özlem gittikçe büyüyordu. Paris'teki coşkulu bayram havasının ortasında, kendisi tek başına yemek yerken yüreği sızlayarak bütün ailelerin yemeklerde bir araya gelişlerini, kafelerde birlikte gülüp eğlenişlerini fark etmeden geçemiyordu. Eve yazdığı mektuplarda karısına ve kızına daha sık yazmaları için yalvarmaya başlamıştı, onlara "Mektuplar yemekten de uykudan da daha önemli," diyordu. Strazburg'a gitmesi onu savaşın içine daha çok çekmekle kalmamış aynı zamanda ailesinden de çok uzağa düşürmüştü. Yine de duygularına hâkim olmaya çalışarak zorluklara katlandı ve yoluna devam etti, Nazi üniversitesine varınca Weizsäcker'in ofisindeki belgeleri incelemeye başladı. O gece Strazburg'da elektrik kesik olduğundan, Alsos ekibindeki herkes aynı odada birkaç mum ışığının etrafında toplanmıştı. Bilim insanları okurken, askerler Pash'in "uygulamalı matematik" dediği, sonu gelmeyen poker oyunlarından birini

oynuyorlardı. (Oyunları enflasyona meyilli Fransız parasıyla oynuyorlardı çünkü nakit para yığınları daha etkileyici görünüyordu.) Bombardımanın devam etmesine ve tepelerinde zaman zaman it dalaşları patlak vermesine rağmen, genel olarak herkesin gözünden uyku akan bir geceydi. Her nasılsa kâğıt yığınlarının yarısına gelindiğinde, Goudsmit ve bir meslektaşı, ikisi birden bağırarak ayağa fırladılar. Bu davranışları askerlerin korkudan sıçramasına yol açtı, ellerindeki kartları düşürmeleriyle hızla silahlarına koşmaları bir oldu. Goudsmit biraz mahcup bir halde onlara rahat pozisyonuna geçmelerini söyledi fakat müthiş mutlu olmuştu. Weizsäcker ile Heisenberg'in birbirlerine yazdıkları nükleer fisyon hakkındaki mektupları keşfetmişti. Bu onların cephedeki ilk gerçek atılımı oldu.

Gözden kaçan büyük bir güvenlik hatası, bir sayfadaki başlık Heisenberg'in sadece Güney Almanya'daki yeni adresini (Weierstrasse No. 1, Daire 405) değil, aynı zamanda telefon santalinin numarasını da ele veriyordu. (Goudsmit şakayla karışık, gizlice İsviçre'ye gidip Werner'e telefon etmeyi önerdi.) Daha da önemlisi, mektuplar birkaç sayfalık reaktör hesaplamalarını ve "özel bir metal" diyerek de açıkça uranyuma yapılan atıfları içeriyordu. Özellikle değerli bir mektup Weizsäcker'in çöp tenekesinin içinde bulundu, küçük parçalara ayrılmıştı. Weizsäcker bu mektupta sert bir tavır takınmıştı ve görünüşe bakılırsa onu göndermekten vazgeçmişti. Parçalar birleştirildiğinde, mektubun Alman araştırmasının durumuna ve Uranyum Kulübü'nün ne kadar ilerlediğine dair değerli ipuçları barındırdığı görüldü.

Goudsmit, mum ışığında gözleri ağrıyana kadar bu harfleri inceledi ve sonraki üç gün boyunca da onları incelemeye devam etti. Bunun sonunda yeterince düşünmeden hemen çarpıcı bir sonuca vardı. Nazi atom bombası projesinin üstünkörü hazırlanmış ve asla bir nükleer silah üretmeye yetmeyecek kadar az mali kaynak ayrılmış bir proje olduğunu açıkladı. Bunun hesaplamalara bakıldığında anlaşılabileceğini söylüyordu, Naziler Manhattan Projesi'nin yıllarca gerisindeydiler. Adeta zafer kazanmış

hissiyle, vardığı sonuçları General Groves'a kısa bir not yazarak özetledi, sonra da kendisini biraz konyakla ödüllendirdi.

Goudsmit eğer bir ödül beklediye, açıkçası Leslie Groves'u tanımıyor demektir. Aslında Groves, Goudsmit'e inanmamakla kalmıyor, onun ulaştığı sonuçların her birini insafsızca eleştirip hata buluyordu. Söz gelişi, şu yırtılıp çöp kutusuna atılmış mektup apaçık bir yanıltmaca gibi görünüyordu. Evdeki her belgeyi titizlikle yakan biri, keşfedilmesini istemiyorsa neden arkasında çok önemli bir parça delil bıraksındı ki? Aslına bakılırsa Goudsmit belgelerden herhangi birinin gerçek olduğunu nereden biliyordu? Yırtılıp ufalanmış mektup belki de onlara sahte bir gönül rahatlığı vermek için tasarlanmış bir yanlış bilgilendirme kampanyasının parçasıydı.

Goudsmit'in verecek doğru düzgün bir cevabı yoktu, zaten son derece özensiz ve aceleci davrandığı, bir Nazi nükleer tehdidinin varlığını destekleyebilecek birkaç kanıt gözden kaçırdığı kısa sürede belli olmuştu. Bir belge Berlin'e sadece yirmi dört kilometre uzaklıkta büyük ölçekli nükleer fisyon deneylerinin yapıldığından bahsediyordu. Bir başka belge, Alman yetkililerin çoktan Hitler'i atom bombası konusunda bilgilendirdiğini ortaya koyuyordu. Belki de tesadüf değildi, tam da o hafta Hitler'in askeri bir konferansta söylediği bir şeyler hakkında istihbarat yetkililerine raporlar sızmaya başlamıştı, "Bugüne kadar yapıp ettiğim her şeyin hesabını Tanrı'nın ve vatandaşlarımla huzurunda verebilirim. Fakat yakın gelecekte emredeceğim şeyden ötürü artık Tanrı'nın huzurunda haklılığımı kanıtlayamayabilirim." Başka neyi kastediyor olabilirdi ki?

Groves aynı zamanda, Goudsmit'in ulaşamadığı raporlara erişmişti, bunlara "savaşta o güne kadar en çok korktuğu şey" olarak nitelendirdiği bir rapor da dâhildi. Alsos Strazburg'a vardikten birkaç gün sonra, keşif uçakları Kara Orman'dan çok uzak olmayan bir vadide birçok gizemli binanın fotoğraflarını çekmişti. Açıkça görüldüğü gibi, devasa bacaları ve boru ağlarıyla, kısa demiryolu hatları ve esir mahalleleriyle sanayi bölge-

leriydi bunlar. Groves'u en çok telaşlandıran, inşaatlarının yapım hızıydı. İlk keşif uçuşlarında üç tane bina gözlerine ilişmişti, birkaç hafta sonra otuz-otuz beş kilometre boyunca yayılmış on dört bina saptayacaklardı. Bu bir uranyum zenginleştirme tesisi, Alman Oak Ridge'i miydi? Soğukkanlı İngilizlerin bile ödü kopmaya başlamıştı.

Gerçek ortaya çıkmadan önce, bunu Washington ve Londra'da on günlük bir kriz izledi. Bazıları tesislerin eş yükseklikteki araziler üzerinde bulunduğunu fark etti. Hemen kütüphaneye koşup araştırma yaptılar ve bu arazinin çoğunlukla killi yapraktaşı barındırdığını keşfettiler. Killi yapraktaşı ya da killi şist genellikle uranyum içerir fakat bu arazideki petrol de içeriyordu. Müttefikler Almanya'nın petrol sıkıntısı çektiğini biliyorlardı, bunun olma ihtimali olmama ihtimalinden daha yüksekti, vadi-deki şantiye yeni bir petrol rafinerisiydi.

Groves ne olursa olsun işi sağlama almak için burayı taş taş üstünde kalmayana kadar bombalattı. Onu imha ettikten sonra bile gerçekleşeceği korkusu yakasını bırakmadı. Her ne kadar hırpalanmış ve hasar görmüş olursa olsun, Almanya çok büyük endüstri projelerini hâlâ müthiş bir hızla ortaya çıkarabiliyordu. Müttefikler binaları fark ettikleri için şanslıydılar, zira Almanya bu noktada üretimin çoğunu yeraltına kaydırıyordu. Bu durumda başka neleri kaçırdıklarını kim bilebilirdi? Robert Oppenheimer bir keresinde Groves'u, genişleyen Oak Ridge bölgesi de dâhil, Manhattan Projesi'nin uranyum zenginleştirme tesislerinin anormallikleri olabileceği konusunda uyardı. Nükleer bilim henüz emekleme aşamasındaydı, öte yandan Oppenheimer zeki bir Alman'ın "mutfak lavabosunda uranyumu zenginleştirmenin bir yolunu bulup ortaya koyabileceğini" itiraf edecek kadar alçak gönüllüydü. O durumda Müttefikler bir şeyi asla fark etmeyeceklerdi, ettiklerinde de çok geç kalınmış olacaktı.

Goudsmit bu konuda bayağı cesurca Groves'a kafa tutmayı sürdürdü, Nazilerin atom bombası yapmayı asla başaramayacağına ısrar ediyordu. Ancak generalle giriştiği bu güç mücadele-

sini kaybetmeye mahkûmdu. Yüzlerce ton uranyum hâlâ kayıp ve Heisenberg'le Weizsäcker hâlâ ortalıkta dolaşırken, Groves başka türlü bir şans yakalayamazdı.



Groves'la olan bu mücadelesini kaybetmesi bir yana, Goudsmit Strazburg'u daha karanlık bir başka gerekçeyle moral bozucu buluyordu. Daha önce belirtildiği gibi Alsos bilim insanları nükleer fizikten başka alanlarda da istihbarat topluyorlardı. Özellikle, Nazi doktorların esirler ve mahkûmlar üzerinde deney yaptıklarına dair söylentilerin izini sürüyorlardı ve Strazburg'da buldukları şeyler bu dedikoduları en korkunç şekilde doğruluyordu.

Nazi Üniversitesi'nde "Hijyen Enstitüsünü" yöneten Eugen von Haagen adlı bir aş biyoloğuyla başladı. Oradaki laboratuvarların bazıları yeterince masum görünüyordu. Serumların test edildiği sıçanların, farelerin, keçilerin ve başka canlı hayvanların bulunduğu bölmeler vardı. Ancak Alsoscular çok geçmeden kasabanın dışında, yalıtılmış, korunaklı bir mevkide ikinci bir tesis daha keşfetti. Kayıtlarına göre von Haagen burada esirlere ve tutuklulara, lekeli humma ve başka hastalıkları bulaştırıyor, daha sonra da organların çöküşünü gözlemlemek için belli aralıklarla onları kurban ediyordu. Hatta incelemesi için zayıf ve "kalitesiz" malzeme (yani insan) gönderdiklerinden dem vurarak hapishane yetkililerine şikâyetle bulunma cüretini bile göstermişti. Bu hastalıkların gerçek etkilerini anlamak için sağlıklı erkekleri ve kadınları öldürmesi gerektiğini ileri sürüyordu. Başka türlü nasıl insanların yaşamını kurtarabilirdi ki?

Strazburg aynı zamanda Heinrich Himmler'e ait antropoloji enstitüsü Das Ahnenerbe'ye de (Ataların Mirası) ev sahipliği yapıyordu ve kendisini Ari Irkının üstünlüğünü kanıtlamaya adanmıştı. Buradaki "araştırmanın" büyük bir kısmı anatomi üzerine odaklanmıştı, personel incelemek için insan kafataslarını geniş

bir sandıkta muhafaza ediyordu. Aslına bakılırsa Himmler, kıs-
men “Yahudi-Bolşeviklerin” ve diğer soyu bozulmuş tiplerin ka-
fataslarına erişebilmek için 1941 yılında Almanya’nın felaketle
sonuçlanan Sovyetler Birliği işgalini desteklemişti. Doğu cephe-
sinde savaşı yürüten Nazilerin neredeyse tümü, Rusları yenme-
ye odaklanmışken, Himmler ve emrindekiler nerede yeni “ör-
nekler” bulacaklarına dair yüksek öncelikli mesajlarla birlikte,
ele geçirilen vücutları “özel olarak imal edilmiş, hava geçirmez,
koruyucu madde dolu teneke kutularda” muhafaza etmeleri için
ayrıntılı talimatlar gönderiyorlardı. Alsos ekibi Strazburg’da bu
çabanın tuhaf meyvelerini görmüştü; etrafta yarı parçalanmış
uzuvlar duruyordu, devasa alkol dolu tankların içerisinde insan
cesetleri yüzüyordu. Bunların Auschwitz’den getirilen tutuklu-
lar olduğu ortaya çıktı. Birçoğu korkunç halde bir deri bir kemik
kalmıştı, kimlik numaraları kollarına dövmeyle işlenmişti. Çoğu
gazla zehirlenmişti, kan çanağına dönmüş gözleri açık halde
Strazburg’a gelmişti.

Müttefik askerleri Alman İmparatorluğu’nun dört bir yanın-
daki toplama kamplarında insanları özgürlüğe kavuşturduka
sonraki aylar boyunca öteki sadistçe deneylerin haberleri de or-
taya çıkacaktı. Ancak bu gaddarlıkların bir anlık görüntüsü bile
Goudsmit’e çok fazla gelmişti. Berbat bir tesadüf eseri, Eugen
von Haagen’in Strazburg’daki lüks evinde konaklamıştı, sinir
bozucu bir deneyimdi. Daha da kötüsü, von Haagen’in oğlunun
yatak odasında uyumak zorunda kalmıştı. Goudsmit, “Bütün
oyuncakları hala oradaydı,” diye hatırlayacaktı. “Elektrikli bir
tren, bir film makinesi, babasının eski bir mikroskobu, salyangoz
dolu bir akvaryum, kitaplar, aletler. Ama aynı zamanda bir sürü
Hitler Jugend [Hitler Gençliği] amblemi. ... Şimdi oyuncaklarını
özleyip özlemediğini düşünüyordum.”

Goudsmit bağrına taş basıp sadece von Haagen’i ve işlediği
suçları düşünmüş olsaydı, belki oradaki haftaları atlatabilirdi.
Oysa kafası kızına takılıp kalmıştı, onu özlüyordu, kendisini von
Haagen’in çocuğuna biraz sempati duymaya bırakınca, yıkıldı
ve hıçkırarak ağlamaya başladı. Son birkaç gündür gördüğü
görüntüler, tanklar dolusu cesetler, raflara dizilmiş kafatasları

birden aklına hücum etti ve geride bıraktığı yıpranmış son duygusal bağın iplerini de kopardı. Bu son derece çekingen fizikçi hışımla çocuğun odasından çıkıp evde sağa sola saldırmaya başladı, tepiniyor ve bağırıyordu. Onunla kalan askerler şaşkına dönmüştü. Askerlerden birinin hatırladığına göre "Aklını kaçırmıştı." "Almanlara çok öfkeliydi, ağlayarak dolanıp duruyordu." Tam anlamıyla zihinsel bir çöküntü yaşıyordu, sakinleşmesi tam yarım saat sürdü.

Goudsmit eve yazdığı mektuplarda olaydan hiç bahsetmedi. Fakat bundan kısa süre sonra, karısına cevaplanmamış bir başka mektup yazarken, "Korkarım, bu (ajanlık) oyun için fazla duygusal ve yumuşak kalpli biriyim," diye yakınıyordu. Ordu anlaşmaya meyilliydi. Yaşadığı ruhsal çöküntünün ardından Alsos onu dinlenmeye çekti ve yetkililer ABD'ye dönüp ailesini görmesi için gereken ayarlamaları sessizce yaptılar. Bazı söylentilere göre orada bir psikiyatra gitmişti; o zamanlar bu sadece çaresiz insanların başvurduğu çok ciddi bir hareketti.

Onun yokluğunda ordu onu Alsos'tan tamamen çıkarmayı tartışmaya açtı. Sonuçta Pentagon görevde kalmasına izin verirken bir başka göreve katılmasını veto etti. Strazburg'da geçirdiği süre boyunca Goudsmit Werner Heisenberg'i yakalamak için Zürih'e yaptığı seyahat hakkında Stratejik Hizmetler Bürosu'ndan gelen telgrafları cevaplandırmıştı. Baskı ve zorlanma karşısında sinir krizleri geçirmeye meyilli biri açıkçası yabancı bir ülkeye gizli görev için gönderilemezdi.

Zürih kaçırma ekibinin başka üyeleri de, seyahatteki gecikmeler ve farklı beceriksizlikler yüzünden görevi bırakmak zorunda kaldılar. Öte yandan buradaki zamanlamaya dikkat edilirse, Goudsmit Aralık başında sinir krizi geçirmişti; bu, Heisenberg'in konferansından sadece iki hafta önceydi, istihbarat yetkililerinin onun yerini alacak birilerini bulmak için zamanları yoktu. Moe Berg, Werner Heisenberg'i tek başına takip etmek zorunda kalacaktı.

Belirsizlik, İlkeler

Ne yaman çelişkidir ki, Heisenberg'in peşine acımasız Carl Eifler yerine kibar Moe Berg'in takılması, görevi neredeyse şiddet içeren bir girişim haline sokmuştu. Şüphesiz, SHB önce Eifler'i görevlendirdiğinden beri planın altında gizli bir şiddet eğilimi bulunuyordu. Gerçi işler kötüye giderse açıkçası Eifler'in Heisenberg'i öldürme izni olmasına rağmen, görevin amacı asla onun öldürülmesi olmamıştı. Bununla birlikte SHB, göreve tek başına Berg'le devam ederek, adam kaçırmayla ilgili bütün umutlarını bir kenara bırakmak zorunda kalmıştı, zira Berg yalnız başına fizikçinin hakkından gelemezdi, zaten Samuel Goudsmit de sorgulamak için orada olamayacaktı. Sonuç olarak fizikçiye suikast düzenlemek geçerli tek seçenek gibi görünüyordu. Moe Berg'in ölüm saçan bir adama dönüşmesi gerekecekti.

Berg'e eşlik edemeyecek kadar dengesiz olmasına rağmen Goudsmit, Groves'un son talimatlarını ileterek 13 Aralık'ta Paris'te onu bilgilendirdi. Berg, tabancasını alıp Heisenberg'in konferansına gidecek ve Nazi yönetiminin nükleer bomba yapımında ne kadar ilerleme kaydettiğini belirlemek için dikkatle dinleyecekti. Heisenberg'in Müttefikleri pervasızca tehdit etmesi pek olası görünmüyordu elbette ancak ara sıra ipuçları bırakabilirdi. Hiç değilse kaba saba Heisenberg akranlarının önünde böbürlenebilirdi. Böyle yaparsa da, Berg, Goudsmit'in deyişiyle, onu savaşılamaz hale (*horse de combat*) getirmek zorundaydı. Bu çok dil bilen iki kişi arasındaki bir Fransızca gösteriştense çok daha fazlasıydı. Kelimenin tam manasıyla bu ifade "savaş dışı kalmış" ya da daha günlük konuşma diliyle "işlemez hale gelmiş, hizmet dışı kalmış" anlamına gelir. Genellikle savaş alanındaki can

kayıplarına atıfta bulunur, bir tarihçinin de belirttiği gibi “Bir düşmanı savaşta saf dışı bırakmak için silah kullanmanın pek az yolu bulunur.” Beş yıl önce Goudsmit, Michigan’daki evinde Heisenberg’i ağırlamıştı. Bundan üç yıl sonra da onu kaçırmayı teklif etmişti. Şimdi de bir başka arkadaşına Almanların bile yapabileceğine inanmadığı bir şey inşa etmeye çalıştığı için adamı vurmaktan bahsediyordu. Belki de Goudsmit hiç de öyle kendisinin iddia ettiği gibi “yumuşak kalpli ve duygusal biri” değildi.



Heisenberg, 16 Aralık’ta trenle Zürih’e geldi. Resmi koruması olarak görev yapan Carl von Weizsäcker onunla yan yana yolculuk etmişti. Onun dışında, Heisenberg’in yanında hiçbir güvenlik görevlisi yoktu. İsviçre’de korkması gereken ne vardı?

Aslında cephelerden gelen haberler çok geçmeden Heisenberg’in keyfini yerine getirmişti. Zürih’e geldiği gün, Nazi yönetimi (Üçüncü Reich), Belçika’nın sık ormanlarında, günümüzde Çıkıntı Muharebesi²¹ (ya da Ardenler Karşı-Saldırısı) olarak bilinen, savaşın son büyük taarruzunu başlatmıştı. Demek ki Wehrmacht’ın hâlâ bir hayli savaş gücü kalmıştı, Almanlar Müttefiklere büyük bir darbe indirerek şaşırtıcı bir şekilde onları geriletmişlerdi. (Nazi Üniversitesi’nde karargâh kurmuş Alsos ekibi orayı terk edip kırk sekiz kilometre batıya kaçmak zorunda kalmıştı.) Alman basını adeta kendinden geçmişti, sevinçten çılgına dönmüş birkaç muhabir Nazilerin pek yakında atom silahlarını konuşlandırarak Müttefikleri sonsuza dek kıtadan kovabileceğini ima ediyordu.

Heisenberg nihayet Noel’den bir hafta önce, ayın on sekizinde konferansını verdi. Tüketim mallarının bolluğuna rağmen, İsviçre savaş sırasında yakıtı karneye bağlamıştı, FTH’nin birinci katın-

21 Muharebenin bu isimle anılagelmiş olmasının nedeni, bu karşı-saldırıya katılan bazı Alman birliklerinin çok hızlı ilerleyip cephe hattını bir “çıkıntı” oluşturacak şekilde yarmış olmasıydı. (Ed.)

daki konferans salonu insanın dişlerini zangırdatabilecek kadar soğuktu. Weizsäcker, üç hafta önceki konuşması sırasında isyanın kıyısına gelindiğini söyleyerek tabii ki Heisenberg'i uyardı fakat konuşmanın kamuoyuna duyurulmaması konusunda Heisenberg'in ısrarı yüzünden konferansa sadece yirmi fizikçi gelmişti.

Onların yanı sıra iki de casus vardı. Berg buz gibi konferans salonuna, ceketinin altına sakladığı, tam dolu bir Beretta'yla, uçakta şu beceriksizce yoklayıp durduğu silahla girdi. Heisenberg'den yaşça sadece üç ay küçük olmasına rağmen, kuantum mekaniğinin karmaşıklıklarını öğrenen İsviçreli bir yüksek lisans öğrencisi kılığına girmişti. Berg'in yanında Leo adında bir SHB ajanı bulunuyordu; hem Berg'e eşlik etmesi hem de herhalde iş bittikten sonra da kaçmasına yardım etmesi için gönderilmişti. Leo başarısız olursa, beyzbolcunun ceketinin cebinde ölümcül siyanür hapı vardı. Sert bir ısırıkla kendisini savaşta saf dışı bırakabilirdi.

Berg ikinci sırada bir sandalyeye oturdu ve sanki dersle ilgili notlar alacakmış gibi küçük bir defter ve kalem çıkardı. Aslında odanın bir haritasını çıkarıyordu, diğer katılımcılar hakkında notlar almaya başladı. Bir ara Almancasını da sinayarak ceketini önünde oturan, soğuktan üşüyormuş gibi görünen bir adama uzattı. Carl Friedrich Freiherr von Weizsäcker çukura kaçmış gözlerini yabancıya çevirerek, sertçe hayır dedi. Berg defterine "Nazi" yazdı ve onu Heisenberg'in koruyucusu olarak işaretledi.

Saat 16.15'te Berg nihayet aylardır kafasına taktığı adamı gördü. Heisenberg koyu renk bir takım elbiseyle sahneye çıkmıştı, çevirme kolunu hareket ettirerek tahtayı yerine oturtmakta biraz zorluk yaşadından sonra üzerine birtakım denklemler yazdı. O bunları yaparken Berg de tavırları ve görünüşüyle ilgili notlar aldı. Gereksiz bir hareketti –Carl Eifler kendini üzüp de böyle bir şey yapmazdı– ama Berg kendisini duygusal olarak öldürmeye hazırladığı adamın nasıl biri olduğunu anlamak, onu kafasında ölçüp biçmek istiyordu. Heisenberg'i koca kafalı, kızıl saçlı ve tepesi kel bir "İrlandalı" olarak tarif ediyordu. Yüzük parmağına bir alyans takmıştı, gür kaşları, uğursuz bakışlı iki gözü pek de gizleyemiyordu.

Denklemleri hazır olunca Heisenberg, hayatta kalmasının önündeki birkaç saat boyunca söyleyeceklerine bağlı olduğundan habersiz, neşeyle konuşmaya başladı. Saçılım matrisi teorisindeki gelişmeler hakkında konferans vermeye karar vermişti, saçılım teorisinin ana hatlarını ilk kez, iki yıl önce FTH'de çizmişti. Berg bu konu seçiminden memnun kalmış olamazdı. Ayrıca Heisenberg'in tahtaya bir bomba çizip kıkırdamaya başlamasını beklemiyordu ama en azından fisyonla ilgili bir şeyler, mesela reaktörler hakkında bir konferans ummuş olmalıydı. Bunun yerine Heisenberg salt teoriden, özellikle de saçılım matrisinin kuantum mekaniği ve genel görelilikle bağdaştırılabileceği umudundan bahsetmek istiyordu.

Konuşmasına ana hatlarıyla konunun tarihsel gelişimini özetleyerek başladı fakat bir meslektaşı araya girdi. "Zahmet etme, bunların hepsini biliyoruz," dedi. Heisenberg sözünün kesilmesine aldırış etmeyen şu yumuşak başlı öğretim üyelerindendi, o yüzden de omuz silkip tamam o zaman diyerek bu kısmı atladi ve ilerisine geçti. Berg onun konuşurken, sol elini ceketinin cebine sokup gezindiğini not etti. Ayrıca anlaşılması zor ve ancak belli bir gruba hitap eden konuya rağmen Berg, Heisenberg'in sandığından daha fazla ihanet ediyor olabileceğine dair herhangi bir ipucu bulmak için çok çaba sarf etti. Şu tahtadaki denklemler bir şekilde fisyonla ilgili olabilir miydi? Saçılım zincirleme reaksiyonlar için önemli miydi? Bir yerde Heisenberg'in bakışları birkaç saniye tek kaşlı yabancıнын üzerinde gezindi, bakışları birbirine kilitlenmiş de olabilirdi. Berg bunu da "Konferansına ilginç H.'nin hoşuna gidiyor," diye yazdı.

Kendisini ne kadar zorlarsa zorlasın Berg denklemleri çözemedi. Hepsi de masum fizik denklemleriymiş gibi görünüyordu ama bundan nasıl emin olabilirdi? Bir şeyleri kaçırıyor muydu? Şüphe içini kemirmeye başlamıştı ve zihni kaçınılmaz olarak şimdi sahneyi arşınlayan adamın en ünlü keşfine geri döndü. Berg not defterine "Dinledikçe ne yapmak gerektiğine emin olamıyorum, Heisenberg'in belirsizlik ilkesine bak," diye çalakalem

bir şeyler karaladı.

Bu arada odadaki fizikçiler Berg'in çektiği azabın farkında bile değillerdi, denklemlere odaklanmışlardı. Berg "Roma yarken matematik tartışmak" diye not düştü. "Bir de benim ne düşündüğümü bilselerdi." Aslında kendisi de ne düşüneceğini bilmiyordu. Harekete geçmekte başarısızlık Hitler'e bombayı ve beraberinde de Avrupa'yı teslim etmek anlamına gelebilirdi. ("O halde ateş etsem dünyayı da kurtarır mıyım?") Kaldı ki sağlam deliller olmadan, hele de kendini feda edebileceğini bilerek, gerçekten bir adamı vurabilir miydi? Cebindeki silahın ağırlığını hissedebiliyordu ancak Heisenberg monoton bir sesle konuşmayı sürdürürken, SHB teçhizatının şu öbür parçası olan zehir hapı zihninde gittikçe daha da ağırlaşmış olmalıydı.

Bu özel işkence iki buçuk saat sürdü. Sonunda belirsizlik onun adına kararını vermişti. Ders bittiğinde hâlâ kendisinde ateş etme cesaretini bulamamıştı.

Daha sonra, fizikçiler sohbet etmek için küçük gruplara ayrıldı ve birkaçı Heisenberg ile konuşmak için sahneye koştı. Berg, önceden kararlaştırılmış bir kod cümlesini söyleyerek kendisini Flüt'e takdim etme fırsatı buldu: "Doktor Suits, Schenectady'den selamlarını gönderdi." Berg ayrıca Müttefik istihbaratından bir küçük şişe ağır su hediyesini ona teslim etti. İki casus o gece Flüt'ün ofisinde buluşmak üzere sessizce anlaştılar.

Berg daha sonra, tahtadaki denklemleri inceliyormuş gibi yaparak etrafındakileri itip kakarak Heisenberg'in konuştuklarına kulak misafiri olmak için yanına kadar sokuldu. Heisenberg belki de artık tedbiri elden bırakıp, bir şeylerden övünerek bahsedebilir miydi? Hayır. Biraz çene çaldıktan sonra, birkaç eski dostu Heisenberg'i alıp ünlü Kronenhalle kafede akşam yemeğine götürdü, Berg buz gibi salonda kalakaldı. Yapacak bir şeyi olmadığından, o da Flüt'le buluşmak için kimselere görünmeden oradan ayrıldı, duygusal olarak kıvranıyordu ve hâlâ doğru şeyi yapıp yapmadığından emin değildi.

Bu arada akşam yemeğinde Heisenberg'in keyfi yerindeydi.

Konferans güzel geçmişti, etrafı arkadaşlarıyla çevriliydi ve yeni Alman saldırısıyla ilgili bir gazete haberi onu o kadar heyecanlandırmıştı ki masada yüksek sesle okudu. "Şimdi geliyorlar!" Şaşırmıştı. Her zaman olduğu gibi etrafına ilgisizdi, kendisini davet eden arkadaşlarını incitip utandırdığının farkında değildi.



Berg aynı hafta içinde bir şans daha yakaladı. Flüt, Heisenberg'in şerefine küçük bir akşam yemeği daveti veriyordu, dolayısıyla Berg de seminer odasından uzakta, şaraplı yeme-içmeli rahat bir atmosferde dikkatsizce sarf edilen bazı sözlerin, Alman nükleer bomba programının durumunu ele vereceğini umuyordu.

Heisenberg, konferansında olduğu gibi, şerefine verilecek parti için de koşullar ileri sürdü, Flüt'e siyaset ve savaşın, konuşulması yasak sohbet konuları olduğunu söyledi. Böyle yapmakta haklı bir gerekçesi vardı. Gazete makalesi üzerine böbürlenmesinden buyana geçen birkaç gün içerisinde Ardenler Karşı-Saldırısı Almanya'nın aleyhine dönmüştü. Wehrmacht kesinlikle tam anlamıyla dize getirilmemiş olsa da, savaş kar fırtınaları ve buz tutmuş derelerin ortasında neredeyse bir metre karelik alan mücadelesine dönüşmüştü, tam da tükenmiş bir Almanya'nın asla kazanamayacağı türden uzun, zorlu bir mücadeleydi. Heisenberg'in büyük, gerçekleşmesi olanaksız hayali, bir şekilde hem Nazilerin itibarını sarsacak hem de Müttefikleri anavatanından uzak tutacak bir yenişememe durumu, gittikçe daha az olası görünüyordu. Kaldı ki casuslar ve muhbirler yuvası Zürih'te, tanımadığı yabancıların arasında politika konuşmak istemiyordu. Savaşın bu son safhasında bile "yenilgiyi kabul eden sözler" sizi Almanya'da vurulacak hedef haline getirebilirdi.

Flüt Heisenberg'in taleplerini kabul etti ancak parti başlar başlamaz Heisenberg bu sözün anlamsızlığının farkına vardı. Flüt sessiz kalsa bile, misafirleri üzerinde hiçbir kontrolü yoktu, birçoğu fizikçiyi soru yağmuruna tutmak için köşeye sıkıştırdı. Berg dinlemek için yanına yaklaştı, daha baştan konuşması

çirkindi. Kimse Heisenberg'in bahanelerini duymak istemiyordu, Almanya'nın iyi insanlarını dünyanın nasıl da şeytan gibi gösterdiğinden yakınmaya başlayınca, diğer misafirler üstüne yürüyerek, ona bu savaşı tam olarak kimin başlattığını hatırlattılar. Heisenberg öte yandan, çok sayıda Yahudi'nin ve diğer istenmeyen insanların Almanya'da kaybolmasıyla ilgili hiçbir şey bilmediğini iddia edince hepsi de dalga geçti. (Gerçekte, değerli uranyumunun kadın kölelerin çalıştırıldığı işleme tesislerinden geldiğini bal gibi biliyordu.) Misafirler ancak Sovyetler Birliği'ne duydukları korkuyu körüklediği zaman geri adım attılar; Almanya'nın medeni Avrupa'yla, onu istila etmeye can atan barbar Kızıl ordu arasında tek istihkâm olduğunu ileri sürdü. Bu, ortalama bir İsviçreliyi bir Alman işgalinden çok daha fazla korkutan bir senaryoydu. Heisenberg sorgulamanın bitimine doğru son bir kez daha geri adım atmayı başarmıştı. Birisi, "Savaşın kaybedildiğini kabul etmek zorundasınız," deyince Heisenberg iç geçirerek, "Ama kazanmış olsaydık çok iyi olurdu," dedi.

Heisenberg'in partiyi yorgunluktan tükenmiş vaziyette ve tek başına terk ettiğine hiç şüphe yok ve muhtemelen birkaç gün önceki konferanstan kalan bütün neşesi de kaçmıştı. Fakat paltosunu giymiş eve gitmek üzere dışarı çıkarken yanına biri yaklaştı, konferanstan tanıdığı biri, şu kalın kaşlı İsviçreli fizik öğrencisi. Aynı yöne gidiyorlardı, anlaşılan onunla birlikte Moe Berg de, bir cebinde silah, öbüründe hap, kimseye sezdirmeden oradan ayrılmıştı.

Yürürlerken Berg bir yandan da sorularıyla fizikçiyi sıkıştırıyordu. Hukuk eğitiminin getirdiği becerilerini kullanarak, yönlendirici birtakım sözlerle Heisenberg'i konuşturmaya çalışıyordu. Zürih'in ne kadar sıkıcı bir yer olduğundan şikâyet ediyor, o zaman için düşmanla gerçekten savaşılabilecek yer olan Almanya'da olmak için her şeyi verebileceğini söylüyordu. Heisenberg aynı fikirde olmadığını murıldansa da üzerinde durmadı.

Zürih'in karanlık sokaklarında dolaşırlarken, Berg baskı yapmaya, Heisenberg ise savuşturmaya devam etti: Yıllarca Hitler

yönetimi altında yaşamamanın getirdiği temkinle, görüşlerini kendisine saklamaya koşullanmıştı ve “öğrencinin” sorularını kabalaşmadan, elinden geldiğince belirsiz ve üstü kapalı bir şekilde cevapladı. Yanındaki bu adamın kendisini vurmaya hazırlandığından hiç işkillenmemişti, bir jest, yanlış anlaşılan ironik bir yorum bile ölümcül sonuçlar doğurabilirdi. Bu arada Berg infazı gerçekleştirmek için mükemmel bir fırsat yakalamıştı. Gece vakti yalnız başlarına yürüyorlardı, silahı yol kenarında bir su kanalına atıp hemen oradan kaçabilirdi. O halde Heisenberg’i neden vurmuyordu, sırf güvende olmak için mi?

Sonuçta belirsizlik kazanmıştı. Berg tek kelimeyle yapamamıştı. İki adam Heisenberg’in otiline gelince ayrıldılar; Heisenberg son bir kez daha arkasına dönüp baktığında, Berg uzaklaşmıştı. Heisenberg lobiye girdiğinde karşılaşma aklından çıkmıştı bile. Berg ise onu hiç aklından çıkaramadı.



Heisenberg Noeli Almanya’daki ailesiyle birlikte geçirmek için ertesi gün Zürih’ten ayrıldı, çocuklar için oyuncaklar, karısı için cilt kremi ve bir kazak almıştı. Kaçakçılığı azaltmak için Almanya İsviçre’den belli ürünlerin ithalatını yasaklamıştı, bu yüzden Heisenberg kadın kazağını gömleğinin üzerine giyip kendisininmiş gibi yapmak zorunda kalmıştı.

Berg ertesi hafta boyunca Zürih’te bakınmaya devam etti. Flüt’ten birtakım müthiş istihbari bilgiler topladı. Bu bilgiler arasında Almanya’daki süper bir hızlandırıcıya dair iddialar da yer alıyordu, bu siklotron sayesinde parçalanabilir izotopların daha önceki herhangi bir yöntemden kat kat daha hızlı bölünebildiği iddia ediliyordu, bahsi geçen tam da Oppenheimer’in uyardığı türden bir “mutfak lavabosu” düzeneği idi. Berg ayrıca Heisenberg’in yeni laboratuvarının yanı sıra ailesinin Münih’in güneyinde yaşadığı kulübenin yeriyile ilgili önceki raporları da doğruladı.

Bu raporların ona kazandırdığı övgüye rağmen, 1944 yılı sona ererken Berg hâlâ içini kemiren şüpheden ızdırıp duyuyordu.

Kader, Almanya'nın en iyi nükleer fizikçisini ortadan kaldırması için önüne iki fırsat çıkarmış ve o her iki fırsatı da kaçırmıştı. Sağduyulu davranışından pişmanlık duyacak mıydı acaba? Peki ya dünya?

Gerçi Berg harekete geçemeseydi, bir zamanlar can düşmanı olan Boris Pash'in de Werner Heisenberg'i savaşılamaz hale getirmek gerektiği konusunda böyle kaygıları, bu kadar belirsizlik de olmayacaktı.

VI. KISIM



1945

Büyük Operasyon

1945 yılı ilkbaharı Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'nın son günlerini gördü. Ancak Alsos gibi gezici bir birlik için savaşın kaotik sonu birçok yönden en tehlikeli zamandı.

Naziler Çıkıntı Muharebesi'ni kaybettikten sonra Müttefik orduları Almanya'ya akın etti ve Alsos nihayet Mart'ta ülkeye girdi. Sevinçten havalara uçan Parislilerin tersine Alman vatandaşları onları kötü bakışlarla karşılamakla kalmayıp ilerlemelerine köstek oldular. Bu bazen sadece sinir bozucuydu. Bir defasında Boris Pash iki Alman köylüsüne Heidelberg'e hangi yoldan gidildiğini sordu. Adamların her biri farklı bir yönü işaret etti. Pash homurdanarak ikisini de tutuklayıp yanında götürceğini, sonra sırayla iki yolu da deneyeceğini ve yalan söyleyen asacağını söyledi. Adamların beti benzi attı, hemen üçüncü bir yolu işaret ederek soruyu yanlış anladıklarını mırıldandılar. Başka bir seferinde de Almanların bir Alsos üyesini öldürmelerine ramak kalmıştı. Bir keskin nişancı araçlardan birinin ön camında delik açtı, bundan birkaç hafta sonra, o sırada saatte seksen kilometre hızla giden bir cipte ayakta duran Samuel Goudsmit, kafasını yola gerilmiş bir tele çarptığında az kalsın kafa derisi yüzülüyordu. Sadece başındaki çelik kask onu kurtarmıştı.

Bu tehlikelere rağmen Pash, birliklerini durmaksızın inatla zorladı. Alsoscuların bir diş fırçası alma ya da çoraplarını değiştirme fırsatı olmadan, ciplerine atlayıp, kısa süre önce düşmandan kurtarılmış laboratuvarlara gitmek için yarıştıklarıyla dolu rivayetler vardı. Gruptan birinin fanilas kalmadığında, üsse dönüp vakit kaybetmektense, hemen yakınlardaki bir evden çalıp, münasip yerlerinden kesip düzelterek kendisine uygun hale

getirdi. (Bu milleti kendisine kıs kıs güldürmüş olsa da, bu içlikler ordunun standart sayıda dağıttığı uzun kollu içliklerden çok daha rahat olmalıydı, zira anlatılanlara göre, ordunkiler o kadar kaskatıydı ki onları asmanız gerekmiyordu, hemen karyolanızın yanındaki duvara yaslayabiliyordunuz.)

Müttefiklerin amansız bombardıman seferleri sayesinde, Almanya'nın büyük bir kısmı harabeye dönmüştü. Bazı laboratuvarlarda –Alsos ekibindekiler her şeyden ziyade arkeologluk yapmakla meşguldüler– enkazlardan belgeleri ve laboratuvar teçhizatlarını kazıp çıkarıyorlardı. Çukurlarla kaplı şehirde Smyth adlı bir fizikçi, içleri tahrip olmuş binaların yanından geçerken patlamanın şiddetiyle neredeyse düğüm olmuş su boruları gördüğünü anlatıyordu. O ilkbaharda başka bir şehirde çim kaplı bir refüjde şaşırtıcı ölçüde erken bir vakitte güller açtığını fark etmişti. Adeta şiirsel bir andı, yıkımın ortasında hayatın yeniden can buluşuydu, ta ki yakındaki için için yanan birkaç binanın sıcaklığının çalları kandırıp yaz geldiğini sanmalarına sebep olduğunu anlayana kadar. Bu kadar benzetme yeter.

11 Nisan'da Yıldırım-A ekibi orta Almanya'da Stadtilm kasabasına ulaştı, Pash burada Antwerp hayvanat bahçesinden beri gördüğü en gürültücü ve kavgacı insan güruhuyla karşılaştı. Kasabanın neredeyse hiç elektriği yoktu, mülteciler ve kaçan tutuklular çıldırmaşçasına sağa sola saldırıyorlardı. Bir çete sanayi tipi alkol dolu bir vagon bulmuş ve delmişti. Pash yörenin belediye başkanını akan alkolü tahliye edip temizletmesi için ikna edene kadar iki kişi ölmüş bir kişi de kör olmuştu. Kargaşa yatıştıktan sonra Pash, Uranyum Kulübü'nün kurucusu Kurt Diebner'in kasabada görev yaptığını ancak birkaç saat önce dikkat çekmeden sessizce oradan ayrıldığını öğrendi.

En sonunda Alsos, Heidelberg'de tablo gibi bir mülkü ele geçirerek yeni bir karargâh kurdu. İtalya'daki karışık ve düzensiz başlangıçlarından bu yana görev ekibi yüzden fazla askerden oluşan bir güce ulaşmıştı, bu sayı Koç Pash'ın sahada dokuza dokuz beyzbol maçı düzenlemesi için yeterli bir sayıydı, hatta ken-

disi de birkaç atış yapacaktı. Bununla birlikte, Alsos'un oyunlar arasında vermesi gereken bazı zor kararlar vardı. Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği ve Fransa 1945 Şubat'ında savaş sonrası Almanya'yı, her bölgesi savaşın farklı bir galibi tarafından işgal edilecek dört bölgeye ayırmayı kabul etmişlerdi. Ne yazık ki, en önemli Alsos hedeflerinden biri Sovyet bölgesinde kalmıştı, Berlin'in yüz kırk beş kilometre güneybatısındaki Stassfurt'ta büyük bir uranyum zulası bulunuyordu. Pash zulayı baskınla ele geçirip Ruslara gününü göstermekten başka bir şey istemiyordu; öte yandan son zamanlarda Washington'un baskısını biraz daha hisseder olmuştu, başına buyruk iş yapma tarzından dolayı üç farklı askeri mahkemede yargılanmakla tehdit ediliyordu. Bu nedenle Sovyetleri kızdırarak diplomatik bir krize yol açma riskini göze almadan önce, General Omar Bradley'ye görüşlerini almak istediğini belirten bir mesaj yolladı. Bradley'nin cevabı ne mi oldu? "Rusların canı cehenneme." Bu da evet demekti ve Yıldırım-A Nisan ortalarında harekete geçti.

Pash birkaç ay önce, Belçika ve Toulouse'da, tonlarca uranyum ele geçirmişti. Stassfurt'ta yaklaşık bir milyon ton buldu. Sorun, çoğunun çatlak veya yarılmış küçük varillerde depolanması ve her tarafa radyoaktif cevher saçılmış olmasıydı. Daha da kötüsü, Ruslar zaten yürüyüşe geçmişti ve bölgeye doğru ilerliyorlardı.

Yenilgiyi kabul etmeyi reddeden Pash, bölgeye iki askeri nakliye birliği çağırdı. Sonra, meyve paketlemesi için varil ve ağır hizmet tipi poşetler yapan yakındaki bir fabrikaya koşarak işçileri makinelerini çalıştırmaya ikna etti. Önlerindeki birkaç ay boyunca çabucak binlerce saklama kabı ürettiler, daha sonra da içlerine uranyum doldurulmasına yardım ettiler. Ara sıra meydana gelen bomba ve makineli silahların ateşine rağmen, bir haftadan kısa bir sürede 260 tane aracı doldurmayı ve cevheri kalan son gramına kadar temizlemeyi başardılar. General Groves daha sonra soygunu, kendisi açısından savaşın en büyük rahatlamalarından biri olarak nitelendirecekti: Kayıp Nazi uranyumunun büyük çoğunluğunun yeri ve durumu belirlenmiş, hesabı tutulmuştu.

Nakliye birlikleri elbette ne taşıdıklarını bilmiyorlardı, tek bildikleri varillerin son derece ağır olduğuydu. Alsos subaylarından birinin adı Calvert olduğu için, bazıları viski taşıdıkları yolunda tahminlerde bulunuyorlardı. Kimileri de Nazi altınlarını çaldıklarına yemin ediyordu. Sovyetler böyle aldatmacaları yutmuyordu, gerçeklerin farkındaydı. Teknik ekipleri birkaç hafta sonra Stassfurt'a vardığında, soygunu fark edince öfkeden çıldırdılar. Aslında Boris Pash'ın minik hırsızlığı, azıcık yasa dışı davranışı Soğuk Savaş'ın başlangıç salvolarından birini oluşturmuştu.



Uranyum cevherinin güvenliği sağlandıktan sonra, Alsos dikkatini Uranyum Kulübü'nü ele geçirmeye yöneltti, Ruslar da Alman bilim adamlarını yakalamaya can atıyorlardı. Heidelberg'deki bir Alsos birliği, Goudsmit'in (istirahat izninden yeni dönmüşken) laboratuvarında sorguladığı, aşk acısı çeken, terk edilmiş Walther Bothe'yi çoktan yakalamıştı. Bothe, Goudsmit'in şahsen tanıdığı ilk Alman tutukluydu, Amerikan ordusunun düşmanla dostluk kurmayı yasaklayan kurallarına rağmen, el sıkışarak selamlaşmışlardı. Bothe çocukça bir gururla, uzun bir gecikmeden sonra hayata geçirilen kendi siklotronunu göstermişti. Goudsmit gülümsemeye çabalasa da karşısındaki manzara içler acısıydı: O zamana kadar ABD'nin çalışan bir sürü siklotronu olmuştu ve çoğu da Bothe'nin oyuncağından kat kat güçlüydü.

Çoğu kulüp üyesinin izini sürmek zorlaşmıştı. Zorluklardan biri, kaçtıkları Kara Orman bölgesinin Fransız işgal bölgesi içinde kalmış olmasıydı, bu yüzden siyaset bir kez daha devreye girdi. Pash ilk başta, Fransız ordusunun önündeki alana paraşütle atlamayı ve tüm bilim adamlarını ele geçirmeyi kapsayan ölüm-cül bir görev önerdi. Bundan hiçbir şey çıkmadı, ancak Alman direnişi çökerken ve Fransız ordusu bir kez olsun iyi bir ilerleme kaydederken, Alsos acele etmek zorundaydı. Amerikalı yetkililer bir süredir ilerleyen Fransız birliklerini yavaşlatmak için cid-

di biçimde halı bombardımanını tartışıyorlardı. Eisenhower'ın genelkurmay başkanı nihayet buna bir son vermek zorundaydı: "Fransızları bombalayamayız, çok istememe rağmen" dedi içini çekerek. Geriye tek seçenek kalıyordu: Yıldırım-A ekibinin hızla güneye inip, Fransız askerlerinin önünden akın etmesi gerekcekti. Plana Büyük Operasyon adını verdiler.

Pash'in şansına, ilerleyen Fransız taburlarının birçoğunun Almanya'yı yenmekten daha farklı öncelikleri vardı. Örneğin ceplerini ganimetle doldurmak ya da Vichy hainlerini yakalamak gibi. Bununla birlikte birkaç öncü birlik hızla Kara Orman'a yaklaşıyordu, Pash de onları bir yolunu bulup atlatabilmek için kendince savaş hilelerine başvurmak zorunda kaldı. Güneye giden yol üzerinde bir yerde, Yıldırım-A ekibi aşılamaz bir Alman barikatıyla karşılaştı, otuz tane dev gibi kütük yolu kapatacak şekilde etrafa saçılmıştı, daha birçoğu da toprağa mızrak gibi saplanmıştı. Durup yolu açmaktan başka çareleri yoktu. Bu arada bir Fransız birliği, yoldan çıkıp hemen yanındaki dere yatağına inerek engellerin kenarından geçmişti. Bir adım önden başladıklarından, Alsos'a aşılamaz bir yolu açma olasılıkları vardı.

Ne yazık ki Fransızların bahtına, ılık bahar havası dere yatağının buzlarını çözmeye başlamıştı, Pash bunun bir Alaska bataklığı dışında şimdiye kadar gördüğü en berbat, en balçık toprak olduğunu söylüyordu. Fransız araçları yavaşlamadıysa, hâlâ dikkatlice ilerliyor olabilirlerdi. Bu yüzden Pash konvoy en sulu kısma ulaşana kadar bekledi, sonra bir binbaşı olan kolbaşına bağırarak araçtan inip hazır ola geçmesini söyledi. Binbaşı ona aldırış etmeyince yolun yamacından kayarak aşağıya indi ve Fransızca bağırarak "Bir albay seninle konuştuğunda, hazır ola geçmen beklenir!" Askerlik içgüdüğü sağduyuya galip gelmişti, binbaşı aracını durdurup emre itaat etti. Üstüne su sıçratarak ilerleyen Pash ona kendisini tanıttı, bundan sonrasına nezaket hâkimdi, adamın o ana kadar olan yolculuğu hakkında her türlü soruyu sordu. Binbaşı Pash'e cevap verdi, başka seçeneği yoktu, fakat gözü birden Alsoslu mühendislerin bir çırpıda barikatları

kaldırdıkları yola ilişti. Bu esnada binbaşının arabası akslarına kadar çamura batmıştı ve benzer bir kader arkasında duran tüm araçların başına geldi. Alsoscular yolu açana kadar, Pash saçma sapan konuşmayı sürdürdü. Daha sonra binbaşıya *bonne journée* deyip, koşarcasına kıkırdayarak uzaklaştı.

Bu durum Alsos'u yeni öncüler arasında, gıpta edilecek ama aynı zamanda tehlikeli bir pozisyona soktu. Bölgedeki köylerin çoğunda, halk çoktan teslim olmuştu, teslim olduklarını bildirmek için pencerelerine yastık kılıfları veya çarşaflar asıyorlardı. Ancak bu beyaz kumaşlar bazen, teslim olma numarası yapmaktan ve ateş açmaktan çekinmeyen SS birliklerinin yuvalarını gizliyordu. Dahası, kendilerini Nazi "kurt adamlar" olarak ilan eden Werwölfen grupları Führer'leri için savaşmaya devam ettiler. Savaş kaybedilmiş olsa bile, mümkün olduğunca çok düşman askerini pusuya düşürüp öldürmek istiyorlardı.

Yıldırım-A'nın bölgedeki en büyük önceliği, Heisenberg'in son Uranyum Makinesi'ni inşa ettiği mağaranın bulunduğu Haigerloch kasabasına ulaşmaktı. Bir tarihçi kasabayı 1100'lerden kalma Arnavut kaldırımli sokakları ve evleriyle, "bazı abartılı Wagner veya Weber operalarının sahnesi" ile karşılaştırıyordu, tepesinde taştan bir şato ve beyaz barok bir katedralin olduğu yirmi dört metrelik sarp kireçtaşı kayalığın yanına kurulmuş bir kasabaydı. Kasabayı çevreleyen manzara, uzayıp giden çiftlik alanlarıyla ve tarlalarla bir o kadar büyüleyiciydi, ilkbaharda leylaklarıyla ünlüydü.

1945 ilkbaharında leylaklar çok azdı. Haigerloch çevresindeki birkaç köy, taş yığınlarına dönmüştü ve molozlardan kalkan tozlar, Vahşi Batı'nın hayalet kasabalarındaki gibi sokaklarda savruluyordu. Aslında manzara çok sessiz görünüyordu, Yıldırım-A, Haigerloch'a temkinli girdi, direnişin olmaması onları korkuttu.

Sokağın karşısında beyaz duvarlı, ahşap panjurlu Bavyera tarzı birkaç evden Heisenberg'in mağarasının yerini belirlediler. Aşağı yukarı iki buçuk metre yüksekliğinde girintili çıkıntılı bir girişi olan doğal bir mağaraydı. Kayalığın tepesindeki katedral

bir zamanlar kutsal şaraplarını burada muhafaza ediyordu, Heisenberg ve asistanları burayı devralırken ona Mağara Araştırma Enstitüsü kod adını vermişlerdi. Pash'in ekibiyse adını "atom mahzeni" olarak değiştirdi. Girişi kapatan devasa metal kapıya asma kilit takılmıştı, öyle olunca Pash köyün anahtarcısını buldurdu ve ona kapıyı açmasını emretti. Adam karşı çıkınca, Pash teğmene dönüp "Kilide ateş edip aç. Engel olmaya kalkarsa onu da vur," dedi. Anahtar ustası bundan sonra çok daha yardımsever bir tavır sergiledi.

Mağara kireçtaşı kayanın içinde yirmi üç metre derinliğe kadar uzanıyordu, duvarları soğuk ve nemliydi. Pash ve yanındakilerin yukarı doğru tuttuğu mumların ışığı, karanlığı güç bela aydınlatıyordu, bubi tuzaklarına karşı temkinli adımlarla ilerliyorlardı. Birkaç metre sonra yerde, üç metre genişliğinde, kalın metal kapaklı ve içerisine alüminyum silindir yerleştirilmiş, çok büyük bir çukurla karşılaştılar. Çukurun üzerinde, alçak tavana asılmış, yolun karşı tarafındaki bir birahanenin dizel jeneratöründen gelen elektrikle beslenen bir tavan vinçiydi. Uranyum küplerini asmak için kullanılan teller hemen yanında uzanıyordu, her tarafa kıvrım kıvrım borular ve elektrik kabloları yayılmıştı. Bu en kutsal yerd, Nazi nükleer reaktörüydü. Yandaki bir karatahtanın üzerine birisi Almanca şifreli bir mesaj yazmıştı: "Bırakın da insanlık için kutsal olsun. Sadece çılgın insanların acelesi var."

Alsos hayal kırıklığına uğramıştı, mağarada ne uranyum ne de ağır su bulabilmişti, görünüşe bakılırsa Almanlar her şeyi ortadan kaldırmıştı. Ancak Pash, Nazi nükleer projesine ölümcül bir darbe indirmeye kararlıydı. Bütün kasabaya sokağa çıkma yasağı getirdi ve herkesi evlerinde kalmaya zorladı. Ardından, değerli birkaç araç gereci dışarı taşıttıktan sonra, adamlarına mağarayı dinamitle doldurmalarını emretti. Kilise de dahil olmak üzere, atom mahzenini binlerce ton kayanın altına gömerek, tüm kayalığı yıkıp aşağı indirmeyi planlıyordu.

Ancak son dakikada, kasabalının verdiği bilgi üzerine, kasa-

banın rahibi uçuruma oyulmuş bir dizi merdivenden koşarak gelip katedrali kurtarmak için Pash'e yalvardı. Pash tam aksi yönde emirler almış olmasına rağmen, bir piskopos oğlu olarak, bir din adamını geri çeviremezdi. Alsos ekibi sadece mağaranın tavarını çökertmeye yetecek daha az miktarda patlayıcı yerleştirdi. Bu kadar patlayıcı Nazi atom bombası projesinin son kalınlarını yok etmeye yeterdi.



Atom mahzeninin yerle bir edilmesinin ardından, ekip Uranyum Kulübü üyelerinin peşine düştü. Werner Heisenberg çoktan bölgeden kaçmıştı, söylendiğine göre, ailesinin Bavyera Alpleri'ndeki küçük dağ evine gitmişti. Seçilen öbür hedeflerse olduğu gibi duruyordu. Alsos, Otto Hahn'ı yakınlardaki bir köyde sessiz sedasız çalışırken buldu, çantasını önceden hazırlamıştı. Hahn savaştan nefret ediyordu, Lise Meitner'in de vaftiz oğlu olan Hahn'ın oğlu Hanno, Rusya'ya karşı savaşıırken Doğu Cephesi'nde kolunu kaybetmişti, bir Alsos askeri ofisine girdiğinde, Hahn başını kaldırıp İngilizce "Sizi bekliyordum" dedi. Sakin sakin onlarla gitti. Carl von Weizsäcker ise biraz daha fazla tavrı yapmıştı. Onu Rusların değil de Amerikalıların almasından ötürü rahatlamasına rağmen, yine de kendisini esir alanları medeniyetten nasibini almamış vahşi maymunlar olarak hor görmüştü. (Dürüst olmak gerekirse, Alsos ekibinin onu gözaltına aldıktan sonra şarap mahzenini yağmalamış olması ruh halinin daha iyi olmasını sağlamazdı.)

Pash ve Goudsmit, Weizsäcker ve Hahn'ı sorgularken onlara üç şey sordu. Atom mahzenindeki uranyum nerede? Ağır su nerede? Ve teknik raporlarınız nerede? Tıpkı Strazburg'da olduğu gibi Weizsäcker, kâğıtları yaktığını söyledi, hayal kırıklığı yaratan ama şaşırtıcı olmayan bir cevaptı. Bir buçuk tona yakın ağır suya gelince, Almanlar onu boruyla yağ varillerine boşaltmış, varilleri de beş kilometre uzaklıktaki bir tahıl değirmenine saklamışlardı. Çabucak kurtarılmıştı. Aynı şekilde Almanlar iki

ton uranyumu hemen yakınlardaki bir tepenin üzerinde bir tarlaya gömmüşlerdi. Bunu kurtarmak biraz çaba gerektirdi. Bubi tuzakları olmasından korktuklarından, Pash bir grup Alman tutsağı enkazı kazmaya zorladı. Ayrıca uranyum yüzlerce beş santimetrelik küplere bölündüğünden, Alsos ekibi küpleri, tepeden aşağıda bekleyen kamyonlara yüklemek için, tıpkı kovayla su taşıyan insanların oluşturduğu zincir gibi sıralanıp, elden ele geçirerek taşımak zorunda kaldı. Goudsmit de dâhil birkaç bilim insanı, hatıra olarak birer tane ceplerine atıldılar.

Uranyum ve ağır suyu güvenceye aldıktan sonra, Pash, Fransızlar onun arakladığını anlamadan çabucak kaçmanın akıllıca olacağını düşünüyordu. Aslında, Weizsäcker konuşup bir şeyleri itiraf ettiği sırada cipleri kasabadan çıkmak üzere yola koyulmuştu. Son birkaç gündür Alsos'un sorularını dinliyordu ve onların hiç de öyle korktuğu gibi ganimet peşinde koşan bir birlik olmadığına karar vermişti. (Onun şaraplarını çalmalarına rağmen.) Onların "zeki insanlar" olduklarında karar kıldı, kendisinin mantıklı konuşabileceği kimselerdi. Zaten bu yüzden en sonunda Alman teknik raporlarını yakmadığını itiraf etmişti. Onları saklamıştı.

Cipler ani fren yaparak durdular. Nereye saklamıştı? Sorun da buydu. Güvenceye almak için kâğıtları bir bidonun içine koymuş, kapağını kapatıp, sonra da kimsenin bakmayacağı bir yere, bir sahra tuvaletinde, birkaç yıllık birikmiş insan dışkısının altına gömmüştü.

Herhalde Weizsäcker onların bidonun peşinden gideceklerine inanmamıştı; eğer öyle düşündüyse Alsos'u çok fena hafife almış demektir. Goudsmit, her biri ucu kancalı, uzun birer sırık tutan iki askeri, onu yakalamaları için balık tutmaya gider gibi yolladı. Şaka olsun diye, Goudsmit onları bekleyen sürprizi söylemeyi reddetti, sadece bunun "çok önemli ve çok gizli bir görev" olduğunu söyledi. Her ikisi de bu onurlu görev için onları seçmesinden ötürü şükranlarını sundular. Sürprizin foseptik çukuru olduğunu öğrendiklerinde, ona çok fena kızdılar ama çok

geçmeden intikamlarını aldılar. Alsos üssüne döndükten sonra, her yanı yol yol pislik bulaşığı olan bidonu Goudsmit'in odasının penceresinin altına attılar. Hedeflerini bulduklarını ona söylemeye gerek yoktu, kendi kendine koklayarak anlayabilirdi. Bidona su tutarak temizledikten sonra, Goudsmit kapağını levyeyle kaldırınca, Nazi atom bombası projesinin neredeyse tüm arşivini ortaya çıkarttı. Boris Pash Washington'a, "Alsos'un turnayı gözünden vurduğunu" bildiren bir telgraf çekti.

Büyük Operasyon'a gölge düşüren tek şey Werner Heisenberg'in yakayı kurtarmış olmasıydı. Buna rağmen Alsos bölgeyi tahliye etmeden önce onun ofisini bulmayı başarmıştı. Birkaç kilometre uzaklıktaki, eski bir yün fabrikasının içinde yer alıyordu. Pash kapıyı kırıp içeri girdiğinde çok az belge kaldığını gördü, kesinlikle hiçbir değeri olmayan belgelerdi. Fakat bir tanesi sonsuza dek hafızasına kazındı. Masanın tam ortasına, göz önünde olacak bir yere, Heisenberg'le Goudsmit'in çerçeveli bir fotoğrafı konulmuştu. Fotoğrafı ikisi de Michigan'dayken 1939 yılında çekilmişlerdi; her nedense Heisenberg laboratuvarını güneye taşıırken onu da yanında götürmeyi istemişti. Belki de fotoğraf ona, savaştan önceki, atom bombasından önceki, bütün sıkıntılar başlamadan önceki hayatının son huzur dolu günlerini hatırlatıyordu.

Üzülerek söylemek lazım ki, Werner Heisenberg pek de paçayı kurtarmış sayılmazdı.

Yalnız Orgcu

1945 Ocak ayında, İsviçre'deki konferansından eve döndükten birkaç hafta sonra Werner Heisenberg'in başı tekrar Gestapo'yla derde girdi. Zürih'teki akşam yemeğine bir muhbirin sızdığı ve onun yenilgiyi kabul eden yorumlar yaptığına kulak misafiri olduğu ortaya çıktı. Heisenberg birden kendisini otele kadar takip eden şu kalın kaşlı Nazi ajanı olduğu şüphe götürmez "İsviçreli fizik öğrencisini" hatırladı. Gerçek muhbirin kim olduğunu kimse bilmeseydi, ondan sakınmaları gerektiğine Heisenberg'in amirlerinin ikna edilmesi lazımdı.

Ocak ayının kalan kısmı kötü geçti. Çıkıntı Muharebesi'ni kaybettikten sonra Almanya çoğu bilim adamının askeri muafiyetlerini iptal etti ve Heisenberg, usulüne uygun olarak askere çağırılıp, Reich'in intiharı andıran son savunması için organize edilen milis kuvvetinde (*Volkssturm*) görevlendirildi. Artık bilimle uğraşmak yerine her pazar gününü onlarla antrenman yaparak boşa geçirmek zorunda kalmıştı. Gelgelelim son zamanlarda bilimsel çalışmaları da çok iyi gitmiyordu. Kısa süre önce laboratuvarını Haigerloch'taki atom mahzenine taşımıştı ve burada şimdiye kadarki en büyük uranyum makinesini inşa etmeyi planlamıştı, bunun son derece önemli olacağını umuyordu. Hali hazırda Berlin'de depolanan ve güneye Haigerloch'a gönderilen birkaç yüz galon ağır suya ihtiyacı vardı.

Öte yandan 1 Şubat'ta, ağır suyu koruma görevini üstlenmiş olan, atom bombası projesinin idari başkanı, Heisenberg'e doğaçlama bir karar aldığını söylemek için aradı: Stokun tamamını, başka bir kasabadaki bir okul binasının bodrum katında çalışmalarını yürüten Kurt Diebner'e yönlendirmişti. Bu, korkunç bir

şeydi. Tarafsız bir bakış açısından bakıldığında karar anlamlıydı. Ne kadar acınası durumda olursa olsun, Diebner dinamik bir nükleer bilimci olduğunu kanıtlamıştı, dahası bu aşamada çalışan bir reaktör yapabilecek birisi varsa o da Diebner'di. Öyle olsa bile Heisenberg bunu sineye çekemezdi. Bu onun ağır su-yuydu; bilimsel bir onur meselesiydi. Böylece 5 Şubat'ta Heisenberg ile Weizsäcker, D_2O 'yu geri almak için yola çıktılar, kuzeye doğru, Boris Pash'in bile saçlarını beyazlatabilecek ani bir hamle yaptılar.

İkili, şafaktan önce bisikletle yola çıktı, ardından bir trene atladı. Önlerindeki yol bir hava saldırısında imha edilince, kalan mesafeyi katetmek için bir araç ayarladılar. Ancak beklerlerken başka bir hava saldırısı gerçekleşti, onlar da sonraki birkaç saati bir mahzende radyoda bir çello sonatı dinleyerek geçirdiler, üstlerine yağın bombalarsa istenmeyen bir bas tonu ilave ediyordu. Zaten işler gerçekten zorlaşmıştı. Sonunda tekrar yola koyulduklarında, arabaların uçaklardan açılan ateşe karşı koyma şansı olmayan hedefler olduğunu anladılar. (Almanya'nın tüm hava savunma unsurları imha edilmişti, bu yüzden Müttefikler istediği zaman hava saldırısına çıkıp istediği yeri bombalayabiliyordu.) Tepelerinde ne zaman bir uçak belirse, iki fizikçi ve şoförleri paramparça olmamak için aracı birden durdurup kendilerini yol kenarındaki otların arasına atmak zorunda kalıyorlardı. Heisenberg nihayet patronunun yanına vardığında hava çoktan kararmıştı. Patronunun ağır suyu Diebner'e göndermesi lazımdı aslında, ama o gün yaşadıkları onca şeyden sonra yıldız bilim insanını geri çeviremezdi. Heisenberg tenekeleri alıp muzaffer bir edayla geri döndü, bilimsel onurunu yeniden kazanmıştı.

Sonraki iki ayı atom mahzeninde son uranyum makinesini kurarak geçirdi. Üretken olmasına üretken ama yapayalnız olduğu aylardı; deneyler arasındaki zamanı geçirmek için, kayalığın üstündeki katedrale tırmanıyor ve oradaki orgda Bach fügları çalışıyordu. Nihayet, Mart sonunda makine hazır. Sonuçta

makine Calder'in²² yaptığı "Mobile" adını verdiği çalışmalarına benziyordu, tellerden sarkan 664 uranyum küpü vardı; her bir telde sekiz veya dokuz tane. Bunlar ağır suyla kaplı zemindeki alüminyum bir tankın içine indiriliyordu. Bir şeyleri pişirmeye başlamak için, birinin bir nötron kaynağını, tankın ortasına giden bacaya itirmesi gerekliydi. Düzenegün hazırlanması işi tehlikeliydi, sanki bir barut fabrikasının bacasından aşağı bir el bombası bırakmak gibi bir şeydi, fakat Heisenberg'in ekibinin güvenlik kalkanları oluşturmak için vakti yoktu. Elllerinde olan tek şey, işler kontrolden çıkarsa bacaya tıkıştırılacak bir kadmiyum topağıydı.

En sonunda deneyin hem bir zafer hem de bir çıkmaz olduğu anlaşılmıştı. Heisenberg'in ekibi, yüzde 670'lik bir nötron çoğaltma faktörü üretmeyi başarmıştı, bu kendi kendine devam eden zincirleme tepkimeye doğru büyük bir sıçramaydı. Diebner bile bu sayılara yaklaşmamıştı. (Heisenberg'in bildiği kadarıyla dünyada yaklaşan kimse yoktu.) Yine de, daha fazla ağır su veya uranyum olmadan, düzenekten daha fazla nötron çıkaramazdı ve kritik seviyeye ulaştıramazdı. Takımıyla birlikte denemeler yapmayı, kurcalamayı sürdürdü, yapacak daha iyi bir şeyi yoktu. Tüm heves ve gayretlere rağmen, bu Nazi Manhattan Projesi'nin son nefesiydi.

Nisan ortasından itibaren Haigerloch sakinleri uzaklarda ateş eden düşman tanklarını duyabiliyordu. Görünüşe göre, bu masalsı kasaba bile modern savaşın yıkıcı etkilerinden muaf değildi. Çok geçmeden Heisenberg uranyum makinesini tahliye etme ve sökme planlarını açıkladı. Weizsäcker'le birlikte daha sonra minik küpleri tarlaya, ağır suyu değirmene ve belgeleri de sahra tuvaletine sakladılar.

Heisenberg nihayet 20 Nisan akşamı kasabayı terk etmeye hazırdı ancak tam kapıdan çıkmak üzereyken, birinin kapıyı çaldığını duydu. Gelen Weizsäcker'in karısıydı, çılgına dönmüştü,

22 Alexander Calder, Amerikalı heykeltıraş ve ressam. (Çev.)

perişan bir haldeydi. Kocasının laboratuvarındaki bazı cihazları almak için bisikletine atlayıp birkaç saat önce evden ayrıldığını ve daha dönmediğini söylüyordu. Heisenberg onu görmüş müydü?

Heisenberg, "Hayır," dedi. "Başka bir yerde olmadığına emin misin?" Kadın onun başka yerde olmadığından emindi, bu yüzden Heisenberg onu beklemesi için içeri davet etti. Sonraki bir saati şarap içerek ve kocasının iyi olduğuna dair gönülsüzce birbirlerine moral verip endişelerini gidermeye çalışarak geçirdiler. Lakin sürüyle asker ve Nazi kurt adam aylak aylak sokaklarda dolaşıyorlardı, bir tarihçi Üçüncü Reich'in son haftalarını "askeri ve sivil düzenin tam olarak çöktüğü" bir dönem olarak tanımlamaktadır. Sonunda Naziler de kendi söylediklerine inanmaktan vazgeçtiler. Geçen her dakika, diplomatın oğlunun başına kor-kunç bir şey gelmesi olasılığı gittikçe artıyordu.

Weizsäcker nihayet gece yarısından hemen sonra sağ salim geri döndü, karısının ve arkadaşının bu kadar endişelenmesine sebep olduğunu hiç düşünememişti. Rahatlamış olmasına rağmen, Heisenberg Weizsäcker'lere aceleyle veda ederek gece saat 3'te şehirden ayrıldı.

Başka hiçbir ulaşım aracı olmadığından, iki yüz kırk kilometre doğuda ailesinin kulübesinin bulunduğu Kartal Yuvası'na pedal çevirerek bisikletle gitmek zorunda kaldı. Savaşın bu noktasında, Müttefik uçakları bisikletlileri bile vuruyordu, bu yüzden gece seyahat ediyordu. Her gün, güneşin batışından doğuşuna kadar yaklaşık seksen kilometre yol katediyordu, gündüzleri sık çalıların içine saklanıp kimse çalmasın diye her iki eliyle de bisikletini sımsıkı tutarak uyuyordu. Kimseyle konuşmamaya çalışıyordu, çiftliklerden, bağ ve bahçelerden kaçak bir suçlu gibi yiyecek otlanıyordu, bir yandan da bölgedeki yabancı birliklerin başıboş gezen çetelerinden uzak durmaya dikkat ediyordu. Ayrıca on beş yaşındaki Alman askerlerden oluşan, yolunu kaybetmiş gezici bir müfrezeyle karşılaştı, askerler açlardı ve ağlıyorlardı.

Gösterdiği dikkat ve özene rağmen, yolculuğunun son gecesinde SS muhafızları Heisenberg'i yakaladı. Muhafız neden

onun gibi sağlıklı ve gücü kuvveti yerinde bir adamın *Volkss-turm* birliğinde olup, Reich'ı savunmadığını öğrenmek istiyordu. Daha sonra Heisenberg'in belgelerini göstermesini istedi. Paniğe kapılan Heisenberg ceplerini karıştırıp kâğıtları çıkarttı. Belgeler onu askerlik görevinden muaf tutulduğunu gösteriyordu fakat bunlar acemice hazırlanmış sahte belgelerdi, bir okul çocuğunun yazdığı uyduruk "doktor notundan" beterdiler ve SS görevlisi de bunu biliyordu.

Bütün bunlar Heisenberg'in kaderini belirlemişti: Kaçtığı için vurulacaktı. Ancak SS görevlisi ona el atmadan önce Heisenberg kumar oynamaya karar verdi. Askerlere rüşvet verecekti, şu tamamıyla çılgın savaş ortamında, sorgusuz sualsiz herkesin kabul edeceği tek geçer akçe olan Amerikan sigarasını kullanacaktı. Cebinden buruşuk bir Pall Mall paketi çıkarırken bir yandan da "Epeydir iyi bir sigara içmediğinizden eminim," diyordu. Karanlıkta titreyen bir el uzandı.

SS muhafızının yerine getirmesi gereken bir görevi vardı: Heisenberg Nazi yönetimine, Reich'a ihanet etmişti, üstelik rüşvet kavramının ta kendisi rencide edici ve iğrençti. Ne var ki yumuşak Amerikan tütünü beklentisi baskın çıkmıştı. Heisenberg'den hatta bizzat kendisinden daha fazla nefret ederek, aşağılarcasına paketi kapıldığı gibi fizikçiye el sallayarak geçmesini işaret etti.

Heisenberg Kartal Yuvası'na yorgunluktan tükenmiş ve çok pis bir halde vardı. Gerçi karısı Elisabeth Heisenberg her ne kadar onu gördüğüne sevinmiş olsa da, Werner'in halinden pek anlamıyordu. Geçen aylarda o Avrupa'da gezip tozarken, Zürih'te lüks yemekler yerken ve uranyum makineleriyle uğraşırken, kendisi küçücük kabinde altı çocuğuyla sıkışıp kalmıştı, taşıdığı şu büyük Kartal Yuvası adına rağmen kulübe oldukça harap durumdaydı. Bir önceki kış, yoğun kar yağışından dolayı çatısı çökmüştü, onlar da çatıyı yamamak için Leipzig'deki eski evlerinden atılmış kiremitleri toplayıp kullanmak zorunda kalmışlardı. Daha da kötüsü, dağlarda yakacak odun toplamaya çalışıyordu, dahası kıraç, verimsiz topraklarda ne fazla yiyecek

yetiştirebiliyordu ne de cimri yerli çiftçilerden bir şey satın alabiliyordu. Yetersiz beslenmenin sonucunda, Elisabeth ve çocuklar sürekli hastalık nöbetleri geçiriyorlardı ve sadece burun çekmekle kalmayıp kızıl gibi ciddi rahatsızlıklara da yakalanmışlardı.

Kulağı çekilen Heisenberg, artık yanında olduğu ailesini korumak için elinden geleni yaptı. Patlamalardan korunmak için, Elisabeth'le birlikte kum torbalarını bodrum kat pencerelerinin önüne yığdılar, ayrıca alabilecekleri kadar çok yiyecek almaya gayret ettiler. Öte yandan Heisenberg yaşlı annesini bölgedeki bir kulübeye taşımıştı ve birkaç kez onu kontrol etmek için gidip geldi. Ardından Heisenberg'ler savaşın sonunu beklemek için kulübeye sığındılar. Serseri kurşunlar kimi zaman vızıldayarak kulübenin yanından geçip, ağaçlara çarpıyordu, bölgedeki bir SS birliği on altı kişiyi askerden kaçtıkları için asmıştı. Buna rağmen yüzlerce asker yine de ağaçların arasından kaçmayı deniyorlardı, birçok kez Elisabeth çocuklarını atılmış silahlarla oynarken bulmuştu.

O haftanın tek zevkli anı, Heisenberg'lerin Adolf Hitler'in intihar haberini duydukları 1 Mayıs'ta yaşandı. Önceki yaz Heisenberg, kulübede radyo dinlerken umutsuzluğa kapılmış, Çarşamba Kulübü komplosuna dâhil edileceğine inanmıştı. Artık nihayet rahatlayabilirdi Elisabeth'le, çocuklarının vaftizi için sakladıkları bir şişe şarabı açıp kutlama yaptılar. Ondan sonra da yapabilecekleri yegâne şey durup ne olacağını beklemek ve Amerikalıların ona Almanlardan ya da Ruslardan önce ulaşmasını içtenlikle dilemek olabilirdi.

Zafer ve Yenilgi

Kurt Adamlar. Tabii ki kurt adamlardı. Yıldırım-A, son birkaç gününü güney Almanya boyunca Werner Heisenberg'in izini sürerek geçirmişti. Cipleri ve zırlı araçları, savaştan harap olmuş ülkede, Nazi birliklerinin olduğu bölgelerin etrafından dolanarak, dere tepelerden sarsıla sarsıla geçerek yüzlerce kilometrelik yol aşmıştı. Hatta Bavyera Alpleri'nin eteklerinde acayip bir bahar kar fırtınası bile onları yavaşlatmamıştı. Şimdi, varmayı hedefledikleri yere sadece kilometreler kala sıkışıp kalmışlardı. Delikanlılardan oluşan bir Kurt Adamlar sürüsü, iki dağ arasındaki bir boğazda yer alan köprüyü havaya uçurmuş, ilerideki tek yolu da kesmişlerdi.

Pash, dağın aşağısına, köprünün yeniden inşa edilmesi için bir mühendis ekibi çağırma emri gönderdi. Ancak onarılması en az bir gün alacaktı ve bütün gün beklemek Boris Pash'ın tarzı değildi. Bu yüzden bir avuç cesur adamını yanına alıp, Norveç ağır su operasyonuna katılmış komandoların yaptığı gibi, önündeki vadiye tırmandı. Hemen ardından Werner Heisenberg'i yakalamak için yürüyerek dağların içine daldı.

Pash'e kalırsa ekibi geleneksel Alp dağcılarına benzemekten ziyade "ceplerine tıktırılmış mühimmatları ve omuzlarına çapraz asılı fişeklikleriyle Pancho Villa'nın haydut adamlarına" benziyorlardı. Mayıs ayı olmasına rağmen, kar dizlerinin yarısına geliyordu, sık sık düşman askerlerini saklandıkları yuvalarından çıkarmak zorunda kalıyorlardı. Pash'in esirleri kontrol altında tutacak ne zamanı ne de personeli olduğundan, en basitinden pantolonlarının bel kısmını kesip bırakıyordu, böylece koşamıyor ya da savaşıyorlardı, sonra da onlara dağın aşağısına inip

teslim olmalarını emrediyordu. Adamın biri çok daha ağır bir aşağılanmaya göğüs germiştir. Hitler'in intihar ettiğine dair raporlara rağmen, Führer'in ölü numarası yaparak dağlara kaçtığı dedikoduları dolaşıyordu. Gerçekten de Yıldırım-A ekibi, Adolf'un aynısı bir Alman askeri yakaladılar. Ama adamı donuna kadar soyduktan sonra serbest bıraktılar. Herkes, Hitlerin asla böyle rüküş iç çamaşırı giymeyeceğinde hem fikirdi.

Sekiz kilometre uzun ve yorucu yürüyüşün ardından, Yıldırım-A ekibi soğuk, berrak bir göle bakan, cennet gibi bir dağ köyü olan Urfeld'e ulaştı. Bir otelci beyaz bir masa örtüsü sallayarak onlara yolun yukarısındaki Heisenberg'in kulübesini işaret ediyordu. Pash, kendisi fizikçinin peşine düşerken birkaç adamını kasabayı korumakla görevlendirdi. Biraz aceleyle, tam zamanında aldığı güvenilir bilgiye dayanarak, daha ileride güçlerini ikiye böldü. Amerikalılara üstün ırk tezini kabul ettirmek için Goebbels'in görevlendirdiği, ABD'nin dört bir yanını gezmiş, Colin Ross adlı bir Nazi propagandacısı da ailesiyle bu bölgeye kaçmıştı. Pash onu yakalamanın Alsos için gurur duyulacak bir başarı olacağını düşünüyordu. O tarafa üç adamını gönderdi, kendisi de yanında sadece bir kişiyle Heisenberg'i aramaya gitti.

Joliot-Curie'nin kulübesine yaklaşımdan nispeten daha az sinir bozucu olsa da, Kartal Yuvası'na yürüyüş çok daha zahmetliydi, kar yığınları arasında bata çıka, uzun ve yokuş yukarı zorlu bir yolculuktu. Neyse 2 Mayıs'ta, öğleden sonra saat 16.30'da Pash nihayet hedefe vardı. Heisenberg'in altı çocuğu Amerikalılara bön bön bakıyordu, Elisabeth şaşkın bir halde Pash'e, kocasının annesini ziyarete gittiğini bildirdi. Werner'e telefon ederek çabuk dönmesini söyledi.

Birkaç dakika sonra Pash, aylardır takip ettiği adamı nihayet ilk kez görüyordu. Heisenberg, dünyadaki en tehlikeli bilim adamı gibi görünmek şöyle dursun, bitkin ve çoktan yenilmiş gibi duruyordu. Pash samimi ama onu tutuklama konusunda da bir o kadar kararlıydı. "O an derin bir nefes aldım," dedi. "Alsos, savaşın en başarılı istihbarat görevlerinden birini sonuçlandırmak

üzereydi, ya da ben öyle sanıyordum.” Bu sınırlayıcı cümlecik gerekliydi, çünkü Heisenberg’le birlikte ne olacağını tartışmak için daha oturur oturmaz uzaktan silahların patladığı duyuldu.

Heisenberg’in hayatını riske atmak istemeyen Pash, onu geride bırakıp Urfeld’e döndü. Köy meydanında kanlar içerisinde yerde yatan birkaç cesetle karşılaştı. Bir grup Alman askeri oradaki Alsos muhafızlarına saldırmıştı, bununla birlikte Nazilerin başına en kötüsü gelmişti, içlerinden ikisi öldürülmüş, üçü yaralanmış ve on beşi de esir alınmıştı. Almanların geriye kalanıysa yeniden bir araya gelmek ve büyük olasılıkla daha fazla asker toplamak için ormana kaçmıştı.

Tesadüfen, Pash’in Colin Ross’un kulübesine gönderdiği üçlü de bu sıralarda Urfeld’e dönmüştü. Üçünün de beti benzi atmış, sarsılmışlardı. Propagandacının son ana kadar Führer’ine sadık kaldığını bildirdiler. Hitler’in öldüğünü duyduktan sonra, kendi kafasına kurşunu sıkmadan önce karısını ve küçük oğlunu zehirlemişti.

Minicik Urfeld’in sanki daha fazla dramaya ihtiyacı varmış gibi, bir Alman general de o sırada kasabaya gelerek, Pash’e mükemmel bir İngilizce’yle, yakınlarda yedi yüz askeri olduğunu ve teslim olmak istediğini söyledi. Ne kadar az askeri olduğunu ifşa etmek istemeyen Pash teslim olmalarını kabul etti fakat başka sorumluluklarını göz önüne alarak Almanları bir araya toplamak için ertesi güne kadar beklemesi gerekeceğini söyledi. Pash bir blöf daha yapmak üzere emrindeki teğmene dönüp nöbet tutan adamların sayısını iki katına çıkarmasını söyledi. Durumu biraz geç kavrayan Teğmen düşüncesizce, “Ama bizim sadece yedi adamımız var, Albay,” cümlesini ağzından çıkardı. Pash inler gibi bir ses çıkardı, General hemen oracıkta dikiliyordu. Gerçi adamın gafın farkında olup olmadığı belli değildi, o yüzden Pash sakinmiş gibi davrandı. Teğmeni kolundan tuttuğu gibi öyle kötü sıktı ki kolunu morarttı ve gitmesi için itmeden önce emrini tekrarladı.

Generali salıverdikten sonra, Pash bölgedeki bir otele koşarak

hemen telefona sarıldı ve Amerikan birliklerinin yerleştirildiği yakınlarındaki bir kasabaya bağlanmasını istedi. Acilen takviye kuvvetlere ihtiyacı vardı. Ancak beklerken, telefon hatları karıştı ve hatta Alman aksanlı tanıdık bir ses geldi: "Sayınızın çok olmadığını biliyoruz. Führer için ölürüz. Heil Hitler!" İşte cevap gelmişti, general teğmenin devirdiği çamın fakındaydı. Pash kasabadan defolup gitmek zorundaydı, bu canını ne kadar çok yakarsa yakarsın Heisenberg'i yanında götürme tehlikesini göze alamazdı.

Öfkeden köpüren Pash aceleyle havaya uçurulan köprüye geri geldi. Birkaç zırhlı araçla karşıya geçebilse, belki ok gibi fırlayıp Heisenberg'i kaptığı gibi götürebilirdi. O zamana kadar mühendisler varmıştı, Pash oraya artık ne olursa herhangi bir şey dikmeleri için adeta yalvararak onları kıyasıya zorladı. Köprü sadece birkaç saat dayansa yeterdi.

Onlar çalışırken, bir gözcü kötü haberlerle döndü. Urfeld'e geri gelen yüz kişilik bir SS birliği Amerikalıları yakalamak için birkaç saat önce kasabanın meydanına hücum etmişti. Kimseyi bulmayınca, o günün öncesinde Alsos'la işbirliği yapmış kimi kasaba halkını düşmanla birlik olmakla suçlayarak katlettiler. Sonra da cesetleri göle atıp gözden kayboldular.

Gözcü Almanların o an nerede olduklarına dair hiçbir şey bilmiyordu, belki de pusuya yatmışlardı. Pash hiç tereddüt etmedi. Mühendisler sabaha karşı saat 04.00 sularında derme çatma da olsa bir köprü dikmişlerdi, fiilen son tahtalar yerleştirilmeden Yıldırım A konvoy halinde zangırdatarak karşıya geçti.

Karanlıkta birkaç kilometre sessizce, yavaş yavaş ilerlediler, bubi tuzaklarını kontrol etmek için düzenli aralıklarla durdular. Ancak Urfeld'e varır varmaz saldırganlaştılar ve üzerine makineli tüfekler takılmış birkaç zırhlı araç göndererek bir güç gösterisi yaptılar. Kabadayılık işe yaramıştı, şafak söker sökmez ormandaki serseri Alman birlikleri teslim olmak için kasabaya damlamaya başladı.

Ne yazık ki teslim olanlar arasında inatçı katırıyla bir dağcılık birliği de bulunuyordu. Kimse katırı sakinleştiremiyordu,

köy meydanının gittikçe artan karmaşasıyla, hırçınlığı da hat safhaya ulaşmıştı. Şahlanarak tekmeler atıyordu, etraftaki en uygun hedefe, hemen yanında duran Boris Pash'e saldırdı. Pash daha sonra "İki toynak bana sanki iki pistonmuş gibi geldi," diye hatırlayacaktı, onu sırtüstü meydana sermişti. "Kendi gücümle zıplayabileceğimden üç metre daha uzağa düşmüştüm." Darbeyle üç kaburgası kırılmıştı, güçlkle nefes alan Pash tedavi için bölgedeki bir konaklama yerine götürüldü. Bunun üzerine Albay, biraz sinir bozucu bir şekilde Werner Heisenberg'i gözaltına almak için dağa yapacağı son yolculuğa çıkmadı.

Bununla birlikte acı Pash'in zaferini gölgeleyemedi, bütün olan bitenden sonra, yaşadığı onca şeye rağmen, sadece o gün için değil, aynı zamanda Alsos'un kaderinde dağılmak varmış gibi görünen İtalya'daki o uzun, bomboş geçen aylara uzanıldığına bile zaferine gölge düşmedi. Kurt Diebner'in önceki gün Münih yakınlarında tutuklandığını biliyordu, dahası adamları bir saat sonra yanlarında Heisenberg'le dönünce, içini bir memnuniyet dalgası kapladı, Uranyum Kulübü'nün başlangıçtaki her bir üyesi artık Amerika'nın elindeydi. Yıldırım-A, Almanya'ya darbeyi indirmişti.

Amerikalıların bir tek bu adamı yakalamak için tehlikeye attığı asker ve araçların sayısını fark eden Heisenberg'in köydeki komşuları şaşkına dönmüştü. İçlerinden biri "Stalin bile bundan daha iyi korunmamıştır", diyerek hayretini dile getirdi. Etkilenen tek kişi o değildi. Geri çekilen konvoy Urfeld'den ayrılırken, Heisenberg kendisini yakalayan Amerikalı askerlerden birine bu yer hakkında ne düşündüğünü sordu. Asker dönüp manzaraya baktı, orman, dağlar, vadide uzanan soğuk, berrak göl. Nihayet, dünyanın dört bir yanında bulunduğunu, ama buranın gördüğü en güzel yer olduğunu söyledi.



Avrupa'daki savaş beş gün sonra Almanya'nın teslim olma-

sıyla sona erdi. Pash ve adamları Weizsäcker'in bodrumundan yağmaladıkları şarapları sarhoş olana kadar içip bunu kutladılar, hepsi de mükemmel *vintage* şaraplardı. Uranyum Kulübü ile büyük ödülü kapın Casuslar Tugayı Sovyetlere de cömertlik gösterebilirdi, böylece yakındaki bir müfrezeyi eğlencelerine katılmaya davet ettiler. Boris Pash içkiyle tamamen kendinden geçmiş bir halde, görünüşe bakılırsa kaburgaları da iyileşmiş ki, "Rus tarzı" geleneksel bir dansa katılmıştı, çömelmiş olarak bacıklarını deli gibi savuruyordu.

Oysa Alsos'un her üyesi kendisini o kadar neşeli hissetmiyordu. Samuel Goudsmit en iyi anlarda huysuz olabilirdi, üstelik o hafta özellikle işler kötü gitmişti, zor bir dönemden geçiyordu. İki gün önce bir zamanlar idolü olan Werner Heisenberg'i sorgulamak zorunda kalmıştı, sevimsiz fakat kaçamadığı bir görevdi. Almanya'nın yenilgisine rağmen Heisenberg her zamanki gibi kibirli ve etrafında olan bitenlere kayıtsızdı, Goudsmit sorular sormaya başladığında, kendi yaptığı uranyum makineleriyle elde ettiği her şeyi, özellikle de nötronlardaki yüzde 670'lik artışı coşkulu bir şekilde açıklamaya başlamıştı. Daha sonra da Goudsmit'e Amerikalıların böylesine gelişmiş bir araştırmaya kalkışıp kalkışmadıklarını sordu. Güvenlik gerekçelerinden ötürü Goudsmit, Heisenberg'e Manhattan Projesi'nin Uranyum Kulübü'nün fersah fersah ilerisinde olduğu, Los Alamos'taki bilim insanlarının onun önemsiz 670 rakamına güleceği gerçeğini söyleyemedi. Yine de eski arkadaşına yalan söylemekte tereddüt etti. Sonunda "Alman deneylerinin bazı özelliklerinin kendisi için yeni olduğunu" mırıldandı ve Heisenberg'in bundan kendi sonucunu çıkarmasına izin verdi. Heisenberg de öyle yaptı ve mümkün olan en gurur okşayıcı sonucu çıkardı. Goudsmit'e hiç endişelenmemesini söyledi, bu reaktör işinde onun da çok geçmeden dünyayı yakalayacağını söyledi. Hatta bir cömertlik örneği sergileyen Heisenberg, Amerikalılara kendi atom mahzenini, hani şu Pash'in dinamitlediği yeri, gezdirmeyi bile teklif etti.

Bu hüznü ve ironik karşılaşma Goudsmit'in midelerini bulandırmıştı. Buna rağmen, belki eski dostluklarını yeniden canlandırmaya çalışan Goudsmit, Heisenberg'e bir noktada Ame-

rika Birleşik Devletleri'nde bir iş teklif etti, tıpkı altı yıl önce Michigan'da olduğu gibi. "Şimdi Amerika'ya gelip bizimle çalışmak istemez miydin?" dedi.

Heisenberg bunu reddetti. "Almanya'nın bana ihtiyacı var," diye ısrar ediyordu. Goudsmit sadece iç çekebildi. Heisenberg'in Ann Arbor'da verdiği cevap, kelimesi kelimesine tam olarak buydu. Altı yıllık savaşın ardından Werner Heisenberg zerre kadar değişmemişti.

Goudsmit'in o hafta hoşuna gitmeyen, kabullenmesi gereken kötü bir olay daha vardı. Heisenberg görüşmesinden birkaç gün önce, hâlâ Haigerloch'tayken, orada tutuklu olan nükleer fizikçilerden biriyle, Max von Laue ile acıklı bir konuşma yapmıştı. Von Laue, Goudsmit'in ebeveynlerini kurtarmaya çalışan Hollandalı fizikçi Dirk Coster ile uzun zamandır arkadaştı. Heisenberg'le olduğu gibi, Coster aslında von Laue'ye de Alman yetkililere, onlar adına aracılık etmesi için yalvaran bir mektup yazmıştı. Goudsmit bunu biliyordu, bir gün von Laue'yi kenara çekerek alçak sesle Isaac ve Marianne hakkında kesin bir haber alıp almadığını sorduğunda, bir kez daha düşmanla dostluk kurma kurallarını ihlal etmiş oldu.

Von Laue'nun haberi vardı. "Üzgünüm," dedi.

Goudsmit daha sonra her ikisinin de 11 Şubat 1943'te, tam da babasının yetmişinci doğum gününde, Auschwitz'de öldüğünü öğrendi. Uzun zamandır bu gerçekten şüphelenmesine rağmen, von Laue'nin doğruladığını duymak kalbindeki yarayı tekrar deşmişti. Acı daha sonraki günlerde de yok olmadı, Avrupa Zafer Günü şenliğine canıgönülden katılmasını dahi engelledi.



Aylar sonra, Goudsmit haftayı çok daha büyük bir üzüntüyle geçirmesine yol açan, geçmişe dönüp bakıldığında haftasını zehir eden başka bir şey duydu. Zira, Dirk Coster'in, Goudsmit'in anne babası adına yardım istediği, Heisenberg'e gönderdiği mektubun arkasında yatan hikâyenin tamamını nihayet öğren-

mişti. Kesin tarih bilinmemekle birlikte, Heisenberg mektubu ya 1942'nin sonlarında ya da 1943'ün çok başlarında almıştı ve talebin aciliyetine rağmen hiçbir şey yapmamıştı. Tereddüt etmiş, oyalanmış, Coster'e kısa ve soğuk bir notla karşılık vermeden önce haftalar geçmesine kayıtsız kalmıştı. Nota Goudsmit'in bilimsel çalışmalarını överek başlamıştı. Daha sonra uygun bir beyaz yalan atarak, Goudsmit'in Amerika'da her zaman Alman bilim insanlarını savunduğunu söylemişti. Heisenberg, notun en sonunda konunun can alıcı noktasına gelerek, Goudsmit'in ailesi kendisinin bilmediği nedenlerden ötürü Hollanda'da güçlüklerle karşılaşmışsa, bunun son derece içler acısı bir durum olacağını yazmıştı. Not 16 Şubat tarihliydi, üzerinde Goudsmitler öldükten beş gün sonrasının tarihi bulunuyordu.

Goudsmit nottan haberdar olunca şaşkınlıktan dili tutuldu. Güçlükler de ne demekti? Benim bilmediğim nedenlerden ötürü derken neyi kastediyordu? Heisenberg'in Yahudi soykırımını Holokost'u, bürokratik hata gibi bir şey olarak mı anlıyordu? Not içten pazarlıklı, samimiyetsiz, alçakça kaleme alınmış bir saçmalıktı. Üstelik eski dostu Alman yetkililerle temas kurmaya bile çalışmamıştı. Yalnızca Coster'e özel bir mektup yazmış ve meselenden elini eteğini çekmişti.

Heisenberg'in buradaki davranışını, "Yahudi fiziği" fiyaskosu sırasında kendisini güçlü bir şekilde savunmasıyla karşılaştırmamak elde değil. Bu durumda doğrudan Himmler'den medet ummuştu, tam bir SS soruşturmasından geçmiş ve kendi onurunu korumak için ailesinin özgürlüğünü ve itibarını tehlikeye atmıştı. Oysa arkadaşının anne babasının yaşamları söz konusuysen, eli kaleme kâğıda zar zor uzanabilmişti. Goudsmit ne olursa olsun Heisenberg'in büyük olasılıkla anne babasını kurtarmayacağını bilecek kadar görmüş geçirmiş biriydi. Ancak kurtarmayı denemediği için arkadaşını hiçbir zaman affetmedi. Goudsmit'in daha sonra söylediği gibi, Heisenberg "Yahudi fiziğini" Yahudi hayatlarını kurtarmaya çalıştığından daha güçlü ve daha başarılı bir biçimde korumaya çalışmıştı.

Goimany

Moe Berg iptal olan suikast girişiminden sonra İsviçre'den ayrılmamıştı, çok geçmeden ortak çalıştığı gizli ajan Flüt'le çok yakın arkadaş oldular. Birlikte uzun uzun bisiklete biniyor, yüz-meye gidiyorlardı ve bütün günlerini Zürih'in kafelerinde gazeteleri hatmederek geçiriyorlardı. Flüt'ün karısı ve çocukları bu koca hantal adamı çok seviyorlardı, hatta ona "orman kaşlı" lakabını takmışlardı, kayak tatillerinde onu da davet ettiler. Berg sırasıyla aile fertlerine kısa ve basit şarkı sözleri yazıyor, onları müzik kulağı olmayan birinin budalaca cesaretiyle yüksek sesle söylüyordu. Ted Williams bir keresinde Red Sox'taki takım arkadaşından bahsederken, "Onun güldüğünü gördüğümü hiç hatırlamıyorum" derken, Flüt'ün çocuklarından biriye bambaşka bir Berg hatırlıyordu, "Onu hiç üzgün görmedik."

Bununla birlikte Berg, eğlence paravanı ardında Zürih'te hâlâ casus olarak çalışıyordu. Aslında Almanya'ya sızmaya hazırlanıyordu ve bu arada kasabada bazı Nazi yanlısı fizikçileri gizlice takip etmeye başlamıştı. Bir vakada Berg saçlarını pudralayarak beyazlattı, kütüphaneye giren bir bilim adamını takip ederek ve hangi kitapları okuduğunu araştırdı. Adamın bir siklotron için planlar çizdiği anlaşıncı, Berg bir şekilde planlarının kopyalarını alıp Washington'a gönderdi.

Önünde sonunda eski seyahat tutkusu Berg'i yine de rahat bırakmadı. General Leslie Groves aniden Almanya görevini iptal edince, beyzbolcu Zürih'teki görevinden ayrıldı ve Avrupa'da dolaşmaya başladı. Duraklarından bazıları potansiyel istihbarat değeri taşıyordu: Toplama kampının özgürlüğüne kavuşturulduğu gün tesadüfen Buchenwald'ı ziyaret ediyordu. Öbür du-

rakların istihbarî değeri yoktu, bir keresinde, Kelt ve Roma yer isimleri üzerine çalışması onu eğlendiren bir dilbilimciyi ziyaret etti. Berg çoğu zaman, izin almadan ortadan toz oluyordu, geceleyin arkadaşlarını görmek için farklı farklı şehirlere kaçıyor, sabah rüzgârında ortadan kayboluyordu.

Bu aylar boyunca Berg, seyahat ederken de şıklığını muhafaza etmek için bir parça hileye başvurdu. Her gittiği yeni şehirde, SHB'nin oradaki şubesini bulup, özel fonlar ofisinden borcu Washington'daki hesabına aktarabileceklerini izah ederek avans istiyordu. Düzenli olarak 100 veya 200, ara sıra da iki bin dolarla (günümüzde 30.000 dolar) oradan ayrılıyordu. Bazen de otel masraflarını hem başkalarına ödetiyor hem de faturaları Washington'a gönderiyordu, kötü yönetilen SHB'nin bunun asla farkına varmayacağını biliyordu.

Berg, bu aylar zarfında bazı işleri bilfiil yapmayı kabul etti, bunlar arasında Nisan ayında Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderilecek bir tomar casusluk belgesinin kuryeliğini yapmak da vardı. Fakat Mayıs'ta Avrupa'ya döndükten sonra kıtayı dolaşmaya devam etti: Londra, Paris, Zürih, Marsilya, Roma, Floransa, Salzburg, Münih, Frankfurt. (Son birkaç yerden bahsederken, "Almanya yenilmiş, acı çekiyor ve bu benim nasıl hoşuma gidiyor" diyerek sinsice seviniyordu.) Gerçek bir gündemi yoktu, sadece içinde, SHB'nin ya da Groves'un onun için yapacak bir şeyler düşüneceğine dair belirsiz bir umut vardı. Kendini kenara atılmış hissediyordu.

Bütün bunlara rağmen, o zamanlar ünlü bir beyzbol oyuncusunun kimliği Avrupa'da güçbelâ gizli kalabilirdi, hele ki her şehirde sürüyle Amerikan askeri varken. Birden fazla yabancı sokakta yanına koşup ona, "Siz Moe Berg değil misiniz?" diye bağıriyordu. Genellikle ya onları görmezden geliyor ya da şaşırmış numarası yapıp, oradan uzaklaşmadan önce yerel Fransız ya da İtalyan lehçesiyle bir şeyler mırıldanıyordu. Buna karşın ara sıra biraz haylazlığa da karşı koyamıyordu. Bir defasında bir top oyunu düzenlemeye çalışan bir grup askere rastladı. Kadrolarını

doldurmak için bir top tutucuya ihtiyaçları vardı ve yakınlarda gezinip duran uzun boylu, tanımadıkları yabancıya o pozisyon-
da oynayıp oynamayacağını sordular. Berg elinden geleni yap-
cağını söyledi. Çok geçmeden, kendini beğenmiş bir Amerikan
askeri, Berg'in kolunu test etmeye karar verdi. Berg topu havada
yakalayıp sahanın bir ucundan öbür ucuna koşarak tozu duma-
na kattı, koşucu üç metre geride kaldı. Bu gizemli adamın kim
olduğu, sonunda başka bir oyuncunun, Brooklyn'li bir delikan-
lının kafasına dank etmişti. O Brooklyn ağzıyla "Tanrı aşkına bu
Moe Boig!" diye bağırdı. "İşte burada Goimany'desin."²³

Groves nihayet 1945 Haziran'ında Moe'ya göre bir iş buldu,
Amerika'nın yeni düşmanlarını, Rusları gözetleyecekti. Groves,
Alman bilim insanlarının SSCB'ye sığınması ve ABD'ye sırt çe-
virmesinden endişe ediyordu. Böylece Berg, Edoardo Amaldi ve
Gian-Carlo Wick'in birtakım öneriler aldığına dair söylentile-
ri araştırmak için kimseye çaktırmadan Roma'ya girdi. Üstüne
1938'de Berlin'den kaçan ve daha sonra Otto Hahn'ı fisyonun
gerçekliğine ikna eden fizikçi Lise Meitner'i kontrol etmek için
gizlice İsveç'e gitti. Meitner, Stockholm'de sefalet ve acı dolu
yedi yıl geçirmişti, savaşın bitmesi bile onu çok az rahatlatmış-
tı, radyodan Buchenwald ve Bergen-Belsen'de yaşanan dehşet
olayları duyunca, gözyaşlarına boğuldu, uyuyamadı. Yaşına
rağmen (altmış altı yaşındaydı) Avrupa'nın önde gelen beyinle-
rinden biri olmayı sürdürdü, Groves Rusya'nın onu alıp götür-
mesinden korkuyordu. Berg'ü ağzını yoklamaya gönderdi.

Berg elinde Flüt'ten aldığı referans mektubuyla Meitner'in
kapısına dayandı, güvenini kazanmak için birkaç saat çay eşli-
ğinde sohbet ederek geçirdi. Ertesi gün tekrar geldi ve ancak o
zaman birtakım sorular sormaya başladı. Meitner herhalde o vak-
te kadar bir ağaç kütüğüyle konuşmuştu, zira korkunç yalnızdı
fakat Berg'ün o hep var olan eski büyüü kadını bir kız öğrenci
gibi yerinden zıplatmıştı. Bir makalesini onun için imzalayarak

23 "Germany" sözcüğünün aksanla söylenişi. (Çev.)

("Çok teşekkürlerim ve en içten dileklerimle, L.M. Stockholm") verdi ve akabinde Flüt'e yazdığı mektupta "Dr. [metinde aynen böyle yazmış] Berg son derece arkadaş canlısı ve içtendi. Bu, yıllarca süren yalnızlığın ardından insana çok iyi geliyor," diyerek övgüler yağdırıyordu. Berg'e bir de Otto Hahn'a verilmek üzere bir mektup emanet etti. Berg de mektubu ileteceğine söz verdi.

Ama iletmedi. Onun yerine daha köşeyi döner dönmez yırtıp açtı onu. Duygusal ve son derece şahsi bir nottu, birkaç yıllık kızgınlığın ürünüydü. Meitner, başka şeylerin yanı sıra, Hahn'ı fiilen Nazilerle işbirliği yapmakla, onlara daha güçlü bir şekilde karşı koymamakla suçluyordu. (Barışseverliğiniz sizi bir yordakçı yaptı.) Yakışksız bir biçimde okunmasına rağmen, hiçbir istihbarat değeri taşımıyordu. Berg yine de onu Müttefik yetkililere ilettilti, mektubun son durağı General Groves'un masası oldu.



Yaz yerini sonbahara bırakırken, Berg kendi tercihiyle olmasa da işverenlerini değiştirdi. 1945 Eylül'ünde Başkan Harry Truman SHB'yi feshetti. Teşkilat, yerli bir Gestapo'nun yükselişinden korkan Amerikan halkı arasında ya da kafasına göre takılışından, serbest iş yapış tarzından nefret eden ABD istihbarat analistleri tarafından hiçbir zaman sevilmemişti. (Washington sonunda, Berg gibi acayip tiplere pek az sabrı olan, daha profesyonel bir casusluk teşkilatı olan Merkezi Haber Alma Teşkilatı, CIA'i kurdu.) Berg, Leslie Groves'un gözetim ve kontrolünde kalmasına rağmen, Dışişleri Bakanlığı'na geçti.

General Berg'i hemen, Sovyet işgalindeki Doğu Avrupa'ya giden teknik uzmanlardan oluşan bir ekibe kattı. Sovyetlerin oradaki bilim insanlarını zorla, işkenceyle Sovyet kıızıl yıldızıyla donatılmış kamyonlara ve trenlere doldurup, sonra da silah zoruyla Moskova'ya götürdüklerine dair söylentileri araştırmayı planlıyorlardı. Nükleer bilimcilerin ele geçirilmesi özellikle endişe vericiydi.

Kontrol noktalarından geçmek için, Berg'in ekibi ya sahte

geçiş belgelerini yıldırım hızıyla gösteriyor ya da aç Rus muhafızlara Spam ve Hershey marka çubuk çikolatalardan rüşvet veriyordu. Rüşvet işe yaramayınca, Pash'in dalaverelerine başvuruyorlardı. Prag yakınlarında bir yerde, bir grup öfkeli Rus askeri Berg'in cipini takip edip etrafını sardı. Berg sakince cebinden bir mektup çıkarıp ve açtı, en üstteki parlak kıızıl yıldıza parmağıyla hafifçe dokundu. Askerler Sovyet gücünün bu sembolünü selamlayıp, Amerikalılara el sallayarak geçmelerini işaret ettiler, görünüşe bakılırsa Texaco petrol şirketi logosu bildikleri bir şey değildi. Sonraki birkaç hafta içinde Berg, Soğuk Savaş için hazırlanan Sovyetlerin gerçekten de çok sayıda bilim insanını kaçırdığını doğrulayacaktı.

O kış Groves, Berg'i Kopenhag'a, Niels Bohr ile görüşmesi için gönderdi. Öte yandan Berg Stockholm'deki Lise Meitner'i de ziyaret etti, kısacık çok da hoş olmayan bir konuşma geçti aralarında. Birkaç ay önce, Otto Hahn'ın ilk mektubunu cevaplama-masına gücenen Meitner, nedenini sormak için ona bir not daha yazmıştı. Kafası karışan Hahn ondan herhangi bir mektup almadığını söyledi. Meitner derhal "son derece cana yakın ve kibar" Dr. Berg'in iki yüzlülük edip onu aldattığı sonucuna vardı. Bu nedenle tekrar evinin kapısında boy gösterdiğinde, olanca gülümsemesiyle, Pash'in onu Roma'da azarladığından beri maruz kaldığı en kötü şekilde azarladı.

Berg, bildiği en hızlı yöntemle, daha fazla yalan uydurarak kadını sakinleştirdi. Hiç kimsenin ilk yazdığı mektubu okumadığını, yetkililerin de sadece kendisi gözaltında olduğu için mektubu Hahn'a iletemediğini iddia etti. Berg daha sonra kendisini eve davet ettirecek cürete kavuştu, sonraki birkaç saatiyse sohbet ederek geçirdiler. Sohbetlerinin sonunda, ağzı laf yapan adama güvenip Meitner ona fizikçi Max Planck'a iletmek üzere başka bir mektup emanet etti. Berg bu mektubu da hemen açtı.

Berg ve Meitner bir daha hiç karşılaşmadı. Yine de inanılmaz bir şekilde, uğradığı gazabın yükünü çekmek, Berg'de bazı gerçek duyguları uyandırmıştı, bu onun için nadir bir şeydi. Aslına

bakarsanız yıllarca hiç aklından çıkarmadı ve sürekli onun hakkında konuştu; arkadaşları ona biraz âşık olup olmadığını merak ediyorlardı, hatta belki onu baştan çıkarmayı bile denemiştir diye düşünüyorlardı. Özetle, Newarklı iri yarı ve hantal, büyük ligin top yakalayıcısı, anlaşılan, kendisinden yarı nefret eden, güvenine ve mahremiyetine defalarca ihanet ettiği çok ciddi ve ağırbaşlı bir Avusturyalı fizikçiye karşı bir şeyler hissediyordu. Eros'un küçük aksi bir şeytan olduğuna dair daha fazla kanıt ihtiyacınız varsa, işte buyurun size kanıt.



Sonuçta Groves'un Berg'e verebileceği görevler tükendi ve onunla bağlarını kopardı. Daha da aşağılayıcı olansa, Berg'in SHB'nin gerçekten tamamıyla dağılmadığını zor yoldan yaşayarak öğrenmesi oldu. Teşkilat artık yurtdışında görevler yürütüyordu ancak hâlâ Washington'da yarım kalan işleri halleden devamlı bir muhasebecisi vardı ve SHB'nin yıllar boyunca kendisine avans verdiği paralar hakkında Bay Berg'e birkaç sorusu vardı, toplam olarak 21.439,14 dolar. (Günümüz parasıyla 300.000 dolar) Gerçi kimse Berg'i hırsızlıkla ya da güveni kötüye kullanarak zimmetine para geçirmekle suçlamadı (en azından resmen suçlamadı), para sayma işlevi gören muhasebecilerin ana hesap defterinde para için sadece bir tür gerekçe göstermesi gerekiyordu. Ancak Berg bir komplo döndüğünü sezmişti, ya da belki de suçunu kabadayılıkla örtbas etmeye karar vermişti. Her iki durumda da, tek bir kuruşun dahi hesabını vermeyi reddetti ve yıllar süren bir kavga başlattı.

SHB muhasebecilerinin gözünde kaba ve adi adamın teki olsa bile, hükümetin başka alanlarında hâlâ Berg'i destekleyenler vardı, üstelik 1946 yılı Aralık ayında Beyaz Saray beyzbolcuyu, o zamanlar savaş zamanı yararlı hizmetlerde bulunan sivillere verilen ulusun en yüksek onur ödülü olan liyakat madalyasıyla ödüllendirdi. Aday gösterildiğini ileten mektupta özellikle, ağır su fabrikasını araştırmak için Norveç'e paraşütle atlamasından,

İtalya'da istihbarat toplama faaliyetinden ve Zürih'te Werner Heisenberg'i takip edişinden bahsediliyordu.

Berg  d l  reddetti. Nedeni sorulduğunda karakterine sadık kaldı ve kendisinin niye öyle davrandığını açıklamaktan kaçındı. Tüm söylediği, "Beni utandırıyor," oldu. O zamana kadar Dışışleri Bakanlığı'ndan çoktan istifa etmişti ve madalyayı reddettikten sonra, bundan sonra ne yapacağına dair sorulan tüm soruları geri çevirdi. Te hizatını teslim ettiğinde, atom casusu olarak geçirdiği günlerin anısına sadece iki hatırayı kendine sakladı: Heisenberg'in dersine götürdüğü, hiç ateş etmediği tabanca ve siyanürle doldurulmuş kauçuk ölüm hapı.

Bomba Atılıyor

Alsos, 1945 baharı boyunca düzinelerce Alman nükleer fizikçisini tutuklamasına rağmen sonuçta içlerinde Heisenberg, Hahn, Weizsäcker ve Diebner'in de olduğu sadece on kişiyi gözaltında tuttu. On kişinin onu da, inşa ettikleri inanılmaz uranyum makinelerine dayanarak, Amerikalıların kendilerinden atom sırlarını öğrenip çıkarları için kullanmak istediğini zannediyordu. (Nötronlardaki yüzde 670'lik artıştan bahsetmiş miydik?) Oysa gerçeğin ta kendisi, Amerikalı bilim insanlarının Alman meslektaşlarından neredeyse hiçbir şey öğrenmeyecekleriydi. Alsos büyük ölçüde onları Ruslardan uzak tutmak için alıkoyuyordu.

Bu yeni Uranyum Kulübü mensuplarının nerede hapsedileceği tartışılırken, Alsos onları Heidelberg'de tesadüfen birkaç zenci Amerikan askerinin gözetimine verdi, bu hareket Almanlar tarafından aşağılayıcı bulunarak protesto edildi. (Anlaşılan Nazi yönetiminin tutum ve yaklaşımları onları farkında olduklarından çok daha fazla etkilemişti.) Onları dış dünyadan yalıtılmış bir yerde tutmak için Montana kırsalına gönderilmelerinden bahsediliyordu, ta ki Amerikalı bir general yakıt tasarrufu edip, Montana'ya götürmektense vurmayı önerinceye kadar. Dehşet içinde kalan İngilizler, bu noktada devreye girip kontrolü sağladılar. Bilim adamlarını nihayet 3 Temmuz'da İngiltere'ye uçurmadan önce Versay'a ve ardından Belçika'ya kaydirdılar. Bu rutin bir uçuştı, ancak Almanlar hemen şüphelenmeye başladı. Müttefikler Alman nükleer fizik programını tümüyle ortadan kaldırmak istiyorlarsa, ellerine büyük bir fırsat geçmiş demektir: Bir uçak kazası bu işi bitirirdi. Kuşkusuz hepsi de uçuş boyunca korkuyla gerilmişlerdi, uçak ininceye kadar her türbülansta irkildiler.

İngilizler onları Londra'nın kuzeyinde, tıpkı Alman general-lerin hoşlandığı o malikâne gibi rahat bir yer olan Farm Hall'a aktardılar. Bilim insanları yiyeceği içeceği bol, zengin sofralar- da yemekler yiyor, gazetelere ve radyo yayınlarına tam olarak erişebiliyorlardı. Heisenberg piyanoda Beethoven'ın sonatlarını çalıyor, Hahn ise bahçede yabancı otları ayıklıyordu. Bir İngiliz asker, İngilizcelerini geliştirmeleri için onlara Dickens'tan parag- raflar okuyordu. Voleybol oynuyorlardı. Tek şikâyetleri aileleriyle bağlantı kuramamaları ve canlarının sıkılmasıydı. Bir fizikçi Lewis Carroll'un Alice kitaplarını defalarca okumuştı, harikalar diyarında bir serüvene daha katlanamazdı.

On kişiden çoğu birbiriyle iyi anlaşıyordu, mahkûmlar ara- sındaki dayanışma hoşlarına gidiyordu ancak Heisenberg ve çevresindeki küçük grup Diebner'i dışlamaya, faaliyetler esna- sında küçümseyici kötü davranışlarda bulunmaya devam edi- yor, dahası onunla olabildiğince az konuşuyorlardı. Bir defasın- da Diebner, Heisenberg'e açıldı, Heisenberg gözünün içine baka baka onunla alay etti. Diebner İngilizlerin, büyük olasılıkla ma- likânenin her yerine yerleştirdikleri mikrofonlarla sohbetlerini dinlediklerinden şüphelendiğini dile getirmişti. Heisenberg ise gözlerini devirerek, "O kadar zeki değiller. Gerçek Gestapo yön- temlerini bildiklerini sanmam. Biraz eski kafalılar," dedi. Aynı eski Diebner'di işte, her zamanki gibi zavallının tekiydi.

Diebner'in haklı olduğu sonradan ortaya çıktı. İngilizler Ce- nevre Sözleşmeleri'ni doğrudan doğruya ihlal ederek, bütün eve kablo döşemişlerdi ve her konuşmayı kaydediyorlardı.



Siyasi düşünce ve değerlendirmeler Alsos ekibini 1945 yılı Temmuz sonlarına kadar, Sovyet ordusu şehre girdikten son- ra, tamı tamına üç ay Berlin'den uzak tutmuştu. Samuel Gou- dsmit'in savaştan önce hatırladığı temiz, etkili Alman başkenti gitmişti. Pis Rus askerleri güruhu ortalıkta dolaşıp karahumma bulaştırıyor, bit yayıyorlardı. Yiyecek ve giyecek kıtlığı çekiliyor-

du, acımasız bir karaborsa ortaya çıkmıştı; Amerikan askerlerinin her gittikleri yerde, insanlar ciplerinin etrafına üşüşüyor, 50 Alman markına (bugünün parasıyla 70 dolar) çikolata ya da 100 marka sigara teklif ediyorlardı. Bombalanmış arabalar sokakları tıkamıştı, Alsos ekibi kimi zaman bir moloz yığınının tepesinde bir adres tabelasından biraz daha fazlasını bulmak için bilimsel kuruluşların olduğu yerlerde boy gösteriyordu. (Gelecek yıllarda pek çok üniversite öğrencisi, üniversiteye kabul koşulu olarak ya enkaz temizlemeye yardım etmek ya da inşaat işlerinde çalışmak zorunda kalacaktı.)

Goudsmit bir moloz yığırını kazarken küle gömülü bir bebek kafatası buldu. Bir zamanlar Berlin’de en sevdiği, sık sık gittiği yer olan eski Mısır müzesini de ziyaret etti ve zar zor da olsa hâlâ ayakta olduğunu gördü. Ne yazık ki, eski müze güvenlik görevlisi kendi başına başka ne yapabileceğini bilmediği halde, yine de her gün gelip çalıştığını ve orada öylece bir başına durduğunu anlattı. Goudsmit koleksiyonla ilgili anılarını paylaşınca, güvenlik görevlisi öyle duygulandı ki ona mumyalardan birini alıp eve götürmesini teklif etti. Öneri çok cazip gelmesine ve Goudsmit sadece radyoaktivite testi yapması gerektiğini söyleyerek ABD’ne istediği her şeyi yollayabilmesine rağmen, hediye olarak sunulan eşya cipinin içine sığmayacak kadar ağır ve hantaldı; bunun yerine mumyanın bir parça boyalı sargılarından almakla yetindi.

Ağustos ayının ilk haftasında bir gün Goudsmit, Himmeler’in “ırk akademisi”nin kalıntılarını kazarken, yanında bir cip gıcırdayarak durdu, bir subay dışarı atladı. Goudsmit’e, uçağa yetişmek için on beş dakikası olduğunu söyledi. Goudsmit ise bu gereksiz telaş ve yaygaranın ne demek olduğunu sordu. Subay, onu bulmak için Berlin’in altını üstüne getirdiğini, her yerde onu aradığını, en sonunda cipinin üzerindeki Alsos’un yıldırım amblemini görüp geldiğini söyledi. Şimdi Frankfurt’ta bekleyen Boris Pash’in yanına gitmek için acil kalkacak uçağa onu yetiştirmek için havaaalanına götürmesi gerekiyordu. Nedenini ifşa edemezdi.

Bütün gün enkazı kazdıktan sonra, Goudsmit yorgun ve kir-

liydi; öncelikle dış fırçasını ve pijamalarını kapıp gelmek istedi. Subay vakit olmadığını söyleyerek onu sürükledi. Goudsmit, uçuş pistine vardığında, uçağın pervanelerinin tıpkı filmlerdeki gibi çoktan dönmeye başlamış olduğunu fark etti, uçağın kapısını çarparak kapatmasıyla piste çıkmaları bir oldu. Frankfurt'a geldiğinde kendisini bekleyen iki haftalık temiz çamaşır buldu; anlaşılan o ki yakında hiçbir yere gitmeyecekti. Ama neden çağrıldığını sorduğunda kimse söylemedi. Hatta Pash bile ağzında bahaneler geveleyip durmuştu. Carı sıkılan Goudsmit, yakınlar da görev yapan Alsos'tan eski meslektaşlarıyla akşam yemeği yemek için dışarı çıktı.

O akşam her şey netleşti. Goudsmit akşam yemeğinden sonra Alsos'un kadın sekreterlerinden birine otele dönerken eşlik etti. Lobide uykulu gözlerle bakan bir çavuş radyoda büyük caz orkestrasından müzik dinliyordu. Yayın bir son dakika haberiyle aniden kesildi, ABD Japonya'nın Hiroşima kentine yıkıcı yeni bir bomba atmıştı. Haber Goudsmit'in dikkat kesilmesine neden olmuştu, spikerin ne kadar çok teknik ayrıntıyı açığı vurduğuna inanamıyordu. Yıllar süren yoğun gizliliğin ardından, halk artık nükleer silahlar hakkında neredeyse onun bildiği kadar çok şey biliyordu.

Yayın yavaşlarken, Goudsmit'in içini bir endişe ve korku dalgası kapladı. Bundan birkaç ay önce bir gün, Alman atom bombası projesinin ne kadar geri kaldığını anladığında, Groves'un yardımcılarında birine dönüp, "Almanların atom bombasının olmaması harika değil mi? Artık biz de bizimkini kullanmak zorunda kalmayacağız," demişti. Yardımcı sadece yüzüne bakıp "Sam, böyle bir silahımız olursa, onu kullanacağımızı biliyorsunuz," diye karşılık verdi. Kehanet şimdi gerçek olmuştu. Atom bombaları, nükleer güce sahip bir Nazi yönetimi tehdidine karşı koymak amacıyla savunma silahları olarak korkudan ortaya çıkmıştı. Ancak Alman tehdidi azalırken, yalnızca savunma yapma fikri de giderek zayıfladı. Belki henüz tam olarak algılanamıyordu ama bomba kaçınılmaz olarak başka bir şeye, tarihteki en ba-

riz saldırı silahına dönüşmüştü. Goudsmit, dünyanın bir daha asla aynı olmayacağını seziyordu.



Goudsmit'in aksine Otto Hahn, Hiroşima hakkında nezaketen bir uyarı almıştı. Farm Hall'da bir İngiliz subay, 6 Ağustos'taki akşam yemeğinden önce kimyacıyı bir kenara çekerek haberi verdi. Hahn mahvoldu. Fisyonun keşif ortağı olarak, yıkımdan ahlaki olarak kendisini sorumlu hissediyordu, dahası bütün eski korkular ve dehşet kalbini sıkıştırıyordu. Asker sinirlerini yatıştırсын diye kendisine cin sununca, birkaç yudum aldı.

Hahn o gece, akşam yemeğinde, saat 19.45 sularında diğer dokuz Alman bilim insanına haberi ulaştırdı. Birden bir gürültü koptu, ortalık karıştı, hiçbiri ona inanmadı. Almanya nükleer bomba yapmayı başaramamışsa, o zaman başka hiçbir ülke de başaramazdı. Heisenberg özellikle son derece katı bir tutum sergiliyordu. Bunun bir kandırmaca, bir propaganda olduğunda ısrar ediyordu. Müttefikler, oldukça büyük bir konvansiyonel patlayıcıya "nükleer" adını koyuvermişlerdi. Ayrıca arkadaşı Samuel Goudsmit'e daha önce bir Amerikan bombası hakkında sorular sormuştu, zaten olsaydı Goudsmit ona söylerdi.

Protestoları, BBC'nin akşam saat 9'daki yayınına kadar devam etti, yayın herkesi susturdu. Spiker, ikna edici miktarda teknik ayrıntıya girdi ve hatta uranyumun parçalanmasından bile bahsetti. Oradaki her fizikçi birdenbire en az Hahn kadar yıkılmıştı. Goudsmit'in daha sonra söylediği gibi, "İlk kez Almanya'nın savaşı kaybettiğini gerçekten hissetmişlerdi. O zamana kadar, Almanya'nın en azından laboratuvar savaşını kazandığına inanıyorlardı." Artık öyle değildi.

Her bilim insanı üzüntüsüyle farklı şekillerde baş etmeye çalıştı. Diebner sessizce oturdu. Heisenberg nasıl olup da Amerikalıların Almanların önüne geçtiğini sorup durdu. Herhalde yarı sarhoş olduğundan, Hahn'ın muzır dili çözüldü ve herkesle alay edip, hakaret etmeye başladı. "Eğer Amerikalıların uranyum

bombası varsa, o zaman sizler, hepiniz ikinci sınıfsınız. Zavalı Heisenberg.” Weizsäcker ise doğal olarak siyasi öngörülerde bulunmaya başlamıştı. “Amerikalılar ve İngilizler iyi emperyalistler olsaydı, yarın bu nesneyle Stalin’e saldırırlardı ama bunu yapmayacaklar,” diyordu.

Öte yandan, Weizsäcker yoldaşlarını toparlamaya koyulmuştu ve bugün hâlâ düşmanlığa yol açan bir hareketle, Alman nükleer bilim insanlarının görünüşü kurtarmaları için yöntemler öneriyordu. İki savaş hilesinin üzerinde duruyordu. Birincisi, başarısızlıklarının suçunu kaynakların yetersizliğine ve Almanya’nın sıkı savaş dönemi ekonomisine yüklemeliydiler. Yeterli insan gücüne ve kaynağa sahip *olsalardı*, kesinlikle *başarabilirlerdi*. Aynı zamanda, nükleer bir bomba inşa etmek istemediklerini, hatta Hitler’i ondan uzak tutabilmek için ahlaki bir tavır aldıklarını, üstüne basa basa belirtmeliydiler. O gece sanki çizgiyi aşmaya çalışıyormuş gibi görünen Weizsäcker bir ara şöyle dedi, “Fizikçiler prensip olarak bunu yapmak istemediler. Bizler, hepimiz Almanya’nın savaşı kazanmasını istemiş olsaydık, başaramacaktık.” Hahn tıpkı başka bir bilim insanının yaptığı gibi derhal (“Buna inanmıyorum” diyerek) itiraz etti. Ancak Weizsäcker’in hakkını teslim etmelisiniz, strateji zekiceydi. Müttefikleri, sözde bomba inşa etmek istemedikleri için Hitler’e karşı koyduklarına ikna ederken, bir bomba inşa etmek ekonomik olarak imkânsız olduğu için Alman yoldaşlarını savaşla ilgili çabalarını haince sabotetmediklerine ikna edecekti ve belki de en önemlisi, Almanlar bilim dünyasını Amerikalılar kadar cömertçe ve iyi desteklemiş olsalardı bir bomba yapabileceklerine inandıracak olmasıydı.

O gece tartışma bittikten sonra, saatin 1’i hayli geçtiği bir vakitte, Farm Hall’daki gizli mikrofonlar bazı dokunaklı sahneler yakalamıştı. Alman bomba projesinin idari başkanı kendisini odasına kilitlemiş ağlıyordu. Hahn yatmaya gidince, diğer iki bilim insanı koridorda buluşmuş fısıldaşmaya başlamıştı. Hahn o gece intihar eder miydi? Öyle endişelendiler ki yatak odasının kapısını aralayıp içeriyi gözetlediler. Epeyce beklediler, neyse ki

sonunda uykuya daldığını görüp derin bir nefes aldılar.

Heisenberg de o gece muhtemelen çok az uyumuştı. Düşünceleri karmakarışık bir halde, ertesi sabah eksiksiz bir bomba tasarımı teorisi üzerinde çalışmaya başladı. Bunu herhangi bir kitaba veya teknik veriye erişimi olmaksızın tamamen kendi başına yaptı; üstelik de bir haftadan kısa bir süre içerisinde, çok gizli Amerikan bombalarının birçok yönünün kopyasını çıkarmayı başardı. Heisenberg'in bu hesaplamaları neden, mesela 1939 yılında yapmadığı hâlâ bilinmezliğini koruyor. Öte yandan bu dehası Müttefiklerin ona neden dünyanın en tehlikeli bilim adamı gözüyle baktıklarını tam olarak gösteriyordu.

Bu arada Weizsäcker, Alman siyasi tepkisini ustalıkla oluşturmaya devam etti ve tutsak arkadaşlarını, kendilerini dünyanın gözünde temize çıkaracak bir açıklama yapmaya zorladı. Heisenberg usulüne uygun bir şey yazdı ve bazıları gönülsüz de olsa, Farm Hall'daki on bilim adamının onu da imzaladı.

Hahn isteksizlerden biriydi ve sonraki birkaç ay boyunca acı çekmeye devam etti. Tamamen bilimsel bir girişim olan basit kimya deneyleri nasıl bu kadar canavarca bir şeye dönüşmüştü? Gazetede kendisi hakkında çıkan bir haberi okuduktan sonra, fisyonu keşfettiği için 1945 yılı Nobel Kimya Ödülü'nü kazandığını öğrendiğinde işler daha da karmaşıklaştı, tutukluyken ödül kazandığı haberini alan kesinlikle tek bilim ödülü sahibiydi. Daha sonra, uzun zaman önce ta 1941'de, onu fisyon çalışmasından dolayı aday gösteren ilk bilim insanlarından birinin Samuel Goudsmit olduğu ortaya çıktı.



Berlin'deki Rus ajanların Goudsmit'i kaptıkları gibi Moskova'ya götürmelerinden korkan Amerikan ordusu, onu Ağustos'un büyük bir bölümünde Frankfurt'ta tutmaya çalıştı. Goudsmit ise buna karşı koydu ve elinden geldiğince çabuk Alman başkentine döndü, ordunun onu oyalamasından bıkmıştı. Oysa birkaç gün sonra bir Rus ajanı sadece saatini satın almak için ya-

nına yaklaşmıştı. Hızla büyüyen karaborsa sayesinde Goudsmit, 250 dolarlık (bugünün parasıyla 3500 dolar) bir servet kazanmayı başardı. Ancak saat tam da o sabah durmuştu.

Ağustos sonunda, son Alsos macerasını yaşadı. Goudsmit'in aksine Ruslar, Peenemünde roketlerinden Kara Orman uranyum makinelerine kadar her şeyin içyüzünü ayrıntısıyla bilen yayıncı-casus Paul Rosbaud'u (Griffin) gerçekten kaçırmak istiyorlardı. Bu nedenle, Sovyetler bir gün Griffin'i, sözüm ona ünlü bir Rus fizikçiyle görüştürmek bahanesiyle bir otele götürdüğünde, Griffin'le Goudsmit bir tuzak kokusu almıştı, bunun üzerine Goudsmit iki zırhlı cipin Rosbaud'u takip etmesini emretti. Gerçekten de Sovyet askerleri onu kolundan tutmuş zorla çeke çeke götürüyorlardı. Amerikan askerleri onun serbest kalması için mücadele etmek zorunda kalmıştı. Goudsmit daha sonra Rosbaud'a bir asker üniforması giydirerek Berlin'den kaçırılmasına yardım etti, batı otoyolundan Almanya'nın Amerika'ya ait bölgesine götürüldü.

Rosbaud'un kurtarılmasının ardından, Goudsmit'in Alsos için yaptığı çalışmalar bilfiil sona erdi. Artık Amerika Birleşik Devletleri'ne dönüp geride bıraktığı hayata kaldığı yerden devam edebilirdi. Fakat Avrupa'dan ayrılmadan önce, yerine getirmesi gereken son bir şahsi işi daha vardı.

Memleketi Lahey, 1945 Mayıs'ında düşman işgalinden kurtulmuştu, nihayet ziyaret etmeye Eylül ayının rüzgârlı bir günü vakit buldu. Eski mahallesindeki sokakların ne kadar dar ve sıkışık olduğuna şaşırdı, annesinin şapka dükkânının tahrip edilmiş ve yağmalanmış olduğunu görünce üzüldü. Bunun dışında etraftaki eşyalar oldukça normal görünüyordu. Tanıdık deniz kokusu burun deliklerini doldurdu, bir yandan çocukluğunun geçtiği eve yaklaşırken, "Yaşlı anne babamı beni beklerken bulacağımı hayal ettim. Tıpkı onları son kez gördüğümdeki gibi," diyordu. Bir anlığına da olsa buna inanabilirdi, yüksek ön verandasıyla ev hâlâ ayaktaydı. Fakat cipini park ederken bütün pencerelerin paramparça olduğunu, üçüncü kattaki perdelerin

hafif rüzgârda çaresizce dalgalandığını gördü. Kırık bir pencereden içeri tırmandı ve evi boş, hatta bomboş buldu. Bir önceki yıl Hollanda çok şiddetli bir kış geçirmişti ve içerideki yanabilir ne kadar eşya varsa hepsi de, kapılar, tavan panelleri, merdivenler, babasının el yapımı mobilyalarının tamamı yakacak olarak kullanılmak üzere alınıp götürülmüştü.

Daha sonra, “Hayatımın pek çok saatini geçirdiğim küçük yatak odasına çıkarken, aralarında annemlerin sakladığı lise karnelerimin de olduğu ortalığa saçılmış birkaç kâğıt parçası buldum,” diye yazacaktı. Alt kata geri dönüp dışarı baktı. “Evin arkasındaki küçük bahçe ne yazık ki bakımsız görünüyordu. Sadece leylak ağacı hâlâ ayaktaydı.” Annesinin kahvaltı köşesi ve piyanoyu koydukları köşe boştu; kitaplık kitapsızdı.

O zamana kadar, anne babasını katlettikleri için Nazilere çok büyük kızgınlık duyuyordu. Fakat o gün boş evi dolaşırken, üzerine bir suçluluk duygusu çökmüştü. Isaac ve Marianne’i güvenli bir yere götürmek için neden daha erken harekete geçmemişti? Biraz daha acele etmiş olsaydım, şu gerekli yerlere mektupları biraz daha hızlı yazmış olsaydım, onları kesinlikle kurtarabilirdim,” diye düşündüğü aklına geliyordu. İşte bu Nazilerin son işkencesiydi: Kurbanların kendilerini cezalandırmasını sağlamak. Bomboş evin içinde tek başına ağlamaya başladı.

Goudsmit, “O andan itibaren, benim duygularımın, en yakınlarını ve en sevdiklerini Nazi zulmünde kaybeden pek çok kişinin ortak duyguları olduğunu öğrendim,” diyordu. Her şey olduğu gibi ortaya çıktığı için; dahası modern tarihin en acımasız rejimi, bilimsel yetenek ve endüstriyel güçte başlangıç avantajlarının tümüne sahip olmasına rağmen, dünyanın o zamana kadar bildiği en korkunç silahları inşa etme yarışını bir şekilde kaybettiği için Tanrı’ya bir kere daha şükredebilmişti.

1946 ve Sonrası

Irène ve Frédéric Joliot-Curie, Hiroşima'yla ilgili haberi ilk duyduklarında, ailenin L'Arcouest'teki küçük kulübesinde (başka nerede olabilirlerdi ki?) savaşın bitmesini bekliyorlardı. Irène daha sonra Tanrı'ya, annesini sevgili radyoaktif elementlerinin silaha dönüştüğünü görecektik kadar yaşatmadığı için defalarca şükrettiğini söyleyecekti.

Savaş sırasındaki kahramanlıklarına rağmen, Irène ve Joliot, çoğunlukla komünizmi çekinmeden açık destekledikleri için, kendilerini sonradan gittikçe daha fazla ötekileştirilmiş buldular. Irène'nin, 1948 Mart'ında siyasi görüş ve düşünceleri nedeniyle, Amerika Birleşik Devletleri'ne girmesine izin verilmedi ve Ellis Adası'ndaki bir gözaltı merkezinde eski çoraplara yama örerken uzun bir gece geçirdi. Joliot ise 1950 yılında, Stockholm'deki bir otelden, on beş yıl önce Nobel Ödülü aldığı zaman da kaldığı aynı otelden, sahibi komünistlerden nefret ettiği için çıkarılmıştı. Bazen Fransa bile, özellikle Irène'ye hoş karşılanmadığını göstermişti. Bütün başarılarına rağmen, dar görüşlü Fransız Bilimler Akademisi, tıpkı Marie'nin onurunu reddettikleri gibi, Irène'yi (veya başka bir kadını) üye olarak kabul etmeyi reddetti. Irène, soğuk bir edayla, "En azından tutarlılar," diyordu.

Bu arada Irène'in sağlığı bozulmaya devam etti. Bir arkadaşına "Nefes almak, yemek yemek gibi en temel işlevler bile bana acı veriyor," diyordu. 1955'te tekrar hızla kilo kaybetmesi şaşırtıcı değildi. Aile, moralini düzeltmek ve onu biraz olsun canlandırmak için o yaz L'Arcouest'te uzun bir tatil yaptı. Yolculuk bir süreliğine onu neşelendirse de, o uğursuz cümleyi tekrar edip durdu: "Ne kadar yorgunum." Marie de son aylarında sık sık aynı şeyi söylemişti.

Irène dinlenirken, Joliot balık tutmaya ya da yelkenliyle açılmaya gidiyordu, genellikle tek başınaydı, kendini orada da bir yabancı gibi hissediyordu. Irène'nin semptomları çok daha şiddetli ve yoğun olmasına rağmen, Joliot hayat üzerinde kendi kontrolünün zayıfladığını hissedebiliyordu. 1955 yazında bir gün, kulübenin etrafını çevreleyen ormanlık alanda, on yıl kadar önce Boris Pash'in gizlice onu izlediği ağaçların arasında avlanmaya karar verdi. Joliot her zaman doğaya tutkun, dışarıda vakit geçirmeyi seven bir insandı, yürürken aniden önünde bir kuş belirince, mükemmel bir nişan alış için tüfeğini havaya kaldırdı. Ama kuşun bir yuvada birkaç yavruyla ilgilenmekte olduğunu görünce tetiği çekemedi. Savaş sırasında sert biri olup çıkmıştı, zaman öyle olmayı gerektirmişti. Şimdi o adam sessizce uzaklaşıyordu. Biyografi yazarı ondan bahsederken, "İçindeki eski avcı yok olup gitmişti," diyordu.

Irène 1956 Mart'ında lösemiden yaşamını kaybetti. Otuz yıl boyunca onu sevip, onunla yaşadıktan sonra, Joliot onu kaybedince yıkıldı ve iki yıl sonra karaciğer rahatsızlığından o da yaşamını yitirdi. Her ikisinin hastalığı da onlarca yıl radyoaktiviteye maruz kalmalarının sonucuydu. Joliot-Curie'lerin ölüm nedenleri bile aynı olmuştu.



1946 Ocak'ında, Farm Hall'dan serbest bırakılmalarının ardından, Werner Heisenberg ve Carl von Weizsäcker, savaş sırasındaki davranışları hakkında, özellikle de Üçüncü Reich için fisyon araştırması yapmaları konusunda bazı iğneleyici eleştirilere maruz kaldılar. İşin garibi, Heisenberg'i en çok üzen şey canavarca bir rejimle işbirliği yaptığı suçlaması değildi. Almanların kısmen de olsa atom silahlarıyla alakalı fizikten anlamadıkları için başarısızlığa uğradıkları suçlaması, Goudsmit tarafından yöneltilen bir suçlamaydı. Heisenberg bu hakarete dayanamazdı ve bilimsel onurunu hararetle savundu. Goudsmit daha sonra Uranyum Kulübü'nün bilimsel yetersizliklerini abarttığını itiraf

etti fakat yine de dediği gibi, “Nazilere olan sempatileri yerine aptallıkla suçlanmış olmalarını çok daha kötü karşılamalarına” şaşırp kalmıştı. Tarihçiler, Nazi atom bombası programının başarısızlığını o zamandan beri bıktırıcaya kadar tartışmışlardır, bazıları olayların Heisenberg/Weizsäcker tarafından anlatılan şeklini kabul ederken, diğerleri bu yorumun kendi amacına hizmet eden ve yanıltıcı bir yorum olduğunu düşünmüştür.

Ne olursa olsun savaş Heisenberg’i değiştirmişti. Savaşın önceki havalı, kaba saba genç fizikçi gitmiş, onun yerini orta yaşlı bir adam almıştı, insanlar fısıltıyla *Dorian Gray’in Portresi* adlı romanın sonuna atıfta bulunuyorlardı. Her ne kadar başka ülkelerdeki meslektaşlarıyla arasındaki anlaşmazlıkları gidermeye çalışsa da arkadaşlarıyla arasındaki eski sıcaklık kalmamıştı; 1960’larda Heisenberg ne zaman Cern’e parçacık hızlandırıcısına gitse, kafeteryada her gün tek başına yemek yediği söylentileri yayılıyordu. Yaşlılığındaki birkaç tesellisinden biri, onlarca yıl Weizsäcker’in kız kardeşi Adelheid tarafından küçümsenerek reddedildikten sonra, şimdi oğlunun Adelheid’in kızıyla evlenerek nihayet aileleri birleştirmiş olmasıydı.

Heisenberg, savaşın sonra Amerika Birleşik Devletleri’ni birkaç kez ziyaret etti, hatta Samuel Goudsmit’i de bir iki kez aradı. Her zaman otellerde kaldı ama Goudsmit’in evinde asla kalmadı. Goudsmit bir zamanlar idolü olan Heisenberg’e, anne babasının savunmasında yazmış olduğu o kayıtsız ve soğuk mektup hakkında bir şey sormak için cesaretini hiçbir zaman toplayamadı. Heisenberg 1976’da öldüğünde, Goudsmit cömert bir ölüm ilanı kaleme aldı ve şöyle noktalandı: “Bence bazı açılardan Nazi rejiminin bir kurbanı sayılmalıdır.”



Alsos görevi sona erince Boris Pash, Japon halkının demokrasiye geçişine yardımcı olmak için Tokyo’ya gönderildi. Fakat oradayken içindeki eski Beyaz Rus, Kızılara bir oyun oynamaya karşı koyamadı. Varışının üzerinden çok geçmeden, Sovyetlerin

Japonya'daki Rus Ortodoks Kilisesi'ne piskopos kılığına girmiş komünist ajanlar göndererek sızma planları yaptığını öğrendi. Tam da bu fikir, Ortadoks bir din adamının oğlu olan Pash'i tiksindirmişti, onun yerine Amerikalı bir piskoposun gelişini ayarlayarak daha iyi bir manevrayla Moskova'ya üstünlük sağladı. Sovyetler buna çok öfkelenildiler ve Amerikan piskoposu dua etme için ilk ayine geleceği zaman, Rus provokatörlerin kilisede sorun, hatta belki de isyan çıkaracağı söylentilerini yaydılar. Böyle olunca Pash de buna yanıt olarak bir güç gösterisinde bulundu. Babasına bir mektubunda "O gün kiliseden içeri kalbimde dua ve cebimde bir copla girdim," yazmıştı. Sorun çıkaranlar geri adım atmış, yeni piskopos da barış içerisinde görevine başlamıştı.

1946 yılında antrenör Pash Los Angeles'ta bir lisede öğretmenlik işini kabul etti. Ancak savaşın heyecanından sonra, öğretmenlik parlaklığını yitirmişti, o da Washington'da yeni kurulan CIA'e katılmak için işinden istifa etti. (Moe Berg'den farklı olarak, Pash tam da aradıkları türden profesyonel bir casustu.) Watergate'in kötü şöhreti E. Howard Hunt, daha sonra Pash'i komünist Avrupa'da tasfiyeler ve suikastlar konusunda uzmanlaşmış, eli kanlı işler yapan bir birimi yönetmekle suçlasa da, kimse Pash'in orada neler yaptığını tam olarak bilmiyor. (Pash bunu büyük bir öfkeyle inkâr etti.) Ayrıca belgeler Arnavutluk hükümetini devirme girişimlerinde Pash'in parmağı olduğunu, dahası söylentilere göre Fidel Castro'yu öldürmek için zehirli bir puro geliştirmeye çalıştığını ima ediyordu. Hiçbir suçlamada bulunulmadı, Pash emekli olduktan sonra, Mayıs 1995'te doksan dört yaşında Kaliforniya'daki evinde yaşamını yitirdi. Hem Alsos görevi esnasındaki hem de sonrasındaki şaibeli iş ve ilişkileri göz önüne alındığında, çağdaş komplo teorisyenleri, onu Illuminati'nin yükselişinden John F. Kennedy suikastına kadar her şeyle ilişkilendirmekte pek sıkıntı çekmediler.



Baba Joseph Kennedy, adaşı olan oğlunun ölümüyle, siyasi hırslarını ikinci oğluna yönlendirdi, o da 1960 yılında başkanlık seçimini kazandı. Ancak Küçük Joe'nun ruhu daima Beyaz Saray'da dolaşıp durdu. Küba füze krizi yaşanırken, Başkan Kennedy, Küba'ya uygulanan ablukayı kardeşinin adını taşıyan bir muhrile takviye ettirdi. Öte yandan JFK, Ay'a bir insan gönderme sözü verdiğinde, projenin en tepesindeki NASA mühendisi, Müttefikleri daha en başta Joe'yu öldüren saldırıyı başlatmaya itecek kadar korkutan ölümcül V-silahlarını keşfeden Alman füze bilimcisi Wernher von Braun'dan başkası değildi.

Kenndy'ler yıllarca, *Zootsuit Black*'i büyük olasılıkla son uçuşunda korkunç sona getiren hatalı emniyet ve ateşleme panelinin tasarımcısı mühendis Çömez Willy'nin ailesiyle irtibat halinde oldular. Willy'nin ölümü aileyi yokluk içinde bırakmıştı, bu yüzden baba Kennedy üç çocuğun eğitimini sağlamak için bir üniversite fonu kurdu. JFK başkan olduktan sonra, 1963'teki Teksas ziyareti esnasında, bir sabah Willy'nin dul eşi ve kızıyla bir kahvaltıda görüştü. Dallas, Teksas. Bu hayatının son kahvaltısı oldu.



JFK'nın çocukken en sevdiği beyzbolcu olan Moe Berg, antrenör olarak büyük liglere dönmek için birkaç teklif aldı. Hepsini de reddetti. Bunun yerine, Avrupa'daki bilim insanlarıyla füze savunması hakkında röportaj yapmak gibi, CIA ve NATO için çeşitli kısa süreli serbest işler aracılığıyla istihbarat oyununa geri dönmeye çalıştı. Her hâlükârda Berg, Berg'liğini yapmıştı, bu seyahatlerinde otel ve restoranlarda dağ gibi faturalar biriktirmiş ya da Flüt'le Zürih'te fondü yemek için toplantılardan kaçmıştı. Beklenildiği gibi Berg'ün işverenleri bu lakayt tavırdan hiç de memnun değillerdi. (Bir defasında CIA'in "Bu operasyon boşa gidecek" diye söylenmişliği dahi vardı.) 1950'lerde kısa süreli serbest işler suyunu çekmeye başladı. O zamana kadar Berg, ağabeyi Sam'le birlikte Newark'ta yaşıyordu, ne zaman postacı gelse, Berg "Washington'dan mektup var mı?" diye sorardı. Git-

tikçe daha fazla hayır cevabı alır olmuştı.

Berg ufak tefek işler arasında nadiren çalışmıştı, onun yerine insanlardan otlanmayı tercih etti. Ağabeyinin evini, kitapları ve “canlı” muamelesi gören gazeteleri için bir depo alanı gibi kullandı, yüzlercesini masaların, sandalyelerin ve yatakların üzerine yığıdı. Ağabeyi dayanamayıp evden kovunca, birkaç bina ötede oturan ve sınırda bir şizofren olan kız kardeşi Ethel’e taşındı. Bir yandan da durmaksızın seyahat ediyordu, bedava yolculuk için tren kondüktörlerine yağcılık ediyor, yanına bir tıraş bıçağı ve bir diş fırçasından biraz fazlasını alarak, hiç haber vermeden eski arkadaşlarının evine çıkageliyordu. Birçok spor yazarı kalacağı otele giriş yaptığında, Berg’i resepsiyondakileri tatlı dille kandırarak içeri girmeyi başarmış ve odalarında duş alır vaziyette buldukları olmuştı. Bir arkadaşına balayında eşlik etmişti.

İşler Berg açısından bir yayıncının atom casusu olarak hayatını anlatan bir anı kitabı için 35.000 dolar teklif ettiği 1960’larda neredeyse tersine dönüyordu. Ancak birkaç başlangıç toplantısında, zır cahil genç bir editör Moe Berg’i, *Üç Ahbap Çavuş* (*The Three Stooges*) adlı kitabın yazarı Moe Howard’la karıştırınca Berg sinirle çıkıp gitti ve tek kelime dahi yazmayı kabul etmedi. Gerçekte Berg, muhtemelen anlaşmadan sıyrılmak için bir bahane arıyordu. Daha önce birkaç kez, zarflara, peçetelere, halk kütüphanesi fişlerine, tren tarifelerine ve saatli maarif takvimi sayfalarına aklına geleni yazdığı dağınık paragrafları bir anı kitabında bir araya getirmeyi denemişti. (Notlarından biri, Einstein’ın ünlü denklemine, $m = Ec^2$ şeklinde atıfta bulunuyordu. Görünüşe bakılırsa, Berg’in hâlâ biraz eğitime ihtiyacı vardı.) Fakat karalamalar hiçbir zaman birbiriyle tutarlı bir bütün oluşturmayınca o da sonunda bu işten vazgeçti. Bir hikâye anlatıcısı olarak ne kadar yetenekli olursa olsun, yapayalnız ağır ve sıkıcı yazı yazma işi ona göre değildi ve hiç kuşkusuz genç bir editörü suçlamak, tekrar deneyip başarısız olmaktan daha kolaydı.

Berg arkadaşlarından otlanmaya ve seyahat etmeye devam etti, akşam yemekleri için şarkı söylüyor, o hafta kalacağı yer için

de Tokyo veya Babe Ruth hakkında hikâyeler anlatıyordu. Hikâyelerin çoğu neşeli olmakla birlikte, ara sıra yakın arkadaşları arasında daha karanlık konuları didiklediği de oluyordu. Özellikle Werner Heisenberg'e az daha yapacak olduğu suikastı aklından çıkaramamış gibiydi ve hayatının geri kalanı boyunca dondurucu konferans salonunda geçirdiği üç saat üzerinde uzun uzun düşünmüştü. 1966 yılından kalma bir anı taslağında, "Onlardan kurtulabilir miydim acaba?" diye karaladığı görölüyordu. Herhalde kendisini soğukkanlı, ölüm saçan katil herifin teki olarak düşünmek istemiyordu. Ya da belki tam tersine, ödlele olmasından ve Heisenberg'i asla öldüremeyeceğinden korkuyordu. Ne olursa olsun, stres içini kemirmeye devam ediyordu, bu yüzden asla tam olarak Zürih'in etkisinden kurtulamadı. Hatta bir keresinde ağabeyine, hayatı boyunca sakladığı, Zürih'teki konferansta yanında taşıdığı siyanür dolu kauçuk ölüm hapını göstermişti.

Berg her zaman paranoyak bir karaktere sahipti ve yaşlandıkça bu yönü daha belirgin hale geldi. Sebepsiz yere arkadaşlarıyla ilişkisini kesmeye başladı, ya onlara yazmayı reddetti ya da iade adresi olmayan şifreli kartpostallar gönderdi. (Havana'dan gönderdiği bir kartpostala, "Moe yanarken Castro keman çalıyor," diye bir şey yazmıştı.) Ayrıca bir zamanlar kusursuz olan görünüşünü de umursamaz olmuştu, ona ev sahipliği yapan birçok kişi onu, gittikçe eskiyen, perişan hale gelmiş takım elbiselerini banyo küvetinde yıkarken yakalamıştı. Daha sonraki yıllarda Berg'in bulunacağı tek güvenilir yer Dünya Serisi (World Series) maçları olacaktı. Büyük Beyzbol Ligi (Major League Baseball) yetkilileri ona herhangi bir basketbol sahasına ömür boyu ücretsiz giriş olanağı sağlayan üstüne adı işlenmiş, gümüş kaplı bir kart vermişti ve Berg bu kartın tüm avantajlardan yararlandı. Fakat ne zaman eski bir dostu onu tribünde fark edip el sallasa, o da parmağını dudaklarına götürüp sessiz olmasını söyleyerek, hemen oradan kayboluyordu.

1972 yılı Mayıs'ında, yetmiş yaşındayken, Berg onu halsiz bırakan ve sersemleten bir viral enfeksiyon kaptı. Birkaç gün sonra

kız kardeşinin evinde düşerek alçak bir masaya çarptı. İç kana-
ma başlamıştı, gövdesi kocaman tek bir çürükmüş gibi görünü-
yordu ve hastaneye kaldırılmasının hemen ardından kalbi zayıf
düştü. Kısa süre sonra yaşamını yitirdi. Bir hemşireye söylediği
son sözleri, "Mets bugün nasıldı?" oldu.



Avrupa'daki savaştan sonra, Samuel Goudsmit Michigan'a
dönme olasılığını korkunç buldu; bu çok sıkıcı, insanı köreltici
ve fazla dar kafalı bir düşünce gibi geldi. Sonunda New York'taki
Brookhaven parçacık hızlandırıcısında bir işi kabul etti, araştır-
malarına burada devam etti ve *Physical Review Letters*'ın editörü
oldu. Bilimin dışında, Upton Sinclair'in Avrupa'daki Alsos ben-
zeri bir görev hakkında yazdığı *O Shepherd, Speak!* (Ey Çoban,
Konuş!) adlı romanına danışmanlık yaptı. Ayrıca, hiyeroglifler
üzerine, giriş niteliğinde bir metin (*Ramses'in İlk Okuyucusu*) ya-
zarak ve kozmik ışınlarla Gize'deki piramitlerin içindeki gizli
odaları aramak için kullanılacak bir şema geliştirerek (bundan
şimdiye dek hiçbir şey çıkmadı) eski Mısır'a duyduğu sevgiyi
yeniden canlandırdı.

1973'te kızına, "Bazen geriye dönüp bakıyorum –kötü bir
alışkanlık aslında, biliyorum– ve şaşıyorum, çocukluk hayalle-
rimin çoğu gerçek oldu, ama yetişkinlik yıllarıma ait daha önem-
li dileklerimse gerçekleşmedi," diye yazıyordu.

Çocukluk hayalleri arasında, Mısır bilimi üzerine çalışmak-
tan ve gizli istihbarat operasyonlarına katılmaktan bahsetmiş-
ti. Ancak Avrupa'da hiçbir zaman saygın bir fizik makamı elde
edemedi. Yakın arkadaşları onu kırk sekiz defa Nobel Ödülü'ne
aday göstermelerine rağmen, ödül her defasında elinden kaçtı.
Hepsinden öte en çok hayal kırıklığı yaratan ise bazı çevrelerde
unutulduğunu görecektir kadar uzun yaşamasıydı, bu en büyük
korkusuydu. 1977 yılında Amerikan Fizik Topluluğu'nun bir şü-
besi, onun büyük keşfi olan kuantum spininin ellinci yıldönümü-
nü kutlamak için özel bir toplantı düzenledi. Gerçi ne Goudsmit

ne de eski ortağı George Uhlenbeck bir davetiye aldı; program sırasında adları bile anılmadı. Goudsmit'in kızına, "Emekliliğim konusunda çok üzgünüm," diye yazmasına şaşmamalı. İnsan bazen Goudsmit'in mektuplarını okuyunca onun melankolik ve alaycı halinin bir oyun olup olmadığını merak etmekten kendisini alıkoyamıyor. Bu o anlardan biri değildi. Goudsmit yaşlandıkça arkadaşlıklarına daha fazla sığınır oldu. İmkânı oldukça Washington'da birkaç sonbaharda bir gerçekleşen Alsos toplantılarına katılırdı. Eski birliktekiler cuma akşamı bir içki âlemine katılır, daha sonra cumartesi sabahı bir golf yarışması düzenlemek için bağlantılar kurulur, kazananlar gıptayla bakılan Pash Kupası'nı alırdı. Goudsmit öte yandan sahip olduğu birkaç gerçek dosttan biri olarak gördüğü, "ne kadar özel olursa olsun her şeyi konuşabileceğiniz biri" olarak tanımladığı Moe Berg'le de oldukça yakınlaşmıştı. Konuştukları kişisel bir konu da Goudsmit'in eşiydi. Yıllarca yaşattığı hayal kırıklığının ardından, savaş sırasında kendisine mektup yazması için ne kadar yalvarırsa yalvarsın karısı tarafından reddedilmesi işin varacağı noktayı önceden gösterdiği üzere, karısından ayrılmaya karar vermişti. Çoktandır ayrı yaşıyorlardı, dahası süreci hızlandırmak için geçici olarak Nevada'da ikamet ediyordu. Kadın her şeye rağmen direniyordu ve belgelerini sunma zamanı geldiğinde adresini açıklamayı reddetti. Goudsmit'in tek bildiği, karısının Cape Cod'da yaşadığı ve kendisinin de Boston'daki bir bankaya her ay çek gönderdiğiydi. Bu yüzden, tekrar eski casus numaralarına başvurarak onu bulması için Berg'e 100 dolar ödedi. Berg Cape Cod'lu bir şerif ve postacıyla arkadaşlık kurup onu çabucak buldu.

Ancak Berg herkese yaptığı gibi, sonunda Goudsmit'i de hayatından çıkarttı ve mektuplarını cevaplamayı bıraktı. Kimse nedenini bilmiyordu, hele Goudsmit'in en ufak bir fikri yoktu. Berg'in ağabeyine ve başka tanıdıklarına umutsuzca mesajlar yazmaya başladı, haberdar etmeleri için yalvardı. Berg'in gazete bulmacalarını sevdiğini bilen Goudsmit bir taraftan da şifreli bir yazı oluşturdur ve *New York Herald'a* sattı; çözüldüğünde, "Moe

Berg neredesin?" yazısı okunacaktı. Berg hiçbir zaman cevap vermedi ve arkadaşlıklarının bozulması Goudsmit'i umutsuzluğa sürükledi. Werner Heisenberg'in dostluğunu savaşta çoktan kaybetmişti. Şimdi de Moe Berg sessiz sedasız gidivermişti.



Savaşın alt üst ettiği şey sadece arkadaşlıklar değildi. Goudsmit bizzat fiziğin değiştiğine ama iyiye doğru gitmediğine inanıyordu. Savaştan önce fizikçiler adı sanı bilinmeyen, önemsiz kimselerdi, laboratuvarında aylak aylak dolanan, dünyanın büyük bir kısmından habersiz, iyi niyetle ihmal edilmiş bilginlerdi. Savaştan sonra ise büyük ölçüde atom bombası yüzünden, fizik fizikçilere bırakılamayacak kadar önemli hale geldi. Generaller ve politikacılar devreye girdi, yıllık bütçeler milyonlarca dolara yükseldi. Goudsmit'in dediği gibi, deneylerin ucuz, yetersiz ve hatalı olduğu, dahası iki ahmak yüksek lisans öğrencisinin şans eseri kuantum spini gibi temel bir keşfe rastlayabildiği, "tel ve balmumu" günleri geride kalmıştı.

Goudsmit'in bir meslektaşı bir defasında "Sam savaştan önce sahip olduğu o neşeli ve uyumlu yaklaşımını bir daha asla geri kazanamadı," demişti; siz de atom casusluğuna bulaşmış hemen hemen herkes için, Joliot-Curie'ler, Werner Heisenberg, Moe Berg ve Kennedy'ler için aynı şeyi söyleyebilirsiniz. Atom çekirdeğinin parçalanması yirminci yüzyıl fiziğinin çığır açan, en önemli keşiflerinden biriydi. Müttefik bilim insanları bombayı bir deliden uzak tutma çaresizliği içinde, resmen yeni bir tür delilik başlattılar; ağır su baskınları ve jeolojik komandolar, suikastlar ve radyoaktif dış macunu çılgınlıkları gibi. Hiroşima ve Nagasaki'den bahsetmeye bile gerek yok. Her aşamada, bu işin içinde yer alan kadın ve erkekler doğru şeyi yaptıklarına inanıyorlardı. Ama atomu bölerek dünyayı parçaladılar.

Bir Teşekkür ve Bir Ödül

Umarım Casuslar Tugayı'nı ve onun renkli karakterlerini beğenmişsinizdir. Eğer bu sıra dışı tipler hakkında daha fazla bir şeyler öğrenmek ya da sadece etkileyici ve eğlenceli birkaç kısa hikâye daha okumak isterseniz, internet sitemde, samkean.com/books/the-bastard-brigade/extras/notes/ yer alan fazladan içeriğe göz atabilirsiniz. Ayrıca ilave fotoğraflar da bu adreste bulunuyor: samkean.com/books/the-bastard-brigade/extras/photos/.

Eğer çok etkilendiyseniz bana samkean.com/contact adresinden bir iki satır yazabilirsiniz. Okuyucularımdan mektup almayı seviyorum...

Teşekkür

Bu kitap benim için yeni bir başlangıç ve rota değişikliği oldu, şimdiye kadar yaptığım her şeyden daha fazla arşiv ve tarih araştırması yapmamı gerektirdi. Balıklama atlamak için insanın gözünü korkutan bir uğraştı, bazı insanların desteği olmadan bunun asla altından kalkamazdım.

Her şeyden önce ülkenin dört bir yanındaki, benim dilbilgisi kurallarına uymayan sorularına ve muğlâk konulardaki yine anlaşılması zor araştırma ve sorgulamalarımı hoşgörüyü katlanan bütün kütüphanecilerine ve arşiv çalışanlarına çok teşekkürler. Onlar olmasını umut edebileceğim en azimli ve en yardımsever kimselerdi. Amerika Fizik Topluluğu, Princeton Üniversitesi Kütüphanesi, Hoover Enstitüsü, Kongre Kütüphanesi ve John F. Kennedy Başkanlık Kütüphanesi personeline özellikle teşekkürü borç bilirim.

Her zaman olduğu gibi arkadaşlarıma ve aileme söyleyebileceğimden fazlasını borçluyum. Annem ve babam Jean ve Gene [adları aynen böyle, bir yazım yanlış yok], bir yazar olarak beni her zaman destekleyip teşvik ettiler. Erkek kardeşim Ben de harika bir arkadaş oldu, ona ve Nicole'e yeni evlerinde şans diliyorum. Kız kardeşim Becca, yıllar boyu daimi eğlence ve sevgi kaynağım oldu; çok yakında Ken's Korner'ı tekrar ziyaret etmeyi sabırsızlıkla bekliyorum. Umarım bir gün kitaplarım, yeğenlerim Penny ve Harry'ye bana verdikleri kadar zevk verir. Ayrıca Washington, Güney Dakota ve dünyanın dört bir yanındaki bazılarını onlarca yıllardır tanıdığım arkadaşlarım, ilk kırk yılımı harika kıldınız. Bir kırkı daha dört gözle bekliyorum.

Bu, her zaman bilge ve ihtiyatlı temsilcim Rick Broadhead ile beşinci kitabım. Müsveddelerime usta dokunuşlarıyla rehberlik eden editörüm Phil Marino'yla çok sayıda yapabilmeyi umut

ettiğim kitapların ilkiydi. Kevin Cannon, metni canlandıran resimlemeleri teslim etti. Ayrıca bu kitapta ve diğerlerinde, Little, Brown'da benimle çalışan herkese, Anna Goodlett, Chris Jerome ve Michael Noon dâhil hepsine teşekkür etmek istiyorum.

Bir sayfaya sığdırılmış birkaç sözcük minnettarlığımı ifade etmek için yeterli değil ve eğer birilerini bu listenin dışında bırakmışsam, mahcup olmakla birlikte, onlara teşekkür borçlu olduğumu bilmelerini isterim.

Ana Karakterler

Moe Berg: Büyük Beyzbol Lig'inde (Major League Beyzbol) oynayan eski beyzbol top tutucusu, sonradan bir atom casusuna dönüşüyor. Berg, Princeton Üniversitesi'ne gitmişti ve bazılarınin iddia ettiğı gibi bir düzine dil biliyordu. Esrarengiz bir adamdı, bir zamanlar profesyonel beyzbol oynayan en tuhaf adam olarak adlandırılıyordu.

Samuel Goudsmit: Hollanda doğumlu, alaycı bir mizah anlayışı olan Amerikalı bir fizikçidir. Çok genç yaşta kariyerinde zirveye ulaştı ve hayatının geri kalanını eski bilimsel şöhretini ve değerini kaybetmiş biriymiş gibi hissederek geçirdi. Nazi atom bombasının peşine düşmesinin yanı sıra, zamanını Avrupa'da bir toplama kampına götürülen anne babasını aramakla geçirdi. Birçok yönden bu kitabın duygusal özünü oluşturur.

Werner Heisenberg: Tarihin en parlak fizikçilerinden ve insanı en çok çileden çıkaran tiplerinden biridir. Samuel Goudsmit de dâhil olmak üzere birçok sevgili arkadaşını kızdıran Alman atom bombası projesi için "uranyum makineleri" üzerinde çalıştı. Alsos görevinin bir numaralı hedefiydi.

Frédéric Joliot-Curie: Nobel ödüllü fizikçi ve Irène Joliot-Curie'nin kocası. Nükleer bilimin öncülerinden olmasına rağmen, 1930'larda birkaç büyük keşifte acemice hatalar yaparak işi eline yüzüne bulaştırdı. Nihayet savaş sırasında Paris'teki direnişçilere katıldı.

Irène Joliot-Curie: Nobel ödüllü fizikçi ve Frédéric Joliot-Cu-

rie'nin eşi; ayrıca efsanevi Marie Curie'nin kızı. Hastalığı aktif direnişe katılımını sınırlandırmasına rağmen, cesur ve sözünü esirgemeyen bir Nazi karşıtı ve eleştirmeniydi. Bazen yakışıklı ve dışa dönük kocasının gölgesinde kalıyor olsa da bir bilim insanı olarak her bakımdan onunla eşitti.

Joe Kennedy Jr.: Bir donanma pilotu ve geleceğin başkanı John F. Kennedy'nin ağabeyidir. Joe, savaşın büyük bir kısmını küçük kardeşinin bir adım önüne geçmeye çalışarak geçirdi ve bu da onu, biri Fransa'nın kuzey kıyısındaki atom füze sığınağı olduğu düşünülen bir yeri yok etmek de dâhil olmak üzere, son derece tehlikeli birkaç görev için gönüllü olmaya sürükledi.

Albay Boris Pash: Alsos'un Nazi atom bombası programının üyelerini ele geçirme görevine liderlik eden, çalışkan ve biraz da pervasız bir asker. Kökeni Rus olan ve Rus Devrimi sırasında Beyaz Ordu'da komünistlere karşı savaşmış biri.

Yan Karakterler

Edoardo Amaldi: Enrico Fermi'nin asistanı; vakti zamanında Roma'daki enstitülerinin koridorlarında onunla yarışan biri. İtalya'daki Alsos ekibinin en önemli hedefi.

Niels Bohr: Efsanevi fizikçi ve savaş sırasında Nazi rejiminin cesur eleştirmeni. Werner Heisenberg'le atomun parçalanması konusundaki son çalışması üzerine arası açılan biri.

Walther Bothe: Hatalı ve baştan savma grafit deneyleriyle Uranyum Kulübü'nü ağır su kullanmaya ikna eden karşılıksız aşk acısı çeken Alman fizikçi. Daha sonra Joliot'nun Paris'teki siklotron laboratuvarında çalışmış biri.

Dirk Coster: Lise Meitner'in Berlin'den kaçırılmasına yardım eden Hollandalı fizikçi. Daha sonra Samuel Goudsmit'in anne babasının izinin takip edilerek bir toplama kampında bulunmasına yardım eden kişi.

Kurt Diebner: Uranyum Kulübü'nün çoğu üyesinin acınası ve mücadele ederek kaybeden başarısız biri olarak görüp umursamadığı Alman askeri fizikçi. Yine de enerjik bir nükleer bilimciydi.

William "Vahşi Bill" Donovan: Stratejik Hizmetler Bürosu Başkanı, CIA'in öncüsü. İlham verici olmakla beraber bir o kadar beceriksizdi. SHB'de Moe Berg'ün yöneticisiydi.

Enrico Fermi: Usta bir teorik ve deneysel fizikçi. İtalya'da

doğmuş, 1938’de Amerika Birleşik Devletleri’ne göç etmişti. Chicago’da dünyanın ilk kendi kendini devam ettirebilen zincirleme reaksiyonunu oluşturdu.

General Leslie Groves: Manhattan Projesi’nin kabadayılık taslayan, zorbaca davranan ve son derecede etkili başkanı. Alsos’u Alman nükleer bilim adamlarını gözetleme ve olanaklar çerçevesinde öldürme planı olarak başlatan kişi.

Otto Hahn: Alman kimyager ve Lise Meitner’in bilimsel ortağı. Nükleer fisyonla ilgili yaptıkları çalışmalar, dünyayı bu tehlikeli yeni güce karşı uyardı. Fisyonun askeri anlamlar ve sonuçlar çıkarılması Hahn’ı o kadar çılgına döndürdü ki kendini öldürmeyi düşündü ama sonunda Uranyum Kulübü için çalıştı.

Lise Meitner: Otto Hahn’ın kafa karıştırıcı kimya deneylerini yorumlayan ve böylece nükleer fisyonu keşfeden Avusturyalı fizikçi. Berlin’den kaçtıktan sonra, savaşın kalanını Stockholm’de sürgünde geçirdi ve yaptığı iş karşısında hiçbir zaman tam olarak takdir görmedi.

Robert Oppenheimer: Los Alamos’taki [nükleer] silah tasarımı laboratuvarını yöneten güler yüzlü ve nazik fizikçi. Boris Pash ile komünist davaları destekleme konusundaki uzun geçmiş nedeniyle çatıştı.

Paul Rosbaud: Otto Hahn’ın ilk fisyon makalesini aceleyle baskıya yetiştiren bilimsel editör. Nazilerin baş düşmanı olarak Griffin takma adıyla Berlin’de Müttefikler için casusluk yaptı.

Wernher von Braun: Peenemünde’deki ölümcül V roketlerini tasarlayan efsanevi Alman mühendis. Daha sonra –Ay’a gitmek üzere yürütülen– Apollo Programı’nın arkasındaki itici güç ha-

line gelen kişi.

Carl Friedrich Freiherr von Weizsäcker: Nazi atom bombası projesinde çalışan Alman soylusu fizikçi ve Werner Heisenberg'in yakın arkadaşı. Önemli bir Nazi diplomatın oğlu.

Kaynaklar

Casuslar Tugayı'nı hazırlarken tek tek listelenmeyecek kadar çok sayıda, binlerce kitap, makale ve birincil kaynak belgeye başvurdum. Aşağıdaki liste yalnızca en önemli kaynakları ve ardından materyalleri özellikle yararlı olan arşivleri ve kütüphaneleri içermektedir.

Kitaplar

- Age of Radiance: The Epic Rise and Dramatic Fall of the Atomic Era*, Craig Nelson, Scribner, 2015
- Alsos*, Samuel Goudsmit, Tomash, 1947 (1983)
- The Alsos Mission*, Boris Pash, Charter, 1969 (1980)
- American Prometheus: The Triumph and Tragedy of J. Robert Oppenheimer*, Kai Bird ve Martin J. Sherwin, Knopf, 2005
- Aphrodite: Desperate Mission*, Jack Olsen, Putnam, 1970
- Before the Fallout: From Marie Curie to Hiroshima*, Diana Preston, Walker Books, 2005
- Beyond Uncertainty: Heisenberg, Quantum Physics, and The Bomb*, David C. Cassidy, Bellevue Literary Press, 2009
- Blood and Water: Sabotaging Hitler's Bomb*, Dan Kurzman, Henry Holt & Company, 1997
- Brighter Than a Thousand Suns: A Personal History of the Atomic Scientists*, Robert Jungk, Mariner, 1970
- Brotherhood of the Bomb: The Tangled Lives and Loyalties of Robert Oppenheimer, Ernest Lawrence, and Edward Teller*, Gregg Herken, Holt, 2007
- The Catcher Was a Spy: The Mysterious Life of Moe Berg*, Nicholas Dawidoff, Vintage, 1995
- The Civilian Bomb-Disposing Earl: Jack Howard and Bomb Disposal in WW2*, Kerin Freeman, Pen and Sword, 2015
- Dark Sun: The Making of the Hydrogen Bomb*, Richard Rhodes, Simon & Schuster, 1996
- The Deadliest Colonel*, Thomas N. Moon, Vantage Press, 1975
- Devotion to Their Science: Pioneer Women of Radioactivity*, Marelene F. Rayner-Canham
- ve Geoffrey W. Rayner-Canham, Chemical Heritage Foundation,

1997

- Donovan: America's Master Spy*, Richard Dunlop, Skyhorse Publishing, 2014
- First War of Physics: The Secret History of the Atom Bomb, 1939–1949*, Jim Baggott, Pegasus Books, 2011
- The Fitzgeralds and the Kennedys: An American Saga*, Doris Kearns Goodwin, St. Martin's Press, 1991
- Frédéric Joliot-Curie: A Biography*, Maurice Goldsmith, Lawrence & Wishart, 1977
- Frédéric Joliot-Curie: The Man and His Theories*, Pierre Biquard ve Geoffrey Strachan, Fawcett Premier, 1966
- German National Socialism and the Quest for Nuclear Power*, Mark Walker, Cambridge University Press, 1993
- The Giant-Killers: The Story of the Danish Resistance Movement, 1940–1945*, John Oram Thomas, Taplinger Publishing Company, 1976
- Grand Obsession: Madame Curie and Her World*, Rosalynn Pflaum, Doubleday, 1989
- The Griffin: The Greatest Untold Espionage Story of World War II*, Arnold Kramish, Houghton Mifflin, 1986
- Heavy Water and the Wartime Race for Nuclear Energy*, Per Dahl, Institute of Physics Publishing, 1999
- The Heavy-Water Raid*, Jens-Anton Poulsson, Orion Forlag AS, 2009
- Heisenberg and the Nazi Atomic Bomb Project, 1939–1945*, Paul Lawrence Rose, University of California Press, 2002
- Heisenberg's War: The Secret History of the German Bomb*, Thomas Powers, Knopf, 1993
- Hitler's Uranium Club: The Secret Recordings at Farm Hall*, Jeremy Bernstein, Copernicus, 2000
- Hollywood High*, John Blumenthal, Ballantine Books, 1988
- Lise Meitner: A Life in Physics*, Ruth Lewin Sime, University of California Press, 1997
- Lost Destiny: Joe Kennedy Jr. and the Doomed WWII Mission to Save London*, Alan Axelrod, St. Martin's Press, 2015
- The Lost Prince: Young Joe, The Forgotten Kennedy: The Story of the Oldest Brother*, Hank Searls, World Publishing Company, 1969
- The Making of the Atomic Bomb*, Richard Rhodes, Simon & Schuster, 1987
- Manhattan: The Army and the Atomic Bomb*, Vincent C. Jones, U.S. Army Center of Military History, 1985

- The Mare's Nest: The War Against Hitler's Secret Vengeance Weapons*, David Irving, Panther Press, 1985
- Marie Curie: A Life*, Francoise Giroud, Holmes & Meier, 1986
- Marie Curie and Her Daughters: The Private Lives of Science's First Family*, Shelley Emling, St. Martin's Griffin, 2013
- Moe Berg: Athlete, Scholar, Spy*, Louis Kaufman, Barbara Fitzgerald, ve Tom Sewell, Little, Brown, 1974
- Most Secret War*, R. V. Jones, Penguin, 2009
- Now It Can Be Told: The Story of the Manhattan Project*, Leslie Groves, Da Capo Press, 1983
- Of Spies and Stratagems*, Stanley P. Lovell, Prentice-Hall, 1963
- Operation Big: The Race to Stop Hitler's A-Bomb*, Colin Brown, Amberley Publishing, 2016
- Operation Freshman: The Rjukan Heavy Water Raid*, Richard Wiggan, HarperCollins, 1986
- The Oppenheimer Case: Security on Trial*, Philip M. Stern, HarperCollins, 1969
- OSS Training in the National Parks and Service Abroad During World War II*, John Whiteclay Chambers II, U.S. National Park Service, 2008
- Physics and Beyond: Encounters and Conversations*, Werner Heisenberg, Harper & Row, 1972
- Physics and National Socialism: An Anthology of Primary Sources*, Klaus Hentschel, ed., Birkhäuser, 1996
- The Quest for Absolute Security: The Failed Relations Among U.S. Intelligence Agencies*, Athan Theoharis, Ivan R. Dee, 2007
- Red Spies in America: Stolen Secrets and the Dawn of the Cold War*, Katherine A. S. Sibley, University Press of Kansas, 2004
- Robert Oppenheimer: A Life Inside the Center*, Ray Monk, Random House, 2012
- The Secret History of the Atomic Bomb*, Anthony Cave Brown, Dial Books, 1977
- She Lived For Science*, Robin McKown, Julian Messner, 1962
- Spying on the Bomb: American Nuclear Intelligence from Nazi Germany to Iran and North Korea*, Jeffrey T. Richelson, W. W. Norton, 2006
- Tapping Hitler's Generals: Transcripts of Secret Conversations 1942–45*, Sönke Neitzel, Frontline Books, 2007
- The Virus House: Germany's Atomic Research and Allied Countermeasures*, David Irving, Kimber, 1967
- Wild Bill Donovan: The Spymaster Who Created the OSS and Modern*

American Espionage, Douglas Waller, Free Press, 2012

The Winter Fortress: The Epic Mission to Sabotage Hitler's Atomic Bomb, Neal Bascomb, Mariner Books, 2017

Arşivler ve Kütüphaneler

American Institute of Physics, Samuel Goudsmit Collection, College Park, Maryland

American Jewish Historical Society, New York, New York

California Institute of Technology Archives, Pasadena, California

Columbia University, Moe Berg Papers, New York, New York

Danimarka Ulusal Arşivleri, Kopenhag, Danimarka

Hoover Institute, Boris Pash Papers, Palo Alto, California

Iowa State University Archives, Ames, Iowa

John F. Kennedy Presidential Library, Boston, Massachusetts

Library of Congress, Washington, D.C.

Los Angeles Public Library Archives, Los Angeles, California

Massachusetts Institute of Technology Archives, Cambridge, Massachusetts

Military Personnel Records, National Archives and Records Administration, St. Louis, Missouri

National Archives and Records Administration, Silver Spring, Maryland

New York Public Library, New York, New York

Oregon State University Archives, Corvallis, Oregon

Princeton University, Moe Berg Papers, Princeton, New Jersey

Richard M. Nixon Presidential Library, Yorba Linda, California

Rockefeller Institute Archives, Sleepy Hollow, New York

Science History Institute (eski Chemical Heritage Foundation), Philadelphia, Pennsylvania

Stanford University Archives, Palo Alto, California

University of California at San Diego Archives, San Diego, California

University of Chicago Archives, Chicago, Illinois

University of Michigan, Bentley Historical Library Archives, Ann Arbor, Michigan

İkinci Dünya Savaşının hemen arifesinde Avrupalı fizikçiler uranyum çekirdeğinin parçalanmasının mümkün olduğunu keşfederler. Fakat bu çok tehlikeli bilgiyi sır olarak saklamayı beceremezler. Sırrı öğrenen Amerikalılar, İkinci Dünya Savaşı patlak verince, Nazileri durdurmak için bir atom bombası yapmaya koyulurlar. Ancak Müttefik istihbaratçılar Almanların reaktör mimarisi ve uranyum zenginleştirme konusunda epey yol katettikleri kanısındadır.

Hitler'in bir-iki kilo uranyumla savaşın seyrini değiştirme gücüne kavuşacağı düşüncesi Amerikalıları telaşlandırır. Hemen bilim adamları, komandolar ve ajanlardan oluşan özel bir birlik kurup Nazi atom bombası programını durdurmak üzere bir dizi operasyon başlatırlar. Bu elit birlik Nazilerin kontrolü altındaki bölgelere sızacak, casusluk, sabotaj yapacak ve mecbur kalırsa cinayet işleyecektir.

Casuslar Tugayı sadece ABD ve Alman atom bombası programlarının yarısını esprili bir dille anlatmakla kalmıyor, aynı zamanda radyoaktivitenin keşfi ile başlayıp Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası atılmasıyla sonuçlanan bilimsel gelişmeleri, bilim insanlarının merak ile ahlak daireleri arasında bocalayışlarını çarpıcı biçimde ele alıyor.

**Hem bilim hem de tarih okuruna
keyifli saatler vaat eden bir kitap.**

- sayyayincilik.com
- f facebook.com/sayyayinlari
- t twitter.com/sayyayinlari
- @ instagram.com/sayyayincilik



internet satış
saykitap.com

65 TL

ISBN 978-605-02-0864-1



9 786050 208641

SAY YAYINLARI